
Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra

Áfangaskýrsla IV

II. BINDI

Ritstjóri: Kristborg Þórsdóttir

Höfundar efnis: Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Kristborg Þórsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir

Reykjavík 2020

FS634-06194

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

*Forsíðumyndin er tekin með flygildi og sýnir uppblásnar minjar á elsta bæjarstæði Skarfa-
ness. Á bæjarstæðinu eru örfoka leifar af bæjarhóli RA-472:001, bænhúsi RA-472:002 og
útihúsi RA-472:029. Ljósmynd tók Garðar Guðmundsson.*

©Fornleifastofnun Íslands 2020

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Efnisyfirlit

II. Bindi

IV. Fornleifaskrá (framhald).....5

RA-461 Húsagarður.....	5
RA-463 Stóri Klofi.....	27
RA-466 Leirubakki.....	55
RA-467 Vatnagarður.....	114
RA-438 Galtalækur.....	125
RA-469 Mörk (viðbætur).....	166
RA-470 Eskiholt (Eskjuholt)	171
RA-471 Ósgröf.....	189
RA-472 Skarfaness.....	201
RA-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð.....	233

V. Byggð í efri hluta Landmannahrepps.....261

VI. Minjaflokkar.....266

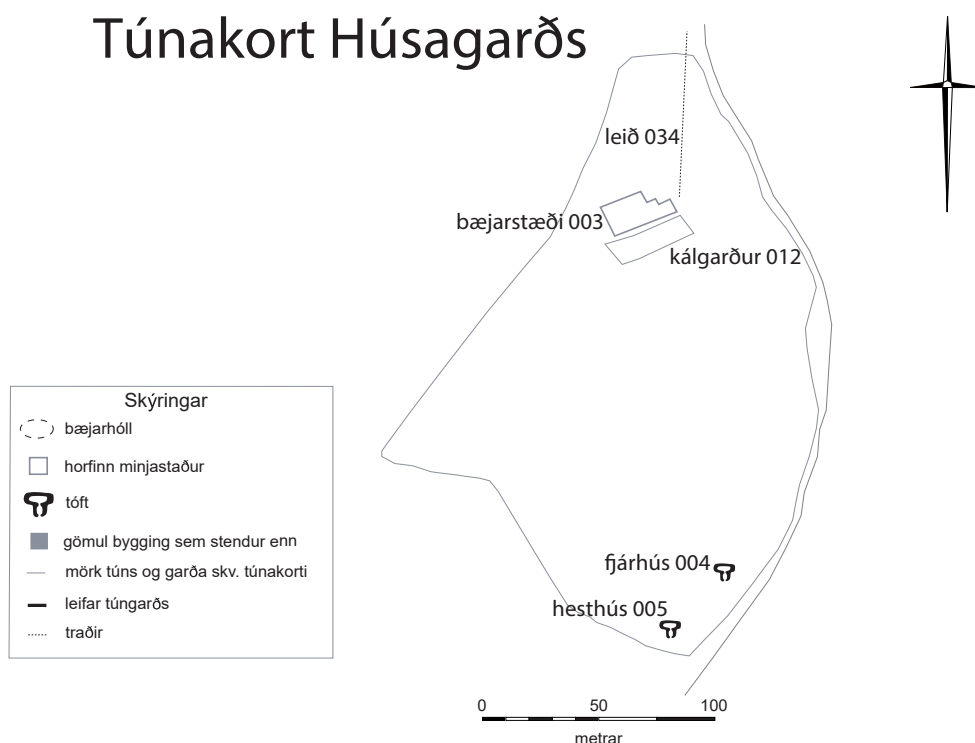
Bæjarhólar og bæjarstæði.....	266
Kirkjur og legstaðir.....	272
Útihús.....	274
Túngarðar og nátthagar.....	277
Stekkir, kvíar, réttir og smalakofar.....	279
Beitarhús, sel og fjárskýli.....	281
Mógrafir, kolagrafir, torfrista.....	285
Samgönguminjar.....	286
Minjar tengdar þjóðsögum og þjóðtrú.....	287
Landamerki.....	287

VII. Varðveisla og kynning minja á skráningarsvæðinu.....290

Heimildaskrá.....	297
Viðauki I: Hnitaskrá ISN93.....	303
Viðauki II: Örnefna kort Ingólfs Einarssonar.....	317
Viðauki III: Minjakort.....	328

IV. Fornleifaskrá (framhald)

Túnakort Húsagarðs

Kort sem sýnir minjar í túni Húsagarðs, þangað sem bærinn var fluttur um 1840. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-461 Húsagarður

20 hdr. 1711. JÁM I, 302. Landnámsbær Orms auðga. ÍF I, 364-366.

1711. “Beitarlandinu spillir blásturs sandur og eyðir smám saman, sýnist framvegis liggja undir spjöllum.” JÁM I, 302.

1917: Tún 2,9 ha, sléttað 0,5 ha, garðar 899 m².

RA-461:001 Húsagarður bæjarhóll bústaður 63°56.684N 20°09.957V

“Elsta bæjarstæði Húsagarðs er uppi á blásnu hrauninu um 500 m norðvestur af núverandi Húsagarði [003], en mun hafa verið flutt þaðan um 1780 vegna sandfoks niður fyrir brúnina austur að Rangá [sjá 002], en þaðan var bærinn svo fluttur, sennilega um 1840, þangað sem hann er nú [sjá 003]. Í uppblæstrinum eyddist heiðarland uppi á brúninni, og kom þá í ljós rúst elzta Húsagarðs; og sáust undirstöður, en nú er þar grjótdreif ein. Þar höfðu verið margar tóftir og stórar. Hin stærsta, sem leit úr fyrir að hafa verið aðal bæjarhúsið, var 16 faðma löng. Stuttu fyrir norðan bæjarstæðið blésu upp mannabein [007] og hjá þeim fanst spjótsblað og leifar af skeggbursta (?) af hvalbeini. Mun þar hafa verið haugur, ef til vill Orms hins auðga. Í sumar sáust þar enn tveir mannsleggir, og grjótdreif úr hleðslu haugsins. [...] Spjótið gáfu þeir t.a.m. nágranna sínum, og smíðaði hann úr því tálguhníf,” segir í grein Brynjúlfs Jónssonar frá 1898. “Þar er bærinn nú, stóð til um 1840 við hraunbrúnina [sjá 002] og áður uppi á hrauninu þar

sem varð örfoka land, nú ört gróandi,” segir í Sunnlenskum byggðum V. “Uppi á hraunbrún, um 200 m beint vestur af Ólafskofa [024], stóð Húsagarður fyrrum, en nú sér þar lítt til rústa. Fáeinir hraunsteinar, sem liggja að nokkru í reglulegum röðum, og stöku grágrytishellur innan um, á berum móbergsklöppum og hraunhellum, vitna um hinn löngu horfna bæ,” segir í örnefnalýsingu. Í skýrslu Forngripasafns Íslands frá 1871 segir: “Þrír kljásteynar. Þeir eru nokkuð flatir veltisteynar (rúllusteynar), og fundust í Húsagarði gamla á Landi.” Minjar um elsta bæjarstæði Húsagarðs eru horfnar. Það var 500 m norðvestan við bæ 003 og 250 m vestan við Ólafskofa 024.

Uppi á hraunbrúninni er blásið land sem tekið er að gróa aftur. Sandur sést enn víða, hraunflákar, -hólar og klettar.

Engin ummerki bæjarhóls sjást á yfirborði. Þar sem bærinn var er slétt svæði og óregluleg grjótdreif A frammarlega (syðst) uppi á hraunbrúninni. Gjótið er lítið og ekki hægt að sjá útlínur veggja eða annað sem gefur greinilega mannvist til kynna. Um 60 m frá bæjarstæðinu má sjá

Áætlað er að elsta bæjarstæði Húsagarðs 001 hafi verið á þessu örfoka svæði sem tekið er að gróa upp á nýjan leik, horft til vesturs.

Grjótdreif 001C innan túns elsta bæjarins í Húsagarði þar sem ef til vill leynast leifar af útihúsi, horft til vesturs.

grjótdreif B á móbergshellu en ekki mótar fyrir mannvirkjum þar. Ekki var hægt að afmaka svæðið, grjótdreifin er það smá og óregluleg. Ílöng grjótdreif C er um 100 m norðan við bæjarstæði. Hún er um 9x4 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki sjást hleðslur í dreifinni en hún er nokkuð skýrt afmörkuð og í henni er laust hraungrýti. Ekki er útilokað að útihús frá bænum hafi verið á þessum stað.

Hættumat: hættu, vegna uppblásturs

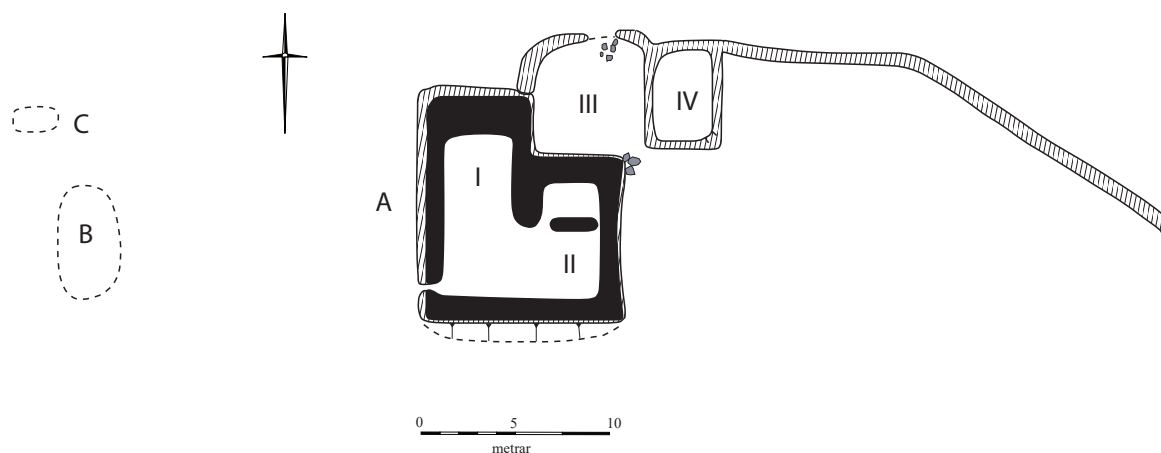
Heimildir: SB V, 123-124; B.J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 7; Ö-Húsagarður, 8; Skýrsla FÍ III, 6.

RA-461:002 *Húsagarður* bæjarstæði bústaður 63°56.790N 20°09.184V

“Elsta bæjarstæði Húsagarðs [001] er uppi á blásnu hrauninu um 500 m norðvestur af núverandi Húsagarði [003], en mun hafa verið flutt þaðan um 1780 vegna sandfoks niður fyrir brúnina

austur að Rangá, en þaðan var bærinn svo fluttur, sennilega um 1840, þangað sem hann er nú [sjá 003],” segir í Sunnlenskum byggðum. Annað bæjarstæði Húsagarðs er um 570 m norðaustan við þriðja bæjarstæðið 003 og um 660 m ANA við elsta bæjarstæðið 001. Bæjarstæðið er í jaðri Gamlatúns fast sunnan undir hraunbrún. Á bæjarstæðinu sést enn stór tóft og fleiri mannvirki. Bæjarstæðið er í aflíðandi brekku sem hallar til suðurs. Það er norðaustast í Gamlatúni sem enn er slegið. Umhverfis tóftina er allt grasi gróið en þegar komið er upp á hraunbrúnina norðan við bæinn er þar allt uppblásið.

Minjar á bæjarstæðinu eru á svæði sem er um 60x20 m að stærð og snýr austur-vestur. Þar er stór tóft með áföstum garði og tvær dældir. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingunni hér á eftir. Austast á svæðinu er stór tóft A þar sem ætla má að bærinn hafi staðið. Svo virðist sem byggt hafi verið ofan á tóftina og við hana til austurs og skiptist hún því í tvo hluta. Heildarstærð tóftarinnar með áfasta garðlaginu er um 35x15 m og snýr hún austur-vestur. Stærð tóftarinnar

Minjar á næstelsta bæjarstæði Húsagarðs 002.

er um 16x15 m að stærð og snýr hún eins. Vesturhluti tóftarinnar er gróinn og er torf- og grjóthlaðinn en austurhlutinn er eingöngu grjóthlaðinn og ekki gróinn. Hólf I er í vestast í tófinni. Það er um 8x3,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er inn í það og tóftina í suðvesturhorni. Vestur- og norðurveggir þess eru grafnir inn í aflíðandi brekku. Hólf II er austan við hólf I. Það er um 6x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Á milli hólfanna er 4 m breitt op. Um 2 m sunnan við norðurenda hólf II er óljós og lágur veggur sem skiptir því í tvo hluta. Grjótveggir eru hlaðnir ofan á og utan í vegg í vesturhluta tóftarinnar og virðist vera síðari tíma viðbætur. Í austurhluta tóftarinnar eru hólf III og IV. Hólf III er norðan við hólf II og norðaustan við hólf I. Það er um 6x6 m að innanmáli. Op er á því í suðausturhorni. Austan við það er hólf IV. Það er um 4,5x3 m að innanmáli. Ekki sést skýrt op á því en þó gæti verið samfallið op í suðausturhorni. Grjóthlaðið garðlag liggur í sveig til suðausturs frá norðausturhorni á hólfi IV. Það afmarkar svæði sem er um 20x15 m að stærð og snýr austur-vestur. Garðlagið endar við malarveg sem liggur undir hraunbrúninni meðfram Rangá ytri. Ætla má að það hafi beygt til vesturs á þeim slóðum og tengst vesturhluta tóftarinnar en hafi svo

Horft til suðurs yfir minjar á bæjarstæði 002 í Gamlatúni.

Horft til austurs yfir bæjartóft 002A.

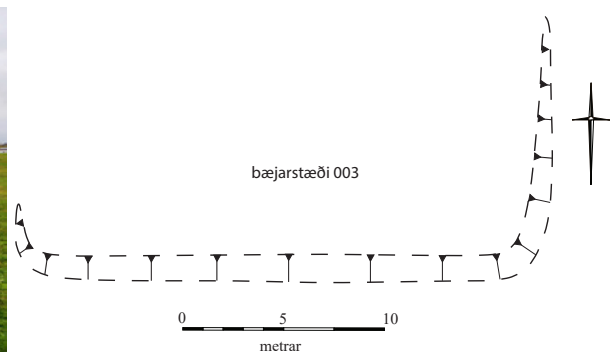
verið er sá hluti garðsins horfinn í tún. Mesta hleðsluhæð vesturhluta tóftarinnar er um 1,2 m og þar sjást 6 umför utanmáls í veggjum. Í austurhlutanum og í garðlaginu er mesta hleðsluhæð 0,6 m og mest sjást 3-4 umför. Hleðslurnar eru víða hrundar. Svo virðist sem tóftin hafi gegnt hlutverki réttar undir það síðasta. Um 16 m vestan við tóft A er djúp dæld B sem nær að hluta inn á þann hluta túnsins sem enn er sleginn. Dældin er um 3x6 m að innanmáli og snýr norður-suður. Í norðurenda hennar er járngrind sem notuð er til að gefa heyrúllur. Dældin er lægst í suðurenda og má ætla að í þeim enda hafi verið op á mannvirkinu. Mesta dýpt er 0,3-0,4 m. Ætla má að útihús hafi verið á þessum stað sem búið er að jafna út. Önnur dæld C er um 2 m norðan við dæld B og er líklegt að þær hafi báðar tilheyrt sama mannvirkinu. Dældin er um 2,5x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hún er um 0,2 m á dýpt og er gróin eins og dæld B. Ekki sjást fleiri vísbendingar um mannvirki á bæjastæðinu eða í Gamlatúni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: SB V, 123-124

RA-461:003 *Húsagarður* bæjarstæði bústaður 63°56.511N 20°09.483V

“Elsta bæjarstæði Húsgarðs [001] er uppi á blásnu hrauninu um 500 m norðvestur af núverandi Húsagarði, en mun hafa verið flutt þaðan um 1780 vegna sandfoks niður fyrir brúnina austur

Bæjarstæði 003, horft til norðurs á ljósmynd.

*Mynd af bæ 003 í Húsagarði árið 1940
(Landmannabók, 174).*

að Rangá [sjá 002], en þaðan var bærinn svo fluttur, sennilega um 1840, þangað sem hann er nú,” segir í Sunnlenskum byggðum. Ummerki um þriðja bæjarstæði Húsagarðs sjást um 20 m austan við íbúðarhús sem byggt var árið 1949 og um 570 m suðvestan við annað bæjarstæði Húsagarðs 002. Bæjarstæðið er um austanvert nes sem skagar til suðurs frá hraunbrún og rennur Rangá ytri meðfram því.

Bæjarstæðið er á flatlendi í gömlu túni en mikið rask hefur orðið í kringum það, sér í lagi vegna bygginga norðvestan og vestan við það.

Einu sýnilegu ummerkin um bæjarstæðið er gróinn stallur sem myndast hefur þegar byggingum á bæjarstæðinu var ýtt út til suðurs. Stallurinn er um 26x12 m að stærð og snýr austur-vestur. Í honum sést grjót, steypuleifar og járnarusl. Hann er gróinn að mestu og flatur að ofan. Stallurinn er um 1,5 m á hæð og lækkar til vesturs. Brúnir stallsins eru greinilegar að sunnan og austan en sjást lítið til vesturs og ekki til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: SB V, 123-124, 165; Túnakort 1917

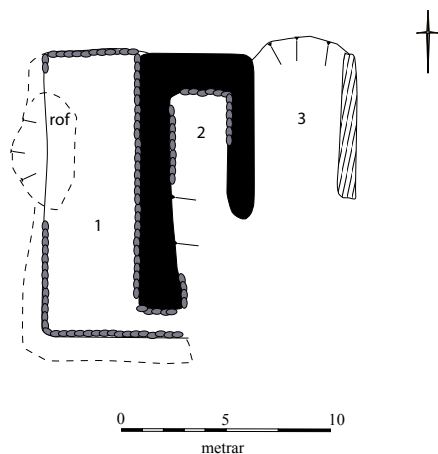
RA-461:004 *Lambhústangi* tóft fjárhús

63°56.425N 20°09.476V

“Austasta sneið Nessins að endilöngu, meðfram ánni, fáa tugi metra, heitir Lambhústangi, enda stendur þar lambhús,” segir í örnefnaskrá. Ætla má að lambhúsið hafi verið á sama stað og útihús á túnakorti frá 1917 sem var 160 m sunnan við bæ 003 og 30 m norðaustan við hesthús 005. Að sögn Ólafs Andréssonar, heimildarmanns, voru þetta fjárhús á hólaborði í grónu túni. Eldra hlutverk hefur þá að líkindum verið lambhús. Rangá rennur 15 austan við tóftina. Jón Hannesson (1907-1937) stækkaði um helming eldra hús sem var hér fyrir á sínum búskaparárum en ekki sést hvar það var. Eldri veggurinn sést enn í hlöðunni sem og sá yngri. Skrásetjari sá ekki mun en líklega er syðri hlutinn yngri.

Slétt, grasivaxið tún er til allra átta.

Tóftin er 15x14 m að stærð, snýr NNV-SSA og skiptist í þjú hól. Hólf 1 er vestast og var hlaða. Hólfið er 14x5 m að innanmáli, snýr NNV-SSA og er niðurgrafið. Veggirnir eu 2-3,5 m á hæð og má sjá 10-16 umför grjóthleðslu í þeim að innan. Að utan eru veggirnir grjóthlaðnir og mun lægri. Þeir eru 0,5-1 m á hæð og víða glittir í 1-2 umför grjóthleðslu. Veggirnir eru raskaðir þar, líklega vegna ágangs búfjár eða vinnuvéla. M.a. er mikið rof í vesturvegg og liggja kindur þar í moldinni. Dyr eru í suðausturhorni og standa kamparnir enn. Bárujárn og timburbrak er inni í hólfinu. Hólf 2 er austan við hólf 1. Það er 6x3 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Veggirnir eru 0,4-1 m á hæð og norðurveggurinn er best varðveittur. Hinir eru allir raskaðir. Þar má sjá 6 umför grjóthleðslu. Hólfið er fullt af braki úr þakinu. Hólfið er opið til suðurs. Hólf 3 er austan

Fjárhús 004, horft til norðurs á ljósmynd.

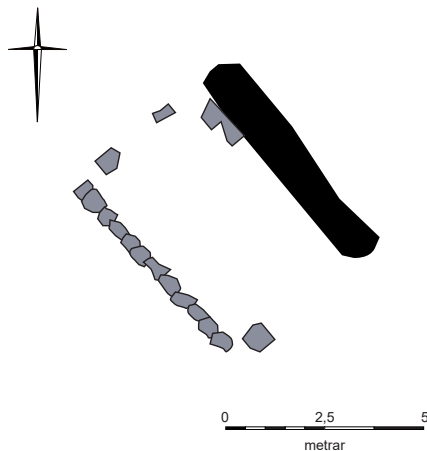
við hól 2. Það er óljóst og mótar helst fyrir því sem litlum niðurgrefti í túninu. Það mótar fyrir austurvegg sem beinum bakka. Hann er 1 m á breidd og 0,3 m á hæð. Hólfið er 6x3 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Ekkert grjót er í hólfinu og það var opið til suðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Húsagarður, 2; Túnakort 1917

RA-461:005 tóft hesthús

63°56.414N 20°09.508V

Minjar um hesthús 005, horft til VNV á ljósmynd.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var tóft 190 m sunnan við bæ 003 og 30 m suðvestan við fjárhús 005. Að sögn Ólafs Andréssonar, heimildamanns, var þetta hesthús á lágu hólbarði. Kindum er gefið hey í járgrind 5 m til norðvesturs frá hesthúsinu.

Slétt tún er til allra átta.

Tóftin er mikið röskuð, einungis undirstöður veggjanna bera henni vitni á yfirborði. Hún er 6x5 m að utanmáli, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Vesturveggurinn er 0,3 m á hæð og þar má enn greina 2-3 umför grjóthleðslu. Hinir veggirnir eru nánast horfnir af yfirborði og niðurgroftur gefur stærð tóftarinnar til kynna. Hér og þar glittir í hleðslusteina án þess að um skýr umför sé að ræða. Tóftin var líklega opin til suðausturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-461:006 heimild um býli

1866: Þjms. 327: “STEINSNÚÐUR, sívalur annarsvegar, en hinsvegar flatur, með hring í kringum augað. Það mun vera þráðarsnældusnúður. Hann fann Sigurður [Ólafsson bóndi í Húsagarði] hjá uppblásnum skálatóptum úti í hrauni, skammt frá Húsagarði gamla.” Þjms. 328: “Slípuð tala úr kristalli (?), eður öðrum líkum steini. Hún er hnöttótt og með sex lautum er allar gंगा sama veg, og er að líkindum úr steinasörvi. Hana fann Sigurður árið 1852 á sama stað og nr. 327.” Ekki er vitað hvar þessir munir fundust né tóftir skálans eru. Líklegt verður að teljast að þessar minjar hafi verið á sama eða svipuðum stað og elsta bæjarstæði Húsagarðs en þó er ekki hægt að fullyrða það með nógu mikilli vissu. Ekki er augljóst hvort að Húsagarður gamli eigi við um elsta bæjarstæðið 001 eða næstelsta bæjarstæðið 002. Á örnefnauppdrætti Ingólfs Einarssonar af jörðinni er bæjarstæði 002 merkt Gamli-Húsagarður en þegar gripirnir fundust var bærinn á þeim stað og elsta bæjarstæðið væntanlega kallað Gamli-Húsagarður. Ekki er hægt að staðsetja skálann án frekari heimilda.

Heimildir:Skýrsla FÍ I, 134; IE-Örnefnauppdráttur, Húsagarður

RA-461:007 kuml legstaður

Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Skammt norðan við bæjarstæði Húsagarðs hins forna hefur blásið upp mannsbein, vafalaust úr fornmannskumli. Sumarið 1898 sá Brynjúlfur Jónsson þar enn tvo mannsleggi og grjótdreif úr kumlinu. Uppblásturinn hefur orðið í kringum 1850, því að þá voru frumvaxta menn, er lifðu fram um aldamót og fundið höfðu beinin. Sögðu þeir Brynjúlfi, að hjá beinunum hefði fundizt spjót, sem gefið var nágranna, er smíðaði úr því tálguhníf, leifar af einhverjum hlut úr hvalabeini og fleiri smáhlutir, sem allir glötuðust. Í safnaukaskrá ópr. er getið um fund þennan, og er þar minnzt á brýni með gati, einnig glatað. Á safninu er einnig forn sörvistala úr gleri (Þjms. 3786), fundin í rústum Húsagarðs hins forna, enda er byggðar þar getið í Landnámu.” Nákvæm staðsetning kumlsins er ekki þekkt. Aðstæður umhverfis bæjarstæðið benda til þess að mörk heimatúnsins hafi verið um 180 m norðan við bæ 001 og líklegt að kumlið hafi fundist á þeim slóðum en ekki reyndist unnt að staðsetja kumlið með innan við 50 m skekkju.

Uppi á hraunbrúninni þar sem elsti bærinn var og kumlið fannst er allt gjörblásið. Gamla heimatúnið hefur að líkindum náð yfir það svæði á hraunbrúninni sem er tiltölulega jafnlent þó að stöku laut og hraunhóll sé innan þess. Það er ofan á móbergshellu. Norðan við þetta svæði tekur við úfið hraun en þegar það var gróið hefur það verið mjög mishæðótt svæði.

Engar minjar um kumlið fundust á vettvangi og er nákvæm staðsetning þess ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:KEKH, 48 (úr: Brynjúlfur Jónsson, Árbók 1898, bls. 7; Safnaukaskrá ópr.)

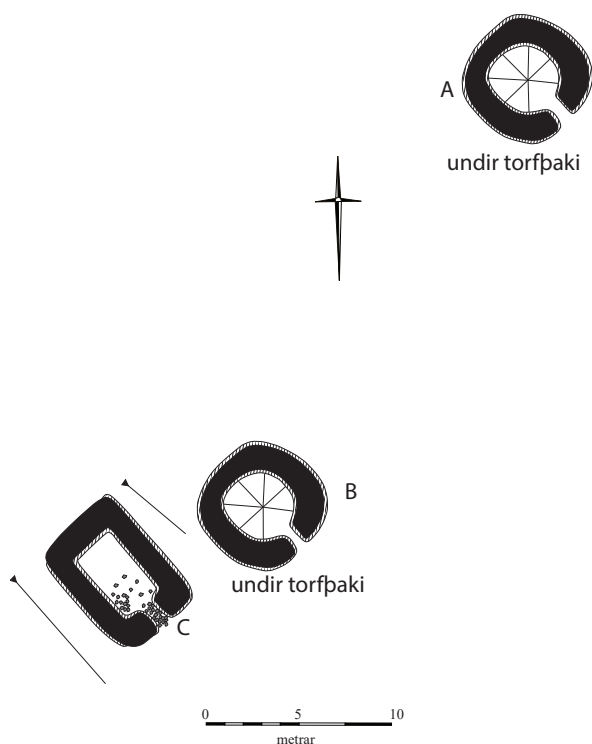
“Tvær merkilegar, topphlaðnar fjárborgir eru í landi Húsagarðs,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Undir hraunnefi vestur af Rás standa tvö borgghlaðin fjárhús, hlaðin um 1911 af Jóni Hannessyni, sem var nafntogaður hleðslumaður ... Þessar fjárborgir standa að mestu leyti enn. Þær nefnast Borgir. En vestan við borgirnar eru tættur af heykumli,” segir í örnefnalýsingu.” Allar sjást þessar minjar enn og eru þær um 510 m vestan við þriðja bæjarstæði Húsatófta 003 og um 410 m suðvestan við elsta bæjarstæðið 001.

Fjárborgir og heykuml 008, horft til norðvesturs.

Nærmynd af fjárborg 008A, horft til norðvesturs.

Fjárborgir og heykuml 008.

Minjarnar eru á grónu flatlendi sunnan undir hraunbrún og norðan við malarveg sem liggur heim að bæ og áfram til norðausturs meðfram Rangá ytri.

Minjarnar eru á svæði sem er um 40x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Á því eru tvær topphlaðnar fjárborgir og ein tóft sem heimildir greina að sé af heykumli. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í umfjöllun hér á eftir. Norðaustast á svæðinu er fjárborg A. Hún er grjóthlaðin og er um 6 m í þvermál. Dyraop er á henni til suðausturs. Það er um 1 m á hæð og 0,5 m á breidd næst jörðu en mjókkar lítillega upp og er efst um 0,3 m á breidd. Hæð veggja er um 1,3 m en 3 m eru frá jörðu og upp á topp. Breidd veggja er um 1 m og í utanverðum veggjum sjást 4-5 umför hleðslu. Fjárborg B er um 25 m suðvestan við fjárborg A. Hún er að flestu leyti eins og

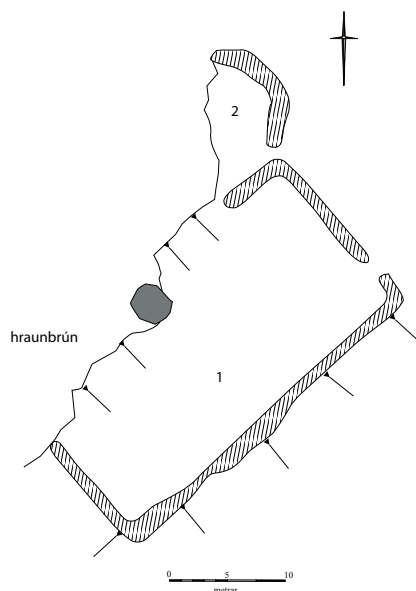
fjárborg A en dyraopið á henni er litlu breiðara, eða 0,6 m á breidd og grjót aðeins farið að hrynja úr því. Þakið á borgunum er gróið og hefur torf líklega verið lagt ofan á topphleðsluna. Um 3 m suðvestan við fjárborg B er tóft C sem er grjót- og torfhlaðin. Hún er einföld og er um 7x5 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er á henni til suðausturs en hrúnið hefur ofan í það. Tóftin er grafinn inn í aflíðandi brekku að hálfu leyti. Mesta hæð veggja er um 1 m en dýpst er tóftin um 2 m í norðvesturenda. Þar sjást mest 9 umför. Fjárborgirnar eru yfir 100 ára gamlar og er næsta víst að þær hafi verið hlaðnar upp á síðustu áratugum því annars væri ástand þeirra ekki eins gott og raun ber vitni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: SB V, 165; Ö-Húsagarður, 4

RA-461:009 gerði kartöflugarður

63°56.446N 20°10.175V

Kálgarður 009, horft til NNV á ljósmynd.

Grjóthlaðið gerði er tæpa 580 m vestan við bæ 001 og 100 m suðvestan við Árnagarð 023. Gerðið er hlaðið undir hraunbrún og að sögn Ólafs Andréssonar, heimildamanns, er þetta líklega kartöflugarður. Einnig gæti þetta verið heimarétt eða stór stekkur.

Gerðið er á flötu, grasivöxnu svæði sunnan undir hraunbrún.

Gerðið er 30x20 m að stærð, skiptist í tvö hólfi og snýr suðvestur-norðaustur. Það er hlaðið úr stóru grjóti. Hólf 1 er suðvestar. Það er 30x16 m að innanmáli og snýr suðvestur-norðaustur. Það mjókkar til suðvesturs og eltir stefnu hraunbrúnarinnar. Hún afmarkar jafnframt norðurhlið hólfsins. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð að utan en að innan eru þeir lægri sökum jarðvegssöfnunar. 1-2 umför grjóthleðslu sjást í þeim. Hólfið er opið til norðausturs. Hólf 2 er í norðausturhorni tóftarinnar. Það afmarkast af hraunbrúninni til vesturs og norðurs. Hólfið er 4x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru eins að gerð og lögun og í hólfi 1. Hólfið er opið í

suðausturhorni og ekki er innangengt á milli hólfa. Ekki er jarðvegsþykknun inni í þessu hólfi.

Hættumat: engin hætta

RA-461:010 *Mýrargrjótvarða* varða landamerki 63°56.952N 20°11.264V

Landamerki: “Landamerki Húsagarðs hefjast, að framanverðu, á norðurenda svonefnds Litlabakka á bakka Ytri-Rangár, um kílómetra suðvestur af bænum. Meginhluti Litlabala er raunar í landi Hrólfsstaðahellis. Frá Litlabala eru mörkin í Skothól uppi á heiðinni þar norðvestur af, þaðan í svipaða stefnu í Mýrargrjótvörðu, þaðan norðaustur til Mýrarvörðu [462:049], þaðan í svipaðar stefnu í Ásgrímsvörðu [Stóruvellir], þaðan suðaustur í vörðu þar sem heitir Byrgisnef [462:030] á hraunbrúninni austur undir Ytri-Rangá, og loks eftir grjótgarði [462:030] niður í ána. Síðan ræður Ytri-Rangá mörkum allt að áðurnefndur Litlabala.” Mýrargrjótvarða er tæpum 1,2 km norðvestan við bæ 001 og 1,3 km norðvestan við kartöflugarð 009. Malarvegur er 10 m norðan við vörðuna, í landi Hrólfsstaðahellis. Vírgirðing er á merkjum Húsagarðs og Hrólfsstaðahellis,

Mýrargrjótvarða 010, horft til vesturs.

varðan er Hrólfsstaðahellis-megin við það. Girðingin liggur frá vörðunni til suðurs og norðausturs.

Uppblásið hraun er allt umhverfis vörðuna. Hraunhólar og -klettur eru víða.

Varðan er á háum hraunkletti og liggur girðing að honum úr tveimur áttum. Varðan er ekki vel hlaðin, fremur eins og gjóti hafi verið hrúgað saman. Hún er 2 m í þvermál, 1,3 m á hæð og það má greina um 5 umför af grjóti. Varðan er gerð úr fremur stóru hraungrýti sem er vaxið mosa og skófum. Mögulega raskaðist varðan þegar girt var að henni og klettinum sem hún er á.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 1-2

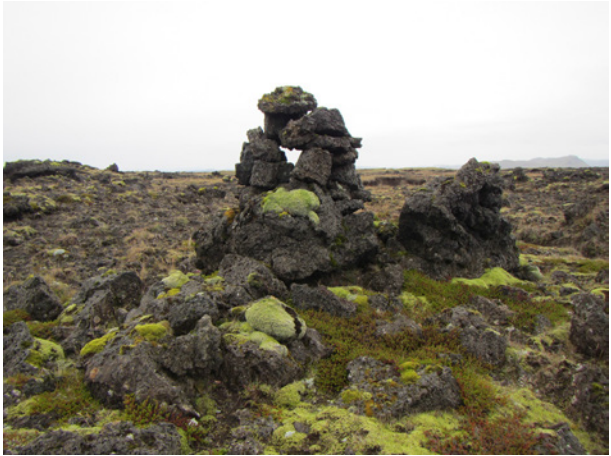
RA-461:011 *Heiðargata* varða samgöngubót 63°56.746N 20°09.790V

“Nokkru framan lá svonefnd Heiðargata út yfir Eystrahraun og Bót. Má segja að hún hafi legið frá Ólafskofa [024] í stefnu á Mýrarvörðu. [...] Jón Hannesson átti sauðahús [443:007] í Stóruvallaheiði, í landi Minnivalla, samkvæmt sérstöku samkomulagi, og kom því til þessi gata, sem Jón varðaði,” segir í örnefnalýsingu. Leiðin er sýnd á örnefnakorti Ingófs Einarssonar. Leiðin er horfin í sand og sást mögulega aldrei sökum þess. Hins vegar voru skráðar sjö vörður henni tilheyrandi í landi Húsagarðs. Ekki er vitað hvort að leiðin var vörðuð allt að beitarhúsum 443:007. Vörðurnar eru flestar illgreinilegar og sjást ekki fyrr en að þeim er komið.

Vörðurnar eru í uppblásnu hrauni. Þar eru víða hraunhólar, -klettur og grjótbreið.

Varða 011A, horft til austurs.

Varða 011B, horft til norðurs.

Vörðurnar er hægt að rekja á tæplega 900 m löngum kafla. Sú fyrsta, varða A, er uppi hraunbrúninni, rúmum 100 m norðaustan við bæ 001 og sést vel þegar upp er komið. Varðan er gerð úr stórum, flötum steinum og má sjá 4 umför í henni. Hvert þeirra samanstendur af einum steini. Varðan er hlaðin á sléttu svæði og eru jarðlægir steinar neðst. Varðan er 0,5 m í þvermál, 0,8 m á hæð og hallar til norðvesturs. Varða B er rúmum 180 m norðvestar. Hún er uppi á hraunkletti og er áberandi. Hún er frekar illa hlaðin, gisin og nánast gat í gegnum hana miðja. Hún er 1 m í þvermál, 0,5 m á hæð og fjögur umför grjóthleðslu eru í henni. Varða C er 35 m norðvestan við vörðu B. Hér er frekar um vörðubrot en vörðu að ræða. Hún er 0,5 m í þvermál, 0,2 m á hæð og gróin að ofan. Það má sjá 2 umför grjóthleðslu í henni. Varða D er á

Varða 011D, horft til norðvesturs.

Varða 011F, horft til SSV

hraunklett og er 140 m norðvestan við vörðu C. Hún er 1 m í þvermál og 0,6 m á hæð. Það má sjá 5 umför grjóthleðslu í henni en gisið er á milli þeirra og nánast gat í miðju. Kletturinn er 0,8 m á hæð og þessi varða sést víða að. Varða E er 210 m norðvestan við vörðu D. Hún er sem fyrr á hraunklett, er 1x0,5 m að grunnmáli, 0,6 m á hæð og 5 umför grjóthleðslu sjást. Kletturinn er 0,3 m á hæð, 0,5 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Varðan fellur vel inn í nánasta umhverfi. Varða F er 340 m vestan við vörðu E. Hún er 0,5 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Grjótið í vörðunni er

smátt og sker hún sig frá hinum vörðunum að því leyti. Það eru 5 umför grjóthleðslu í henni. Varðan stendur enn og er fallega hlaðin. Varða G er á milli vörðu C og D, 20 m norðan við þúst 014. Hún er illa hlaðin og mögulega yngri. Hún er á flatri hraunhelli, er 0,5 m í þvermál, 0,5 m á hæð og það má sá 6 umför af grjóthleðslu í henni. Varðan er frábrugðin hinum vörðunum og mögulega ekki hluti af leiðinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 8; IE-Örnefnauppdráttur, Húsagarður

RA-461:012 heimild um kálgarð 63°56.504N 20°09.484V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður fast sunnan við bæ 003 og um 30 m austan við íbúðarhús sem byggt var 1949.

Kálgarðurinn var á sléttu flatlendi norðan við tún sem enn er í rækt.

Ekki sjást leifar af kálgarðinum og hefur líklega verið sléttað úr honum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-461:013 garðlag landamerki

63°56.254N 20°10.594V

Landamerkjagarður 013, horft til suðausturs.

Grjóthlaðinn garður er á merkjum milli Hrólfsstaðahellis og Húsagarðs. Hann liggur frá ristarhliði á vegi heim að Húsagarði og niður að Ytri-Rangá. Garðurinn er um 540 m suðvestan við Borgir 008 og um 950 m suðvestan við elsta bæjarstæði Húsagarðs 001. Ekki er hlaðinn garður ofan við veg en þar er uppblásið hraun og er girðing á merkjum.

Garðurinn liggur um gróið svæði sem hallar til suðausturs og nær niður að Ytri-Rangá.

Garðurinn er um 230 m á lengd og liggur

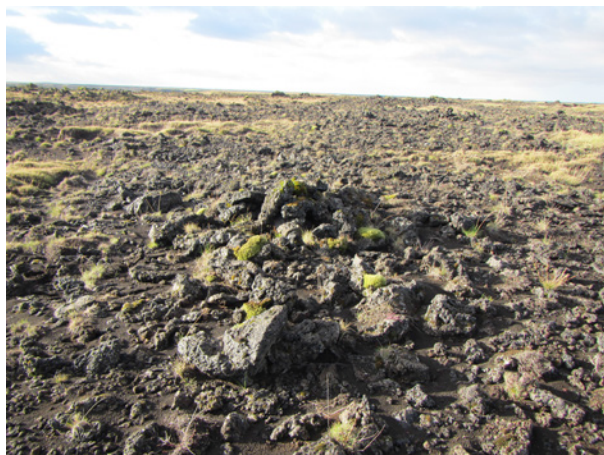
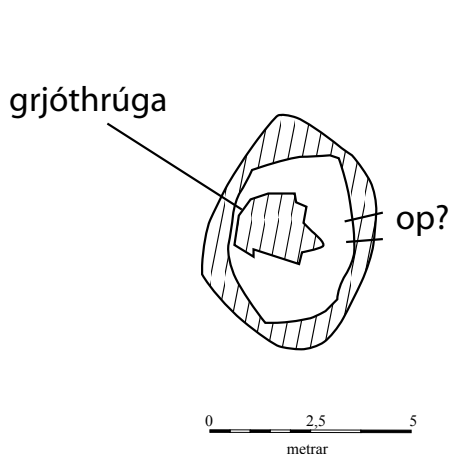
suðaustur-norðvestur en brot er á honum á Skothól þar sem áður var varða 033 á merkjum. Garðurinn er víðast grjóthlaðinn en sumsstaðar er torf í honum að auki. Hann er um 0,7 m á breidd og víðast um 0,5 m á hæð. Hann er gróinn nema á stuttum kafla í norðvesturenda.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-461:014 tóft útihús 63°56.869N 20°09.997V

Uppblásin tóft er tæpum 350 m norðan við bæ 001 og 20 m suðaustan við leið 011. Hér er mögulega um útihús frá bæ 001 að ræða, skotbyrgi eða smalaskála.

Uppblásið hraun er allt umhverfis tóftina. Það er tekið að gróa upp aftur en sandur, hraunklettur og -grýti er um allt.

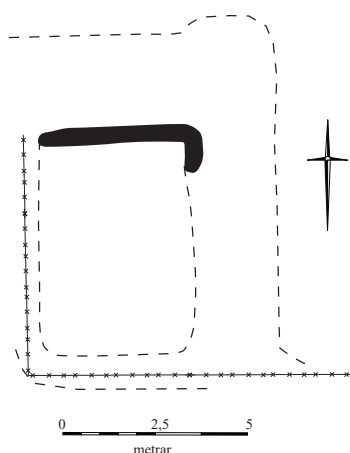
Uppblásin tóft 014, horft til vesturs á ljósmynd.

Tóftin er uppblásin, sigin og óljós. Hún er 5x5 m að stærð og afmarkast útveggir af einfaldri steinaröð. Þeir eru 0,2 m á hæð. Innanmál tóftarinnar er 3x2 m og snýr ANA-VSV. Veggirnir þar eru hlaðnir úr smáu hraungrýti og má sjá 2-3 umför grjóthleðslu þar. Þeir eru 0,3 m á hæð. Í miðju hólfinu er grjóthrúga, líklega úr þakinu. Ekki er ljóst hvort að torf var í veggjum sökum uppblásturs né er vitað hvar op var inn í tóftina.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-461:015 gerði óþekkt

63°56.493N 20°09.553V

Gerði 015, horft til suðurs á ljósmynd.

Um 70 m suðvestan við þriðja bæjarstæði Húsagarðs 003 og um 25 m suðvestan við íbúðarhús sem byggt var árið 1949 er ferkantað gerði. Aldur þess er ekki þekktur né hlutverk en þetta virðast vera mjög ungar minjar og tengjast búsetu í íbúðarhúsinu. Líklega var gerðið hlaðið í kringum kartöflugarð.

Gerðið er á flatlendi sunnan undir Rananum, á milli hans og túns. Girðing liggur ofan á því að sunnan- og vestanverðu og bíslóði sem liggur á túnið er fast vestan við gerðið.

Gerðið er um 4x6 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggir þess eru útflattir nema til norðurs þar sem hlaðnir veggir eru um 0,3 m á breidd og 0,2 m á hæð. Utan við norður- og austurhliðar

er 2 m breiður hryggur sem er um 0,1 m á hæð en hann sést ekki utan við suður- og vesturhliðar, mögulega vegna rasks.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-461:016 heimild um fjárskýli

Húsagarðshólmi þar sem heimildir herma að hafi verið skýli fyrir lömb, horft til SSA.

í honum.

Engin ummerki byrgisins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 2

63°56.372N 20°09.434V

“En úti í Rangá, austur af Lambhúsatanga [sjá 004] er fagurlega gróin eyri allstór, sem heitir Húsagarðshólmi. Þar hafa lömb verið látin ganga úti, og var eitt sinn byggt þar skýli fyrir þau,” segir í örnefnalýsingu. Húsagarðshólmi er rúma 250 m sunnan við bæ 003 og tæpa 100 m suðaustan við hesthús 005. Hólminn er 90x40 m að stærð, snýr norður-suður þar vex sjálfssáð birki.

Í norðurhluta hólmanum er þéttur birkigróður en sandeyri til suðurs. Hvergi sér móta fyrir tóftum í hólmanum á loftmynd né mundi Ólafur Andrésson, heimildamaður, eftir byrgi

RA-461:017 *Ranahesthús* heimild um hesthús

63°56.494N 20°09.605V

Óljóst má greina grunna dæld þar sem Ranahesthús 017 var, horft til austurs.

“Næst bænum heitir rimi þessi Rani [heimreiðin liggur þar], og stóð þar löngum svonefnt Ranahesthús, en var rífið fyrir mörgum árum,” segir í örnefnalýsingu. Ógreinileg ummerki um hesthúsið eru um 5 m sunnan við veg sem liggur að bæjarstæði 003 og áfram til norðausturs, á milli íbúðarhúss sem byggt var 1949 og ekki er lengur búið í og þess íbúðarhúss sem búið er í og var byggt 1980.

Þar sem talið er að hesthúsið hafi verið er grasflöt í aflíðandi halla til suðurs, á milli túns og vegar.

Hesthúsið er horfið og kemur fram í örnefnalýsingu að það hafi verið rífið. Þar sem ætla má að það hafi staðið má óljóst greina grunna dæld. Hún er um 2,5x2 m að innanmáli og snýr norður

suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 3

RA-461:018 *Kvíaból* örnefni kvíar

63°56.480N 20°09.711V

“Grunn lægð takmarkar Ranann að vestan, en vestan lægðarinnar var Kvíaból, vanalegt nefnt Bólið. Núverandi bílvegur eða heimreið liggur þvert yfir Bólið,” segir í örnefnalýsingu. Bólið er litlu vestan við lóðina í kringum íbúðarhús sem byggt var 1980 og um 195 m vestan við bæjarstæði 003.

Sunnan við veginn sem liggur yfir lautina austan við Kvíabóli er tún en norðan við hann er beitarhólf og þar safnast vatn í litlar tjarnir.

Engar minjar um kvíar sjást á yfirborði og kunna þær að hafa horfið undir veg eða verið sléttaðar út en óvíst er að hlaðnar kvíar hafi verið á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 3

RA-461:019 *Kúarétt* heimild um rétt

63°56.538N 20°09.508V

“En fast norðan undir bænum [003] var svonefnd Kúarétt,” segir í örnefnalýsingu. Í annarri örnefnalýsingu fyrir jörðina segir: “Í túninu norðan við bæinn [003] heitir Norðurtún. Þar er gömul og gróin tótt sem heitir Kvíarétt.” Kúarétt eða Kvíarétt var um 50 m norðan við bæjarstæði 003 og um 20 m asutan við útihúsin á bænum. Þar sjást engin ummerki um réttina. Réttin var þar sem nú er vesturjaðar túns austan við taðhaug.

Líklega hefur réttin verið sléttuð í tún eða rifin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 3; Ö-Húsagarður, BK, 3

RA-461:020 heimild um óþekkt

63°56.581N 20°09.823V

“Nesbrún er örmjór þurrlendisrindi, en norðvestur frá honum eru þýfðir móar. Þeir ná út að hraunbrún, og nefnast einu nafni Sandur, aðgreindir í Eystri-Sand og Ytri-Sand af fornlegu garðbroti, sem hefst við ytri Rásarbotninn og stefnir til norðausturs á Hellisnef, sem síðar verður getið,” segir í örnefnalýsingu. Garðurinn var um 230 m suðaustan við elsta bæjarstæði Húsagarðs 001 og um 300 m norðaustan við þriðja bæjarstæði Húsagarðs 003.

Á svæðinu sem garðurinn lá um er flatlent svæði sem nýtt er til beitar. Mýrlent er á svæðinu og er það sundurskorið af skurðum.

Ekki sáust minjar um garðinn á yfirborði við vettvangskonun. Á loftmynd af svæðinu á GoogleEarth sem tekin var 2009 sést hryggur á milli mýrlendra svæða sem liggur norðaustur-suðvestur og er greinilegur á um 315 m löngum kafla. Skurður hefur verið grafinn eftir endilöngum hryggnum. Garðurinn er sýndur á örnefnakorti eftir Ingólf Einarsson og þar hefur hann sömu stefnu og umræddur hryggur. Ætla má að hryggurinn sé leifar af garðinum sem er

útflattur. Skurðgröftur eftir endilöngum hryggnum hefur raskað garðinum en í skurðinum gæti verið hægt að sjá leifar af honum í jarðvegssniði.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 3-4; GoogleEarth; IE-Örnefnauppráttur, Húsagarður

RA-461:021 garðlag vörslugarður

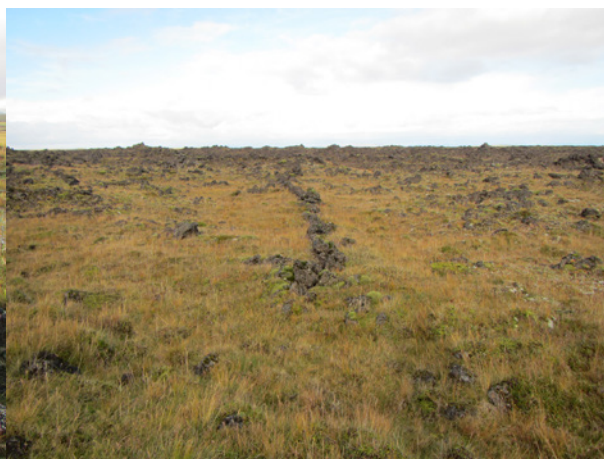
63°56.356N 20°10.217V

Garðlag liggur til norðvesturs frá Ytri-Rangá, upp svokallaðan Nónhamar. Það liggur til norðvesturs yfir Svartahraun og endar við landamerki Hrólfsstaðahellis. Tilgangur garðlagsins er óljós en mögulega er þetta vörslugarður eða undirstöður undir vírgirðingu. Garðlagið fær að njóta vafans sökum mikils umfangs og haft með í þessari skrá.

Til vesturs liggur garðlagið í grónu, sléttu túni en uppblásnu hrauni, skammt norðan við malarveg til austurs.

Garður 021A, horft til ANA.

Garður 021B, horft til norðurs.

Á svæði sem er 380x35 m að lengd og snýr austur-vestur eru tvö garðlög. Garðlag A er tæplega 380 m að lengd og liggur til VNV frá Ytri-Rangá, upp Nónhamar. Það sveigir til vesturs og endar við landamerki Hrólfsstaðahellis. Það liggur yfir grasivaxið tún til austurs og er vírgirðing fast sunnan þess. Síðan fer það yfir í svokallað Svartahraun, allt að merkjum. Garðlagið er 0,3-0,5 m á hæð, 0,5 m á breidd, er grjóthlaðið og það má sjá 2-3 umför grjóthleðslu í því. Hleðslan er einföld og víða tekin að falla. Malarvegur að Húsagarði liggur þvert í gegnum það. Fleiri rof eru einnig í garðlaginu, líklega sökum ágangs kinda. Garðlag B liggur til norðurs frá garðlagi A í Svartahrauni, og sést á 25 m löngum kafla. Það er eins að gerð og lögun og garðlag A.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Húsagarður, 3-4

RA-461:022 Rekstrargötur gata leið

63°56.667N 20°09.714V

“Austan við Borgir mótast fyrir gömlum, uppgrónum götum, sem nefndust Rekstrargötur. [...] Framan við Ólafskofa [024] vottar fyrir framhaldi Rekstrargatna, en hér efra voru þær kallaðar Fjárhúsgötur,” segir í örnefnalýsingu. Leiðin sést enn og hægt að rekja meðfram hraunbrúninni

Rekstrargötur 022, horft til vesturs.

allt frá Borgum 008 og að bæ 002. Leiðin er mikið notuð af fólki í hestaferðum og nánast daglega fara þar rekstrar yfir sumartímann að sögn Ólafs Andréssonar, heimildarmanns.

Leiðin liggur eftir sléttu, grasivöxnu flatlendi, sunnan undir uppblásinni hraunbrún.

Ekki er vitað hvar leiðin lá nákvæmlega í hrauninu vestan við bæ 001. Hún kemur í ljós austan við Borgir 008 og liggur fast norðan við malarveginn að Húsagarði, sveigir síðan til norðausturs og eltir hraunbrúnina allt að Húsagarði 002. Þar sameinast hún malarvegi

sem liggur í Réttarnes. Leiðin er vel varðveitt og hlykkjast austur-vestur. Það má sjá 3-5 paldra og er mold í botni þeirra allra. Leiðina er hægt að rekja á um 1 km löngum kafla og er 4 m breið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Húsagarður, 4

RA-461:023 *Árnagarður* garðlag vörslugarður 63°56.475N 20°10.081V

Árnagarður 023, horft til suðausturs.

“En ofan úr nefinu ofan við Borgir [008] mun votta fyrir gömlum grjótagarði, er stefndi á efri Rásarbotninn. Garðurinn nefndist Árnagarður, kenndur við Árna Magnússon frá Snjallsteinshöfða. Síðar mun Jón Hannesson hafa tekið grjót úr garði þessum til annarra nota,” segir í örnefnalýsingu. Árnagarður er 500 m vestan við bæ 003 og er hlaðinn niður haunbrún. Hann endar við Rekstrargötur 022 til suðausturs.

Til austurs liggur garðlagið á flötu, sléttu svæði.

Árnagarður er tæplega 30 m langur, liggur ASA-VNV og er grjóthlaðinn. Hann liggur til VNV frá Rekstrargötum, sveigir til vesturs og endar við hraunbrúnina. Hann er 0,2-0,4 m á hæð, 1 m á breidd og það má sjá 1-3 umför grjóthleðslu í honum. Hann er hæstur við hraunbrúnina. Garðlagið er hlaðið úr fremur stóru grjóti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Húsagarður, 4

RA-461:024 *Ólafskofi* hús fjárhús 63°56.672N 20°09.654V

“Um það bil hálfum kílómetra norðaustur frá Borgunum [008] eru undir hraunbrúninni tættur

Ólafskofi 024, horft til austurs.

af fjárhúsi, og nefnast Ólafskofi. Var kofinn kenndur við Ólaf (1847-1933) Sigurðsson, sem hafði þarna kindur sínar nokkrar, eftir að hafa brugðið búi og leigt Jóni Hannessyni jörðina,” segir í örnefnalýsingu. Ólafskofi er tæpa 350 m norðvestan við bæ 001 og 50 m norðan við Fjárhúsgötur 022. Ólafskofi er innan sumarbústaðarlóðar. Kofinn hefur verið gerður upp og er nýttur sem geymsla hjá sumarbústaðareigandanum. Lóðin er afgirt með vírgirðingu.

Skjólbelti, líklega úr víðitegundum, hefur verið plantað sunnan og austan við Ólafskofa. Eigandi sumarbústaðarins hlóð tóftina upp fyrir einhverjum árum, setti nýtt þil og þak.

Ólafskofi er 6x5 m að stærð, einfaldur og snýr NNA-SSV. Veggirnir eru hlaðnir og má sjá 8 umför innan í honum. Veggirnir eru algrónir að utan og timburþil, málað blátt, til suðurs. Veggirnir eru 1,6 m á hæð og lofthæðin er mest 2,5 m. Tyrft er yfir þakið sem annars er úr timbri. Tóftin er grafin inn í hól til norðurs. Ekki er vitað hvert ástand tóftarinnar var áður en hún var hlaðin upp.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 4

RA-461:025 heimild um landamerki

64°56.159N 20°10.430V

Í landamerkjalyýsingu fyrir Húsagarð frá 1889 sem birt er í Landmannabók segir: “... þaðan beina stefnu í vörðu á Skothól [033], þaðan beina stefnu í vörðu niðri á nesinu, í bríkinni austur af Syðranefi og þaðan í áframhaldandi stefnu beint í Ytri-Rangá.” Varðan var um 150 m suðaustan við Skothól þar sem varða 033 stóð og er um 1 km suðvestur af elsta bæjarstæði Húsagarðs 001.

Varðan var á lágum og grónum bakka Ytri-Rangár.

Engin ummerki sjást um vörðuna en búið er að hlaða garð 013 á merkjum og er líklegt að grjót úr vörðunni hafi verið notað í garðinn.

Hættumat: engin hætta

RA-461:026 hellir fjárskýli

63°56.763N 20°09.314V

“Dálítill grasbrekka vestan að götunni nefnist Stóra-Melbrekka, en austan við götuna heitir Litla-Melbrekka. Síðastnefnda brekkan er suðvestan í hraunnefi, sem heitir Hellisnef. Framan í því var fjárhellir, sem tók um 50 fjár eða meira, en hrundi fyrir síðustu aldamót [1900],” segir í örnefnalýsingu. Hellirinn er um 115 m suðvestan við bæjarstæði 002 og um 485 m norðan við bæjarstæði 003.

Fjárskýli 026 var í þessum helli, horft til norðurs.

Hellirinn er neðst í gróinni en grýttri brekku neðan við hraunbrún. Sléttað tún er fast sunnan við hann og á milli túns og hellis er fjölfarin reiðgata af hópum í hestaferðum.

Enn sést lítill skúti sem er um 3x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hellisopið er um 0,6 m á hæð og 1 m á breidd. Framan við hellisopið er gróin dæld sem er um 2x1 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hún er 0,3-0,5 m á dýpt. Engin mannaverk sjást framan við hellinn eða inni í honum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 4-5

RA-461:027 garðlag varnargarður

Varnargarður 027, horft til vesturs.

63°57.131N 20°07.616V

Að sögn Ólafs Andréssonar, heimildamanns, hlóð Jón Hannesson garðlag sem liggur eftir allri hraunbrúninni í austurhluta Húsagarðs. Hraunbrúnin er 10 m há og brött. Þetta dundaði hann sér við yfir vetrartímann. Samkvæmt Landmannabók bjó Jón Hannesson í Húsagarði á árunum 1907-1937 en ekki er vitað hvenær hann hlóð garðlagið. Hlutverk þess er óþekkt en mögulega var það hlaðið til að hefta sandfok.

Fyrir norðan garðlagið er uppblásið hraun. Sunnan undir hraunbrúninni eru grasivaxin, slétt tún.

Garðlagið liggur til vesturs frá Byrgisnefi 462:030 og endar skammt suðvestan við Stórahvamm. Garðlagið er grjóthlaðið og gert úr einfaldri hleðslu. Það má sjá 1-4 umför grjóthleðslu í því ofan á hömrum og á milli steina. Ekki virðist Jón hafa hlaðið þar sem klettarnir eru brattir eða upp á stóra steina. Hleðslan er hrunin víða enda ekki vönduð, víða er þetta einföld steinaröð sem hlykkjast eftir hraunbrúninni. Garðlagið er 0,2-0,4 m á hæð, 0,2-0,3 m á breidd og sést á tæplega 1,4 km löngum kafla.

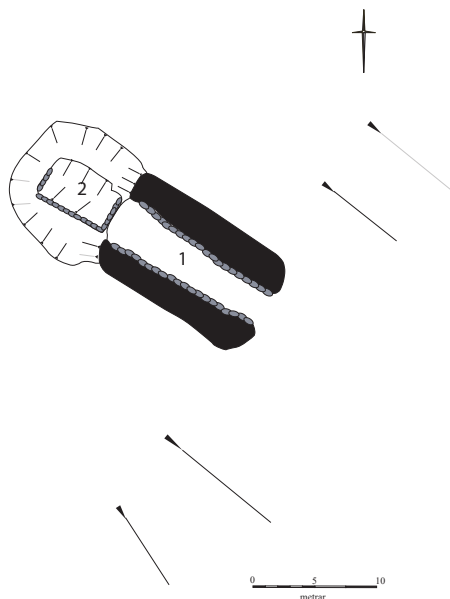
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 5

RA-461:028 tóft beitarhús

63°56.976N 20°07.814V

“Rúmlega 300 m suðvestur frá mörkum í Byrgisnefi [462:030] við Grænablett eru ærhústættur

Beitarhús 028, horft til suðausturs á ljósmynd.

frá Húsagarði. Þær eru efst og nærri austast í svonefndu Fjárhúsnesi, sem Ytri-Rangá myndar í stórum boga líkt og um nesið sunnar,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru 1,6 km norðaustan við bæ 003 og sjást vel frá malarvegi að Réttarnesi. Ytri-Rangá rennur 50-70 m til austurs frá tóftinni.

Fjárhúsin eru í grónu, sléttu túni. Tóftin er byggð inn í náttúrulegan bakka eða hólbarð, mögulega gamall árbakki Rangár. Hann er 1 m á hæð og aflíðandi til austurs.

Tóftin er 19x7 m að stærð og snýr ASA-VNV. Hún skiptist í tvö hól og er byggð inn í hólbarð til norðvesturs. Hólf 1 er ASA og var fjárhús. Það er 12x3 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Hólfið er opið til austurs en búið að fylla upp í það grjóti. Einnig er mikið veggjahrun inn í hólfinu og óvíst er með garða eða jötu af þeim sökum. Veggirnir eru 0,5-0,6 m á hæð, 2 m á breidd og algrónir að utan. Að innan má sjá 1-2 umför grjóthleðslu. Hólf 2 er VNV. Það er hlaða og er niðurgrafið um 0,5 m. Hólfið er mun verr varðveitt en hólf 1. Það er 6x3 m að innanmáli og snýr VNV-ASA, Veggirnir eru 0,8 m háir en sjást ekki að utan. Líklega er búið að rífa þá. Að innan eru veggirnir víða teknir að hrynja og rof komið í þá. Í norðvesturhorni sjást 5 umför grjóthleðslu en annars glittir einungis í grjót hér og þar. Ekkert op sést inn í hlöðuna og líklega var hér bárujárnsþak.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 5-6

RA-461:029 Gömlulambhús þúst lambhús 63°56.840N 20°09.159V

“Upp á Klettum, beint upp af Bæjarhól [002], er hár og fagur grashóll, sem heitir Gömlulambhús,” segir í örnefnalýsingu. Grashóllinn Gömlulambhús sést enn um 100 m norðan við bæjarstæði 002 og um 70 m austan við Kirkjugötu 681:031.

Hóllinn er í uppblásnu hrauni sem tekið er að gróa að nýju.

Hóllinn er gróinn að miklu leyti og flatur að ofan. Hann er um 40x20 m að stærð og snýr

Gömlulambhús 029, horft til suðvesturs.

norðaustur-suðvestur. Hann er hæstur í norðausturenda og er aflíðandi halli frá hæsta punkti til suðvesturs. Í rofi sem er í norðausturenda hólans sést hvar hraungrýti hefur oltið undan halla til norðausturs og eru miklar líkur til þess að það sé grjót úr hleðslum lambhússins sem hóllinn dregur nafn sitt af. Eru það einu sýnilegu ummerkin um mannvirki í hólnum.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Húsagarður, 6

RA-461:030 Þrívörður varða óþekkt

63°57.388N 20°08.568V

Vörðubrot, mögulega ein af Þrívörðum 030, horft til vesturs.

“Norð-austur frá Stórasteini heitir Einbúi dálítill gjallklettur, sem er í laginu eins og væri hann steypur í mót. En vestur frá Einbúa voru Þrívörður á flatvöxnum, ávölum hraunhól,” segir í örnefnalýsingu. Þrívörður voru í uppblásnu hrauni litlu suðaustan við gamla sandvarnargirðingu sem reist var árið 1945. Við leit að vörðunum var stuðst við örnefnakort Ingólfs Einarssonar sem þó er ónákvæmt. Stórt svæði var gengið í leit að vörðunum og fannst eitt vörðubrot sem óvíst er að sé ein af Þrívörðunum. Vörðubrotið er um 1,7 km norðaustan við elsta bæjarstæði

Húsagarðs 001 og um 900 m norðvestan við garðlag 027.

Varðan er á lágum, grýttum hól í uppblásnu og sendnu hrauni. Gamall vegarslóði liggur fast suðaustan við vörðuna og gamla sandvarnargirðingin er fáum metrum norðvestan við hana en búið er að leggja hana niður.

Varðan er hrunin en þó sjást í henni tvö umför. Hún er um 0,7x0,7 m að stærð og 0,5 m á hæð. Ekki sáust aðrar vörður eða vörðubrot á svæðinu. Ekki er ótrúlegt að grjót hafi verið tekið úr vörðunum til að styðja við girðingarstaura í sandvarnargirðingunni en ekkert verður um það fullyrt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 6

RA-461:031 gripir

1866: “KNÍFSKAPT með koparkinum, líkt og á borðkníf. Þær eru negldar á með tveimur

nöglum. Apturendinn er líkur og Þjms. 36. Það fannst vorið 1866 hjá Húsagarði gamla á Landi.” Ekki er vitað hvar hnífskaptið fannst nákvæmlega en eflaust var það nærri bæ 001. Án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja fundarstaðinn nákvæmlega.

Heimildir:Skýrsla FÍ I, 133

RA-461:032 gripir

1866: Þjms. 327: “STEINSNÚÐUR, sívalur annarsvegar, en hinsvegar flatur, með hring í kríngum augað. Það mun vera þráðarsnældusnúður. Hann fann Sigurður [Ólafsson bóndi í Húsagarði] hjá uppblásnum skálatóptum [006] úti í hrauni, skammt frá Húsagarði gamla.” Þjms. 328: “Slípuð tala úr kristalli (?), eður öðrum líkum steini. Hún er hnöttótt og með sex lautum er allar gánga sama veg, og er að líkindum úr steinasörvi. Hana fann Sigurður árið 1852 á sama stað og nr. 327.” Ekki er vitað hvar þessir gripir fundust né hvar skálinn var. Án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja fundarstaðinn.

Heimildir:Skýrsla FÍ I, 134

RA-461:033 heimild um landamerki

63°56.215N 20°10.556V

Í landamerkjalytingu fyrir Húsagarð frá 1889 sem birt er í Landmannabók segir: “Gagnvart Hrólfsstaðahelli: Nyrst er varða í Mýrargrjótum [010], þaðan beina stefnu í vörðu á Skothól ...” Skothóll er um 1 km suðvestan við elsta bæjarstæði Húsagarðs 001.

Skothóll er sunnan við malarveg sem liggur að Húsagarði. Hann er að hálfu leyti í túni í landi Hrólfsstaðahellis en að hálfu leyti í grónum móa í landi Húsagarðs. Djúpt jarðfall er fast norðaustan við Skothól og brött brekka er fram af honum til suðausturs.

Engin ummerki sjást um vörðuna en búið er að hlaða garð 013 á merkjum og er líklegt að grjót úr vörðunni hafi verið notað í garðinn.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Landmannabók, 169

RA-461:034 heimild um leið

63°56.531N 20°09.479V

Á túnakorti frá 1917 er teiknuð leið sem liggur frá bæ 003 til norðurs, út úr túninu.

Leiðin lá um flatlent, sléttað tún.

Talsvert rask hefur orðið í túninu norðan við bæjarstæði 003 vegna bygginga og sléttunar. Engin ummerki sjást um leiðina af þeim sökum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Túnakort 1917

RA-463 Stóri Klofi

60 hdr., 1711 með afbýlum, heimajörðin 44 hdr. Kirkjustaður. JÁM I, 289. c. 1200: Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls biskups DI XII 7 1236: Þorsteinn prestur, hálfbróðir Órækju Snorrasonar bjó þar; Íslendingasaga, Sturl, 380 [1332]: Máldagi kirkjunnar “At þorlaks kirkju I klofa skal vera heimilis prestz skyld. hun a ij kýr. xvij ær. þangath liggur bænhus j mork.” DI II 695 [1367]: Máldagi kirkjunnar DI III 217 [1387]: Máldagi kirkjunnar. DI III 405.

1397: Máldagi kirkjunnar DI IV 67-68 1497: Jtem gallt torfe bondi [Jónsson í Klofa] j sin afgjollld jordena alla mykines er reiknadizt. xij. hundrvdum ok þar til gaf hann kuitta alla þa tolla sem gialldazt hefði att til hans kirkna eda jarda af stadarins jordum j skalaholtti til þeirrar stvndar er þa var komid. DI VII, 376 [1553]: Máldagi kirkjunnar DI XII 655.

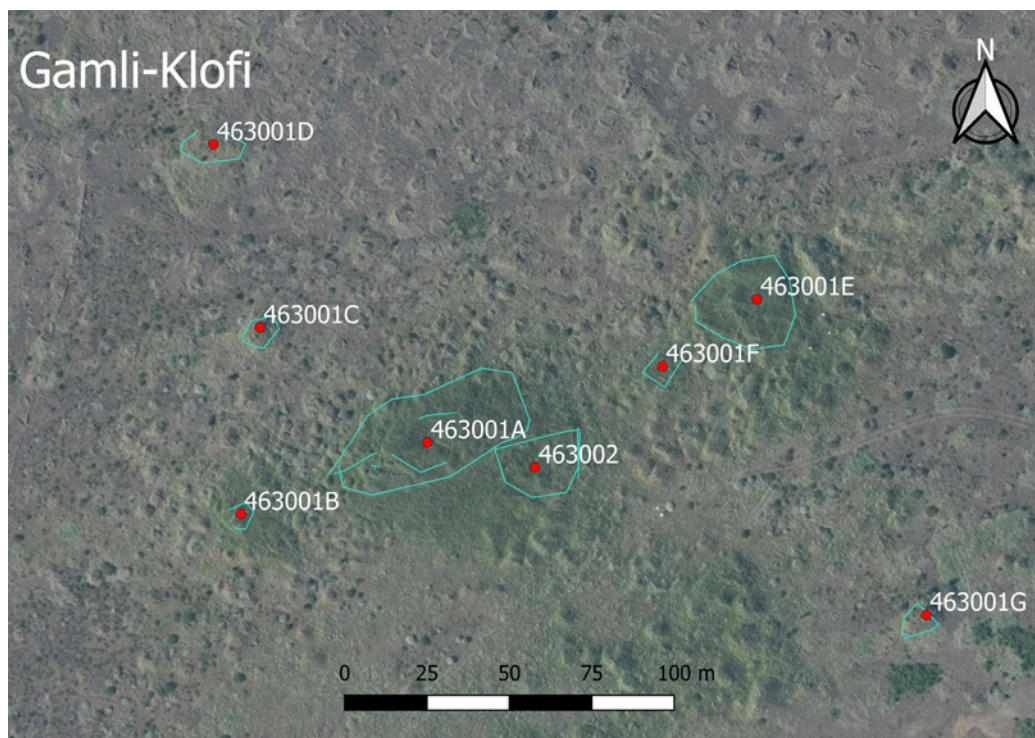
Býli sem byggst hafa úr jörðinni eru Borg 8 hdr., Litli Klofi 8 hdr og Kollakot í eyði 1711 4 hdr. “Skóga ítök fjörug eru jörðunni eignuð, eitt þar sem heitir Klofaskógur, segjast menn heyrt hafa þar hafi til forna selstaða brúkuð verið frá Klofa. Annað ítak heitir ogso Klofaskógur; er í millum þessarra takmarka annar skógur, sem almenningur brúkar og kallast Almenníngur, öðru nafni Bessahraun. Þriðja skógarítak frá Klofa kalla menn Kjarlakatúngur, fjórða Áskóga; verða þessir skógar nú aðeins brúkaðir til eldíngrar, en valla til kolagjörðar, þó er það við borið. Í elstu manna minni varð þar nokkur raftviður til smáhúsa fundinn, en hefur bæði eyðst af brúkun manna og Heklu vikri. Ey ein í Þjórsá gegnt Árskógum heitri Klofaey, fylgir jörðunni. Var þar til forna raftviður nokkur, sem eyddur er að öllu leyti, mestan part af Heklu; nú er þetta pláts mjög spilt og að so litlu sem engu gagni. Engjaítak hefur jörðunni eignað verið í Þykkvabæjar landi, kallað Sökkur; var þangað sóktur heyskapur í úngdæmi manna, bæði frá heimajörðunni og afbýlum, síðan hefur það aflagst sökum vanefna fólks og vegalengdar, er so þar fyrir engið spilt og mjög af sjer gengið.” JÁM I, 290 Landareign öll um 1220 ha.

1711: “Land jarðarinnar spillir stórkostlega blásturs sandur, so meining manna er, að helmíngur úthaganna sje eyddur, það eftir er liggur undir spjöllum og foreyðing. Slægjur nokkrar, sem utan túns voru, eru sandi kafnar túninu er og mjög hætt fyrir sandblástri, þegar vindar standa á þvera sandgarðana.” JÁM I, 290

RA-463:001 *Gamli-Klofi* bæjarhóll bústaður 64°00.225N 20°04.430V

“... árið 1879 flytur Höskuldur Jónsson frá gamla bæjarstæðinu og byggir sér smábæ á skika sem þá var eftir óblásinn vestur með Klofalæk og er þar nú Stóri-Klofi [007],” segir í Sunnlenskum byggðum. “Um hálfan annan kílómetra austur frá núverandi Stóra-Klofa [007] er hið forna bæjarstæði og kirkjustaður Stóra-Klofa. Þar heitir nú Gamli-Klofi, allfyrirferðarmikill melhóll. Melgróður hylur þar allar rústir, en girt hefur verið kringum kirkjugarðinn, sem kvað hafa verið hlaðinn upp 1912. Þarna hélzt byggð og kirkja til ársins 1879 eins og fyrr var að vikið,” segir í örnefnalýsingu. Bæjarhóll Gamla-Klofa er um 1,5 km austan við bæjarstæði 007. Í uppblásnu túni býlisins eru sex rústahólar sem skráðir eru með bæjarhólnum undir einu númeri. Næsta víst er að í þeim séu leifar af útihúsum. Bæjarrústir Gamla-Klofa eru friðlýstar en óvíst er hvort friðlýsingin ná til meintra útihúsa í túninu.

Bæjarhóllinn er á ílangri hæð á miklu uppblásturssvæði og er allt umhverfið umturnað vegna uppblásturs og áfoks. Mikið er um melgresishóla allt í kring. Skilti með nafninu «Klofi» er á bæjarhólnum.

Afstaða minja sem skráðar voru í túni Gamla-Klofa 001 sýnd ofan á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Minjarnar eru á svæði sem er um 265x180 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Innan svæðisins er einnig kirkja 002 en hún er skráð á sér númer. Bæjarhóllinn er nokkurn veginn á miðju svæðinu. Hann er um 70x25 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hann er allur gróinn sinu (snemma vors 2013) en grænkar á vorin og er allur grasi gróinn á sumrin. Hóllinn er 2-3 m á hæð og í honum eru miklar mishæðir en lítið er hægt að sjá út úr þeim enda allt aflagað vegna áfoks og uppblásturs. Í NNV-jaðri hólsins má mögulega greina leifar húsagarðs og mögulegar leifar traða eru í VSV-enda. Þar er renna sem liggur

Bæjarhóll 001A, horft til suðurs.

Rústahóll 001C, horft til norðausturs.

VSV-ANA, er um 15 m á lengd, 1 m á breidd og 0,5-1 m á dýpt. Sunnan við hana sjást óljósar útlínur mannvirkis. Rústahóll B er um 30 m VSV við bæjarhól A. Hann er um 7x8 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur. Eftir miðjum hólnum er hryggur sem er 1-1,5 m á hæð. Samfelld gróðurlendi er milli hóls B og bæjarhóls A. Hóll B er gróinn og ekki sést í hleðslur. Hóll C er meira afgerandi rústahóll en hóll B og er hann um 40 m norðvestan við bæjarhól A. Hóll C er um 11x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er gróinn og brattur en flatur að ofan og 1,5-2 m á hæð. Ekki sést í hleðslur í honum. Hóll D er um 90 m norðvestan við bæjarhól A. Hóllinn er um 20x10 m að stærð og snýr austur-vestur. Hóllinn er gróinn að mestu en allt í kringum hann er uppblásið svæði. Hóllinn er 1-1,5 m á hæð. Ekki sést í hleðslur í hólnum. Stærsti rústahóllinn E, fyrir utan bæjarhól A, er um 60 m norðaustan við bæjarhóllinn. Hann er 30x27 m að stærð, 3 m á hæð og snýr ANA-VSV. Hóllinn er mjórri til vesturs en austurs. Hann

Rústahóll 001E, horft til suðvesturs.

Rústahóll 001G, horft til suðurs.

er ójafn og sandgári liggur þvert í gegnum norðausturenda hans. Óljóst mótar fyrir stakri tóft til suðvesturs. Hún er 16x10 m að stærð, einföld og snýr ANA-VSV. Útveggirnir sjást allir og eru 0,5-0,7 m á hæð. Bratt er til allra átta frá veggjunum. Að innan er tóftin mun óskýrari en óljóst mótar fyrir vegg sem skipti tóftinni mögulega í tvö hól. Líklega var op til suðausturs. Stakur sandhóll er í norðausturhorni tóftarinnar. Afar líklegt er að fleiri tóftir séu hér undir sverði. Um 10 m suðvestan við hólinn, milli hans og kirkju 002, er mun minni hóll F. Hann er 10x10 m að stærð og algróinn. Að síðustu er rústahóll G sem er um 150 m ASA við bæjarhól A. Hann er um 10x9 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í honum sjást greinilegar hleðsluleifar. Hóllinn er að miklu leyti gróinn en rof er í honum á stöku stað. Farið er að hrynja úr hleðslum í norðausturenda en í norðurhorni sjást þrjú umfö. Heildarhæð hólsins er um 5 m en líklega var útihúsið sem í honum er byggt á lágum hól. Efst á hólnum er hryggur. Líklegt er að leifar af fleiri útihúsum og byggingum sé að finna undir sandi í túninu.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: SB V, 161; Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 6; ÁG Friðlýsingarskrá, 68

KLOFI Á LANDI (R) -Þorláki (LANDÞING)

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII.

1236: Þorsteinn prestur, hálfbróðir Órækju Snorrasonar bjó þar; Íslendingasaga, Sturl.

[1332]: Klofe. Gamall maldagi. At þorlaks kirkju í klofa skal vera heimilis prestz skyld. hun a ij kyr. xvij ær. þangath liggur bænhús í mork. hun a messuklæði oc kalek. er þorbiörn bonde jatadi. kross oc þorlaks lineski. koparskrin. með helgum domum. toflu yfer alltare. kertistikur í með kopar. slopp oc glerglugg. alltaris steinn buinn. kluckur íj oc biollur íj. glodarker. munnlaugar íj. tiolld slíjk sem eru. oc þorlaks sogu. DI II 695 [Klofa-Þorbjörn dó 1373 - IA. Þessi máld er tekinn upp í Hít og Vilch sem aðeins hafa eitt hross og Ólafslíkneski (Vilch) umfram en sleppa úr um Þorbjörn og 2 bjöllur í inventarii. Kluckur vj í stað íj er mögulega villa. Þessi er því sennil. nær 1370 en 1330]

[1367]: xxx. Ad þorlaxskirkju í klofa skal vera prestskyld í heimalandi. hun a ij kyr. xvij ær. hross

Vilchinsmaldage helldur meira; Hítardalsbók, sjá [1387]; DI III.

[1387]: XLVIII. Klofe. Ad þorlaxskirkju í klofa skal vera prestskyld í heimalande. hun a ij kyr. oc xvij ær. hross. þangad liggur bænhús í Mork.

Hun a mesuklæði oc kaleik. kross. thorlaks lykneski. olafs lykneski. koparkier með helgum domum. Tabulam yfer alltari. kiertistikur. íj. með kopar. Slopp oc glerglugg. alltaris steinn bvinn. kluckur. vj. glodarkier. mvnnlaugar. íj. tiolld slíjk sem eru oc þorlaks sogu. portio Ecclesie vm. ix. ár. ij. er Þorsteinn tok af kotlu. enn. íj. fieck hann ecke. Vilchinsbók Máld DI III.

1397: Hun ä yfer þat framm sem í fornum maldogumm er skrifad oc herra Wilchin lagdi til hennar .xvii. ær oc .iiij. kyr. portio Ecclesie vmm .x. ár fra þui er herra Michel visiteradi eyri fatt í ccc. fiell nidur halft annad hundrad af adur greindri portione fyrer elldbera oc .ij. kiertastikur með jarn sem Krakur lagdi thil.

Þesse þijng gaf herra Wilchin kirkjunni í Klofa. In primis [ornementi margvísleg]; Máld DI IV.

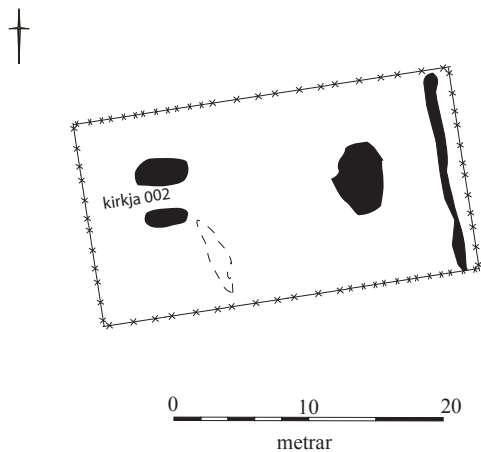
1497: Jtem gallt torfe bondi [Jónsson í Klofa] í sin afgiolld jordena alla mykines er reiknadizt. xij. hundrvdum ok þar til gaf hann kuitta alla þa tolla sem gialldazt hefði att til hans kirkna eda jarda af stadarins jordum í skalaholli til þeirrar stvndar er þa var komid. DI VII [úr minnisgreinum Stefáns bps sbr. Skálholt og er ekki víst að hversu miklu leyti þetta kemur við Klofakirkju].

[1553]: Kirkjan í Klofa hefur prestskyld í heimalandi. Hun a jordina Kasta breku. xj kugildi. c í koplum. íj í þarfligum peningum. innan kirkju. kaleik með silfur. tuenn messukldi. íj alltariskldi. einu stackur. hokull. kantara kapa. jotem íj salltarar og nocrar fleire skrædur. íj kluckur. jarnsitka stor. þar liggja til íj bæir og fellur nærri. xl alnum. kirkja lasin mioc. Máld DI XII 655. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709 segir: “Hjer er alkirkja og embættað níunda hvern helgan dag.”

Í Presta og prófastatali á Íslandi segir: “29.7.1879: Klofakirkja lögð niður; [konungsúrskurður].”

Í Friðlýsingarskrá segir: “Kirkjurústir Stóra-Klofa Friðlýstar 1927.”

Kirkjan er fast ASA við bæjarhól 001. Kirkjugarðurinn er afmarkaður með gaddavírsgirðingu

Klofakirkjugarður 002, horft til suðausturs á ljósmynd.

og þar er skilti sem á stendur “Klofakirkjugarður”. Girðingin var sett á hlaðinn kirkjugarðsvegg sem nú er horfinn. Bær 001 og kirkjugarðurinn eru innan sandgirðingar Landgræðslunnar. Heimildir eru um að bein hafi blásið hér upp en verið grafin aftur.

Svæðið er allt uppblásið og kallast Klofamelar. Lengi vel var bæjarhóll 001 eini hóllinn á svæðinu en nú eru þeir fjölmargir, sökum sandvarna. Sandhólarnir eru vaxnir melgresi, mosa og grasi. Víða er rof í gróðurþekjunni og þar sandur og hraungrýti.

Kirkjugarðurinn er 30x16 m að stærð og snýr austur-vestur. Óljóst mótar fyrir veggjabroti í vesturhluta, líklega úr kirkjunni. Veggirnir afmarka svæði sem er 4x4 m að stærð. Líklega var kirkjan stærri og náði lengra til austurs. Veggirnir eru 0,3 m á hæð og 1 m á breidd. Kirkjugarðsveggurinn, öll leiði, legsteinar og líklega kirkjan sjálf eru á kafi í sandi. Þrír stórir sandhólar eru innan kirkugarðsins og hvergi sjást greinilegar hleðslur.

Hættumat: hættu, vegna uppblásturs

Heimildir: DI XII 7; Sturl, 380; DI II 695; DI III 217; DI III 405; DI IV 67-68; DI VII, 376; DI XII 655; JÁM I: 289; PP, 67; ÁG Friðlýsingarskrá, 68

RA-463:003 kuml legstaður

64°00.109N 20°04.473V

Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Einn hinna mörgu bæja, er sandfok hefur eytt á Landi, er Stóri-Klofi austur frá Skarði. Hann hefur verið í eyði síðan 1879. Árið 1933 blésu upp tvö forn kuml [sjá líka 026] í landi þessarar jarðar, og rannsakaði Matthías Þórðarson þau samsumars.

1. Kuml. Það var 2-300 m SSA frá bæjarrústunum, mjög blásið, en við nána athugun mátti fá af því allglögga mynd. Enginn steinn hafði verið í því, en gröf hafði verið tekin, ferhyrnd og regluleg, 1,50 m að l., 50 sm að br., sneri A-V, höfuð í vesturenda. Beinir eru úr miðaldra manni, líklega konu. Haugfé (10. mynd):

11474. Hnífur venjulegur, lá þversum í miðri gröf og hafði verið við hægri hlið líksins. 11475. Heinbrýni laglegt, brotið af báðum endum, lá nærri fótum. 11476. Jaspismoli gulur, urinn, hefur verið notaður með eldstáli, var nær miðju vinstra megin í gröfinni. 11477. Járnbrot fastryðgað við tré, fannst hjá jaspismolanum og kann að vera af eldstáli. Fáum metrum NA við kumlið voru allmörg hrossbein á víð og dreif í sandinum, þó mest á einum stað, og mun þar hafa verið

hrossadys, sem átt hefur við kumlið, þótt Matthíasi Þórðarsyni virtist helzti langt á milli til þess.” Ekki er vitað með vissu hvar kumlið var en hnit var tekið 220 m sunnan við bæ 001.

Uppblásið svæði er á þessum slóðum. Það er lítt gróið, vikurblönduð mold er þar ríkjandi. Hraunklettar standa víða uppúr sandinum. Hnit var tekið í lágu viki, suðvestan undir rofabarði. Engin ummerki kumlsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:KEKH, 46-48

RA-463:004 heimild um sel

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Skóga ítök fjögur eru jörðunni eignuð, eitt þar sem heitir Klofaskógur, segjast menn heyrt hafa þar hafi til forna selstaða brúkuð verið frá Klofa.” Ekki er lengur vitað hvar Klofaskógur var enda allt gamla skóglendið norðaustan við Stóra-Klofa blásið niður í sand og hraun og örnefnin að miklu leyti týnd. Ekki er því vitað hvar selstaða Stóra-Klofa í Klofaskógi var. Eitt sel er þekkt norðvestan við Almenninga en það er skráð með Skarfanesi sjá 472:030. Annað mögulegt sel er í landi Galtalækjar (sjá 468:058 og 468:060).

Heimildir:JÁM I, 290

RA-463:005 *Kollakot* bæjarstæði býli

63°59.970N 20°04.158V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Þess fyrstu bygð muna menn ekki, Hefur 2 ár í eyði verið. [...] Býlið er lítið og kann ekki vel aftur byggjast, nema ef ske mætti eynhleypum manni.” “Um 500 m suður af Gamla-Klofa hefur bærinn Kollakot staðið, en það eyddist 1709,” segir í Sunnlenskum byggðum. “500 m litlu austar en í suður af Gamla-Klofa hefur hár melhóll hlaðizt ofan á rústir Kollakots, sem var hjáleiga frá Stóra- (nú Gamla-) Klofa, en fór í eyði 1709,” segir í örnefnalýsingu. “Bærinn stóð í túnjaðri Klofa, suður frá bænum. Bæjarstæðið var gleymt og grafið, en fyrir fám árum var þar tekið grjót í sandvarnargarð og komu þá bæjartóftirnar greinilega í ljós, hlóðir og fl.,” segir í Minningarriti Sandgræðslunnar. Kollakot er rúma 500 m suðaustan við bæ 001, innan sandgræðslugirðingar. Bæjarstæðið var týnt uns það blés upp fyrir miðja síðustu öld. Allt grjót var borið úr tóftunum og nýtt í sandvarnargarða sem hér eru víða. Enginn hóll var yfir bæjarstæðinu en með aukinni sandgræðslu hefur nú myndast þar stór sandhóll að sögn Margrétar Grétarsdóttir, heimildamanns.

Bæjarstæðið er í uppblásnu hrauni. Þar er vikurblandaður sandur og melur. Lúpína vex þarna í stórum breiðum ásamt melgresi. Sandvarnargarður liggur þvert yfir

Bæjarstæði Kollakots 005, horft til ANA.

norðvesturhorn hólins. Sandhóllinn er 30x18 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og er 2,5-3 m á hæð. Hann gefur ekki rétta mynd af umfangi bæjarins enda búið að bera allt grjót úr tóftunum sem hér voru.

Engin ummerki Kollakots sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

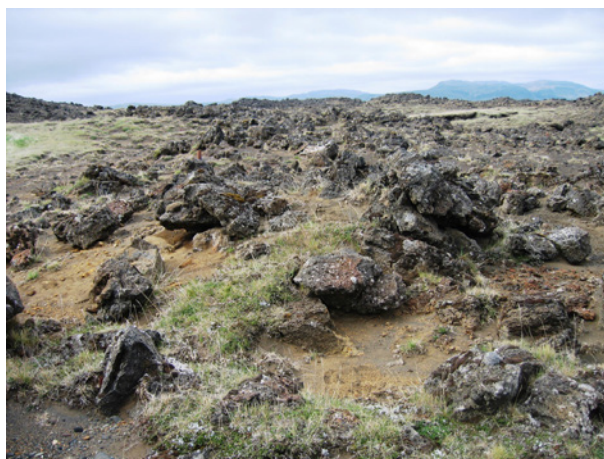
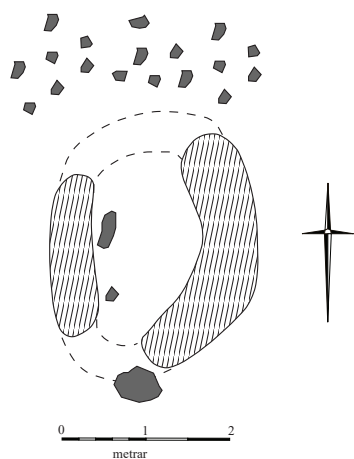
Heimildir:JÁM I, 291; SB V, 130; Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 6; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 68

RA-463:006 tóft bað

64°00.652N 20°04.744V

“Jarðhiti er í Klofalandi í Baðsheiði. Þar var jarðbað í baðhúsi og sótt til úr fjarlægum sveitum,” segir í Sunnlenskum byggðum. Þar segir einnig: “Rúmlega kílómetra norðaustur af núverandi Stóra-Klofa er nokkur jarðylur; volg eða snarpheitt uppstreymi lofts um glufur og holur í blásnu hrauni á dálitlu svæði. Rúst er hér að baðhúsi, jarðbaði.” Í örnefnalýsingu segir: “Í hrauninu, er á dálitlu svæði um 200 m norðvestur af Baðsheiðarhól, en 500 m suðvestur af Stórurétt. Mold á þessari spildu ber nokkurn lit af volgrunni. Rúst er hér að baðhúsi, jarðbaði og mun hingað mega rekja nafn Baðsheiðar.” Leifar af tóft jarðbaðsins sjást enn. Aðeins eru um 10 m frá þeim til suðvesturs að skúr utan um heitavatnsborholu og finnst titringurinn frá vatnsdælunni í holunni við tóftina. Minjar um baðið eru um 830 m NNV við Gamla-Klofa 001.

Tóftin er í uppblásnu hrauni þar sem eru stöku jarðvegstorfur enn. Upp um hraunið fast VSV við hleðsluna kemur upp gufa af heita vatninu sem er í hrauninu. Nokkurt rask hefur orðið á umhverfinu í kringum heitavatnsborholuna og húsið í kringum hana.

Baðhústóft 006, horft til norðurs á ljósmynd.

Tóftin er grjóthlaðin, um 3,5x2,5 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir hennar eru hrundir að hluta en eru greinilegir á austurhlið þar sem þeir eru um 0,7 m á breidd og 0,6 m á hæð. Það vantar í veggjahleðsluna í báðum endum tóftarinnar til að hún nái að mynda hring eða sporöskju. Mesta hleðsluhæð er um 0,3 m en hleðslur eru mjög úr lagi gengnar og innan tóftarinnar hefur safnast mikill sandur.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

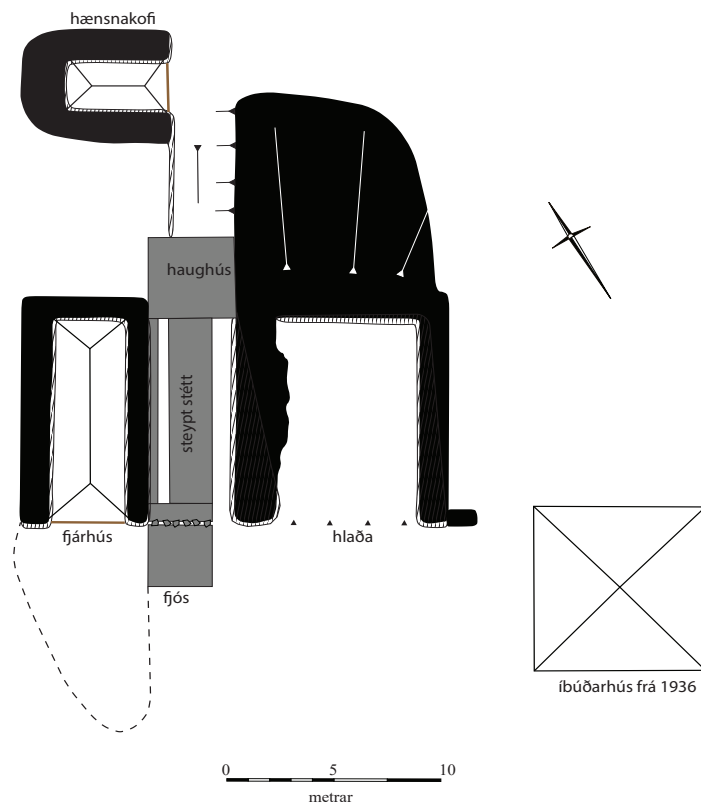
Heimildir:SB V, 139, 161; Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 10

RA-463:007 Stóri-Klofi bæjarstæði bústaður

64°00.151N 20°06.214V

“... árið 1879 flytur Höskuldur Jónsson frá gamla bæjarstæðinu og byggir sér smábæ á skika sem þá var eftir óblásinn vestur með Klofalæk og er þar nú Stóri-Klofi,” segir í Sunnlenskum byggðum. Nýtt íbúðarhús var byggt á bæjarstæðinu 1936 sem enn stendur en eldri íbúðarhús á þessu bæjarstæði voru þar sem enn sést tóft fjóss og hlöðu auk fjárhúsa og hænsnahúss undir þaki sem eru sambyggð fjósinu. Þær minjar sem enn sjást á bæjarstæðinu voru í notkun langt fram eftir 20. öld.

Bæjarstæðið er á flatlendu og sléttu túni sunnan við Klofalæk. Austan við bæjarstæðið er stór trjálundur.

Minjar á yngra bæjarstæði Stóra-Klofa 007.

Torf- og grjóthlaðnar byggingar á bæjarstæðinu eru á svæði sem er um 24x20 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í suðvesturhluta svæðisins eru sambyggð fjárhús undir þaki, fjóstóft og hlöðutóft. Þessi mannvirki eru um 20x12 m að stærð og snúa norðvestur-suðaustur. Ekki eru hlaðnir veggir á suðvesturgöflum útihúsanna og er bárujárnsþil á fjárhúsum sem eru norðvestast í röðinni. Fjárhúsin eru um 10x3,5 m að innanmáli. Ekki var hægt að komast inn í þau og því ekki ljóst hvort garði eða jötur voru í þeim. Næst suðaustan við fjárhús er fjós. Að sögn heimildamanns, Margrétar Grétarsdóttur, var bærinn á þeim stað áður en nýtt hús var byggt 1936. Fjósið er um 10x3,5

m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Steyptur flór er í miðju fjósinu og steypt stétt framan við það til suðvesturs. Steypt haughús er norðaustan við fjósið. Stór hlaða er suðaustan við fjósið. Hún er um 6,5x10 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Lítillega er farið að hrynja úr veggjum hennar. Norðausturgafi hlöðunnar er grafinn inn í lágan hól sem enn sjást leifar af til norðausturs. Mesta hleðsluhæð í þessum bygginum er 1,7 m og mest sjást 10 umför. Frá haughúsi norðaustan við fjósið er hlaðinn kantur norðvestan við rennu sem liggur í haughúsið. Kanturinn er um 4,5 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Hann tengist hænsnakofa, torf-

Útihús á bæjarstæði 007, horft til norðausturs.

Hænsnakofi á bæjarstæði 007, horft til vesturs.

og grjóthlöðnum. Hann var byggður 1948 og hefur nýlega verið endurbyggður og er undir þaki. Kofinn er um 5,5x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Timburþil er á suðausturgafli og dyr á því.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:SB V, 161

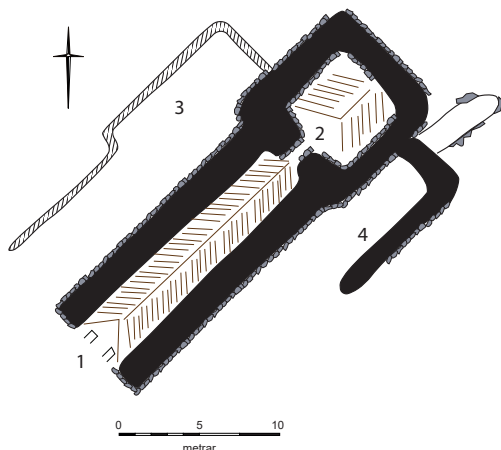
RA-463:008 hús fjárhús

64°00.231N 20°05.986V

Fjárhús eru tæpa 240 m norðaustan við bæ 007 og 30 m norðan við útihús 034. Það er byggt 1934 en haft hér með vegna forns byggingarlags. Það er enn notað.

Grasivaxið og slétt tún er umhverfis fjárhúsin. Víða koma hraunklettur upp úr sverði.

Fjárhúsin eru 26x19 m að stærð, snúa norðaustur-suðvestur og skiptast í fjögur hólfi. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem í miðjunni. Það er 17x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru hlaðnir en timbur og bárujárn í þaki og þili. Veggirnir eru 1,4 m á hæð og má sjá 9 umför af grjóthleðslu í þeim. Timburgarði er eftir hólfinu endilöngu. Hólf 2 er norðaustan við hólf 1 og var hlaða. Hún er 6x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þakið er herra en í hólfi 1 og gólfið niðurgrafið. Skrásetjari komst ekki þar inn. Veggirnir eru 2,5 m á hæð og 10-15 umför af grjóthleðslu í þeim. Að utan eru þeir mun lægri og grónir. Hólf 3 er norðvestan við

Fjárhús 008, horft til norðurs á ljósmynd.

hólf 1 og 2. Það 19x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Þetta er grjóthlaðin rétt sem ekki var undir þaki. Veggirnir eru 0,3 m á hæð og glittir í eitt umfar grjóthleðslu í þeim. Hólfíð er opið til suðvesturs. Hólf 4 er austan við hólf 2. Það er 9x3 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru algrónir, 0,6-0,9 m á hæð. Það glittir í grjót hér og þar. Hólfíð er sigið, veggirnir illa varðveittir og ekki ljóst hvar var gengið inn.

Hættumat: engin hætta

RA-463:009 *Messuskarð* heimild um leið

64°01.263N 20°02.546V

Messuskarð 009, horft til norðvesturs.

Messuskarð er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Það lá upp á miðja Baðsheiði úr austri á móts við Tjaldlout 023. Örnefnið kemur ekki fyrir í örnefnaskrá en það bendir til þess að leið til kirkju 002 frá Mörk hafi legið á þessum slóðum. Messuskarð er 500 m norðaustan við Tjaldlout og 3,6 km norðaustan við bæ 007.

Baðsheiði er óblásin gróðurtofa. Allt umhverfis hana er uppblásið svæði. Í Baðsheiði vex víðikjarr, gras og mosi. Í heiðinni eru lágir hólrímar og lautir.

Ekki sést skýrt til gatna á þessu svæði.

Náttúruleg lág liggur til norðvesturs upp á heiðina hér og leiðin var líklega þar. Láginn sést einnig uppi á heiðinni sjálfri og hvefur í henni miðri. Láginn er 2-3 m breidd og 0,5-2,3 m djúpur. Jaðar Baðsheiðar er 3 m hár og þar vex birki. Leiðin er líklega horfin vegna áfoks í Baðsheiði en vegna uppblásturs utan hennar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg

RA-463:010 *Stíflan* örnefni

63°59.616N 20°02.285V

Í örnefnalýsingu er greint frá landamerkjum Stóra-Klofa, Litla-Klofa RA-465 og Borgar RA-464 frá 1727: “Úr hellunni sem stendur í hrauninu nærri Hnuðumel, og í Miðmelabót, þaðan í Klofahól sem stendur skamt frá Styflune.” Öll þessi örnefni eru nú týnd nema Miðmelabót (í landi Leirubakka RA-466) og Klofahóll (sjá 466:018). Núverandi landamerki eru vestar en áður var og mögulegt að fyrrnefnd stífla sé í landi Leirubakka. Enginn heimildamanna kannaðist við þetta örnefni né garðlag nærri Klofahól.

Allt í kringum Klofahól er grasivaxið, óræktað tún. Þurr farvegur Litlalækjar sést þar sunnar og mögulega var Stíflan í honum en nú horfin. Farvegurinn er grasivaxin, 0,2-0,3 m djúpur og sést vel. Hnit var tekið við farveginn.

Engin ummerki Stíflunnar sjást á yfirborði.

Þurr farvegur Litlalækjar þar sem Stíflan 010 kann að hafa verið, horft til ASA.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 2

RA-463:011 heimild um landamerki

Í örnefnalýsingu er greint frá landamerkjum Stóra-Klofa, Litla-Klofa RA-465 og Borgar RA-464 frá 1727: “Úr hellunni sem stendur í hrauninu nærri Hnuðumel, og í Miðmelabót, þaðan í Klofahól sem stendur skamt frá Styflune [010]; þaðan sjónhending í Skógarhólinn, úr hólnum og í grjótgarðinn sem stendur á Miðtorfunni, úr garðinum og í Nónhólinn frá Mörk,” Ekki er vitað hvar þessi garður var nákvæmlega. Hann afmarkaði þó hluta af norðausturhlið jarðarinnar ef tekið er mið af örnefnum. Frá Stíflunni 010 eru ekki önnur örnefni þekkt í dag nema Nónhóll (sjá 014).

Norðausturhluti jarðarinnar er blásinn og líklegt að öll ummerki garðsins séu horfin, af þeim sökum eða grjót hafi verið borið úr honum við gerð sandvarnargarða.

Engin ummerki garðsins sjást á yfirborði og ekki reyndist unnt að staðsetja hann með innan við 50 m skekkju.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 2

RA-463:012 gripir

64°00.635N 20°04.724V

Brýni 012 fannst skammt frá baðhústöft 006.

Við vettvangsvinnu vorið 2013 fannst lítið brýni á uppblásnum hraunhrygg um 35 m suðaustan við bað 006 og fast norðaustan við vegarslóða að hitaveituskúr.

Uppblásið og gróðurlítið hraun.

Á hraunhryggnum þar sem brýnið fannst er nokkuð af lausu grjóti en ekki er að sjá að það sé úr hleðslum. Brýnið er lítið og veðrað brot sem er um 7 sm á lengd og 0,7 sm á þykkt.

Hættumat: engin hætta

RA-463:013 *Seltjarnarlækur* örnefni sel

64°00.273N 20°05.278V

Á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar af Skarði, Króktúni, Skarðsseli, Eskiholti og Yrjum stendur að Klofalækur hafi áður heitið Seltjarnarlækur. Seltjarnarlækjar er getið í landamerkjalyýsingu Skarðs sem birt er í viðbótum við örnefnalyýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja. Örnefnið bendir til þess að lækurinn hafi runnið úr Seltjörn og að nærri þeirri tjörn hafi verið sel. Engin tjörn er lengur sýnileg en líklegt er að hún hafi verið á þeim slóðum sem lækurinn á upptök sín, eða 230 m suðaustan við beitarhúsatóftir 028 og 670 m vestan við bæ 001. Ef sel var á þessum slóðum frá Stóra-Klofa hefur það verið allnærri bæ.

Næst upptökum Klofalækjar/Seltjarnarlækjar er grasi gróið en þar fyrir utan er uppblásið og sendið hraun sem tekið er að gróa upp að nýju.

Ekki er vitað hvar sel við Seltjörn eða Seltjarnarlæk hefur getað verið og eru engar sýnilegar minjar á því svæði sem talið er líklegasta staðsetningin. Ekki er ólíklegt að minjarnar séu horfnar vegna uppblásturs.

Heimildir: IE-Örnefnakort: Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar

RA-463:014 heimild um landamerki

64°01.671N 20°01.555V

“Landamerki Stóra-Klofa, Litla-Klofa [RA-465] og Borgar [RA-464] eru þannig, samkvæmt landamerkjalyýsingu 5. apríl 1890: úr Markhelli beint sjónhending í Borgarbæli [462:024], þaðan í Litlabæli, þaðan í vörðu á Nónhól, þaðan í Króktorfu þar sem hún er hæst, og þaðan í áðurnefnda Markhelli.” Hér er verið að skrá vörðuna á Nónhól. Nónhóll er rúmum 1,1 km norðvestan við Messuskarð 009 og tæpum 5 km norðaustan við bæ 007. Bæði hóllinn og varðan eru horfin. Nónhóll er merktur inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og var hnit tekið á þeim slóðum.

Skrásetjari gekk ítarlega yfir svæðið án þess að vera vörðunnar eða hólans var. Nónhóll er í Barðsheiði sem er slétt og gróin. Hér er þykkur mosi og gras. Inn á milli eru lágir hólar og lautir. Vírgirðing er á merkjum Stóra-Klofa og Merkur RA-469. Svæðið er óblásið og ekki ljóst hvers vegna hóllinn er horfinn.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

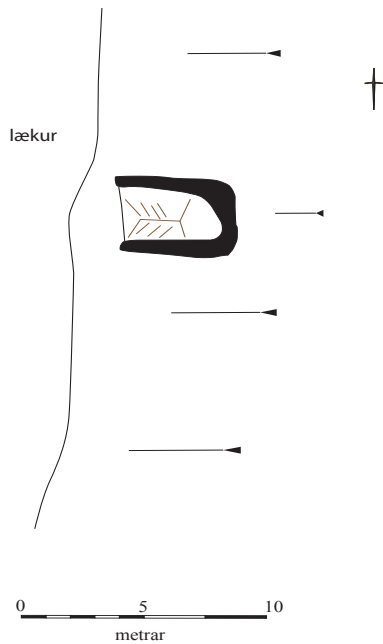
Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 2-3; IE-Örnefnauppráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg

RA-463:015 tóft þvottastaður

64°00.168N 20°06.208V

Í jólakorti sem barst fjölskyldunni á Stóra-Klofa árið 2008 koma eftirfarandi upplýsingar fram: “Bæjarmegin við [Klofa]lækinn, rétt við aðrar (svo) skolaði mamma þvottinn. [...] Ullin var þvegin við lækinn. Þar voru gerðar hlóðir (eldstæði) og kynt með taði undir stórum potti með vatni.” Á þessum stað er tóft við lækinn, við vatnsborðið. Hún er 30 m norðan við bæ 007 og

Tóft við þvottastað 015, horft til suðurs á ljósmynd.

30 m suðaustan við tóft 035.

Tóftin er á grónu svæði milli lækjar til vesturs og brattar brekku til austurs.

Tóftin er norðan undir 7 m hárrí og brattri brekku. Hún er 5x3 m að stærð og snýr austur-vestur. Þakið er fallið inn í tóftina og ekkert hægt að sjá inni í henni sökum þess. Það sést glitta í báruján í gegnum svörðinn. Tóftin er grafinn inn í brekkunna til austurs og op er til vesturs, að læknum. Veggirnir eru 0,3-1 m á hæð og algrónir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Jólakort í einkaeigu

RA-463:016 Markvarða varða landamerki

63°59.931N 20°01.984V

“Mörk milli Klofa- og Borgarlands annars vegar og Leirubakkahverfis hins vegar eru greind öðruvísi í landamerkjalyðingu Leirubakkahverfis 18. desember 1921; þar segir, að úr “Markhellu sem er fyrir austan Bótartöglin” séu mörkin “beint í vörðu á Markhól, sem L M er höggvið á. Þaðan beint í Krókatorfu þar sem hún er hæst.” Þar heitir nú Markvaða, sem hér

var kallað Markhóll; um 4 km norðaustur af Markhellu og röska 2 km suðvestur af innri enda krókatorfu. Klofahóll eða Klofhóll [sjá 466:018] er 300-400 m suður af fyrrgreindri Markvörðu. Hóll sá er gamalt landamerki, eins og lögfestan frá 1778 ber með sér, en er nú á dögum um 200 m innan vesturlandamerkja Leirubakkahverfis,” segir í örnefnalyðingu. Markvarða er tæpa 1,7 km austan við Kollakot 005 og 3,4 km austan við bæ 007. Hún er innan afgirts sumarþustaðalands.

Markvarða 016, horft til suðvesturs.

Markvarða er á uppblásnum hraunhól. Svæðið er tekið að gróa aftur en víða er sandur og grjót í sverði. Varðan er suðaustarlega á hólnum og vírgirðing er fast suðaustan við hana.

Varðan er 2 m í þvermál og 0,5 m á hæð. Hún er grjóthlaðin en allar hleðslur eru fallnar niður og grjótið vaxið mosa og hvítum skófum. Neðstu steinarnir eru vaxnir mosa og lyngi. Skrásetjari sá ekki stafina sem áttu að vera höggurnir í stein.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 2-3

RA-463:017 Kirkjuvað heimild um vað

64°00.118N 20°06.426V

Kirkjuvað 017, horft til vesturs.

“Á læknum um 200 m suðvestur af bænum, og sömu vegalengd norður af Blákolli heitir Kirkjuvað, og Litlaklofavað [465:005] um 100 m suðvestur af Blákolli,” segir í örnefnalýsingu. Kirkjuvað er rúmum 180 m vestan við bæ 007 og 150 m norðan við álagablett 027. Nafn vaðsins bendir til þess að það hafi verið farið á leið til kirkju 434:004 í Skarði.

Lág er á lækjarbakkanum þar sem vaðið var. Lækjarbakkarnir eru sléttir og hólmi er í læknum sem mögulega var farið yfir á vaðinu. Kindaslóðar liggja á tveimur stöðum

að læknum hér.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 4

RA-463:018 gata leið

64°00.173N 20°06.172V

Gata á leið 018, horft til ANA.

Gata liggur frá bæ 007 og að útihúsum 030. Hún liggur til norðvesturs, fer niður bratta brekku og meðfram Klofalæk að útihúsunum. Brekkan er 5-7 m á hæð, brött og stórþýfð. Svæðið meðfram lækum er grasivaxið, flatt og smáþýft.

Gatan liggur til norðurs frá bæ 007 og sést á 50 m löngum kafla. Hún liggur niður bratta brekku og sveigir til ANA við lækinn. Gatan er 0,4 m á breidd og 0,1 m á dýpt. Hún er algróin og var ekki fær ökutækjum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

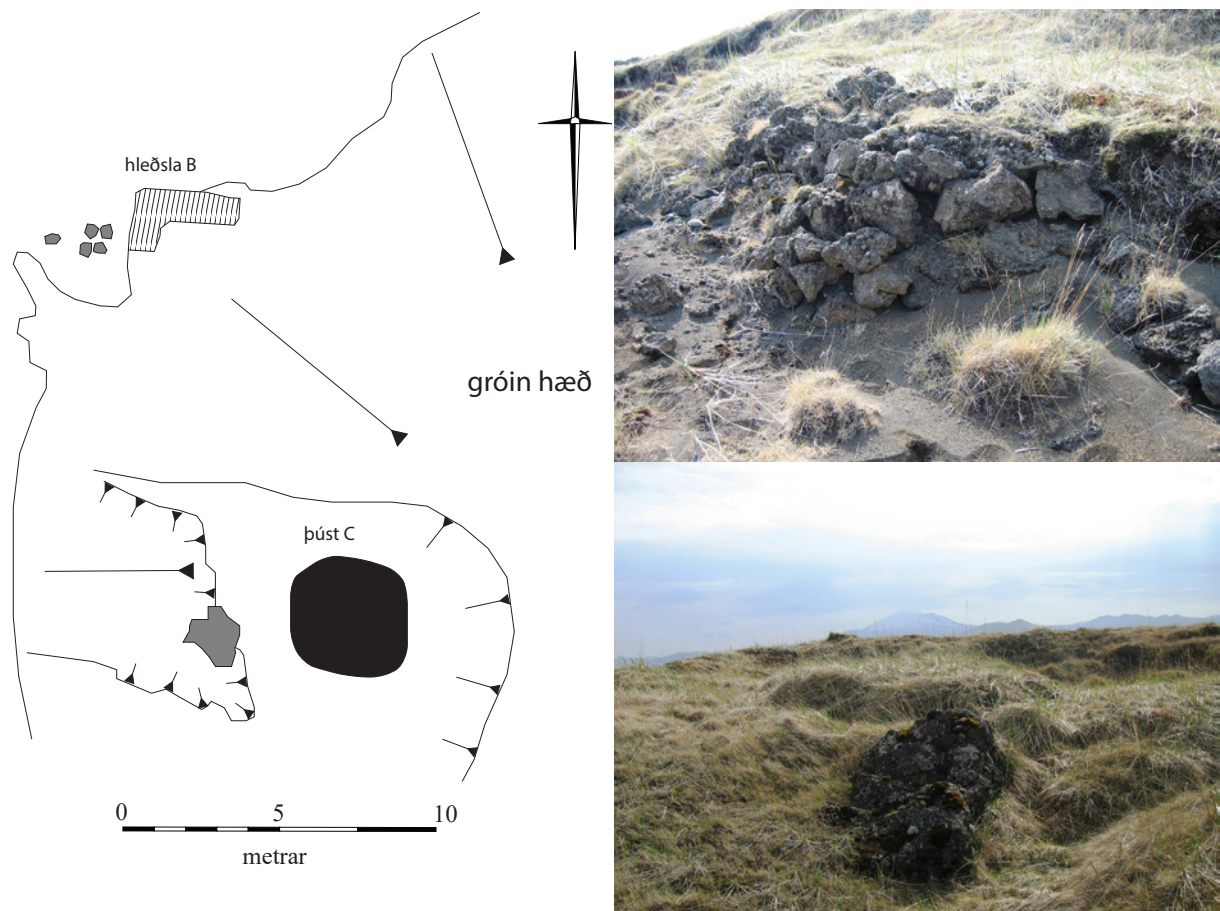
RA-463:019 Þorvarðartættur þúst beitarhús

63°58.591N 20°05.334V

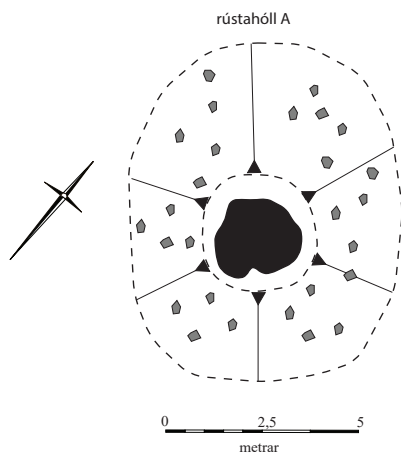
“En nokkur hundruð metra norðaustur frá Markhelli og fáa tugi metra vestan við markagirðinguna segir Ingvar Árnason að séu fjárhústættur á hól í hinu blásna hrauni. Hann segir að þær heiti Þorvarðstættur eða Þorvarðartættur, kenndar við Þorvarð (f. 1801) Erlendsson, sem bjó á Stóra-Klofa 1836-69,” segir í örnefnalýsingu. Uppblásnar leifar af beitarhúsunum eru um 3 km sunnan við Gamla-Klofa 001 og um 1,2 km VSV við Gömlu-Landréttir 466:006.

Minjarnar eru í uppblásnu og sendnu hrauni þar sem melgresi vex. Í hrauninu er einn nokkuð stór og afgerandi gróinn hóll og sjást minjar við suður- og norðurjaðar hans.

Minjarnar eru á svæði sem er um 60x20 m að stærð og snýr NNV-SSA. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu hér á eftir. Í SSA-enda svæðisins er rústahóll A. Hann er uppblásinn og er hann þakinn hleðslugrjóti en ógróin torfa er efst á honum. Hóllinn er um 8x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hóllinn mjókkar upp og er um 3 m í þvermál efst. Hann er um 2 m á hæð. Ekki sést skýrt fjöldi umfara í hleðslum og eru þær úr lagi gengnar. Í NNV-enda svæðisins er hleðsla B sem gengur út úr stóra gróna hólnum. Hleðslan er um 3x1,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Hún er um 1 m á hæð og sjást 5 umför í henni. Uppi á stóra gróna hólnum, um 10 m suðaustan við hleðslu B er kringlóttur melkollur, þúst C, í dálitilli kvos og kann þar að leynast

Minjar á NNV-enda svæðisins. Á efri ljósmynd er hleðsla 019B og á neðri mynd er þúst 019C, horft til austurs á báðum myndum.

Rústahóll 019A, horft til norðvesturs á ljósmynd.

mannvirki. Þústin er um 3 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Fast vestan við þústina skagar klöpp út úr gróðurþekjunni. Ekki sjást fleiri mannvirki á þessum stað en ekki er ólíklegt að þau séu fleiri undir gróðurtorfu norðarlega á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 5

RA-463:020 heimild um stekk

64°00.561N 20°04.040V

“Nokkuð ofan með læknum vestur frá svokölluðum Brandhól var stekkatúnið, þar var stíað af og fært frá,” segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað með vissu hvar Brandhóll er. Á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar er Barnahóll einnig merktur sem (Brandhóll ?) og er austan við Baðsheiði. Barnahóll/Brandhóll er tæpum 700 m norðan við bæ 001 og 1,9 km norðaustan við bæ 007. Barnahóll er kletthóll, um 5 hár og 20 m í þvermál. Ekki sást til mannvirkja vestan hans. Allt þetta svæði er uppblásið en byrjað að gróa aftur. Grjót og klettur eru víða og sandhólar. Engin ummerki stekkjarins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 7; IE-Örnefnauppráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg

RA-463:021 Engigarður örnefni

64°00.775N 20°01.250V

“Krókatorfa er um 500 m löng og um 100 m breið gróðurtorfa, sem rís allhótt upp af hinum blásna hrauni í norðausturhorni Klofaland. [...] En í framhaldi af Krókatorfu, suðvestan lækjarins, er önnur torfa, litlu mjórri en ívið lengri, í sömu stefnu; suðvestur. Hún heitir Engigarður,” segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvort að hér er um hlaðinn garð að ræða. Engigarður er óblásin grastorfa og gæti hafa varið svæðið gegn uppblæstri.

Engigarður er 10 m há og tæplega 600 m löng gróðurtorfa. Næst henni er birkiskógur, víðitegundir og gróður. Allt umhverfis torfunna er uppblásið svæði. Kindagötur liggja eftir Engigarði endilöngum en hvergi sér til mannvirkja.

Engin ummerki um garðlag eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

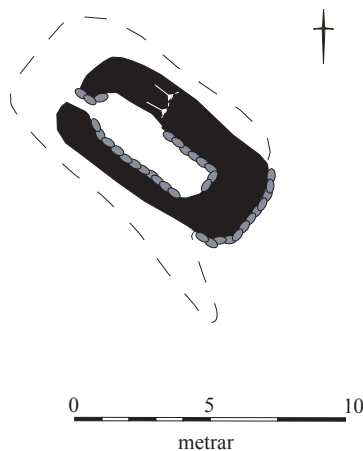
Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 8

RA-463:022 tóft beitarhús

64°00.863N 20°01.138V

“Skammt vestur frá suðurenda Krókatorfu [sjá 021] er, vestan við lækinn, ærhústótt frá búskap Guðmundar Árnasonar í Vatnagarði,” segir í örnefnalýsingu. Tóftin er rúma 4,3 km austan við bæ 007 og 1,4 km sunnan við Nónhól (sjá 014).

Uppblásið svæði er allt umhverfis tóftina. Þar er sandur og hraun kemur víða uppúr sandinum. Sjálfsáður birkiskógur vex í Krókatorfu og Engigarði 021. Melgresi er farið að vaxa í sandinum og við tóftina sjálfa.

Beitarhús 022, horft til vesturs á ljósmynd.

Fjárhúsin eru á sandhól vöxnum melgresi. Tóftin er 8x4 m að stærð, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Hrun úr þakinu er ofan í tóftinni og einungis efsti hluti veggjanna sést þar. Veggirnir eru 0,2-0,5 m háir að innan og þar sést glitta í 2-3 umför grjóthleðslu. Að utan eru veggirnir 1,3-1,6 m á hæð og 5 umför sjást þar. Líklega eru veggirnir grjóthlaðnir en sandur hylur þá að hluta og er inn á milli steinanna. Tóftin er opin til norðvesturs en hrun er þar fyrir.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 8

RA-463:023 Tjaldlaut heimild um tjaldstæði

64°01.143N 20°03.094V

“Hann er við suðvesturenda Baðsheiðar, sem er nálega fjögurra kílómetra löng gróðurtorfa, fárra tuga metra breið syðst, en smábreyttar til norðausturs og endar þar sem bærinn Mörk stóð til ársins 1895. Breiðust er Baðsheiði um 200-300 m. Örnefni þar eru nú ekki kunn nema Tjaldlaut nálægt heiðinni miðri ...,” segir í örnefnalýsingu. Tjaldlaut er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar, vestarlega á miðri heiðinni. Tjaldlaut er rúma 1,3 km norðaustan við stekk 020 og rúma 3,1 km norðaustan við bæ 001.

Baðsheiði er óblásin gróðurtorfa. Heiðin er flatlend en hér og þar eru langar lautir og lágir

Tjaldlout 023, horft til suðurs.

rimar. Viðikjarr er víða, gras og mosi.

Tjaldlout liggur norðaustur-suðvestur eftir Baðsheiði. Hún er um 100-200 m löng, 1-1,5 m djúp og engin mannviki sjást í henni. Víða var hægt að tjalda í lautinni.

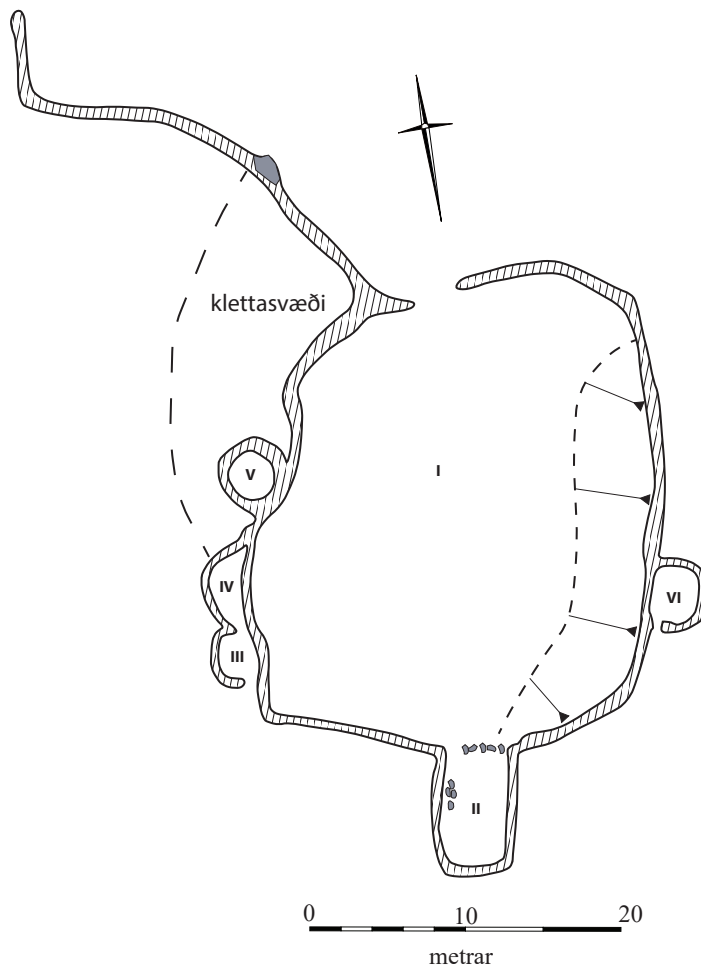
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 9; IE-Örnefnauppdráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg

RA-463:024 Stórarétt tóft rétt

64°00.770N 20°04.333V

“Austan þeirra [Grávallahóla], á sléttunni skammt frá jaðri Baðsheiðar, er skilarétt sem kölluð er Stórarétt,” segir í örnefnalýsingu. Stórarétt er um 1,9 km norðaustan við bæjarstæði 007 og um 1 km NNA við Gamla-Klofa 001.

Stórarétt 024.

Tóftin er á svæði sem hefur blásið upp en er gróið aftur að nokkur leyti. Hún er hlaðin upp að klettum sem standa upp úr flatlendi norðvestan við Baðsheiði sem er að miklu leyti grasi gróið.

“Hún var hlaðin af hreppsbúum, ekki veit ég hve mörgum, eitt dagsverk af hverjum bónda. Hún er um eða undir 30 m á hvern veg. Fáeinir dilkar út frá almenningi. Af misskilningi af sumum nefnd “Skarðsrétt”, en það nafn segir Árni í Klofa að sé rangnefni, enda aldrei notað fyrrum svo hann viti; auk þess er réttin í Klofalandi. Rétt þessi mun hafa verið hlaðin eftir 1914, að sögn Ingvars á Bjalla,” segir í örnefnalýsingu. Réttartóftin er um 56x44 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einhlaðin úr hraungrýti og eru veggir hennar ekki mjög stæðilegir þó að réttin sé stór. Mesta hleðsluhæð er um

Stórarétt 024, horft til VNV.

Hólf III og IV í Stórarétt 024, horft til norðausturs.

1,3 m en víðast eru þeir lægri eða 0,5-0,6 m á hæð. Tóftin skiptist í sex hólf, almenning og fimm minni hólf, dilka. Almenningurinn, hólf I, er um 30x26 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Op er á henni til NNA. Við suðurenda hólfs I er hólf II. Það er um 8x4 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Veggurinn á NNA-hlið þess, sem skildi hólfíð frá almenningnum, er nánast horfinn. Hólf III og IV eru hvort fram af öðru frá suðvesturhorni réttarinnar til NNA. Þau eru uppi á klettum sem almenningur er hlaðinn utan í. Op er á milli hólfa. Þau snúa bæði NNA-SSV. Hólf III er um 3x2 m að innanmáli og hólf IV er um 5x3 m að innanmáli. Hólf V er um 1,5 m NNA við hólf IV. Það er um 3x3 m að innanmáli og er líka uppi á klettum. Ekki sést op á því hólfí. Hólf VII er við SSA-hlið almennings. Það er um 3x3 m að innanmáli og op er á því til SSV. Ekki eru greinileg op úr almenninginn inn í litlu hólfí nema hólf II. Langur leiðigarður liggur til norðvesturs frá NNV-horni tóftarinnar. Hann liggur meðfram klettum og er um 30 m á lengd. Ekki fundust upplýsingar um það hversu lengi réttin var í notkun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 10

RA-463:025 heimild um fjárskýli

Í grein eftir Pál Sigurðsson í Safni til sögu Íslands II segir: “Það er ei ólíklegt, að garðrinn [RA-681:004] sjá hafi meðfram til þessa bygðr verið, því í Klofa landi, nærri garðinum, hafa sést uppblásin fjárborgarstæði mörg, hvort sem að Torfi hefir látið leggja garðinn að grundvelli, eða hann verið fyr gjörðr, en Torfi aukið hann og endrbætt.” Ekki fundust ítarlegri heimildir um fjárborgirnar sem nefndar voru hér að framan. Garðurinn 681:004 er horfinn að mestu leyti í uppblástur og ætla má að ummerki um fjárborgirnar séu einnig horfin. Ekki reyndist unnt að staðsetja þessar minjar með innan við 50 m skekkju.

Heimildir:PS: “Um forn örnefni” StSÍ II, 539

RA-463:026 kuml legstaður

64°00.018N 20°05.051V

Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Einn hinna mörgu bæja, er sandfok hefur eytt á Landi, er Stóri-Klofi austur frá Skarði. Hann hefur verið í eyði síðan 1879. Árið 1933 blésu upp tvö forn kuml

[sjá einnig 003] í landi þessarar jarðar, og rannsakaði Matthías Þórðarson þau samsumars. [...]
 2. Kuml. Það var um 600 m VSV frá bæjarrústunum [001], en þó innan hins gamla túnstæðis. Kumlið var illa leikið af blæstri, en þó mátti sjá, að tekin hafði verið stutt gröf og líkið lagt í hana með allmikið kreppta fætur. Í skýrslunni stendur, að maðurinn hafi horft móti vestri, og ber að skilja það svo, að höfuðið hafi verið í austurenda grafarinnar og hún þá snúið A-V. Úr því að líkið var kreppt, mun það hafa legið á hliðinni. Ekki er getið um grjót í kumlinu. Beinir eru úr miðaldra manni, líklega karlmanni. Haugfé (10. mynd): 11479. Spjót, falbrotið, má þó teljast af K-gerð. Það er grannt og rennilegt, óvenju lítið og að mörgu leyti sérkennilegt, með litlu dragi frá legg og fram eftir fjöður báðum megin, en skoru eða mitti um leggina. Fannst áður en rannsókn var gerð. 11480. Heinbrýni með gati nær öðrum enda. 11481. Hnífur, illa leikinn, vinstra megin í gröfinni. 11482. Met úr blýi, flatt og óreglulega þríhyrnt. 11483. Járnbrot ryðgað, ókennilegt. - Allir smáhlutirnir, 11480-83, fundust vinstra megin í miðri gröf. 11484. Rónagli, fannst við vinstri öxl beinagrindarinnar.”

Fram kemur í Kuml og haugfé að kumlið hafi fundist um 600 m VSV við bæjarrústir Gamla-Klofa 001.

Gríðarlegur uppblástur hefur verið á svæðinu þar sem kumlið fannst og mjög miklar breytingar hafa orðið á landslaginu af þeim sökum. Á þessu svæði hafa safnast saman sandhólar vaxnir melgresi og sandur hefur einnig safnast að sandvarnargörðum sem mynda orðið mikla hryggi. Uppblásturssvæðið er tekið að gróa á ný og vex þar mosi, melgresi, víðir og birki.

Meint staðsetning kumlsins er í dálitilli lægð á nokkuð jafnlendu svæði. Litlu austar eru leifar af sandvarnargarði og til suðausturs og suðvesturs eru melhólar en minna er af þeim til norðvesturs og norðausturs. Engin ummerki fundust um kumlið eða vísbendingar um nákvæma staðsetningu þess.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: KEKH, 46-48

RA-463:027 *Blákollur* álagablettur

64°00.039N 20°06.440V

Blákollur, álagablettur 027, horft til austurs.

Að sögn Margrétar Grétarsdóttur, heimildamanns, var Blákollur álagablettur. Blákollur er lágt holt, norðurhluti þess er innan afgirts sumarbústaðalands en suðurhlutinn í grasivöxnu túni. Ekki tengist nein sögn þessum stað. Blákollur er rúma 250 m suðvestan við bæ 007.

Blákollur er 1-2 m á hæð sléttur og grasivaxinn. Hvergi sjást klettar, laut eða annað sem bendir til einhvers sem tengist álagablettinum.

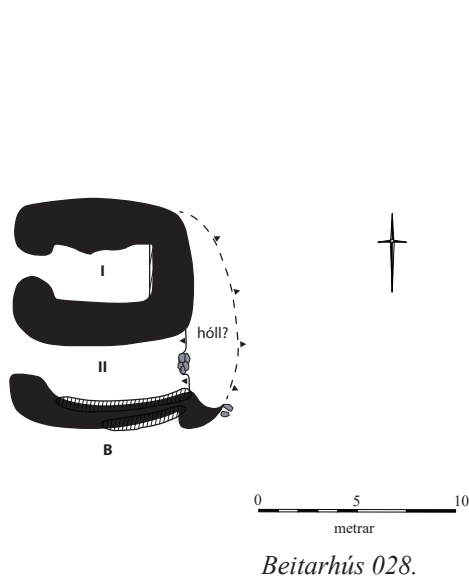
Hættumat: engin hætta

RA-463:028 tóftir beitarhús

64°00.341N 20°05.510V

Beitarhúsatóftir sem kenndar eru við Filippus Sæmundsson eru um 30 m sunnan við refabú sem komið er úr notkun. Þær eru um 920 m vestan við Gamla-Klofa 001 og um 650 m norðaustan við bæ 007. Filippus var í Stóra-Klofa á árunum 1903-1909.

Tóftirnar eru í grasigrónum móa en grýttum á köflum.

Tvær tóftir eru á svæði sem er um 30x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í suðvesturenda svæðisins er fjárhústóft B. Hún er hlaðin fast uppvið vestanverðan lágan hól og er suðurhluti tóftarinnar grafinn inn í hólinn. Tóftin er tvískipt og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 11,5x9 m að stærð og snýr norður-suður. Í norðurhlutanum er hólfi I. Það er um 5x2,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Dyraop er á því á vesturhlið. Í suðurhluta tóftarinnar er hólfi II. Það er um 7x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á því til

vesturs. Veggir í hólfi II eru mun lægri og mjórri en í hólfi I og hefur ef til vill verið heytóft. Mesta hleðsluhæð í tóftinni er 0,6 m og mest sjást 2 umför. Ekki sjást ummerki um undirstöður jötu eða garða. Tóft A er um 18 m norðaustan við tóft B. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Tóftin er um 6x4,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er á tóftinni til vesturs en það sést varla

Tóft 028B, horft til norðurs.

Tóft 028A, horft til austurs.

lengur. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m og mest sjást 3 umför í innanverðum veggjum.

Hættumat: engin hætta

RA-463:029 hleðsla brú

64°00.189N 20°06.187V

Brú 029 yfir Klofalæk, horft til suðausturs.

Brú er 80 m norðan við bæ 007 og beint vestan við útihús 030. Hún var notuð til þess að komast til útihúsa vestan við Klofalæk og lá á milli hólma í læknum.

Klofalækur rennur til suðurs hér og er 10 m breiður. Hólmi er beint norðaustan við brúna og sunnan hennar. Lækjarbakkarnir eru 3 m háir til suðurs en mun lægri til norðurs. Allt umhverfis lækinn er gróið svæði.

Brúin er grjóthlaðin. Hún er um 20 m löng, 1 m á breidd og 0,5 m á hæð. Það má sjá 1-2 umför af stórum, flötum grjóthellum þar sem gengið var og rásir fyrir vatn eru á þremur

stöðum undir brúnni. Það er líkast því að hleðslurnar séu á lágum stöplum.

Hættumat: hætta, vegna rofs

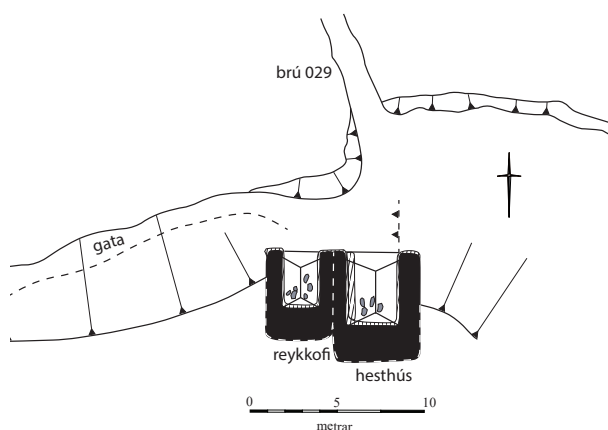
RA-463:030 hús hesthús

64°00.175N 20°06.154V

Tvískipt hús undir þaki er við suðurbakka Klofalækjar, um 60 m norðaustan við bæ 007 og um 35 m suðaustan við kálgarð 031. Að sögn heimildamanns, Margrétar Grétarsdóttur, voru hesthús og reykkofi í húsunum áður en hætt var að nota þau. Ekki er vitað hvenær þau voru byggð en ákveðið var að skrá þau þó að þau nái sennilega ekki 100 ára aldri af þeirri ástæðu að þau eru byggð að fornri hefð.

Húsin eru hlaðin inn í lækjarbakkann að hluta og snúa stöfnum að læk til norðurs. Lækjarbakkinn er allhár og hækkar eftir því sem vestar dregur. Umhverfið er grasi gróið.

Húsin eru sambyggð og eru um 9x6 að stærð og snýr austur-vestur. Þau eru úr torfi og grjóti og

Hesthús og reykkofi 030, horft til austurs á ljósmynd.

bárujárnsgaflar eru á báðum húsunum til norðurs og á göflunum eru dyr og gluggar. Bárujárnsþak er á húsunum. Í vesturhlutanum er hesthús sem er um 4x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Á austurlangvegg hesthússins eru hlaðinn stallur undir jötu úr timbri. Í austurhlutanum er reykkofinn og er hann um 2x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Mesta veggjahæð utanmáls er um 1,3 m og þar sjást 6 umför en í innanverðum suðurgafli hesthúss nær hleðslan upp í mæni. Þar er hún um 1,8 m á hæð og sjást 10 umför. Hleðslurnar standa að mestu leyti en aðeins er farið að hrynja úr suðurveggjum beggja húsa.

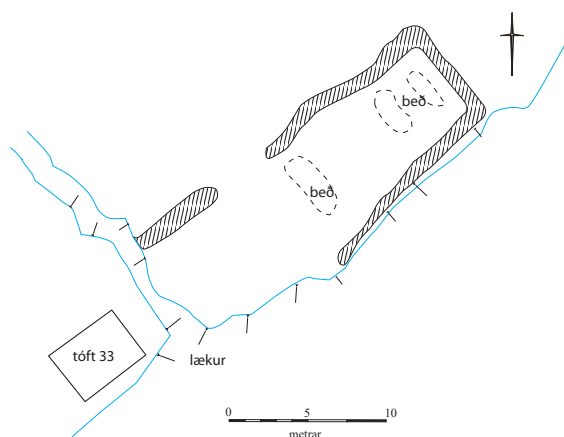
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-463:031 tóft kálgarður

64°00.183N 20°06.193V

Kálgarður er 70 m norðan við bæ 001 og 230 m norðaustan við Kirkjuvað 017, á norðurbakka Klofalæks. Lækjar drag er fast suðvestan við kálgarðinn og Klofalækur fast suðaustan hans. Kálgarðurinn var einnig notaður sem skrudgarður að sögn Margrétar Grétarsdóttur, heimildamanns.

Þýft, óræktað tún er allt umhverfis kálgarðinn. Það er smápýft og mikið gróið.

Kálgarður 031, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Kálgarðurinn er 23x9 m að stærð, einfaldur og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,4-0,7 m á hæð og grjóthlaðnir. Það má sjá 2-3 umför grjóthleðslu í þeim. Í suðvesturhorni er ekkert annað en Klofalækur sem afmarkar kálgarðinn. Gras vex víða yfir veggina enda ekki beit á svæðinu. Að innan sést móta fyrir þremur beðum til norðurs. Op er suðvesturhorni, inn í kálgarðinn.

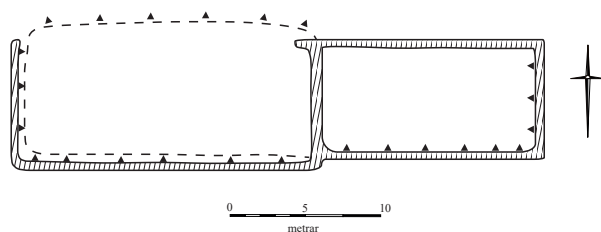
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-463:032 gerði kálgarður

64°00.192N 20°06.247V

Stór tvískiptur kálgarður er norðan við Klofalæk, um 80 m norðan við bæ 007.

Kálgarðurinn er á flötum bletti á norðurbakka Klofalækjar. Fast sunnan við hann er ruddur vegur 040 sem er að líkindum ein útgáfa af Gamla-Landvegi 681:006. Trjágróður er farinn að vaxa fast sunnan við kálgarðinn og aspir hafa verið gróðursettir í vesturhluta hans.

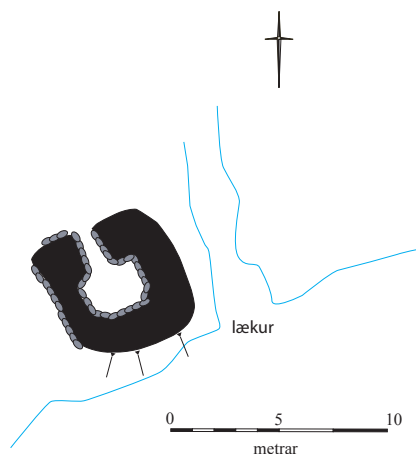
Kálgarður 032, horft til ASA á ljósmynd.

Kálgarðurinn er grjóthlaðinn og er hann um 48x13 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir hans eru 0,5-1 m á breidd og hafa þeir verið endurhlaðnir í austurhluta á norðurhlið og austurhlið. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m utanmáls. Suðurhlið kálgarðsins er grafin inn í lækjarbakkann og þar er um 1 m frá botni upp á kálgarðsvegg. Hólf I er í vesturhluta kálgarðsins. Það er um 13x8 m að innanmáli og snýr austur-vestur og hólf II í austurhlutanum er um 23x10 m að innanmáli. Í austurhlutanum er suðurveggurinn hruninn og er stallur fram af honum ofan í gamla veginn sem hefur verið ruddur.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-463:033 tóft útihús

64°00.177N 20°06.223V

Tóft 033, horft til SSA á ljósmynd.

Útihús er 60 m norðan við bæ 007 og 4 m vestan við kálgarð 031, lækjarspræna rennur á milli þeirra. Tóftin er á norðurbakka Klofalækjar. Útihúsið er líklega ekki mjög gamalt en haft hér með vegna forns byggingarlags. Rafmagnsstaur er 15 m vestan við útihúsið.

Þýft, óræktað tún er allt umhverfis tóftina. Það er smáþýft og mikið gróið.

Tóftin er 6x6 m að stærð, einföld og líklega topphlaðin. Þakið er fallið inn í tóftina og fyllir

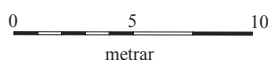
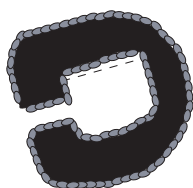
hana að mestu. Veggirnir eru 1-2,5 m á hæð og það má sjá 2-10 umför grjóthleðslu í þeim innanverðum. Að utan eru veggirnir algrónir. Tóftin er opin til norðurs og sést timbur þar enn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-463:034 tóft útihús

64°00.214N 20°05.995V

Útihús er 220 m norðaustan við bæ 007 og 200 m austan við útihús 033. Það er í grasivöxnu túni og Landvegur er 50 m suðvestan við tóftina. Rúmum 40 m austar er afgitur sumarbústaður og Tjarnarlækur er 20 m suðaustar. Útihúsið er líklega ekki mjög gamalt en haft hér með vegna forns byggingarlags.

Úthústóft 034, horft til norðausturs á ljósmynd.

Grasivaxið og slétt tún er umhverfis tóftina. Víða koma hraunklettur upp úr sverði.

Tóftin er 7x7 m að stærð og er einföld. Veggirnir eru 0,6-2,5 m á hæð og má sjá 3-9 umför grjóthleðslu í þeim. Að utan eru þeir grjóthlaðnir en að innan er einnig torf. Grjóthlaðinn stallur undir jötu er meðfram norðurvegg og er hún 0,4 m á hæð. Tóftin er opin til suðvesturs og þakið er hrúnið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

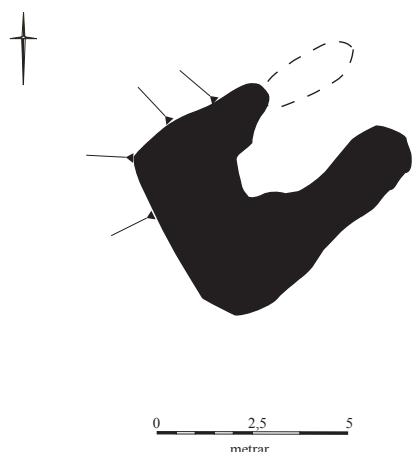
RA-463:035 tóft útihús

64°00.179N 20°06.238V

Tóft af útihúsi er 15 m norðvestan við útihús 033 og 60 m norðvestan við bæ 007. Rafmagnsstaur er 5 m SSA við útihúsið. Að sögn Margrétar Grétarsdóttur, heimildamanns, var þetta reykkoft. Þýft, óræktað tún er allt umhverfis tóftina. Það er smáþýft og mikið gróið.

Útihúsið er 6x5 m að stærð, einfalt og snýr NNA-SSV. Það er opið til NNA. Veggirnir eru 0,3 m á hæð, mosavaxnir og útflattir. Tóftin er röskuð til vesturs og óljós þar. Hún er greinilegust til suðurs en hvergi glittir í grjót eða skýrar hleðslur. Tóftin er mun signari en önnur útihús á þessum slóðum og líklega eldri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Reykkofatóft 035, horft til suðvesturs á ljósmynd.

RA-463:036 *Gunnukot* heimild um býli

Í Landmannabók segir: “en í bréfabók Þórðar Þorlákssonar biskups í Skálholti er skráð að mótteknar hafi verið leigur af Klofa og hjáleigum árið 1684. Ein hjáleigan er nefnd Gunnukot [...]” Í Landmannabók er því jafnframt haldið fram að hér sé um sama býli og Kollakot 005 að ræða en það er ekki hægt að stafesta án frekari heimilda. Ekki er hægt að staðsetja býlið.

Heimildir: Landmannabók, 193

RA-463:037 hleðsla brú

64°00.169N 20°06.207V

Brúarhleðsla 037 yfir Klofalæk, horft til NNV.

Hleðsla er yfir Klofalæk, nokkuð suðvestar en brú 029. Þessi brú er fast vestan við þvottastað 015.

Lækurinn rennur til vesturs á þessum slóðum. Brúin er mun minni umfangs en brú 029 en sömu gerðar. Hún er um 15 m að lengd, 0,5 m breið og 0,3 m á hæð. Stórum hraunhellum var raðað yfir lækinn, og nokkurs konar stöplar settir þar undir og lækurinn rann á milli þeirra. Til vesturs er brúin óröskuð og grasivaxin. Til austurs má sjá tvær útfærslur af brúnni, lítil hleðsla liggur til norðausturs

við austurbakka Klofalækjar meðan hin liggur beint áfram.

Hættumat: hætta, vegna rofs

RA-463:038 þúst óþekkt

64°00.888N 20°01.143V

Grjóthrúga er 50 m norðan við beitarhús 022 og 2,9 km norðaustan við bæ 001. Merkgata 681:001 lá skammt vestan við hrúguna en tengist henni líklega ekki. Birkitré vex í suðausturhorni hrúgunnar.

Uppblásið svæði er allt umhverfis grjóthúguna. Þar er sandur og hraun kemur víða uppúr

Púst 038, horfi til austurs.

sandinum. Sjálfssáður birkiskógur vex í Krókatorfu og Engigarði 021.

Grjóthúgan, eða þústin, er 5 m í þvermál og 1,2 m á hæð. Ekki er um skýrar hleðslur að ræða og þetta er ekki tóft. Efst í hrúgunni mynda steinarnir beina línu. Hér var grjóti safnað saman, annað hvort fyrir sandvarnagarða eða til bygginga. Ekki er útilokað þetta hafi einnig verið vegvísir á Merkurgötu.

Hættumat: engin hætta

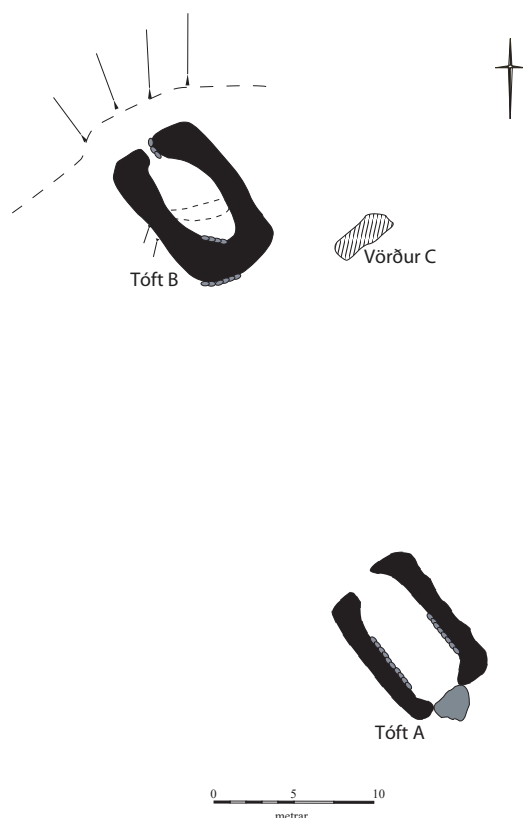
RA-463:039 tóftir beitarhús

63°59.356N 20°03.425V

Tóftir eru 2,7 km suðaustan við Stóra-Klofa 007, rúmum 100 m vestan við landamerki Leirubakka RA-466. Tóftirnar eru innan sandgræðslugirðingar, á uppblásnum hraunhól. Staðsetning, lag og gerð tóftanna bendir til þess að hér sé um beitarhús eða fjárhús að ræða.

Tóftirnar eru uppi á 3 m háum hraunhól eða litlu holti. Þær eru á NNV hluta hólsins og sjást illa. Holtið og allt nánsta umhverfi er uppblásið og lítt gróið. Hraunhellur, steinar og melur eru víða. Mosi og lyng vaxa hér og þar. Gras vex á tóftunum sjálfum.

Á svæði sem er 40x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur eru tvær tóftir og vörðubrot.

Beitarhús 039.

Tóft A er suðaustast, sigin og uppi á hólnum. Hún er 9x5 m að stærð, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Hraunhella afmarkar suðausturhlið tóftarinnar og sá hluti tóftarinnar einna greinilegastur. Hellan er 0,6 m á hæð. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð og sést glitta í eitt umfar grjóthleðslu í þeim. Tóftin er opin til norðvesturs. Inn í tóftinni er jarðvegsbálkur, líklega fuglaþúfa. Tóft B er 30 m NNV við tóft A. Hún er 9x6 m að stærð, einföld og snýr NNV-SSA. Veggirnir eru algrónir mosa og grasi. Þeir eru 0,3-0,4 m á hæð og hvergi sjást skýrar hleðslur. Það glittir hér og þar í steina. Tóftin er opin NNV. Inn í tóftinni liggur jarðvegsbálkur þvert yfir tóftina sem bendir til frekari hólfaskiptingar. Bratt er niður af hólnum fyrir norðan tóftina. Um 4 m norðaustan við tóft B eru tvö vörðubrot, vörður C, á náttúrulegum kletti. Kletturinn er 2x1 m á hæð og snýr austur-vestur. Vörðubrotin eru 0,5 m í þvermál og 0,4 m á hæð.

Tóft 039A, horft til suðausturs.

Tóft 039B, horft til norðvesturs.

Í þeim báðum má sjá tvö umför hraungrýtis. Mögulega vísuðu þær leiðina að beitarhúsunum.

Hættumat: engin hætta

RA-463:040 vegur samgöngubót

64°00.189N 20°06.229V

Ruddur vegur 040, horft til vesturs.

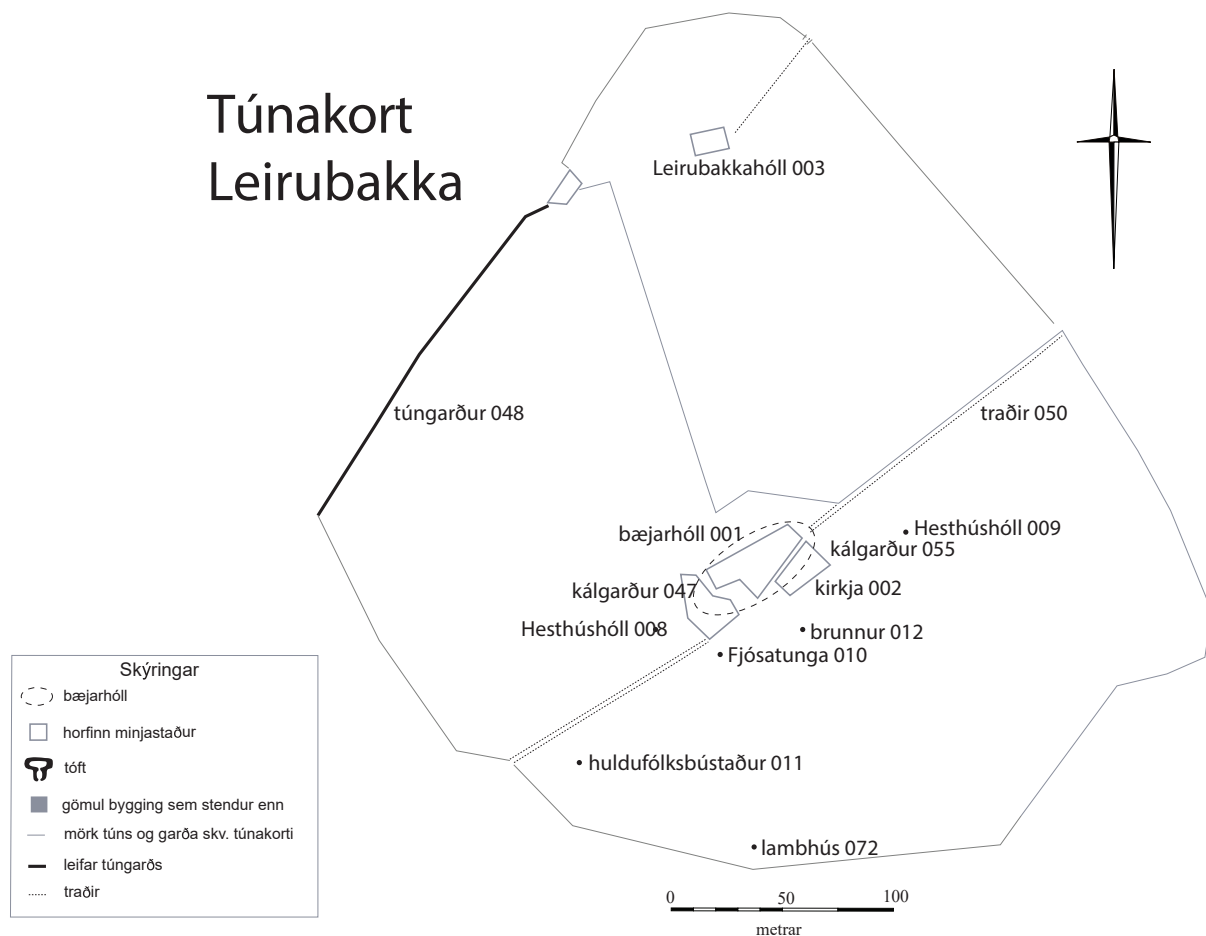
Ruddur vegur sést á stuttum kafla á merkjum milli Skarðs 434:003 og Stóra-Klofa 003. Hefur vegurinn legið á milli bæjanna og sennilega tilheyrt yngri útgáfu af Gamla-Landvegi 681:006. Hann liggur fast sunnan við kálgarð 032.

Vegurinn liggur um fremur flatlent og grasi gróðið svæði nærri Klofalæk. Nokkur trjágróður er niður við lækinn við austurhluta vegarins.

Hægt er að fylgja veginum á um 280 m löngum kafla þar sem hann liggur austur-

vestur. Hann er um 2 m á breidd innanmáls og allt að 0,4 m djúpur. Vegurinn er algróinn.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Kort sem sýnir minjar í túni Leirubakka og Leirubakkahóls. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-466 Leirubakki

60 hdr, með afbýlum 1711, heimajörðin 40 hdr. Kirkjustaður. JÁM I, 286. c. 1185: Þorlákr bp þar á yfirreið; Þorlákssaga yngri, Bsk I, 290 c. 1200: Jarðarinnar er getið í kirknaskrá Páls biskups, DI XII 7 [1332]: Máldagi kirkjunnar. “Peturs kirkia a leirubacka a suo mýkla jskyllid j landi.” DI II 694 [1367]: Máldagi kirkjunnar. DI III 217 [1371]: Máldagi kirkjunnar. “Peturskirkia a leyrubacka a prestskyllid j heimalande oc taka .iiij. merkur.” Máld DI III 265-266; DI IV 67 [1553]: Máldagi kirkjunnar DI XII 655 1575: Máldagi kirkjunnar DI XV 662 Afbýli Vatnagarður 10 hdr., Hóll, Suðurhjáleiga v hdr og Réttanes 5 hdr. Jörðin á skógarítak í Merkurlandi, Flataskóg, engjaítak í Þykkvabæjarlandi í Holtum, Kirkjan á itak á Rangárvöllum kallað Kot, og halda sumir að það hafi verið sama jörð og Kastalabrekka. JÁM I, 186-187. “Jörðin er alls um 950 ha., landið að mestu lítt gróið hraun, ræktanlegt land um 100 ha, gott til ræktunar en fremur áburðarfrekt.” SB V, 160

1917: Tún 5,4 ha, sléttað 1,5 ha, garðar 654 m² “Sú sögn lifir hér enn, að suður af Leirubakkatúni hafi fyrrum verið flóð, er fódruðu 20 kýr.” GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 65

Hesthús, fjós og fleiri útihús á bæjarhóli Leirubakka 001. Ljósmynd frá Gunnari Einarssyni.

Bæjarhóll Leirubakka frá öðru sjónarhorni. Ljósmynd frá Gunnari Einarssyni.

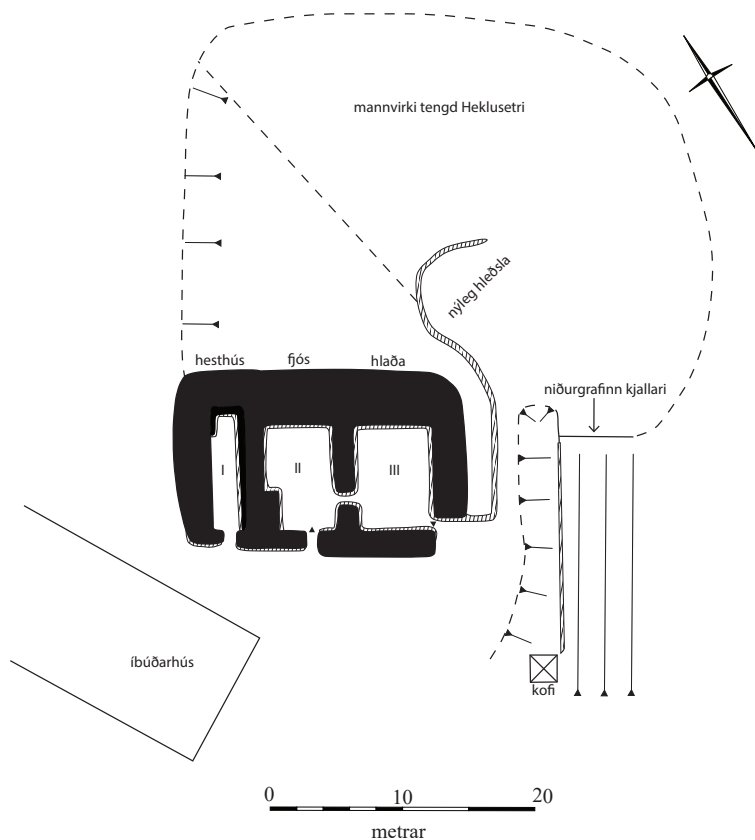
Bæjarstæði Leirubakka er á lágrí hæð í fremur flatlendu túni. Bærinn stóð á sama stað og núverandi íbúðarhús og leifar af torf- og grjóthlöðnum útihúsum eru á milli núverandi íbúðarhúss og Hekluseturs sem opnað var árið 2007 en hafist var handa við byggingu þess árið 2001.

Mikið rask hefur orðið á bæjarhólnum vegna byggingaframkvæmda, sér í lagi vegna byggingar Hekluseturs sem grafið var að stórum hluta inn í bæjarhólinn. Miklu efni hefur verið mokað upp úr grunni þess í hólhrygg austan við bæinn og fast norðaustan við kirkjugarð 002.

Bæjarhóll Leirubakka 001, horft til vesturs á báðum myndum

Ekki sést afgerandi bæjarhóll á bæjarstæði Leirubakka en það nær yfir svæði sem er um 50x40 m að stærð og snýr austur-vestur. Þetta svæði stendur litlu hærra en umhverfi þess og má kalla bæjarhól en mikið rask hefur orðið á honum vegna byggingaframkvæmda við Heklusetur, eins og áður hefur verið nefnt, og vegna byggingar nýs íbúðarhúss en niðurgrafinn kjallari er undir því. Á bæjarhólnum er þrískipt tóft af útihúsum sem er búið er að tengja við byggingar Hekluseturs með grjóthlöðnum vegg. Á túnakorti frá 1917 eru öll hús á bæjarhólnum sýnd sem ein heild og svo virðist sem bæjarhúsin hafi verið samtengd útihúsunum. Timburhús var byggt á bæjarhólnum 1930

Minjar á bæjarhóli Leirubakka 001.

og eftir það hættir íbúðarhúsið að vera samtengt útihúsum á bæjarhólnum. Timburhúsið og seinna það hús sem nú er á bæjarhólnum snúa austur-vestur en tóftin af útihúsunum snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og eru veggir hennar að mestu grjóthlaðinir. Hún er um 20x12 m að stærð. Norðvesturhlið tóftarinnar er byggð inn í lágan hól sem enn er á bæjarhólnum. Það sem eftir er af hólnum er um 12x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hóllinn er um 1,5 m á hæð. Veggur í norðausturenda tóftarinnar hefur verið endurhlaðinn en af gömlum myndum af bænum sem eru í einkaeigu má sjá að fleiri

hús voru í röðinni og náði hún lengra til norðausturs. Hólf I er í suðvesturenda tóftarinnar. Þar var hesthús. Hólfid er um 9x2 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Óhrunið dyraop er til suðausturs. Steypt gólf er í hólfinu. Norðaustan við hólf I er hólf II. Þar var fjós. Það hólf er um 5x8 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Óhrunið dyraop er á miðju hólfinu á suðausturhlið. Í suðurhorni hólfsins er hlaðið ker sem er um 3x1 m að stærð og snýr eins og hólf. Það er um 1 m á hæð og í því sjást 8 umför. Járnhlemmur er ofan á því og lokar því. Hólf II og III eru bæði niðurgraffin um 0,5 m og liggja þrep niður í þau. Heilt dyraop er á milli hólfa II og III og er það um 1,2 m á hæð og 0,5 m á breidd. Hólf III er um 8x6 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er einnig inn í það í austurhorni. Í hólfi II var fjós og í hólfi III var hlaða. Veggir standa enn mjög vel og er mesta hæð innanmáls um 2,5 m. Mest sjást 13 umför í hleðslum. Hleðslugrjótið virðist sumt vera tilhöggvið en það er nokkuð jafnþykkt, kantað hraungrýti. Mesta hleðsluhæð utanmáls er um 2 m. Lítillega er tekið að hrynja úr efstu brún veggja en annars er það sem eftir stendur af tóftinni mjög heillegt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-466:002 *Kirkjugarður* kirkjugarður kirkja

63°59.531N 20°00.742V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Þar er kirkja og embættað níunda hvern helgan dag af prestinum að Skarðs, Stóruvallna, Næfurholts og Klofa kirkjum.”

“Örskammt suðaustan við Leirubakkabæ [001] heitir Kirkjugarður, og vottar þar fyrir þeim reit,” segir í örnefnalýsingu. Ummerki um Kirkjugarð sjást fast suðaustan við bæ 001.

Trjálundur vex innan kirkjugarðsins og hefur rask orðið norðan hans og vestan vegna byggingaframkvæmda. Austan við garðinn er hryggur úr jarðefnum sem ýtt var upp þegar hafist var handa við byggingu Hekluaseturs árið 2001. Um 4 m sunnan við garðinn er djúp rás sem öspum hefur verið plantað í.

LEIRUBAKKI Á LANDI (R) -Péttri (LANDÞING)

c. 1185: Þorlákr bp þar á yfirreið; Þorlákssaga yngri, Bsk I, 290

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

[1332]: Leirubacke. Gamall maldagi.

Peturs kirkia a leirubacka a suo mýkla jskyld j landi. at þar skal vera prestur heimilisfastur oc taka .iiij. merkur. Hun aa .iiij. kugilldi oc. cc. j bokum er aarni gaf. messuklædi ein. kalek. kantarakapu oc slopp. glerglugg oc kross. jons skrift baptiste oc mariu skriftt. kluckur .iiij. tiolld vmmhuerfis sig. glodarker. oc elldbera. munnlaugar .ij. oc kirkiu kolu. alltara klædi .ij. brikarklædi sæmiligt. kertistikur .iiij. texta. Máld DI II 694. Árni Ólafsson á Leirubakka dó 1339 - IA.

[1367]: xxix. Peturs kirkia a leyrubacka a suo micla jskyld j lande ad þar skal vera prestur heimilisfastur oc taka .iiij. merkur.

Þesse maldage er nockru fyllre j Vilchinsbok; Hítardalsbók, sjá [1371]; DI III 217

[1371]: XLVII. Leirubacke.

Peturskirkia a leyrubacka a prestskyld j heimalande oc taka .iiij. Merkur.

Hvn aa. V. Bvfiar kugilldi. Cc. J Bokumm er Arni gaf. Messuklædi ein. Kaleik. Kantara käpu oc slopp. Glerglugg oc kross. Jons skript Baptiste oc pieturs lijknneski. Mariuskript. Kluckur. .iiij. Tiolld vmmhverfis kyrkiu. Glodarkier. Elldbera. Munnlaugar. .ij. Kyrkiukola. Alltaraklædi. .ij. Brijkarklædi sæmiligt. Kiertistikur. .iiij. Texyi. Merki.

Jtem hundrads hest.

Portio Ecclesiæ vmm so langann tijma sem Magnus bio .vj. Hundrad.

Hun ä yfer þat framm sem forner maldagar votta .ij. Kugillde. Er Hrafn Magnusson gaf. Hest einn.

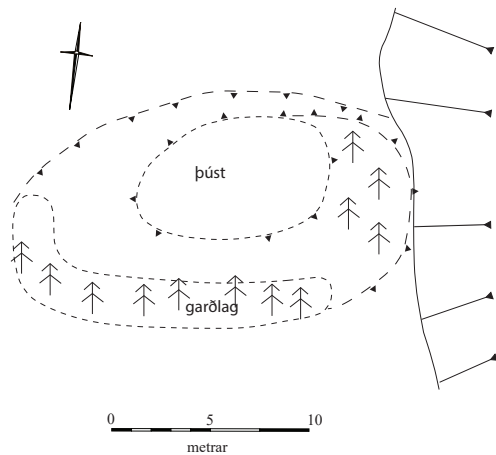
Portio Ecclesiæ vmm .vj. Är sijdan Hoskulldur kom til jarðarinar .iiij. Merkur. Fiell nidur oll firir vppgiord kirkiunnar. Er kirkiann nv skyldug honumm .vj. Hundrad oc mork. Vilchinsbók Máld DI III 265-266; DI IV 67 [JÞ telur að Hít hafi endað á línunni um Magnús] [1553]: Máld DI XII 655

1575: Máld DI XV 662

1709: Þar er kirkja og embættað níunda hvern helgan dag af prestinum að Skarðs, Stóruvallna, Næfurholts og Klofa kirkjum; JÁM I: 286

17.5.1765: Leirubakkakirkja lögð niður; (PP, 67) [konungsbréf]

“Á Leirubakka er nefndur Kirkjugarður sem örnefni austan við bæinn, enda var kirkja þar til 1765, kölluð “anexja” í sóknarlýsingu séra Jóns Torfasonar 1841 og sögð “aftekin á næstliðinni

Kirkjugarður 002, horft til austurs á ljósmynd.

öld,” segir í Sunnlenskum byggðum.

Sýnilegar minjar um kirkjugarð eru á svæði sem er um 20x11 m að stærð og snýr ANA-VSV. Leifar af hlöðnu gerði umhverfis kirkjugarðinn sjást meðfram honum að sunnan og vestan. Á austurhlið er aðeins óljós kantur og ekki sjást leifar af gerðinu á norðurhlið en ætla má að kirkjugarðurinn hafi náð lengra til norðurs, undir malarplan sem er á milli kirkjugarðs og tóftar á bæjarhól 001. Veggir gerðisins eru 2-2,5 m á breidd og mesta hæð þeirra er 0,5 m. Innan gerðisins, nærri miðjum norðurjaðri þess hluta kirkjugarðsins sem enn er sýnilegur, er stór þúst, líklega leifar af kirkju. Þústin er um 10x6 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hún er um 0,3 m á hæð en er ójöfn að ofan. Minjarnar eru orðnar mjög aflagaðar af trjánum sem vaxa á þeim en að sögn Anders Hansen, heimildamanns, var trjánum plantað í kirkjugarðinn til að forða honum frá eyðileggingu. Segja má að það hafi tekist, að því leyti að ekki er búið að slétta yfir minjarnar, en trjárætur eru mikill skaðvaldur fyrir fornleifar svo að kirkjugarðurinn og kirkjan teljast í mikilli hættu vegna trjáræktar en einnig af ábúð. Þegar núverandi íbúðarhús var byggt í kringum 1990 komu upp mannabein rétt vestan við þann hluta garðsins sem enn er nokkuð skýrt afmarkaður. Ekki fer frekari sögum af beinafundinum.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir:JÁM I, 286; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3; Bsk I, 290; DI XII, 7; DI II, 694; IA; DI III, 217; DI III, 265-266; DI IV, 67; DI XII 655; DI XV 662; PP, 67; SB V, 159, 131

RA-466:003 Hóll bæjarstæði býli

63°59.643N 20°00.742V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Hóll. Hefur öðru hverju íeyði verið, byggður fyrir elstu manna minni.” “Jörðin Hóll var afbýli úr Leirubakka, um 374 ha að stærð en með óskipt land úr Leirubakkatorfu. ... Jörðin hefur ekki verið í stöðugri byggð frá árinu 1882 en árin 1915-1934 bjó á henni Sigurður Magnússon með bústýru, Margréti Finnbogadóttur. Hún liggur nú að hálfu undir Leirubakka og að hálfu undir Vatnagarð [RA-467],” segir í Sunnlenskum byggðum. Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir að Hóll hafi farið í eyði 1879. “En um 400 m vest-suðvestur af þeim Náthaga [042], og um 200 m fyrir norðan Leirubakkabæ [001],

Bæjarstæði Hóls 003 lætur ekki mikið yfir sér. Það er ofan við miðja mynd og ber við trén í kringum Leirubakka, horft til suðurs.

norðan núverandi vegar, stóð hjáleigan Hóll eða Leirubakkahóll, sem fór alfarið í eyði árið 1935,” segir í örnefnalýsingu. Tún Hóls og Leirubakka 001 lágu saman og eins og fram hefur komið var býlið um 200 m norðan við Leirubakka 001, fast norðan við þjóðveg. Bærinn stóð á lágum hól á flatlendu svæði og er hann innan beitarhólfs fyrir sauðfé.

Til er túnakort Leirubakkahóls 1917: Tún 2,7 ha, sléttað 1 ha, garðar 120 m². Þar eru engin útihús merkt inn en á því er sýnd leið sem liggur frá bænum til norðausturs.

Hóllinn sem býlið var á er um 60x40 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er 1,5-2 m á hæð. Hóllinn er að líkindum að nokkru leyti náttúrulegur en að öðru leyti uppsafnaðar mannvistarleifar. Hóllinn er sléttur og lítið um mishæðir á honum. Byggingaleifum á hólnum var ýtt út árið 1960 og engin ummerki um hann sjást á yfirborði. Af aðstæðum að dæma var bærinn í suðvesturenda hólans en þó er það óvíst.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM I, 287; SB V, 159, 131; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 7; Túnakort 1917

RA-466:004 Suðurhjáleiga bæjarstæði býli 63°59.444N 20°00.865V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Er fyrst byggð áður elstu menn til minnst.” “Um 200 m suðvestan bæjarins [001] stóð Leirubakkahjáleiga og mótar þar enn fyrir bæjarstæðinu á lágum hól. Þar er talið að byggð hafi haldist, að líkindum óslitið, til 1785. Í Jarðabók Árna og Páls frá 1710 er hjáleiga þessi nefnd Suðurhjáleiga,” segir í Sunnlenskum byggðum V. “Skammt suðvestan, um 200 m frá bænum, stóð Leirubakkahjáleiga, og mótar þar enn fyrir bæjarstæði á lágum hól. Þar er talið að byggð hafi haldizt, að líkindum óslitið, til

Bæjarstæði Suðurhjáleigu 004. Á vinstri mynd er horft til suðausturs og á hægri mynd til suðvesturs.

1785,” segir í örnefnalýsingu. Hjáleigan var tæpum 190 m suðvestan við bæ 001 og sést enn. Bæjarstæðið er í óræktuðu túni. Þar er smápýfður rústahóll og birkitré vaxa í báðum endum hans. Fyrir sunnan hólinn er uppblásið svæði sem kallast Moldir. Hjáleigan var líklega rétt utan heimatúnsins.

Rústahóllinn er 32x15 m að stærð, 2,3 m á hæð og snýr norðaustur-suðvestur. Stafnar bæjarins snéru líklega til suðvesturs og er sú hlið hólins best varðveitt og hæst. Sú hlið er brött og grasivaxin. Rústahóllinn fjarar út til annarra átta og er 0,5-0,7 m á hæð. Hvergi sést glitta í grjót, móta fyrir veggjum eða öðru sem gefur nánara lag bæjarins til kynna. Hóllinn er flatur að ofan en líklega voru bæjarhúsin rifin. Til suðausturs frá hólnum mótast ójóst fyrir garðlagi. Það er 13 m langt, 1 m á breidd og 0,2 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir:JÁM I, 288; SB V, 131; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3

RA-466:005 *Réttanes* bæjarstæði býli 63°59.858N 20°04.010V

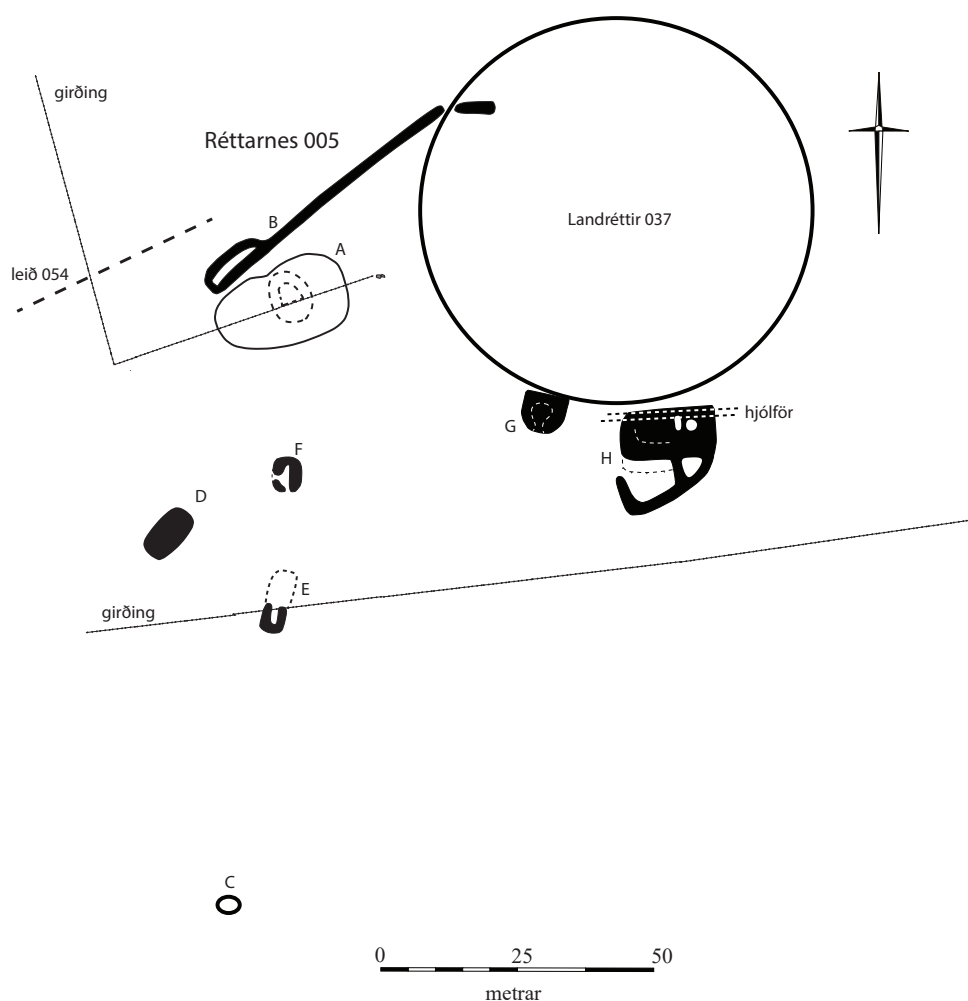
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir um Réttanes: “Er fyrst bygð hjer um fyrir 50 árum.” “Réttanes var fyrrum hjáleiga frá Leirubakka, en lagðist í eyði 1836, og vottar fyrir bæjarstæðinu vestan við réttirnar,” segir í Sunnlenskum byggðum V. “En vestan við réttirnar vottar fyrir leifum af hjáleigunni Réttaness, sem mun hafa eyðst alfarið 1836. Í bréfi sínu frá 20/4 1970 skrifar Jón H. Magnússon: “Ef ég man rétt, álitur Guðjón Auðunsson (frá Svínhaga), að bærinn í Réttarnesi hafi fyrr staðið þar sem nú eru dilkarnir fyrir ofan almenninginn [sjá 037], en síðar fyrir austan réttirnar, þar sem nú er fjárhústóft. Getur ekki verið að bærinn hafi einhvern tíma staðið uppi á brúninni innan við réttirnar? En það er kannski sjónvilla, að þar hafi hús staðið,”” segir í örnefnalýsingu. Minjar um býlið Réttanes sem enn sjást eru fast vestan og sunnan við Landréttir 037 og 4,1 km suðvestan við bæ 001. Býlið er nyrst á Réttanesi, sunnan undir hamrabelti og grýttri en gróinni brekku. Býlinu tilheyrir eitt garðlag með áfastri tóft, fimm tóftir og tvær þústir. Af þeim upplýsingum sem fram koma í örnefnalýsingu að dæma hafa mögulega verið fleiri byggingar á svæðinu sem tilheyrt hafa býlinu, annars vegar þar sem dилkar eru ofan við almenning í Landréttir 037 og hins vegar á sama stað og fjárhústóft 043. Einnig er getum leitt að því að bærinn hafi áður staðið uppi á hraunbrúninni sem er gjörblásin en er að gróa upp aftur. Sú tilgáta er ekki ósennileg og eru dæmi um það í Landsveit, t.d. Húsagarður 461:001 að bærinn hafi verið fluttur af hraunbrún og niður fyrir hana. Engar heimildir eða minjar styðja það hins vegar.

Tiltölulega flatlent og grasgefið er sunnan við býlið. Í brekkunni norður af bænum má greina hryggi með nokkuð jöfnu bili og eru þeir e.t.v. ummerki um sandvarnargarða sem gróið hefur yfir. Nyrsti hluti minjasvæðisins er innan girðingarhólfs. Inn í það var fjársafnið rekið áður en réttað var. Bílsóði liggur að réttinni þvert yfir minjasvæðið.

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Réttanes hét bær á undirlendi við Rangá nálægt móts við Svínhaga. ... Hann átti áður haglendi mikið upp á hraunheiðinni fyrir ofan, en er það var allt blásið, lagðist

hann í eyði 1773. En 1832 byggði sá maður, er Höskuldur hét, hann upp aftur. Hann fór aftur eftir 2 ár og hefir Réttanes ekki bygst síðan.” Í Minningarriti um Sandgræðsluna kemur fram að um 1791 hafi farið fram skoðun á jörðinni og segir þá að eina graslendið sé nesið við ána, um 800 faðma á lengd og 60 faðma á breidd og gefi af sér 60 hesta í meðal ári.

Minjar um býlið eru á svæði sem er um 150x70 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Sem fyrr segir eru eitt garðlag með áfastri tóft, fimm tóftir og tvær þústir á svæðinu og fær hver fornleif bókstaf til aðgreiningar. Þúst A er á bæjarstæði býlisins norðarlega á svæðinu. Hún er um 25x15 m að stærð og snýr ANA-VSV. Þústin verður breiðari og ógreinilegri í ANA-enda en mjókkar til VSV þar sem útlínur hennar eru nokkuð skýrar. Þar er hún hæst, um 0,5 m á hæð. Girðing sem afmarkar hólfið vestan við Landréttir liggur eftir endilangri þústinni. Greina má eitt hólfið í miðri þústinni. Útlínur þess sjást óljóst en það virðist vera um 4x4 m að innanmáli. Garðlag B með áfastri tóft er norðvestan við þúst A. Garðlagið liggur í sveig á um 55 m löngum kafla frá suðvestri til norðausturs. Norðausturendi þess nær inn í dilk í réttinni og þar beygir garðurinn til austurs á um 5 m löngum kafla áður en það hverfur undir réttina. Garðurinn er mjög siginn og gróinn og er ytri brún hans, norðvesturbrún, mun skýrari en sú innri. Hann er 1-1,5 m á breidd og 0,5-0,7 m á hæð. Garðurinn er líklega torfhlaðinn en einnig

Minjar um býlið Réttarnes 005.

kann að vera grjót í honum. Við suðvesturenda garðsins er tóft, líklega kvíar, sambyggð honum að utanverðu. Hún er einföld, um 1-1,2x10 m að innanmáli, örlítið bjúglaga. Ekki er skýrt op á henni. Veggir hennar eru útflattir en innri brún veggja er skýrari en sú ytri. Þar sem garðlagið kemur að réttinni myndast renna meðfram honum, Hún er um 1 m á breidd og 0,7 m á dýpt næst

Þúst á bæjarstæði Réttarness 005A og garðlag 005B með áfastri tóft, horft til suðvesturs.

Þúst 005D, horft til norðurs.

réttinni en fjarar svo út eftir því sem fjær dregur til suðvesturs. Leið 054 sést fyrst um 5 m NNV við meinta kvíatóft. Tóft C er um 115 m sunnan við þúst A og er nánast útflött. Hún er 10x4 m að stærð, einföld og snýr norður-suður. Veggirnir eru 0,1-0,3 m á hæð, útflattir og þýfðir. Þeir eru hærri að innan og lækka eftir því sem utar dregur. Suðurhluti tóftarinnar er ógreinilegri en sá nyrðri. Op er í norðvesturhorni. Þúst D er um 50 m suðvestan við þúst A, á milli bíslóða að réttinni og girðingarhólfs. Þústin snýr norðaustur-suðvestur og er um 10x6 m að stærð. Hún er um 0,6 m á hæð til suðausturs en landið lækkar í þá átt. Ekki sést móta fyrir hólfum í þústinni og er hún hlaupin í þúfur. Tóft E er um 20 m suðaustan við þúst D og um 60 m sunnan við þúst A. Girðing liggur yfir tóftina. Hún er um 4x5 m að stærð og snýr NNA-SSV. Op er á henni í NNA enda en þar virðist ekki hafa verið hlaðinn veggur. Tóftin er einföld og gróin, um 0,3 m á hæð.

Tóft 005F, horft til norðurs.

Tóft 005G, horft til norðurs.

Í framhaldi af tóft til ANA er smápýfð tunga og virðist tóftin hafa verið lengri til NNA en hluti hennar hefur ef til vill verið sléttaður.

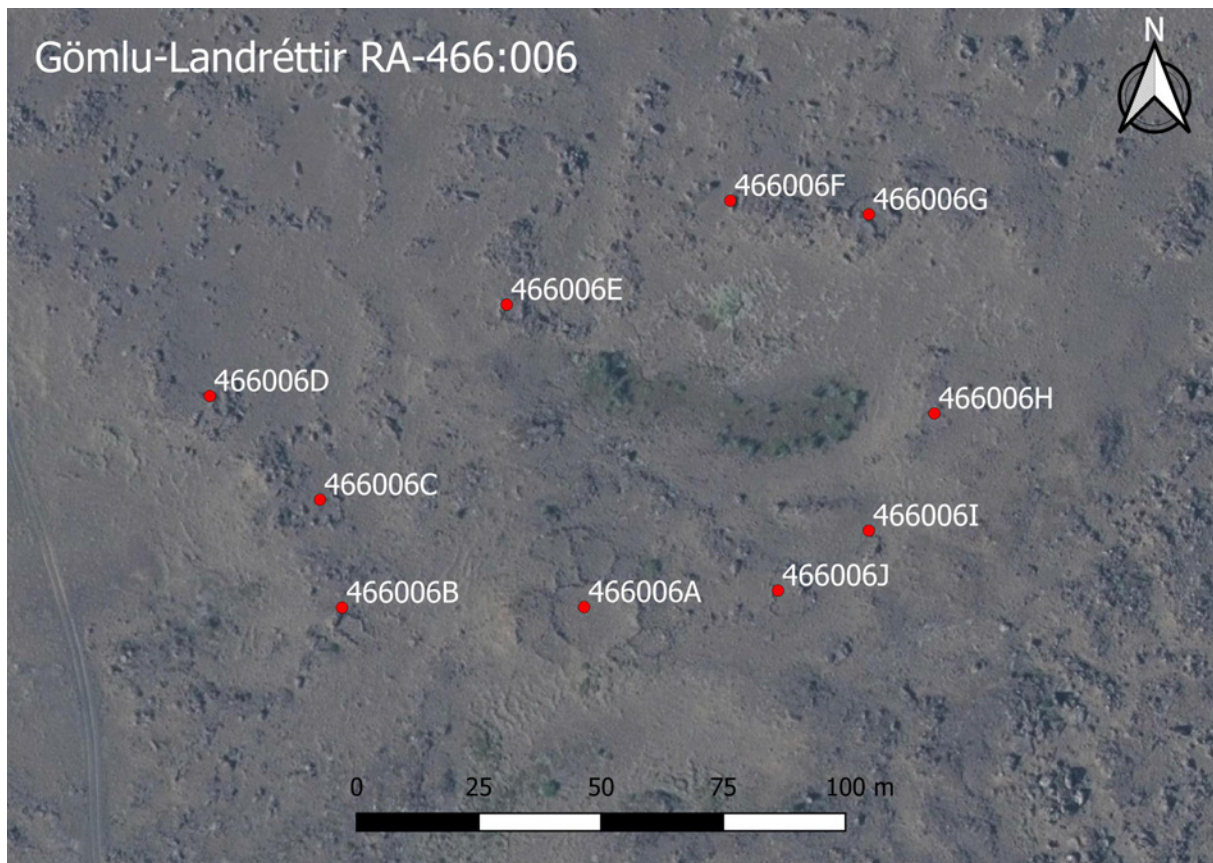
Tóft F er um 20 m norðaustan við þúst D og um 30 m sunnan við þúst A. Hún er um 5x6 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er orðin ógreinileg, sigin og hlaupin í þúfur en þó er vesturveggur enn nokkuð skýr. Tóftin er einföld og op er á henni til suðurs. Mesta hleðsluhæð er 0,2-0,3 m. Tóft G er fast SSV við miðjar Landréttir. Hún er um 8x7 m að stærð, snýr austur-vestur. Tóftin er gróin og einföld og er um 0,4 m á hæð þar sem hæst. Ógreinilegt op er á henni til suðurs. Sá hluti tóftarinnar sem næstur er réttinni hefur aflagast. Tóft H er um 20 m austan við tóft G og fast sunnan við Landréttir. Hún er um 19x17 m að stærð, snýr nálega norður-suður. Tóftin virðist vera torf- og grjóthlaðin en er algróin. Bíslóði liggur yfir tóftina norðanverða og hefur raskað henni. Svo virðist sem norðurveggur tóftarinnar lendi á milli hjólfara en það er ekki víst. Hún virðist ekki ná inn undir réttina. Tóftin skiptist í fimm hólf. Norðurhluti tóftarinnar er orðinn óskýr vegna rasks í sambandi við bíslóðann. Í norðurhorni sést óljóst móta fyrir hólf I sem er um 3x6 m að innanmáli en ekki sést innri brún á norður- og austurvegg. Austan við hólf I er hólf II. Það er um 2,5x1 m að innanmáli og snýr norður-suður. Ekki sést op á því. Hólf III er austan við hólf II. Það er um 2x2 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Tóftin skiptist í tvo helminga og virðist sá helmingur sem er með hólfum I-III vera umfangsmeiri. Þar eru hleðslur greinilegri, líklega vegna þess að það er grjót í þeim. Í hinum hlutanum eru hleðslur signari og ógreinilegri en hólfín nokkuð skýr. Hólf IV er í suðausturhorni. Það er þríhyrningslaga, 3x3 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Hólf V er í suðvesturhorni. Það er um 8x9 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á því til vesturs. Mesta hæð tóftar í norðurhluta er 0,5 m en í suðurhluta er mesta hæð 0,2-0,3 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 288; SB V, 124; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 14; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 7; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 67

RA-466:006 *Gömlu-Landréttir* tóftaþyrping rétt 63°58.735N 20°03.925V

“Landréttir voru fyrrum um hálfan annan kílómetra inni á hruninu, sem þá hefur verið gróið, beint norður af núverandi réttum [037], og heita þar enn Gömlu-Landréttir. Vottar þar greinilega fyrir almenningi og dilkum,” segir í Sunnlenskum byggðum V. “Vestan götunnar [034], um hálf kílómetra spöl suð-vestan við enda Miðmelabótar, vottar enn fyrir almenningi og dilkum Gömlu-Landréttar; en hvenær þær voru lagðar niður og réttarhaldið flutt suður í Réttanes hefur ekki tekizt að fá vitneskju um,” segir í örnefnalýsingu. Í minnisblaði Olgeirs Engilbertssonar, bónda í Nefsholti, segir: “Þær Landréttir [037] sem við þekkjum voru byggðar árið 1660 þegar ekki var hægt að nota gömlu réttirnar vegna uppblásturs [...]. Við réttarstæðið hefur Sveinn Sigurjónsson á Galtalæk fundið 7 búðarrústir [...]. Ásgeir á Minni Völlum sýndi mér gömlu réttirnar sumarið 1997. Þær eru mikið hrundar og aflagaðar, en ég steig í almenninginn og virtist hann vera um 16 metrar í þvermál. Við töldum ekki dilkana en nokkurnveginn mótar fyrir þeim.

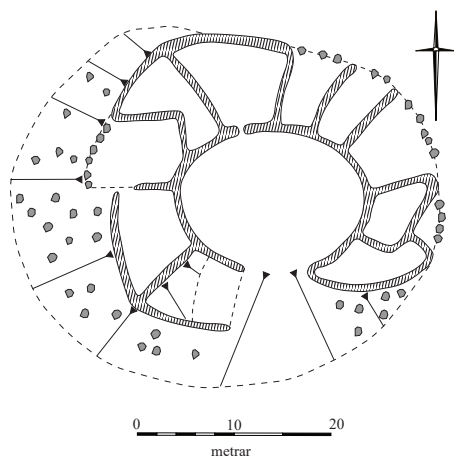

Afstaða tófta í kringum Gömlu-Landréttir 006. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

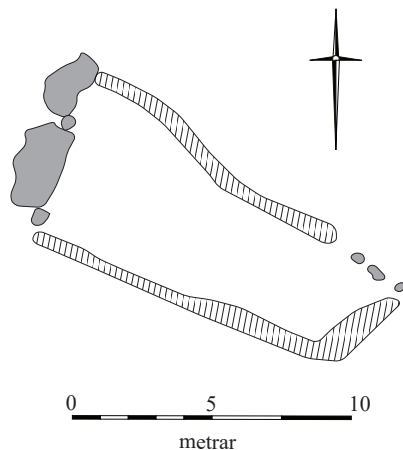
[...]”. Gömlu-Landréttir eru um 1,6 km norðan við Landréttir 037 og um 3 km suðvestan við bæ 001.

Réttartóftin er á lágrí hæð í uppblásnu og sendnu hrauni og í hálfhring í kringum hana er hólkragi þannig að í kringum hana myndast lægð þar sem ætla má að fjársafninu hafi verið safnað saman og það látið bíða þess að vera rekið inn í almenninginn og dregið í dilka. Litlar grjóthlaðnar tóftir eru í hrauninu í boga til norðurs í kringum tóftina. Mikið er af vikri um allt hraun en það er tekið að gróa aftur að litlu leyti.

Á svæði sem er 150x120 m að stærð og snýr austur-vesturs eru 10 tóftir, réttin og minni tóftir

Gömlu-Landréttir 006A, horft til norðurs á ljósmynd.

Tóft 006B, horft til VNV á ljósmynd.

umhverfis hana. Var hverri þeirra gefinn bókstafur til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A, réttartóftin, er syðst á svæðinu. Hún er sporöskjulaga og er um 38x30 m að stærð, snýr austur-vestur. Í miðri tóftinni er sporöskjulaga almenningur sem er um 20x14 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Til suðurs úr almenningi er 6 m breitt op. Dilkarnir raðast utan við almenning og sjást 10 dilkar. Þeir eru á bilinu 8-12x4-9 m að innanmáli og eru þeir flestir svipaðir að lögun; breikka eftir því sem fjær dregur almenningi. Aðeins sést grjót í veggjum. Hleðslur í tóftinni eru hrundar að mestu en hæstu hleðslur eru 0,5 m á hæð og mest sjást 3 umför. Suðvesturhluti tóftar rís hæst og þar er dálítið eftir af jarðvegi. Tóft B er 50 m vestan við rétt A og sést vel þrátt fyrir að vera full af sandi. Hún er 12x6 m að stærð, einföld og snýr VNV-ASA. Að vestan afmarka tveir hraunklettar tóftina en annars eru veggirnir grjóthlaðnir. Þeir eru 0,3-0,4 m á hæð og víða má sjá 2-3 umför grjóthleðslu. Í austurvegg er einungis eitt umfar. Hleðslan í veggjunum er einföld

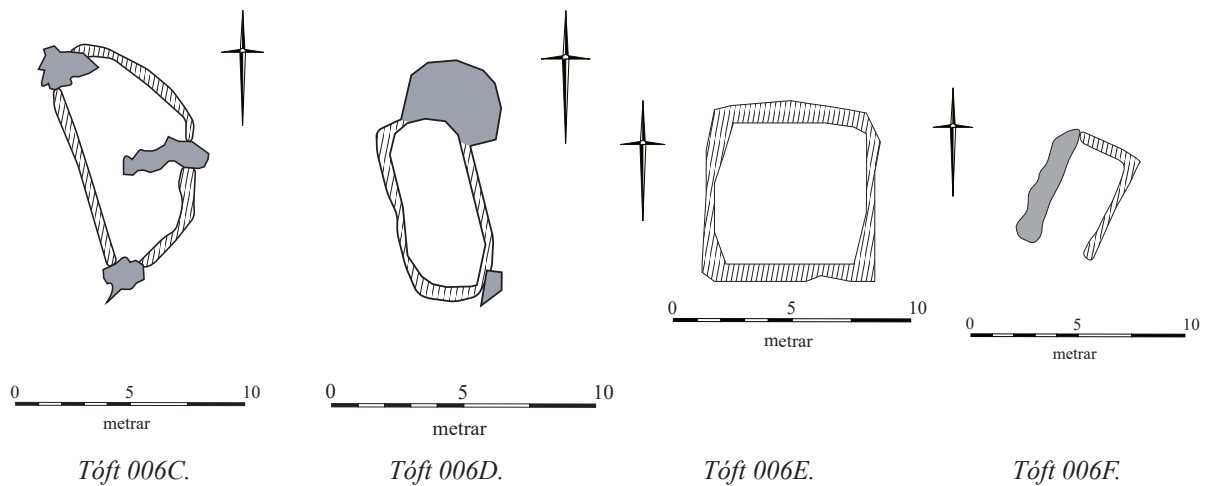

Tóft 006C, horft til NNV.

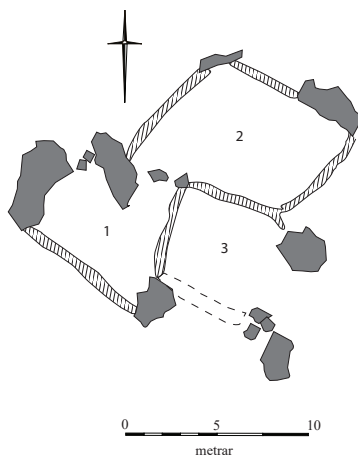

Tóft 006F, horft til norðausturs.

og líklega mikið hrunið úr þeim. Op er í norðausturhorni tóftarinnar. Tóft C er 20 m norðan við tóft B. Hún er sigin og ógreinileg. Hún er 9x6 m að stærð, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er grjóthlaðin og þrír náttúrulegir klettar eru hluti af veggjunum. Norður- og suðurveggir eru einna greinilegastir og eru 0,2-0,35 m á hæð. Þar sést 1-2 umför grjóthleðslu. Hleðslan er einföld. Ekkert op er sjáanlegt inn í tóftina og mögulega var klettur í austurvegg notaður til

hóflaskiptingar. Tóft D er 35 norðvestan við tóft C. Hún er 7x4 m að stærð, einföld og snýr NNV-SSA. Í norðaustur- og suðausturhorni eru veggirnir uppi á flatri hraunhellu. Tóftin er grjóthlaðin og veggirnir eru 0,2-0,35 m á hæð. Það má sjá 2-3 umför grjóthleðslu í þeim. Tóftin er uppi lágum, uppblásnum hól. Ekkert op sést inn í hana. Tóft E er 60 m austan við tóft D. Hún er 7x7 m að stærð og einföld. Veggirnir eru grjóthlaðnir en hleðslurnar fallnar víða. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð og má sjá 2 umför grjóthleðslu í þeim. Þar sem veggirnir eru fallnir sést steinadreif. Ekkert op sést inn í tóftina. Tóft F er 50 m norðaustan við tóft E. Hún er 5x3 m að stærð, er einföld og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin er hlaðin sunnan undir hraunklett og afmarkar hann norðurhliðina. Veggirnir eru grjóthlaðnir og má sjá tvö umför af einfaldri grjóthleðslu í þeim. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð. Tóftin er opin til suðvesturs. Tóft G er 30 m austan við tóft F. Hún er 15x14 m að stærð og er hlaðin inn á milli kletta í suðurhlið uppblásins hólbarðs. Réttin snýr NNV-SSA, er sigin og skiptist í þrjú hól. Hólf 1 er norðvestast. Það er 6x6 m að innanmáli og afmarkast af klettum til norðurs og norðausturs. Veggirnir eru grjóthlaðnir en hleðslurnar eru víðast hrundar. Víða afmarkar einföld steinaröð veggina og er 0,2 m á hæð. Hólfið var líklega opið til austurs, yfir í hól 2. Það er þó óljóst sökum lélegrar varðveislu veggjanna. Hólf 2 er ANA við hól 1. Það er 10x7 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Veggirnir eru best varðveittir til norðurs og norðausturs. Þar sjást 2-3 umför grjóthleðslu og er hún 0,3 m á

Tóft 006G, horft til austurs á ljósmynd.

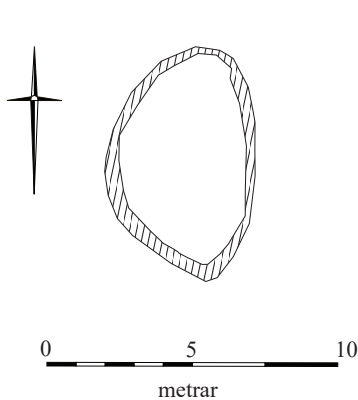

Tóft 006I, horft til norðausturs.

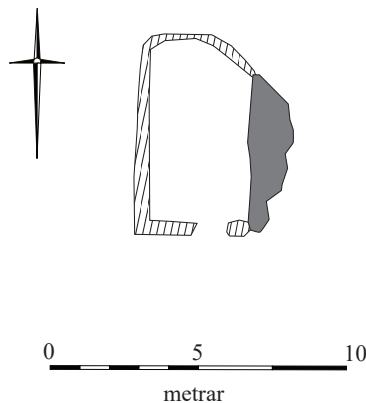

Tóft 006J, horft til norðurs.

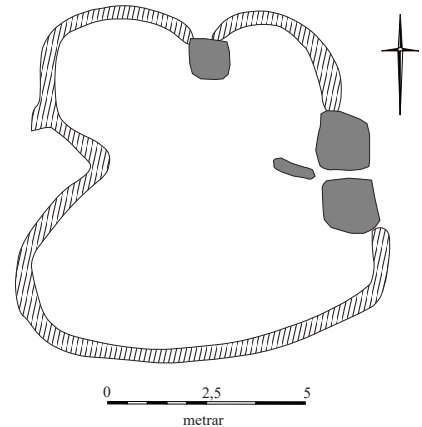
hæð. Klettur afmarkar suðausturhorn veggjanna og víða sést einföld steinaröð. Hólf 3 er sunnan við hólf 1 og er óskýrt. Það er 6x6 m að innanmáli og líklega opið til suðurs. Veggirnir eru hæstir til norðausturs, þar má sjá 3 umför grjóthleðslu sem er 0,35 m á hæð. Annars afmarkast veggirnir af einfaldri steinadreif. Það endaði líklega við kletta til suðurs. Tóft H er 40 m SSA við tóft G. Hún er 7x7 m að stærð, einföld og egglega. Veggirnir afmakast ef einfaldri steinaröð nema í norðvesturhorni, þar má sá 2 umför. Veggirnir eru 0,2 m á hæð og hvergi sést op. Tóft I er 30 m suðvestan við tóft H. Hún er 6,5x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er hlaðin vestan við stóran stein og afmarkar hann austurhliðina. Steinninn er 0,5 m á hæð. Veggirnir eru 0,2 m á hæð og afmakast af einfaldri steinaröð. Op er á miðri suðvesturhlið. Tóft J er um 30 m austan við réttartóft A. Hún er nokkuð hringlaga og er um 9x9 m að stærð. Tóftin virðist vera einföld og er hlaðin úr grjóti við tvö stór björg sem standa upp úr blásnu hrauninu.

Tóft 006H.

Tóft 006I.

Tóft 006J.

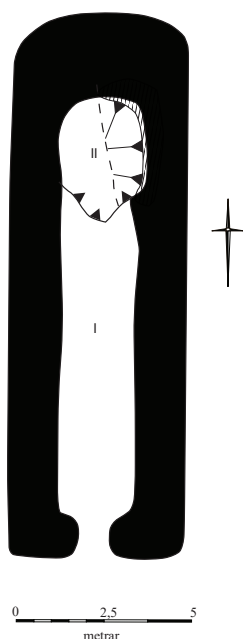
Hleðslur í veggjum eru hrundar en eru skýrastar í norðausturhorni þar sem þær eru 0,3-0,5 m á hæð og þar sjást tvö umför. Ekki sést skýrt op á henni.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: SB V, 124; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 13; Olgeir Engilbertsson, Landréttir.

RA-466:007 tóft beitarhús

63°59.576N 20°01.283V

Beitarhús 007, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Beitarhúsatóft er sunnan þjóðveg, rétt utan (norðan) við heimatúnið, um 430 m VNV við bæ 001.

Tóftin er í flatlendum, grónum móa þar sem hraunnibbur sjást upp úr sverði á stöku stað.

Tóftin er um 16x5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er torf- og grjóthlaðin og skiptist í fjárhús og hlöðu. Mesta hleðsluhæð í tóftinni er 0,3 m. Op er á tóftinni í SSA-enda, inn í hólfi I. Þar er fjárhúshluti beitarhúsanna. Hólfið er um 8,5x2 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Ekki sjást ummerki um garða eða jötur í hólfinu. Úr NNV-enda hólfs I er gengið inn í hólfi II, niðurgrafna hlöðu. Ekki er hlaðinn veggur á milli hólfa. Hólf II er um 3,5x2 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Það er samansigið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-466:008 Hesthúshóll þúst hesthús

63°59.525N 20°00.814V

Hesthúshóll 008, horft til norðvesturs.

“Fast vestan í Leirubakkabæ [001] er lítill hóll, sem olúgeymir hefur verið grafinn í, og heitir Hesthúshóll, og skammt austan við bæinn er annar hóll, sem líka heitir Hesthúshóll [009],” segir í örnefnalýsingu. Hér er verið að skrá vestari hólinn. Hann er rúmum 40 m vestan við bæ 001 og Hótel Leirubakki er 10 m vestan hans. Mikið rask hefur átt sér stað og lítið sést til hólfsins. Hesthúshóll er grasivaxinn og sléttur. Malarplan er 10 m norðar og hótél til vesturs.

Hóllinn sést nú sem þúst og líklega lítið eftir af óröskuðum mannvistarlögum. Í suðvesturhorni hólsins er lítill kofi með palli umhverfis og líklega er búið að taka olíutankinn. Þústin er 8x4 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er 0,2-0,4 m á hæð, slétt og grasivaxin. Hellulögð slétt liggur eftir henni endilangri. Hvergi mótar fyrir greinilegum mannvistarlögum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 2

RA-466:009 *Hesthúshóll* heimild um hesthús 63°59.534N 20°00.713V

“Fast vestan í Leirubakkabæ [001] er lítill hóll, sem olúgeymir hefur verið grafinn í, og heitir Hesthúshóll [008], og skammt austan við bæinn er annar hóll, sem líka heiti Hesthúshóll,” segir í örnefnalýsingu. Hér er verið að skrá eystri hólinn. Hesthúshóll var rúma 40 m austan við bæ 001 en er horfinn af yfirborði. Jarðvegur úr grunni Heklusetursins var settur þar yfir árið 2001. Yfir Hesthúshól er stór hóll, 2-2,5 m á hæð, grasivaxinn og sléttur.

Engin ummerki hólsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 2

RA-466:010 *Fjósatunga* heimild um fjós 63°59.516N 20°00.807V

“Slétt lægð fast sunnan við vestari Hesthúshólinn [008] heitir Fjósatunga,” segir í örnefnalýsingu. Fjósatunga er 50 m suðvestan við bæ 001 og 15 m sunnan við Hesthúshól 008. Mikið rask hefur átt sér stað á þessu svæði. Hótel Leirubakki er 10 m vestan við Fjósatungu og hellulagður stígur liggur eftir henni endilangri.

Til suðurs frá Hesthúshól er aflíðandi slakki eða lægð. Hér er líklega um Fjósatungu að ræða þrátt fyrir að mikið jarðrask hafi orðið á svæðinu.

Engin ummerki fjóss sjást á yfirborði og er ekki ólíklegt að nafnið tengist fjósi sem var á bæjarhóli 001.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 2

RA-466:011 *Álfapúfa* náttúrumin huldufólksbústaður 63°59.485N 20°00.848V

“Slétt lægð fast sunnan við vestari Hesthúshólinn [008] heitir Fjósatunga [010], en suðvestur frá bænum heitir Álfatún, og þar er Álfapúfa,” segir í örnefnalýsingu. Í 1. hefti Íslenzkra sagnaþátta og þjóðsagna Guðna Jónssonar er eftirfarandi sögn um Álfapúfu: “Á Leirubakka á Landi heitir Álfatún nokkur hluti af túninu fyrir suðvestan bæinn, milli lambhúsanna [072] og traðanna [050]. Það er að mestu sléttur völlur, en frammi undir túngarðinum [048] rís hæð nokkur eða hóll, slétt aflíðandi á alla vega. Uppi á hólnum, þar sem hann er hæstur, er dálítill strýtumynduð púfa, sem Álfapúfa nefnist. [...] Fyrir nokkrum árum voru mörg börn einhverju sinni að leika sér frammi á Álfatúni að kvöldlagi. [...] Gerðist einn drengjanna þá til þess í galsa að stökkva upp á Álfapúfu og stappa þar niður fótunum. Annar drengur einn í hópnum var skygginn. Sá hann þá

Álfapúfa 011, horft til norðausturs.

þúfuna opnast, og út kom hópur af fólki. Var það allt í litklæðum, með hvítan kraga um hálsinn og gekk eins og í skruðgöngu austur eftir túninu í áttina til lambhúsanna. [...]” Álfapúfa er 110 m suðvestan við bæ 001 og 65 m suðvestan við Fjósatungu 010. Álfapúfa er á grónu, lágu hólbarði í grónu túni. Túnið er þýft og vaxið sinu. Hér er um náttúrulega fuglaþúfu að ræða. Hún er 0,3 m á hæð og brött til suðvesturs. Hólbarðið fer lækandi til annarra átta og þúfan einnig.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 2-3; Íslenzkir sagnaþættir og þjóðsögur I, 77-78

RA-466:012 brunnur brunnur

63°59.514N 20°00.749V

Brunnur 012, horft til norðurs.

“En fast suðaustan bæjar [001] og vestan Kirkjugarðs [002] var brunnur, og hét þar fyrrum Brunnþýfi, en er nú tíðum nefnt Brunnstykki síðan sléttað var,” segir í örnefnalýsingu. Brunnurinn er 40 m suðaustan við bæ 001. Að sögn Anders Hanssen, heimildamanns, var brunnurinn hlaðinn á 20. öld af Magnúsi Sigurðssyni. Við gerð hans dreymdi Magnúsi að rödd segði honum að gafa dýpra og það gerði hann. Gott vatn var í brunninum og hann notaður fram undir 1990. Brunnurinn er í sléttu, grasivöxnu túni.

Brunnurinn er rúmlega 15 m djúpur og náði niður á klöpp. Hann er hlaðinn alla leið niður. Yfir brunninum er tréhlemmur og torf. Brunnopið er 1 m í þvermál og meðfram því er torfhleðsla. Alls eru þessi mannvirki 4 m í þvermál. Grind fyrir fötu er ennþá við brunninn en ekki var fyllt upp í hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3

RA-466:013 Stöðuldalur heimild um kvíar

63°59.418N 20°00.604V

“Um 200-300 m suðaustur af bænum heitir Stöðuldalur,” segir í örnefnalýsingu. Stöðullinn var um 200-250 m suðaustan við bæ 001. Ekki er þekkt tóft á þessum slóðum.

Slétt, grasivaxið tún nýtt til hrossabeitar er á þessum slóðum. Uppblásið svæði er fast sunnan þess. Sléttar, grunnar lautir og lágir eru í túninu og mögulega átti örnefnið við eina þeirra.

Engin ummerki stöðulsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3

RA-466:014 *Stekkatún* þúst stekkur

63°59.356N 19°59.643V

Þúst í Stekkatúni 014, horft til ANA.

“Þar við lækinn, og austurenda Grófar, er djúpt dalverpi með vatnslænu, móts við Smátanga í Galtalækjarlandi. Í dalverpi þessu var Stekkatún frá Leirubakka,” segir í örnefnalýsingu. Dalverpið sem Stekkatún var í er um 975 m austan við bæ 001. Það liggur í hlykkjum til austurs og er djúpt og fremur þröngt.

Í austurenda dalverpisins eru flatir bakkar beggja vegna við það og eru þeir líklegasti staðurinn fyrir stekk. Í vesturenda þess eru klettar og jarðsig meðfram þeim, gjótur og

sprungur.

Í dalverpinu sjálfu sáust engin ummerki um stekk. Ofan dalverpisins og vestan við það er þúst sem er það eina á svæðinu sem kemur til greina sem leifar af stekk. Staðsetningin er þó nokkuð glæfraleg því hún er frammi á klettabrún. Þústin er um 7x7 m að stærð. Hún er hæst á norðurhlið þar sem hún er 1 m á hæð en rof hefur komist að henni og hún er óregluleg í laginu. Rofið hefur gróið aftur. Strangt til tekið er þústin ekki í dalverpinu en þó er ekki ljóst hvar mörk þess eru til vesturs. Óvíst er að í þústinni séu mannvirkjaleifar og eins er óvíst að það séu leifar af stekk.

Hættumat: engin hætta

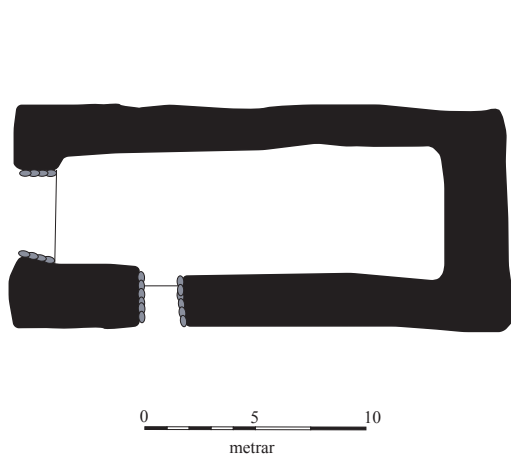
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3

RA-466:015 hús beitarhús

63°59.533N 20°02.079V

“Þar er kallað Litlahraun. Norðvestan við það er Stóralaut, og liggur þjóðvegurinn yfir hana að einhverju leyti. Vestur af Stóralaut er, sunnan vegar, ærhús frá Leirubakka. Í fyrirnefndu bréfi Jóns H. Magnússonar stendur: “þar sem nú er ærhús við veginn vestan við Stóralaut, voru upphaflega fjárborgir, áður en fjárhús var byggt þar. Mér var sagt að Sigurður, afi minn, hafi ævinlega kallað staðinn Borgir [060].”” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru 1,1 km vestan við bæ 001 og rúma 110 m suðaustan við Borgir 060. Ekki er vitað hvenær fjárhúsin voru endurbyggð en það var gert fyrir 2005.

Fjárhúsin eru í sléttu, afgirtu túni. Óræktað, smápýft og gróið tún tekur síðan við. Rofabörð eru

Beitarhús 015A undir þaki, horft til norðausturs á ljósmynd.

hér og þar. Landvegur liggur þvert í gegnum svæðið.

Á svæði sem er 165x122 að stærð og snýr VNV-ASA er hús og vallargarður. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar. Fjárhús A eru 23x10 m að stærð og nýlega endurgerð. Veggirnir eru úr torfi og gjóti, þil er úr timbri og bárujárnsþak er yfir fjárhúsunum. Húsið er málað gult með svörtu þaki. Ekki er vitað hvort að fjárhúsin sem voru hér fyrir hafi verið eins að gerð og

Hluti af vallargarði 015B, horft til NNA.

lögun. Þetta er líklega mun hærra, lofthæðin er 4 m. Ekki var hægt að komast inn í húsið. Vallargarður B afmarkaði tún umhverfis fjárhúsin. Austurhluti vallargarðsins er horfinn í slétt grasivaxið tún sunnan vegar og malarnámu norðan vegar. Vallargarðurinn afmarkar svæði sem er 130x100 m að stærð og snýr austur-vestur. Hann er U-laga þar sem austurhlutann vantar. Vallargarðurinn sést liggja norðvesturs frá vírgirðingu sem afmarkar grasivaxið tún umhverfis fjárhús A. Þar hefur llítið svæði verið ræktað allt umhverfis þau. Landvegur raskar

vallargarðinum en hann kemur aftur í ljós norðan hans og liggur til NNA. Hann sveigir síðan til austurs og hvefur við malarnámu. Garðurinn er 0,6-0,9 m á breidd og torfhlaðinn. Við vesturhlið hans sést vel hvar efni var tekið við gerð hans. Hann er 0,1-0,4 m á hæð og algróinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 4

RA-466:016 heimild um rétt

“Um 300 m suðaustur af Skyggni, og suður af Litlahrauni, eru úti í hrauninu gamallagar leifar mannvirkja, líklega tveggja rétta [sjá einnig 017],” segir í örnefnalýsingu. Tóftirnar eru merktar inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Þar eru þær sýndar um 900 m VSV við Leirubakka 001

og um 500 m SSA við beitarhús 007.

Uppblásið hraun sem tekið er að gróa á ný.

Stórt svæði var gengið á þeim slóðum sem minjarnar eru sýndar á örnefnakort en ekki fundust leifar af réttunum. Ætla má að þær séu horfnar í sand og/eða að gróið sé yfir þær. Ekki reyndist unnt að staðsetja þær með innan við 50 m skekkju.

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 4

RA-466:017 heimild um rétt

“Um 300 m suðaustur af Skyggni, og suður af Litlahrauni, eru úti í hrauninu gamallagar leifar mannvirkja, líklega tveggja rétta [sjá einnig 016],” segir í örnefnalýsingu. Tóftirnar eru merktar inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Þar eru þær sýndar um 900 m VSV við Leirubakka 001 og um 500 m SSA við beitarhús 007.

Uppblásið hraun sem tekið er að gróa á ný.

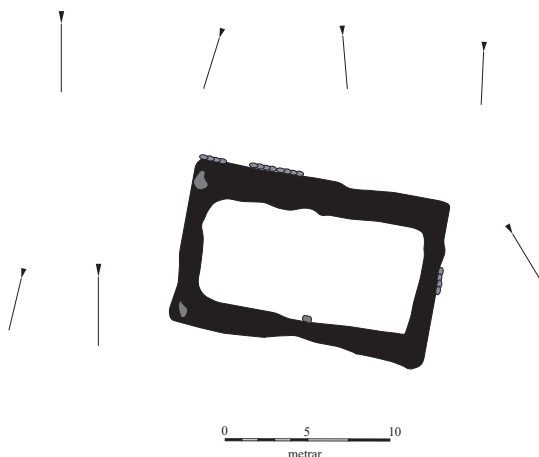
Stórt svæði var gengið á þeim slóðum sem minjarnar eru sýndar á örnefnakort en ekki fundust leifar af réttunum. Ætla má að þær séu horfnar í sand og/eða að gróið sé yfir þær. Ekki reyndist unnt að staðsetja þær með innan við 50 m skekkju.

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 4

RA-466:018 gerði kálgarður

63°59.716N 20°02.057V

“Norður, og norðaustur af norðurenda Farvegs heitir Gári, líklega báðu megin landamerkja. Norðaustur þaðan, um 250 m norð-norðaustur af Borgum [060], er Klofhóll, og er auðþekktur af því, að framan í honum var um skeið kálgarður,” segir í örnefnalýsingu. Kálgarðurinn er 1,1 km norðvestan við bæ 001 og 340 m norðan við fjárhús 015. Hann er í suðurbrekku Klofhóls og grafinn inn í hann til norðurs.

Kálgarður 018, horft til suðurs á ljósmynd.

Klofhóll er 3-3,5 m á hæð og er fremur um lítið holt en hól að ræða. Suðurhlíðar hans eru sléttar og grasivaxnar en norðurhluti hans hefur blásið lítillega upp. Hraungýri og -hellur koma víða uppúr sverði.

Kálgarðurinn er 16x10 m að stærð, einfaldur og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,3-0,6 m á hæð og gerðir úr torfi og grjóti. Kálgarðurinn er grafinn inn í brekku til norðurs. Hér og þar glittir í grjót í veggjum án þess að um skýra grjóthleðslu sé að ræða. Ekkert op er sjáanlegt inn í kálgarðinn. Bárujárnsbrak er inni í kálgarðinum en var ekki hluti af honum.

Hættumat: engin hætta

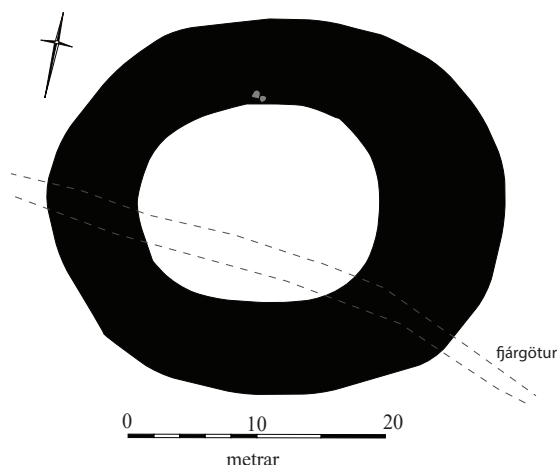
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 5

RA-466:019 *Hringur* tóft fjárskýli

63°59.732N 20°01.842V

“Rúmlega 300 m suðaustur af Klofhól [sjá 018] er hringur, leifar af fornu skýli fyrir skepnur,” segir í örnefnalýsingu. Hringur er um 950 m vestan við bæ 001 og um 280 m norðan við þjóðveg. Þar sést stór tóft af fjárskýli.

Tóftin stendur upp úr flatlendum móa sem nýttur eru til hrossabeitar. Hún er um 40 m suðaustan við mörk á milli gróðurlendis og uppblásturssvæðis.

Fjárskýli 019, horft til NNA á ljósmynd.

Tóftin er á að líta eins og lágur hóll með grunnri dæld í miðjunni. Hún er sporöskjulaga, um 36x28 m að stærð og snýr VSV-ANA. Tóftin er einföld og að innanmáli er hún um 19x15 m. Innanmál tóftarinnar er að mestu leyti óskýrt fyrir utan lítið svæði í ANA-enda og í norðvesturhorni. Tóftin er gróin og sigin en á einum stað sést grilla í grjót upp úr sverði. Ætla má að tóftin sé torf- og grjóthlaðin. Ytri brún veggja er aflíðandi. Mesta hæð veggja í tóftinni er um 1 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 5

RA-466:020 *Stekkatúnsvað* heimild um vað

63°59.913N 20°00.431V

“Suðurendi Flata, þar sem mjóst verður, um 100 m, milli Litlalækjar og Vatnagarðslækjar, nefnist Flatisporður eða Flatabrún. Þar er vað á Vatnagarðslæk, og var ýmist kallað Stekkatúnsvað, Skógarvað eða Grunnavað,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er um 70 m vestan við stekk 021 og um 170 m norðvestan við Hólsvað 022.

Vatnagarðslækur er allbreiður þar sem farið var yfir hann á vaðinu en þar er hann einnig grunnur

og lygn. Beggja vegna við lækinn er stórpýfður mói á lágum bökkum.

Ekki sjást skýr ummerki um vaðið en fjárgötur liggja þvers og kruss um suðvesturbakkann þar sem ummerki um vaðið voru könnuð. Farið var skáhallt yfir lækinn og lá það norður-suður.

Hættumat: engin hætta

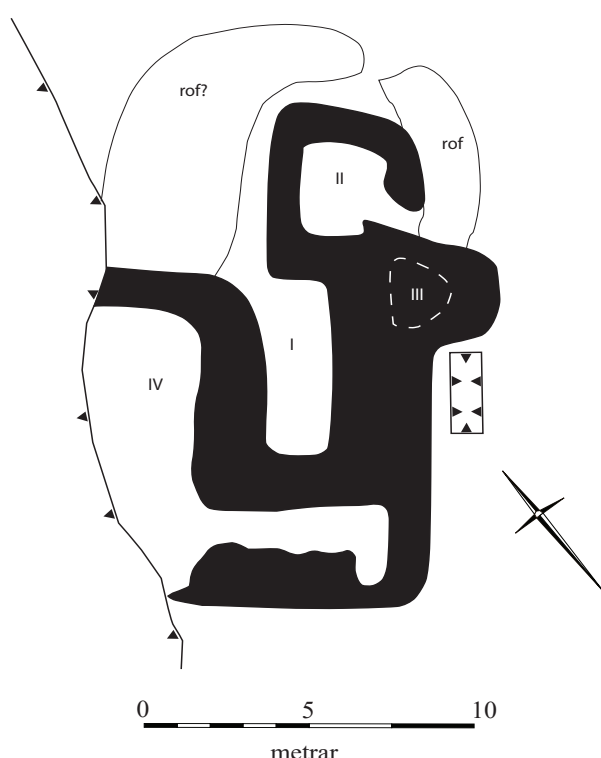
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6

RA-466:021 *Stekkatún* tóft+garðlag stekkur 63°59.922N 20°00.348V

“Suðurendi Flata, þar sem mjóst verður, um 100 m, milli Litlalækjar og Vatnagarðslækjar, nefnist Flatisporður eða Flatabrún. Þar er vað á Vatnagarðslæk, og var ýmist kallað Stekkatúnsvað, Skógarvað eða Grunnavað [020]. Fast framan vaðsins er beygja á læknum til austurs og norðausturs. Framan við þann lækjarbug var Stekkatún frá Leirubakka,” segir í örnefnalýsingu. Stekkjartóft og garðbrot eru um 135 m norðvestan við Hólsvað 022 og um 715 m norðaustan við bæ 001. Stekkjartóftin er að brotna ofan í lækinn.

Minjarnar eru á bökkum Vatnagarðslækjar í smápýfðum móa. Stekkjartóftin er á nesi við beygju á Vatnagarðslæk. Við norðausturenda nessins eru flúðir í læknum.

Minjarnar eru á svæði sem er um 160x20 m að stærð og snýr NNA-SSV. Í NNA-enda svæðisins er stekkjartóft A. Hún er um 17x12 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin virðist að mestu torfhlaðin og eru hleðslur í veggjum signar. Tóftin skiptist í fjögur greinileg hólfr. Hólf

Teikning af stekkjartóft 021A í Stekkatúni.

*Á efri mynd er stekkjartóft 021A, horft til norðurs.
Á neðri mynd er hluti af garðlagi 021B, horft til
suðausturs.*

I er í miðri tóftinni og er skýrasta hólfið. Það er um 2x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því til norðurs út úr tóftinni. Hólf II er NNA við hólfi I. Það er um 3x3 m að innanmáli. Óljóst op er á því í suðurhorni en það er óljóst vegna rofs í kringum hólfið sem hefur gróið aftur. Hólf III er sunnan við hólfi II og norðaustan við hólfi I. Það er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést skýrt op á því. Hólf IV er norðvestan við hólfi I og fast suðaustan við Vatnagarðslæk. Hólfið er um 3,5x8 m að innanmáli, snýr norðaustur-suðvestur. Þetta hólfi er mjög óljóst vegna þess að lækurinn hefur brotið af bakkanum og hluta af hólfinu. Ekki sést op á þeim veggjum sem enn eru sýnilegir. Í suðvesturvegg tóftarinnar er ílöng dæld sem virðist vera rof en kann einnig að vera leifar af fimmta hólfinu. Það er um 6x1,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Í suðausturenda er það 2,5 m á breidd. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 0,5 m. Aðeins virðist hafa verið grjót neðst í veggjunum. Að lokum má geta þess að fast suðaustan við tóftina ferkantaður niðurgröftur sem er um 3x1 m að innanmáli og 0,2 m á dýpt. Garðlag B er um 160 m sunnan við stekk A. Líklegt er að hann hafi afmarkað Stekkatúnið ásamt Vatnagarðslæk. Það sem enn sést af garðinum er við lækjarbakkann í lítilli brekku sem liggur að læknum. Garðbrotið er um 13 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Hann virðist vera torfhlaðinn og er 0,6 m á breidd og 0,5 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6

RA-466:022 Hólsvað renna vað

63°59.856N 20°00.271V

Hólsvað 022, horft til suðvesturs.

“Um 200 m suður frá beygjunni [sjá 021] er Hólsvað, öðru nafni Djúpavað,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er á Vatnagarðslæk um 175 m SSA við stekk 021 og um 650 m norðaustan við bæ 001. Vaðið er á leið RA-681:009.

Vaðið er um lága bakka þar sem gróið rof er í Galtalækjarheiði. Lækurinn er breiður og virðist grunnur en leir er í botni hans.

Við vaðið hefur myndast djúp, mjó renna inn í lækjarbakkann að norðaustanverðu og rennur vatn inn í hana úr læknum. Það er 25-

30 m á lengd og snýr norðaustur-suðvestur. Götur á leið 681:009 sjást liggja að vaðinu báðum megin við það.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6

RA-466:023 hleðsla áveita

63°59.510N 19°59.638V

Tæpa 350 m suðaustan við Vatnagarð 467:001 og um 70 m suðaustan við Steinboga 069 er

Stífla 023, horft til vesturs.

hleðsla, austan við Vatnagarðslæk. Þetta eru ummerki um stíflu sem var í læknum. Austan við Vatnagarðslæk er blásið svæði. Þar er sandur, hraungrýti og -hólar. Vestan hans er gróið tún.

Í Vatnagarðslæk er stíflan steinsteypt, ofan við Vatnagarðafoss. Á austurbakkanum er hún grjóthlaðin og liggur til ANA frá læknum og endar við náttúrulega klettabrún. Stíflan er 20 m löng, 1,5 m á breidd og 0,5 m á hæð. Hún er grjóthlaðin og það má sjá 2 umför grjóthleðslu. Sandur og gras er ofan á garðlaginu.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

RA-466:024 *Stekkatún* heimild um stekk

63°59.473N 19°59.709V

“Rúmlega 100 m norðvestur af Stekkatúni Leirubakka [014] er við lækinn annað dalverpi með lækjarlænu, og var þar Stekkatún frá Vatnagarði [467:001],” segir í örnefnalýsingu. Stekkatúnið er tæpa 350 m suðaustan við bæ 467:001 í Vatnagörðum en ekki má greina neina tóft eða mannvistarlög á þessum slóðum.

Á þessum slóðum er gróið, smápýft tún. Það er nýtt til hrossabeitar. Lágir hólar og lautir eru víða. Hólrími er á svipuðum stað og stekkurinn er merktur á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar. Líkega var stekkurinn á honum.

Engin ummerki stekkjarins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3; Örnefnauppráttur IE, Leirubakki

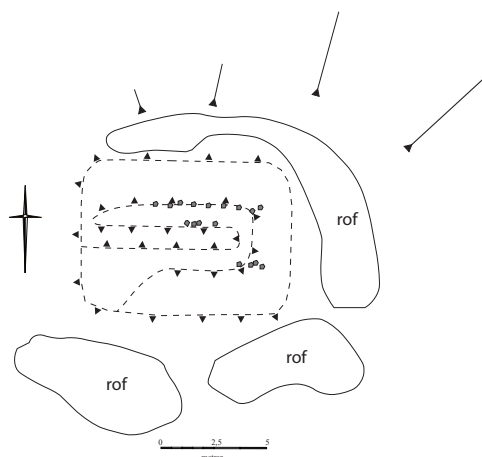
RA-466:025 *Erlendartótt* tóft beitarhús

63°59.903N 20°00.097V

“Á heiðarjaðrinum, mitt á milli Fögrubrekku og Hólsvaðs [022] á Vatnsgarðslæk, er tóttarbot, sem heitir Erlendartótt,” segir í örnefnalýsingu. Tóftin er um 870 m norðaustan við bæ 001 og leið 681:009 liggur fast norðvestan við hana. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ætla má að þarna hafi verið beitarhús.

Tóftin er á norðvesturjaðri Galtalækjarheiðar við gróið rof í heiðinni sem myndar brúnina. Heiðin er hæðótt og smápýfð.

Tóftin er torfhlaðin með grjótundirstöðum og virðist vera einföld. Hún er útfloft en í kringum hana er gróf sem líklega hefur myndast þegar torfið í hana var stungið upp. Tóftin er um 10x7 m á stærð og snýr austur-vestur. Veggir hennar eru hæstir um 0,2 m. Í innri brún veggja má greina grjót sem hefur verið neðst í veggjunum. Op er á tóftinni til vesturs. Tóftin virðist ekki mjög gömul en hún er mjög illa farin af rofi.

Erlendartótt 025, horft til vesturs á ljósmynd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 10

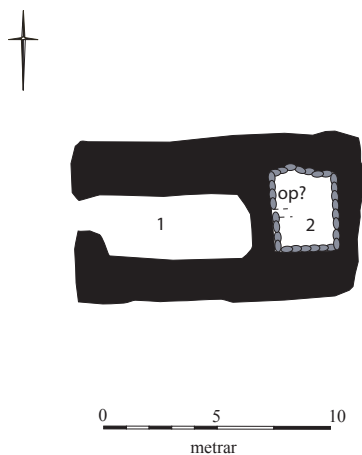
RA-466:026 tóft beitarhús

63°59.308N 19°58.779V

“Við Smátanga (Galtalækjarörnefni), um 300 m suðaustur af Fossinum, víkur Vatnagarðslækur næstum því í austur, norðan undir Höfða og Lághöfða. Höfðinn er allstór grösug háslétta austur af Heiðarhotni, en Lághöfði er stallur norðaustan undir Höfðanum. Ekki er að fullu ljóst, hvort sléttan austan undir Höfða telst til Lághöfða. En á þeirri sléttu er sauðahústótt frá Leirubakka. Hafði það verið byggt í slægjulandi frá Vatnagarði, og haft þarna veturgamalt fé,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru tæplega 1,7 km austan við bæ 001 og rúma 500 m norðaustan við leið 071.

Fjárhúsin eru á grónu svæði í aflíðandi halla beint austan við svokallaðann Höfða. Þar eru víða hólrimar, smápýfi, gras og mosi.

Tóftin er 13x7 m að stærð, snýr austur-vestur og skiptist í tvö hólf. Tóftin er í aflíðandi halla til austurs. Hólf 1 er vestar. Það er 7x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru algrónir en hlaðnir úr torfi og grjóti. Hvegi sést glitta í grjót. Veggirnir eru 0,3-0,7 m á hæð og 2 m á breidd. Þeir eru hæstir til suðvesturs. Op er á miðjum vesturvegg og ekki sér til garða eða

Beitarhús 026, horft til norðausturs á ljósmynd.

jötu. Hólf 2 er austar. Það er 3x3 m að innanmáli og líklega var op á vesturvegg. Þar er grjóthrun í veggnum. Veggirnir eru 0,4-0,7 m á hæð og greinilegastir að innan. Þar eru þeir grjóthlaðnir að innan og má sjá 3-5 umför grjóthleðslu þar. Ytri veggirnir eru lægri og algrónir.

Hættumat: engin hætta

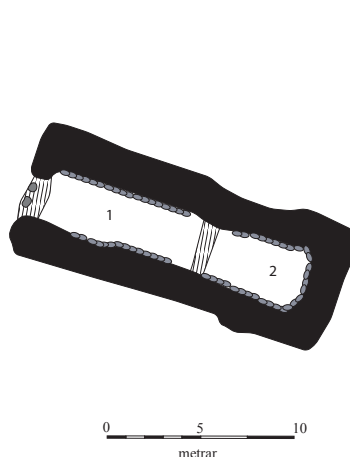
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11

RA-466:027 tóft beitarhús

63°58.493N 19°59.630V

“Suðvestur af Grjótbrekku, uppi á grónu hrauninu, eru tættur tveggja sauðahúsa [sjá 052] frá Leirubakka. Tættur er suðaustan undir háum, 300 m löngum, en mjóum bakka, sem stefnir frá suðvestri til norðausturs, og heitir Stakibakki,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru 70 m norðaustan við fjárhús 052 og 2,1 km suðaustan við bæ 001. Rúmum 70 m suðaustar er svokallaður Stakibakki.

Fjárhúsin eru á grónu svæði. Það er smáþyft, grasi- og mosavaxið. Sjálfssáð birki vex hér víða. Svæðið við Stakabakka er uppblásið og hann nánast grasivaxinn hólmi inn á milli gára.

Beitarhús 027, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er 18x7 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólfi. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem er vestar. Það er 9x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Það er opið til norðvesturs en hlaðið hefur verið fyrir það. Veggirnir eru 0,7-1,1 m á hæð og 1,8 m á breidd. Þeir eru mosavaxnir að utan en að innan má greina 3-5 umför grjóthleðslu. Inni í hólfinu hefur grjót hrunið úr veggjunum og ekki sést hvort að garði eða jata var þar inni. Hólf 2 er austar. Þar er 6x3 m að innanmáli og nýr norðvestur-suðaustur. Ekkert op sést á yfirborði en líklega var það til norðvesturs, yfir í hólf 1. Veggirnir eru 0,5-0,7 m á hæð og 2 m breidd. Þeir eru algrónir að utan en að innan má greina 6 umför grjóthleðslu. Veggirnir eru lægri í þessu hólfi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 12

RA-466:028 Fjárhúsnes örnefni beitarhús

63°58.325N 19°59.957V

“Stakibakki og sauðhúsatættur [sjá 027] eru ofan við meira en kílómetra langt en mjótt nes, sem verður meðfram Rangá þaðan til suðurs og suðvesturs og heitir Fjárhúsnes. Er það grösugt vel, og ofan við það, suður af Stakabakka, er há hæð, aflöng til suðvesturs, með grónum bökkum móti norðvestri, og heitir Fjárhúsnesbakki,” segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvort eða hvar fjárhús var á Fjárhúsnesi. Mögulega er nafnið dregið af fjárhúsum 027 eða 052. Frekari heimildir þarf til að staðfesta það. Hnit var tekið á miðju nesinu, 2,3 km sunnan við bæ 001.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 12

RA-466:029 *Fjárhúsnesvað* heimild um vað 63°58.256N 19°59.844V

“Stakibakki og sauðhúsatættur [sjá 027] eru ofan við meira en kílómetra langt en mjótt nes, sem verður meðfram Rangá þaðan til suðurs og suðvesturs og heitir Fjárhúsnes. Er það grösugt vel, og ofan við það, suður af Stakabakka, er há hæð, aflöng til suðvesturs, með grónum bökkum móti norðvestri, og heitir Fjárhúsnesbakki. Svonefnt Fjárhúsnesvað var á Rangá sunnan við Höfðalæk, sem rennur í ána frá suðaustri, Rangárvallamegin. Vaðið var líka nefnt Höfðavað,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er sýnt á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar. Það er tæpum 500 m sunnan við fjárhús 027 og 2,5 km sunnan við bæ 001. Ekki er vitað á hvaða leið vaðið var notað.

Hvergi sjást götur á þessum slóðum né skarð í bakka Rangár. Áin er 30-40 m breið á þessum slóðum og djúp. Bakkarnir eru lágir og grýttir.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 12; IE-Örnefnauppráttur, Leirubakki

RA-466:030 *Brúnkukróksvað* heimild um vað 63°58.126N 20°00.600V

“En Brúnkukróksvað er á Rangá syðst í Fjárhúsnesi [028], austan við Brúnkukrók í Svínhagalandi,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er um 1,6 km suðvestan við beitarhúsatóftir 070 og um 2,6 km sunnan við bæ 001. Ekki er vitað á hvaða leið vaðið var notað.

Brúnkukróksvað 030, horft til suðurs.

Lágir grónir bakkar eru beggja vegna árinna. Á þessum stað breiðir áin lítillega úr sér áður en hún fer að renna um þröngt og bratt árgil. Líklega hefur umferð yfir ána á þessum stað átt sinn þátt í því að breikka árfarveginn. Áin er um 50 m breið á þessum stað, fremur grunn og straumlítill.

Í landi Leirubakka er harðlend gróin eyri á árbakkanum og engar götur sjást liggja að vaðinu. Þær eru líklega horfnar vegna uppblásturs sem hefur svo gróið aftur næst

ánni. Lítið vik er inn í árbakkann þar sem vaðið var skoðað og er það eina vísbendingin um vaðið. Ekki sjást heldur götur að vaðinu í landi Svínhaga.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 12

RA-466:031 *Fjárhúsnesgata* heimild um leið 63°58.551N 19°59.695V

“Frá girðingarhliði á bakkanum framan við bæinn lá svonefnd Fjárhúsnesgata í höfuðstefnu suðaustur yfir hraunið, framanvert við Lautir og fyrir norðurenda Stakabakka að efra húsinu [027],” segir í örnefnalýsingu. Leiðin lá frá bæ 001 að tóft 027 við vesturendann á Fjárhúsnesi 028.

Leiðin liggur um uppblásturssvæði sem tekið er að gróa og er orðið mosavaxið og birkitré vaxa orðið víða. Eina gróðurlendið á leiðinni er á Stakabakka við Rangá ytri og heima við bæ.

Leiðin var skoðuð við Stakabakka og tóft 027 en engin ummerki um hana sáust.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 12

RA-466:032 *Fjárhúshólar* örnefni beitarhús 63°58.701N 20°02.382V

“En norðan Árgils eru engin örnefni á hinu flata hrauni, nema Fjárhúshólar, sem eru alláberandi hólar mitt á milli Árgils og áðurnefndra Skyggnishóla. Lítt eða ekki mun sjást til rústa við hóla þessa,” segir í örnefnalýsingu. Hólarnir eru um 2 km suðvestan við bæ 001.

Hólarnir standa allhótt upp úr uppblásnu hrauni sem er að öðru leyti nokkuð jafnlent. Svæðið er tekið að gróa aftur upp.

Gengið var um allar hólana en engin ummerki um tóftir eða önnur mannvirki fundust og má ætla að þau séu horfin vegna uppblásturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 13

RA-466:033 garðlag vörslugarður 63°59.719N 20°00.331V

Sigið og fornlegt garðlag er á milli Náttþaga 042 og Stekkatúns 021 í þýfðum mishæðóttum móa.

Garðlagið er á grónu svæði sem nýtt er fyrir hrossabeit.

Garðurinn afmarkar svæði sem er um 300x150 m að stærð og snýr austur-vestur. Garðurinn sést hlykkjast um móa á um 300 m löngum kafla sem liggur austur-vestur. Garðurinn beygir til suðvesturs í vesturenda og nokkuð skarpt til suðausturs í austurenda. Vesturendi garðsins hverfur í tún sem er innan beitarhólfs norðan við Hól 003. Austurendinn hverfur í móa skammt norðvestan við Náttþaga 042. Hann sést óljóst aftur á um 20 m löngum kafla á milli Náttþaga 042 og þjóðveggar. Garðurinn er um 4 m á breidd og 0,3 m á hæð. Hann er að öllum líkindum forn vörslugarður. Ekki er útilokað að garðurinn hafi haldið áfram til suðausturs meðfram Vatnagarðslæk að suðvestanverðu og að túngarður 467:011B sé hluti af þessum garði.

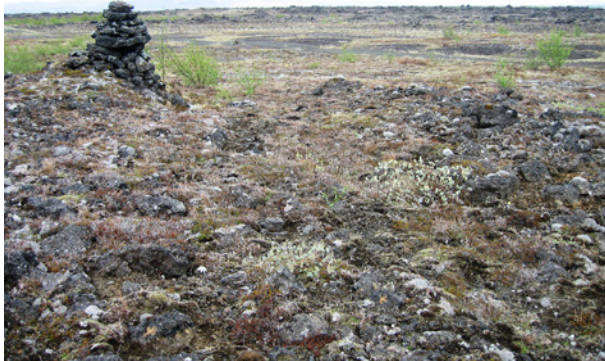

Vörslugarður 033, horft til vesturs á báðum myndum.

Hættumat: engin hætta

RA-466:034 Réttanesgata varða leið

63°58.574N 20°03.976V

Varða við Réttarnesgötu 034, horft til norðurs.

“Fram úr suðausturtagli Miðmelabótar lá hin gamla Réttanesgata suður í Réttanes ... Um 300 m suður af Gömlu-Landréttum [006] stendur varða fast vestan götunnar, en hún er nafnlaus,” segir í örnefnalýsingu Leirubakka. Á Örnefnakorti Ingólfs Einarssonar er varða sunnan við Gömlu-Landréttir sýnd við Réttarnesgötu og þar er enn greinileg varða. Varðan er því skráð með leiðinni. Stæðileg varða við leiðina er um 400 m norðvestan við Gömlu-Landréttir. Réttarnesgata sést ógreinilega á stuttum kafla fast suðaustan við

vörðuna og 1,3 km norðan við Réttarnes 005.

Minjar um leiðina eru í uppblásnum hraunmóa þar sem lyng og birki er farið að vaxa.

Gatan sést aðeins á um 30 m löngum kafla og liggur hún norður-suður. Gatan er um 1 m á breidd og 0,1 m á dýpt. Hún er gróin að hluta en hluti hennar liggur um holmóa. Fast vestan við götuna er varðan, hlaðin norðaustan í litla klöpp. Varðan er um 1,2 m í þvermál að grunnfleti. Hún mjókkar upp og er um 1,5 m á hæð. Varðan er hlaðin úr nokkuð jafnþykkum hraunhellum og er skófum vaxin.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 13; IE-Örnefnauppdráttur

RA-466:035 gata leið

63°57.762N 20°03.841V

Ógreinilegar götur eru í Réttarnesi sem sjást fyrst uppi á Barðinu um 12 m norðvestan við vað 039. Göturnar eru á leið sem lá á milli Réttarness (sjá þar býlið Réttarnes 005 og Landréttir

Ógreinilegar götur 035 í Réttarnesi, horft til norðvesturs að Landréttum 037.

037) og Svínhaga.

Leiðin liggur yfir flatlendan og smápýfðan móa.

Leiðin sést á um 140 m löngum kafla og liggur hún norðvestur-suðaustur. Víðast sést aðeins ein gata en á einum stað þar sem leiðin liggur yfir lágt leiti sjást fjórar götur á um 7 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar og grunnar. Þær eru um 0,2 m á dýpt og 0,3 m á breidd.

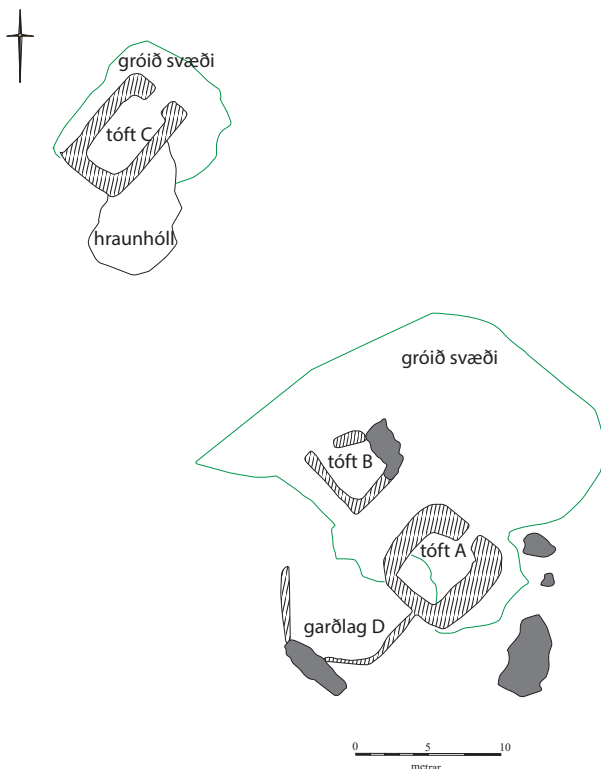
Hættumat: engin hætta

RA-466:036 tóftir beitarhús

63°58.666N 20°04.474V

“En spölkorn norðvestur af þeirri vörðu [sjá 034], og um það bil mitt á milli suðurtagla Miðmelabótar og Markhellu, eru sauðhústættur frá búskap Sigurðar Magnússonar á Leirubakka,” segir í örnefnalýsingu. Í Landmannabók kemur fram að Sigurður bjó á Leirubakka frá 1887-1913. Tóftirnar eru rúmum 3,4 km suðvestan við bæ 001 og tæpum 500 m vestan við Gömlu-Landréttir 006. Tóftirnar eru innan sandgræðslugirðingar.

Tóftirnar eru á tveimur grastorfum í uppblásnu hrauni. Hraunhólar og -klettar eru víða og sandflákar inn á milli þeirra. Svæðið er tekið að gróa upp aftur.

Tóftir af sauðhúsum 036.

Á efri mynd er tóft 036A, horft til austurs. Á neðri mynd er tóft 036B, horft til NNA.

Garðlag 036D, horft til norðurs.

Tóft 036C, horft til ASA.

Þrjár tóftir og garðlag eru á svæði sem er 50x25 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftir A, B og garðlag D eru á sama hól en tóft C er á öðrum hól skammt norðvestar. Var hverju þeirra gefinn bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Lýsingin hefst á tóft A sem er norðaustust. Hún er 7x7 m að stærð, einföld og grjóthlaðin. Uppistandandi dyr eru á miðri vesturhlið. Þær eru 1,4 m á hæð og tvær hellur mynda efsta hluta þeirra. Veggirnir eru grjóthlaðnir, 0,5-1,6 m á hæð og 1,5 m á breidd. Þeir eru hæstir að innan í austurvegg. Það má sjá 5 umför grjóthleðslu í þeim en víða er gróið yfir steinana. Innst í tóftinni jarðvegssuppsöfnun, líklega vegna áfoks. Ekki mótast fyrir jötu né garða. Tóft B er 3 m suðvestan við tóft A. Hún er 5x4 m að stærð, einföld, grjóthlaðin og snýr SSV-NNA. Tóftin er hlaðin utan við náttúrulegan hraunklett sem er 0,7 m á hæð. Veggirnir eru 0,2-0,7 m á hæð og 3-4 umför grjóthleðslu eru í veggjum. Op er í suðausturhorni. Þetta var líklega aðhald eða rétt sem var ekki undir þaki. Í tóftum A og B er allt grjótið vaxið mosa og hvítum skófum. Garðlag D er suðvestan við tóft A. Það liggur til SSA frá henni, að náttúrulegum kletti, sveigir til suðvesturs og aftur til suðurs. Það afmarkar svæði sem snýr 8x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Garðlagið er gert úr einfaldri röð af steinum sem er 0,2 m að hæð og var aðhald eða rétt. Tóft C er 30 m norðaustar, á öðrum hól. Hún er 8x5 m að stærð, er einföld og grjóthlaðin. Hún snýr ASA-VNV og var ekki undir þaki. Tóftin er byggð inn í uppblásinn hraunhól til norðurs. Veggirnir eru 0,5 m að hæð og það má sjá 3-4 umför grjóthleðslu í þeim. Tóftin er algróin að innan.

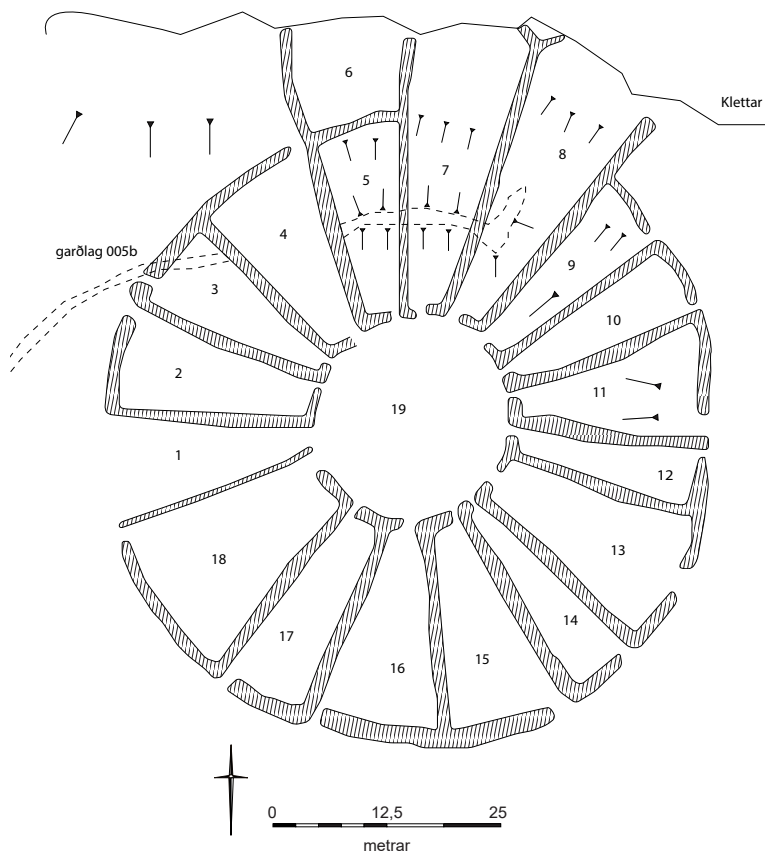
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 13; Landbannabók; 218

RA-466:037 Landréttir tóft rétt

63°57.865N 20°03.937V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Átroðningur er hjer mikill af fólki, er sækir til fjárretta á haust, sem haldnar eru rjett við túnið, og er túninu spilt af torfstúgu í rjettirnar, en högum með beit hestanna og fjárins.” “Áður voru nefndar Landréttir, sem standa nærri norðausturhorni nessins [Réttaness], uppi undir Klettum,” segir í örnefnalýsingu. Í minnisblaði Olgeirs Engilbertssonar stendur: “Þær Landréttir sem við þekkjum voru byggðar árið 1660 þegar ekki var hægt að nota gömlu réttirnar [006] vegna uppblásturs [...]. Landréttir

Landréttir 037.

eru nyrst á Réttarnesi sem er um 50 he grasigróin spilda sem Ytri Rangá umlykur á þrjá vegu og há hraunbrún lokar að norðan. (...)” Réttin er 4 km suðvestan við bæ 001 og 90 m vestan við fjárhús 043. Réttin er sunnan undir svokölluðum Klettum og Réttarnesið sjálft er sunnan hennar. Samkvæmt Olgeiri Engilbertssyni voru réttirnar teknar í notkun 1660 og féllu úr notkun í kjölfar Heklugossins 1980.

Réttarnes er fremur flatt, gróið og smápýft. Nyrstu dilkar réttarinnar eru í brekkunni upp að klettunum en til suðurs er flatlendi. Vegur liggur sunnan við réttirnar og allt umhverfis þær er gróinn mói.

Réttin stendur enn og er grjóthlaðin. Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls var hún torfhlaðin 1709 en ekki er vitað hvenær réttinni var breytt. Réttin er hringlaga og í henni eru 19 hólfs, almenningur og 18 dilkar. Hún er 80x70 m að stærð og snýr norður-suður. Hólf 1 er fyrir miðju til vesturs. Þar var fé rekið inn í almenninginn og skilti er þar yfir með ártalinu 1660-1979. Hólf 2-11 eru norðan við almenninginn. Þau eru flest svipuð á stærð, 25x7 m og eru í halla til suðurs, niður frá klettunum. Hólf 6-8 skera sig úr. Þau ná lengra til norðurs en önnur hólfs og eru stærri, eða 33x11 m. Þau eru hlaðin upp að klettunum sem afmarka norðurhlið þeirra. Þetta

Innrekstrarhlið á Landréttum 037, horft til austurs.

Landréttir 037, horft til suðausturs.

er mögulega ummerki um yngra byggingarstig og má greina það í hólfi 6. Hleðslurnar þar eru öðruvísi en í öðrum veggjum réttarinnar. Í þessum hólfum mótar víða fyrir stöllum og óljósum upphækkunum sem styður við þá hugmynd að byggingar sem tilheyrt hafa býlinu Réttarnesi 005 hafi staðið hér á einhverjum tímapunkti. Hólf 12-18 eru sunnan við réttina, á flötu svæði. Þau eru öll svipuð að stærð, um 25x7 m. Hólf 19 er síðan almenningurinn. Hann er 22-23 m að stærð og hringlaga. Úr honum eru 17 op, inn í alla dilkana. Járnhlið eru í hverju opi. Dilkarnir dreifast eins og geislar úr frá almenningum. Réttin er grjóthlaðin og líklega er ekki margir áratugir síðan hún var endurhlaðin. Veggirnir eru 0,8-1,3 m á hæð og 1 m á breidd. Að meðaltali má sjá 7 umför grjóthleðslu í veggjunum en hér og þar er tekið að hrynja úr þeim. Op er út er flestum þeirra. Réttin er vel varðveitt og afar merkileg. Fyrir vestan réttina er á tveimur stöðum hlaðið í skörð í klettunum, líklega til að varna fé uppgöngu.

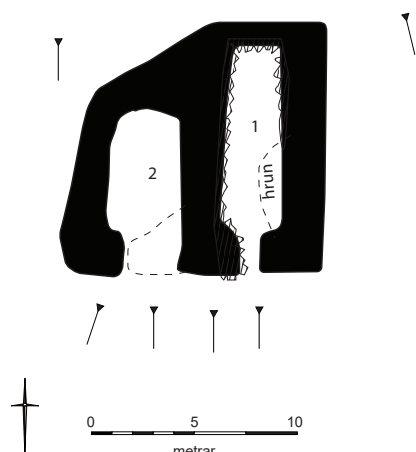
Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 288-289; Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 14; Olgeir Engilbertsson, Landréttir

RA-466:038 tóft beitarhús

63°57.865N 20°03.774V

“Austan við þær [Landréttir 037] er sauðhústótt frá búskap Páls Jónssonar í Svínahaga,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru 130 m austan við rétt 037 og rúmum 50 m ANA við beitarhús 043. Rúmum 40 m sunnan við tóftina er lítill timburskúr sem tengist notkun Landréttar 037. Tóftin er í halla til suðurs, í brekku neðan við hraunbrún sem kallast Klettur. Þau eru á stalli í brekkunni.

Beitarhús 038, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóftin er 13x12 m að stærð, snýr austur-vestur og skiptist í tvö hólf. Hún er grafin inn í brekkur til norðurs. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem er austur. Það er 9x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Það er opið til suðurs, niður brekkuna. Veggirnir eru torf- og grjóthlaðnir. Að innan má sjá 4 umför grjóthleðslu en að utan eru þeir algrónir en hér og þar glittir í steina. Veggirnir eru 0,6-1,5 m á hæð, hæstir til norðurs. Hleðslurnar eru farnar að hrynja til suðurs. Hólf 2 er vestar.

Það er óljóst sökum veggjahruns en er 6x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólfíð er opið til suðurs en veggirnir eru mikið raskaðir þar. Þeir eru algrónir, 0,3-0,5 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 14

RA-466:039 heimild um vað

63°57.727N 20°03.791V

“Úr norðurenda Austureyrar er nafnlaust vað yfir ána [Rangá ytri], í stefnu að Svínhaga,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er um 300 m suðaustan við Réttarnes 005 og liggur leið 035 að því.

Vaðið er við norðurenda Austureyrar í landi Leirubakka, suðaustan undir bröttum bakka árinna. Í miðri ánni er grasi vaxin eyri eða lítill hólmi. Á árbakkanum í landi Svínahaga er lág flatlend eyri. Áin er fremur grunn og breið og ekki straumhörð þar sem farið var yfir hana á vaði.

Engin skýr ummerki um vaðið sjást á vettvangi í Réttarnesi og ekki er heldur að sjá nein ummerki á bakkanum í landi Svínhaga. Ógreinilegar götur 035 sjást uppi á Barðinu um 12 m norðvestan við vaðið. Göturnar eru á leið sem lá á milli Réttarness og Svínhaga.

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 15

RA-466:040 heimild um ferju

63°57.725N 20°03.788V

“Úr norðurenda Austureyrar er nafnlaust vað [039] yfir ána, í stefnu að Svínhaga. Þar var fyrrum einnig ferja,” segir í örnefnalýsingu. Ferjustaðurinn er um 300 m suðaustan við Réttarnes 005 og liggur leið 035 að því.

Ferjustaðurinn er við norðurenda Austureyrar í landi Leirubakka, suðaustan undir bröttum bakka árinna. Í miðri ánni er grasi vaxin eyri eða lítill hólmi. Á árbakkanum í landi Svínahaga er lág flatlend eyri. Áin er fremur grunn og breið og ekki straumhörð þar sem farið var yfir hana á ferju.

Engin ummerki um ferjustaðinn sjást á árbakkanum í Réttarnesi eða í landi Svínhaga.

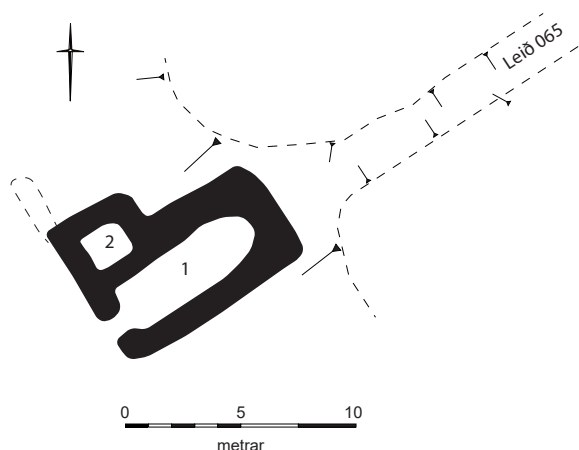
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 15

RA-466:041 tóft stekkur

63°57.610N 20°04.308V

“Örskammt ofan við Pytt er svonefndur Kór, lítill, djúp laut, ílöng til suðvesturs. Skammt ofar er gömul, vallgróin kofatótt, sem enginn veit nú hvernig á stendur,” segir í örnefnalýsingu. Tóftin er 4,6 km suðvestan við bæ 001 og rúma 550 m suðvestan við Landréttir 037. Miðað við lag og staðsetningu tóftarinnar er hér um stekk frá Réttarnesi 005 að ræða. Tóftin er vestan undir gróinni brekku og sést ekki fyrr að er komið. Leið 065 liggur frá Réttarnesi og að stekknunum. Tóftin er í lágu viki inn í gróna brekkubrún. Brekkan er 2,5 m á hæð, smápýfð og fremur brött til vesturs. Allt umhverfis er grasivaxin og smápýfður mói.

Tóftin er 9x7 m að stærð, snýr VSV-ANA og skiptist í tvö hólf. Hún er öll sigin, gróin og smápýfð. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem er sunnar. Það er 7x2 m að innanmáli og snýr VSV-ANA. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð, signir og mosavaxnir. Hvergi sést glitta í hleðslur. Hólfíð er opið til suðurs. Hólf 2 er norðar og er 2x2 m að innamáli. Þetta er króin. Veggirnir eru 0,3 m á hæð,

Stekkjartóft 041 í Réttarnesi, horft til suðvesturs á ljósmynd.

signir og hvegi glittir í grjót. Ekkert op sést á yfirborði inn í hólfið.

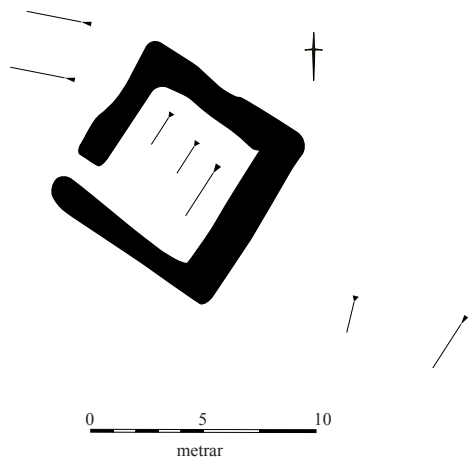
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 15

RA-466:042 Nátthagi gerði nátthagi

63°59.681N 20°00.245V

Á örnefnaupprátt Ingólfs Einarssonar er Nátthagi merktur norðan Landvegar, beint norðan við Vatnagarða RA-467. Ekki er vitað frá hvaða bæ nátthaginn var notaður en það gæti allt eins hafa verið Hóll 003 eða Vatnagarðar. Nátthaginn er fast suðvestan við garðlag 033 en er miklu yngri en það. Nátthaginn er rúma 500 m norðaustan við bæ 001 og rúma 100 m norðvestan við útihús 467:002. Landvegur er 30 m sunnan við nátthagann.

Nátthagi 042, horft til norðurs á ljósmynd.

Nátthaginn er í grónum, stórþýfðum móa, um 50 m vestan við Vatnagarðalæk.

Nátthaginn er 16x16 m að stærð og er einfaldur. Veggirnir eru úr torfi og grjóti og eru í aflíðandi halla til suðvesturs. Veggirnir eru 1,5 m á hæð, 2 m á breidd og mikið grónir. Einingis glittir á stöku stað í tvö umför grjóthleðslu neðst í þeim. Efri hlutinn er líklega torfhlaðinn. Op er í norðvesturhorni inn í nátthagann. Rof er komið í norðurvegginn og hann horfinn á kafla. Á

tveimur stöðum liggja kindastígar þvert yfir tóftina.

Hættumat: engin hætta

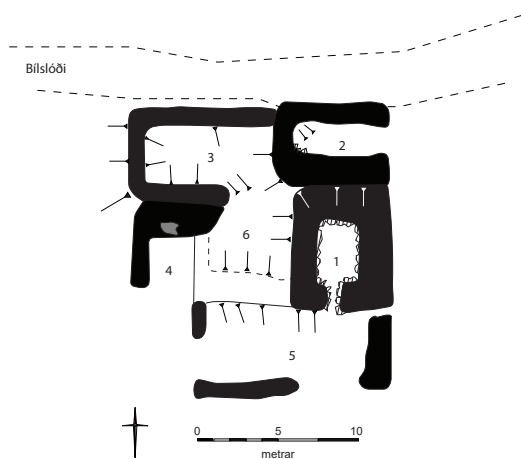
Heimildir: IE-Örnefnauppráttur, Leirubakki

RA-466:043 tóft beitarhús

63°57.852N 20°03.832V

Rúmum 90 m austan við Landréttir 037 og 4 km suðvestan við bæ 001 er tóft. Hér er líklega um beitarhús að ræða en í örnefnaskrá segir: “Í bréfi sínu frá 20/4 1970 skrifar Jón H. Magnússon: “Ef ég man rétt, álitur Guðjón Auðunsson (frá Svínhaga), að bærinn í Réttarnesi hafi fyrr staðið þar sem nú eru dilkarnir fyrir ofan almenninginn [sjá 037], en síðar fyrir austan réttirnar, þar sem nú er fjárhústóft. [...]””. Timburkofi er 30 m austan við tóftina og bíslóði liggur fast norðan hennar.

Tóftin er í smáþýfðu og grasivöxnu túni.

Beitarhús 043, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóftin er 17x17 m að stærð og skiptist í sex hólfi. Lýsingin hefst til suðausturs, í hólfi 1. Það er 4x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Það er niðurgrafið og veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð. Að innan má sjá 3 umför grjóthleðslu en að utan eru þeir algrónir og lægri. Op er á miðri suðurhlið en veggjahrun er þar fyrir. Hólf 2 er norðan við hólfi 1. Það er 6x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á miðri austurhlið. Veggirnir eru signir og eru greinilegastir til norðurs. Þeir eru 0,3-0,4 m á hæð og algrónir. Það sést glitta í grjót í suðvesturhorni. Inni í hóflinu er dæld í norðvesturhorni. Hólf 3 er vestan við hólfi 2. Það er 8x4 m að innanmáli, niðurgrafið og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,3-0,7 m á hæð og vaxnir grasi og mosa. Ekkert op sést inn í hóflið á yfirborði. Hólf 4 er sunnan við hólfi 3. Það er 3x3 m að innanmáli og opið til suðurs. Veggirnir eru 0,4 m á hæð og algrónir mosa og grasi. Austurveggurinn er raskaður að hluta. Náttúrulegur steinn/klettur er hluti af norðurvegg. Hólf 5 er sunnan við 1-4. Þetta var lílega aðhald eða rétt sem var ekki undir þaki. Það er 11x5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru algrónir og 0,3 m á hæð. Op er í suðausturhorni og á vesturvegg en víða er komið rof á öðrum stöðum. Hóflið er slétt að innan. Óljóst mótast fyrir hólfi 6, í miðju tóftarinnar, á

milli hólfa 1 og 4. Þar er mikil jarðvegsþykknun og beinir bakkar. Hér gæti einnig verið um veggjahrun hinna hólfa að ræða.

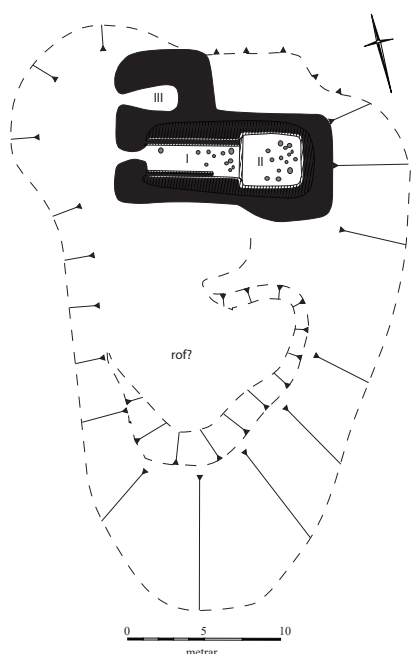
Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 14

RA-466:044 tóft beitarhús

63°59.782N 20°00.671V

“En rúmlega 200 m aust-norðaustur frá Hól [003] eru, á norðurbarmi gamals, uppgróins blástursgára, tættur gimbrakofa frá Vatnagarði [RA-467],” segir í örnefnalýsingu. Tóftin er um 370 m suðvestan við stekk 021 og um 550 m NNA við bæ 001 en um 640 m norðvestan við Vatnagarð 467:001.

Beitarhús 044, horft til ASA á ljósmynd.

Tóftin er nyrst á hól í smápýfðri heiði. Götur 046 liggja vestan við hana til norðurs.

Tóftin er þrískipt og í henni sjást a.m.k. tvö byggingarstig. Tóftin er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 14x7 m að stærð og snýr ASA-VNV. Hólf I er í vesturenda. Það er um 2x8 m að stærð og snýr eins og tóft. Op er á því til VNV en það er orðið ógreinilegt. Hlaðnir stallar undir jötur eru meðfram báðum langveggjum. Stallarnir eru 0,2-0,3 m á breidd og 0,4 m á hæð. Niðurgrafin hlaða, hólf II, er innan við hólf I til ASA. Hólfíð er um 3,5x4 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Það er um 1 m dýpra en hólf I. Í því er grjóthrun og hrun úr þaki; timbur og torf. Fast norðan við hólf I er hólf III sem virðist vera eldra en aðrir hlutar tóftarinnar. Í því sést ekki í grjóthleðslur og eru veggir þess signir. Hólfíð er um 1,5x3 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Op er á því til VNV. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 1,3 m. Mest sjást 5 umför í innanverðum veggjum. Um 5 m sunnan við tóftina er gróin rofdæld í hólinn sem tóftin er á. Ekki er útilokað hún að sé að hluta til manngerð en rof hafi stækkað hana og aflagað. Dældin er um 6x10 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Dýpst er hún um 1,5 m.

Hættumat: engin hætta

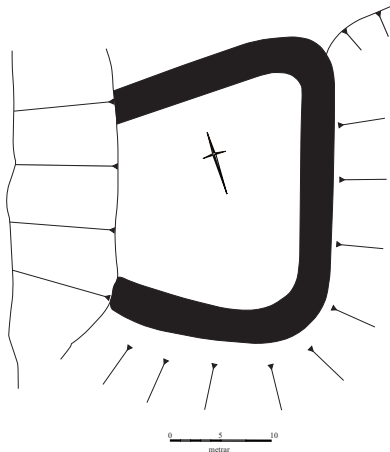
Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6

RA-466:045 gerði óþekkt

63°59.763N 20°00.247V

Torfhlaðið, fornlegt gerði er á austurbakka Vatnagarðslækjar um 175 m sunnan við Hólsvað 022 og um 600 m norðaustan við bæ 001.

Gerðið er í smápýfðri, hólótttri heiði.

Gerði 045, horft til NNA á ljósmynd.

Gerðið er torfhlaðið og eru veggir þess signir og grónir. Það er skeifulaga, um 31x21 m að stærð og snýr NNA-SSV. Ekki sést veggur á VNV hlið sem er frammi á lækjarkakkanum. Ekki er víst að þar hafi verið hlaðinn veggur en hafi verið veggur þar er hann horfinn vegna landbrots. ASA- og SSV-hliðar eru hlaðnar á hólbrún. Veggir gerðisins eru 3-4 m á breidd og 0,3 m á hæð utanmáls. Skýr innri brún er á NNA- og ASA-veggjum. Innan gerðisins er grunn lægð sem er um 0,3 m á dýpt. Ekki sjást dyraop á gerðinu. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt er að hún hafi gegnt hlutverki fjárskýlis eða réttar.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

RA-466:046 gata leið

63°59.821N 20°00.694V

Leið 046, horft til suðurs.

Leið sést liggja frá garðlagi 033, vestan við tóft 044 og áfram til norðurs.

Leiðin liggur yfir smápýfða heiði.

Leiðin sést á um 370 m löngum kafla og liggur nálega norður-suður. Á leiðinni sést ein djúp og gróin gata sem er um 0,5 m á beidd og 0,7 m á dýpt. Ekki er ljóst hvert leiðin lá.

Hættumat: engin hætta

RA-466:047 heimild um kálgarð

63°59.520N 20°00.795V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður fast suðvestan við bæ 001.

Kálgarðurinn var á svipuðum stað og núverandi íbúðarhús og garður í kringum það.

Engin ummerki um kálgarðinn sjást á vettvangi og hefur verið sléttað úr honum eða hann horfið við byggingaframkvæmdir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-466:048 garðlag túngarður

63°59.603N 20°00.934V

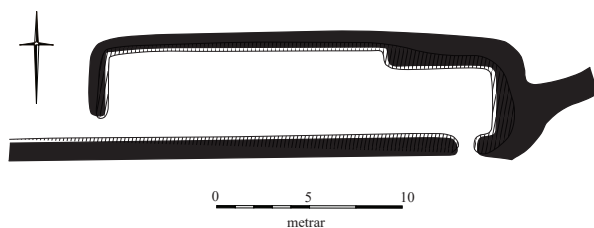

Túngarður 048, horft til austurs.

Torfhlaðinn hluti túngarðs 048, horft til suðvesturs.

Stæðilegur túngarður með sambyggðri rétt afmarkar túnið vestan við bæ 001. Túnið sem garðurinn afmarkar nær mun lengra til vesturs en túnið sem sýnt er á túnakorti frá 1917 og er túngarðurinn sem hér er skráður því að mestu leyti yngri en túngarðurinn sem afmarkaði túnið á þeim tíma. Nyrsti hlutinn tilheyrir þó að líkindum túngarði frá því fyrir 1917. Tún Leirubakka og Leirubakkahóls 003 lágu saman og séu túnakort þeirra lögð saman sést að gerði var á mörkum túnanna á norðvesturjaðri. Það hefur tilheyrt hjáleigunni Leirubakkahóli. Engin ummerki þess sjást lengur.

Rétt sem er sambyggð túngarði 048, horft til suðausturs á ljósmynd.

Túngarðurinn afmarkar tún sem er nokkkuð jafnlent og flatt en þó eru hæðir í því í vesturenda. Túngarðurinn er torf- og grjóthlaðinn. Hann afmarkar svæði sem er um 300x420 m að stærð og snýr austur-vestur. Garðurinn er víðast gróinn en í honum utanverðum er komið rof á stöku stað. Torf- og grjóthlaðin rétt er sambyggð utanverðri norðurhlið garðsins og er um 220 m VNV við bæ 001. Réttin er einföld, um 23x7 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er á henni við túngarðinn í vesturenda og í suðausturhorni en það op liggur inn á túnið. Réttin mjókkar í austurenda þar sem hún er grónari og virðist hún hafa verið endurhlaðin að hluta en einnig kunna skilin að gefa til kynna hólfskiptingu sem ekki sést lengur. Veggir hennar eru 0,6-1 m á hæð og mest sjást 6 umför hleðslu. Um 75 m vestan við réttina endar sá hluti túngarðsins sem er torf- og grjóthlaðinn og við tekur torfhlaðinn, unglegur garður. Við vesturenda torf- og grjóthlaðna hlutans gengur hleðsla út til norðurs. Hún er um 3 m á lengd og 0,2 m á hæð. Á suðurhlið túnsins er garðurinn orðinn jarðlægur og er að mestu grjóthlaðinn. Þessi hluti garðsins hefur líklega einnig gegnt hlutverki sandvarnargarðs því hann er frammi á jarðvegsbrún við mörk uppblásturssvæðis og gróðurlendis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-466:049 heimild um nátthaga 63°59.607N 20°00.946V

Nátthagi er merktur inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar um 200 m norðan við bæ 001. Ekki er vitað hvort að hlaðið gerði var þarna eða einungis um tún að ræða. Hann fær að njóta vafans og hafður með í þessari skrá. Landvegur liggur þvert yfir áætlaða staðsetningu nátthagans. Gróin vegöxl er beggja vegna Landvegar. Grasivaxin tún eru síðan meðfram veginum.

Engin ummerki nátthagans sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: IE-Örnefnauppráttur, Leirubakki

RA-466:050 heimild um traðir 63°59.548N 20°00.731V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 lágu traðir að bæ 001 úr norðaustri, um hlaðið og áfram út úr túni í suðvestri. Samtals voru þær um 300 m á lengd.

Norðaustan við bæ hefur orðið mikið rask vegna byggingar Hekluseturs og túnræktar. Suðvestan við bæ er sléttað tún.

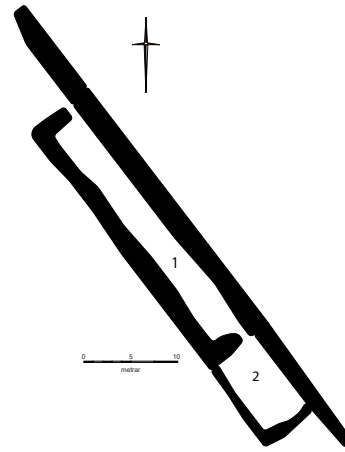
Engin ummerki um traðirnar sjást og hafa þær verið sléttaðar í tún eða horfið vegna byggingaframkvæmda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-466:051 garðlag vörslugarður 63°59.550N 20°00.160V

Garðlag liggur þvert í gegnum land Leirubakka og Vatnagarðs RA-467. Garðlagið hefst við Vatnagarðalæk til norðurs, fer vestan við gamla heimatún Vatnagarðs RA-467 og endar aftur

Vörslugarður 051 og sambyggt gerði, horft til SSA á ljósmynd.

við lækinn norðan við Stekkatún 024. Landvegur liggur þvert gegnum garðlagið og sést það vel beggja vegna hans.

Garðlagið er í grónum, smáþýfðum móa norðan Landvegar. Fyrir sunnan hann eru tún í órækt. Garðlagið afmarkar svæði sem er 810x250 m að stærð og snýr norður-suður. Það liggur í sveig til vesturs rúmum 100 m norðan við náttuga 042, fer SSA meðfram gamla heimatúni Vatnagarðs, norðan við svokallaða Gróf og sveigir til suðausturs aftur að læknum. Garðlagið er torfhlaðið, 2 m breidd og 1-1,5 m á hæð. Grjót sést neðarlega í garðlaginu á stöku stað en ekki víða. Ekki sáust skýr umför grjótheðslu þar og það mögulega náttúrulegt. Víða er komið rof í garðlagið vegna ágangs búpenings og veglagningar. Sunnan við garðlagið sést renna þar sem efni í hann var tekið. Fyrir VSV bæ Vatnagarðs 467:001 eru tvö sambyggð hólfr. Þau eru vestan við garðinn. Hólf 1 er norðvestar. Það er 30x8 m að stærð og snýr NNV-SSA. Op er í suðausturhorni, upp við garðlagið. Veggirnir eru 1,3 m á hæð en víða er komið rof í þá. Þeir eru eins að gerð og lögun og garðlagið. Hólf 2 er SSA. Það er 9x3 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og torfhlaðnir. Þeir eru mikið raskaðir og horfnir á kafla. Ekker op sést þar inn. Sunnan við hólfin mátti sjá upphækkun við garðlagið á fleiri stöðum án þess að um skýrar hleðslur væri að ræða. Mögulega eru fleiri hólf þar. Girðingarstautar eru á suðurhluta garðlagsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

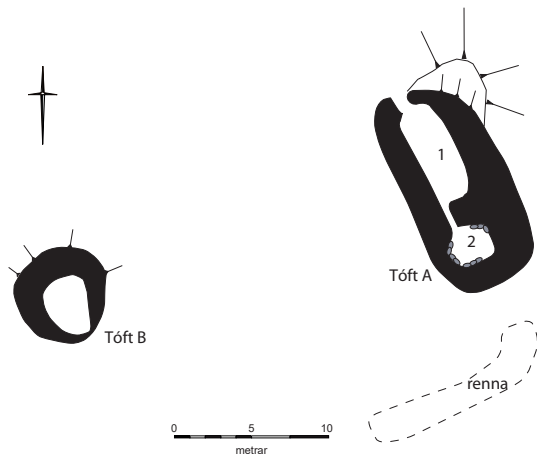
RA-466:052 tóft beitarhús

63°58.472N 19°59.700V

“Efst í því [Fjánhúsnesi 028] er sauðahús frá Leirubakka,” segir í örnefnaskrá. Sauðahúsið er 70 m suðvestan við sauðahús 027 og 2,2 km suðaustan við bæ 001. Hér er tóft og þúst, skammt norðan við Fjánhúsnesbakka.

Fjánhúsin eru á grónu svæði. Það er smáþýft, grasi- og mosavaxið. Sjálfssáð birki vex hér víða. Svæðið við Stakabakka er uppblásið og hann nánast grasivaxinn hólmi inn á milli gára.

Á svæði sem er 30x22 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur, eru tóft og þúst. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar. Tóft A er norðaustar. Hún er 14x7 m að stærð, snýr suðaustur-norðvestur og skiptist í tvö hólf. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem er norðvestar. Það er 7x3 m að

Beitarhús 052.

Tóft 052A, horft til suðausturs.

innanmáli og snýr suðaustur-norðvestur. Veggirnir eru 0,5-0,8 m á hæð og algrónir mosa og grasi. Tvö op eru a hólfinu, annað til norðvesturs og hitt til suðausturs, yfir í hólfi 2. Veggirnir eru hæstir að innan en hafa hrúnið meðfram tóftinni að utan. Hólf 2 er suðavestar. Það er 3x3 m að innanmáli og var hlaða. Gólfíð er 0,4 m lægra en í hólfi 1. Veggirnir eru 0,3-1 m á hæð og þar eru 3 umför grjóthleðslu. Norðausturhlið hólsins er röskuð. Op er á miðri norvesturhlið, yfir í hólfi 1. Fyrir suðvestan tóftina sést renna og var efni í hana mögulega tekið þar. Þúst B er 20 m suðvestar. Hún er úrflött og ógreinileg. Hún er 6x6 m í þvermál, 0,2-0,3 m á hæð og algróin. Hún er hæst til vesturs. Rofabarð liggur fast norðan og norðaustan við þústina og raskaði tóftinni sem hér að öllum líkindum. Óljóst mótast fyrir dæld ofan á þústinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vatnagarður, Leirubakki, Leirubakkahóll og Réttarnes, 31

RA-466:053 gripir

63°59.195N 19°59.321V

Brýni 053 sem fannst í Grashrauni sumarið 2013.

Skrásetjari fann lítið brýni 1,3 km suðaustan við bæ 001 og tæpa 500 m vestan við fjárhús 026, fast vestan við leið 071. Brýnið fannst á uppblásnu svæði, líklega í svokölluðu Grashrauni. Ekki sáust aðrir gripir á yfirborði þrátt fyrir leit. Brýnið er lítið og greinilega verið mikið notað.

Hér er um fremsta endann á brýni úr flögubergi að ræða. Það er 5 cm að lengd og 1-1,5 m á breidd. Það er eytt og sú hlið er snéri upp mikið veðruð. Allt umhverfis fundarstaðinn er uppblásið hraun sem tekið er að gróa aftur.

Hættumat: engin hætta

RA-466:054 gata leið

63°57.859N 20°04.049V

Gata 054, horft til suðvesturs.

Gróin gata sést í Réttarnesi um 20 m norðaustan við tóft 005A sem tilheyrir býlinu Réttarnesi og um 40 m vestan við Landréttir 037.

Gatan liggur til VSV úr afgirtu hólfi sem tilheyrir Landréttum. Hún liggur um grasi vaxið láglendi sunnan undir hraunbrún sem nefnist Klettur.

Leiðin sést á um 160 m löngum kafla og liggur ANA-VSV. Aðeins sést ein gata sem er gróin. Hún er 1-1,5 m á breidd og 0,2-0,4 m á dýpt. Leiðin greinist um 50 m suðvestan við

afgirta hólfið við réttina og mjórri gata heldur áfram til austurs en fjarar út áður en hún kemur að afgirta hólfinu. Í VSV-enda hverfur leiðin við malarveg sem liggur að Landréttum en þar er í framhaldinu uppblásið svæði til vesturs.

Hættumat: engin hætta

RA-466:055 heimild um kálgarð

63°59.537N 20°00.747V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður fast suðaustan við norðaustasta hluta bæjarhúsa 001. Kálgarðurinn var á milli tóftar sem enn er á bæjarhólnum 001 og kirkjugarðs 002.

Flatlent og slétt malarplan er á milli tóftar og kirkjugarðs. Norðaustan við þessar minjar hefur mikið rask orðið vegna byggingar Hekluseturs.

Engin ummerki um kálgarðinn sjást á yfirborði og hefur að líkindum verið sléttað yfir hann eða hann horfið vegna rasks á og í kringum bæjarhólinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

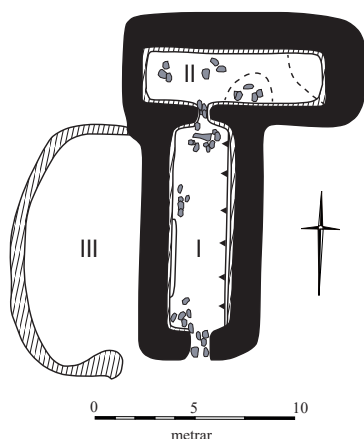
RA-466:056 Botnhús tóft beitarhús

64°00.310N 20°00.323V

“Það var áður nefnt, að Vatnagarðslækur kemur upp undan hraunbrún. Tættur ærhúss eru þar ofan við lækjarbotninn, og hét það Botnhús. Það var byggt í búskapartíð Guðmundar Árnasonar (síðar hreppstjóra í Múla) í Vatnagarði 1905-1912,” segir í örnefnalýsingu. Tóft beitarhúsa er um 1,5 km norðan við bæ 001 og um 1,4 m NNV við Vatnagarð 467:001.

Tóftin er í fallegu, grasi grónu viki inn í hraunbrúnina ofan við upptök Vatnagarðslækjar. Graslendi er í kringum tóft og framan við hana, til suðurs, en aftan við hana til norðurs er blásið hraun.

Tóftin stendur enn að mestu leyti og er hlaðin úr torfi og grjóti. Hún skiptist í tvö hólfi og sambyggt henn er eitt grjóthlaðið gerði. Heildarstærð tóftarinnar er 18x17 m að stærð og snýr norður-suður. Mesta hæð veggja utanmáls er um 1,6 m en 1,7 m innanmáls og þar sjást mest

Botnhús 056, horft til austurs á ljósmynd.

7 umför. Veggir tóftarinnar eru grasi grónir að utan. Í suðurenda tóftarinnar er hólf I. Það er um 10x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Dyraop er á því til suðurs en grjóthrun er í því.

Horft til suðurs úr hólfi II inn í hólfi I um dyraop.

Meðfram langveggjum sjást hlaðnir stallar undir jötur. Stallurinn á austurvegg sést mun betur en sá sem er á vesturvegg þar sem meira hefur hrunið úr veggjum. Dyr eru úr hólfi I til norðurs inn í hólfi II. Dyraopið eru enn heilt og er hleðsla yfir því að hluta. Opið er um 1,2 m á hæð og 0,5 m á breidd. Hólf II er norðan við hólfi I. Það er um 10x2,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ekki er annað op inn í það er úr hólfi I. Hólf II er lítið eitt dýpra en hólfi I og virðist vera niðurgrafið. Hólf III er sambyggt gerði sem er samsíða hólfi I að vestanverðu. Það er um 11,5x6 m að innanmáli. Mesta hæð hleðslu í því er 0,5 m og mest sjást 3 umför. Hólfið virðist vera niður grafið og er grjóti hlaðið meðfram kantinum sem myndaðist. Veggjahleðslan er um 0,5 m á breidd. Op er á hólfinu í suðausturhorni. Hólf I er fjárhúshlutinn, hólf II er hlaða og hólf III er einhvers konar aðhald eða heystæði.

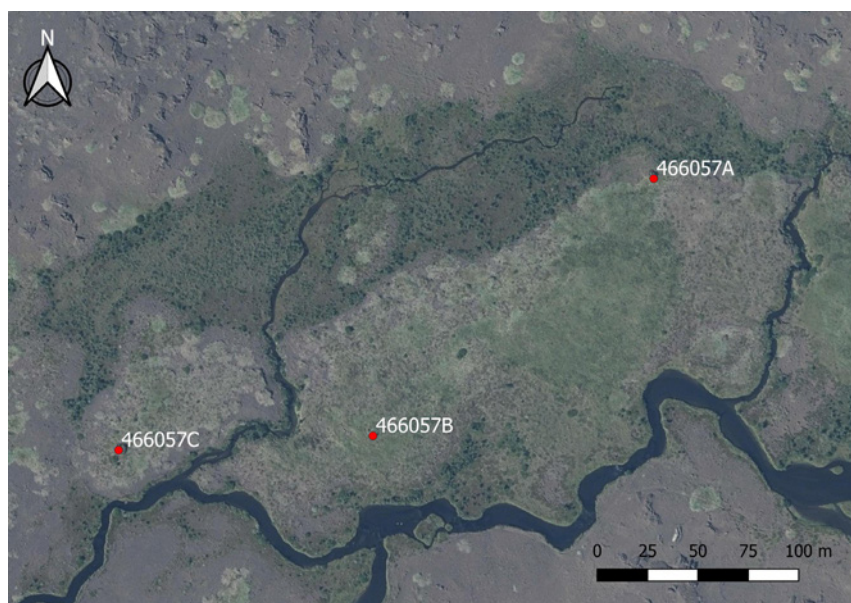
Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6

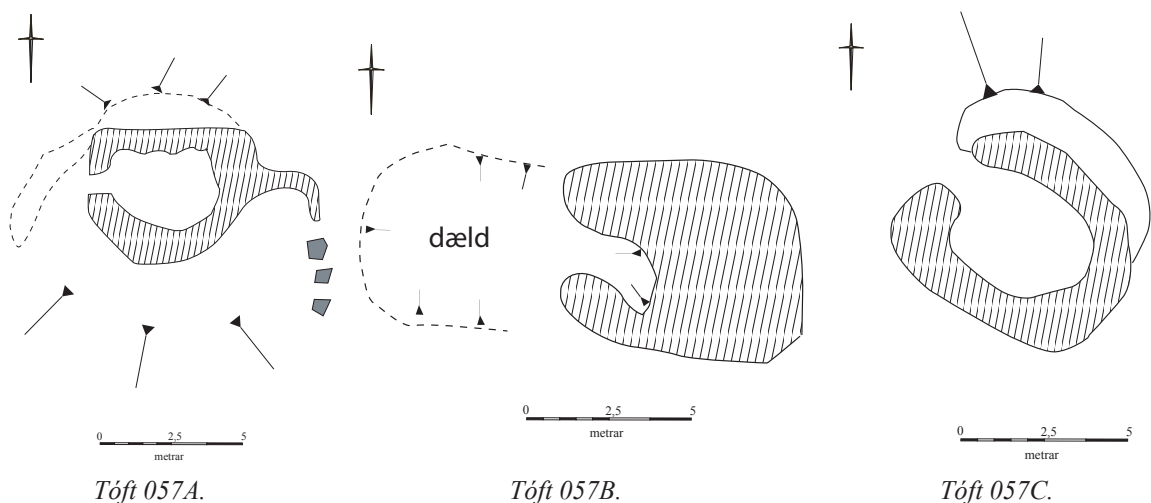
RA-466:057 Gvendartættur tóftir beitarhús

64°01.244N 19°59.091V

“Vestur frá Glompubotni, sunnan undir hraunbrúninni, eru á þremur stöðum fjárhústættur, nefndar Gvendartættur, kenndar við þann er byggði þær, Guðmund Árnason í Vatnagarði, síðar í Múla,” segir í örnefnalýsingu. Tóftinar eru um 3,3 km norðaustan við bæ 001 og um 3,2 km NNA við Vatnagarð 467:001. Hraunlækur á upptök sín á þessu svæði. Þarna eru nokkrir lækir og gróðurtungur á milli þeirra. Tóftir A og B eru á sömu gróðurtungunni en tóft C á annarri.

Mynd sem sýnir afstöðu Gvendartætta 057. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Svæðið er uppblásið en farið að gróa aftur. Hér eru gróin svæði inn á milli sandfláka og hraungrýtis. Lækarprænur eiga upptök sín við uppblásna hraunbrúnina og hlykkjast um flatt svæðið. Við lækina er svæðið mun grónara.

Á svæði sem er 315x100 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur eru þrjár tóftir. Tóft A er norðaustust. Hún er 6x5 m að stærð, einföld og snýr austur-vestur. Þetta hringhlaðin fjárborg en þakið er fallið niður. Veggirnir eru grjóthlaðnir, 1-1,2 m á hæð og það má greina 4-8 umför grjóthleðslu í þeim. Op er á vesturhlið og standa dyrakamparnir enn að mestu. Fjárborgin er grasivaxin að ofan. Umhverfis tóftina mótast fyrir hlöðnu gerði eða rétt til suðurs. Þar glittir í einfalda grjóthleðslu sem er 0,2 m á hæð. Aðhaldið er 10x3 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóft B er 190 m suðvestan við tóft A, á sömu gróðurtungunni. Hún er 6x5 m að stærð, einföld og snýr VNV-ASA. Hér er um grjóthlaðna fjárborg að ræða. Veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð og þar sjást 3-5 umför grjóthleðslu. Toppur fjárbrogarinnar er hruninn og yir henni er 0,4 m þýkk gróðurtorfa. Veggirnir eru greinilegastir til austur og vesturs. Tóftin er opin til VNV. Fyrir vestan tóftina er 5x5 m stór dæld. Tóft C er 120 m vestan við tóft B, á annarri gróðurtorfu.

Tóft 057A, horft til austurs.

Tóft 057B, horft til suðausturs.

Tóft 057C, horft til ANA.

Djúpur lækur liggur á milli þeirra og verður að fara norður fyrir upptök hans til að fara á milli tóftanna. Tóftin er 6x5 m að stærð, einföld og grjóthlaðin. Hún snýr norðvestur-suðaustur og er best varðveitt af þessum þremur fjárborgum. Veggirnir eru 0,5-1 m á hæð og það má greina 5-8 umför grjóthleðslu í þeim. Uppistandandi dyr eru á miðri norðvesturhlið. Þær eru 1 m á hæð. Þakið er fallið niður og fyllir tóftina. Fast norðan við tóftina er gróðurbakki, möguelga uppsöfnuð mannvistarlög.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 9

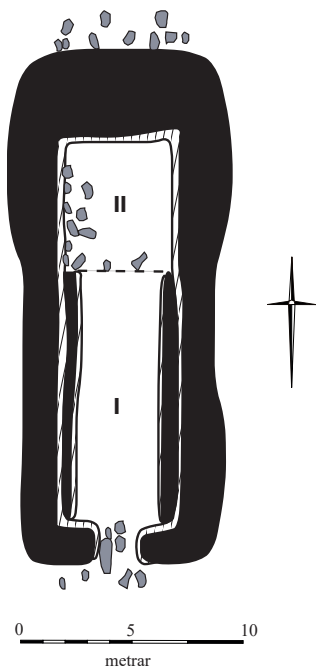
RA-466:058 á Beinkrók tóft beitarhús

63°59.089N 19°58.746V

“Næst sunnan Ossateigs er Beinkróksnef. Sunnan í nefninu, upp á brúninni, eru tættur sauðahúss frá Vatnagarði, sem heitir hér á Beinkrók,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóft er um 1,8 km suðaustan við bæ 001 og um 1,4 km suðaustan við Vatnagarð 467:001.

Tóftin er á háum og nokkuð flötum bakka Rangár ytri. Hún er frammi á brún og er brött brekka niður að ánni. Til norðvesturs er uppblásið svæði sem tekið er að gróa á ný.

Tóftin er um 14x5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er tvískipt og er torf- og grjóthlaðin. Í suðurenda tóftarinnar er hólfi I, fjárhús með stöllum undir jötur meðfram langveggjum. Það er um 2x7 m að stærð og snýr norður-suður. Op er á hólfinu og tóftinni í suðurenda en hrúnið hefur ofan í það. Hólfi II er hlaða og er það norðan við hólfi I. Það er um 0,4 m lægra en hólfi I og er niðurgrafið. Hólfið er um 3x4 m að innanmáli og snýr norður-suður. Ekki er hlaðinn veggur á milli hólfa I og II. Hraungrýti er í veggjahleðslum en blágrýtishellur eru notaðar til að setja inn á milli hraungrýtisins og jafna hleðsluna. Enn sjást viðarleifar í tóftinni. Veggir hennar standa að

Beitarhús 058 á Beinkrók, horft til SSA á ljósmynd.

mestu leyti en lítillega er farið að hrynja úr hleðslum. Mesta hæð utanmáls er um 1,2 m. Mest sjást 7-8 umför í innanverðum hleðslum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11

RA-466:059 *Árnatorfuvað* heimild um vað 63°59.055N 19°58.691V

“Næst sunnan Ossateigs er Beinkróksnef. Sunnan í nefninu, upp á brúninni, eru tættur sauðahúss [058] frá Vatnagarði, sem heitir hér á Beinkrók. Hét Árnatorfuvað á ánni fram undan (suðaustan) húsinu, kennt við svonefnda Árnatorfu, sem við blasir austan árinna,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið var á Rangá ytri, líklega um 80 m suðaustan við beitarhús 058 á Beinkrók og um 1,9 km suðaustan við bæ 001.

Gróin sandeyri er neðan við háan árbakka og var farið yfir hana. Lágt er fram af henni og á móti til suðurs er dálítið skarð inn í aflíðandi grösuga bakka. Áin er ekki straumþung á þessum stað og er um 30 m breið.

Ekki sjást skýr ummerki um vaðið og ekki sjást götur liggja að því. Skarðið sem er inn í suðurbakkann í landi Svínhaga gæti þó hafa myndast við umferð reiðhesta yfir ána. Ekki er ljóst á hvaða leið vaðið er en mögulega hefur vörðuð leið 071 legið að vaðinu eða leið 681:033 þó að það sé ekki sýnt á herforingjaráðskorti 47 SA.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-466:060 *Borgir* heimild um fjárskýli 63°59.581N 20°02.169V

“Þar er kallað Litlahraun. Norðavestan við það er Stóralaut, og liggur þjóðvegurinn yfir hana að

einhverju leyti. Vestur af Stórlaut er, sunnanveg, ærhús [015] frá Leirubakka. Í fyrrnefndu bréfi Jóns H. Magnússonar stendur: “þar sem nú er ærhús við veginn vestan við Stórlaut, voru upphaflega fjárborgir, áður en fjárhús var byggt þar. Mér var sagt að Sigurður, afi minn, hafi ævinlega kallað staðinn Borgir,” segir í örnefnalýsingu. Hér er líklega um sama stað og fjárhús 015 að ræða. Á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar, eru Borgir sýndar norðan við Landveg, andspænis fjárhúsi 015. Þær eru hafðar á sér númeri enda eldri minjar en tóft og vallargarður 015. Líklega var grjót úr fjárborgunum notað við gerð yngri minjanna. Borgir voru 1,1 km vestan við bæ 001 og rúmum 100 m norðan við fjárhús 015.

Norðan við Landveg er slétt, gróið tún með rofabörðum og lágum lautum. Svæðið hefur blásið upp að einhverju leyti en tekið að gróa aftur.

Engin ummerki fjárborganna sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 4; IE-Örnefnauppráttur, Leirubakki

RA-466:061 varða samgöngubót

63°58.645N 20°04.015V

Varða 061 í Réttarneshrauni, horft til norðurs.

Vegleg varða er við malarveg (áður slóða) í Réttarneshrauni. Varðan er um 185 m sunnan við Gömlu-Landréttir 006 og um 130 m norðan við vörðu við Réttarnesgötu 034. Ekki er ljóst hvort varðan hafi upphaflega verið við Réttarnesgötuna eða hvort hún var hlaðin við gamla bíslóðann. Margar fleiri vörður eru norðan við þennan gamla slóða, sem síðar varð vegur en þær voru ekki skráðar þar sem þær eru augljóslega mjög ungar.

Varðan er í hraunmóa sem er að gróa upp eftir uppblástur.

Varðan er nokkuð vegleg og virðist allgömul.

Hún er um 1 m í þvermál og 1,1 m á hæð. Hún mjókkar upp og er skófum vaxin. Í henni sjást 6 umför hleðslu.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-466:062 heimild um landamerki

64°00.923N 20°00.617V

“Austan undir nyrðri enda Krókatorfunnar stóru er dreif hraunsteina, sem Jón H. Magnússon segir, eftir föður sínum, að sé leifar af markavörðu. Hingað er rösklega 2ja km bein lína suðvestan frá Markavörðu [463:016] og héðan er hálfur annar kílómetri norðaustur að Markakletti,” segir í örnefnalýsingu. Varðan var um 2,6 km norðan við bæ 001.

Allt í kringum Krókatorfuna er uppblásið hraun sem tekið er að gróa að nýju en lækur rennur meðfram henni að norðanverðu.

Engin ummerki sjást um vörðuna á vettvangi og ætla má að grjótdreifin sem fyrr er nefnd sé horfin í sand og gróður.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 8

RA-466:063 garðlag túngarður

63°59.698N 20°00.755V

Ungur túngarður 063, horft til austurs.

Ungur túngarður er í gömlu túni norðan og austan við býlið Hól 003. Garðurinn er ekki nógu gamall til að geta talist til fornleifa en hann er skráður engu að síður vegna þess að hann er hlaðinn að fornri hefð.

Garðlagið afmarkar gamalt flatlent tún sem nýtt er að mestu til beitar. Þjóðvegurinn liggur í gegnum það og sker það í sundur.

Garðurinn afmarkar svæði sem eru um 275x60 m að stærð. Hann er að mestu torfhlaðinn en á stöku stað má sjá grjót í honum. Garðurinn er um 0,5 m á hæð og breidd. Víða er komið

rof í hann. Garðurinn liggur í gleitt horn frá norðvestri til SSA. Norðvesturhluti garðsins er um 160 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. SSA-hluti garðsins er um 140 m á lengd og liggur NNV-SSA. Þjóðvegurinn liggur í gegnum þann hluta garðsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

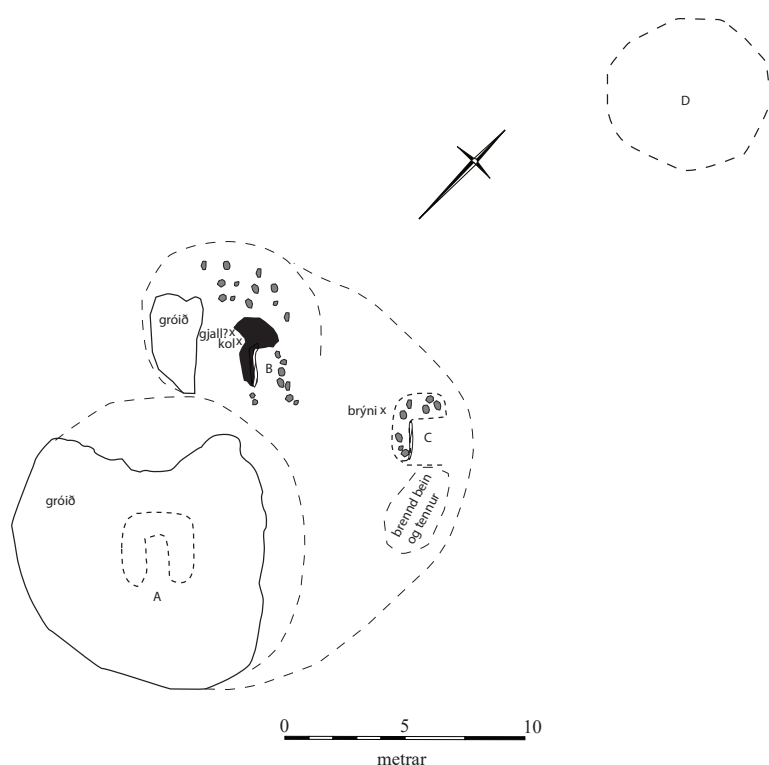
RA-466:064 Golsi tóftir býli

64°00.276N 20°01.021V

“Suðvesturálma Botnhrauns, vestan og norðan við Nýgræður, nefnist Hraunnef, en í suðausturhorni nefnsins, um 250 m norðvestur af Litlalækjarkjafi, er grænn og gróinn hóll, sem sker mjög úr við umhverfið. Jón Ófeigsson í Vatnagarði skírði hann Golsa, og var tilefni þess gömul saga, sem geymzt hefur í munnmælum og er í aðaldráttum þannig: Einhverju sinni sendi Vatnagarðsbóndi vinnustúlku sína til gegninga að fjárhúsi, sem stóð þar sem þessi hóll er. Fylgdi henni hundur sem hét Golsi. ... Jóni Ófeigssyni hugkvæmdist sem sé að gefa hólnum nafn hundsins, og hefur það haldizt,” segir í örnefnalýsingu. Hóllinn Golsi sést enn vel og á honum er ennþá græn gróðurtorfa. Í henni eru líklega leifar af fjárhúsum (beitarhúsum) þeim sem nefnd eru í örnefnalýsingu en í kringum hólinn eru uppblásnar tóftir sem benda til þess að lítið býli hafi verið á þessum stað áður fyrr. Minjarnar eru um 280 m suðvestan við gerði 066 og um 1,4 km norðan við bæ 001.

Minjarnar eru í krók inn í lága hraunbrún á uppblásnu svæði. Dálítil gróðurtorfa er enn á flatlendi sunnan við þær.

Minjar um býlið sjást á svæði sem er um 80x50 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Svæðið er tvískipt. Í suðvesturhluta þess er hólmyndun á svæði sem er um 50x45 m að stærð

Minjar um meint býli 064 og yngri beitarhúsatóft á hól sem heitir Golsi.

mestu torfhlaðin en einnig kann að hafa verið grjót í veggjum. Hleðsluhæð er 0,2 m og er tóftin hlaupin í þúfur. Líklegt er að þessi hól sé forn bæjarhóll og að tóftin uppi á honum sé leifar af fjárhúsum sem nefnd eru í örnefnalýsingu. Um 15 m norðan við tóft á rústahól A er uppblásin

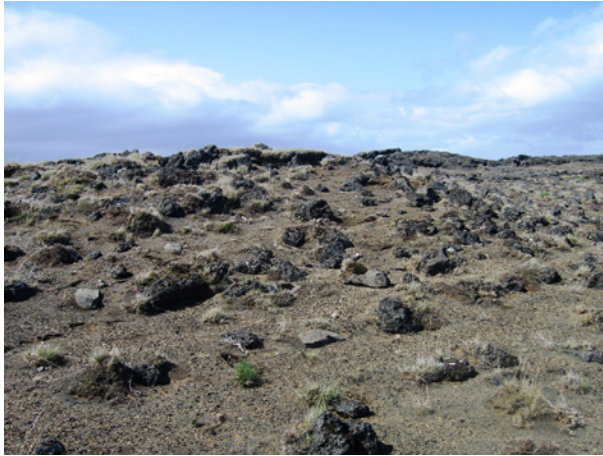
og snýr norðaustur-suðvestur. Í þeim hluta er rústahóll með tóft, líklega fjárhústóft og tvær uppblásnar tóftir. Í norðausturhluta svæðisins er einn gjörblásinn hól þar sem líklegt er að mannvirki hafi staðið. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Suðvestast á svæðinu er rústahóll A. Hann er um 30 m í þvermál og 2-3 m á hæð. Gróðurtorfa nær yfir megnið af hólnum og sker hann sig mjög úr uppblásnu umhverfinu. Efst á hólnum er einföld útflött tóft sem er um 7x7 m að stærð. Dýraop er á henni á suðausturhlið. Tóftin virðist að

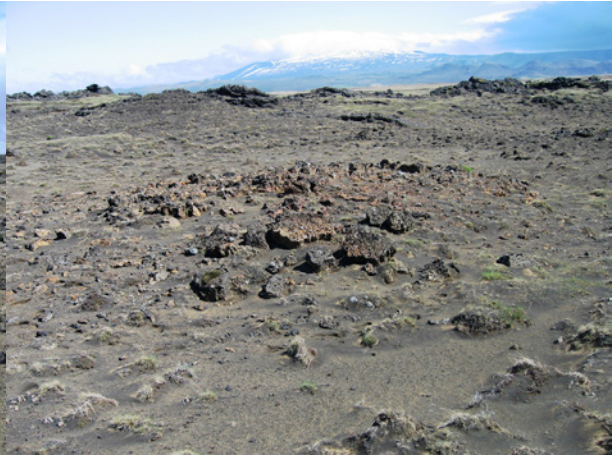
Rústahóll 064A, horft til norðvesturs.

Uppblásin tóft 064B, horft til norðausturs.

tóft B. Hún er nánast horfin vegna uppblástursins en enn sést hluti innanmáls hennar sem er um 4x1,5 m og snýr tóftin norðvestur-suðaustur. Grjóthleðslur í norðausturvegg eru að velta niður hæðina sem tóftin er á. Ekki sjást hleðslur í suðausturenda og þar kann að hafa verið op á tóftinni. Í innanverðum veggjum sjást 2-3 umför hleðslu. Veggirnir eru 0,3 m á hæð þar

Uppblásin tóft 064C, horft til norðvesturs.

Gjörblásinn hóll 064D þar sem mikið er af ryðrauðu og svörtu grjóti, horft til austurs.

Gripir sem fundust við tóft 064C.

sem þeir eru hæstir. Brot af blágrýti sjást í sandinum umhverfis tóftina og inni í henni. Við utanvert vesturhorn tóftarinnar fannst kolamoli og við austurhorn hennar fannst stórgripatönn. Um 10 m austan við tóft B og um 20 m norðaustan við tóft á rústahól A er uppblásin tóft C. Ástandi hennar svipar til tóftar B og sést aðeins innri brún suðvestur- og norðvesturveggja. Lítillega hallar undan tóftinni til norðausturs. Tóftin er um 4x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Hæð veggja innanmáls er 0,2-0,3 m og sjást

1-2 umför. Við vesturhorn tóftarinnar fannst brýni. Suðaustan og sunnan við tóftina er dreif brenndra beina og stórgripatennur eru þar á meðal. Dreifin nær yfir svæði sem er um 6x4 m að stærð og snýr norður-suður. Um 25 m norðaustan við tóft C er gjörblásinn, lágur hóll D, sem er um 15 m í þvermál og 0,5-1 m á hæð. Ekki sést mikið af hleðslugrjóti á hólnum en grjótið á honum er ryðrautt og svart. Rauði liturinn á grjótinu er afgerandi og sker hóllinn sig úr umhverfinu af þeim sökum. Ekki sást afgerandi járngrjall í hólnum en ekki er útilokað að smiðja hafi verið á hólnum. Ekki sjást frekari ummerki um mannvirki á þessum stað.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 6-7

RA-466:065 gata leið

63°57.617N 20°04.297V

Leið liggur til norðausturs frá stekk 041, þvert yfir Réttarnes og endar við tóft 005G. Þetta er stekkjarvegur frá Réttarnesi 005 að stekk 041.

Réttarnes er flöt tunga meðfram Ytri Rangá. Hún er algróin, smáþýfð vegslóði liggur meðfram ánni. Mosi og gras eru mest áberandi.

Leið 065 í Réttarnesi, horft til norðausturs.

Leiðina má rekja á rúmlega 400 m löngum kafla, allt frá stekk 041 að tóft 005g. Þar hverfur hún í slétt tún. Hún er greinilegust norðaustan við stekk 041. Þar er hún 0,5 m á breidd, 0,4 m á dýpt og niðurgrafin. Leiðin hlykkjast til norðausturs frá stekki og verður ógreinilegri eftir því sem nær dregur tóft 005G, um mitt Réttarnesið. Hún sést þar sem einfaldur kindastígur þar og fjarar að lokum út.

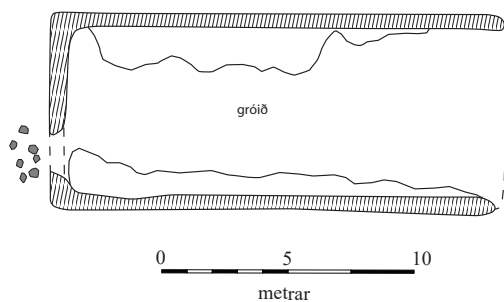
Hættumat: engin hættu

RA-466:066 tóft óþekkt

64°00.358N 20°00.729V

Grjóthlaðin tóft er nærri upptökum Vatnagarðalækjar, um 1,5 km norðan við bæ 001 og um 280 m norðaustan við býli 064.

Tóftin er á mörkum gróðurlendis og uppblásturs.

Óþekkt tóft 066 sem hefur nær fyllst af sandi. Horft til suðausturs á ljósmynd.

Tóftin er einföld og grjóthlaðin. Hún hefur nánast fyllst af sandi sem síðan hefur gróið yfir að hluta. Tóftin er um 18x8 m að stærð og snýr suðaustur-norðvestur. Hún er einhlaðin og eru veggir hennar hæstir um 1,1 m í vesturhorni þar sem sjást fjögur umfö. Viðast eru veggir sem sjást upp úr sandinum 0,4-0,5 m á hæð. Hlutverk tóftarinnar er ekki ljóst en lögun hennar og stærð bendir helst til þess að hér hafi verið rétt.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

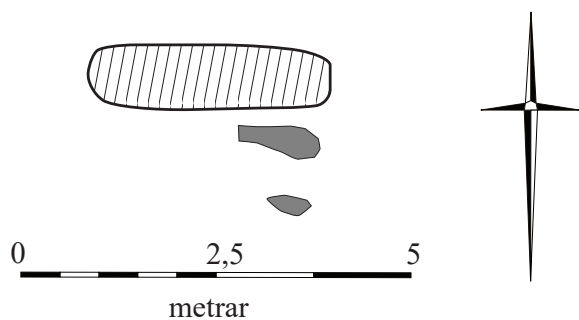
RA-466:067 hleðsla óþekkt

63°57.825N 20°04.219V

Lítil hleðsla er í Réttarnesi, um 15 m sunnan við veg að Landréttum 037 og um 180 m VSV við tóft 005A sem tilheyrir býlinu Réttarnesi.

Hleðslan er nærri mörkum graslendis og uppblásturssvæðis.

Hleðslan er um 3 m á lengd og snýr austur-vestur. Hún er einhlaðin úr stórgrýti og er um 0,5 m

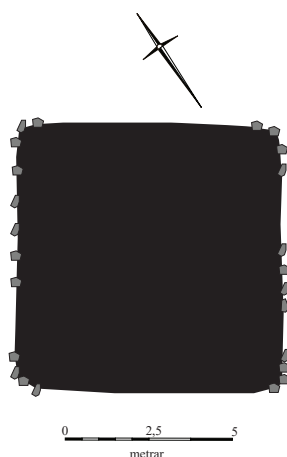
Hleðsla 067 í Réttarnesi, horft til suðurs á ljósmynd.

á hæð og í henni sjást 2-3 umför. Ílöng þúfa er fast sunnan við austurenda hleðslunnar. Hlutverk hleðslunnar er ekki þekkt en líklegt er að hún tengist eitthvað réttahaldi í Landréttum 037.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-466:068 tóft óþekkt

64°00.336N 20°00.536V

Óþekkt tóft 068 sem hefur fyllst af sandi. Horft til suðausturs á ljósmynd.

Grjóthlaðin tóft er sunnan undir hraunbrún um 160 m austan við tóft 066 og um 1,5 km norðan við bæ 001.

Tóftin er á mörkum gróðurs og uppblásturssvæðis. Það hefur fyllst af sandi sem síðan hefur gróið yfir að hluta. Mikið rof er í kringum tóftina.

Tóftin er einföld og er hún um 8x8 m að stærð. Hún er svipuð að gerð og tóft 066. Hún virðist vera einhlaðin og mesta hleðsluhæð er um 0,3 m. Hluti veggja tóftarinnar er á kafi í sandi. Innri brún veggjanna sést víðast hvar ekki. Hlutverk tóftarinnar er óljóst en lögun þess og gerð bendir helst til að um rétt sé að ræða.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

RA-466:069 Steinbogi hleðsla brú

63°59.534N 19°59.701V

Leifar af brú 069, horft til VSV.

“En Magnús bóndi Sigurðsson á Leirubakka hélt því fast fram, að Fossnef væri lítið nef eða hraunhryggur, sem gengur fram að læknum fyrir austan og neðan Steinbogann, grjótblú sem var á læknum skammt fyrir neðan Vatnagarðsfoss, en er nú hrunin,” segir í örnefnaskrá. Hleðslur eru beggja vegna við Vatnagarðslæk þar sem heitir Steinbogi um 865 m austan við bæ 001.

Leifar af brúnni eru á fremur lágun bakka þar sem lækurinn rennur fram af lágrí brún í litlum fossi eða flúðum.

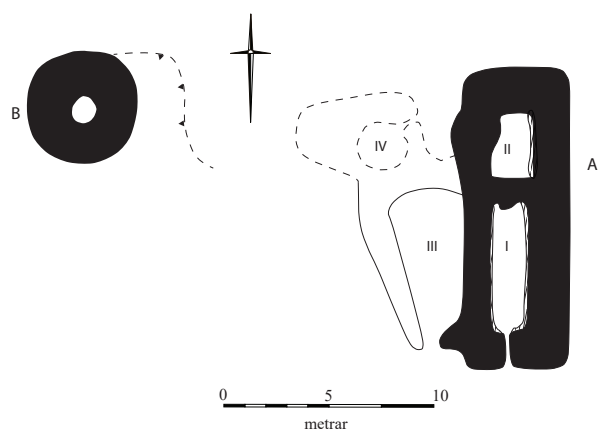
Ummerki um brúna eru á svæði sem er um 12x3 m að stærð og snýr norður-suður. Á suður- og norðurbökkum lækjarins eru grónar hleðslur sem hvor um sig er um 3 m á lengd og 1-1,5 m á breidd. Þær snúa norður-suður og mesta hæð þeirra er um 0,6 m. Á milli hleðslanna eru 5-6 m breitt bil sem lækurinn rennur um. Frá norðurenda nyrðri hleðslunnar liggur mosagróin og hrunin grjóthleðsla til austurs á um 2 m löngum kafla.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 10

RA-466:070 tóftir beitarhús

63°58.830N 19°59.311V

Minjar um beitarhús 070.

Beitarhúsatóft 070A, horft til SSA.

“Sauðanef skagar fram að ánni framan við Beinkrók [sjá 058] og eru tvær gamlar tættur þar uppi undir brúninni. En suðvestan við Sauðanef er allstórt og grösugt vik upp frá ánni inn í hinn háa hraunjaðar, og heitir Dýjafit. Þarna efst í vikinu eru tættur tveggja ærhúsa [sjá einnig 075] frá Guðmundi Árnasyni í Vatnagarði,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóft og önnur tóft sem kann að vera eldri eru um 100 m suðvestan við beitarhús 075, um 1,8 km suðaustan við bæ 001

og um 1,5 km suðaustan við Vatnagarð 467:001.

Tóftirnar eru neðan við hamrabelti í grasi vöxnum hlíðum sem hallar til suðausturs niður að Rangá ytri. Vestan og suðvestan við tóftirnar er flatlent undirlendi. Sjálfsáð birki vex í tóftunum og í kringum þær.

Tóft 070B, horft til norðurs.

Minjarnar eru á svæði sem er um 26x15 m að stærð og snýr austur-vestur. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er í austurenda svæðisins. Hún er um 14x13 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin skiptist í fjögur hólfi. Hólfín eru mjög misskýr og kann það að stafa af því að um tvö (eða fleiri) byggingarstig sé að ræða eða mun á því hvaða efni var notað í vegg og hversu háir þeir voru. Hólf I og II eru mjög greinileg; fjárhús og hlaða. Þessi hluti tóftarinnar er um 14x5 m að stærð og snýr norður-suður. Í suðurenda er hólf I, fjárhúshluti beitarhúsanna. Það er

um 7x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er á hólfinu í suðurenda. Á innanverðum austur-langvegg sést móta fyrir undirstöðum fyrir jötu en sést ekki skýrt á vesturlangvegg. Veggur skilur að hólf I og hólf II en ekki er skýrt op á honum á milli hólfa. Hólf II, hlaðan, er norðan við hólf I. Það er um 2x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Mikið hrun úr veggjum er í hólfinu sem virðist vera lítillaga niðurgrafið. Inni í því vex birkitré. Mesta hleðsluhæð í þessum hluta tóftarinnar er um 1 m en víðast er hún 0,5-0,6 m á hæð. Í innanverðum veggjum sjást 5-6 umför. Hólf III og IV eru vestast í tóftinni. Þau eru mun ógreinilegri en hólf I og II. Hólf III er samsíða hólfi I. Það er um 4x7 m að innanmáli. Það mjókkar til suðurs og er op á því í suðurenda. Veggir þess eru nánast útflattir og eru 0,1-0,2 m á hæð. Líklega hefur verið heystæði í þessu hólfi. Norðan við hólf III og vestan við hólf II er ógreinilegt hólf IV. Það er um 2 m í þvermál. Ógreinilegt op er á því til norðausturs. Í því er mesta hleðsluhæð um 0,2 m. Um 8 m vestan við tóft A er sigin tóft B. Hún er um 5 m í þvermál og er einföld. Að innanmáli er hún aðeins 1 m í þvermál. Ekki sést op á tóftinni en aðstæður benda til þess að op hafi verið á tóftinni til suðurs. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Tóft B er líklega gömul fjárborg sem virðist mun eldri en yngsti hluti tóftar A. Að lokum má nefna að um 4 m austan við suðurenda tóftar A er þúst sem er um 2x3 m að stærð og snýr norður-suður. Mesta hæð hennar er um 0,5 m. Hún virðist vera manngerð og sker sig úr nánasta umhverfi.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11

RA-466:071 varða leið

63°59.047N 19°59.038V

Þrjár vörður eru við leið sem virðist liggja frá Vatnagarði 467:001 að beitarhúsum 074 en kann

Varða 071A, horft til VNV.

Varða 071B, horft til norðvesturs.

Varða 071C, horft til vesturs.

einnig að hafa legið að beitarhúsum 058 og/eða Árnatorfuvaði 059. Syðsta varðan er um 250 m vestan við beitarhús 058 og um 280 m vestan við vaðið.

Leiðin liggur um uppblásið svæði sem tekið er að gróa aftur og vex þar mosi og birki.

Vörðurnar sjást á um 480 m löngum kafla leiðarinnar sem liggur NNV-SSA. Syðst er varða A. Hún er hrunin og gróin. Varðan er um 1,5 m í þvermál með hruninu og 0,5 m á hæð. Enn sjást 3 umför hleðslu. Varða B er um 90 m NNV við vörðu A og er hlaðin uppi á sprungnum hraunhól. Varðan er 2 m í þvermál, 0,5 m á hæð og það má greina 3 umför grjóthleðslu í henni. Efsti hluti vörðunnar er fallinn niður og er hún flöt að ofan. Grjótið í henni er vaxið mosa og hvítum skófum. Varða C er svo á lágri hraunklöpp um 390 m NNV við vörðu B. Þessi varða er mun stæðilegri en hinar tvær og því er óvíst að hún tilheyri sömu leið en hún kann einnig að hafa verið endurhlaðin sem gæti skýrt útlitsmuninn. Varðan er um 1 m í þvermál og 1,1 m á hæð. Í henni sjást 8 umför hleðslu en grjótið í henni er lítið skófum vaxið.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-466:072 frásögn lambhús

63°59.463N 20°00.792V

Fyrir sunnan núverandi byggingar á bæjarhóli Leirubakka eru þrjú hús úr torfi og grjóti. Að sögn Anders Hansen, heimildamanns, er eitt þeirra hlaðið upp á grunni lambhúss. Það er stærst þessara húsa og er matskáli fyrir gesti á Hótel Leirubakka. Lambhúsið er tæpa 140 m sunnan við bæ 001. Ekki er vitað hvert ástand tóftarinnar var áður en það var gert upp.

Hús sem byggt var á grunni lambhúss 072, horft til austurs.

Umhverfis húsið er slétt, grasivaxið svæði. Fyrir norðvestan húsið er hlaðinn skjólveggur og útielldhús.

Göngustígur liggur að húsinu úr norðri. Húsið er 20x12 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Það er með hlöðnum veggjum, gulmáluðu timburþili og svörtu bárujárnsþaki. Veggirnir eru 1,3 m á hæð og það má sjá 8 umför af grjóthleðslu í þeim. Líklega var lambúsið sem hér var fyrir mun minna eða þá byggt á 20. öld. Afar ólíklegt er að mikið sé eftir af minjum undir sverði

sökum jarðrasks.

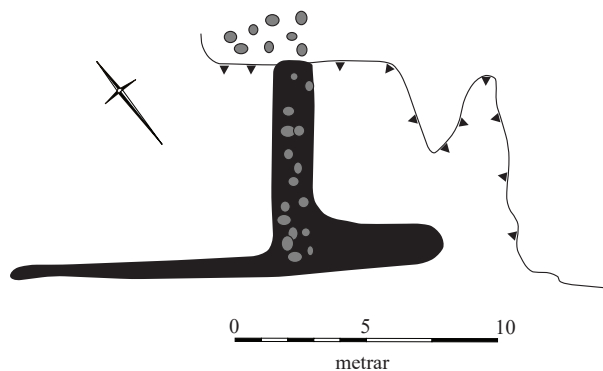
Hættumat: engin hætta

RA-466:073 gerði óþekkt

63°59.537N 20°02.607V

Fremur unglegt gerði er í svokölluðum Farvegi um 15 m sunnan við þjóðveg og um 1,5 km vestan við bæ 001.

Minjarnar eru á norðausturbakka þurrs vatnsfarvegar í grónum og flatlendum og fremur sléttlendum móa.

Óþekkt gerði 073, horft til norðurs á ljósmynd.

Gerðið er tvískipt og torf- og grjóthlaðið. Það er um 17x10 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Norðausturhluti þess er stunginn inn í norðausturbakka Farvegar. Frá bakkanum er veggur sem skiptir gerðinu í tvö hólfi. Hann er nokkuð stæðilegur og er um 0,7 m á hæð og 1,5 m á breidd. Í norðvesturenda gerðisins er hólf I. Það er um 7x10 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er hlaðið fyrir norðvesturhlíð og bakki Farvegar er aðeins að litlu leyti meðfram norðausturhlíð þess. Hólf II er í suðausturenda gerðisins. Það er um 4x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki er hlaðið fyrir suðvesturendann en bakki Farvegar myndar þann vegg að hálfu leyti. Hlutverk gerðisins er ekki þekkt en mögulega hefur verið kálgarður innan þess.

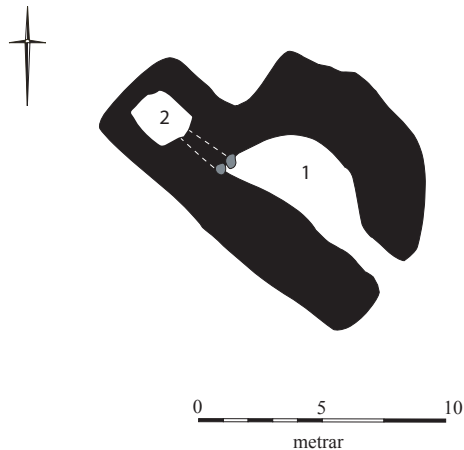
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-466:074 tóft beitarhús

63°58.985N 19°59.016V

“Sauðnef skagar fram að ánni framan við Beinkrók [sjá 058] og eru tvær gamlar tættur þar uppi undir brúninni,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóft er 630 m sunnan við beitarhús 026 og 1,7 km suðaustan við bæ 001. Hér er einungis ein tóft og afar ólíklegt að önnur hafi verið á þessu svæði. Hér er bratt niður að Ytri Rangá og klettur og malarskriður afmarka gróðurlendið til allra átta. Hér er ekki pláss fyrir aðra tóft án þess að verða hennar var. Einnig er mögulegt að talað sé um sitthvort hólf fjárhúsanna sem tóft.

Beitarhúsin eru á stalli í bratttri brekku að árgili Ytri Rangár. Stallurinn er grasivaxinn og í

Beitarhús 074, horft til norðausturs á ljósmynd.

aflíðandi halla til suðausturs. Brekkan er stórbýfð og sjálfssáð birki er víða. Þéttur birkiskógur vex í árgilinu.

Tóftin er 13x9 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólfi. Lýsing þessi hefst í hólfi 1 sem er suðaustar. Það er 8x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Austurveggur hólfsins er aflagaður, líklega vegna brattans. Jarðvegurinn er greinilega á niðurleið hér og náttúrulegir paldrar víða. Veggirnir eru 2-3 m á breidd, 0,4-0,5 m á hæð og eru mosavaxnir. Þeir eru útflattir og hvergi hlittir í grjót. Hólfið er opið til suðausturs og annað hólfið er til norðvesturs, yfir í hólfi 2. Þar sést glitta í tvö steina, mögulega úr dyrakampinum. Hólfi 2 er norðvestar. Það er 2x2 m að innanmáli og grafið inn í brekkuna. Veggirnir eru 0,6-0,7 m á hæð og algrónir. Op er á miðri suðausturhlið, yfir í hólfi 1. Maðfram allri tóftinni er gróf þar sem efnið í hana var tekið.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáæktar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11

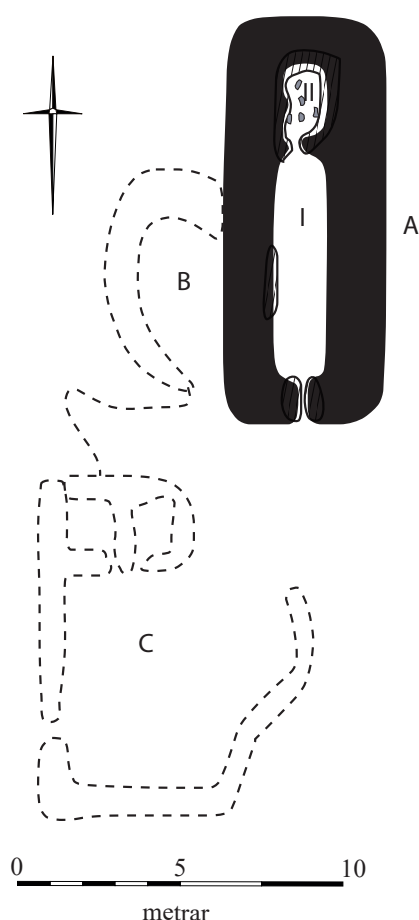
RA-466:075 tóft+garðlag beitarhús

63°58.867N 19°59.220V

“Sauðanef skagar fram að ánni framan við Beinkrók [sjá 058] og eru tvær gamlar tættur [074] þar uppi undir brúninni. En suðvestan við Sauðanef er allstórt og grösugt vik upp frá ánni inn í hinn háa hraunjaðar, og heitir Dýjafit. Þarna efst í vikinu eru tættur tveggja ærhúsa [sjá einnig 070] frá Guðmundi Árnasyni í Vatnagarði,” segir í örnefnalýsingu. Önnur beitarhústóftin er 1,8 km suðaustan við bæ 001 og um 1,5 km suðaustan við Vatnagarð 467:001. Hún er um 100 m norðaustan við beitarhús 070.

Tóftin er vestarlega í skarði inn í hömrum girta bakka Rangár ytri. Sunnan við tóftina er nokkuð flatlent undirlendi og í kringum hana er farið að vaxa sjálfssáð birki.

Auk fjárhústóftar eru óljósar minjar vestan og suðvestan við hana. Þær kunna að tilheyra eldra byggingarstigi. Minjarnar eru á svæði sem er um 26x12 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Fjárhústóft A er syðst á svæðinu. Hún er torf- og grjóthlaðin og skiptist í tvö hólfi, fjárhús og hlöðu. Tóftin er um 13x5 m að stærð og snýr norður-suður. Hólfi I, fjárhús, er í suðurenda tóftarinnar. Það er um 7x1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Ógreinilegur veggur skilur á milli hólfa I og II og er op á honum inn í hólfi

Beitarhús 075.

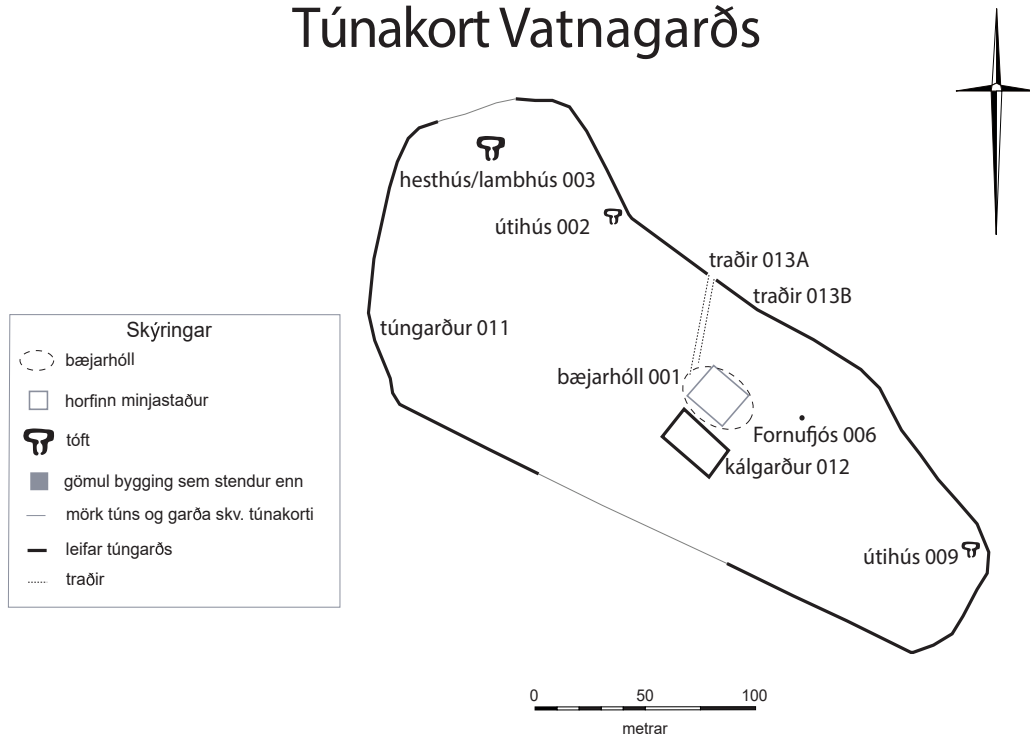
Á efri mynd er tóft 075A og óljós tóft B, horft til norðurs. Á neðri mynd eru óljóst gerði 075C, horft til suðausturs.

II til norðurs. Op er einnig á hólfi I á suðurgafli. Hólf II, hlaða, er samansigið og er um 2x1 m að innanmáli. Það snýr einnig norður-suður. Tóftin er gróin og mesta hleðsluhæð er um 1 m en víða er hún lægri. Ekki sést fjöldi umfara vegna gróðurs og hruns. Birkitré vex í hólfi II og er tóftin í hættu vegna trjágróðurs. Vestan við suðurhluta tóftarinnar er óljós tóft eða hólf B sem virðist vera grafið inn í mjög aflíðandi halla en veggir þess virðast einnig hlaðnir. Ytri brún veggja sést nokkuð skýrt en innri brúnin er ógreinilegri. Hólfið er um 5x2,5 og snýr norður-suður. Op er á því í suðausturhorni. Sunnan við þetta hólf og suðvestan við tóft A er ógreinilegt gerði C, mjög sigið og enn ógreinilegri tóft áfast því. Gerðið er um 12x7 m að innanmáli og snýr norður-suður. Í norðvesturhorni sést aðeins innri brún gerðisins en annarsstaðar eru mjög signir og ógreinilegir veggir, 0,5-1 m á breidd, sem mynda gerðið. Norðarlega við innanverðan vesturvegg gerðisins er ógreinileg tvískipt tóft sem er um 5x3 m að stærð og snýr austur-vestur. Hvort hólf er um 1,5x1,5 m að innanmáli og op eru á þeim á suðurhlið, við vegginn sem skilur á milli þeirra. Mesta hleðsluhæð gerðis og tóftar C er 0,2-0,3 m. Op er á gerðinu um 2 m norðan við suðvesturhorn þess. Ekki sést veggur á 4 m löngum kafla á milli tóftar A og gerðisins og er því op þar á gerðinu.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 11

Túnakort Vatnagarðs

Kort sem sýnir minjar í heimatúni Vatnagarðs. Byggt á túnakorti frá 1917.

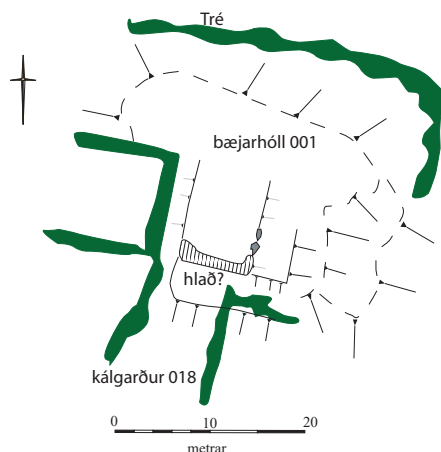
RA-467 Vatnagarður

10 hdr., 1711, afbýli Leirubakka. JÁMI, 289. Í eyði frá 1944.

1917: Tún 3 ha, sléttað 1 ha, garðar 393 m²

RA-467:001 Vatnagarður bærjrhóll bústaður 63°59.594N 20°00.011V

Bærjrhúsin í Vatnagarði voru rifin um 1963-1964 að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns. Þeim var rutt í einn haug ásamt fleiri húsum frá Galtalæk RA-468 sem voru rifin á sama tíma. Haugurinn er fast austan við bærjrhólinn og eflaust yfir honum að hluta. Mikið rask hefur því orðið á svæðinu en ennþá mótar fyrir bærjrhólnum að einhverju leyti. Eftir að bærjrhúsin voru rifin var sumarbústaður byggður við suðvesturhorn bærjrhólsins og vírgirðing umhverfis hann.

Bærjrhóll Vatnagarðs 001, horft til austurs á ljósmynd.

Ekki er vitað hvaða ár bústaðurinn var byggður en hann er niðurníðslu. Innan girðingarinnar er búið að planta trjám til allra átta fyrir all löngu síðan. Bærinn er ekki í ábúð en jörðin er nýtt til hrossabeitar frá Leirubakka.

Bæjarhóllinn er í sléttu túni. Það er ekki slegið heldur nýtt til hrossabeitar. Náttúrulegir hólrimar eru í túninu, tóftir og leiðir.

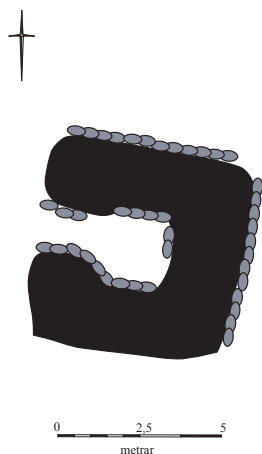
Ekki er hægt að ákvarða nákvæma stærð bæjarhólsins sökum mikils jarðrasks sem þar hefur orðið. Uppsöfnuð mannvistarlög eru á 35x25 m stóru svæði sem snýr norðvestur-suðaustur. Bæjarhóllinn sést í suðurhlutanum og er 1-2 m á hæð. Stafnar bæjahúsanna snéru til suðausturs og enn sér móta fyrir hleðslu úr framhlið bæjahúsanna. Þetta er líklega suðvesturhorn þeirra. Hleðslan er 1,3 m á hæð, 8 m löng og í henni má sjá 4-5 umför grjóthleðslu. Ofan á hólnum mótast ekki fyrir hóflum, dældum eða öðru sem gefur nánara lag bæjahúsanna til kynna. Allur bæjarhóllinn er grasivaxinn og sléttur. Hann er hæstur fyrir miðju og fjarar út til allra átta. Þar sést móta fyrir tveimur beinum bökkum en ekki er hægt að segja til um tilgang þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 2; Túnakort 1917

RA-467:002 tóft útihús

63°59.627N 20°00.110V

Útihústóft 002, horft til austurs á ljósmynd.

Útihús var 100 m norðvestan við bæ 001 og 60 m austan við útihús 003 samkvæmt túnakorti frá 1917. Náttúruleg laut er í túninu fast vestan þess.

Tóftin er í grónu, smápýfðu túni. Það er nýtt til hrossabeitar. Lágir hólar og lautir eru víða. Útihúsið er 6x6 m að stærð og er einfalt. Þakið er fallið inn í tóftina og liggur brakið úr því þar. Sökum þess er ekki hægt að fara þar inn. Veggirnir eru 1 m á hæð og eru 1-3 umför grjóthleðslu í þeim. Þeir eru grasivaxnir en að utan er víða komið rof í þá. Tóftin er opin til vesturs en ekki var hægt að sjá hvort að garði eða jötur voru þar inni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

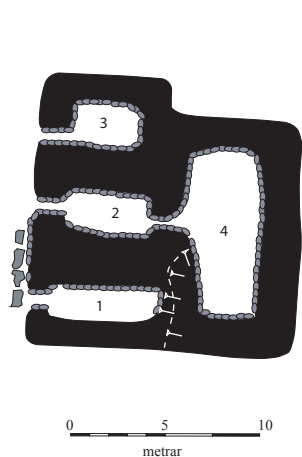
Heimildir: Túnakort 1917

RA-467:003 tóft hesthús

63°59.631N 20°00.185V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var tóft 160 m VNV við bæ 001 og 60 m vestan við útihús 002. Á túnakortinu sést að tóftin skiptist í þrjú hólfi. Timburhjallur er fast vestan við útihúsið og er hann að hrúni kominn. Inn í honum er fullt af timbri og öðru rusli. Inn í tóftinni sjálfri er einnig rusl og samkvæmt Sveini Sigurjónssyni, heimildamanni, var það gert á svipuðum tíma og bæjarhúsin voru rifin niður. Þetta var hesthús, lambhús og hlaða.

Tóftin er í grónu, smápýfðu túni. Það er nýtt til hrossabeitar. Lágir hólar og lautir eru víða.

Hesthús, lambhús og hlaða 003, horft til ANA á ljósmynd.

Tóftin er 15x14 m að stærð, snýr norður-suður og skiptist í fjögur hólfi. Lýsingin hefst syðst, í hólfi 1. Það er 6x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hólfið er fullt af timbri og járnrusli. Suðurveggurinn er fallinn inn í hólfið að hluta. Veggirnir eru 1,3-2 m á hæð og algrónir. Inn í hóflinu eru 4-11 umför grjóthleðslu. Sökum mikils timburs var ekki hægt að sjá hvort að garðar eða jötur voru hér inni. Hólfið er opið til vesturs. Hólf 2 er norðan við hólfi 1. Það er 5x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,8-1,5 m á hæð en fallnir inn í hólfið að hluta. Víða glittir í grjót í þeim en meðst sjást 3 umför grjóthleðslu. Hólfið er opið til vesturs og annað hólf er á miðjum austurvegg, yfir í hólfi 4. Hrun er í vesturopi. Ekki mótast fyrir garða né jötu. Hólf 3 er norðan við hólfi 2. Það er 4x4 m að stærð og opið til vesturs. Veggirnir eru 0,4-1,5 m á hæð og 1-7 umför grjóthleðslu sjást í þeim. Hólfið er opið til vesturs en grjórhrun er þar fyrir. Hólf 4 er austan við hólfi 1-3 og byggt eftir að túnakortið var gert 1917. Þetta er niðurgráfin hlaða. Ekki var hægt að fara inn í hólfið sem er fullt af alls kyns rusli. Hólfið er 9x6 m að stærð og snýr norður-suður. Veggirnir eru 3-3,5 m á hæð og má greina 15 umför grjóthleðslu í þeim. Gólfið er 2 m dýpra en í hinum hólfunum. Op er á miðjum vesturvegg, yfir í hólfi 2. Bárújárnsþak var yfir hóflinu. Fyrir vestan tóftina má greina hellulagða stétt. Hún liggur vestan við hólfi 1-2, á milli tóftarinnar og hjallsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-467:004 garðlag vörslugarður

63°59.528N 20°00.076V

Siginn vörslugarður 004, horft til suðurs.

Garðlag liggur til SSA frá gamla heimatúni Vatnagarða. Það hverfur við svokallaða Gróf í landi Leirubakka RA-466. Hlutverk þess er óljóst en líklega var það vörslugarður.

Gróið, smápýft tún. Í því eru lautir og hólar. Það er nýtt til hrossabeitar.

Garðlagið liggur til suðurs frá heimatúninu og sést á 125 m löngum kafla. Það er 3-4 m á breidd, 0,3 m á hæð og algróið. Það líkist garðlagi 007 að gerð og lögun en er mun styttra. Það er mosavaxið, algróið og þýft. Annað garðlag liggur til vesturs frá fyrra garðlaginu en var líklega hlaðið

undir girðingu og mun yngra. Túngarður 466:051 liggur þvert yfir garðlagið og er yngra.

Hættumat: engin hætta

RA-467:005 gata leið

63°59.472N 19°59.934V

Götur á leið 005, horft til SSA.

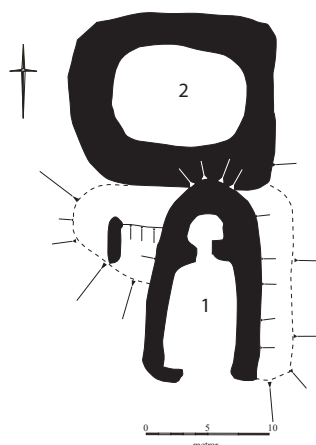
“Vestur þaðan, vestan við gömlu götuna, sem lá frá Vatnagarði til bæjanna austan ár,” segir í örnefnalýsingu. Gatan sést liggja til SSA frá suðvesturhorni girðingarinnar umhverfis bæ 001, liggur yfir í land Leirubakka ÁR-466, sveigir til austurs og liggur eftir svokallaðri Gróf og sameinast leið 681:010 að Ytri Rangá.

Leiðin liggur til SSA eftir grónu, smápýfðu túni. Í Grófinni er einnig gróinn, smápýfður mói. Hún er 3 m djúp og bakkar hennar brattir.

Í landi Vatnagarða er leiðin greinileg á um 145 m löngum kafla sunnan við heimatúnið. Hún er 3-4 m á breidd og liggur til SSA. Það eru 3-4 götur sjáanlegar og eru þær 0,2 m á dýpt og grónar. Í svokallaðri Gróf er leiðin mun ógreinilegri. Þar hlykkjast hún eftir botni lautarinnar og er rofin víða. Þar sjást á milli 2-4 götur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 3-4

Fornufjós 006, horft til norðurs á ljósmynd.

“Fast norðaustan við bæjarstæðið er fyrirferðamikil, há hústótt, sem heitir Fornufjós,” segir í örnefnalýsingu. Fornufjós eru 50 m austan við bæ 001 og Vatnagarðalækur er 50 m norðar. Tóftin er ekki sýnd á túnakorti frá 1917 og líklega ekki í notkun þá.

Tóftin er í grónu, smápýfðu túni. Það er nýtt til hrossabeitar. Lágir hólar og lautir eru víða. Tóftin er 31x17 m að stærð, snýr NNA-SSV og skiptist í tvö hólfi. Hér er líklega um tvö byggingarstig að ræða sökum lags og gerðar tóftarinnar. Hólf 1 er sunnar og er í aflíðandi halla til suðurs. Eftir norðurhlíð hólfsins er 0,4 m hár hólhryggur. Hólfið er 17x10 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Veggirnir eru 0,4-0,8 m á hæð, 2-3 m á breidd og algrónir. Hvergi sést glitta í grjót í þeim. Hrun er í NNA hluta hólfsins eða lág veggjarbrot sem bendir til frekari hólfskiptingar. Hólfið er opið til SSV. Hólf 2 er NNA við hólfi 1, norðan undir fyrnefndum hólhrygg. Það er mun signara og ógreinilegra en hólfi 1. Það er 16x16 m að innanmáli. Veggirnir eru 0,2-0,4 m á hæð og 2-3 m á breidd. Þeir eru útflattir og þýfðir. Veggirnir eru algrónir og þýfðir. Hvergi sést op. Óljóst mótast fyrir hólfi 3, vestan við hólfi 1. Þar er 3 m langur og beinn bakki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 4

Garðlag liggur til suðurs, frá suðausturhluta túngarðs 011a. Hlutverk þess er óþekkt en það liggur allt að uppblásnu svæði, Grashrauni í landi Leirubakka RA-466. Þetta var líklega vörslu- eða varnargarður, umfangið er slíkt.

Gróið, smápýft tún. Í því eru lautir og hólar. Það er nýtt til hrossabeitar.

Garðlagið er rúmlega 430 m langt og hlykkjast til suðurs frá gamla heimatúni Vatnagarðs, hvefur við svokallaða Gróf en sést aftur á hinum bakka hennar og hverfur við uppblásið svæði í landi Leirubakka. Það er 4 m á breidd og 0,2-0,4 m á hæð. Það er algróið mosa, nánast útflatt og sker sig ekki frá túnunum í kring þegar kemur að gróðurfari. Ástand þess líkist mjög túngarði

Vörslugarður 007, horft til SSA.

011a og líklega er það torfhlaðið. Kindagata liggur meðfram vesturhlið garðlagsins í landi Vatnagarða.

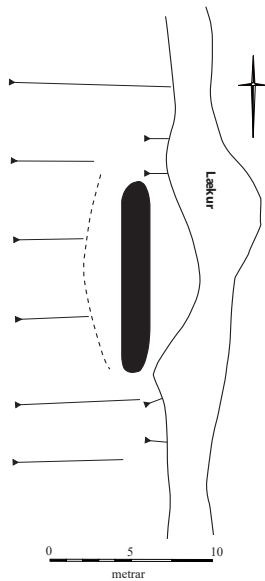
Hættumat: hættu, vegna ábúðar

RA-467:008 tóft kvíar

63°59.608N 19°59.823V

Niður við Vatnagarðslæk, undir lækjarbakkanum er lítil tóft skammt austan við túngarð 011 og um 155 m austan við bæ 001.

Tóftin er hlaðin utan í allbratta brekku sem liggur frá lækjarbakka að læknum. Fjargata liggur eftir henni endilangri.

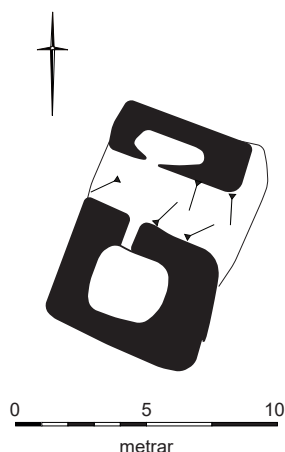
Kvíatóft 008, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóftin er um 12x4 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er grafin lítillega inn í brekkuna og hlaðinn veggur er meðfram austurhlið hennar. Tóftin er einföld og er líklega að mestu torfhlaðin. Mesta hleðsluhæð er um 1 m. Óljóst op er á tóftinni í norðurenda. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en lögun hennar og staðsetning bendir helst til þess að hún hafi gegnt hlutverki kvía.

Hættumat: hættu, vegna landbrots

RA-467:009 tóft útihús

63°59.582N 19°59.831V

Útihústóft 009, horft til suðausturs á ljósmynd.

Útihús er í norðausturhorni gamla heimatúnsins, nærri túngarði 011a. Hún er 150 m austan við bæ 001 og er innan túnsins en túngarður 011a er 2 m austar. Tóftin er þýfð og óskýr. Staðsetning tóftarinnar bendir til þess að hér sé um útihús að ræða. Það er ekki sýnt á túnakorti frá 1917 og ekki í notkun þá.

Gróið, smáþýft tún nýtt til hrossabeitar er á þessu svæði.

Útihúsið er 9x6 m að stærð og snýr VNV-ASA. Það er sigið og þýft en skiptist líklega í tvö-þrjú hólf. Útveggir tóftarinnar eru 0,3 m á hæð og best varðveittir. Hvergi sést glitta í grjót eða hleðslur í þeim. Innan í tóftinni eru þýfðir bakkar, dældir og þúfur en ekki er hægt að greina nákvæmt lag hennar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-467:010 gata vað

63°59.625N 20°00.019V

Leið RA-681:005 lá yfir Vatnagarðslæk á vaði 010 mótis við traðir 013, horft til norðurs.

Leið 681:005 sést liggja norðan við túngarð 011 og að Vatnagarðslæk á mótis við traðir 013. Leiðin sést liggja að læknum beggja vegna við hann og greinilegt að hér var vað. Slétt, mýrlent svæði er beggja vegna lækjarins. Síðan taka við gróin tún.

Leið 681:005 liggur beint að læknum norðan hans sem og sunnan hans. Lækurinn er 10 m breiður og grunnur á þessu svæði og bakkarnir lágir.

Hættumat: engin hætta

RA-467:011 garðlag túngarður

63°59.615N 19°59.943V

Á túnakorti frá 1917 sést túngarður afmarka gamla heimatúnið til norðurs og suðurs. Ekki er ljóst hvað réði afmörkuninni til annarra átta á þeim tíma. Í heimatúni Vatnagarðs má greina þrjár útfærslur túngarðsins og á einhverjum tímapunkti var það allt afmarkað með garðlagi. Á tveimur stöðum eru hólfr sambyggð túngarðinum. Túngarðurinn er horfinn sunnan við bæ 001

Túngarðshluti 011A, horft til suðausturs.

Túngarðshluti 011B, horft til ASA.

á stóru svæði.

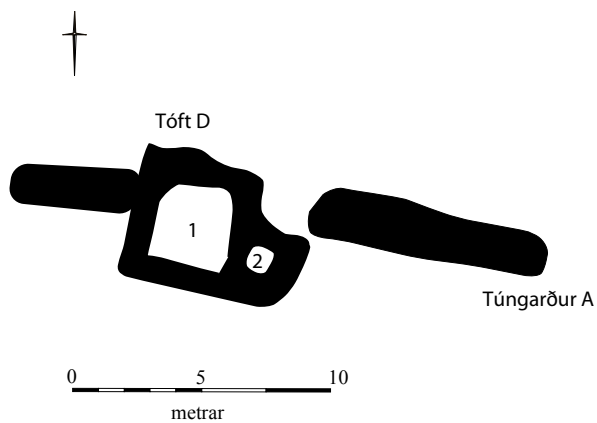
Gróið, smápýft tún. Í því eru lautir og hólar. Það er nýtt til hrossabeitar.

Samtals afmörkuðu túngarðarnir svæði sem er 340x120 m að stærð og snéri ANA-VSV. Í lýsingu þessarri var hverri útgáfu túngarðsins gefinn bókstafur til aðgreiningar. Túngarður A afmarkar allt heimatúnið, nema til suðurs. Þar er hann horfinn í slétt tún. Hann liggur til austurs frá tröðum 013, sveigir til suðurs hjá útihúsi 009, beygir síðan til vesturs og fjarar út á mótis við Fornufjós 006. Túngarðurinn sést aftur 150 m vestar, sveigir til norðurs og hverfur skammt sunnan við túngarð C. Þrjú hólfr eru sambyggð túngarðinum en þeim verður lýst hér neðar. Túngarðurinn er útflattur og óskýr. Hann er 1-2 m á breidd, 0,2-0,4 m á hæð og algróinn. Á köflum afmarkast hann af þýfðum bökkum. Viða er rof í honum. Túngarður B er varðveittur norðan við bæ 001 á 100 m löngum kafla, 2-5 m sunnan við túngarð A. Hann 3-4 m á breidd

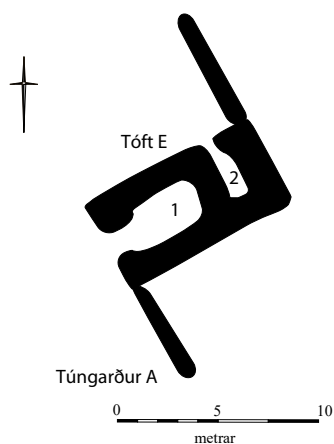
Túngarðshluti 011C, horft til austurs.

og 0,3 m á hæð og algróinn. Túngarðurinn er afar óskýr og afmarkast af þýfðum, beinum bökkum og var líklega torfhlaðinn. Þetta er mögulega elsta útgáfa túngarðsins. Túngarður C er vestan og norðvestan við bæ 001. Hann er yngstur og stendur enn. Sá túngarður liggur til norðvesturs frá tröðum 013a, framhjá útihúsi 002 og endar norðan við útihús 003. Hann sést á 150 m löngum kafla, er 2,5-3 m á breidd og 0,8 m á hæð. Hann er tofhlaðinn og mjókkar upp. Tóft D

Tóft 011D, horft til SSV á ljósmynd.

er sambyggð túngarði A. Hún er 8x5 m að stærð, snýr austur-vestur og skiptist í tvö-þrjú hólfi. Öll tóftin er sigin, stórpýfð og ógreinileg. Veggirnir eru nánast horfnir að utan en að innan má greina 0,3 m beina bakka sem afmarka hólfin. Bæði hólfin eru líklega opin til norðurs, út úr heimatúninu. Ekki var hægt að áætla stærð þeirra að fullu. Tóft E er suðvestan við bæ 001. Hún er 9x5 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og skiptist í tvö hólfi. Túngarður A liggur að tóftinni til norðvesturs og suðausturs. Hólf 1 er suðvestar. Það er 4x1,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,3-0,6 m á hæð og algrónir. Hvergi glittir í grjóti í þeim.

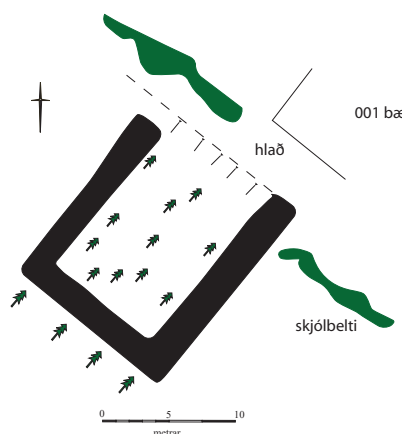

Tóft 011E, horft til norðausturs.

Hólfid er opið suðvesturs, út úr heimatúninu. Hólf 2 er norðaustar. Það er 3x1 m að innanmáli og snýr ANA-VSV. Veggirnir eru 0,5 m á hæð og algrónir. Hólfid er opið til vesturs, úr úr heimatúninu. Hólf F er suðaustan við bæ 001. Það er 40x12 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,4 m á hæð og algrónir. Hólfid er opið til austurs og var innan heimatúnsins. Hér er mögulega um kálgarð, heimarétt eða nátthaga að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Kálgarður 012, horft til norðvesturs.

Á túnakorti frá 1917 er stakstæður kálgarður 7 m sunnan við bæ 001. Hann náði líklega að bæjarhlaðinu til norðausturs en ekki má greina uppsöfnuð mannvistarlög innan hans.

Kálgarðurinn er innan afgirts svæðis umhverfis bæ 001 og sumarbústað sem þar er. Allt umhverfis er gróið tún nýtt til hrossabeitar.

Kálgarðurinn er 17x14 m að stærð, einfaldur og snýr norðvestur-suðaustur. Hann er opinn til suðvesturs, í átt að bænum. Veggirnir eru torfhlaðnir, 0,8-1,4 m á hæð og 2 m á breidd. Víða sést glitta í mold í veggjunum. Innan kálgarðsins hefur nokkrum tugum trjáa verið plantað en þau hafa ekki raskað veggjunum að miklu leyti.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Túnakort 1917

Tvennar traðir sjást koma að bæ 001 úr norðri og eru báðar varðveittar að hluta. Vestari traðirnar eru sýndar á túnakorti frá 1917 en þær eystri ekki. Traðirnar liggja til norðurs frá bæ 001, yfir

Traðir 013A, horft til suðurs.

óræktað tún, fara niður náttúrulega brekku og enda skammt sunnan við Vatnagarðslæk á sléttu svæði.

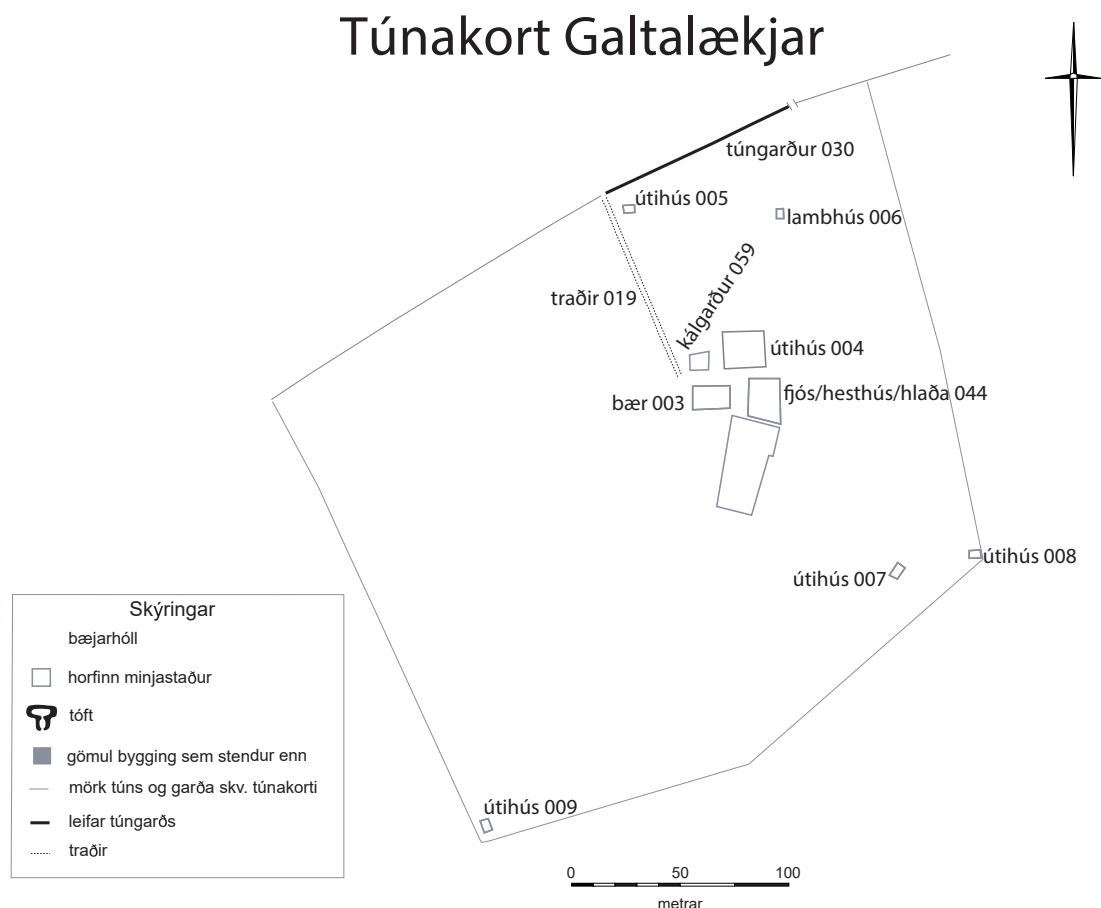
Vatnagarðslækur er 10 m norðan við traðirnar. Milli brekkunnar og lækjarins sést vegur, leið 681:005. Sú leið fór yfir á vaði 010, beint norðan við traðir 013B. Við lækinn er 5 m slétt og mýrlent svæði. Annars grasivaxið tún.

Ekki er ljóst hvort að traðirnar voru í notkun á sama tíma. Traðir A eru vestar. Þær eru

með hlöðnum veggjum og liggja niður brekku í aflíðandi halla til norðurs að Vatnagarðslæk. Traðirnar sjást á 25 m löngum kafla og liggja norður-suður. Þær eru 2,5 m á breidd og veggirnir 0,3-0,5 m á hæð. Þeir eru torfhlaðnir og algrónir. Traðirnar náðu lengra til suðurs, allt að bæ 001 en eru komnar í tún þar. Traðir B eru 15 m austan við traðir A. Þær eru 3 m á breidd, 25 m á lengd. Það eru ekki hlaðnir veggir meðfram þeim en upphlaðinn vegur innan þeirra er 0,3 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Kort sem sýnir skráðar minjar í túni Galtalækjar. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-468 Galtalækur

30 hdr. 1711. JÁM I, 285. 1332. Jarðarinnar getið í máldaga Skarðskirkju. DI II, 695-696. 1704 var Stampur hjáleiga. “Galtalækur er nú efsti bær í Landsveit og hefur um langan aldur verið talin með landmeiri jörðum þar, alls um 1695 ha, til mestra muna Þjórsárhraun. ... Um einn fjórði er grasi gróinn frá fornu fari, hinn hlutinn er uppblásið hraun ...” G II var byggt árið 1978. SB V, 157

1711: “Jörðunni fylgja engjar alls engar so sem hinum, er fyrr getur í Landmannahrepp.” JÁM I, 286. 1917: Tún 6,5 ha, sléttað 4 ha, garðar 936 m²

RA-468:001 *Gamli-Galtalækur* bærjarhöll bústaður 64°00.383N 19°56.878V

“Með læknum austanverðum suður frá Seilunum er hár grashóll; þar stóð bærinn fyrr á tímum, og nefnist þar því Gamli-Galtalækur,” segir í örnefnalýsingu. Gamli Galtalækur er um 300 m austur af bænum [003]. “Stór og fagur grashóll austan við Galtalæk [003], beint austur af bænum, er nefndur Gamli-Galtalækur. Hleðsluleifar eru sýnilegar austan í þeim hól,” segir í örnefnalýsingu Ingólfs Einarssonar. Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Innan við lækinn gegnt honum er allstór höll, gróinn, sem heitir Galtalækur. Hef ég heyrt þá sögn, að þar hafi bærinn upphaflega staðið, en heimildir veit ég engar. Lausir steinar finnast þar, en gætu eins verið leifar fjárhúsa.” Ekki er ljóst hvenær bærinn

Horft til suðvesturs yfir hluta gamla túnsins á Galtalæk þar sem elsti bærinn stóð.

Elsta þekkta bæjarstæði Galtalækjar 001 var norðaustan í grashól sem er að illa farinn vegna uppblásturs en er að gróa upp. Horft til vesturs á mynd.

í Galtalæk var fluttur undan sandi vestur fyrir lækinn. Bæjarstæði Gamla-Galtalækjar er um 130 m norðvestan við Litluhús 036 og um 340 m austan við Galtalæk 003 þar sem bærinn stóð eftir að hann var fluttur. Við staðsetningu og skráningu bæjarstæðisins var stuðst við örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar og leiðbeiningar Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns.

Grashóllinn austan við Galtalæk þar sem gamli bærinn stóð áður er hár og grösugur og nokkuð sléttur að ofan. Í kringum hann er trjárækt. Á hólnum er tún hefur verið heyjað til skamms tíma en er komið í órækt. Uppblásturssvæði nær að norðausturbrún hólins sem er aflíðandi en mjög há eða 10-20 m á hæð. Ætla má að áfök sands á hólinn og umhverfi hafi ýkt hæð hólins og aflagað hann. Uppblásturssvæðið norðaustur og austur af hólnum hefur verið friðað og er að gróa upp.

Elsta þekkta bæjarstæði Galtalækjar var norðaustan í grashólnum austan við samnefndan læk. Þar hefur jarðvegur að miklu leyti blásið burt en svæðið er að gróa aftur. Ekki sést bæjarhóll á bæjarstæðinu og engin ummerki sjást um hleðslur en líklegast hefur gróið yfir þær. Þó að uppblásturssvæði nái að bæjarstæðinu eru líkur til þess að enn séu óraskaðar minjar um bæjarstæðið og mannvirki undir sverði. Minjunum stafar hætta af trjárækt.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Galtalækur, 28; SB V, 131; Ö-Galtalækur IE, 7; IE-Örnefnauppdráttur, Galtalækur; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 65

RA-468:002 heimild um bænhus

64°00.389N 19°56.836V

Í Jarðbók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709 segir: “Heyrt þykjast menn hafa hjer hafi til forna bænhus (hálfkirkja) verið, en engi veit þar framar um að segja, og ekki sjást þar nú nokkur líkindi til ...” Staðsetning bænhus eða hálfkirkju á Galtalæk er ekki þekkt og hafa ekki fundist aðrar heimildir um guðshús á Galtalæk. Líklegt verður að teljast að það hafi verið nærri bæ 001. Þar sjást þó engin ummerki um bænhus og ekki fer sögum af því að mannabein hafi

komið í ljós á þessum stað. Fjallabaksleið nyrðri 683:027 lá rétt norðan við Gamla-Galtalæk 001 og þá einnig bænhúsið.

Á svæðinu þar sem Gamli-Galtalækur var, og að líkindum einnig bænhúsið, er allt uppblásið en vestan við minjarnar er stór gróinn hóll sem er flatur að ofan og austan við hólninn er trjárækt.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:JÁM I, 280

RA-468:003 *Galtalækur* bæjarstæði bústaður 64°00.345N 19°57.300V

Bærinn í Galtalæk var fluttur vestur fyrir læk af eldra bæjarstæði, um 340 m vestan við Gamla-Galtalæk 001. Á bæjarstæðinu er íbúðarhús úr timbri sem reist var árið 1914 og var byggt við það árið 1958. Ekki er vitað hvenær bærinn var fluttur en ætla má að það hafi verið á milli 1750 og 1850. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 er ekki getið um að uppblástur sé orðinn til vandræða þannig að ætla má að þá hafi ekki verið búið að flytja bæinn (þó að það sé alls ekki víst). Til er ljósmynd af bænum frá 1886 á yngra bæjarstæðinu og virðist hann þá hafa staðið þar í nokkurn tíma.

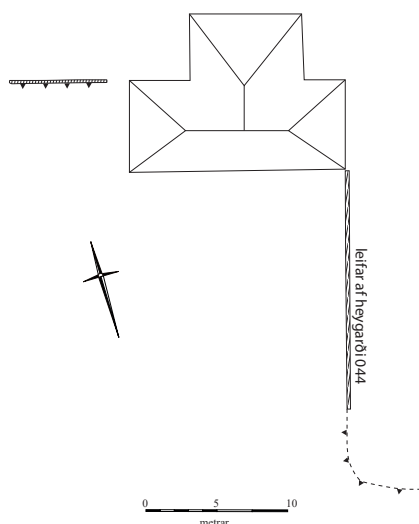
Bærinn er á flatlendi í túni og eru byggingar austan, suðaustan og sunnan við hann.

Hús á bæjarstæði Galtalækjar 003 árið 1886 (Landmannabók, 105).

Íbúðarhúsið á bæjarstæði Galtalækjar 003 er að hluta frá 1914. Horft til suðausturs á mynd.

Bæjarstæði Galtalækjar 003.

Ekki sést móta fyrir bæjarhól á bæjarstæðinu. Mynd af bænum frá 1886 sem birt er í Landmannabók sýnir reisulegan torfbæ á bæjarstæðinu. Á myndinni er ekki heldur að sjá mikla uppsöfnun mannvistarlaga á bæjarstæðinu. Niðurgrafinn kjallari er undir húsinu sem er á bæjarstæðinu. Elsti hluti hússins er um 10x6,5 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Byggt hefur verið við austurenda þess og það lengt um 4 m og einnig er viðbygging á u.þ.b. miðri norðurhlið þess. Við byggingu þess hluta hússins var komið niður á flór í fjósi og dálítið af ösku og beinum. Viðbyggingin til norðurs er um 8x5 m stærð og snýr nálega austur-vestur. Elsti hluti

íbúðarhússins er kominn í tölu fornminja.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Landmannabók, 105: JÁM I, 285

RA-468:004 heimild um útihús

64°00.347N 19°57.275V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var stórt útihús 10-15 m norðaustan við bæ 003.

Flatt og slétt malarplan er þar sem útihúsið var. Vestan við það er dítill grasblettur og suðaustan við það er stór skemma.

Engin ummerki um útihúsið sjást lengur og hefur það líklega verið rífið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-468:005 þúst útihús

64°00.400N 19°57.303V

Þúst 005, horft til norðausturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 90 m norðan við bæ 003, fast vestan við traðir 019.

Útihúsið var norðarlega í flatlendu túni fast sunnan við girðingu og um 15 m suðvestan við nýlega hlaðna rétt.

Dáltil þúst sést í túninu þar sem útihúsið var. Hún er um 5x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þústin er um 0,2 m á hæð og gróin og flöt að ofan með illgreinanlegri dæld í miðju.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

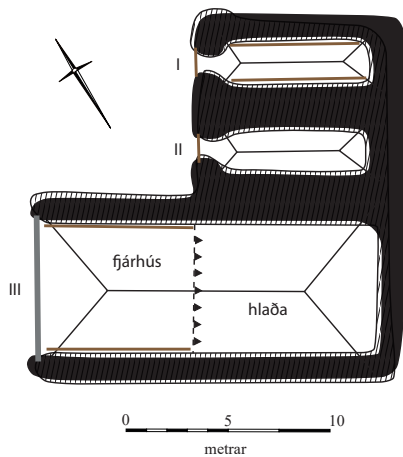
RA-468:006 hús lambhús

64°00.385N 19°57.218V

“Lambhús stendur örskammt norðaustan við bæinn ...,” segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 90 m norðaustan við bæ 003, á sama stað og lambhús og hlaða sem standa enn og eru undir þaki. Túnakortið sýnir aðeins eitt lítið hús þar sem nú (2013) er þrískipt hús. Líklegt er að lambhús hafi lengi verið á þessum stað og verið endurbyggt og húsunum fjölgað.

Minjarnar eru í flatlendu og sléttu túni.

Húsin þrjú eru saman um 18x18 m að stærð. Í norðausturenda eru hús I og II. Þau eru nánast eins, eru hvort um sig um 3x8 m að innanmáli og snúa norðvestur-suðaustur. Bárújárnsþil eru á norðvesturgöflum og eru dyr á þeim. Byrgt hefur verið fyrir dyraop inn í hús I þar sem hrúnið hefur úr gaffhleðslu. Í því húsi sjást enn viðarjötur meðfram langveggjum. Ekki var hægt að komast inn í hús II sem er í aðalatriðum eins og hús I. Í suðvesturenda er hús III. Það er um 16x7

Lambhús 006, horft til vesturs á ljósmynd.

m að innanmáli og skiptist í fjárhús og hlöðu. Fjárhúshlutinn er í norðvesturhluta hússins og er um 7x7 m að stærð. Jötur eru meðfram norðaustur- og suðvesturveggjum. Norðvesturgafi er steypdur og á honum eru tvennar dyr og tveir gluggar. Þil er á milli fjárhúsa og hlöðu. Hlaðan er niðurgrafin og er um 9x7 m að innanmáli, snýr norðvestur-suðaustur. Hún er niðurgrafin um 3 m en alls eru veggir í hlöðunni um 5 m á hæð, grjóthlaðnir. Í þeim sjást allt að 20 umför. Hleðslan í hlöðunni er kúpt og er sérstaklega hönnuð til að þola jarðskjálfta. Mesta hleðsluhæð veggja utanmáls er um 1,2 m og þar sjást 5 umför.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:007 heimild um útihús

64°00.286N 19°57.224V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 125 m suðaustan við bæ 003.

Útihúsið var á flatlendum óræktarbletti suðvestan við steinsteypd útihús, súrheysturn og grjóthlaðiðið hús frá miðri 20. öld sem var ekki skráð. Um 20 m sunnan og austan við útihúsið eru grónir jarðvegshaugar með grjóti, steypu og öðru byggingarefni.

Engar minjar um útihúsið sjást á vettvangi og er líklegt að sléttað hafi verið yfir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-468:008 heimild um útihús

64°00.285N 19°57.167V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús í suðausturhorni túnsins um 140 m suðaustan við bæ 003.

Útihúsið var á sléttum túnbletti á milli vegaslóða.

Ekki sést til minja um útihúsið og hefur líklega verið sléttað yfir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-468:009 heimild um útihús

64°00.264N 19°57.483V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 220 m suðvestan við bæ 003, í suðvesturhorni túnsins.

Flatlent sléttað tún er þar sem útihúsið var.

Engin ummerki sjást um útihúsið og er líklegt að það hafi verið sléttað yfir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-468:010 kuml legstaður

63°59.374N 19°58.266V

“Dys manns og hests frá 10. öld hefur fundist í landi jarðarinnar við Ytri-Rangá,” segir í Sunnlenskum byggðum V. Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Árið 1929 kom í ljós kuml rétt við Rangá ytri, milli Galtalækjar og Vatnagarða [RA-467], í landi Galtalækjar, mjög skammt þar fyrir ofan, sem lækur samnefndur fellur í ána. Staðurinn heitir Hrútshagatangi, og er þar að sögn náttúrufegurð mikil bæði fjær og nær, foss, skógur, fjallasýn. Kumlið fannst við það, að áin braut bakka sinn, unz úr því fór að hrynja, en það var 1,50 m ofan við vatnsborð árinna. Frá haugfénu og upp á landnámsyfirborð virtust vera um 65 sm, en á seinni öldum hafði árfok borizt á, svo að nú voru 2 m niður að leifunum. Engin haugur virtist hafa verið orpinn né heldur dysjargrjót borið saman. Því miður var búið að færa kumlið mjög úr lagi, þegar Matthías Þórðarson kom á vettvang, en þó sást, að maður hafði verið lagður svo, að höfuð vissi því sem næst í norður; hafði höfði verið lyft dálítið, maður legið á bakinu, fætur dálítið krepptar um hnén. Hægri handleggur hafði verið sveigður lítið eitt inn yfir nárann, en önnur bein voru flest úr lagi færð, og verður ekki meira um leguna sagt. Gröfin virðist hafa verið um 1,50 m að l., grafin niður að hvítleitu smágerðu vikulagi og því mjög hreinleg og þurr. Við fætur mannsins hafði verið lagður gamall hestur, jafndjúpt grafinn og hann. Hrossabeinin voru öll úr lagi færð. Maðurinn hafði dáið gamall. Í kumli hans var hinn mesti fjöldi gripa. En allir voru þeir upp teknir, áður enn rannsóknarmaðurinn kom á vettvang. Ekkert er því vitað um afstöðu þeirra í kumlinu, og margir eru skemmdir. Gripirnir eru sem hér segir: 10480. Spjót af K-gerð, sýnilega Sverd 21, þótt ekki hafi varðveizt nema falurinn og lítið brot af fjöðrinni. 10481. Skjaldarbóla af gerðinni Rygh 562, óheilleg. Áfastar við hana eru ryðprungnar leifar af einskeftudúk. 10482. Öxi, sennilega af K-gerð, en eigi er það fullvíst. 10483-84. Tvö brýni úr hein, annað lítið og með gati, ferstrent og snoturt, hitt stórt og klunnalegt, 29,8 sm að l., en úr sams konar steini. 10485-86. Tvær eldtinnur, báðar urðar með eldstáli, enda fastryðgaður járnútur við aðra þeirra, efallítið af eldstáli. 10487. Hnífblað úr járn, venjulegt. 10488. 4 met úr blýi og jafnvel eitt úr járn, þótt greining þess sé óviss. Stærsta metið er sem toppstýfð keila, Rygh 481, annað kringlótt og dæld tekin í það ofan, þriðja sem bumbumynduð kringla, fjórða ekki ósvipað öxi í laginu, minnir þó á metið frá Stóra-Klofa (kt 16). Metin voru öll læst í ryðkökk. 10489. Klömbur úr beini, brot. 10490. Þrír önglar úr járn, bundnir saman með bandi, sem vafið er um leggina. 10491. Járnkrókur, líkur önglunum, en vantar bæði agnhald og lykkju og mun því vera af gogg eða ífæru. 10492. Viðakolamolar allmargir. 10494. Jármél, og eru mislangir hlutarnir.

10495 Járnhringja af venjulegri gerð. 10496. Járnmalar og ryðkekkir, um 50 talsins, sumir eflaust úr reiðtygjum. Auðþekktur er einn rónagli.”

Kumlið var um 2,2 km suðvestan við bæ 001, nánast fyrir miðjum Hrútsdagatanga. Þar er gróið, smáþýft svæði en kumlin voru í tanganum austanverðum. Árbakkarnir eru brattir og grónir og eru um 1,5 m á hæð.

Engin ummerki kumlsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

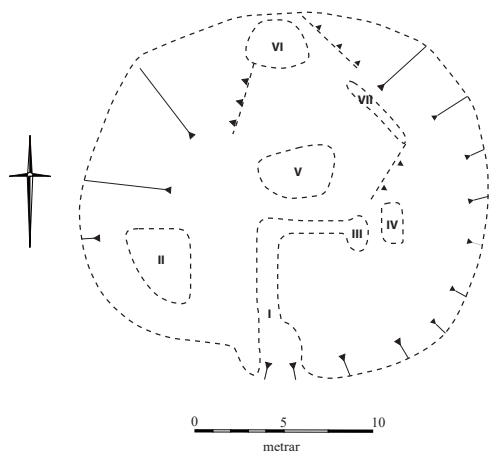
Heimildir: KEKH, 44-46; SB V, 157

RA-468:011 *Stampur* bæjarstæði býli 64°00.304N 19°57.692V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Fóðrast kann á afbýlinu (Stampi) i kýr, i vetrúngur.” “... hið fjarsta Stampslandargil, kennt við Stamp, öðru nafni Galtalækjarhjáleigu, sem er gömul hjáleiga frá Galtalæk, en liggur nú undir jörðinni; sér fyrir rústum hennar á túninu suðvestur frá bænum [003],” segir í örnefnalýsingu. “Stutt þaðan til suðvesturs, skammt frá túngirðingu, er lítill hóll. Þar stóð eitt sinn Galtalækjarhjáleiga, sem einnig, og líklega í niðrunarskyni, var kölluð Stampur. Gengur þessi hóll, sem ekki hefur verið hróflað við, enn undir Stampsnafninu. Milli Stamps og túngirðingar segir Magnús Magnússon að verið hafi örnefnið Litli-Stampur, og muni þar sennilega hafa verið einhver útikofi frá Stampi,” segir í örnefnalýsingu Ingólfs Einarssonar. “Hjáleigan stóð vestan við tún heimajarðarinnar, en er nú orðin þar innan garðs. Bæjartóftirnar sjást enn greinilega, enda enginn uppblástur þar nærri,” segir í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit. Býlið fór í eyði árið 1834. Rústahóll er þar sem býlið Stampur var og er hann um 330 m vestan við Galtalæk 003 og um 680 m vestan við Gamla-Geldingalæk 001.

Minjarnar eru í sléttlendu og nokkuð flatlendu túni.

Á rústahólnum er bæjartóft sem er um 22x20 m að stærð og snýr austur-vestur. Í henni má greina sex hólf og göng en tóftin er mjög hlaupin í þúfur og gróin. Hún er ekki slegin og var mikil sina á henni þegar hún var skráð á vettvangi (2013). Bæjarröðin virðist hafa snúið austur-vestur og hafa hús snúið dyrum til suðurs. Á miðri suðurhlíð tóftarinnar eru um 7 m löng göng I

Minjar um býlið Stamp 011, horft til austurs á ljósmynd.

til norðurs. Þau eru um 1 m á breidd og breikka til suðurs. Úr norðurenda ganganna beygja þau til austurs inn í hólfi III. Það er um 2x1 m að innanmáli og snúa norður-suður. Um 1 m austan við það er annað lítið hólfi IV sem er ámóta stórt og snýr eins. Ekki er ólíklegt að þessi tvö hólfi hafi tengst eða sé eitt og hið sama. Hólfi II er í suðvesturhorni tóftarinnar. Ekki sést op á því. Það er greinilegasta hólfið í tóftinni og er um 4x4 m að innanmáli og er innanmál þess skýrt nema í suðvesturhorni. Hólfi V er norðan við göngin og er það um 4x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ekki sést skýrt op á því. Ógreinilegt hólfi VI er í norðurenda tóftarinnar. Það er um 2,5x3 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést veggur á norðvesturhlið þess. Að lokum er mjó renna VII norðaustan við hólfi V og suðaustan við hólfi VI. Hún er um 4x0,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Hóllinn er um 2 m á hæð en veggjahleðslur eru um 1 m á hæð. Engin ummerki um Litla-Stamp, útikofa frá Stampi sjást á yfirborði og hefur verið sléttað yfir minjarnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM I, 286; Ö-Galtalækur, 26; Ö-Galtalækur IE, 3; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 65

RA-468:012 Gamlabrú hleðsla brú

64°00.211N 19°57.012V

Hleðslur úr brú 012 sjást sitthvorumegin við ræsi undir vegi, horft til austurs.

“Örskammt suðaustur frá bænum [003] var fyrrum brú á læknum [Galtalæk]; þar heitir Gamlabrú,” segir í örnefnalýsingu. Gamlabrú er um 330 m suðaustan við bæ 003.

Vegur liggur yfir brúna og hafa verið sett ræsi undir veginn þar sem vatnið rennur í gegn.

Hleðsluleifar sjást sitthvorumegin við ræsið, aðallega þó við syðri bakka lækjarins, vestan við veginn. Óvíst er um aldur hleðslunnar og er afar líklegt að hún hafi verið hlaðin upp aftur þegar ræsin voru sett undir veginn, enda er hún ógróin. Hleðslan er um 2 m á hæð og um 3 m á lengd, snýr NNV-SSA. Hleðslan er

greinileg vestan við veginn en sést ekki austan við hann. Það sést því ekki hversu breið hleðslan er en í henni sjást 9-10 umför.

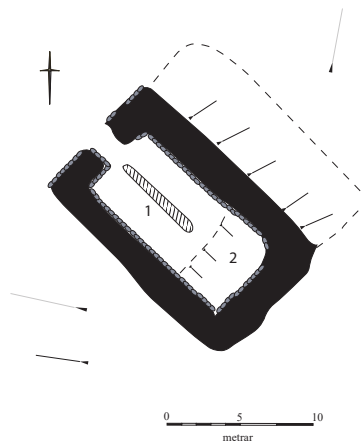
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Galtalækur, 25

RA-468:013 tóft+garðlag beitarhús

63°59.678N 19°58.170V

“Með læknum fram frá Grófinni er girt engi, sem nefnt er Flatir. Framan við þær eru ærhús og kring um þau girðing, er Gerði nefnist,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru líklega byggð á 20. öld. Þau eru 1,7 km suðvestan við bæ 001 og rúma 70 m vestan við Gerðisrétt 025. Fjárhúsin

Beitarhús 013, horft til austurs á ljósmynd.

sjást enn en garðlagið, Gerði, er horfið að mestu.

Fjárhúsin og vallargarðurinn eru í sléttu, grasivöxnu túni. Það er enn heyjað.

Tóft og garðlag eru á svæði sem er 120x50 m og snýr norður-suður. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er fjárhústóft. Hún er 17x10 m að stærð, snýr austur-vestur og skiptist í tvö hólfi. Í lýsingu þessari er byrjað vestar, í hólfi 1. Það er 11x6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru torf- og grjóthlaðnir og eru 0,6-1,3 m á hæð. Mest má sjá 7 umför grjóthleðslu í þeim. Grjóthlaðinn garði lggur eftir hólfinu endilöngu en ekki var hægt að fara þar inn sökum bárujárns og timburs úr þakinu. Uppistandandi dyr eru á miðjum vesturvegg. Þær eru 1,2 m á hæð og kamparnir grjóthlaðnir. Hólf 2 er austar og var hlaða. Það er 6x4 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir eru 2,5-3 m á hæð og allt hóflið er niðurgrafið um 1-1,5 m. Það má sjá 12-13 umför af grjóthleðslu í veggjunum að innan. Ekkert op sést inn í hóflið. Fyrir norðan alla tóftina sést upphækkun, líklega mannvistarlæg. Upphækkunin er 17x5 m að stærð, algóin og slétt. Hluti af svokölluð Gerði sést rúmum 80 m sunnan við tóft A. Þar er 40 m langt garðlag, vallargarður B, sem liggur norðvestur-suðaustur, niður grasivaxna brekku að Gerðislæk. Garðlagið er torf- og grjóthlaðið og má sjá 2-3 umför grjóthleðslu í því. Það er 1 m á hæð, 2 m á breidd og grasivaxið. Það er rofið á tveimur stöðum. Fyrir sunnan það sést einnig renna þar sem efni við gerð þess var tekið. Það afmarkaði mun stærra svæði en aðrar hliðar eru komnar í slétt tún.

Hættumat: engin hætta

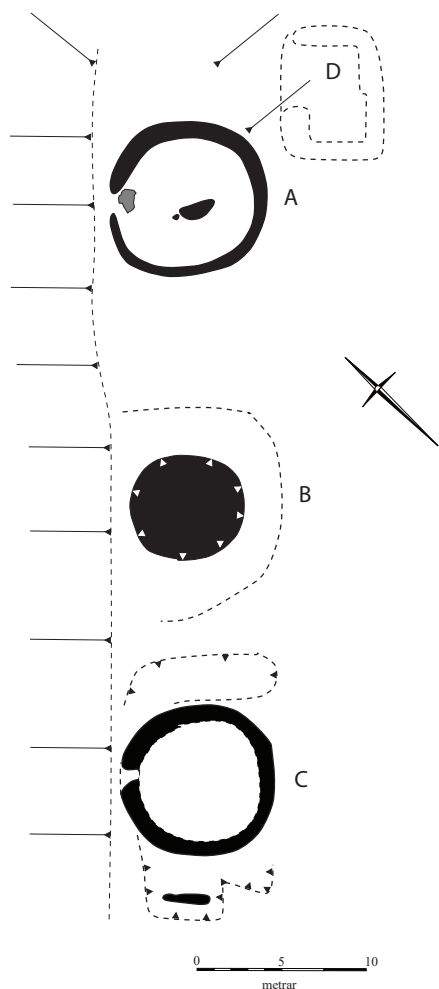
Heimildir:Ö-Galtalækur, 26

RA-468:014 *Borgir* tóftir fjárskýli

64°00.200N 19°59.226V

“Frá Fögurbrekku liggur löng laut til norðausturs. Hjá henni eru fornar fjárhúsrústir, er nefnast Borgir,” segir í örnefnalýsingu. Minjarnar eru um 1,9 km VSV við bæ 001 á norðvesturbrún Galtalækjarheiðar.

Heiðarbrúnin liggur norðaustur-suðvestur. Norðvestan við hana er löng gróin laut en þar norðvestan við er uppblástursgári og svo tekur gróið flatlendi við. Suðaustan við brúnina er gróin heiði.

Borgir 014.

Tóft 014A, horft til suðvesturs.

Tóft 014B, horft til suðvesturs.

Signar tóftir af þremur fjárborgum og einu heystæði eru á svæði sem er um 50x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Um allar tóftirnar má segja að þær virðast vera að mestu leyti torfhlaðnar og eru veggir þeirra mjög signir. Líklega hefur vindrof sorfið torfveggina niður og en þeir hafa gróið aftur. Í norðausturenda svæðisins, frammi á heiðarbrún, er tóft A. Hún er hringlaga og er einföld. Tóftin er um 9 m í þvermál en aðeins ytri brún veggja er skýr. Óljóst op er á tóftinni til norðvesturs, frammi á heiðarbrúninni. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Fast austan við tóft A er mjög ógreinileg tóft D, líklega heystæði. Hún er um 8x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Mesta hleðsluhæð er 0,1 m en norðvestur-langveggur er nánast ógreinanlegur. Ef til vill hefur verið op á þeim vegg. Um 8 m suðvestan við tóft A eru ummerki um fjárborg B. Þau ná yfir svæði sem er um 10x13 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Á miðju svæðinu er hringlaga þúst sem er um 6x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún sýnir að líkindum innanmál borgarinnar. Í kringum þústina er 2-3 m breið gróf sem hverfur frammi á heiðarbrúninni. Þar hafa veggir borgarinnar verið en þeir eru gjöreyddir. Þústin er um 0,3 m á hæð en grófin er 0,2-0,3 m á dýpt. Ekki er að sjá hvar op hefur verið á borginni en ætla má að það hafi verið til norðvesturs eins og á tóft A. Um 5 m suðvestan við borg B er tóft C. Hún er hringlaga og er um 9 m í þvermál. Tóftin er einföld og sjást ytri brúnir veggja nokkuð skýrt en innri brún er ógreinileg. Mesta hleðsluhæð

Tóft 014C, horft til suðvesturs.

Tóft af heystæði 014D, horft til suðvesturs.

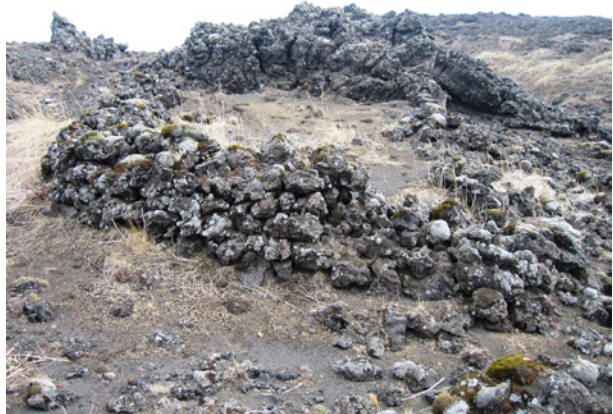
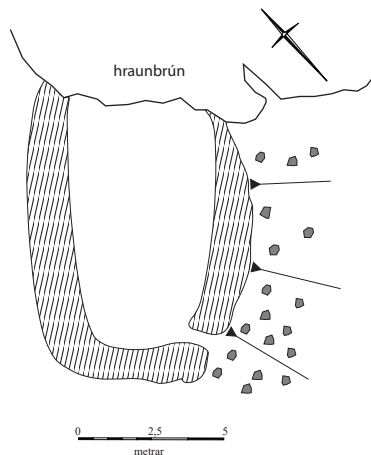
er um 0,5 m og óljóst op er á henni til norðvesturs. Beggja vegna við tóft C eru ummerki um efnistöku.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur, 27

RA-468:015 tóft rétt

64°01.189N 19°56.753V

Réttartóft 015, horft til norðausturs á ljósmynd..

“Í hraunbrúninni norðaustur frá Botnaskyggni er hár grjóthóll með vörðu á; nefnist hann Uppgjöf,” segir í örnefnalýsingu. Sveinn Sigurjónsson, heimildamaður hlóð vörðuna. Hún nær því ekki að teljast til fornleifa og var ekki skráð. Hins vegar er grjóthlaðin rétt suðvestan undir Botnaskyggni og vörðunni ungu, um 1,6 km norðan við bæ 003.

Réttin er hlaðin suðvestan undir hraunkletti sem hefur háan sléttan vegg mót suðvestri. Réttin er hlaðin neðan við hraunbrún og hallar til suðvesturs. Sendið hraun á jafnlendi er suðvestan við hana.

Tóftin er einföld og grjóthlaðin. Hún er um 10x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggur á suðausturhlið tóftarinnar er hruninn en það hallar undan veggnum til þeirrar áttar. Líklega var op inn í réttina í suðurhorni en það er orðið óljóst vegna hruns. Þar sem veggir

standa eru þeir 1-1,2 m á breidd og allt að 1,2 m á hæð. Mest sjást 4 umför. Horn í suðvesturenda eru bogadregin og tóftin mjókkar lítið eitt í þeim enda.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Galtalækur, 28

RA-468:016 *Fosshólmi* álagablettur

64°00.363N 19°57.068V

Í Fosshólma var álagablettur 016, horft til austurs.

Í bókinni Bárusog segir að í Fosshólmanum [Skógarfosshólmi] austan við túnið í Galtalæk, á fossbrúninni, sé álagablettur sem líf á að vera á og ekki megi hreyfa við honum. Álagabletturinn við fossinn er um 160 m vestan við Gamla-Galtalæk 001 og um 180 m austan við bæ 003.

Hólminn er fastur við land austan megin. Hann er vaxinn gömlu birki og er fagur á að líta. Fossinn hefur verið virkjaður og rennur í steiptum stokki.

Í gagnagrunninum Ísmús er hljóðrit af frásögn Vilhjálminu Ingibjörgu Filippusdóttur um

huldufólk í Fosshólma í landi Galtalækjar. Þar sáu barnaföt og þar mátti ekki hreyfa við neinu, ekki fella tré.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Bergsveinn Skúlason: Bárusog. Sögur og sagnir úr Breiðafirði 1988, 288-289; Ísmús/SÁM 86/625 EF: <http://www.ismus.is/i/audio/id-1025158>

RA-468:017 *Vatnsgata* gata leið

64°00.345N 19°57.129V

Vatnsgata 017, horft til austurs.

“Svokölluð Vatnsgata lá frá bænum [003] austur og niður að lækjum [sjá 072], í stefnu á Skógarfoss og Skógarfosshólma [016],” segir í örnefnalýsingu. Það sést móta óljóst fyrir götunni um 100 m austan við bæ 003. Um 180 m eru frá Galtalæk 003 að samnefndum læk.

Gatan liggur eftir flatlendum grasbala á tjaldsvæði suðvestan við smáhýsi sem leigð eru út til ferðamanna. Umhverfis tjaldsvæðið er trjágróður til skjóls.

Gatan sést á um 20 m löngum kafla og liggur austur-vestur. Hún er um 0,1 m á dýpt og um

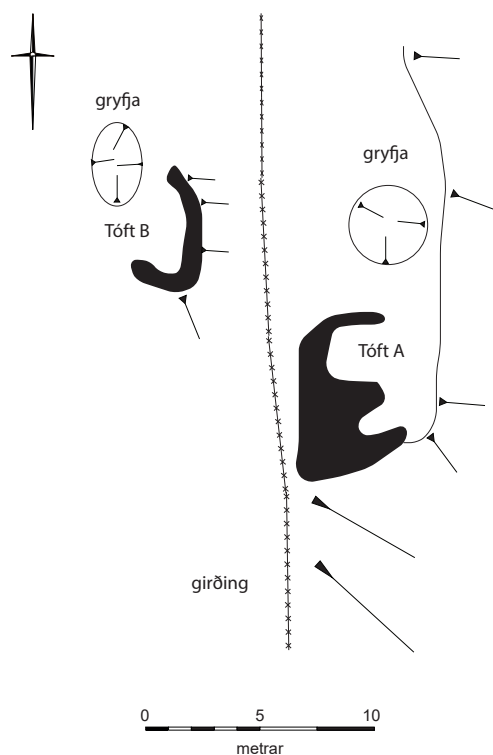
1 m á breidd innanmáls. Leiðin liggur að tröppum sem eru ofan við stíflu og rafstöð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:018 þúst fjárskýli

63°59.691N 19°58.102V

Óljósar tóftir 018.

Á efri mynd er tóft 018A, horft til suðurs. Á neðri mynd er tóft 018B, horft til ANA.

Að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, voru fjórar fjárborgir skammt norðaustan við fjárhús 013. Einhverjar þeirra eru komnar í slétt tún en þær sem eru á gilbrúninni sjást enn að hans sögn. Fjárborgirnar eru 1,6 km suðvestan við bæ 001 og 60 m austan við fjárhús 013. Fjárborgirnar voru innan Gerðisins (sjá 013b) en það er líklega mun yngra mannvirki. Vírgirðing liggur þvert í gegnum tóftirnar.

Vestan við fjárborgirnar er slétt, grasivaxið tún en gróin brekka er niður að Gerðislæk til austurs. Túnið er enn í rækt og er slegið.

Á svæði sem er 28x24 m að stærð og snýr norður-suður eru óljósar þústir og veggjabrot. Hér er líklega um tvær fjárborgir að ræða og var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar. Þúst A er austar, efst á gilbrúninni niður að Gerðislæk. Þar má sjá þúst, 14x8 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er 0,2-0,3 m á hæð, algróin og smáþýfð. Líklega var þetta tóft með tveimur hólum en þetta er afar óljóst. Beinir bakkar eru á þústinni en þeir eru signir. Fyrir norðan þústina er hola sem er 6 m í þvermál. Vírgirðing liggur eftir vesturhlið þústarinnar. Hleðsla B er 6 m vestan við þúst A og er í sléttu túni. Þar sést bogadregið veggjarbrot sem afmarkar 8x2 m stórt svæði. Veggurinn er 0,5 m á hæð, 2 m breiður og algróinn. Önnur hola er 2 m norðvestan við

vegginn. Allar þessar minjar eru signar, grónar og óskýrar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-468:019 renna traðir

64°00.372N 19°57.310V

“Lambhús [006] stendur örskammt norðaustan við bæinn [003], en fast vestan þess, milli lambhúss og traða (heimreiðar) hétu Eystri-Lambadalur og Vestri-Lambadalur,” segir í örnefnalýsingu. Traðirnar eru sýndar á túnakorti frá 1917 og þar eru þær um 90 m á lengd og lágu frá bæ 003 til norðurs. Enn sést móta fyrir tröðunum í túni.

Túnið er flatlent og fremur slétt. Heimreiðin að bænum sem nú (2013) er farin er vestan við traðirnar. Hún liggur NNV-SSA og liggur yfir suðurenda traðanna.

Ógreinilega sést móta fyrir tröðunum á um 65 m löngum kafla. Fyllt hefur verið upp í þær og sést enn ógróin eða hálfgróin mól í þeim. Þær virðast vera um 2 m að innanmáli.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:020 Brúin hleðsla brú

64°00.476N 19°57.020V

Brú 020, horft til norðvesturs.

“Norðaustur af lambhúsinu [006], fast við lækinn og suðvestan við nyrðri enda brúarinnar, þar sem nú er ekið yfir Galtalæk, var hóll, sem hét Brúarhóll, en hefur fyrir nokkru verið gersamlega rofinn vegna vegabóta. Var kenndur við hlaðna göngubrú, sem enn er yfir lækinn, beint austur undan hólnum. Hún var kölluð Brúin,” segir í örnefnalýsingu. Leifar af brúnni sjást enn um 205 m norðvestan við Gamla-Galtalæk 001 og um 135 m norðan við vað 062.

Brúin er fast suðaustan við ræsið sem bílvegurinn liggur yfir. Á norðvesturbakkanum er vegurinn mjög nærri brúnni og er bratt niður af honum að henni. Á suðausturbakkanum er lágur uppblásinn bakki sem tekinn er að gróa á ný og vex þar m.a. trjágróður.

Brúin var hlaðin úr hraungrýti og sést enn hleðsla sem er um 25 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Á lækjarbökkunum er hún heilleg, um 1,5 m á breidd og 1 m á hæð, en í læknum er hún hrúin þó að enn sjáist hún vel. Mest sjást 3 umför í hleðslu.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:021 Hrúthagavað heimild um vað

64°00.146N 19°57.279V

“Fast ofan við þetta gil [Kúagil] hét Hrúthagavað á læknum, því að um það lá leiðin [022] fram

Hrúthagavað 021, horft til suðvesturs.

í Hrúthaga ...,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er um 125 m vestan við Fornubrú 047 og um 370 m sunnan við bæ 003.

Lágir, grasi grónir bakkar eru beggja vegna lækjarins við vaðið. Þó er komið rof í norðurbakkann. Lækurinn er 40-50 m breiður á þessum stað en fremur grunnur og straumlítill.

Bíslóði liggur að vaðinu og frá því og eru það einu ummerkin um vaðið. Stefnan á vaðinu er norðaustur-suðvestur. Við norðausturenda vaðsins hefur verið rutt úr bíslóðanum til að

auðvelda umferð og dálítið vik hefur myndast inn í lækjarkakkann við suðvestur enda vaðsins vegna umferðar um það.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:022 heimild um leið

64°00.150N 19°57.262V

“Fast ofan við þetta gil [Kúagil] hét Hrúthagavað [021] á læknum, því að um það lá leiðin fram í Hrúthaga ...,” segir í örnefnalýsingu. Bíslóði liggur að Hrúthagavaði 021 frá bæ 003, meðfram læknum, og hinum megin við vaðið heldur slóðinn áfram að Lóni þar sem hann sameinast öðrum bíslóðum og vegum.

Leiðin liggur að miklu leyti um uppblásið svæði sem tekið er að gróa á ný.

Aðeins sést bíslóðinn á þessari leið en engar götur. Slóðinn er 3-4 m á breidd. Á loftmynd má fylgja honum á um 500 m löngum kafla. Hrúthagi er óblásin gróðurtorfa og þar voru beitarhús, Hrúthagahús 037, og tún við það og lá leiðin að öllum líkindum þangað.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 2

RA-468:023 Eyfatótt heimild um fjárhús

64°00.245N 19°57.565V

“Suðaustur af Stampi [011] var einhverju sinni kofi, og hét þar síðar Eyfatótt, kennd við Eyjólf (f. 22/2 1856, d. 8/11 1923) Finnbogason, mállausan mann sem hafði þarna ærnar sínar. Þarna er engin tótt lengur,” segir í örnefnalýsingu. Sveinn Sigurjónsson, heimildamaður, taldi rétt nafn vera Eyvindartættur. Kofinn var um 150 m suðaustan við Stamp og um 285 m suðvestan við bæ 003.

Fjárhúsin voru þar sem nú er sléttað tún.

Ekki sjást nein ummerki um kofann og er hann horfinn vegna sléttunar. Að sögn heimildamanns voru tóftirnar ekki jafnaðar út heldur var sléttað yfir þær þannig að hleðslur úr húsinu eiga að vera á þessum stað undir sverði þó að ekkert sjáist á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 3

RA-468:024 *Hólakofi* heimild um fjárhús

64°00.040N 19°58.037V

“Vallendisheiðin suðvestur og vestur af Galtalækjartúni, báðum megin þjóðveggar, heitir einu nafni Galtalækjarheiði eða aðeins Heiði. Úr því kemur suðvestur fyrir Gróf breikkar Heiðin mjög. Skammt suðvestur af fremri og lægri enda Grófar stendur svonefndur Hólakofi; þar voru hafðar veturgamlar ær, að minnsta kosti fyrr á tímum,” segir í örnefnalýsingu. Kofinn var um 325 m suðvestan við bæ 003 og um 20 m norðaustan við steinsteypt fjárhús.

Kofinn var þar sem malarvegur liggur nú í grösugri heiði. Vegurinn liggur að steinsteyptum fjárhúsum og áfram niður með Galtalæk.

Búið er að rífa kofann og engin ummerki um hann sjást á vettvangi.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

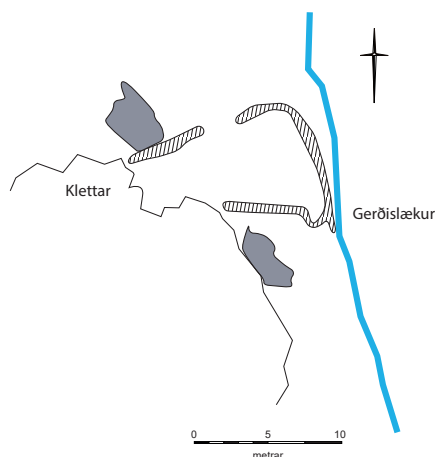
Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 3

RA-468:025 *Gerðisrétt* tóft rétt

63°59.687N 19°58.083V

“Gerðishlið svonefnt var á girðingunni að ofanverðu [sjá 013] og þar suður við Gerði var einnig talað um Gerðisrétt,” segir í örnefnalýsingu. Gerðisrétt er í lækjargili Gerðislækjar, skammt sunnan við Steinboga 055. Gerðisrétt er 70 m austan við fjárhús 013 og 1,6 km suðvestan við bæ 001. Gerðislækur rennur fast austan við réttina.

Gil Gerðislækjar er 7-10 m djúpt og víða eru klettar efst í því. Annars er gilbrekkurnar grónar, brattar og náttúrulegir paldrar hér og þar.

Gerðisrétt 025, horft til SSV á ljósmynd.

Réttin er 12x12 m að stærð, grjóthlaðin og skiptist í tvö hólfi. Lýsingin hefst sunnar í hólfi 1. Það er 12x7 m að stærð og snýr austur-vestur. Hólfið liggur í aflíðandi halla til austurs, að læknum.

Það mjókkar til vesturs og endar við kletta sem afmarka þá hlið. Klettarnir eru 1,3-2,5 m á hæð og birkihrísla vex ofan á þeim. Veggirnir eru 0,2-0,4 m á hæð og afmakast af einfaldri steinaröð. Steinarnir eru fremur stórir og vaxnir mosa og skófum. Op er á miðri norðurhlið, yfir í hólfi 2. Að innan er hóflið grasivaxið og slétt. Hólf 2 er norðar. Það er 4x4 m að stærð og veggirnir eins og í hólfi 1. Hóflið er opið til norðvesturs, meðfram kletti sem þar er. Annað op er til austurs, yfir í hólfi 1.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 4

RA-468:026 Gjögrabré heimild um brú

63°59.441N 19°58.423V

Gjögrabré 026 var yfir Gjögrolænu en engin ummerki sjást lengur um hana. Horft til suðurs á mynd.

“Austast á Gjögrolænu var svonefnd Gjögrolabré,” segir í örnefnalýsingu. Gjögrolabré var 2,1 km suðvestan við bæ 001 og tæpa 500 m suðvestan við beitarhús 013. Gjögrolæna er lítill lækur sem sameinast Gjögrolæk skammt vestan við brúna. Galtalækur heitir Gjögrolækur á þessum kafla. Brúin er horfin. Ekki er vitað á hvaða leið brúin var notuð en líklega var það engjavegur. Óljóst mótast fyrir leið sunnan lækjarins, þar sjást paldrar á 20-30 m löngum kafla.

Gjögrolæna er grunn en mýrlent er meðfram henni. Hún er 6 m breið og bakkarnir eru 0,5-

1 m háir nema til austurs, þar sem hún fellur í Gjögrolæk. Þar var brúin/vaðið. Bakkarnir eru 0,2-0,5 m háir þar og aflíðandi. Allt umhverfis lækinn er gróið svæði.

Engin ummerki brúarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 4

RA-468:027 heimild um rétt

64°00.553N 19°57.242V

Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Engin blástur hafði orðið vestan lækjarins, er rennur norðan og austan við túnið, en eftir miðja 19. öld fór að myndast skarð framan lækjarins norðan við túnið og eigi stærra en svo í fyrstu, að haft var fyrir fjárrétt.” Ætla má að réttin hafi verið um 390 m norðan bæ 003 og um 425 m norðvestan við Gamla-Galtalæk 001.

Réttin í uppblástursskarðinu var að líkindum í norðausturenda þess, næst læknum. Þar er skarðið 50-70 m breitt og 4-5 m á dýpt. Það er orðið gróið næst læknum.

Engin ummerki um mannaverk sjást í skarðinu og ekki er ljóst hversu mikil þau hafa verið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 65

RA-468:028 garðlag óþekkt

64°00.436N 19°58.595V

Útflatt garðlag 028, horft til suðausturs.

Samkvæmt Sveini Sigurjónssyni, heimildamanni, sést móta fyrir garðlagi á milli Löngulautar og Stökubrúnar. Það er 1,4 km vestan við bæ 001. Tilgangur garðlagsins er óþekktur.

Garðlagið er í óræktuðu túni, nýttu til hrossabeitar til austurs. Til vesturs er gróið svæði, allt að uppblánu svæði sem kallast Mosar. Virgirðing liggur fast við austurenda garðlagsins, það gæti mögulega náð lengra í þá átt en sést ekki sökum gróðurs. Hrossabeit er þar sem austurhluti garðlagsins og þar sést

það betur.

Garðlagið er nánast útflatt og sést illa á yfirborði. Það sést á 30 m löngum kafla og liggur suðasustur-norðvestur. Það er 2 m breitt og 0,2-0,3 m á hæð. Það er algróið og sést einna helst sem sléttur bakki sem liggur á milli Löngulautar og Stökubúnar. Garðlagið sést ekki austan við Löngulaut. Það er líklega torfhlaðið, hvergi sést glitta í grjóti.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 5-6

RA-468:029 Stöðull heimild um kvíar

64°00.408N 19°57.418V

“Lá hólbunga á suðausturbarmi Litluskarða, vestan við þjóðveginn, var Stöðull. Lág hólbunga á suðausturbarmi Litluskarða, beint norður af heimreiðinni, er í lýsingu Magnúsar Finnbogasonar kölluð Staðarhóll. Heimildarmenn mínir muna ekki eftir því nafni, en sumir þeirra hafa talið sennilegast að hóllinn hafi jafnvel heitið Stöðulhóll, því að hann er fast norðan við Stöðulinn,” segir í örnefnalýsingu. Stöðullinn var 950 n norðan við Ölduvað 038 og rúma 400 m norðvestan við bæ 001. Landvegur liggur fast sunnan við áætlaða staðsetningu stöðulsins en lítilla ummerkja á yfirborði er að vænta, hér voru færíkvíar.

Stöðulhóll er grasivaxinn, um 10 m í þvermál og 2 m á hæð. Hóllinn er brattur til norðurs, líklega sökum uppblásturs.

Engin ummerki stöðulsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6

RA-468:030 garðlag túngarður

64°00.419N 19°57.252V

Túngarður 030, horft til norðausturs.

“Vest-norðvestur yfir hana [Norðurheiði], yfir framanverð Skörð, frá svonefndu Ærhliði á túngarðinum, lá svonefnd Ærgata [032],” segir í örnefnalýsingu. Leifar af túngarði sjást á kafla meðfram NNV-hlið túnsins, um 20 m suðaustan við þjóðveg og samsíða honum og um 130 m norðan við bæ 003. Túngarðurinn er líklega sá sami og sýndur er á túnakorti frá 1917 en á því korti er hann eingöngu meðfram norðurhlið túnsins. Bæjarstæði 003 er innan túnsins sem túngarðurinn afmarkaði að hluta. Túnið sem sýnt er á túnakortinu er

um 270x260 m að stærð og snýr ANA-VSV. Garðurinn hélt áfram, út fyrir mörk túnsins til ANA og VSV.

Garðurinn er á milli þjóðveggar og gamals túns ANA við heimreið að bænum. Hann er að hluta innan hólfs sem hestum er beitt á og að hluta innan hólfs sem er friðað fyrir beit. Innan friðaða hólfsins eru tré farin að vaxa á ANA enda garðsins.

Garðurinn sést á um 55 m löngum kafla og liggur ANA-VSV. Hann er 1,5-2 m á breidd og 0,5 m á hæð. Garðurinn var líklega grjóthlaðinn en er algróinn og ekki sést í grjóthleðslur.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6; Túnakort 1917

RA-468:031 *Stamplindargil* heimild um vatnsból 64°00.146N 19°57.627V

Stamplindargil er um 300 m sunnan við Stamp 011 og um 60 m ANA við garðlag 064. Eins og nafnið bendir til var þarna vatnsból ábúenda í Stampi og hefur vatnsgatan verið löng og í aflíðandi halla til suðurs að lindinni. Áður var brunnur 046 litlu sunnan við Stamp en fyllt var upp í hann eftir að barn druknaði í honum og eftir það var vatn fengið í Stamplindargili.

Lindin er nyrst í allbreiðu og grunnu gili inn í bakka Galtalækjar. Það liggur í sveig frá suðaustri til norðurs.

Ekki sjást mannaverk við uppsprettuna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6

RA-468:032 *Ærgata* heimild um leið 64°00.429N 19°57.241V

“Vest-norðvestur yfir hana [Norðurheiði], yfir framanverð Skörð, frá svonefndu Ærhliði á túngarðinum [030], lá svonefnd Ærgata,” segir í örnefnalýsingu. Ærgatan lá frá túngarði 030 um 160 m norðan við bæ 003 til VNV.

Leiðin lá frá túni þar sem nú (2013) er vegarkantur og þjóðvegur, áfram yfir uppblásin Skörð

og yfir gróna Norðurheiði.

Ekki sáust neinar götur á leiðinni og hefur henni verið raskað á stórum köflum vegna vegagerðar og uppblásturs. Ekki er ljóst hvert leiðin lá.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6

RA-468:033 *Nýja-Galtalækjarsel* heimild um sel

Í Landmannabók er tilvísun í vitnisburð frá 1649 um Klofaskóga, skógarítak sem Klofi (463:001) og Klofakirkja (463:002) áttu í Merkihvolslandi: “Hjá Nýja-Galtalækjarseli liggur ein gata [034] vestur eftir að þúfu einni þar á flötinni.” Ekkert er vitað um það hvar þetta sel var og af þeim sökum reyndist ekki unnt að staðsetja það. Ekki er útilokað að hleðslur 058 séu leifar af seli þó að ekki sé hægt að staðfesta að það hafi verið Nýja-Galtalækjarsel. Hleðslurnar eru um 1,8 km NNA við Merkihvol 469:005 og um 9,5 km ANA við Stóra-Klofa 463:001.

Nafnið Nýja-Galtalækjarsel gefur til kynna að eldra Galtalækjarsel hafi verið verið til en ekkert er vitað um það.

Heimildir:Landmannabók, 332

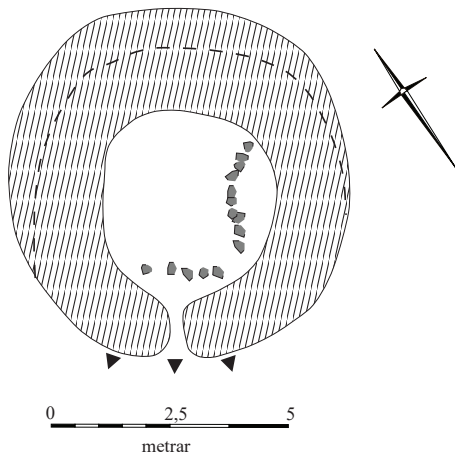
RA-468:034 heimild um leið

Í Landmannabók segir: “Vitnisburður frá 1615 um Klofaskóga, skógarítak sem Klofi [463:001] og Klofakirkja [463:002] áttu í Merkihvolslandi: “Hjá Nýja-Galtalækjarseli [033] liggur ein gata vestur eftir að þúfu einni þar á flötinni.”” Ekkert er vitað um það hvar selið og gatan voru. Ekki er útilokað að hleðslur 058 séu leifar af seli þó að ekki sé hægt að staðfesta að það hafi verið Nýja-Galtalækjarsel. Hleðslurnar eru um 1,8 km NNA við Merkihvol 469:005 og um 9,5 km ANA við Stóra-Klofa 463:001. Þar sjást engin ummerki um götur enda hefur uppblástur leikið svæðið grátt.

Heimildir:Landmannabók, 332

RA-468:035 tóft fjárskýli

64°00.905N 19°56.625V

Fjárborg 035, horft til norðausturs á ljósmynd.

Fjárborgartóft er um 535 m sunnan við rétt 015 og um 1,2 km norðaustan við bæ 003.

Fjárborgin er á lágrí hæð í sendnu hrauni sem hefur blásið upp og nánast enginn gróður er hér í kring. Um 10 m vestan við tóftina er ruddur vegarslóði. Um 10 m sunnan við fjárborgina er sérstæður klettaveggur, hraunhella sem stendur upp á rönd og veitir gott skjól.

Borgartóftin er að mestu hrunin en virðist hafa verið topphlaðin. Hún er um 4 m í þvermál innanmáls en utanmáls er hún um 7 m í þvermál. Op er inn í tóftina úr suðvestri. Mest hefur hrunið úr veggjum til norðvesturs og norðausturs. Hrun úr veggjum er inni í tóftinni og hún hefur fyllst af sandi að miklu leyti. Þar sem hleðslur standa eru þær um 1 m á hæð. Mest sjást 4 umför.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

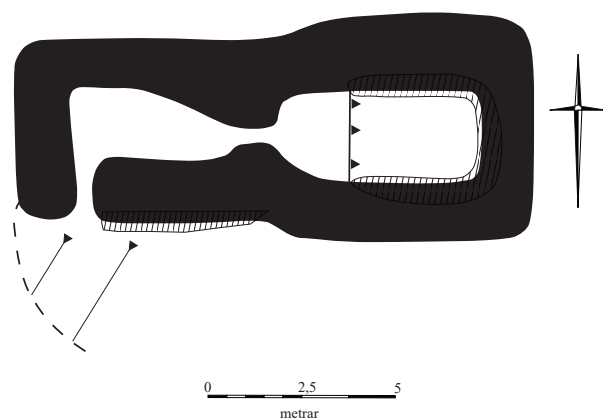
Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 7

RA-468:036 *Litluhús* tóft beitarhús

64°00.354N 19°56.744V

“Í tungunni ofan við þann litla læk, örskammt austan við Gamla-Galtalæk [001], eru tættur svonefndra Litluhúsa, en þar voru hafðir yngri sauðir,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóft er um 120 m suðaustan við Gamla-Galtalæk og um 450 m austan við bæ 003.

Beitarhúsin er á gróðurtorfu sem hefur að mestu sloppið við uppblástur en þó eru grónar hvompur (og jarðföll) sunnan og suðvestan við tóftina þar sem líklegt er að hafi byrjað að blása upp en gróið aftur. Tangavatn er tilbúið vatn og er það litlu sunnan við tóftina. Í kringum gróðurtorfuna er trjágróður en tóftinni stafar ekki ógn af honum enn sem komið er.

Litluhús 036, horft til ASA á ljósmynd.

Tóftin er torf- og grjóthlaðin og skiptist í þrjú hólfi. Hún er um 14x6 m að stærð og snýr austur-vestur. Í vesturenda er hólfi I, fjárhúshluti tóftarinnar. Það hólfi er um 4,5x2 m að innanmáli. Hólfið er samansigið og mjókkar til austurs. Op er á hólfinu í suðvesturhorni. Einnig er op á því í austurenda inn í hólfi II. Það er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Úr þessu hólfi er 0,3 m hár kantur niður í hólfi III sem er lítið niðurgrafin hlaða. Hólfi III er um 2,5x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Það er skýrasta hólfið í tóftinni. Mesta hæð veggja í tóftinni er

um 1,2 m og mest sjást 3 umför í innanverðu hólfi III.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 7

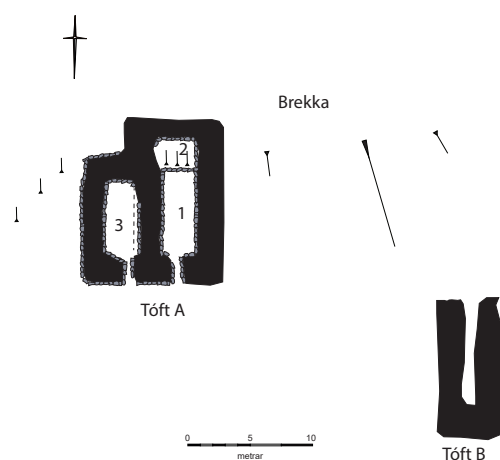
RA-468:037 *Hrúthagahús* tóftir beitarhús

63°59.606N 19°57.818V

“Allstór tunga, hrauni þakin, verður milli Galtalækjar og Ytri-Rangár, og mjókkar mjög til suðvesturs. Hraun þetta heitir Hrúthagahraun, en framarlega og austarlega í tungunni er stór gróðurtorfa, sem var slegin og heitir Hrúthagagi. Suðausturbrekkur Hrúthaga eru háar niður að Rangá, og heita Hrúthagabrekkur. Í þeim framarlega var svonefnt Hrúthagahús. Þar voru ýmist höfð lömb eða veturgamlar kindur,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsin eru 1,6 km suðvestan við bæ 001 og 350 m ASA við beitarhús 013.

Tóft 037A, horft til VSV.

Beitarhús 037.

Tóft 037B, horft til suðurs.

Brött, grasivaxin brekka í halla til suðausturs að Ytri Rangá er hér. Hún er 15 m há og tóftirnar eru ofarlega í henni. Birkirtré vaxa í brekkunni og eru þau líklega sjálfsáð.

Á svæði sem er 36x25 m að stærð og snýr NNV-SSA eru tvær tóftir. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er norðvestar og skiptist í þrjú hólfi. Hún er 12x11 m að stærð og snýr norður-suður. Hólf 1 er suðvestast. Það er 7x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir

eru 1,5-2,5 m á hæð og op á miðri suðurhlið. Að innan eru veggirnir grjóthlaðnir en að utan er bæði torf og grjót. Það sjást mest sjö umför grjóthleðslu í þeim. Veggjahrun er inni í hóflinu til vesturs. Hólf 2 er norðan við hólf 1. Það er 4x3 m að stærð, snýr austur-vestur og var hlaða. Hólfð er grafið inn í brekku til norðurs. Veggirnir eru 3-3,5 m á hæð og 11-13 umför af

grjóthleðslu er í þeim. Efst á norðurgaffli sést ennþá hluti af glugga þar sem heyinu var kastað inn. Gólfíð er lægra en í hólfi 1 og ekkert op sést þar inn. Hólf 3 er vestan við hólfi 1. Það er 5x3 m að innanmáli, snýr norður-suður og grafið inn í brekkku. Veggirnir eru 1-2,5 m á hæð og einungis sést grjót að innan. Norðurgafflinn stendur ennog þar er burst. Þar og í veggjunum má sjá 5-10 umför grjóthleðslu. Líklega var jata meðfram austurhlið. Hólfíð er opið til suðurs en hrúnið er fyrir hann að hluta. Tóft B er 18 m suðasustan við tóft A. Hún er 11x5 m að stærð, einföld og snýr NNV-SSA. Veggirnir eru nánast útflattir, 2 m á breidd og 0,3 m á hæð. Þeir eru algrónir og hvergi glittir í grjót. Tóftin er opin til NNV. Birkihrísla vex á vesturveggnum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 7

RA-468:038 Ölduvað heimild um vað

63°59.903N 19°57.279V

Steyptir hliðstöplar við Ölduvað 038, horft til suðausturs.

“Beinasta leið milli Galtalækjar og Næfurholts [sjá 039] var yfir Rangá á Ölduvaði, sem er örskammt ofan við ós fremri Hrúthagalænu,” segir í örnefnalýsingu. Ölduvað er 750 m norðaustan við Gerðisrétt 025 og rúma 900 m sunnan við bæ 001. Steinsteypdir stöplar eru á bökkum Ytri-Rangár þar sem vaðið var. Lágt skarð sést í árbökkunum þar sem farið var yfir.

Ytri-Rangá er 15-20 m breið á þessum

slóðum og fremur djúp. Bakkarnir eru lágir og auðvelt að fara út í ána.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 8

RA-468:039 heimild um leið

63°59.979N 19°57.209V

“Beinasta leið milli Galtalækjar og Næfurholts var yfir Rangá á Ölduvaði [038], sem er örskammt ofan við ós fremri Hrúthagalænu,” segir í örnefnalýsingu. Leiðin lá til norðurs frá Ölduvaði 038, upp “skarð” í Hrúthagahrauni. Leiðin lá áfram að Gömlubró 012 og að bænum að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns. Leiðin var ekki bílfær.

Brún Hrúthagahrauns er vaxið náttúrulegum birkiskógi norðan við Ytri Rangá og ekki sér til leiðarinnar þar. Þegar komið er norðar er hraunið uppblásið allt að Galtalæk. Ekki sér til leiðarinnar við bæinn.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 8

RA-468:040 *Sporðvað* heimild um vað

63°59.366N 19°58.277V

“Tungan milli Galtalækjar og Rangár er örmjó syðst, og heitir þar Hrúthagatangi. Þar eru tvö vöð á ánni [sjá einnig 041]. Hið syðra heitir Sporðvað, liggur úr suðurodda Hraunteigs austan ár, Hraunteigssporði,” segir í örnefnalýsingu. Sporðvað er 2,2 km suðvestan við bæ 001 og 180 m suðaustan við Gjöggrabrú 026. Ekki er vitað á hvaða leið vaðið var notað.

Gróið, smáþýft svæði er á þessum slóðum. Hrúthagatangi er flatur og árbakkarnir eru brattir, 1,5 m á hæð og grónir.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 8

RA-468:041 *Dýjavað* heimild um vað

63°59.506N 19°58.254V

“Tungan milli Galtalækjar og Rangár er örmjó syðst, og heitir þar Hrúthagatangi. Þar eru tvö vöð á ánni. Hið syðra heitir Sporðvað [040], liggur úr suðurodda Hraunteigs austan ár, Hraunteigssporði. Hitt vaðið er 200-300 m ofar, nálega mitt á milli Sporðvaðs og lítills viðarhólma við austurlandið er var áður lítillaga getið, og heitir það vað Dýjavað,” segir í örnefnalýsingu. Dýjavað er 2 km suðaustan við bæ 001 og rúma 200 m norðan við Sporðvað 040. Þar sem vaðið var eru tveir steinsteypdir stöplar, á mjóu hafti sem skilur að Gjöggralæk og Ytri-Rangá. Stöplarnir voru steypdir milli 1950-1951 að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns.

Gróið, smáþýft svæði er á þessum slóðum. Fyrir norðan er brött brekka til suðurs, niður úr Hrúthaga. Hrúthagatangi er flatur og árbakkarnir eru brattir, 1,5 m á hæð og grónir.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 8

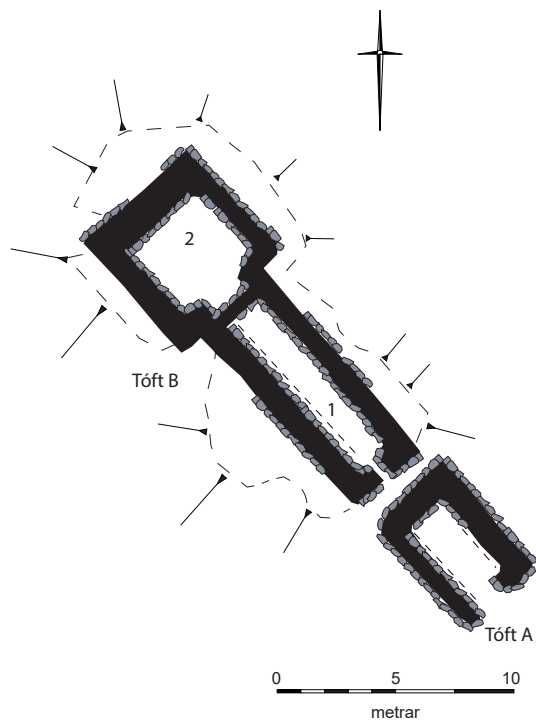
RA-468:042 *Stóruhús* tóftir beitarhús

64°00.485N 19°55.567V

Tóft 042A, horft til suðausturs.

Tóft 042B, horft til suðausturs.

Stóruhús 042.

“Norðvestan við Brik er stórt svæði skóglaut, og stendur þar fjárhús og hlaða. Hér voru áður hýstir sauðir, og voru þá húsin nefnd Stóruhús,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru 1,1 km austan við bæ 001 og 2,3 km suðaustan við fjárborg 051. Malarvegur er fast austan við tóftirnar en þær eru innan tjaldsvæðisins í Galtalækjarskógi. Leikvöllur er austan við malarveginn og nokkrar byggingar.

Tóftirnar eru í sléttu, grasivöxnu túni á lágu hólbarði. Allt umhverfis það er birkiskógur.

Á svæði sem er 48x12 m og snýr suðaustur-norðvestur eru tvær tóftir. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar. Tóft A er norðvestar. Hún er 12x8 m að stærð, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 1,5 m á hæð og að innan má sjá 4-7 umför grjóthleðslu. Að utan sést glitta í grjót hér og þar. Grjóthlaðnar

jötur eru meðfram austur- og vesturbegg. Þær eru 0,3 m á hæð og má sjá eitt umfar í þeim. Suðurveggurinn er hruninn að hluta. Op er á miðri norðvesturhlið. Tóft B er 3 m suðaustan við tóft A. Hún er 33x12 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólfi. Lýsingin hefst í hólfi 1 sem er norðvestar. Það er 17x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Op er á miðjum norðvesturvegg. Veggirnir eru 1,4-1,8 m á hæð og má sjá 3-5 umför grjóthleðslu að innan. Að utan sjást tvö umför grjóthleðslu. Líklega voru jötur við báðar langhliðar en það er óskýrt sökum veggjahruns. Hólf 2 er suðaustar og er hlaða. Það er 8x8 m að innanmáli og gólfíð er 0,2-0,3 m lægra en í hólfi 1. Veggirnir eru 1,7-2 m á hæð og 5-7 umför grjóthleðslu sjást í þeim. Að utan eru 2-3 umför grjóthleðslu sjáanleg. Grjótin í veggjunum að innan er höggvið til að einhverju leiti. Bárújárnsþak var yfir allri tóftinni. Meðfram tóftinni sést uppsöfnun mannvistarlaga á tveimur stöðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 9

RA-468:043 frásögn vatnsból

64°00.367N 19°56.836V

Að sögn heimildamanns, Sveins Sigurjónssonar, var vatnsból Gamla-Galtalækjar 001 í gili á milli Gamla-Galtalækjar og Litluhúsa 036. Í því er kröftug uppspretta um 45 m suðaustan við Gamla-Galtalæk.

Gilið er alldjúpt og að mestu gróið en vesturhlið gilsins er ógróin vegna nýlegs jarðrasks. Afliðandi halli er ofan í það að norðvestanverðu þar sem best aðgengi virðist hafa verið niður í gilið.

Vatnsból 043 Gamla-Galtalækjar, horft til norðurs.

Ekki sjást fornnannaverk í gílinu við uppsprettuna en vatnsleiðsla liggur úr henni eftir gílinu til suðurs. Gilið liggur til suðvesturs. Um 160 m sunnan við Gamla-Galtalæk rennur lækurinn sem rennur í gílinu út í Galtalæk.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 9

RA-468:044 hleðsla útihús

64°00.340N 19°57.274V

Hleðsla 044, horft til norðausturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var stórt útihús 10-15 m ASA við bæ 003 og fast suðvestan við það var stórt gerði, líklega heygarður. Að sögn heimildamanns, Sveins Sigurjónssonar, var þarna sambyggt fjós, hesthús og hlaða. Heygarður var áfastur byggingunum á sama stað og gerðið sem sýnt er á túnakorti. Heygarðurinn var í tíð heimildamanns minni en gerðið á túnakortinu. Engin ummerki um útihúsið sjást lengur en vesturhlið heygarðsins sést enn.

Slétt malarplan og stór steinsteypt skemma er

þar sem útihúsið stóð áður.

Sem fyrr segir sjást engar leifar af útihúsinu og hefur það líklega verið rífið. Hleðslur í vesturvegg heygarðsins sjást liggja til suðurs á um 18 m löngum kafla. Þar sem hleðslan hverfur sést óljóst kantur á um 4 m löngum kafla sem beygir svo til austurs á 5 m löngum kafla. Alls sjást því ummerki um heygarðinn á svæði sem er um 22x5 m að stærð og snýr norður-suður. Norðurendi hleðslunnar á vesturvegg er fast við suðausturhorn íbúðarhússins á bæjarstæði 003. Í hleðslunni eru hraunhellur, hún er hæst um 0,6 m og í henni sjást mest 4 umför.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

RA-468:045 frásögn legstaður

63°59.591N 19°58.166V

Samkvæmt Sveini Sigurjónssyni, heimildamanni, blés upp kuml sunnan við Steinboga 055 og suðvestan við Hrútafaga. Kumlið var 1,6 km suðvestan við bæ 001 og tæpum 450 m norðan við kuml 010. Ekki fylgir sögunni hvenær þetta var, hvort að gripir hafi fundist eða hvað var þarna að finna.

Uppblásið hraun er á þessu svæði. Það er nú lyngi- og mosavaxið þótt að víða glitti í hraunhellur. Villtur birkiskógur vex hér.

Engin ummerki kumlsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

RA-468:046 frásögn brunnur

64°00.280N 19°57.722V

Brunnur var í túni skammt sunnan við Stamp 011. Barn druknaði í honum og var hann fylltur og vatnsbólið fært í Stamplindargil 031. Að sögn heimildamanns, Sveins Sigurjónssonar, var brunnurinn um 50 m SSV við býlið.

Slétt, flatlent tún.

Engin ummerki sjást um brunninn í túninu en ætla má að hann sé heillegur undir sverði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-468:047 Fornabrá hleðsla brú

64°00.154N 19°57.126V

Leifar af Fornubrá 047, horft til suðausturs.

Samkvæmt heimildanni, Sveini Sigurjónssyni, var Fornabrá á Galtalæk litlu suðvestan við Gömlubrá 012. Hún er um 140 m suðaustan við Gömlubrá og um 380 m sunnan við bæ 003.

Brúin var norðaustan við klappir á sitthvorum bakkanum. Ummerki um hana sjást aðeins á suðausturbakkanum. Báðir bakkar eru fremur lágir og grónir. Lækurinn er fremur grunnur og um 30 m á breidd á þessum stað.

Þar sem brúin sést er lítill hólmi úti lækinn og hefur vatnið rofið haftið milli lands og brúar.

Hleðsluleifarnar eru um 2x2 m að stærð og

0,5 m á hæð, sá hluti sem er upp úr læknum. Hleðslan er úr grjóti en hún er gróin svo að ekki sést vel í hleðslur. Brúin hefur líklega legið norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

RA-468:048 frásögn rétt

63°59.810N 19°57.936V

Samkvæmt Sveini Sigurjónssyni, heimildamanni, er torfhlaðin rétt norðvestan við Steinboga 055. Samkvæmt honum er hún alveg að hverfa í Gerðislæk og nánast horfin. Skrásetjari gekk yfir svæðið án þess að verða réttarinnar var.

Gilbarmur Gjörgralæks er grasivaxinn að vestan. Brekkan er 7-10 m há og er í aflíðandi halla að læknum. Hér og þar eru klettur efst í henni. Meðfram læknum eru sléttir grasivaxnir balar og láglendi.

Engin ummerki réttarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

RA-468:049 frásögn fjárskýli

64°00.470N 19°55.467V

Sveinn Sigurjónsson, heimildamaður, man eftir fjárborg í Galtalækjarskógi þar sem starfrækt er tjaldsvæði á sumrin. Að sögn Sveins voru ummerkin um fjárborgina þar sem salernisaðstaða er á tjaldsvæðinu, uppi á lágum hól. Fjárborgin var um 1,2 km ANA við Gamla-Galtalæk 001, um 1,5 km ANA við bæ 003 og um 60 m ASA við beitarhúsatóft 042.

Sléttaðar flatir eru umhverfis hólinn þar sem fjárborgin var. Uppi á hólnum eru nokkur hús með salernisaðstöðu fyrir tjaldsvæðið.

Engin skýr ummerki sjást um fjárborgina og hefur hún að líkindum lent undir einu af húsunum á hólnum sem hún var á. Líkur eru til þess að hún hafi skemmst mikið við þær framkvæmdir.

Hættumat: hætta, vegna rasks

RA-468:050 garðlag landamerki

63°59.703N 19°59.665V

Að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, er torfgarður á merkjum milli Galtalækjar og Vatnagarðs beggja vegna við þjóðveginn sem liggur í gegnum þessar jarðir. Er það að öllum líkindum landamerkjagarður sem getið er í landamerkjalýsingu Galtalækjar við sölu 1608 en hún ert birt í Landmannabók. Þar segir: "... úr þeirri þúfu og sjónhending í garðinn er liggur suður í heiðina á millum Galtalækjar og Leirubakka [RA-466], síðan á sá garður að ráða austur í læk." Á núverandi merkjum er malarvegur og girðing sunnan við þjóðveg niður að nýbýlum í landi Vatnagarðs RA-467 (hjáleiga Leirubakka) og girðing er á merkjum norðan við þjóðveg. Ekki sáust nein ummerki um landamerkjagarð á þessu svæði þegar farið var á vettvang 2013 en á loftmyndum frá GoogleEarth má greina garðlag á um 200 m löngum kafla um 60 m austan við núverandi merki og um 2,5 km suðvestan við Gamla-Galtalæk 001.

Garðurinn liggur um gróna og hæðotta heiði.

Á loftmyndinni sést garður liggja til SSA frá flatlendu svæði um 190 m ASA við Erlendartótt 466:025. Þar er garðurinn á um 160 m löngum kafla norðan við þjóðveg. Girðing sem er á núverandi merkjum á milli Vatnagarðs/Leirubakka og Galtalækjar liggur í gegnum garðinn miðjan og er hann illgreinanlegur af þeim sökum á um 50 m löngum kafla. Sunnan við þjóðveg sést garðurinn aftur á um 200 m löngum kafla. Í heild sjást leifar af garðinum á um 430 m löngum kafla. Garðurinn er útflattur og torfhlaðinn og er 4-5 m á breidd.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

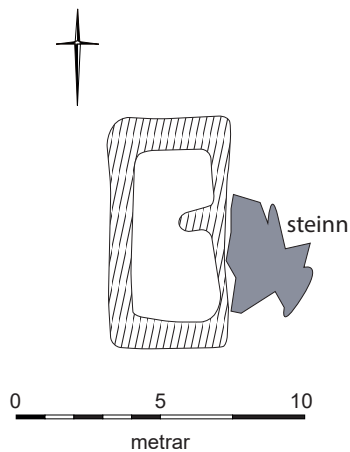
Heimildir: Landmannabók, 99; GoogleEarth

RA-468:051 tóft fjárskýli

64°01.073N 19°58.061V

Að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, er fjárborg 1,6 km norðvestan við bæ 001 og rúmunum 550 m sunnan við tóft 068. Tóftin er suðaustan undir Markúsarnefi sem í mörkum við Vatnagarð RA-467.

Fjárborgin er uppi á blásinni hraunbrún. Þar eru hraunklettar, -hólar og -hellur. Sandur er yfir

Fjárskýli 051, horft til SSV á ljósmynd.

öllu svæðinu sem er lítið sem ekkert gróið.

Fjárborgin er hlaðin upp við lágan hraunklett til norðurs og er ferhyrnd. Hún er 7x4 m að stærð, einföld og snýr norður-suður. Veggirnir eru grjóthlaðnir, 0,2-0,3 m á hæð og má sjá 1-2 umför grjóthleðslu í þeim. Kletturinn er 0,4 m á hæð. Tóftin er full af sandi og melgresi tekið að vaxa þar. Þó má sjá lítið veggjabrot inni í tóftinni sem mögulega skipti henni í tvö hólfi. Ekki er hægt að greina op á yfirborði inn í tóftina.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-468:052 *Leynishesthús* frásögn hesthús 64°00.273N 19°57.181V

Leynishesthús voru í Leyni að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, um 165 m suðaustan við bæ 003.

Hesthúsið var í lægð í sléttuðu túni um 10 m austan við veg sem liggur að Gömlubró 012.

Sléttað hefur verið úr hesthúsinu og engin ummerki um það sjást á yfirborði.

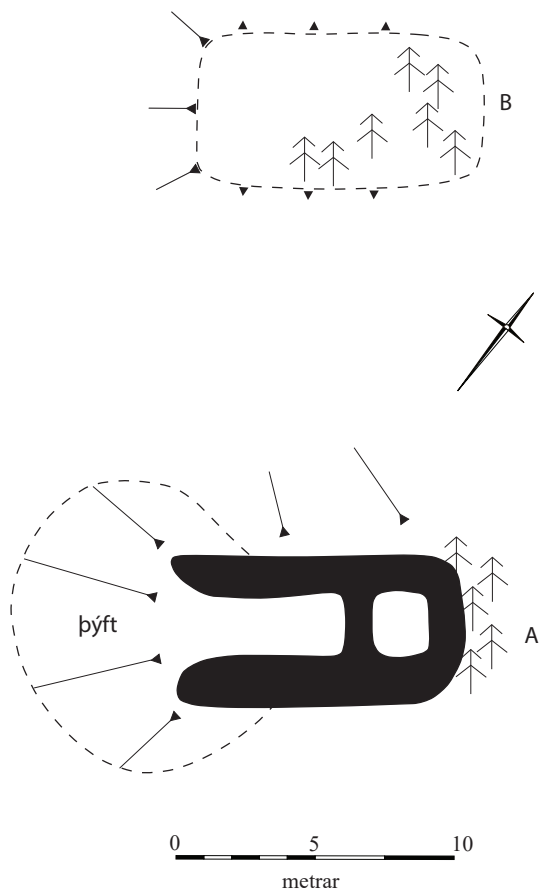
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-468:053 tóftir beitarhús 64°00.012N 19°55.801V

Ein fornleg, aflöng tóft og ein aflöng þúst eru uppi á Stórhól. Minjarnar eru um 1,1 km suðaustan við Gamla-Galtalæk 001 og um 1,4 km suðaustan við bæ 003.

Minjarnar eru suðvestarlega á Stórhól, kjarri vöxnum grónum hól við Rangá eystri.

Minjarnar eru á svæði sem er um 24x12 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóft A er um 10x5 m að stærð og virðist skiptast í tvö hólfi en hún er mjög sigin og óskýr. Í norðausturenda er hólfi II. Það er um 2x2 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Í suðvesturhluta tóftarinnar er hólfi II sem er um 6x2 m að innanmáli. Ekki sést veggur á suðvesturgafli en framan við tóftina er þýft svæði sem er um 6x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þar er meiri sina en annarsstaðar í kringum tóftina. Ekki sjást grjóthleðslur en það finnst fyrir grjóti undir sverði. Tóftin er vaxin mosa og sinu og í henni er einnig farið að vaxa kjarrgróður. Þúst B er um 13 m norðvestan við tóft A. Hún er um 5x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þústin er mjög sigin og óljós og mikið af kjarri vex á henni og í kringum hana. Hún er allþýfð í suðvesturenda. Ekki er hægt

Beitarhús 053 á Stórhóli.

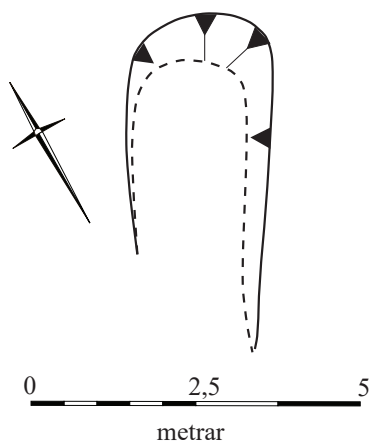

Á efri mynd er tóft 053A, horft til norðausturs. Á neðri mynd er þúst 053B, horft til austurs.

að greina hólfskiptingu innan hennar. Þústin er nánast útflött og er 0,1-0,2 m á hæð. Hlutverk minjanna er ekki þekkt en staðsetning þeirra, fjarlægð frá bæ og lögun gefa sterklega til kynna að þær séu af beitarhúsum.

RA-468:054 tóft óþekkt

64°00.341N 19°56.931V

Óljós tóft 054, horft til norðausturs á ljósmynd.

Meint tóft er í gamla heimatúninu austan við Galtalæk, um 90 m suðvestan við Gamla-Galtalæk 001.

Tóftin er í túni sem komið er í órækt. Það er nokkuð flatlent og slétt en háar brekkur eru niður af því til allra átta.

Tóftin sést aðeins sem dæld í túninu. Hún er um 5x2 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er greinilegust í norðausturenda en fjarar úr til suðvesturs. Suðvesturhliðin er greinileg en norðvesturhliðin er mögulega náttúruleg. Dýpst er dældin um 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

RA-468:055 *Steinbogi* garðlag brú

63°59.696N 19°58.068V

“En örskammt framar er hraunspöng, sem kölluð var Steinbogi eða Gerðisbrú,” segir í örnefnalýsingu. Ofan við Steinboga rennur Gerðislækur undir hraunið og kemur aftur upp neðar. Þetta er Steinbogi og að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, er þetta 12. stærsti hraunbogi á Íslandi. Hann er 1,6 km suðvestan við bæ 001 og 20 m norðan við Gerðisrétt 025. Steinbogi er náttúrulegur en garðlag A liggur eftir honum endilöngum og brú B er fast vestar. Steinboginn er gróinn en hraunið sést víða. Til vesturs eru grasivaxin tún en uppblásið svæði sem tekið er að gróa aftur til austurs.

Garðlag 055A, horft til austurs.

Hlaðin brú 055B, horft til austurs.

Gil Gerðislækjar er 10 m hátt til vesturs en 6-7 m hátt að austan. Steinboginn liggur hér yfir og er um 20-30 m breiður. Eftir Steinboganum endilöngum liggur grjóthlaðið garðlag. Það er 30 m að lengd, 0,3-0,5 m á hæð og liggur norður-suður. Mest má sjá 5 umför grjóthleðslu í því. Op er á því miðju og kindagata fer þar í gegn. Hér er líklega um vörslugarð að ræða. Við vesturhlið Steinbogans sést hlaðin brú yfir mjóa sprungu. Hún er grjóthlaðin, 1,5 m á breidd og 0,5 m á hæð. Það má 2 umför grjóthleðslu í brúnni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Galtalækur IE, 4

RA-468:056 *Markavarða* frásögn landamerki

64°00.916N 19°54.346V

Að sögn heimildamanns, Sveins Sigurjónssonar, var landamerkjavarða, Markavarða/Kvíavarða, á merkjum milli Galtalækjar og Merkihvols 469:005 sunnan við þjóðveginn og nálægt Kvíahelli 469:021 sem skráð var í landi Merkihvols. Í landamerkjalýsingu Merkihvols frá 1803 segir: “Úr efri Smálækjarbotni sem er fyrir norðan Hrúthagann milli Galtalækjar og Merkihvols

Vörðubrot, mögulega Markavarða 056, horft til suðvesturs.

stefnu í Hámel, frá honum stefnu í Kúahelli sem stendur í hrauninu ...” Kúahella er að öllum líkindum sama hellan og Kvíahella 469:021. Efri Smálækjarbotn er einnig nefndur Markabotn eða Innri-Læubotn í örnefnalýsingu. Eitt vörðubrot er um 20 m suðvestan við Kvíahelli en ekki er víst að það sé sama varða og Sveinn átti við. Varðan er um 2,3 km ANA við Gamla-Galtalæk 001. Meint varða er í uppblásnu og sendnu hrauni á svæði þar sem búið er að skipuleggja sumarbústaðahverfi og leggja vegi en ekki er farið að byggja á því.

Vörðubrotið samanstendur af lítilli hleðslu ofan á tvær grjóthellur sem mynda V á hvolfi. Í heild er varðan um 1 m í þvermál og 0,6 m á hæð en svo virðist sem að neðstu hellurnar hafi verið á staðnum og að hlaðið hafi verið ofan á þær.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Landmannabók (eftir Jarðaskjölum Rangárvallasýslu), 245

RA-468:057 *Nátthagi, Austur-, Vestur-* heimild um nátthaga 64°00.255N 19°57.854V

Vestur- og Austur-Nátthagi voru um 160 m vestan við Stamp 011 og um 480 m suðvestan við bæ 003.

Nátthagarnir voru í sléttlendu, flötu túni.

Engin ummerki sjást lengur um nátthagana en að sögn heimildamanns, Sveins Sigurjónssonar, voru þeir afmarkaðir með torfgörðum og voru saman um 100x300 m að stærð og sneru norðvestur-suðaustur.

Hættumat: hættu, vegna jarðræktar

RA-468:058 frásögn óþekkt

64°02.088N 19°53.400V

Sveinn Sigurjónsson, heimildamaður, man eftir grjóthleðslum í uppblásnu hrauninu um 4,3 km norðaustan við Gamla-Galtalæk 001 og um 150 m sunnan við fjárskýli 060. Sveinn telur líklegt að hleðslurnar séu úr seljatóftum. Fyrir fáum áratugum hlóð hann vörðu uppi á afgerandi hól sem er um 100 m VNV við staðinn þar sem hleðslurnar fundust. Í Landmannabók er getið um Nýja-Galtalækjarsel 033 en staðsetning þess er ekki þekkt. Er það eina þekkta heimildin um

sel frá Galtalæk. Nafnið Nýja-Galtalækjarsel gefur til kynna að eldra Galtalækjarsel hafi verið verið til en ekkert er vitað um það.

Hleðslurnar voru í lægð sem er um 100x50 m að innanmáli og snýr norður-suður. Lægðin er fremur flatlend og er í ágætu skjóli, sér í lagi fyrir norðvestanátt af hólnum sem varðan er á. Búið er að fara yfir svæðið og sá grasi í það. Einnig er trjárækt á svæðinu.

Ekki fundust nein greinileg ummerki um grjóthleðslur á svæðinu og er líklegt að þær séu horfnar vegna uppgræðslu. Ekkert er hægt að segja um hlutverk hleðslanna en þær voru á stað sem virðist nokkuð ákjósanlegt selstæði og því hægt að taka undir tilgátu Sveins um að þarna hafi verið sel.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Landmannabók, 332

RA-468:059 heimild um kálgarð

64°00.353N 19°57.294V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var gerði, líklega stór rétt eða lítill kálgarður á milli útihúss 004 og suðurenda traða 019 og um 10 m norðan við bæ 003.

Sunnan við íbúðarhúsið sem er á bæjarstæði Galtalækjar 003 er malarplan og dálítill jarðvegstorfa sem er um 0,3 m á hæð.

Ekki sjást ummerki um gerðið og er hann að líkindum horfinn vegna sléttunar, bygginga eða annars rasks á hlaðinu.

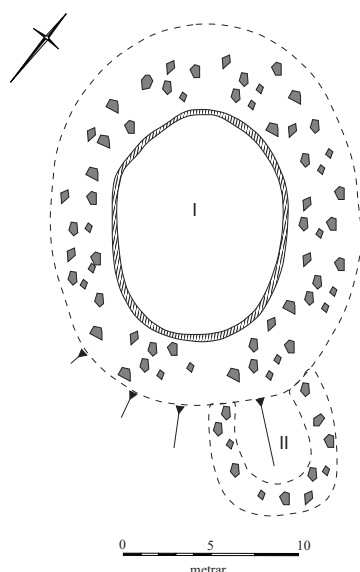
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-468:060 tóft fjárskýli

64°02.168N 19°53.412V

Stór uppblásin tóft er um 4,3 km norðaustur við Gamla-Galtalæk 001 og um 900 m norðaustan við stóra malarnámu. Tóftin er að öllum líkindum af fjárskýli eða gjafahring. Svipaða tóft er að

Uppblásin tóft af fjárskýli 060, horft til suðausturs á ljósmynd.

finna í seli í landi Skarðs sem nefnist Selatættur 434:068. Sú tóft er óblásin. Ekki er útilokað að tóftin sem hér er skráð hafi tilheyrt seli eða verið nálægt seli en samkvæmt heimildamanni, Sveini Sigurjónssyni, voru hleðslur 058 um 150 m sunnan við tóftina sem hann telur líklegt að séu úr seljarústum.

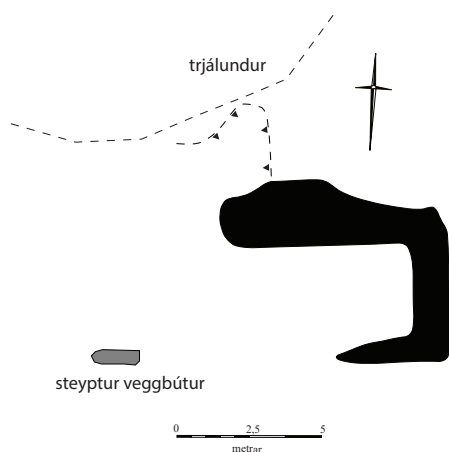
Tóftin er í blásnu, sendnu hrauni. Stór afgerandi hól er um 130 m suðvestan við tóftina og á honum er varða sem Sveinn hlóð fyrir fáum áratugum.

Tóftin er um 29x17 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún skiptist í tvö hólfi. Tóftin er torf- og grjóthlaðin en lítið sem ekkert sést orðið af torfinu. Tóftin er að fyllast af mold og sandi. Stærri hólfið í tóftinni, hólfi I, er sporöskjulaga og er um 13x9 m að innanmáli. Það snýr norðvestur-suðaustur. Ekki sést skýrt op á hólfinu. Hólfi II er við utanvert austurhorn hólfs I og er um 4x5 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Það stendur lægra en hólfi I og er í aflíðandi halla til ASA. Veggir þess eru hrundir og útflattir en mun umfangsminni en veggirnir í hólfi I. Ekki er sýnilegt op á hólfi II. Veggirnir í hólfi I eru einnig útflattir en innri brún þeirra er nokkuð skýrt mörkuð með grjóti. Þeir eru 4-5 m á breidd og hæstir eru þeir um 1 m.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

RA-468:061 tóft óþekkt

64°00.340N 19°57.104V

Tóft 061, horft til austurs á ljósmynd.

Tóft er um 155 m austan við bæ 003 og um 120 m suðaustan við lambhús 006.

Tóftin er á milli túns og skjólbeltis úr trjám sunnan við bakka Galtalækjar en norðaustan við hana er stífla og rafstöð auk annarra mannvirkja.

Tóftin er einföld, er um 6x7 m að stærð og snýr ANA-VSV. Skýrir veggir sjást meðfram NNV- og ANA-hliðum hennar. Óljós veggur er að hluta meðfram SSA-hliðinni en ekki er hlaðinn veggur til VSV. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Ekki sést í grjóthleðslur en tóftin er líklega torf- og grjóthlaðin. Lítil bútur úr steypum vegg er um 3 m suðvestan við tóftina. Steypubrotið gefur ef til vill til kynna að hér sé um ungar minjar að ræða en hlutverk þeirra er óþekkt. Minjarnar kunna að vera umfangsmeiri en trjágróður byrgir sýn á hluta af svæðinu í kringum tóftina.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-468:062 renna vað

64°00.403N 19°56.984V

Vað 062 yfir Galtalæk á Fjallabaksleið nyrðri, horft til VNV.

Fjallabaksleið nyrðri RA-683:027 lá yfir Galtalæk og var vað þar á læknum. Vaðið er um 95 m norðvestan við Gamla-Galtalæk 001.

Á austurbakka Galtalækjar er víðilundur á flatlendi og á vesturbakka lækjarins er aflíðandi, gróin brekka sem liggur niður að læknum.

Á austurbakka Galtalækjar hefur myndast stórt vik inn í hann þar sem farið var á vaðinu. Í vikinu er vaðið grunnt en lækurinn er alldjúpur og straumþungur þar sem mesta rennslið er í læknum. Alls er vaðið um 115

m á lengd og liggur ASA-VNV. Vikið inn í austurbakkann er um 65 m á lengd og 25-40 m á breidd, breiðast í ASA-enda. Helstu ummerkin um vaðið er þetta vik inn í bakkann.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-468:063 hleðsla BYRGI

64°00.218N 19°56.962V

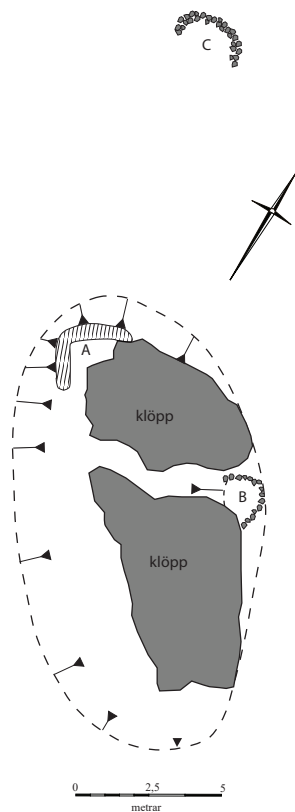
Grjóthlaðið byrgi og tvær hleðslur eru um 40 m austan við Gömlubru 012 og um 360 m suðaustan við bæ 003.

Minjarnar eru á uppblásturssvæði austan við Galtalæk.

Byrgi 063A er á mynd lengst til vinstri, horft til norðvesturs. Hleðsla 063B er á miðjumynd, horft til suðurs. Hleðsla 063C er á mynd lengst til hægri, horft til vesturs.

Mannvirkin eru á svæði sem er um 12x7 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Þau fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu hér á eftir. Byrgi A er suðvestast á svæðinu. Það er hlaðið utan

Byrgi og hleðslur 063.

í klöpp, norðvestast á klapparhóli. Hleðslan í því myndar L og er 2x2,5 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur. Op inn í það er úr suðaustri. Hleðsluhæð í byrginu er um 1,2 m og sjást 4-5 umför. Hleðslan stendur enn og er ungleg en hlutverk byrgisins er ekki þekkt. Um 5 m austan við byrgi A er lítilfjörleg hleðsla B á milli tveggja klappa í jaðri hólsins sem byrgið er á. Á milli klappanna er um 1 m breitt bil og myndar hleðslan hólf sem er um 1 m í þvermál innanmáls. Hleðslan er einföld á breiddina en hún er um 0,3 m á hæð og mest sjást 2 umför. Hleðsla C er um 10 m norðvestan við byrgi A. Hún snýr norður-suður og liggur í boga. Hleðslan er um 2 m á lengd, 0,5 m á breidd og 0,5 m á hæð. Í henni sjást 2-3 umför. Hlutverk þessara hleðslna er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-468:064 garðlag vörslugarður

64°00.141N 19°57.702V

Vörslugarður 064, horft til suðausturs.

Grjóthlaðinn garður er um 500 m suðvestan við bæ 003.

Garðlagið liggur í gróinni brekku niður af túni að Galtalæk.

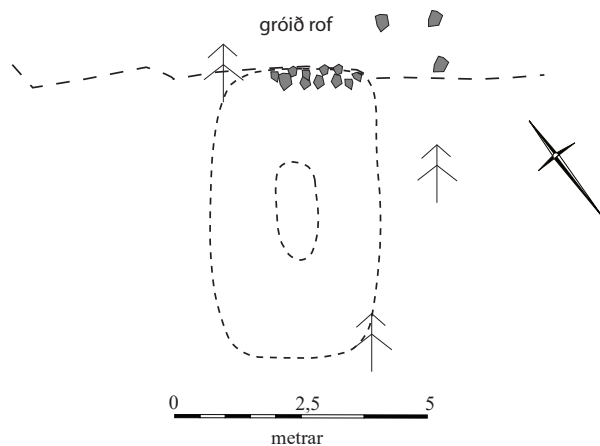
Garðurinn er um 45 m á lengd og snýr suðaustur-norðvestur. Hann er hruninn og orðinn fremur jarðlægur. Þar sem garðurinn er hæstur er hann um 0,4 m á hæð og þar sjást mest tvö umför hleðslu. Garðurinn er 1-1,5 m á breidd. Við norðvesturenda garðsins hefur grjóti úr honum verið rutt til þar sem vegur var lagður meðfram túni svo sjá má að garðurinn hefur náð lengra til norðvesturs.

Hlutverk garðsins er óljóst en ætla má að hann sé hluti af gömlum vörslugarði eða jafnvel túngarði sem hefur afmarkað túnið eftir að það var fært lengra til vesturs en sýnt er á túnakorti frá 1917. Ekki er ljóst hversu gamall garðurinn er en líklegt er að hann sé frá fyrri hluta 20. aldar.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-468:065 tóft beitarhús

64°00.368N 19°56.636V

Ógreinileg tóft 065, horft til austurs á ljósmynd.

Ógreinileg tóft er um 90 m austan við Litluhús 036 og um 200 m ASA við Gamla-Galtalæk 001. Minjarnar eru á mörkum uppblásturssvæðis og gróðurlendis. Trjágróður vex allt í kring og uppblásturssvæðið er gróið aftur að miklu leyti.

Tóftin er um 6x3 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og er vaxin sinu og mosa. Tóftin er sigin og óljós og er mesta hleðsluhæð um 0,2 m. Ekki sést op á henni. Í norðvesturenda tóftarinnar sést í grjót þar sem uppblástur var alveg kominn að henni. Sveinn Sigurjónsson, heimildamaður, telur að grjót hafi verið tekið úr þessu húsi og notað í Litluhús 036. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ekki er ólíklegt að hún hafi einnig gegnt hlutverki fjárhúsa eins og Litluhús.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-468:066 varða samgöngubót

64°01.289N 19°57.421V

Varða 066, horft til austurs.

Stór varða er í hrauninu norður af Galtalæk, um 155 m vestan við vörðu G á leið 681:007 og um 1,7 km NNV við Gamla-Galtalæk 001.

Varðan er á litlum hraunhól sem stendur hátt. Allt er uppblásið og komið í sand í kringum hólinn.

Varðan er stór en hrunin. Hún er um 1,5x2 m að grunnfleti og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 0,5 m á hæð og í henni sjást tvö umför. Hlutverk vörðunnar er ekki ljóst en líklegt verður að teljast að hún sé við forna leið sem lá frá leið 681:007 en ekki er ljóst hvert. Ekki sáust fleiri vörður til

vesturs.

Hættumat: engin hætta

RA-468:067 gata leið

63°59.498N 19°58.265V

Leið 067 eftir Hrúthagatanga, horft til suðurs.

Leið sést liggja til suðurs, niður úr Hrúthaga og eftir Hrúthagatanga endilöngum. Á móts við Dýjavað 041 eru steinsteyptir stöplar sem voru gerðir milli 1950-1951. Leiðin lá á milli þeirra og var engjavegur.

Hrúthagi og Hrúthagatangi eru flatir og grónir. Þar eru lág holt og lágir.

Leiðin sést sunnan við uppblásið svæði, sunnan við svokallaðan Hrúthaga. Þar er uppblásið hraun og leiðin sést ekki þar. Í Hrúthagatanga sést leiðin hlykkjast allt að Ytri Rangá en hverfur á móts við kuml 010.

Hún sést á tæplega 300 m löngum kafla.

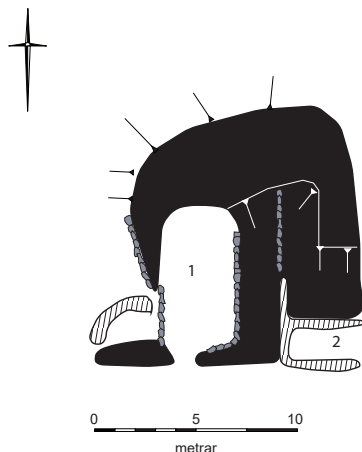
Leiðin er 2-3 m á breidd en var ekki bílfær. Það mótast fyrir 1-2 götum sem eru 0,2 m á dýpt og algrónar.

Hættumat: engin hætta

RA-468:068 tóft óþekkt

64°01.368N 19°58.246V

Tóft er í uppblásnu hrauni norðan við Markúsarnef. Hún er 2,1 km norðvestan við bæ 001 og rúmum 800 m austan við Gloppu 469:022. Hér er líklega um sama stað og getið er í örnefnalýsingu Leirubakka RA-466. Þar segir “Spölkorn austur þaðan [frá Gloppu 469:022], austan við hraunslakkann sem Glompubotn kemur upp í, eru greinilegar rústir, meðal annars dyr í heilu lagi, sem blasa við frá suðri. En þarna fundum við ekkert annað en hraunsteina, ekkert aðflutt grjót. Þessar tættur eru nokkru umfangsmeiri en hinar ytri (Glompa). Einhverjum okkar kom í hug að ef til vill gæti Glompa hafa verið flutt.” Þessi tóft stendur nokkuð hátt og sést víða að þrátt fyrir að vera uppblásin og skera sig lítið úr nánasta umhverfi.

Óþekkt tóft 068, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er í uppblásnu hrauni. Þar eru hraunklettar, -hólar og -steinar. Yfir öllu er sandur en melgresi er farið að vaxa á stöku stað.

Tóftin er full af sandi, grasivaxin að hluta og sigin. Uppblástur er hér enn að einhverju marki og mögulega væri hægt að sjá meira ef komið væri aftur eftir einhvern tíma. Tóftin er 13x13 m að stærð og sem fyrr segir full af sandi sem hylur hana einnig að hluta. Það má greina þrjú hólf en þau gætu verið fleiri. Hólf 1 er vestast. Það er 8x4 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólfíð er opið til suðurs en dyrnar eru fallnar. Veggirnir eru 0,5-1,5 m á hæð. Þeir eru greinilegastir til suðurs, þar eru veggirnir algrónir. Til norðurs eru veggirnir 1,5 m á hæð og bratt er niður frá tóftinni, líklega vagna áfoks. Austur-og vesturveggur eru mikið raskaðir og afmarkast af einfaldri steinaröð. Hólf 2 er austan við hólf 1. Það er 4x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Það afmarkast af einfaldri grjóthleðslu sem er 0,2 m á hæð. Þar eru 1-2 umför af hleðslugrjóti. Hólfíð var líklega opið til austurs. Hólf 3 er afar óljóst en er norðan við hólf 2. Nyrsti hluti þess er undir sandi og fokið innan úr veggjum. Það er 7x4 m að stærð og snýr norður-suður. Ekki er hægt að greina op á yfirborði. Veggirnir er 0,2-0,3 m á hæð og hér og þar glittir í grjót. Fyrir suðvestan hólf 1 sést bogadregin hleðsla. Hann er 0,3 m á hæð og 1 umfar grjóthleðslu sést í honum. Mögulega var þetta innan í vegg eða annað hólf.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 9

RA-468:069 varða óþekkt

64°00.763N 19°54.413V

Varða 069, horft til suðurs.

Lítill varða er á hraunhól um 30 m norðaustan við girðingu sem afmarkar Galtalækjarskóg, um 290 m NNA við Markavörðu 056 og um 75 m sunnan við þúst 070.

Varðan er í úfnu, blásnu hrauni þar sem mikið er af hraunhólum í halla niður að Rangá eystri til suðurs.

Varðan er um 0,5x0,3 m að grunnfleti og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 0,5 m á hæð og í henni sjást tvö umför. Ekki er ljóst í hvaða tilgangi varðan var hlaðin en

hún er ekki mjög fornleg. Hún virðist ekki geta verið landamerkjavarða á merkjum eins og þau eru skilgreind 1803 (sjá umfjöllun um Markavörðu 056) því hún er ekki í línunni á milli Markavörðu 056 og efri Smálækjarbotns (er um 150 m suðaustan við hana).

Hættumat: engin hætta

RA-468:070 þúst fjárskýli

64°00.804N 19°54.403V

Austan við Galtalækjarskóg og sunnan við þjóðveg er nokkuð stór rústahóll. Hann er um 215 m sunnan við Markavörðu 056 og um 75 m norðan við vörðu 069.

Hóllinn er í uppblásnu og sendnu hrauni sem lítið er tekið að gróa aftur.

Hóllinn er um 6 m í þvermál og 2 m á hæð. Í honum sjást hleðslur á stöku stað. Búið er að setja fiskinet yfir hólinn til að halda honum í skefjum og er netið tekið að gróa fast við hólinn og gróðurinn sem farinn er vaxa á honum. Ekki er ljóst um hvers konar mannvirki er að ræða en fjarlægð þess frá bæ og lögun benda sterklega til þess að um fjárskýli sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna rofs

RA-468:071 gata leið

64°00.739N 19°57.694V

Leið 071, horft til NNV.

Ógreinileg ummerki um leið sjást á norðurbrún Norðurheiðar um 160 m ANA við Merkurgötu 681:003 og um 950 m norðvestan við Gamla-Galtalæk 001.

Norðurheiði er sléttlend og nokkuð flatlend og grasi gróin. Hár aflíðandi bakki er í norðvesturjaðri hennar og þar tekur við lægra graslendi til norðvesturs og norðurs og svo uppblásið hraun.

Í norðvesturbrún heiðarinnar er 7-10 m breitt gróið skarð. Ein gata sést í því sem er um 20 m á lengd og stefnir NNV-SSA. Gatan er 0,5-

1 m á breidd og dýpst er hún um 0,3 m. Ekki er ljóst hvert þessi leið lá en hún kann að vera eldri útgáfa af Merkurgötu 681:003.

Hættumat: engin hætta

RA-468:072 heimild um vatnsból

64°00.347N 19°57.120V

“Svokölluð Vatnsgata [017] lá frá bænum [003] austur og niður að lækjum, í stefnu á Skógarfoss og Skógarfossbólma [016],” segir í örnefnalýsingu. Vatnsból Galtalækjar 003 var í samnefndum læk. Um 180 m langur gangur var frá bænum til austurs að læknum.

Hátt og bratt er niður að læknum af bakkanum þar sem Vatnsgatan endar. Þar eru tröppur sem liggja niður að læknum og stíflu og rafstöð.

Ekki sjást nein mannaverk á lækjarbakkanum sem tengjast vatnsburði úr læknum.

Hættumat: engin hætta

RA-468:073 frásögn beitarhús

64°01.268N 19°58.241V

Að sögn Sveins Sigurjónssonar, heimildamanns, voru fjárhús í hraunbúninni upp af Markúsarnefi, innan landamerkja Galtalækjar. Þau voru byggð 1912 að hans sögn. Skrásetjari gekk yfir svæðið án þess að verða tóftarinnar var. Fjárhúsin voru 2 km NNV við bæ 001 og 200 m sunnan við beitarhús 068.

Uppblásið hraun er á þessum slóðum. Sandurinn blæs hér enn og hreyfir jarðveginn. Sveinn

staðsetti fjárhúsin á loftmynd og sagði þau vera á grónu svæði í hrauninu. Skrásetjari gekk yfir svæðið sem er fullt af sandi og melgresi. Mögulega er tóftin undir sandi.

Engin ummerki fjárhúsanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

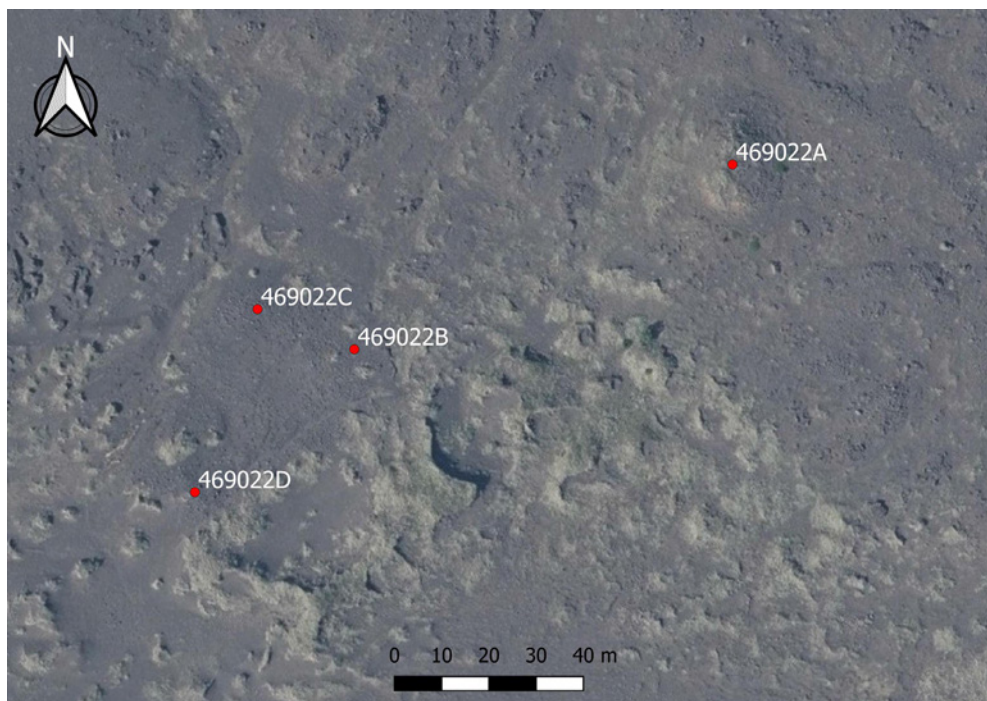
RA-469 Mörk - viðbætur

RA-469:022 *Glompa/Gloppa* bæjarstæði býli 64°01.430N 19°59.241V

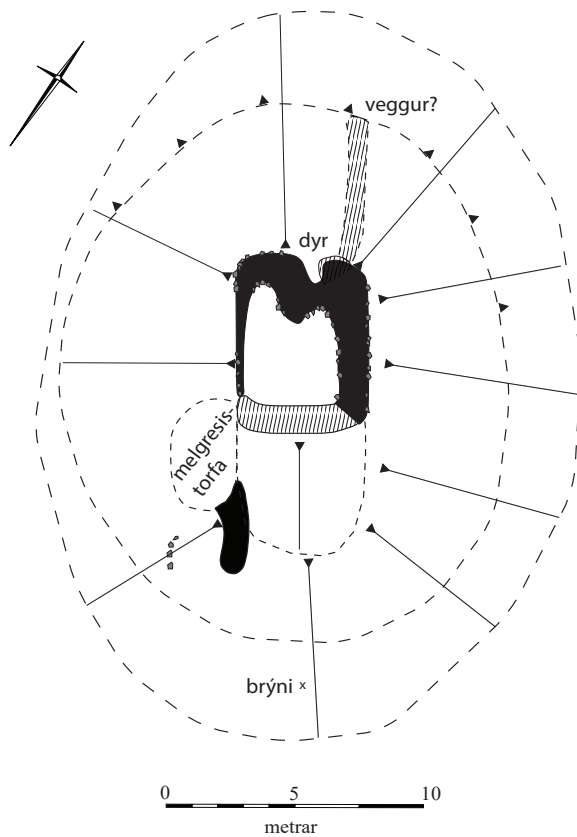
“Norðaustur og upp af lækjarbotnum ofan við Tjarnartorfu er hár hóll uppiá hraunbrúninni. Þar eru rústir með aðfluttu grjóti, svo sem blágrýtishellum, sem bendir til þess að hér hafi verið annað og meira en kindakofar. Samkvæmt herforingjaráðskortinu ætti þetta að vera Glompa eða Gloppa, rústir bæjar, sem litlar eða engar sögur fara af, en lifir í örnefninu einu,” segir í örnefnalýsingu Leirubakkahverfis og Réttarness. “Á leiðinni austur frá Stóra-Klofa [463:001] er farið yfir Tjarnarlæk, sem á upptök í hinni sömu brún yngri Tungnaárhrauna og Litlavallarlækur og Bæjarlækur. Á brúninni ofan við upptök Tjarnarlækjar er örnefnið Glompa eða Gloppa. Sagt er að þar hafi verið býli með þessu nafni. En af því fara engar sögur,” segir í Sunnlenskum byggðum. Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Gloppa hét kot milli Merkur og Galtalækjar. Þar sjást byggingaleifar í hraunbrún og er sandurinn deigur fyrir neðan; hefir þar komið upp lækur áður og mun það hafa verið efstu upptök Leirubakkalækjar. Enginn veit, hve langt er síðan Gloppa lagðist í eyði.” Rústir Glompu eru um 360 m norðan við Gvendartættur 466:057, um 1,7 km ASA við Mörk 003 og 2,7 km norðvestan við Gamla-Galtalæk 468:001.

Bæjarrústin er ofarlega í aflíðandi hraunbrún til suðurs og suðausturs. Allt í kring er uppblásið og sendið hraun. Neðan við rústahólinn til suðvesturs er dálítil lægð og í henni er mikið af sandhólum grónum melgresi en inn á milli þeirra er áberandi mikið um hraungrýtisdreifar þar sem líklegt er að útihús hafi staðið.

Minjar um býlið Glompu sjást á svæði sem er um 160x40 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Kort sem sýnir afstöðu minja á bæjarstæði Gloppu 022. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Á bæjarhóli Gloppu 022A er tóft sem virðist helst vera af fjárskýli.

grjótlausa svæðið er melgresistorfa sem er um 4x2 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Í framhaldi af norðausturhlið hennar gengur gróin hleðsla sem er um 4 m löng til suðausturs og er um 0,5 m á breidd. Það kemur á óvart að svo heilleg tóft sé á bæjarhól þessa býlis sem fór í eyði fyrir manna minni. Líklegt er að tóftin sé af fjárborg sem byggð var á hólnum löngu eftir að býlið fór í eyði. Brot af brýni fannst neðarlega í suðausturenda hólsins og stórgripatönn

Bæjarhóllinn sést enn norðaustast á svæðinu og byggingaleifar í honum. Hóllinn sést langt að en hann er um 30x20 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur, og er 3-4 m á hæð. Efst á hólnum sést ein skýr tóft og samanfallnar dyr á henni. Tóftin er um 5x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraopið er mót norðvestri. Í dyraopinu sést í hleðslu sem er um 1 m á hæð og í henni eru 6 umför sýnileg. Í tóftinni sést eitt hól sem er um 3,5x4,5 m að innanmáli. Óljós grjóthleðsla, mögulega veggur, liggur niður rústahólinn til norðvesturs frá norðurhorni tóftar. Hún er um 6 m á lengd og 0,5 m á breidd. Gróðurtorfa er yfir norðvesturenda tóftarinnar. Innri og ytri brúnir suðausturveggjar eru nokkuð greinilegar en aðrar hleðslur hafa riðlast og eru úr lagi gengnar. Fast suðaustan við tóftina hallar lítillega undan henni og er þar svæði sem er um 5x5 m að innanmáli og er áberandi minna af grjóti innan þess en utan.

Við suðurhorn tóftarinnar og suðvestan við

Bæjarhóll Gloppu 022A, horft til suðurs.

Brýni og nagli sem fundust í rústunum á bæjarstæði Gloppu.

Horft til VSV yfir svæðið neðan við bæjarstæði Glompu þar sem sjá má breiður af hleðslugrjóti 022B, C, D sem talið er hafa tilheyrt útihúsum frá býlinu.

fannst í norðaustanverðum hólnum. Einnig fannst annað brýni og nagli. Ekki sáust skýr ummerki um öskuhaug á eða við hólinn. Um 70 m suðvestan við bæjarhól Glompu er fyrrnefnd lægð en í henni eru miklar breiður af hleðslugrjóti (hraungrýti) og dálitlu af blágrýtisbrotum inn á milli. Allt í kringum grjótbreiðurnar eru melgresishólar úr sandi. Svæðið sem um ræðir er um 65x40 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þrjár hæðir eru innan svæðisins þar sem grjótbreiðurnar eru sem þéttastar og er næsta víst að á þessum stöðum hafi verið útihús frá

Glompu. Norðaustast á svæðinu er grjótdreif B. Hún er um 10x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Um 10 m norðvestan við hana er grjótdreif C. Hún er um 18x10 m að stærð og snýr suðvestur-norðaustur. Í suðvesturenda svæðisins er grjótdreif D. Hún er um 8x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Líklegt er að leifar af fleiri mannvirkjum sé að finna í sandhólunum í nágrenninu en engar frekari ummerki um mannvirki fundust á þessu svæði.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 9; SB V, 130-131; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 6

RA-469:023 bæjarstæði býli

64°01.850N 20°01.352V

“Tvíbýli var í Stóra-Klofa á árunum 1868-1876 ...” Segir í Sunnlenskum byggðum V. “Vegna vöntunar á jarðnæði reistu foreldrar mínir nýbýli milli lækja fyrir vestan Mörk [RA-] árið 1865, en vegna slæmra afkomuskilyrða þar notuðu þau tækifærið, þegar hálfur Klofinn losnaði 1868, og fóru að búa þar, og var það talin sæmleg jörð, enda lítið farin að skemmast af sandfoki

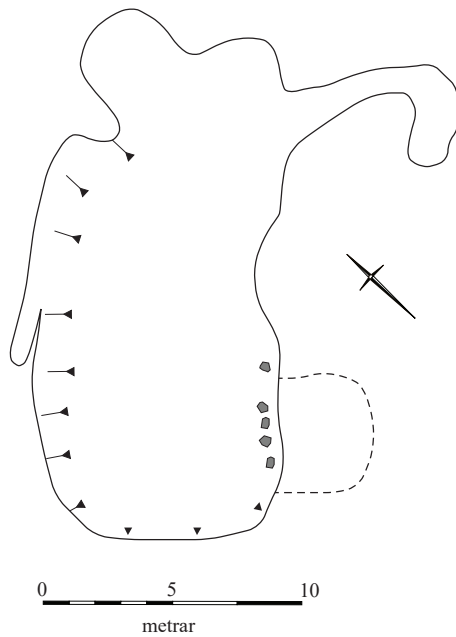

Afstaða minja á bæjarstæði 023. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

þá,” segir í örnefnalýsingu. Bæjarstæðið er um 3,9 km norðaustur af Gamla-Klofa 463:001 og um 190 m norðvestan við Mörk 003. Bæjarstæðið er innan landamerkjja eyðibýlisins Merkur.

Bæjarstæðið er á flatlendi milli lækja nærri hraunbrún. Enn er gróið og grasi vaxið á þessu svæði.

Minjar um býlið er á svæði sem er um 35x20 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Á því er garðlag og tvær þústir. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í

Stór þúst A er í túni býlis 023 þar sem ætla má að bæjarstæðið hafi verið, horft til NNA á ljósmynd.

lýsingu. Þúst A er suðaustast á svæðinu. Hún er stærst og þar hefur bærinn líklega staðið. Þústin er um 21x17 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er grasi gróin og aðeins sést í grjót á einum stað í suðusturjaðri, nærri suðvesturenda. Ekki sjást þó hleðslur. Ekki sést móta fyrir hólfum í þústinni en þó er óljós veggur sem liggur til suðausturs frá austurhorni hennar á 6 m löngum kafla og sveigir svo til suðvesturs á 4 m löngum kafla. Á norðvesturbrún þústarinnar

Á vinstri mynd er þúst 023B, horft til vesturs. Á hægri mynd er garðlag 023C, horft til suðausturs.

er skýr kantur, mögulega veggur, á 3 m löngum kafla. Mesta hæð þústarinnar er um 1 m. Þúst B er útihús og er hún um 30 m norðvestan við þúst A. Hún er 10x7 m að stærð, 0,4 m á hæð og snýr austur-vestur. Óljóst mótast fyrir L-laga bakka til norðurs og austurs á henni. Það er

mögulega veggur. Þústin er algróin og lækkar til suðurs í tveimur “stöllum”. Garðlag C sést á 20 m löngum kafla. Það liggur norðvestur-suðaustur, til suðurs frá þúst B. Það er 1 m á breidd, 0,2 m á hæð og mosavaxið. Það hefur að öllum líkindum gegnt hlutverki túngarðs.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:SB V, 161; Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 6

Mynd tekin með flygildi vorið 2016 til suðvesturs yfir túnstæði Eskiholts/Eskjuholts. Enn er óblásin torfa hægra megin við miðja mynd á bæjarhólnum 001A og þar sem ætla má að bænhús 002 hafi einnig verið. Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.

RA-470 Eskjuholt

1711: Jarðadýrleiki talinn 14 hdr., talinn hafa verið 20 hdr., áður. Skarðskirkjueign að helmingi. 1332. Jarðarinnar getið í máldaga Skarðskirkju. DI II, 695-696. 1465 er jörðin gefin Sigríði Arnardóttur. DI V, 455. Ítak í Skarfanesskógi. JÁM I, 283-284. Bænhús var á jörðinni. Í eyði frá 1882.

1711: “Túninu, sem parti Margretar og Bjarna fylgir, hefur blásturs sandur stórlega spilt og nærri helmíng af tekið, líka grandar hann hinum parti túnsins. Af högum halda menn að vísu fjórðung sandi kafinn, og sýnist, að jörðin liggi framvegis undir stórum spjöllum.” JÁM I, 284

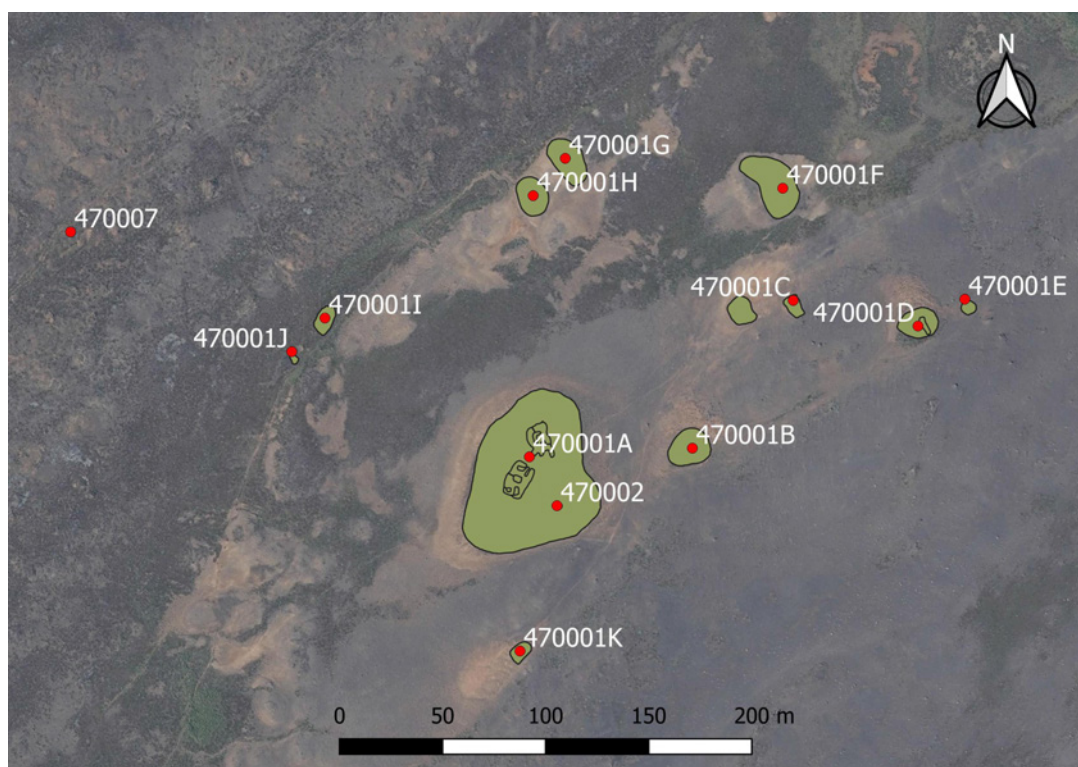
RA-470:001 *Eskjuholt (elsta bæjarstæði)* bæjarhóll bústaður 64°02.310N 20°01.940V

“Úti í þessum gára suðaustur af Yrjaheiði er Eskiholtsbjalli. Vestan í honum stóð bærinn Eskiholt. Síðar varð að flýja með bæinn undan sandinum skamman spöl til vesturs og loks til suðvesturs þar sem hann stóð þar til hann fór í eyði 1882,” segir í Sunnlenskum byggðum. Bæjarhóllinn í Eskiholti er hár og afgerandi hóll en óvíst er að hann sé allur manngerður. Auk bæjarhólsins sjást leifar af 10 mannvirkjum í elsta túni Eskiholts (fyrir utan meint bænhús 002) og eru þau öll skráð undir sama númeri og bæjarhóllinn.

Túnstæði elsta bæjarstæðis Eskiholts er gjörblásið en enn er gróin grastorfa efst á bæjarhólnum. Svæðið er tekið að gróa aftur og vex þar mosi og lyng. Frá bæjarstæðinu er víðsýnt til vesturs. Fremur flatlent er til suðvesturs og norðausturs en landið hækkar til norðurs. Ekki sést rennandi vatn í næsta nágrenni við bæjarstæðið en lækjarfarvegur er suðaustan við Eskiholtsbjallann og líklegt er að lækur hafi einnig runnið meðfram túninu, norðvestan við bjallann.

FRÍÐLÝSTAR FORNMINJAR. Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem

birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Eskiholt [001] stóð stuttri bæjarleið í útnorður frá Mörk, vestan undir suðurendanum á dálitlum ási, sem heitir Eskiholtsbjalli. ... Eskiholtsbjalli er sú eina hæð, önnur enn Skarðsfjall, sem tekur upp úr hrauninu, er liggur undir jarðveginum í allri Landsveit fram til Lækjarbotna. Rústin er mikil ummáls og virðist þar hafa verið stórbýli; en er uppblásið fyr enn menn hafa sögur af. Hafði bærinn þá verið byggður aftur nokkru utar [003], en eyðst að nýju. Þá var hann aftur fluttur lengra út eftir, nær Skarðsfjalli [sjá 004], og þar hélzt hann til 1882, en var þó mjög lélegt býli.” Í greininni Uppblástur og eyðing býla í Landsveit sem birtist í afmælisriti Sandgræðslunnar frá 1958 segir: “Í Jarðabók Á. M. [frá 1711] er sagt, að sandfok hafi stórlega spilt túni og fært í kaf fjórðung haga. Hefur blástur sá, er áður getur á milli Merkur og Eskiholts, þá verið vel á veg kominn, búinn að eyða gróðri af Bjallanum og farinn að ganga á tún, en telja má þó víst, að bærinn hafi þá verið á sínum upprunalega stað. ... Síðar hefur hann verið fluttur alllangt vestur undan sandinum [sjá 003], og farið bráðlega á sömu leið. Þær bæjartóftir sjást enn vel á beru hrauninu og benda til, að þar hafi ekki stórbúskapur verið, enda hygg ég, að bærinn hafi staðið þar skamman tíma. ... Og enn er bærinn fluttur ámóta langan spöl og áður [sjá 004], en meira til útnorðurs og allnærri Skarðslandi. Þar stóð hann til 1882, að jörðin fór alfarið í eyði. Eigi er kunnugt, hvenær bæjarflutningarnir fóru fram, en mér þykir líklegt, að síðari flutningurinn hafi orðið fyrir 1800.” Í viðauka við örnefnaskrá segir: “Eskiholt. Eskiholtsbær hefur staðið á þremur stöðum. Elzta bæjarstæðið, Eskiholt I, er hár melgrashóll á gráleitum hjalla litlu frammar (suðvestar) en undir miðri norðvesturbrekku Eskiholtsbjalla. Í ferð okkar um þessar slóðir 18. júní, fann Ingvar

Sýnilegar minjar á tünstæði býlisins Á 001 voru mældar upp fyrir Minjastofnun Íslands árið 2015 en minjarnar eru friðlýstar. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

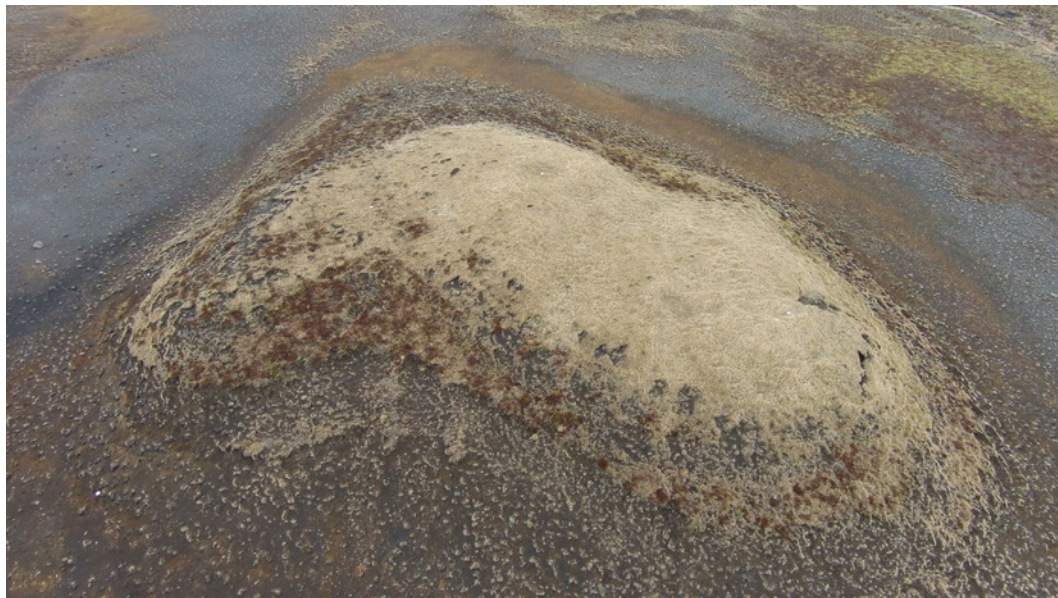
Árnason á Bjalla hraunstein, sem í hefur verið höggvin fallega löguð hola, um 15 cm að lengd, en lítið eitt færri cm að breidd, sennilega herzluker; fannst þetta utan í leifum kofa, sem verið hefur vestan í háhólnum, og gæti þarna hafa verið smiðja. Kerið er enn geymt á Bjalla, en ég hvatti til þess að því yrði komið til varðveislu að byggðasafninu á Skógum. Vestan þessa bæjarhóls og Bjallans er lægð, sem virðist hafa verið mýri fyrrum, en á lágum dökkleitum, örfoka hól fast vestan þessa sunds, um 250 m norðvestur af Eskiholti I, hefur Eskiholt II [sjá

Horft til austurs yfir túnstæði Eskiholts 001 sem er vestan í og vestan við Eskiholtsbjalla.

003] staðið.” Hér gæti einhvers misskilnings því Eskiholt II 003 er um 1 km VSV við Eskiholt I. Á þessum stað eru hins vegar veigalitlar rústir 007. Eskiholt II er einnig ranglega staðsett á örnefnaupprátt Ingólfs Einarssonar. Í viðaukanum segir enn fremur: “Síðasta bæjarstæðið, Eskiholt III [004], eru rústir allmiklar, talsvert er þar um grágrýtishellur og mikið af beinum og ýmsum smáminjum. Bærinn hefur staðið uppi á allmiklum hraunkambi eða brún, en hraunslétta neðan og austan við. En suðvestan sléttunnar tekur enn við hærra hraunsvæði allhólótt, að og meðfram heiðarjaðrinum. Ingvar sagði, að þegar farin var Vatnshólagata [681:021] til Merkur, hefði bæði Vörðuhóll [434:057] og Eskiholt [003?] verið á vinstri hönd, gatan lá neðan undir brúninni, sem eyðibýlið stóð uppi á. Síðasta bæjarstæði Eskiholts er nú grænleitur hraunhóll, sem sker mjög úr við umhverfið; örfoka hraun, sem nú er tekið að gróa nokkuð. Eskiholt fór alfarið í eyði 1882.” Vatnshólagata liggur neðan við Eskiholt II 003 og Eskiholt III 004 virðist vera innan merkja Skarðs. Minjar í túni elsta bæjarins í Eskiholti eru á svæði sem er

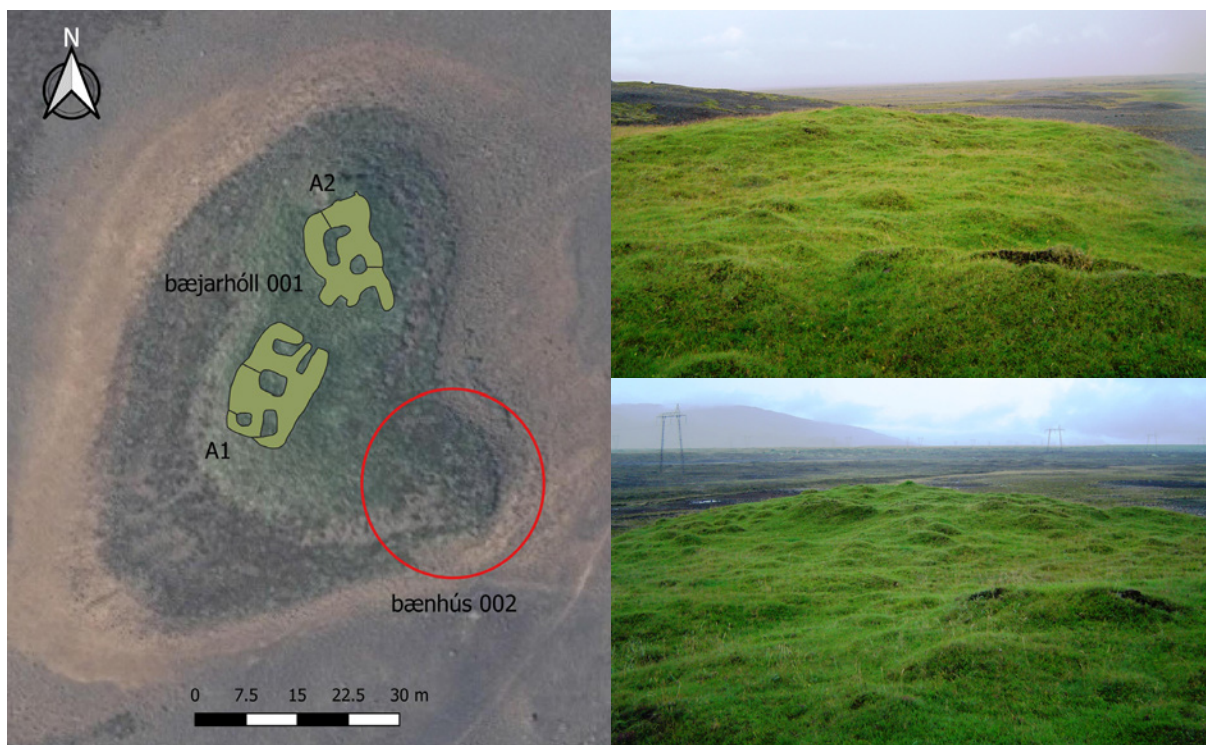
um 280x200 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Líklegt er að fleiri minjar leynist á svæðinu en þær sem borin voru kennsl á þegar verið var á vettvangi. Minjarnar fá allar bókstafi til aðgreiningar í lýsinginu hér á eftir. Bæjarhóllinn A er í suðvesturenda svæðisins og er sem fyrr segir allstór. Neðst er hann um 80x40 m að stærð og snýr hann norðaustur-suðvestur eins

Mynd tekin með flygildi sem sýnir bæjarhól Eskiholts 001A og leifar af bænhúsi 002, horft til VSV. Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.

og Eskiholtsbjallinn. Hóllinn er sporöskjulaga en samfastur honum er annar lægri hól sem er um 20x30 m að stærð. Ekki er ósennilegt að bænhús 002 hafi verið á þeim hól. Bæjarhóllinn er flatur að ofan og er þar um 50x30 m að stærð. Uppi á hólnum sjást tvær greinilegar þústir þó að þær séu mjög aflagaðar af áfoki sands. Hóllinn er um 8 m á hæð en sem fyrr segir er ekki víst að hann sé allur manngerður. Þúst A1 er á suðvesturenda bæjarhólsins. Hún er um 15x15 m að stærð og sést móta fyrir fimm hólum í henni. Mesta hæð þústar A1 er um 1 m. Um 8 m norðaustan við þúst A1 er þúst A2 sem er mun ógreinilegri. Hún er einnig um 15x15 m að stærð. Óljóst sést móta fyrir tveimur hólum í henni. Mesta hæð þústar A2 er um 0,6 m. Ekki sáust frekari ummerki um byggingar á bæjarhólnum. Þó að enn sé grastorfa á efsta hluta hólsins er hann í mikilli hættu vegna vindrofs þar sem hann er ekki varinn af gróðri. Hóll gengur til suðausturs úr bæjarhólnum. Hann er litlu lægri en bæjarhóllinn og er líklegt að bænhús 002 hafi verið í honum, sjá umfjöllun þar. Rústahóll B er um 80 m austan við bæjarhól A við vesturmynni lítills dalverpis í Eskiholtsbjalla. Hóllinn er um 35 m í þvermál en mjókkar upp og efst á honum er flati sem er um 10 m í þvermál og er um 0,5 m á hæð en hóllinn sjálfur er um 5 m á hæð. Ofan á hólnum er hraungrýti og einstaka blágrýtisbrot. Mikil grjótdreif er í óblásinni mold í hólnum til norðausturs og norðurs, aðallega hraungrýti en lítið af blágrýti. Mikið af svartri gjósku er efst á hólnum. Ekki er ljóst hvers konar mannvirki hér hefur verið en næsta víst er að það hefur verið einhvers konar útihús og má ætla það sama um aðrar minjar í gamla heimatúninu.

Örfoka þúst C er um 80 m norðaustan við B og um 140 m norðaustan við bæjarhól A. Hún er í

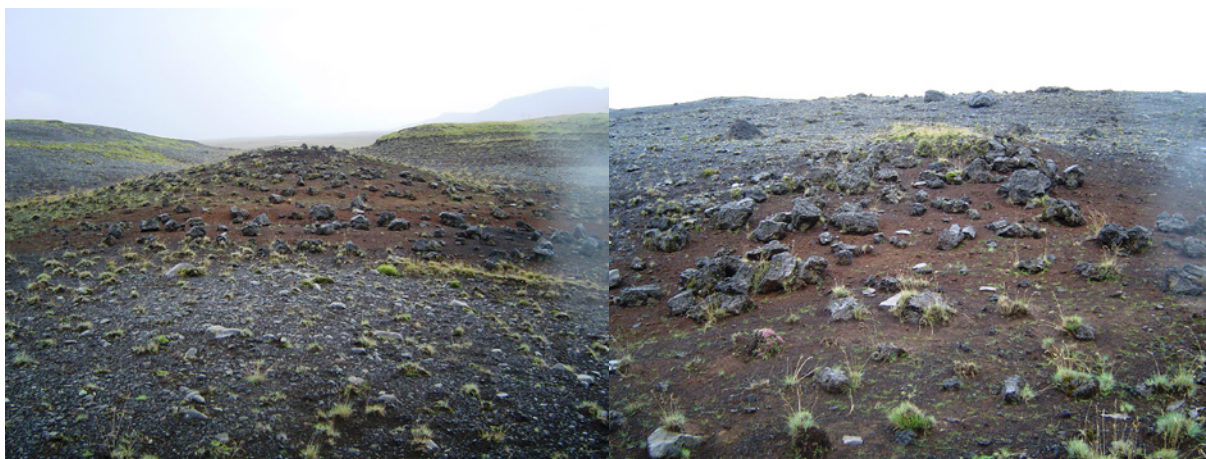

Uppmæling á þústum A1 og A2 á bæjarhóli Eskiholts. Líklegt er að bænhús 002 hafi verið þar sem tota gengur út til suðausturs. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Á efri ljósmynd er þúst A1 á bæjarhóli, horft til suðvesturs. Á neðri ljósmynd er þúst A2, horft til norðausturs.

norðvesturhlíð Eskiholtsbjalla og hefur grjót úr henni runnið undan halla niður brekkuna. Grjót úr þústinni er á svæði sem er um 10x6 m að stærð og snýr NNV-SSA en þústin sjálf er um 6 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Dálítil gróðurtorfa er efst á þústinni. Grjótið sem sést er aðallega hraungrýti og innan um það eru grágrýtishellubrot. Fast vestan við þúst C er moldarþúst. Í henni sést ekkert grjót og virðist hún vera náttúruleg.

Mikill rústahóll D er um 60 m austan við þúst C og um 200 m norðaustan við bæjarhól A. Hóllinn er í norðvestanverðum Eskiholtsbjalla og hefur mikið af grjóti hrunið úr rústahólnum undan halla. Rústahóllinn er um 12 m í þvermál og er 2,5-3 m á hæð. Mikið er af grágrýti í honum og nokkuð um grágrýtishellur. Einnig er mikið af hraungrýti og eftir miðjum hólnum

Rústahóll 001B, horft til suðvesturs.

Þúst 001C, horft til suðvesturs.

*Mynd tekin beint ofan á rústahól 001D með flygildi.
Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.*

Rústahóll 001D, horft til norðvesturs.

liggur grjótröð NNV-SSA úr hraungrýti sem er um 8 m á lengd. Grjóthrun úr hólnum er á svæði sem er um 30x25 m að stærð norðvestan við hólnum.

Grjót dreif E er um 15 m norðaustan við rústahól D og um 220 m norðaustan við bæjarhól A, í norðvestanverðum Eskiholtsbjalla. Grjót dreifin nær yfir svæði sem er um 4x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Í suðausturenda dreifarinnar er ennþá óblásin mold inn á milli

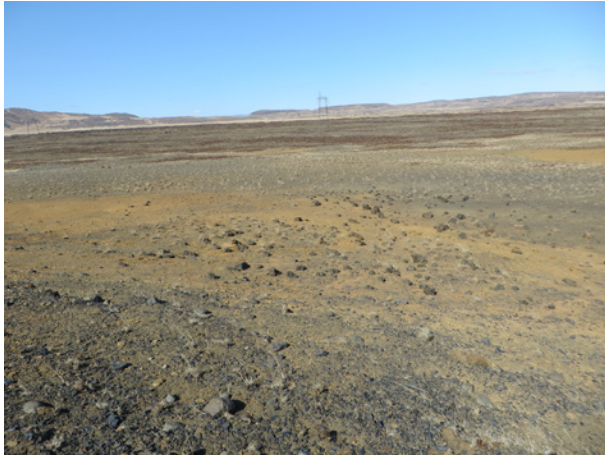

Grjót dreif 001E, horft til norðvesturs.

Grjót dreif 001F, horft til norðvesturs.

grjótsins á svæði sem er um 4x4 m að stærð. Aðallega er hraungrýti í grjót dreifinni en inn á milli eru brotnar grágrýtishellur. Gisin grjót dreif F er í moldarflagi á lágri hæð um 180 m norðaustan við bæjarhól A og um 50 m norðan þúst C. Grjót dreifin er á svæði sem er um 30x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Í grjót dreifinni er bæði hraungrýti og blágrýti. Grjót dreif G er á moldarbungu sem er um 100 m VNV við grjót dreif F og um 150 m norðan við bæjarhól A. Grjót dreifin er á svæði sem er um 25x10 m að stærð og snýr NNV-SSA. Moldarbungan er um 0,4 m á hæð. Í grjót dreifinni er hraungrýti og grágrýti en lítið af grágrýtishellum. Grjót dreif H er fast vestan við grjót dreif G. Hún er 20x14 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Þúst I er 105 m suðvestan við grjót dreif H, neðan við náttúrulega brún sem hefur að líkindum afmarkað túnið til norðvesturs. Þústin er um 14x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um

Grjót dreif 001K, horft til norðvesturs.

0,5 m á hæð. Grjót dreif J er 17 m suðvestan við þúst I. Hún er á svæði sem er um 4 m í þvermál. Að lokum er grjót dreif K sem er 50 m sunnan við bæjarhól A. Hún er norðvestan undir Eski holtsbjallanum. Dreifin er 11x7 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: SB V, 134; ÁG: Friðlýsingarskrá, 68; BJ: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 5-6; GÁ: Sandgræðslan, 61; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eski holt og Yrjar, viðauki, 5

RA-470:002 þúst bænhus

64°02.298N 20°01.923V

“Í Eski holti var bænhus “fyrir elstu manna minni,” segir í Sunnlenskum byggðum. Nákvæm staðsetning bænhúss í Eski holti er ekki kunn en mjög líklegt er að það hafi verið í hól sem er samfastur bæjarhól 001 og er litlu lægri en hann. Meint staðsetning bænhússins er um 20 m suðaustan við þúst A1 á bæjarhólnum.

Bænhúsið hefur að líkindum verið fast suðaustan við bæjarhúsin, á milli Eski holtsbjallans og bæjarhólsins. Túnstæði elsta bæjarstæðis Eski holts er gjörblásið en gróður er farinn að vaxa þar að nýju.

Fremst á mynd er meint staðsetning bænhúss 002 suðaustast í bæjarhóli Eski holts 001, horft til norðvesturs.

ESKI HOLT Á LANDI (R) (LANDÞING) – BÆNHÚS. Hóllinn þar sem ætla má að leifar af bænhúsi sé að finna er um 20x30 m að stærð neðst en efst er hann um 20x15 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er um 5 m á hæð og gróinn að mestu efst en hliðar hans eru ógrónar. Hóllinn er fremur flatur að ofan. Ekki sást leifar af byggingum í hólnum og þarf frekari rannsókn að skera úr um hvort bænhúsið hafi verið á þessum stað.

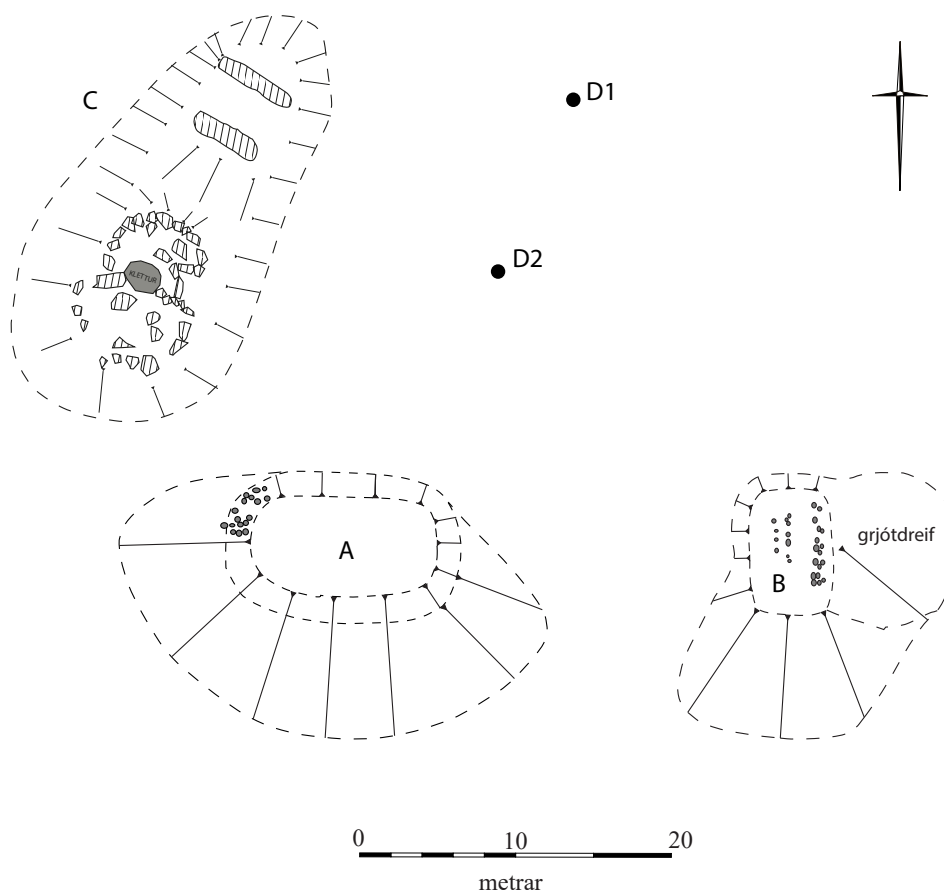
Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: SB V, 134

RA-470:003 Eskjuholt (næst yngsta bæjarstæði) bæjarstæði bústaður 64°02.145N 20°03.141V “Úti í þessum gára suðaustur af Yrjaheiði er Eski holtsbjalli. Vestan í honum stóð bærinn Eski holt [001]. Síðar varð að flýja með bæinn undan sandinum skamman spöl til vesturs og loks til suðvesturs [004] þar sem hann stóð þar til hann fór í eyði 1882,” segir í Sunnlenskum byggðum. Mið-bæjarstæði Eski holts er um 1 km vestan við elsta bæjarstæði Eski holts 001 og

680 m austan við yngsta bæjarstæði Eskiholts 004. Á bæjarstæðinu eru fjórar þústir; bæjarhóll A og útihús B-D.

Minjarnar eru á uppblásturssvæði þar sem blásið hefur niður í úfið hraun en það er tekið að gróa á ný og vex þar mosi og lyng. Til suðurs er all flatlent og sendið svæði með lágum hraunhólum en til annarra átta er landið herra með mörgum hraunhólum.

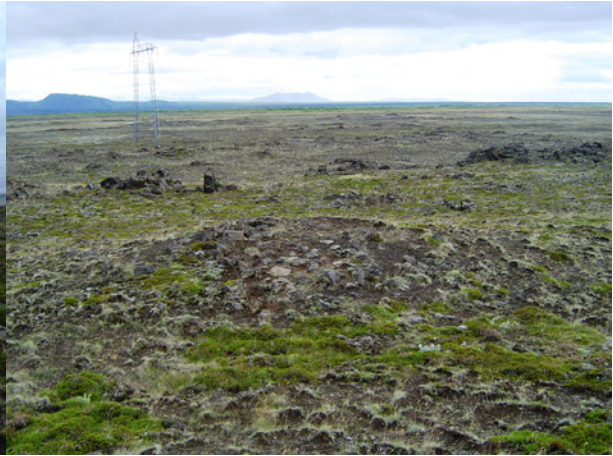
Minjar á næstyngsta bæjarstæði Eskiholts 003.

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birt var í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Eskiholt [001] stóð stuttri bæjarleið í útnorður frá Mörk, vestan undir suðurendanum á dálitlum ási, sem heitir Eskiholtsbjalli. ... Eskiholtsbjalli er sú eina hæð, önnur enn Skarðsfjall, sem tekur upp úr hrauninu, er liggur undir jarðveginum í allri Landsveit fram til Lækjarbotna. Rústin er mikil ummáls og virðist þar hafa verið stórbýli; en er uppblásið fyr enn menn hafa sögur af. Hafði bærinn þá verið byggður aftur nokkru utar, en eyðst að nýju. Þá var hann aftur fluttur lengra út eftir, nær Skarðsfjalli [sjá 004], og þar hélzt hann til 1882, en var þó mjög lélegt býli.”

Í greininni Uppblástur og eyðing býla í Landsveit sem birtist í afmælisriti Sandgræðslunnar frá 1958 segir: “Í Jarðabók Á. M. [frá 1711] er sagt, að sandfok hafi stórlega spillt túni og fært í kaf fjórðung haga. Hefur blástur sá, er áður getur á milli Merkur og Eskiholts, þá verið vel á veg kominn, búinn að eyða gróðri af Bjallanum og farinn að ganga á tún, en telja má þó víst,

Bæjarhóll 003A, horft til vesturs.

Þúst 003B, horft til suðurs.

að bærinn hafi þá verið á sínum upprunalega stað. Síðar hefur hann verið fluttur alllangt vestur undan sandinum, og farið bráðlega á sömu leið. Þær bæjartóftir sjást enn vel á beru hrauninu og benda til, að þar hafi ekki stórbúskapur verið, enda hygg ég, að bærinn hafi staðið þar skamman tíma. Og enn er bærinn fluttur á móta langan spöl og áður [sjá 004], en meira til útnorðurs og allnærri Skarðslandi. Þar stóð hann til 1882, að jörðin fór alfarið í eyði. Eigi er kunnugt, hvenær bæjarflutningarnir fóru fram, en mér þykir líklegt, að síðari flutningurinn hafi orðið fyrir 1800.” Í viðauka við örnefnaskrá segir: “Eskiholt. Eskiholtsbær hefur staðið á þremur stöðum. Elzta bæjarstæðið, Eskiholt I [001], er hár melgrashóll á gráleitum hjalla litlu frammar (suðvestar) en

Rústahóll 003C, horft til norðausturs. Fremst á mynd er steinadreif þar sem talsvert fannst af gripum en þar sem hóllinn er hæstur er hleðsla.

Óljósar hleðsluleifar D1 eru fremst á mynd en fjær er gróin grastorfa D2 sem ber við himin, horft til norðausturs.

undir miðri norðvesturbrekku Eskiholtsbjalla. ... Vestan þessa bæjarhóls og Bjallans er lægð, sem virðist hafa verið mýri fyrrum, en á lágum dökkleitum, örfoka hól fast vestan þessa sunds, um 250 m norðvestur af Eskiholti I, hefur Eskiholt II staðið.” Hér gætir einhvers misskilnings því Eskiholt II er um 1 km VSV við Eskiholt I 001. Á þessum stað eru hins vegar veigalitlar rústir 007. Eskiholt II er einnig ranglega staðsett á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar. Í viðaukanum segir enn fremur: “Síðasta bæjarstæðið, Eskiholt III [004], eru rústir allmiklar,

talsvert er þar um grágrýtishellur og mikið af beinum og ýmsum smáminjum. Bærinn hefur staðið uppi á allmiklum hraunkambi eða brún, en hraunslétta neðan og austan við. En suðvestan sléttunnar tekur enn við herra hraunsvæði allhólótt, að og meðfram heiðarjaðrinum. Ingvar sagði, að þegar farin var Vatnshólagata [681:021] til Merkur, hefði bæði Vörðuhóll [434:057] og Eskiholt [003?] verið á vinstri hönd, gatan lá neðan undir brúninni, sem eyðibýlið stóð uppi á. Síðasta bæjarstæði Eskiholts er nú grænleitur hraunhóll, sem sker mjög úr við umhverfið; örfoka hraun, sem nú er tekið að gróa nokkuð. Eskiholt fór alfarið í eyði 1882.” Vatnshólagata liggur neðan við Eskiholt II og Eskiholt III [004] virðist vera innan merkja Skarðs. Minjarnar eru á svæði sem er um 50x50 m að stærð og á því sjást ummerki um a.m.k. fjögur mannvirki. Meintur bæjarhóll A er suðvestast á svæðinu. Hann er um 12x6 m að stærð og snýr austur-vestur. Hann er um 1,5 m á hæð. Hliðar hans eru allbrattar nema til suðurs og vesturs þar sem aflíðandi hliðar taka við. Hóllinn er gróinn að ofan og í suður- og vesturhliðum en víða er komið rof í hliðar hólans þar sem sést í grjóthleðslur og dýrabein. Hraungrýti virðist aðallega hafa verið notað í hleðslur en einnig hefur eitthvað verið notað af grágrýti og eru grágrýtishellur á dreif austan við hólinn. Bæjarhóllinn er flatur að ofan og ekki sést hólaskipting í byggingum. Þúst B er um 20 m ASA við bæjarhól A, á lágu hól. Þústin er um 8x4 m að stærð og snýr norður-suður. Þústin er blásin og óljós en grjótraðir sjást meðfram austur- og vesturhliðum sem eru líklega leifar af langveggjum byggingarinnar sem þarna stóð. Grjótröð á austurhlið er um 6 m á lengd en grjótröð á vesturhlið er um 3 m á lengd. Ekki sjást skýrar hleðslur norður- og suðurhliðum. Þústin er í aflíðandi halla til austurs og suðausturs og þar í hallanum er grjótdreif, bæði hraungrýti og grágrýtishellur. Grófur vikur er innan um grjótið í þústinni. Þúst C er rústahóll norðvestan við bæjarhól A og er aðeins dæld á milli þeirra. Rústahóll C er aflangur og snýr NNA-SSV. Það má segja að hann skiptist í tvo toppa. Sá sem er nyrst er mjög afgerandi og er ber hæst. Sá toppur er um 5 x 6 m stór og er talsverð hleðsla í honum að sunnan, norðan og eitthvað að austan. Hraungrjót sést vel í honum. Hleðslan í þessum hluta hólans virðist ekki eiginleg vegghleðsla heldur fremur uppburðarlitlar steinaraðir. Þær eru um 5 m á kant. Um 6 m sunnan við nyrðri hóltoppinn er önnur steinadreif sem nær yfir stærra svæði. Umrætt svæði er um 10 x 8 m stórt en ekki er hægt að sjá á því tóftarlag. Þar er mikið af hraunhellum. Á svæðinu nálega miðju eru nokkrir steinar á bengu og virðist þeir neðstu mögulega jarðfastir. Ekki er óhugsandi að það gæti verið eldstæði þarna undir en talsvert af gripum fannst þarna í kring og járn er á og við þessa steina. Á þessum stað liggur fimmstrendur steinn á hliðinni. Hann er 0,3-0,4 cm stór og í topp hans er hola sem er um 5 cm í þvermál. Hóll C rís talsvert herra en umhverfið. Undir bókstafnum D voru skráðir tveir staðir á hraunhól fast austan við rústahól C. D2 er grasblettur á toppnum á hólnum um 10 m austan við hól C. Svæðið er 5 x 4 m stórt og snýr nálega austur-vestur. Utan í hólnum og ríflega 10 m norðan við D2 virðast óljósar hleðsluleifar D1. Þær eru L-laga og 3 x 2 m að stærð. Hvorugur þessara síðastnefndu staða er fullkomnlega sannfærandi mannaverk en eru þó látnir njóta vafans.

Hættumat: hætta, vegna rofs

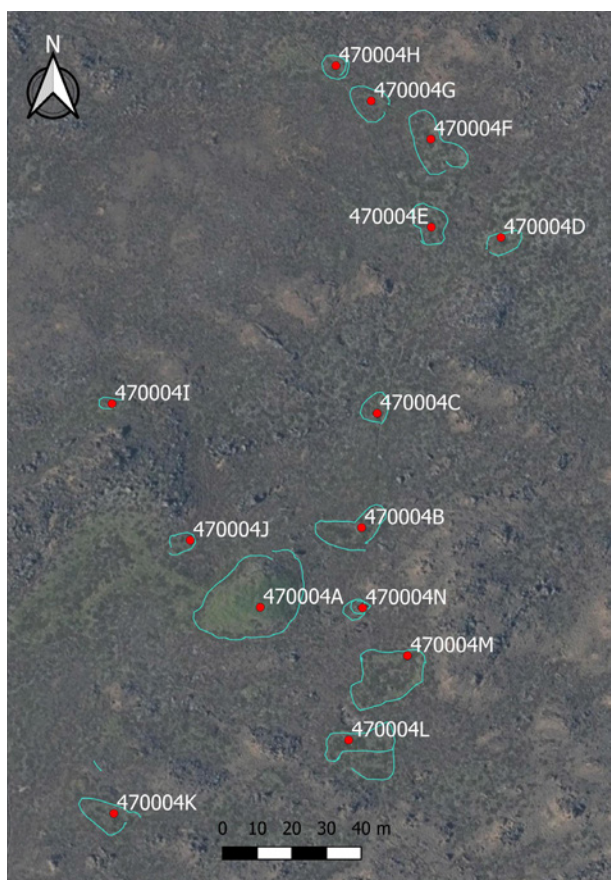
Heimildir:SB V, 134; BJ: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 5-6; GÁ: Sandgræðslan, 6 1 ;

RA-470:004 *Eskjuholt (yngsta bæjarstæði)* tóftir bústaður 64°02.023N 20°03.911V

“Úti í þessum gára suðaustur af Yrjaheiði er Eskiholtsbjalli. Vestan í honum stóð bærinn Eskiholt [001]. Síðar varð að flýja með bæinn undan sandinum skamman spöl til vesturs [003] og loks til suðvesturs þar sem hann stóð þar til hann fór í eyði 1882,” segir í Sunnlenskum byggðum. Yngsta bæjarstæði Eskiholts sem fór í eyði 1882 var um 300 m suðaustan við vörðu 058 á merkjum Skarðs og Eskiholts og um 560 m austan við mið-bæjarstæði Eskiholts 003. Bæjarstæðið hefur verið um 1,7 km austan við elsta bæjarstæði jarðarinnar. Bæjarhóllinn er mjög skýr og afgerandi. Hann er grænni en umhverfið sem er mosa og lyngvaxið og talsvert blásið. Hann er um 400 m norðvestan við raflínu sem gengur yfir svæðið.

Bærinn hefur staðið uppi á allmiklum hraunkambi eða brún en hraunslétta er neðan og austan við. Svæðið hefur blásið en að hluta gróíð upp aftur. Á nokkrum stöðum í túninu eru e.k. niðurföll, þar sem jarðvegur hefur sokkið ofan í gjótur. Ekkert friðlýsingarskilti var á svæðinu þegar það var skráð.

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birt var í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Eskiholt [001] stóð stuttri bæjarleið í útnorður frá Mörk, vestan undir suðurendanum á dálitlum ási, sem heitir Eskiholtsbjalli. ... Eskiholtsbjalli er sú eina

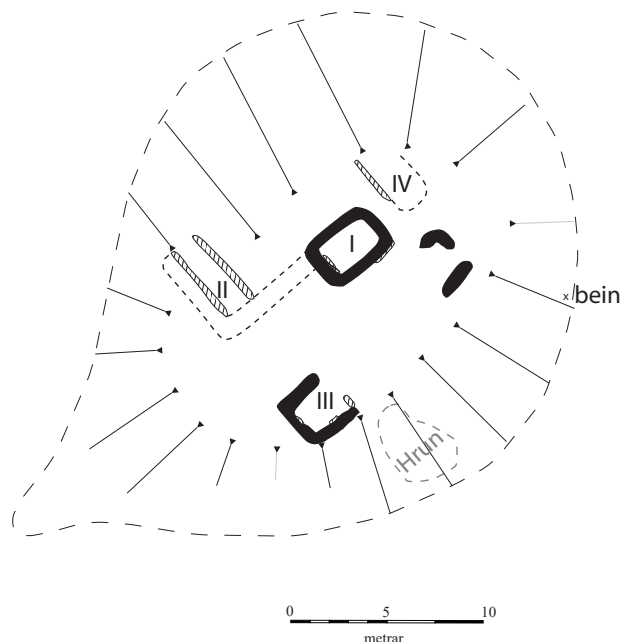

Kort sem sýnir dreifingu minja á yngsta bæjarstæði Eskiholts 004 en flestar eru þær óljósar fyrir utan bæjarstæði A. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

hæð, önnur enn Skarðsfjall, sem tekur upp úr hrauninu, er liggur undir jarðveginum í allri Landsveit fram til Lækjarbotna. Rústin er mikil ummáls og virðist þar hafa verið stórbýli; en er uppblásið fyrir enn menn hafa sögur af. Hafði bærinn þá verið byggður aftur nokkru utar [sjá 003], en eyðst að nýju. Þá var hann aftur fluttur lengra út eftir, nær Skarðsfjalli, og þar hélzt hann til 1882, en var þó mjög lélegt býli.”

Í greininni Uppblástur og eyðing býla í Landsveit sem birtist í afmælisriti Sandgræðslunnar frá 1958 segir: “Í Jarðabók Á. M. [frá 1711] er sagt, að sandfok hafi stórlega spillt túni og fært í kaf fjórðung haga. Hefur blástur sá, er áður getur á milli Merkur og Eskiholts, þá verið vel á veg kominn, búinn að eyða gróðri af Bjallanum og farinn að ganga á tún, en telja má þó víst, að bærinn hafi þá verið á sínum upprunalega stað. Síðar hefur hann verið fluttur alllangt vestur

undan sandinum [sjá 003], og farið bráðlega á sömu leið. Þær bæjartóftir sjást enn vel á beru hrauninu og benda til, að þar hafi ekki stórbúskapur verið, enda hygg ég, að bærinn hafi staðið þar skamman tíma. Og enn er bærinn fluttur á móta langan spöl og áður, en meira til útnorðurs og allnærri Skarðslandi. Þar stóð hann til 1882, að jörðin fór alfarið í eyði. Eigi er kunnugt,

Minjar á yngsta bæjarstæði Eskiholts 004.

hvenær bæjarflutningarnir fóru fram, en mér þykir líklegt, að síðari flutningurinn hafi orðið fyrir 1800.”

Í viðauka við örnefnaskrá segir: “Eskiholt. Eskiholtsbær hefur staðið á þremur stöðum. Elzta bæjarstæðið, Eskiholt I [001], er hár melgrashóll á gráleitum hjalla litlu fram (suðvestar) en undir miðri norðvesturbrekku Eskiholtsbjalla. ... Vestan þessa bæjarhóls og Bjallans er lægð, sem virðist hafa verið mýri fyrrum, en á lágum dökkleikum, örfoka hól fast vestan þessa sunds, um 250 m norðvestur af Eskiholti I, hefur Eskiholt II staðið.” Hér gætir einhvers misskilnings því Eskiholt II 003 er um 1 km VSV við

Eskiholt I 001. Á þessum stað eru hins vegar veigalitlar rústir 007. Eskiholt II er einnig ranglega staðsett á örnefnaupprátt Ingólfs Einarssonar. Í viðaukanum segir enn fremur: “... Síðasta bæjarstæðið, Eskiholt III, eru rústir allmiklar, talsvert er þar um grágrýtishellur og mikið af beinum og ýmsum smáminjum. Bærinn hefur staðið uppi á allmiklum hraunkambi eða brún, en hraunslétta neðan og austan við. En suðvestan sléttunnar tekur enn við herra hraunsvæði allhólótt, að og meðfram heiðarjaðrinum. Ingvar sagði, að þegar farin var Vatnshólagata [681:021] til Merkur, hefði bæði Vörðuhóll [434:057] og Eskiholt [003?] verið á vinstri hönd, gatan lá neðan undir brúninni, sem eyðibýlið stóð uppi á. Síðasta bæjarstæði Eskiholts er nú grænleitur hraunhóll, sem sker mjög úr við umhverfið; örfoka hraun, sem nú er tekið að gróa nokkuð. Eskiholt fór alfarið í eyði 1882.” Vatnshólagata liggur neðan við Eskiholt II 003 og Eskiholt III virðist vera innan merkja Skarðs. Talsvert mikilar leifar má enn sjá um yngsta bæjarstæði Eskiholts en þar eru rústir og talsvert af grágrýtishellum og dýrabein og gripir að blása upp. Rústirnar eru á svæði sem er 230 x 140 m stórt og snýr NNA-SSV. Á umræddu svæði sáust einhver mannaverk á 14 stöðum en alls staðar eru þær örfoka og ógreinilegar og var hverjum þeirra gefinn bókstafur til að greiningar. Bæjarhóllinn, A, er lang mest afgerandi á svæðinu. Hann er sunnan við miðbik þess og sker sig sem fyrr segir alveg úr umhverfi sínu, er fagurgrænn og allt að 2 m hár. Umhverfis eru hraunhólar og lautir milli þeirra með gisinni jarðvegshulu, mosa, lyngi, og örlitlu grasi. Bæjarhóllinn er um 34 x 23 m að stærð og snýr

norðaustur-suðvestur. Hann er rúnaður nema til suðvesturs þar sem hann endar í eins konar hala eða spíss. Hóllinn er gróinn í toppinn þótt greinilega hafi blásið eitthvað af honum en hliðar hans eru meira blásnar. Talsvert er um stórgripabein á hólnum, séstaklega í honum austanverðum.

Yngsta bæjarstæði Eskiholts 004A, horft til suðausturs.

Steinn með áletruninni Öskjuholt er á yngsta bæjarstæðinu.

Víða á bæjarhólnum má sjá glitta í hleðslugrjót og talsvert af þakhellum (bæði hraungrýti og blágrýti) voru skammt sunnan við þar sem mest var af stórgripabeinum. Á 3-4 stöðum má sjá eiginlegar hleðslur/tóftir/hólf. Tóft I er einföld, 4 x 3 m að stærð og snýr NNA-SSV. Ekki er greinilegt op á tóftinni og veggir hennar eru fremur lágir og innra mál óskýrt. Syðst í henni er áklappaður steinn (60-70 x 15-20 cm að stærð) þar sem klappað hefur verið nafn bæjarins “Öskjuholt”. Frá tóftinni liggur óljós hryggur eða garðlag í um 5 m til SSV og endar þar í hleðslu II sem er 3-4 x 1,2 m að stærð og snýr þvert á áður nefnda tóft. Umhverfis bæjarhólinn eru hraunhólar og lautir milli þeirra með gisinni gróðurhulu. Um 4 m suðaustan við þessa hleðslu er önnur óljós hleðsla, III. Hún er um 3 x 3 m að stærð og má óljóst sjá móta fyrir u-laga hleðslu sem er opin til norðausturs. Allra nyrst á bæjarhólnum og um 1 m norðan við tóft I er svo fjórða hleðslan IV. Hún snýr þvert á tóft A og er 5 x 2,5-4 m að innanmáli. Mannvistarleifar B eru um 9 m norðvestan við bæjarhól A og er einna skýrust rústanna á svæðinu. Hún er L-laga

Þúst 004B, horft til austurs.

Þúst 004C, horft til suðvesturs.

um 10 m á kant og er frekar gleitt horn. Óljóst virðist mega sjá fyrir vegg sem gæti hafa skipt tóftinni upp. Veggir eru aðeins 0,1-0,2 m á hæð. Rúst C er nokkuð greinileg. Hún er um 45 m NNV við bæjarhól A. Hún er 8 x 6 m stór og snýr NNV-SSA. Norðvestast í henni er hæð eða bunga sem er um 1 m í þvermál og slíkar hæðir/haugar eru á mörgum af rústasvæðunum á þessum stað. Þústin er ferhyrnd og veggir eru grasigrónir, en lyngigróður í kring og inni í tóft. Veggir eru lágir og greinilegir og ekki er hægt að greina eiginlegt tóftalag. Mannvistarleifar D eru í hópi hinna óljósari á svæðinu. Þær eru um 100 m NNV við bæjarhól A. Hún er 11 x 5 m stór en vel má vera að hún hafi náð talsvert lengra til norðvesturs (og þá verið allt að 25 m í stað 5) þar sem er grasi gróið svæði þar sem mögulegt er að einhverjar mannvistarleifar leynist þar undir sverði. Svæðið er herra en umhverfið en ekki er hægt að tala um eiginlega rúst á þessum stað. Þúst eða mannvistarleifar E er með þeim óskýrari á svæðinu. Inni í henni vex lyng en þar er líka mold og sandur. Svæðið er um 11 x 12,5 m stórt og hefur snúið nálega norður-suður og virðist L-laga. Í því eru tvær dældir sem gætu verið síðustu leifar hólfa. Vestari dældin er um 9 x 6 m að innanmáli en sú austari er óljósari. Ummerkin á þessum stað eru afar óljós og ekki er

Þúst 004D, horft til vesturs.

Þúst 004I, horft til suðvesturs.

hægt að fullyrða að þarna séu alveg óræð mannaverk. Þúst/mannvistarleifar F eru um 115 m norðan við bæjarhól A en 8 m norðan við þúst E. Ummerki F eru mjög óræð, L-laga og er norðvesturhluti skýrari en suðausturhluti. Í suðausturhluta er lág hæð eða bunga sem er 0,8 m í þvermál en 0,3 m á hæð. Svæðið er 20 x 10,5 m stórt og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er víst að mannvistarleifar sé að finna undir sverði á þessum stað en svæðið ber herra en umhverfið og ekki er hægt að útiloka að þar hafi eitthvað verið. Þúst G er um 6 m vestan við þúst F og um 120 m norðan við bæjarhól A. Hún er örlítið meira sannfærandi en þúst F og er 12 x 9 m stór og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er hærri en umhverfið en ekki er hægt að sjá tóftalag á henni. Um 5 m norðvestan við þúst G er hringlaga hæð H sem er um 130 m norðan við bæjarhól A. Hún er afar óskýr og eins og þústir E-G er ekki hægt að fullyrða að þarna hafi mannshöndin komið að verki. Vestan við bæjarhólinn er stór hraunhóll, sá stærsti á þessu svæði. Eina þústin á svæðinu sem er vestan við hann er þúst I. Hún er um 60 m norðvestan við bæjarhól A. Hún er 6 x 2-3 m stór og 0,2 m á hæð. Þústin er svolítið óregluleg en þó öruggari mannvistarleifar en margir

hinna staðanna sem skráðir eru í kringum bæjarhól. Ekki er þó hægt að tala um tóftarlag á þessum stað. Þúst J er byggð í rótum stóra hraunhólsins sem er norðvestan við bæjarhólinn. Hún er tæpum 15 m suðvestan við hann. Þústin snýr eins og hólinn og er 0,1 m hærri en umhverfið og er grasi vaxin. Þústin er löng og mjó (7,5 x 5 m) en ekki er hægt að sjá tóftarlag á henni. Ýmis óræð merki eru í kringum tóftin en þau voru talin of óræð til að skrá, m.a. Mögulegur garðspotti á milli bæjarhóls og hraunhólsins. Þúst K er tæpum 60 m suðvestan við bæjarhól A og gæti hafa verið utan hins eiginlega túns þó engin leið sé að fullyrða um það nú. Ummerkin eru mjög ógreinileg en ná yfir 14 x 9 m stórt svæði sem snýr VNV-ASA. Mögulegt er að langt hólf hafi verið að vestan í tóftinni og snúið eins og hún og annað minna hafi verið austar og snúið þvert á það en öll eru þessi ummerki of óljós til að hægt sé að fullyrða nokkuð um innra lag þústar. Tveir hólar eru norðvestan við og á öðrum eru nokkrir steinar í toppinn (hóltoppurinn er 6 x 4 m að stærð). Mögulegt er að þar hafi einhver mannvirki verið. Rúst L er um 35 m SSA við bæjarhólinn. Svæðið er sæmilega sannfærandi, ferhyrnt og gróður þar talsvert öðruvísi en annars staðar. Talsverður grasvöxtur er yst í tóftinni en lyngvöxtur þar innan í. Norðurhluti svæðisins er skýrastur. Hann er um 20 x 7 m stór og snýr nálega austur-vestur. Sunnar eru óskýrari leifar og er svæðið í heild um 20 x 15 m stórt. 5-10 m norðan við rúst L er rúst M sem er líklega af einhvers konar gerði. Í henni eru þrjár nibbur sem standa upp úr svæðinu. Gerðið er í aflíðandi til suðurs en ofar eru klettur. Gerðið er sporöskjulaga. Inn í því er bæði ber jarðvegur og lyng. Svæðið er 21 x 17 m að stærð. Um 12 m austan við bæjarhólinn er óljós þúst eða lá hæð, N, sem er um 2 m á kant. Þústin er grasi gróin og ekki er hægt að útiloka að þar leynist mannvistarleifar undir sverði, í henni fannst m.a. stórgripabein.

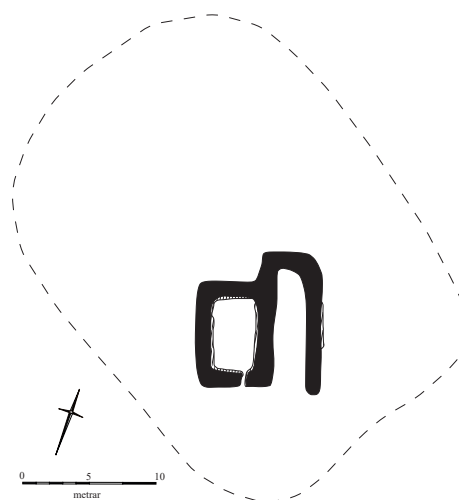
Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: SB V, 134; BJ: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 5-6; GÁ: Sandgræðslan, 6 1 ; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, 3-4

RA-470:005 *Sæmundartættur* tóft beitarhús

64°02.770N 20°02.346V

“Sæmundartættur eru sauðahústættur 200-300 m norður af Imbuhól, kenndar við Sæmund

Sæmundartættur 005, horft til SSA á ljósmynd.

Arnbjörnsson í Mörk [1883-1895]. Hann byggði þennan litla sauðahúskofa, og heytótt fast norðan við, er hann bjó í Mörk. Tættur þessar eru í þeim hluta Eskiholtslands, sem nú er í eigu Skarðsbónda,” segir í örnefnalýsingu. Tættarnar eru á grónum sandhól um 200 m suðaustan við háspennulínu og rúmum 900 m NNV við elsta bæjarstæði Eskiholts 001.

Allt umhverfis eru sendnir en grónir hólar.

Sæmundartættur er tvískipt tóft, um 8 x 9 m stór. Hún snýr h.u.b. austur-vesturs. Suðvestar er greinilegt hólfið og þar sjást 2-3 umför af grjóti (hólfi A). Hólfið er 5 x 2,5 m að innanmáli og op er á það vestarlega á suðurvegg. Veggir eru mest 0,7 m á hæð en talsvert af grjóti hefur hrunið inn í tóftina úr austurvegg hennar. Austara hólfið (B) er lægra og grasi gróið. Það er alveg opið til suðurs. Hæð veggja þar er mest 0,4 m. Í hólnum umhverfis eru víða dældir og hefur líklega torf verið skorið þar.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, 12

RA-470:006 *Síðunes* bæjarstæði býli

64°02.911N 20°00.560V

Í friðlýsingarskrá segir: “Rústir hinna fornu eyðibýla Síðuness og Eskiholts. Síðuness-rústir eru suðvestaní hraunbrúninni fyrir innan gamla Eskiholt [001]...” Bæjarstæði Síðuness er um 1,6 km norðaustan við Eskiholt 001 og liggur leið 681:022 um 70 m norðvestan við hann. Á því sést uppblásinn bæjarhóll og útihúsrúst.

Á þessu korti eru sýnilegar minjar á bæjarstæði afstaða þeirra við minjar 008. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Bæjarstæðið er á uppblásturssvæði sem tekið er að gróa aftur upp og er melgresi orðið nokkuð útbreitt. Sunnan við bæjarhólinn er flatlent svæði í dálitlum bug inn í hraunbrúnina þar sem hefur verið skjólsælt. Eins er flatlent svæði suðvestan og vestan við bæjarhólinn. Frá Síðunesi sést heim að Eskiholti 001.

FRIDLYSTAR FORNMINJAR. Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1907 segir: “Þar í brúninni hefir fyrir skömmu blásið upp bæjarrúst. Talsvert grjót er í henni, sem liggur á dreif, og er því óhægt að ákveða undirstöður nema hér og hvar. Enda voru þær nokkuð gengnar úr lagi, því jarðvegurinn er sendinn og halli nokkur. Þó má sjá, að aðaltóftin, bæjarhúsið, hefir verið hér um bil 12 faðma löng og um 1 1/2 faðm breið og hefir enginn miðgafi verið í hennni, svo séð verði. Fleiri tóftir eru þar og allar óglöggvar.” Brynjúlfur getur sér þess til

Bæjartóft Síðuness 006A, horft til norðvesturs.

Þúst 006B, horft til VSV.

að bærinn hafi heitið Síða. Einu minjarnar sem sjást á bæjarstæði Síðuness er stór hóll sem ætla má að sé bæjarhóllinn og lítil rúst af útihúsi. Engin önnur mannvirki eða þústir eru sýnileg í næsta nágrenni en líklegt er að enn sé eitthvað af minjum í sandinum og undir melgresistorfum sem ekki sjást á yfirborði. Þó kann tóft 008 að hafa tilheyrt Síðunesi. Þær minjar sem enn sjást á bæjarstæðinu eru á svæði sem er um 180x20 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Bæjarhóllinn A er suðvestasta á svæðinu. Hann er um 22x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hólnum hallar til suðvestur og mjókkar hann í þann enda. Hóllinn er 2-3 m á hæð og í hliðum hans sést í hraungrýti þar sem rof er í viðkvæma gróðurþekjuna. Ekki sjást greinanlegar veggjahleðslur og engin bein eða gripir sáust í eða við hólinn. Hóllinn er kúptur að ofan. Uppblásin útihúsrúst B er 140 m norðaustan við bæjarhólinn. Hún er um 7 m í þvermál og er 1 m á hæð. Í rústinni sést hleðslugrjót en ekki innanmál eða op inn í mannvirkid.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: ÁG: Friðlýsingarskrá, 68; B J: «Fornleifar í Landsveit» Árbók 1907, 26-27

RA-470:007 þúst óþekkt

64°02.367N 20°02.216V

Uppblásin þúst er undir háspennulínu um 250 m norðvestan við elsta bæjarstæði Eskiholts 001 og 760 m sunnan við Sæmundartættur 005.

Þúst 007, horft til suðvesturs.

Fornleifin er á sendnu og grýttu uppblásturssvæði.

Þústin er ílöng, er um 14x12 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er 1-1,5 m á hæð. Þústin er gróin mosa að nokkru leyti en ógróin í norðausturenda. Þar sést hraungrýti og einnig dálítið af grágrýti. Ekki er ljóst hvaða mannvirki var á þessum stað en líklegt er að það hafi verið skepnuhús, ef til vill fjárhús.

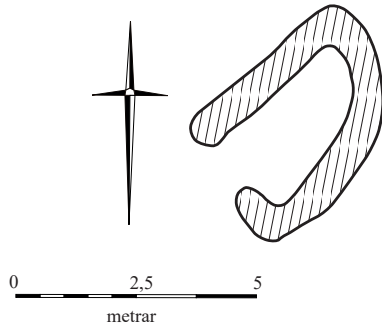
Hættumat: hætta, vegna rofs

RA-470:008 tóft óþekkt

64°02.800N 20°00.742V

Lítill, einföld rúst og varða eru á blásnum sandhól sem er utan í Síðunesi og um 1250 m norðaustan við bæjarstæði Eskiholts 001. Hún er um 140 m suðaustan við háspennulínu.

Tóftin er utan í holti. Vestar er lyngi vaxinn flati en alls staðar er stutt niður á sendinn jarðveginn og hefur greinilega verið talsverður uppblástur þarna og í kring.

Teikning af tóft 008A.

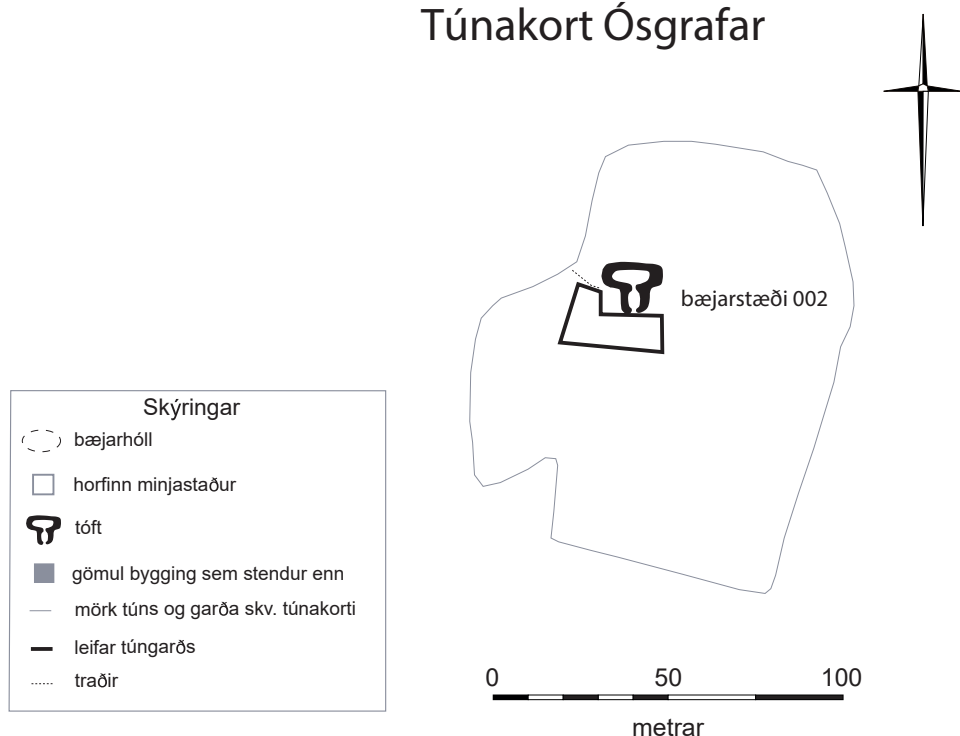

Tóft 008A er á u.þ.b. miðri mynd og varða 008B er litlu ofar og lengra til vinstri á ljósmynd sem tekin er til norðvesturs.

Rústin er einföld og 4 x 2,5-3 m stór. Hún er opin til suðurs. Tóftin er hlaðin úr hraungrýti og vegghleðslan er greinilegust í langvegg að norðaustan en þar stendur hún í 0,3 m hæð. Talsvert mikið af sandi er inni í tóftinni. Um 15 m norðvestan við tóftina er lítill og fremur óveruleg varða sem líklega hefur átt að vísa á hana. Hún er 0,8 m í þvermál en 0,3 m á hæð, hlaðin úr hraungrýti.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Túnakort Ósgrafar

Kort sem sýnir minjar í túni yngra bæjarstæðis Ósgrafar. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-471 Ósgröf

10 hdr., 1711, Skarðskirkjueign. 1626: Guðrún Brynjólfsdóttir selur sinn hluta í kirkjukotinu Ósgröf. Jarðabréf, 2. 1711: “Bygð á þessarri jörðu hefur samfleytt haldist í næstu 8 ár, þángað til var hún í eyði frá síðasta Hekluhlaupi. Áður var byggíngin eins og nú.” JÁM I, 282. Í eyði árið 1919.

1917: Tún 0,9 ha, sléttað 0,6 ha, garðar 254 m² “Tún var grasgefið en lítið og engjar litlar og lélegar. Allmikið skóglendi átti jörðin norður við Landskóga.” SB V, 156

RA-471:001 *Gamla Ósgröf* bæjarhóll bústaður 64°03.740N 19°58.138V

“Bærinn Ósgröf stóð framan við Stekkartúnslæk [sjá 006], gegnt Skarfanesi, en fór í eyði 1919. Áður var Ósgröf austarlega og ofarlega á Miðklofa; þaðan var bærinn fluttur 1890 [sjá 002] og heitir þar síðan Gamla-Ósgröf,” segir í Sunnlenskum byggðum. Gamla-Ósgröf er fast sunnan Djúpalækjar, litlu suðvestan við upptök hans. Bæjarhóllinn er um 650 m austan við yngra bæjarstæðið 002. Tún Gömlu-Ósgrafar er enn óblásið. Túngarður afmarkar það og sjást fimm tóftir innan hans auk götu sem liggur að meintu vatnsbóli í Djúpalæk. Allar minjar innan túns eru skráðar saman undir einu númeri.

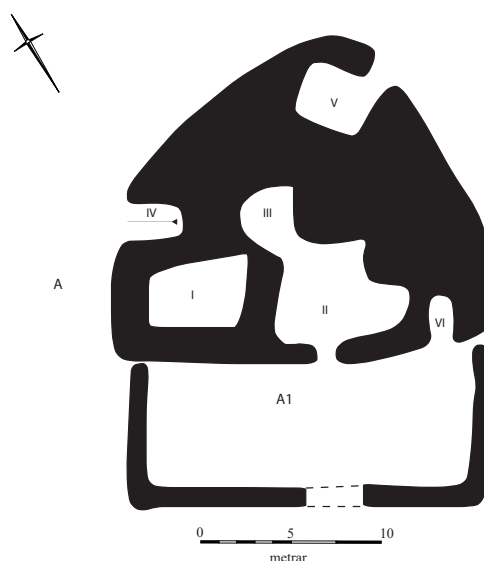
Túnið er á suðausturjaðri gróðursvæðis en til suðausturs tekur við víðfeðmt uppblásturssvæði. Túnið er allflatlent og sléttlent en er orðið þýft. Mikill trjágróður er allt í kringum túnið og er hann farinn að vaxa innan þess líka.

Túngarður E afmarkar svæði sem er um 170x130 m að stærð og snýr austur-vestur. Hann er víðast enn greinanlegur en er nokkuð hlaupinn í þúfur, víða er komið rof í hann og hann

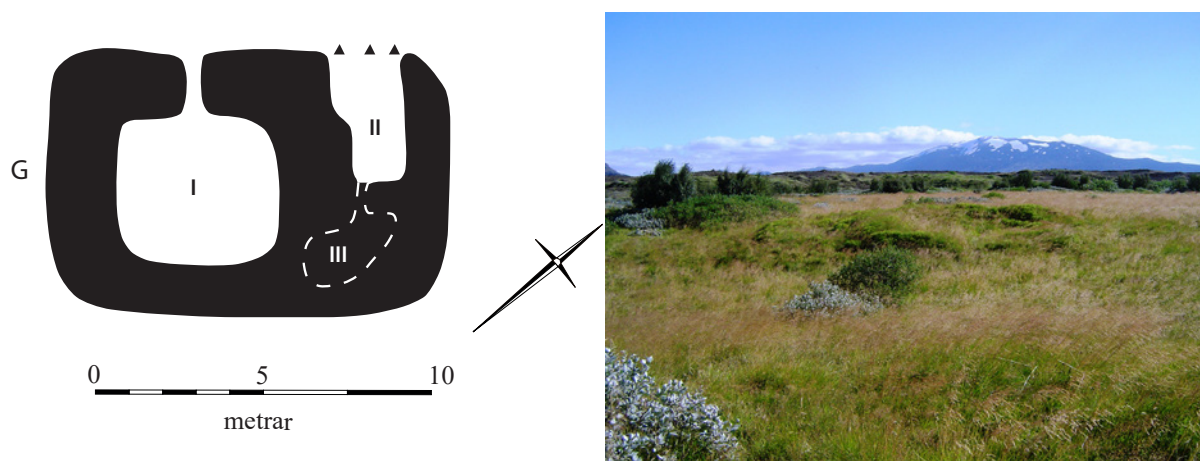
Kort sem sýnir teikningu ofan á loftmynd af minjum í gamla heimatúni Ósgrafar 001 áður en bærinn var fluttur árið 1890. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

orðinn illgreinanlegur vegna gras- og trjágróðurs. Garðurinn er torfhlaðinn. Hann er 1,5-3 m á breidd. Mesta hæð er um 0,5 m en víðast er hann lægri. Víða sést ýmist aðeins í innri brún eða ytri brún. Bæjartóftin A er norðarlega í túninu, litlu vestan við mitt túnið. Hún er, eins og aðrar minjar hér, mjög grasi vaxin og því eru útlínur hennar ekki mjög skýrar. Kálgarður A1 er áfastur tóftinni að suðvestanverðu. Tóftin sjálf er um 18x21 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er hlaðin úr torfi og grjóti en ekki sést í grjóthleðslur. Í tóftinni sjást sex hólfað undanskildum kálgarðinum. Hólf I er í vesturhorni tóftarinnar. Það er um 4x4,5 m að innanmáli

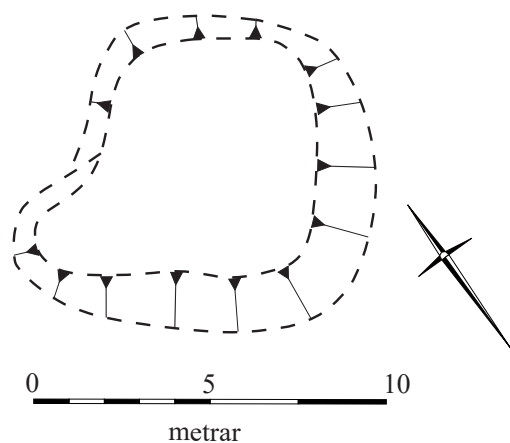
Bæjartóft og kálgarður 001A, horft til norðvesturs á ljósmynd.

og snýr norðvestur-suðaustur. Hólfíð mjókkar til norðvesturs. Hólf II er suðaustan við hólf I. Op er á því inn í tóftina á suðvesturhlið. Það er um 6x7 m að stærð og snýr suðaustur-norðvestur. Suðvesturveggur hólfsins er mjög lágur og líklegt að timburpil hafi verið á þeirri hlið á framhlið bæjartóftarinnar. Hólf II er nokkuð óreglulegt að lögun og kann að hafa skipst upp í fleiri hólf. Í norðurhorni þess er vítt op inn í hólf III sem er um 3x4 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólf IV er NNA við hólf I. Því hallar til norðvesturs og er um 2x3 m að innanmáli. Ekki er hlaðinn veggur fyrir norðvesturhlið þess. Hólf V er norðaustast í tóftinni þar sem tóftin er lægst og er líklegt að það hafi verið heystæði. Hólfíð er um 3x3 m að innanmáli. Op er á því til austurs. Óljóst hólf VI er suðaustan við hólf II, í bæjarröðinni. Það er um 3x1,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki er hlaðinn veggur fyrir suðvesturhlið hólfsins og hefur þar verið timburpil. Mesta hæð tóftarinnar er um 1,5 m. Lítil sem engin uppsöfnun er undir bæjartóftinni og því ekki um eiginlegan bæjarhól að ræða. Kálgarðurinn er um 18x7 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. 3 m breitt rof er í kálgarðsvegginn, nálega fyrir miðri suðvesturhlið, móts við op inn í hólf II í bæjartóftinni. Mesta hleðsluhæð kálgarðsins er um 1 m og eru veggir hans víðast um 1 m á breidd. Tóft G er um 40 m austan við bæjartóft A. Hún er þrískipt og virðist að mestu torfhlaðin. Tóftin er um 12x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í suðvesturenda er hólf I sem er um 5x5,4 að innanmáli og snýr

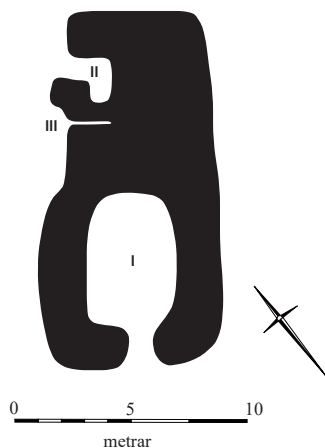
Tóft 001G, horft til suðausturs á loftmynd.

norðaustur-suðvestur. Dyraop er á því til norðvesturs. Hólf II er í norðausturenda tóftarinnar. Ekki sést greinilegur veggur á norðvesturhlið þess en þar er lágur kantur. Hólfíð er um 4x2,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Óljóst má greina hólf III í austurhorni tóftar en mögulegt er að aðeins sé um gróið rof að ræða. Hólfíð er um 3x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Óljóst má greina op á milli hólfa II og III. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 1 m á hæð, á suðausturhliðinni. Tóftin er öll gróin. Þúst H er um 20 m suðvestan við tóft G og um 30 m suðaustan við bæjartóft A. Hún er um 10x9 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er hæst um 1,2 m til suðausturs og suðvesturs. Engin hólfskipting sést í þústinni. Þústin sker sig úr umhverfinu vegna þess að grænna gras vex á henni en í næsta nágrenni. Tóft C er í suðvesturjaðri túnsins, um 20 m suðaustan við tóft B og um 60 m suðvestan við bæjartóft A.

Púst 001H, horft til norðausturs á ljósmynd.

Tóftin skiptist í tvö skýr hólfi og virðist eitt mjög óskýrt hólf vera á milli þeirra. Tóftin virðist að mestu hlaðin úr torfi en einnig kann að vera grjót í hleðslum þó að það sjáist ekki vegna gróðurs. Tóftin er um 16x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hólf I er í suðvesturenda. Það er um 6x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því til suðvesturs. Hólf II

Tóft 001C, horft til suðausturs á ljósmynd.

er í norðausturenda tóftarinnar. Það er um 2x1 m að innanmál, snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því til norðvesturs. Afar ógreinilegt hólf III er fast suðvestan við hólfi II. Það er um 2x0,3 m að innanmáli og snýr suðaustur-norðvestur. Op er á því til norðvesturs. Mesta hæð tóftar er um 0,7 m. Tóft B er í vesturjaðri túnsins, um 20 m norðvestan við tóft C og um 60 m vestan við bæjartóft A. Hún er einföld, um 6x4 m að stærð, snýr austur-vestur. Dyraop er á henni til vesturs. Mesta hleðsluhæð er um 0,8 m. Gróíð rof er í veggjum tóftarinnar og hún virðist vera torf- og grjóthlaðin en ekki sést í grjóthleðslur í veggjum. Tóft D er um 30 m norðaustan við tóft B og um 40 m vestan við bæjartóft A. Tóftin er einföld, líklega torf- og grjóthlaðin, en fjöldi umfara sést ekki vegna gróðurs. Tóftin er um 5x8 m að stærð og snýr austur-vestur. Dyraop er á vesturhlíð tóftarinnar. Útlínur tóftarinnar eru orðnar óskýrar. Mesta hleðsluhæð er um 0,6 m. Um 15 m austan við norðausturenda bæjartóftar A sést allgreinileg gata F í túninu sem liggur til

Tóft 001B, horft til austurs.

Tóft 001D, horft til norðurs. Fjær er bæjartóft 001A.

NNA á um 23 m löngum kafla og beygir þá til norðvestur á 4 m löngum kafla. Gatan liggur af túninu niður í lækjargil sem Djúpilækur rennur eftir. Hefur vatn fyrir bæinn að öllum líkindum verið sótt í lækinn og þessi gata farin til þess að sækja vatn. Gatan er gróin, um 0,3 m á breidd og 0,2 m á dýpt.

Hættumat: engin hætta

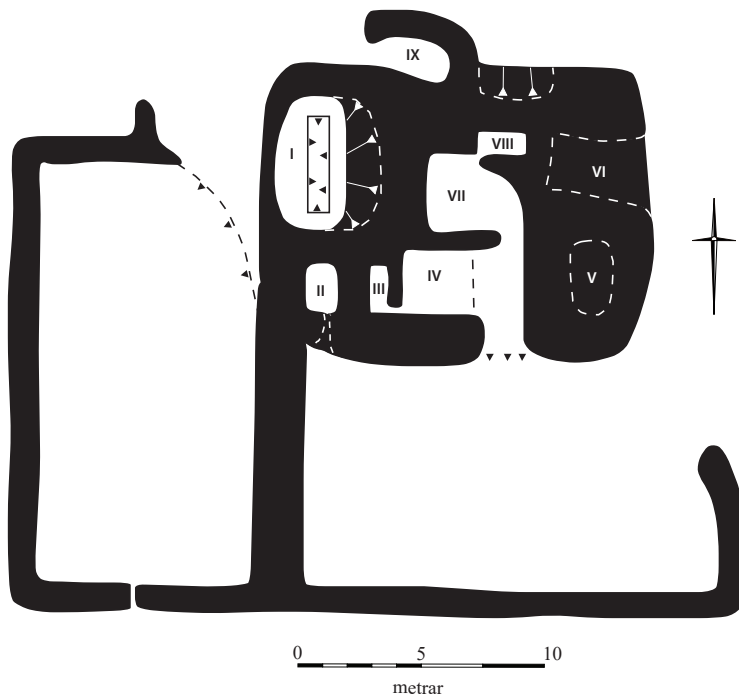
Heimildir:SB V, 134

RA-471:002 Ósgröf bæjarstæði bústaður 64°03.745N 19°58.947V

“Bærinn Ósgröf stóð framan við Stekkartúnslæk [sjá 006], gegnt Skarfanesi, en fór í eyði 1919. Áður var Ósgröf austarlega og ofarlega á Miðklofa; þaðan var bærinn fluttur 1890 og heitir þar síðan Gamla-Ósgröf [001],” segir í Sunnlenskum byggðum. “Uppblásturinn gekk smám saman nær, og árið 1890 er bóndinn, Ólafur Ólafsson, orðinn svo hræddur um bæinn, að hann flytur hann vestur á lækjarbakkann gegnt Skarfanesi, en tókst ekki að rækta svo tún þar, að bætti upp töðumissinn af gamla túninu, sem þó aldrei fór af,” segir í greininni Uppblástur og eyðing býla í Landsveit sem birtist í Minningarriti Sandgræðslunnar. Yngra bæjarstæði Ósgrafar er um 650 m vestan við Gömlu-Ósgröf 001 og um 100 m suðaustan við yngsta bæjarstæði Skarfanes 472:004. Það er á lækjarbakka suðvestan við þar sem Stekkartúnslækur og Djúpilækur mætast og austan við Ósgrafarlæk sem heitir svo eftir að Litlilækur sameinast fyrirnefndum tveimur lækjum.

Bærinn er í litlu túni á flatlendi milli Síðunes- og Ósgrafarlækjar. Mikið kjarlendi er allt í kringum túnið nema þar sem það nær fram á lækjarbakka.

Ekki sést neinn bæjarhóll á bæjarstæðinu en þar er stór tóft með tveimur áföstum kálgörðum sem er enn vel greinileg. Tóftin er um 14x16 m að stærð og snýr austur-vestur. Ef kálgarðarnir eru taldir með er tóftin 24x26 m að stærð og snýr eins. Í bæjartóftinni eru níu hólfr. Kálgarður B er fast sunnan við bæjartóftina. Hún er 17x9 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Kálgarður C er vestan við kálgarð B og er hann um 17x9 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er á honum til suðurs. Í norðausturhorni kálgarðs C er ekki hlaðinn veggur en þar er lágur kantur. Frá miðri norðurhlið kálgarðsins, gengur veggbrót sem er um 1,5 m á lengd. Kann hann að vera

Bæjartófti og kálgarðar á yngra bæjarstæði Ósgrafar 002.

leifar af enn öðrum kálgarði, sambyggðum. Op er á kálgarði B í norðausturhorni en þar er um 5 m breitt op á milli bæjartóftar og kálgarðs. Bæjartóftin A snýr stöfnum til suðurs og er op á henni rétt austan við miðja suðurhlið tóftarinnar. Það er um 1,5 m á breidd. 1,5-2 m breið göng liggja til norðurs úr því. Úr göngunum er op til vesturs inn í hólfi IV sem er um 3x3 m að innanmáli. Ekki er hlaðinn veggur fyrir austurhlið þess. Úr hólfi IV er op inn hólfi III sem er um 1x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Við norðurenda

ganganna er gengið inn í hólfi VII sem er um 4x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Úr norðausturhorni þess er op inn í hólfi VIII sem er um 2x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Austan við göngin, í suðausturhorni tóftarinnar er hólfi V. Það er um 1,5x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Ekki sést op inn í það hólfi. Óljóst hólfi VI er norðan við hólfi V. Það er um 4x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ekki er hlaðinn veggur fyrir austurhlið þess. Í suðvesturhorni tóftarinnar er hólfi II. Það er um 1,5x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Óljóst op er á því til suðurs fram á bæjarhlaðið. Norðan við hólfi II er niðurgrafið hólfi I. Það er um 5x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Innanmál neðsta hluta hólfsins er skýrt en þar er það 4x1 m að stærð. Ekki er sýnilegt op á hólfinu. Hólfi IX er að húsabaki og virðist verið byggt við tóftina. Það er um 3x2 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Op er á því til vesturs. Mesta hleðsluhæð kálgarða er um 0,8 m en mesta hæð veggja í bæjartóftinni er um 1,5 m.

Bæjartóft 002, horft til austurs.

Bæjartóft og kálgarðar 002, horft til norðausturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:SB V, 134; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 60; Túnakort 1917

RA-471:003 heimild um leið

64°03.704N 19°58.689V

“Um Miðklofa liggur löng, barðabrött laut frá Stekkartúnslæk [sjá 006] vestarlega austur að hrauninu. Er hún grynri að austanverðu og heitir Stekkartúnslaut. Þar sem Stekkartúnslaut liggur að læknum, er vað á honum, er nefnist Stekkartúnsvað [007],” segir í örnefnalýsingu. Ekki er ljóst hvaða leið lá um Stekkartúnsvað en líklegt er að hún hafi legið á milli Gömlu-Ósgrafar 001 og yngsta bæjarstæðisins 002.

Leiðin lá um gróið og grösugt svæði. Á því vaxa birkitré og víðirunnar.

Engin ummerki um leið sást við Stekkartúnsvað eða í næsta nágrenni við bæjarstæðin.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:004 Dansdalur örnefni leikvöllur

64°03.505N 19°58.803V

Dansdalur 004, horft til suðausturs.

“Austan við Hábrúnarbrekkuna, austur við nessjaðarinn, er allstór, sléttur dalur, sem heitir Dansdalur,” segir í örnefnalýsingu. Dansdalur er um 730 m suðvestan við Gömlu-Ósgröf 001 og um 460 m SSA við Ósgröf 002.

Dalurinn er fast norðvestan við mörk gróðurlendis og uppblásinnar auðnar. Hann er víði og lyngi vaxinn.

Dalurinn er flatlendur og víður og hefur líklega af þeim sökum verið talinn tilvalinn til að dansa í. Hann er um 100 m í þvermál og

er umkringdur lágum brekkum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ósgröf, 11

RA-471:005 heimild um leið

64°03.736N 19°58.767V

“Annað vað [en Stekkartúnsvað 007] litlu nær Ósgrafarbæ nefnist Sauðavað [008],” segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvaða leið lá um Sauðavað. Mögulega var það eingöngu rekstrarleið eða fjárgata.

Leiðin lá um gróið og grösugt svæði. Á því vaxa birkitré og víðirunnar.

Engin ummerki um leið sást við vaðið eða í nágrenni þess.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:006 *Stekkartúnslækur* örnefni stekkur 64°03.700N 19°58.631V

“Í hraunbrúninni inn frá Galtalækjargötu [681:007] kemur upp lækur, sem nefnist Stekkartúnslækur eftir gömlu stekkartúni frá Ósgröf,” segir í örnefnalýsingu. Líklegt verður að teljast að stekkatún hafi verið á milli Stekkartúnslautar og Stekkartúnslækjar sem hafa afmarkað það til norðurs og suðvesturs. Það hefur þá verið um 400 m vestan við Gömlu-Ósgröf 001.

Svæðið sem um ræðir er fremur jafnlent og á því vex afar mikill kjarr- og trjágróður.

Þúst 006B við Stekkartúnslæk, horft til norðvesturs.

Engar minjar um stekk fundust á svæðinu þrátt fyrir ítarlega leit og kunna þær að vera horfnar í gróður, hafi þær verið á umræddu svæði. Þegar komið er vestur úr Stekkartúnslaut er dálítið flatlendi við Stekkartúnslæk og mögulega er það stekkatúnið en þá hefur það verið lítið. Í því er þúst (sjá hnit B), öll kjarri vaxin, sem er um 7x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þústin er um 0,4 m á hæð. Hún er um 460 m vestan við Gömlu-Ósgröf. Óvíst er hvort að í þústinni leynist leifar af stekk en ekki fannst líklegri staður.

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:007 *Stekkartúnsvað* renna vað

64°03.702N 19°58.709V

Skarð er í læjarbakkann við Stekkartúnsvað 007, horft til suðvesturs.

“Um Miðklofa liggur löng, barðabrött laut frá Stekkartúnslæk vestarlega austur að hrauninu. Er hún grynri að austanverðu og heitir Stekkartúnslaut. Þar sem Stekkartúnslaut liggur að læknum, er vað á honum, er nefnist Stekkartúnsvað,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er líklega um 460 m vestan við Gömlu-Ósgröf 001.

Það er þar sem sléttlent er við mynni Stekkartúnslautar norðaustan við lækinn. Suðvestan við lækinn er líka sléttlent en aðeins á litlu nefi. Upp af því er brattur bakki, um 3 m hár.

Á norðausturbakka Stekkartúnslækjar er mjótt skarð inn í lágan bakkann. Skarðið er um 4 m á lengd og snýr norðaustur-suðvestur. Vatn úr læknum rennur inn í skarðið sem hefur myndast við umferð manna og dýra. Ekki sjást skýrar götur að vaðinu og ekki er ljóst á hvað leið það er,

sjá 003.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:008 *Sauðavað* heimild um vað

64°03.735N 19°58.791V

“Annað vað [en Stekkartúnsvað 007] litlu nær Ósgrafarbæ nefnist Sauðavað,” segir í örnefnalýsingu. Sauðavað er líklega um 90 m norðvestan við Stekkartúnsvað og er það á Stekkartúnslæk. Ekki er ljóst hvaða leið lá um vaðið, sjá 005.

Þar sem vaðið er á læknum er norðausturbakkinn allhár og brattur en suðvesturbakkinn er nokkuð aflíðandi bakki sem þó er um 1 m á hæð. Lækurinn er grunnur og lygn og um 3 m á breidd.

Ekki sjást ummerki um vaðið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:009 *Litlabrú* þúst brú

64°03.782N 19°58.857V

Þúst gengur út í Stekkartúnslæk þar sem Litlabrú 009 var; horft til norðurs.

“Í túnjaðrinum norðaustur frá bænum [002] var brú á Stekkartúnslæk [sjá 006], fáum föðmum frá þeim stað, þar sem hann sameinast Djúpalæk; hét hún Litlabrú,” segir í örnefnalýsingu. Litlabrú var líklega um 580 m vestan við Gömlu-Ósgröf 001 og um 95 m norðaustan við Ósgröf 002.

Brúin var yfir lækinn þar sem litill bugur er á honum til suðvesturs, um 10 m norðaustan við bíslóða. Lækjarbakkarnir eru fremur lágir og lækurinn grunnur og er um 8 m á breidd.

Lítill ummerki sjást um brúna en á norðausturbakka lækjarins er lítið gróið nef

eða þúst sem gengur út í lækinn. Það er um 1 m á hæð og 3x2 m á stærð, snýr norðaustur-suðvestur.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Ósgröf, 12

RA-471:010 *Stórabrú* þúst brú

64°03.794N 19°58.876V

“Í túnjaðrinum norðaustur frá bænum [002] var brú á Stekkartúnslæk [sjá 006], fáum föðmum frá þeim stað, þar sem hann sameinast Djúpalæk; hét hún Litlabrú [009]. Er það nafn andstaða við Stóra-brú, sem er á Djúpalæk, alveg þar sem hann sameinast Stekkartúnslæk,” segir í

Leifar af Stórubru 010 sjást á bökkum Stekkartúnslækjar, horft til norðurs.

Á milli leifa af Stórubru 010 á lækjarbökkum má sjá grjóthrygg ofan í Stekkartúnslæk.

örnefnaýsingu. Stórubru var um 100 m norðaustan við Ósgröf 002 og um 30 m norðvestan við Litlubru 009. Þar sjást enn ummerki um brúna.

Brúin var við mót Djúpalækjar og Stekkartúnslækjar. Lækjarbakkarnir eru brattir og viði vaxnir. Þar sem brúin var eru gróin nef eða þústir beggja vegna við lækinn. Á milli þeirra eru um 5 m. Í læknum á milli þústanna má greina grjóthrygg en víðast er botn lækjarins grjótlaus. Grjótið er væntanlega úr undirstöðum brúarinnar en ekki sjást grjóthleðslur í bakkanum. Þústirnar á bökkum lækjarins eru um 3x3 m að stærð og um 1 m á hæð. Ummerki um brúna sjást á svæði sem er um 11x3 m að stærð og snýr austur-vestur. Í Klofasporði, litlu vestan við Stórubru, sést gata 011 sem liggur frá brúnni í átt að Skarfanesi 472:004 og má ætla að hún hafi legið á milli Gömlu-Ósgrafar 001 sem fór í eyði 1890 og þriðja bæjarstæðis Skarfanness sem byggt var fyrst 1864. Aldur brúarinnar er þó ekki þekktur og gæti hún eins verið frá því eftir að Ósgröf fer endanlega í eyði 1919 og þá verið notuð af Skarfanesbændum til að komast yfir í Ósgrafarland.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir: Ö-Ósgröf, 12

RA-471:011 gata leið

64°03.795N 19°58.909V

Gata 011, horft til austurs.

Gróin gata er á Klofasporði á milli Litlalækjar og Djúpalækjar, fast vestan við Stórubru 010 og um 100 m NNA við Ósgröf 002.

Klofasporður er gróið nes á milli lækja og vex mikið kjarr á því.

Gatan sést á um 25 m löngum kafla og liggur hún í mjúkum boga frá vestri til austurs. Hún er um 0,2-0,3 m á hæð og breidd. Ætla má að leiðin hafi legið á milli Gömlu-Ósgrafar 001 sem fór í eyði 1890 og þriðja bæjarstæðis Skarfanness 472:004 sem byggt var fyrst

1864. Hún gæti eins verið frá því eftir að Ósgröf fer endanlega í eyði 1919 og þá verið notuð af Skarfanesbændum til að komast yfir í Ósgrafarland.

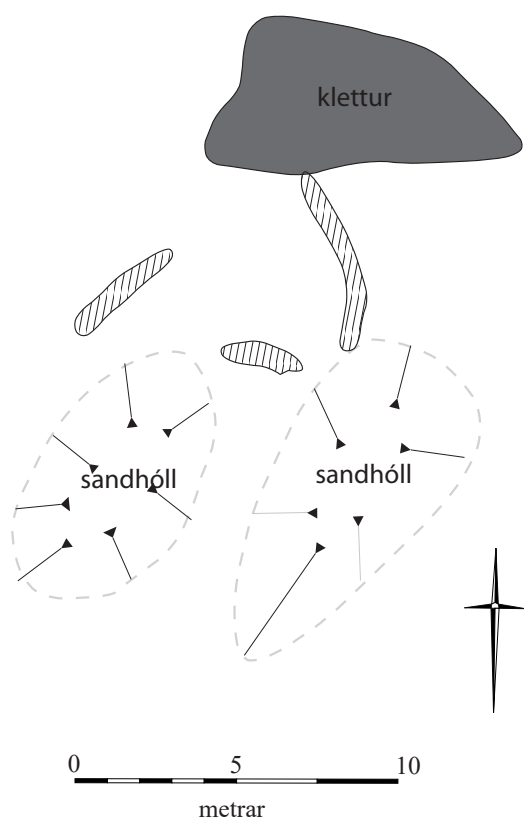
Hættumat: engin hættu

RA-471:012 hleðsla óþekkt

64°03.787N 19°56.286V

Um 1500 m austan við heimatún Ósgrafar eru ógreinilegar minjar, mögulega leifar kofa sem merkt er á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og við hann fannst hleðsla. Minjarnar eru um 1 km suðaustan við Skarfanes RA-472:001.

Staðurinn er sérkennilegur, við hraunbrún Skarfanesheiðar. Kofatóftin er í kverk í hraunjaðrinum og er svæðið hærra en slétturinn fyrir neðan en jafnframt hækkar upp af henni upp á heiðina. Gott útsýni er frá staðnum í allar áttir en hann er mjög berskjaldaður.

Hleðsla 012. Á efri ljósmynd er horft til VNV og til austurs á neðri mynd.

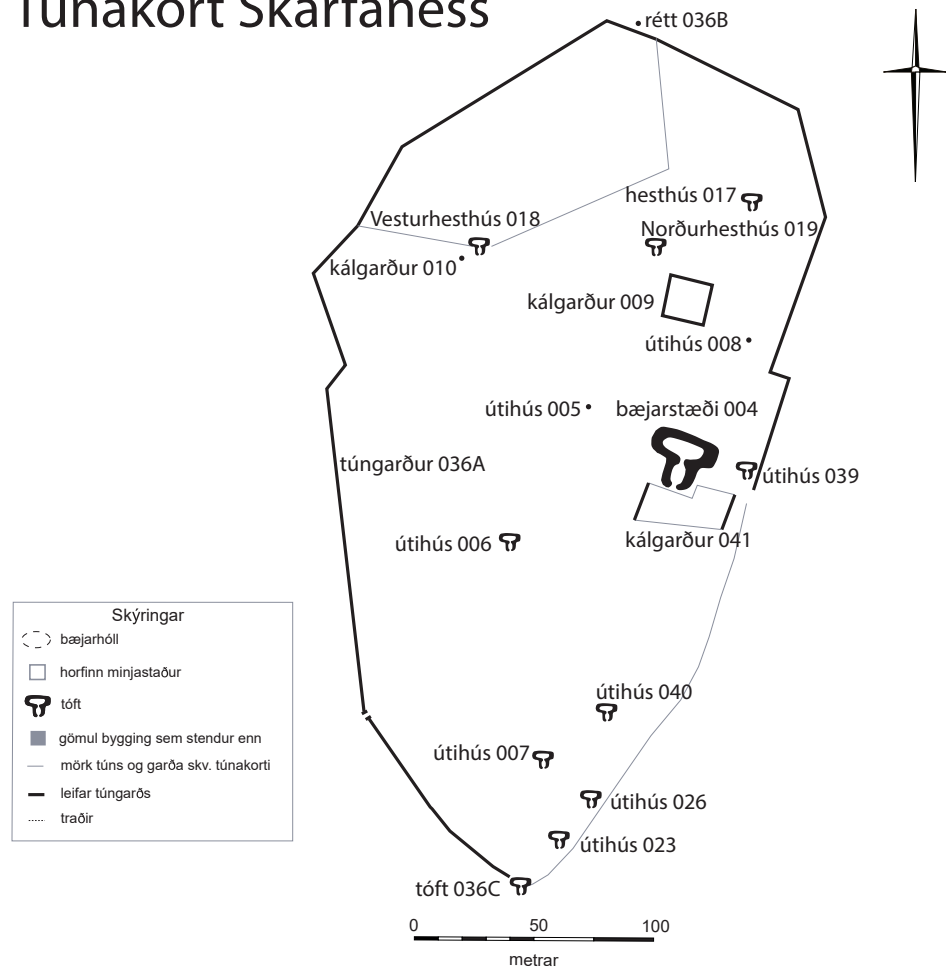
Ógreinilegar hleðslur eru á þessum stað byggðar upp við klett. Framan í þeim er klettaneff sem skagar til austurs og upp af því er svolítill hóll vaxinn melgresi. Á hólnum má sjá óljósar hleðsluleifar á nokkrum stöðum en heillegastar eru þær frá þessu nefi og í 5-6 m til vesturs eða suðvesturs. Þar eru tveir hóltóppar blásnir og hefur hleðslan líklega beygt á milli þeirra þar sem er rof. Þar sjást nokkrir steinar í röð vestan í hólnum. Allar hleðslur eru úr einföldu hraungrýti. Um 20 m suðaustan við meintar kofahleðslur er greinileg garðhleðsla. Hún er reyndar óveruleg og gæti hafa verið hlaðin undir girðingu, mögulega á merkjum. Hana má greina á 4 m löngum kafla en þá kemur 2 m op í hana áður en hleðslan heldur svo áfram í um 6 m. Hleðslan liggur

yfir lág sem er austan við meintan kofa. Hleðslan er einföld.

Hættumat: hættu, vegna uppblásturs

Heimildir: IE-Örnefnakort, Skarfaness, Ósgröf, Skógarkot

Túnakort Skarfaness

Kort sem sýnir minjar í túni yngsta bæjarins í Skarfanesi 003. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-472 Skarfaness

30 hdr., 1711. JÁM I, 281. Jörðin nefnd í Landnámu. ÍF I, 351. 1332. Jarðarinnar getið í máldaga Skarðskirkju. DI II, 695-696. “Efst í Landsveit er landnámsjörðin og eyðibýlið Skarfaness. ... Land jarðarinnar er víðáttumikið og liggur á löngum kafla að Þjórsá. Þarna hafa verið landkostir góðir fram eftir öldum og skóglendi vítt og fagurt.” SB V, 156. Jörðin í eyði frá 1941, íbúðarhúsið flutt.

1711: “Af landinu brýtur Þjórsá, líka gengur á hagana blásturs sandur.” JÁM I, 282 1917: Tún 3,5 ha, sléttað 2 ha, garðar 662 m²

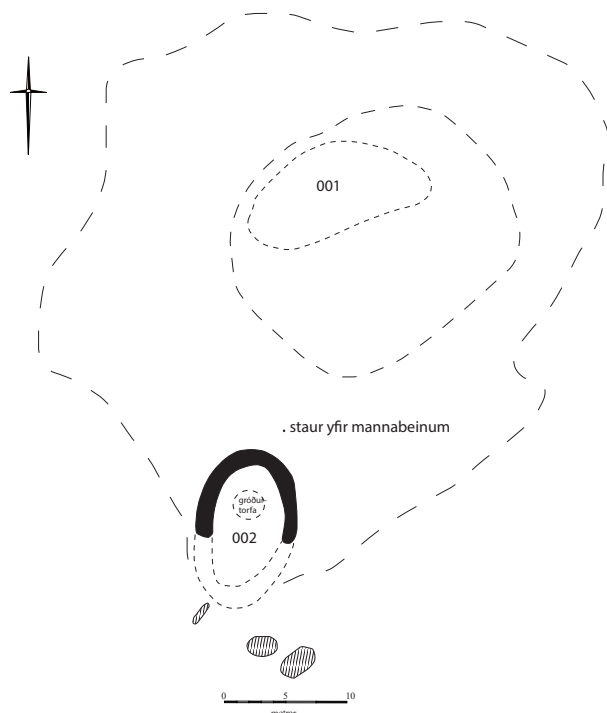
RA-472:001 *Elsta Skarfaness/Forna-Skarfaness* bærarhóll bústaður 64°04.052N 19°57.315V

“Sandfok gekk stórum á gróðurlendi Skarfaness og var bærinn fluttur fjórum sinnum undan sandi. Lengst stóð bærinn þar sem nú heitir elsta Skarfaness. Er bæjarstæðið ógróið á eyðisandi,” segir í örnefnaskrá Skarfaness. “Vestan við Ósgrafarbotna er Elsta- eða Forn-Skarfaness; þrír lágir grjóthólar, en miðhóllinn stærstur og líklegt að þar hafi bærinn staðið,” segir í Sunnlenskum byggðum. Elsta Skarfaness er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við Ósgröf RA-471:002.

Mynd tekin með flygildi vorið 2016 til norðurs yfir elsta bæjarstæði Skarfaness 001. Uppblásinn hóll hægra megin við miðja mynd er þúst 029 þar sem hefur verið útihús en bæjarhóll 001 er vinstra megin við miðja mynd og bænhús 002 utan í honum lengst til vinstri. Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar. FRÍDLÝSTAR FORNMINJAR. Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Þar eru 3 rústir og er miðrústin mest; mun það vera bæjarrústin. ... En nú er þar allt blásið og enginn veit, hve langt er síðan bærinn var fluttur þaðan. Stóð hann, frá því menn vita fyrst, kippkorn norðar. En 1864 var hann færður undan sandfoki þangað, sem hann er nú; löngum stekkjarvegi framar með læknum.” Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Landsveit sem birtist í Árbók fornleifafélagsins 1907 segir: “Rústirnar eru hjá efstu upptökum Skarfanesslækjar, sem í fornöld mun hafa heitið Engá, og rennur í Þjórsá um Yrjaós. Þær eru í þremur smáhólum og örskamt milli. Á mið-hólnum hefur sjálfur bærinn verið og er rústabungan yfirum hann þveran frá austri til vesturs. Sunnanundir henni er hóllinn lítið eitt lægri. Virðist þar votta fyrir stuttri veggjarundirstöðu svo sem 4 föm. frá suðurbrún bungunnar. Hjá henni fundum við hauskúpu, sem eigi var alveg ofanjarðar. Vildum við forvitnast um hvort þar væri meira, og fundum þá leifar af heilli beinagrind sem sneri frá vestri til austurs. Svo nærri var komið að hún blési upp, að moldarlagið sem hún lá í, var varla 1/2 al þykkt. Undir því var 8 þml. þykkt lag af svörtum vikri og þar undir annað af hvítum vikri, vel 12 þuml. þykkt. Undir því var 2 þuml. þykkt moldarlag en svo aftur hvítur vikur. Þetta sáum við í gröf þeirra er við grófum beinin í, ásamt 4 öðrum hauskúpum, sem þar láu í sandinum uppblásnar, og höfðu borist sín í hverja áttina. Yfir gröfina settum við leiði af grjóti.” Elsta Skarfaness er nú örfoka og hefur ýmist blásið niður í sand eða klöpp. Í túninu er talað um nokkur örnefni s.s. Fjósadalur en engin leið er að staðsetja þau nú. Talað er um að það séu þrír hólar í túninu þar sem hafi verið bær, bænhús og fleira en nú sjást bara tveir hólar eftir. Í öðrum þessara hóla fundust mannabein. Hlýtur það að vera sá hóll sem lýst var sem miðjuhóll.

Bæjarhóll á elsta bæjarstæði Skarfaness 001 er örfoka og það sama gildir um minja um bænhús 002.

Þar hefur verið hlaðið yfir mannabein. Þarna virðast tvær beinagrindur og er ekki ólíklegt að þær séu á réttum stað en að einungis hafi verið hlaðið yfir þær (sjá nánar 002). Það er því ljóst að sá hóll sem var vestan við þennan hól er alveg horfinn. Hóllinn austan við er hins vegar stæðilegur (sjá 029). Báðir þessara hóla eru greinilegir rústahólar og skera sig algjörlega úr umhverfinu enda er mikið grjót í þeim. Framan í Miðhól má sjá hringlaga skugga þar sem bænhúsið hefur líklega verið. Lítið “landslag” er nú á þessum slóðum. Skrásetjari gekk um svæðið án þess að finna greinileg ummerki um útihús, túngarða, Dali eða annað það sem getið er um í örnefnalýsingu. Melgresi er sumstaðar að ná útbreiðslu. Bæjarhóllinn er samtals um 54 x 43 m stór og snýr norðaustur-suðvestur.

Á honum miðjum er háhóll þar sem líklegast er að bærinn hafi staðið. Þetta svæði er um 20 x 10 m stórt og snýr eins og hóllinn. Frá toppi þessa svæðis eru um 2,5 m niður á jafnsléttu en um 1,3 m niður á hinn hluta bæjarhólsins (þar sem m.a. er að finna 002). Á þessum háhól má ekki greina rústir eða hólf en þar er mikið af grjóti sem greinilega er aðdregið og úr byggingum. Þar er bæði að finna blágrýti og hraungrýti og e.k. sandsteinn.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: SB V, 133, 156; Ö-Skarfaness viðb., 2; ÁG Friðlýsingarskrá, 69; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 6; B J: “Fornleifar í Landsveit” Árbók 1907, 28

Bæjarhóll Skarfaness 001 til vinstri og þúst 029 til hægri, horft til norðausturs

Efsti hluti bæjarhólsins á elsta bæjarstæði Skarfaness 001, horft til SSV.

RA-472:002 *Mannabeinahóll* mannabein bænhus

64°04.038N 19°57.322V

“Kirkja var þar [í Skarfanesi] á miðöldum og sést enn vel til kirkjugarðsins framan í bæjarrústinni,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Við botn Litla-lækjar er allstór grjóthóll. Hefur fundizt í honum forn dys, sem nú er friðlýst. Er hóllinn nefndur Mannabeinahóll,” segir í örnefnalýsingu. “Sandfok gekk stórum á gróðurlendi Skarfaness og var bærinn fluttur fjórum sinnum undan sandi. Lengst stóð bærinn þar sem nú heitir elsta Skarfanes [001]. Er bæjarstæðið ógróið á eyðisandi,” segir í örnefnaskrá Skarfaness. Elsta Skarfanes er um 1,4 km norðaustan við Ósgröf II RA-471:002 og um 890 m norðaustan við Ósgröf I RA-471:001. Mannabeinin fundust framan í (sunnan í) bæjarhólnum.

Meint staðsetning bænhus 002 í Skarfanesi, horft til suðurs.

Sjá má glitta í mannabein upp úr sandi og vikri þar sem prik standa upp úr grjóthleðslu norðan við bænhus 002, horft til SSA.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar. Mannabeinin eru sunnan í bæjarhólnum, allra syðst á hólhala.

Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1907 segir: “Rústirnar eru hjá efstu upptökum Skarfanesslækjar, sem í fornöld mun hafa heitið Engá, og rennur í Þjorsá um Yrjaós. Þær eru í þremur smáhólum og örskamt milli. Á mið-hólnum hefur sjálfur bærinn verið og er rústabungan yfirum hann þveran frá austri til vesturs. Sunnanundir henni er hóllinn lítið eitt lægri. Virðist þar votta fyrir stuttri veggjarundirstöðu svo sem 4 fðm. frá suðurbrún bungunnar. Hjá henni fundum við hauskúpu, sem eigi var alveg ofanjarðar. Vildum við forvitnast um hvort þar væri meira, og fundum þá leifar af heilli beinagrind sem sneri frá vestri til austurs. Svo nærri var komið að hún blési upp, að moldarlagið sem hún lá í, var varla 1/2 al þykkt. Undir því var 8 þuml. þykkt lag af svörtum vikri og þar undir annað af hvítum vikri, vel 12 þuml. þykkt. Undir því var 2 þuml. þykkt moldarlag en svo aftur hvítur vikur. Þetta sáum við í gröf þeirra er við grófum beinin í, ásamt 4 öðrum hauskúpum, sem þar láu í sandinum uppblásnar, og höfðu borist sín í hverja áttina. yfir gröfina settum við leiði af grjóti.” “Árið 1972 komu menn sem lögðu raflínu frá orkuverinu við

Búrfell niður á mannabein, fjórar beinagrindur eða hluta af þeim, í Elsta-Skarfanesi. Nokkrum áratugum fyrr höfðu mannabein fundist á þessum slóðum,” segir í Sunnlenskum byggðum. Enn sjást ummerki á þessum stað. Þar er 12 x 7 m langt sporöskjulaga svæði afmarkað með vikursteinum en innan svæðisins er gróðurtorfa sem er um 1,5 m í þvermál. Um 3 m norðan við hana eru tveir staðir merktir með staurum og yfir annan þeirra hefur verið hlaðið talsverðu magni af hraungrýti. Á milli steinanna sést glitta í höfuðkúpu og á öðrum stað sáust beinbrot.

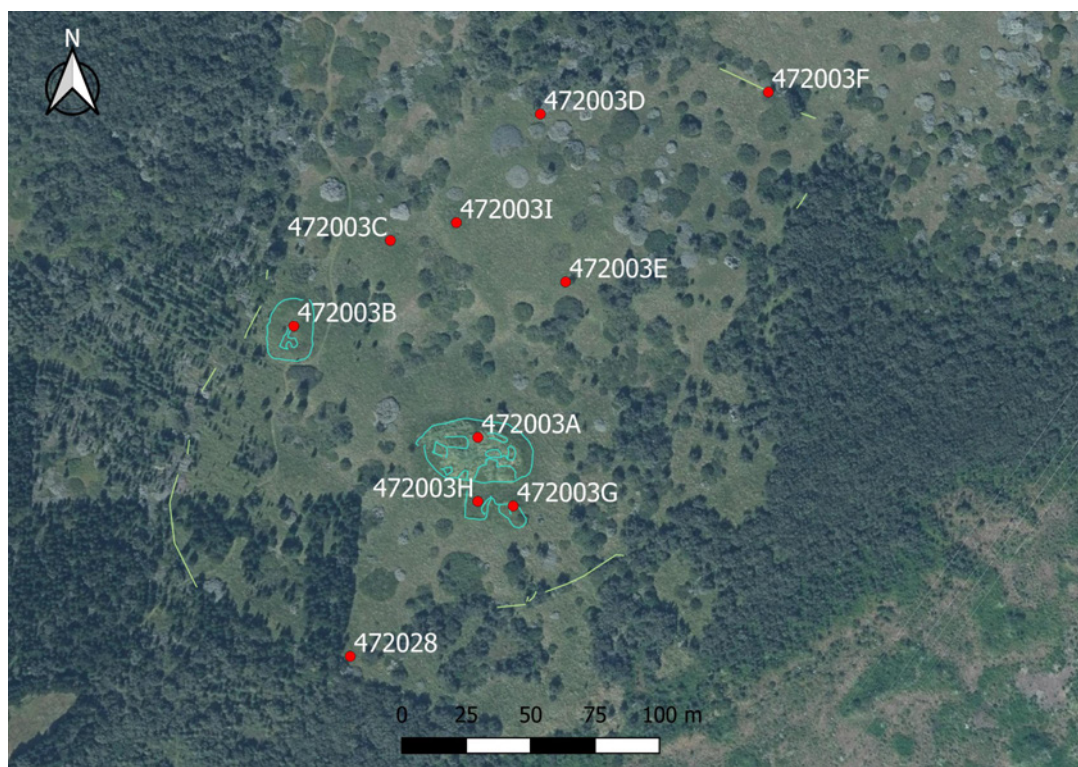
Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir:SB V, 133, 156; B J: “Fornleifar í Landsveit” Árbók 1907, 27-28, Ö-Skarfanes, 8

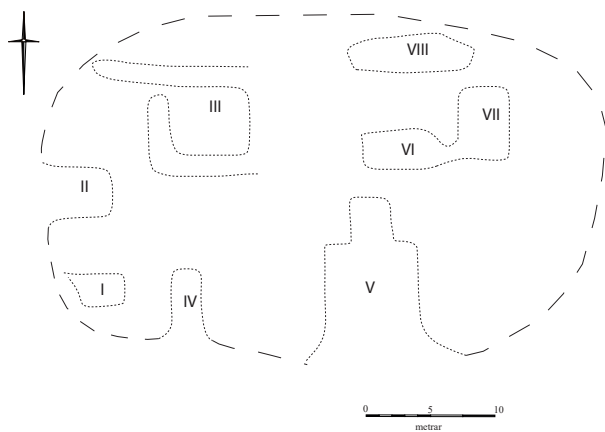
RA-472:003 *Gamla-Skarfanes* bæjarstæði bústaður 64°04.413N 19°57.351V

“Sandfok gekk stórum á gróðurlendi Skarfanness og var bærinn fluttur fjórum sinnum undan sandi. Lengst stóð bærinn þar sem nú heitir elsta Skarfanes [001]. Er bæjarstæðið ógróið á eyðisandi, “ segir í Sunnlenskum byggðum. Þar segir einnig: “Héðan [001] mun Skarfanes hafa verið flutt á 18. öld nokkur hundruð metra spöl norður á svonefnda heiði, þar sem nú heitir Gamla-Skarfanes. Skarfanesbóndi varð að flýja undan sandi með bæ sinn 1864 suður að Ósgrafarlæk [sjá 004] austan og ofan við nes, sem Gráviðarnes heitir. Fimm árum síðar var talið að gróður væri að ná yfirhöndinni á heiðinni, og var þá aftur flutt þangað, enda lá sá staður betur við landsnytjum.” Bæjarhóll Gamla-Skarfanness er um 1,6 km norðvestan við Gömlu-Ósgröf 001. Bæjarstæðið er á hæð sem er einskonar “vin” í skógrækt sem er allt umhverfis. Bærinn er um 160 m norðvestan við háspennulínu sem gengur yfir svæðið.

Túnið í Gamla Skarfanesi er á hæð í landinu og í því er talsvert um náttúrulegar hæðir og lautir.

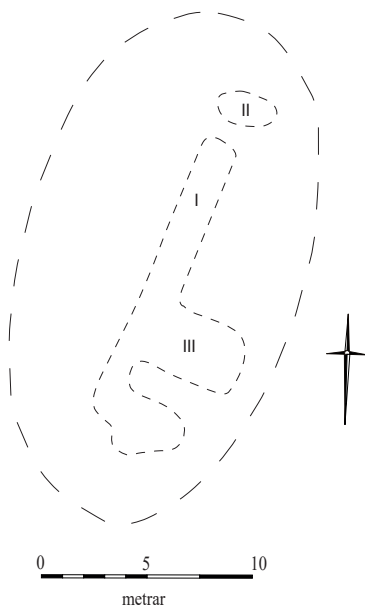
Kort sem sýnir staðsetningu minja í túni Gamla-Skarfanness 003. Græn lína sýnir hvar túngarður er enn greinanlegur af jörðu niðri. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Bæjarhóll Gamla-Skarfanes 003A, horft til ASA á ljósmynd.

Um 20 m norðvestan við bæjarhól gengur lág í gegnum túnið og skildi hún á milli Bóltúns og Gamlatúns. Talsvert er af runnagróðri í túninu og birki vex inn í túnstæðinu. Það er þó hvergi nærri eins þétt og birki- og barrskógurinn utan túns. Talsvert af útihúsum er þar að finna en sjálfur bæjarhóllinn er í slæmu ástandi.

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska

Gríðarstór útihústóft 003B, horft til norðvesturs á ljósmynd.

fornleifafélags segir: “Þar eru 3 rústir og er miðrústin mest; mun það vera bæjarrústin [001]. ... En nú er þar allt blásið og enginn veit, hve langt er síðan bærinn var fluttur þaðan. Stóð hann, frá því menn vita fyrst, kippkorn norðar. En 1864 var hann færður undan sandfoki þangað, sem hann er nú [004]; löngum stekkjurvegi framar með læknum.” Í Skarfanesi markar túngarður af tún sem er um 290 x 190 m stórt og snýr norðaustur-suðvestur. Innan túns var skráður bæjarhóll og sjö önnur mannvirki og verður hverju þeirra gefinn bókstafur í lýsingu þessari til aðgreiningar. Suðvesturhluti túnsins heitir Gamlatún en norðausturhluti þess heitir Bóltún.

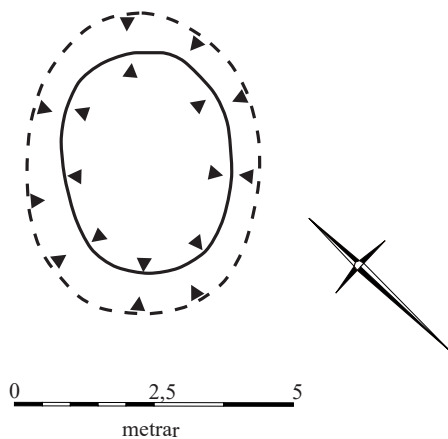

Ummerki um kálgarð 003H, horft til suðvesturs.

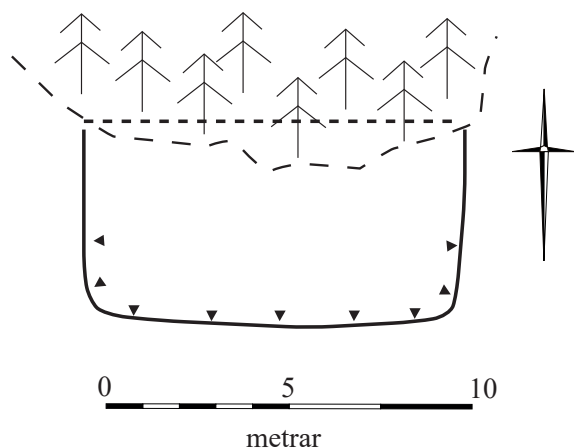
Púst 003G, horft til suðvesturs.

Lýsingin hefst í Gamlatúni. Miðsvæðis á því er stór bæjarhóll A (43 x 24 m) og allt að 2,5 m á hæð. Bæjarhóllinn er afar afgerandi og sker sig úr túninu. Hann er á kafi í háu grasi sem er grænna en túnið umhverfis. Á hólnum hefur sjálfsagt staðið talsverður fjöldi húsa en ekkert sést til þeirra nú. Helst mætti halda að hann hefði verið sléttaður þótt enn megi sjá dældir á stöðu stað og verður þeim helstu lýst þótt erfitt sé að átta sig á lagi þeirra sökum mikillar sinu og því hversu mikið hefur verið hreyft við minjum á staðnum. Allar dældirnar eru á bilinu 0,2-0,4 m á dýpt og ekkert grjót sést í neinni þeirra. Allra vestast, þar sem hóllinn fjarar út eru tvær dældir eða hvompur. Lýsing bæjarhólsins hefst allra suðvestast. Þar er lítið hólfi I sem er

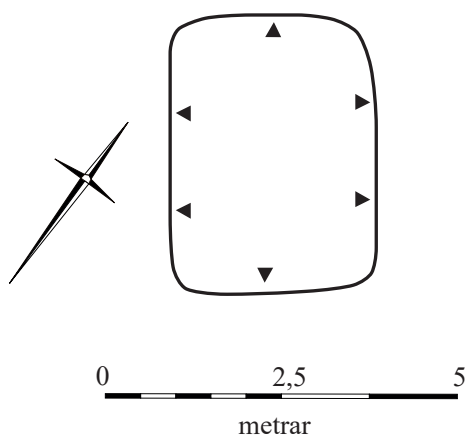
Púst 003C, horft til norðurs á ljósmynd.

4 x 2,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hólfið er í jaðri hólsins. Um 4 m norðan við hólfi I er hólfi II. Það er um 4 x 4 m að innanmáli en ekki er að sjá fyrir því vesturvegg. Hólfið er byggt inn í vesturhlíð bæjarhóls. Um 3 m norðaustan við hólfi II er hólfi III. Það er 7 x 5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Frá því gæti hafa legið göng til vesturs út að jaðri bæjarhóls. Hólfi IV er byggt inn í suðurhlíð bæjarhóls og er um 4 m austan við hólfi I. Það er 5 x 2 m að stærð og snýr norður-suður. Í raun er of mikið sagt að kalla þetta hólfi, dæld væri nær lagi. Ekki er hægt að sjá að suðurveggur hafi verið fyrir hólfinu. Um 4-5 m austan við hólfi IV er hólfi V. Það er einnig byggt við suðurjaðar bæjarhóls og er í raun tvískipt. Aðalhólfið er 7-8 x 7 m

Þúst 003D, horft til norðausturs á ljósmynd.

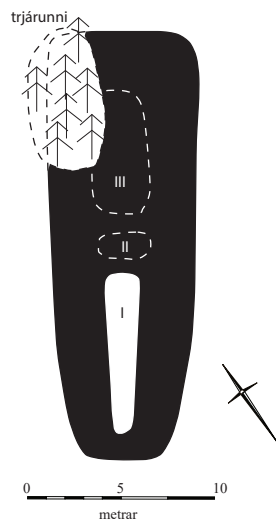
stórt og snýr norður-suður en inn af því er annað hólfið minna um 3 m á kant (að innanmáli]. Skammt norðaustan við hólfið V eru hólfið VI og VII sem eru samtengd. Hólfið VI er 6 x 3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hólfið VII er fast austan við og er 5 x 4 m að innanmáli. Það snýr norður-suður. Norðan við hólfið VI og VII er óljós dæld VIII sem erfitt er að áætla stærð og lag á. Gróflega áætlað má gera ráð fyrir að svæðið sé 10 x 2,5 m og snýr það austur-vestur. Það er nálægt norðurjaðri bæjarhóls. Stór útihústóft B er um 80 m VNV við bæjarhólinn. Tóftin er um 5 m frá norðurjaðri þéttar skógræktar sem tekur við norðan við túnin. Tóftin er mjög stæðileg og “tröllaukin”. Hún er vaxin grasi og elftingu. Tóftin er á hól sem er geysistór eða 24 x 12 m. Inn í hann er byggt eitt langt hólfið (10 x 1,5 m) og 2-3 minni og óljósari hólfið. Aflanga hólfið (I)

Þúst 003E, horft til austurs á ljósmynd.

snýr NNA-SSV. Norðan við það er merkjanleg dæld (II) sem stendur mun hærra og er gróflega áætlað 3 x 1,5 m að innanmáli. Það snýr þvert á hólfið I. Syðst í tóftinni virðist hafa verið a.m.k. eitt hólfið ef ekki tvö. Skýrari hluti þessa svæðis (III) er 3,5 x 3 m að stærð en ekki er hægt að kasta áreiðanlegu máli á óljósari hlutann. Óljósir hryggur er fyrir sunnan bæjarhól A og er hann mögulega ummerki eftir kálgarð H. Hryggurinn er um 11 x 3 m að stærð og sést móta fyrir austur-, suður og vesturveggjum eða U-laga gerði. Ekki sést móta fyrir vegg að norðan (eða

NNA), næst bæ. Hryggurinn er á kafi í háu grasi en er 1,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Óljós þúst G er fast austan við meintan kálgarð H. Ekkert lag er á henni en þó er líklegt að mannvistarleifar séu í henni. Skýrasti hluti hennar er um 4 x 6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur.

Kvíatóft 003I, horft til austurs á ljósmynd.

Sporöskjulaga þúst C er um 20 m vestan við kvíatóft I og um 80 m norðan við bæjartóft A. Þústin er líklega innan Bóltúns eða á mörkum milli túnhluta. Austan við hana er laut sem skilur á milli hennar og kvíatóftar. Þústin er um 4x3 m að stærð og er um 0,3 m á hæð. Í kringum hana er niðurgrafin renna sem er um 0,3-0,4 m á breidd og 0,1-0,2 m á dýpt. Rennan gerir það að verkum að þústin er greinlegri en ella í grösugu túninu. Hlutverk þústarinnar er óljóst en hefur líklega verið útihús. Þúst D er í Bóltúni um 50 m norðaustan við kvíatóft I og um 130 m norðan

Túngarður 003F, horft til norðvesturs.

við bæjarhól A. Þústin er í norðurenda túnsins í allnokkru kjarrlendi. Hún er um 10x5 m að stærð og snýr austur-vestur. Norðurhlið hennar sést þó ekki því mikið kjarr hylur hana og kann hún að vera breiðari. Hún er hæst um 0,5 m. Hlutverk óljóst en er að öllum líkindum útihús. Þúst E er í Bóltúni um 40 m suðaustan við kvíatóft I og um 65 m norðaustan við bæjarhól A. Þústin er sunnan undir hæsta hól Bóltúns. Birkitré vex í suðausturenda þústarinnar. Þústin er um 3x4 m að stærð og snýr suðaustur-norðvestur. Hún er um 0,3 m á hæð. Ekki sést móta fyrir innri

brún veggja eða dyraopi. Hlutverk óþekkt en að öllum líkindum útihús. Í örnefnalýsingu segir að kvíaból hafi verið í Bóltúni í halla mót suðvestri. Tóft I er að öllum líkindum af kvíum. Hún er 75 m norðan við bæjarhól A. Tóftin er um 23x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Hún mjókkar til suðvesturs og í suðvesturenda er hún um 5 m á breidd. Tóftin skiptist í þrjú hólfi. Hólf I er í suðvesturenda og er innanmál þess allgreinilegt. Það er um 8,5x1-1,5 m að innanmáli, snýr norðaustur-suðvestur og breiðkar í norðausturenda. Norðaustan við það er hólf II sem er ógreinilegt. Það er um 2,5x1 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Norðaustan við það er svo hólf III sem er um 7x3 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sjást op á tóftinni eða á milli hólfa en líklegt er að op hafi verið í suðvesturenda hennar og á milli hólfa. Stór víðirunni er í norðurhorni tóftarinnar og byrgir sýn á þann hluta hennar. Tóftin er torfhlaðin og er hún um 0,3 m á hæð þar sem hún er hæst.

Túngarður F sést á köflum umhverfis túnið í Gamla-Skarfanesi. Hann liggur um mishæðir og kjarrlendi er að færa hann í kaf þannig að víða er hann horfinn af þeim sökum en einnig er rof í honum hér og hvar. Þar sem garðurinn sést er hann um 3 m á breidd og 0,5 m á hæð. Hann er líklega að mestu torfhlaðinn en einnig kann grjót að hafa verið notað í hann. Í vesturhorni túnsins sést aðeins innri brún garðsins.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: SB V, 133-4, 156; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 6; Ö-Skarfanes, 8

RA-472:004 Skarfanes bæjarstæði bústaður

64°03.784N 19°59.056V

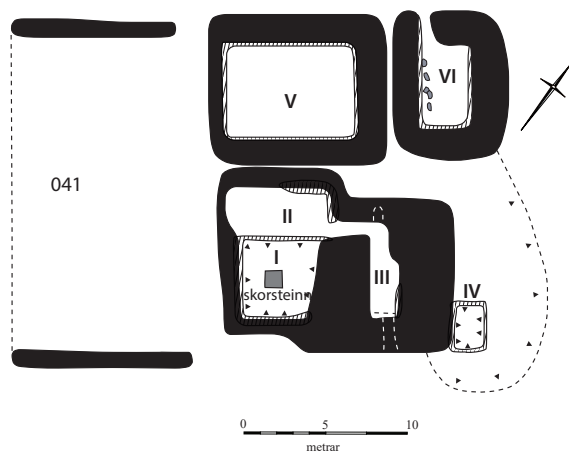
Mynd af bænum í Skarfanesi 004 sem tekin var 1940 (Landmannabók, 313). Fremst á myndinni er útihús 040.

“Sandfok gekk stórum á gróðurlendi Skarfanes og var bærinn fluttur fjórum sinnum undan sandi. Lengst stóð bærinn þar sem nú heitir elsta Skarfanes [001]. Er bæjarstæðið ógróið á eyðisandi,” segir í Sunnlenskum byggðum. Þar segir einnig: “Skarfanesbóndi varð að flýja undan sandi með bæ sinn 1864 suður að Ósgrafarlæk austan og ofan við nes, sem Gráviðarnes heitir. Fimm árum síðar var talið að gróður væri að ná yfirhöndinni á

heiðinni, og var þá aftur flutt þangað [003], enda lá sá staður betur við landsnytjum. En aftur sótti í sama horf, og 1874 varð enn að flytja suður að læk, þar sem Skarfanes stóð uns búskap lauk þar árið 1941.” Yngsta bæjarstæði Skarfanes er í allstóru túni á vesturbakka Ósgrafarlækjar og Litlalækjar. Túnið er mishæðótt og löng og djúp laut, gamall lækjarfarvegur, skiptir því í tvo hluta. Bæjarstæðið er um 2 km suðvestan við Gamla-Skarfanes 003 og um 1,5 m norðvestan við Elsta-Skarfanes 001.

Víðsýnt er af bæjarstæðinu. Allt í kringum túnið er mikið kjarrlendi og er kjarr einnig farið að vaxa innan túns og trjálundur er innan kálgarðs 041 sem er fast suðvestan við bæjartóftina.

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska

Yngsta bæjartóftin í Skarfanesi 004 auk kálgarðs 041.

Yngsta bæjartóftin 004, horft til NNA.

fornleifafélags 1898 segir: “Þar eru 3 rústir og er miðrústin mest; mun það vera bæjarrústin. ... En nú er þar allt blásið og enginn veit, hve langt er síðan bærinn var fluttur þaðan. Stóð hann, frá því menn vita fyrst, kippkorn norðar. En 1864 var hann færður undan sandfoki þangað, sem hann er nú; löngum stekkjarvegi framar með læknum.” Bæjartóftin er um 21x18 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún skiptist í sex hólfs. Tóftin er vel greinileg en gróin og er hlaðin úr torfi og grjóti. Mesta hleðsluhæð tóftarinnar er um 2 m. Í suðurhorni tóftarinnar er niðurgrafinn kjallari, hólfs I. Hann er grjóthlaðinn að innan og er um 5x5 m að innanmáli. Hann er um 1,2 m á dýpt og í honum eru leifar af hlöðnum skorsteini sem er brotinn í þrjá hluta. Ekki sést op inn í þetta hólfs. Norðvestan við hólfs I er hólfs II. Það er um 3x6,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki eru hlaðnir veggir á suðaustur- og suðvesturhliðum hólfsins. Á ljósmynd af bænum frá um 1940 í Landmannabók sést að timburhús var í húsasamstæðunni þar sem hólfs I og II eru. Kjallari hefur verið undir 2/3 af gólfleti hússins. Úr hólfs II til norðausturs liggja L-laga göng til suðausturs inn í hólfs III. Það er um 4x1,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Hólfs V er í vesturhorni tóftarinnar og er það niðurgrafið. Það er um 6x8 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést op inn í hólfið sem ætla má að hafi verið hlaða. Það er niðurgrafið um 1,2 m en frá hæstu brún veggja eru um 3 m niður í botn. Þar sjást 20 umför hleðslu. Sementslím er notað í hleðsluna eins og í hólfs I. Hólfs VI er norðaustan við hólfs V. Það er um 3x5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Ógreinilegt op er á því til norðvesturs. Hólfs IV er í austurhorni tóftar. Það er niðurgrafið og sjást ekki veggir á því upp úr jörðu. Hólfið er um 2x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Það er um 2 m á dýpt og er það grjóthlaðið að innan.

Hættumat: engin hætta

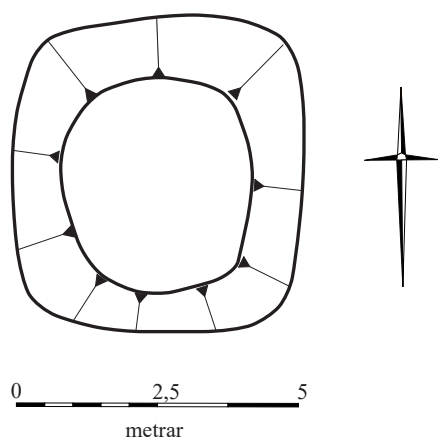
Heimildir: SB V, 133-4, 156; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 6; Landmannabók, 313

RA-472:005 þúst útihús

64°03.795N 19°59.102V

Þúst er í túni yngsta bæjar Skarfaness, um 30 m norðvestan við bæjartóft 004.

Sléttað tún en mishæðótt.

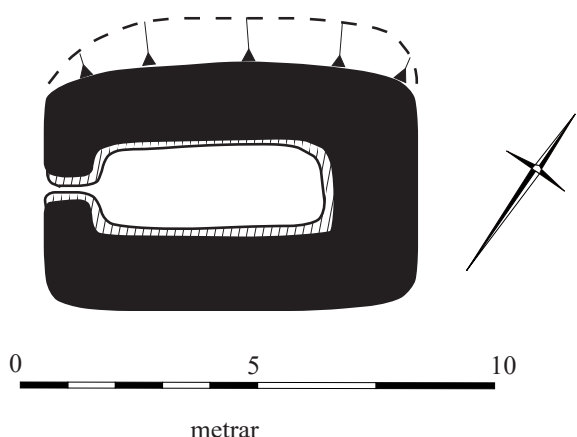
Pústi 005, horft til suðurs á ljósmynd.

Pústin er um 5x5 m að stærð og er um 1 m á hæð. Ekki sést móta skýrt fyrir hólfi. Pústin er hærri og mörk hennar greinilegri í norðurhluta. Að öllum líkindum er hér um leifar af útihúsi að ræða en nánara hlutverk er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-472:006 tóft útihús

64°03.776N 19°59.145V

Útihús 006, horft til norðausturs á ljósmynd.

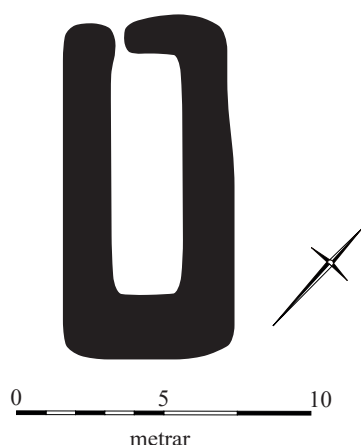
Tóft í túni yngsta bæjarstæðis Skarfanness 004 er um 60 m vestan við bæjartóft 004 og um 40 m suðvestan við þústi 005.

Tóftin er á lágum náttúrulegum hól í sléttuðu, en mishæðóttu túni.

Tóftin er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 5x8 m aðs tærð og snýr suðvestur-norðaustur. Dyraop er á henni til suðvesturs. Hleðslur eru farnar að hrynja inn í tóftina en hægt er að greina þrjú umför hleðslu. Mesta veggjahæð utanmáls er um 1,1 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917

Útihús 007, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóft er í túni yngsta bæjarstæðis Skarfaness 004, um 110 m suðvestan við bæjartóft 004 og um 80 m sunnan við tóft 006.

Tóftin er sunnarlega í túni og er kjarrgróður í nágrenni tóftar innan túnsins.

Tóftin er einföld og er hún torfhlaðin og líklega einnig grjóthlaðin, þó að ekki sjást í grjóthleðslur. Hún er um 11x5,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Norðvesturgafi er orðinn óljóst en dyraop virðist vera á honum. Mesta hæð veggja er um 1,3 m og standa veggir allvel þó að þeir séu farnir að síga inn í tóftina. Tóftin er að öllum líkindum af útihúsi en nánara hlutverk er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917

Útihús er merkt inn á túnakort frá 1917 um 40 m NNA við Skarfanessbæ 004 og um 10 m austan við stórt gerði 009. Þúst er á þessum stað um 10 m vestan við túngarð 036, fast vestan við

Þúst 008, horft til NNA.

vegarlóða sem liggur um túnin í Skarfanesi. Túninu í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hlutinn túnsins sé seinni tíma viðbót. Þúst 008 er þar sem lágin sem skiptir túninu í tvennt fjarar út til austurs.

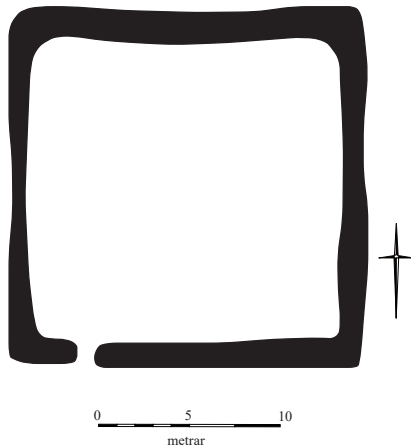
Þústin er fagurgræn og nokkuð afgerandi en ekki er eiginlegt tóftarlag á henni. Hún er 10 x 7 m stór og snýr norður-suður. Þústin er 0,2-0,3 m hærra en umhverfið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Túnakort 1917

RA-472:009 gerði kálgarður

64°03.816N 19°59.034V

Kálgarður 009, horft til norðausturs á ljósmynd.

Gerði er merkt inn á túnakort frá 1917 um 50 m norðan við Skarfanesbæ 004. Gerðið er sunnan í láginni sem skiptir túninu í tvennt. Það er um 10 m vestan við útihús/þúst 008. Gerðið er um 10 m sunnan við suðvesturhorn girðingar sem girðir af minningarreit um fyrri ábúendur á Skarfanesi.

Túninu í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hluti túnsins sé seinni tíma viðbót. Þúst 008 er þar sem lágin sem skiptir túninu í tvennt fjarar út til austurs. Gerðið er í svolitlum halla til suðurs.

Gerðið er 19 x 19 m stórt og mjög stæðilegt. Veggir þess eru torfhlaðnir og um 1,2 -1,5 m á breidd og 0,9-1 m á hæð. Op eða rof er á suðurvegg gerðisins vestarlega.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Túnakort 1917

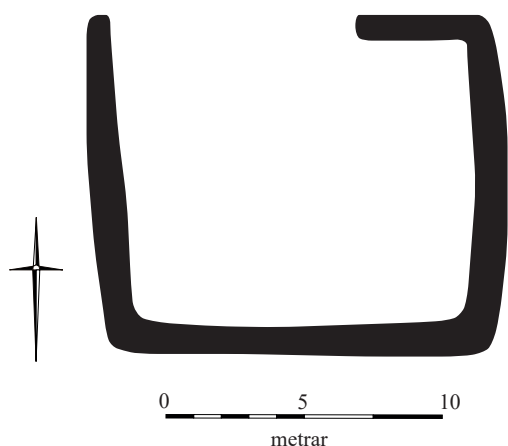
RA-472:010 gerði kálgarður

64°03.829N 19°59.136V

Gerði er byggt sunnan við lágina sem skiptir túni Skarfanness 004 í tvennt. Gerðið er tæpum 100 m norðvestan við bæ 004, um 8 m sunnan við Vesturhesthús 018 og um 65 m vestan við stóra gerðið 009.

Túninu í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hluti túnsins sé seinni tíma viðbót. Gerðið er í aflíðandi halla til suðurs, ofan í lágina sem skiptir túninu í tvennt.

Gerðið er um 15 x 12 m stórt og snýr austur-vestur. Vestur- og austurskammveggir eru heilir en aðeins má greina austustu 5 m af norðurvegg og suðurveggur er næstum alveg óljós. Veggir gerðisins eru grónir og 0,8 m á breidd en 0,5 m á hæð.

Kálgarður 010, horft til norðausturs á ljósmynd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917

RA-472:011 *Hestaréttardalur* örnefni rétt

“Suður frá Elzta-Skarfanesi [001] var Skarfanesheiði. Í heiðinni eru Hestaréttardalur ...,” segir í örnefnalýsingu. Gengið var um Skarfanesheiði norðaustanverða en hvorki fundust mannvirki né sannfærandi “dalir” á þessum slóðum. Engin leið var þó til þess að leita af sér allan grun á þessu geysistöra svæði án frekar upplýsinga. Örnefnið er ekki merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar.

Svæðið sem um ræðir er talsvert blásið hraunsvæði frá Skarfanesi. Til suðvesturs frá Elsta-Skarfanesi 001 eru þrír háir, fagurgrænir flákar í hrauninu. Inn í flákana ganga dældir en svæðið er mjög blásið og nú aftur uppgrætt og vex þar melgresi. Engar minjar fundust á þessu svæði og ekki svo langt sem augað eygði eftir hrauninu til suðurs.

Heimildir: Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:012 *Fjánhúsadalur vestri* örnefni beitarhús

“Suður frá Elzta-Skarfanesi [001] var Skarfanesheiði. Í heiðinni eru Hestaréttardalur [011], Gráblesudalur, Djúpidalur, Fjánhúsadalur vestri ...,” segir í örnefnalýsingu. Gengið var um Skarfanesheiði norðaustanverða en hvorki fundust mannvirki né sannfærandi “dalir” á þessum slóðum. Engin leið var þó til þess að leita af sér allan grun á þessu geysistöra svæði án frekar upplýsinga. Örnefnin eru ekki merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar.

Svæðið sem um ræðir er talsvert blásið hraunsvæði frá Skarfanesi. Til suðvesturs frá Elsta-Skarfanesi 001 eru þrír háir, fagurgrænir flákar í hrauninu. Inn í flákana ganga dældir en svæðið er mjög blásið og nú aftur uppgrætt og vex þar melgresi. Engar minjar fundust á þessu svæði og ekki svo langt sem augað eygði eftir hrauninu til suðurs.

Heimildir: Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:013 *Fjánhúsadalur eystri* örnefni beitarhús

“Suður frá Elzta-Skarfanesi [001] var Skarfaneshéiði. Í heiðinni eru Hestaréttardalur [011], Gráblesudalur, Djúpidalur, Fjárhúsdalur vestri [012], Fjárhúsdalur eystri,” segir í örnefnalýsingu. Gengið var um Skarfaneshéiði norðaustanverða en hvorki fundust mannvirki né sannfærandi “dalir” á þessum slóðum. Engin leið var þó til þess að leita af sér allan grun á þessu geysistöra svæði án frekar upplýsinga. Örnefnin eru ekki merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar.

Svæðið sem um ræðir er talsvert blásið hraunsvæði frá Skarfanesi. Til suðvesturs frá Elsta-Skarfanesi 001 eru þrír háir, fagurgrænir flákar í hrauninu. Inn í flákana ganga dældir en svæðið er mjög blásið og nú aftur uppgrætt og vex þar melgresi. Engar minjar fundust á þessu svæði og ekki svo langt sem augað eygði eftir hrauninu til suðurs.

Heimildir:Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:014 tóftir beitarhús

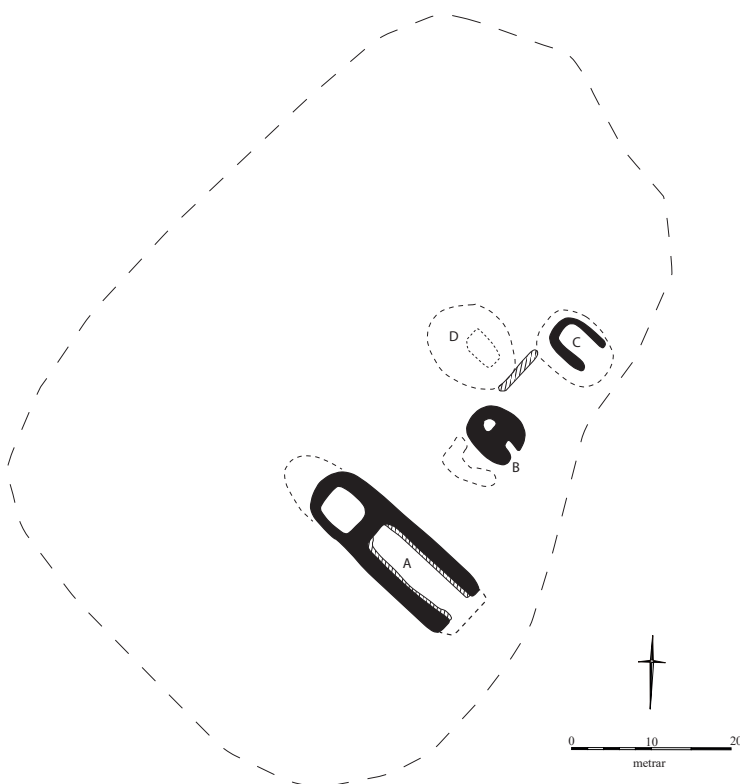
64°04.042N 19°59.689V

Ærhús eru merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar um 500 m norðvestan við Skarfanes 004 og um 130 m norðaustan við garðlag 022. Þau eru um 80 m suðaustan við háspennulínu sem liggur um svæðið.

Grasi gróinn hóll sem er á kjarri- og runnagróinni sléttu.

Ærhúsin (A) eru stæðileg en umhverfis þau fundust þrjár aðrar ógreinilegri þústir, mögulega heystæði (B, C og D). Svæðið er um 40 x 40 m stórt. Sjálf beitarhúsin, A, eru suðvestast og eru á svolitlum hól. Þau eru 28 x 5-6 m stór og snúa norðvestur-suðaustur. Sjálf fjárhúsin eru suðvestar. Þau eru 15 x 3 m að innanmáli. Veggir tóftarinnar eru stæðilegastir norðvestast en lækka til

suðurs og ekki er greinilegur veggur fyrir suðausturenda lengur. Veggir eru úr torfi og grjóti og sjást allt að 15 umför. Að baki fjárhúsanna er hlaða sem er niðurgrafin og allt að 2,5 m á dýpt. Hlaðan er 5-6 x 4 m að innanmáli og snýr eins og fjárhúsin. Aftan við tóftina er um 5 m langt þýfi þar sem líkleg er að hey hafi verið sett upp. Ekki eru aðrar tóftir jafngreinilegar og A á þessu svæði en þrjár þústir, mun signari (B, C og D) eru á svæðinu. Þúst B er um 12 m norðan við tóft A. Hún er 7 x 6 m og snýr norðvestur-suðaustur. Þústin er vart meira

Beitarhús 014A og minni tóftir og þústir B-D.

Beitarhús 014A, horft til norðvesturs.

Tóft 014C, horft til norðausturs.

en upphækkun og er 0,4 m á hæð. Svolítið rof er austan í henni og einnig í toppi hennar (um 1 m í þvermál) og er mögulegt að þau bendi til hólfa. Út frá þústinni gengur L-laga bakki til suðvesturs. Hann er 5 x 4 m að stærð og mun signari en þúst B. Mögulegt er að þarna hafi verið heystæði en það er erfitt um það að segja. Talsverður runni vex á þessu svæði. Þúst C er um 8 m norðaustan við B. Hún er aflöng og 7,5 x 5 m stór og snýr norðvestur-suðaustur. Ekkert grjót er í þústinni. Svolítil hólmyndun er undir henni og er hún 10 x 7 m stór. Frá þústinni gengur lítilfjörlegt garðlag í átt að rúst D og er mögulegt að það sé bara girðingarundirstaða. Þúst D er annars vegar hóll sem er 6 x 5 m hins vegar óljós dæld sem er 4 x 2 m stór. Þúst D snýr norðvestur-suðaustur.

Hættumat: engin hætta

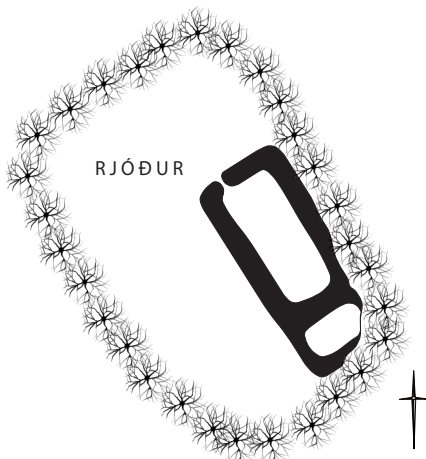
Heimildir: IE-Örnefnauppráttur, Skarfaness, Ósgröf, Skógarkot

RA-472:015 tóft beitarhús

64°05.278N 19°57.116V

Sauðahús eru merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar 1,6 km norðan við Skarfaness 003 en 30 m norðan við gerði 038. Tóft þeirra er beint undir raflínu. Á örnefnakortinu kemur fram að húsin hafi verið í notkun til 1926.

Tóftin er í rjóðri í þéttum skógi um 25 m norðan við hús Skógræktarinnar.

Beitarhús 015, horft til ASA á ljósmynd.

Tóftin er 15 x 6 m stór, tvískipt og snýr NNA-SSV. Tóftin skiptist í fjárhús norðar sem eru 9 x 3-4 m að innanmáli. Op er á norðurvegg þeirra vestarlega. Ekki er hægt að greina op inn í hlöðu lengur. Hún er um 4 x 2 m að stærð og snýr þvert á fjárhúsin eða austur-vestur. Öll tóftin er á kafi í grasi, elftingu og rusli sem hefur verið hent inn í bæði hólfin. Vegghleðslur eru um 1,3 m á hæð. Þær eru grónar og ekki sést í grjóti í þeim fyrir gróðri en líklega eru veggir þó úr torfi og grjóti. Ekki er hægt að merkja garða eða jötur.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Skarfanes, Ósgröf, Skógarkot

RA-472:016 *Berfótavað* heimild um vað

64°03.730N 19°59.045V

Berfótavað 016, horft til suðausturs.

“Af Bugnum óð fólk stundum berfætt yfir lækinn að Ósgröf, heitir þar Berfótavað,“ segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt örnefnakorti Ingólfs Einarssonar var Berfótavað um 30 m sunnan við þar sem Litlilækur rennur í Ósgrafarlæk. Á þeim stað er skarð í árbakkann beggja vegna lækjar en Ósgrafarmegin er reyndar tæpur 1 m upp úr læknum upp í skarðið.

Skarfanesmeginn er flatur árbakki vaxinn lúpínu á þessum slóðum að vaði og svo bakki upp.

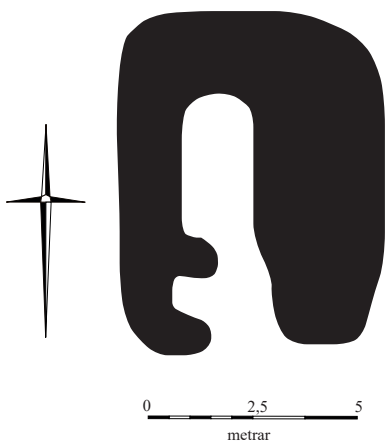
Áin er lygn á þessum slóðum, fremur djúp og sendin. Líklega hefur vaðið mest verið farið þegar fólk brá sér á milli bæja í Ósgröf og Skarfanesi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarfanes, 3; IE-Örnefnauppdráttur, Skarfanes, Ósgröf, Skógarkot

RA-472:017 *Þorbjargarhóll* tóft hesthús

64°03.837N 19°58.999V

Hesthústóft 017, horft til ANA á ljósmynd.

“Norðvestur á túninu, fáa faðma frá bænum [004], er lítill hóll, er nefnist Þorbjargarhóll. Ber hann nafn af því, að þar sem hann er nú, var fyrr á tímum hesthús, en í því hesthúsi vann kona, er Þorbjörg hét, að vefnaði um síðustu aldamót,” segir í örnefnalýsingu. Þorbjargarhóll er nú innan afgirts skógarrjóðurs sem plantað hefur verið í nokkrum trjám. Innan reitsins, á háhólnum hefur verið reistur minnisvarði um hjónin Sigríði Guðmundsdóttur (19.04.1821-02.04.1911) og Magnús Jónsson (06.01.1807-23.08.1889) sem bjuggu í Skarfanesi 1838-1889. Um 2 m austan við reitinn, fast við austurjaðar hólins er tóft sem líklega er af umræddu hesthúsi. Hún er 3-4 m vestan við bíslóða sem liggur um túnið í Skarfanesi og rúmum 100 m NNA við bæ 004.

Túni yngsta bæjarins í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hlutinn túnsins sé seinni tíma viðbót. Húsið er um 25 m vestan við austurhlið túngarðs 036 sem er á bakka Ósgrafarlækjar.

Tóftin er 8 x 6 m stór og snýr norður-suður. Vesturhluti hennar er eðlilegur og þar er nyrst hólfr sem er 4 x 1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Við suðurvegg þessa hólfs er þúfnaröð sem gæti verið leifar af vegg sem þá hefði skipt tóftinni í tvennt. Syðra hólfið væri þá rúmlega 2 m á lengt austur-vestur en um 1,2 m á breidd. Austan við þessi meintu hólfr tvö er hins vegar um 2 m stallur. Ekki sést móta fyrir hólfr í honum enn hann er rennisléttur.

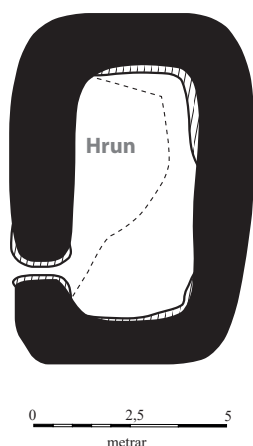
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarfanes, 3

RA-472:018 *Vesturhesthús* tóft hesthús 64°03.834N 19°59.120V

“Á norðurhluta túnsins [á yngsta bæjarstæði 004] eru hesthús tvö [sjá einnig 019], en annað norður frá bænum en norðvestur frá hinu hesthúsinu, og nefnist Vesturhesthús ...,” segir í örnefnalýsingu. Umrætt hús er merkt inn á túnakort frá 1917. Vesturhesthús er vestast í norðurtúni Skarfanes, um 100 m norðvestan við bæ 004. Tóftin er um 5 m norðan við lágina sem skiptir túninu í tvennt.

Túninu í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hluti túnsins sé seinni tíma viðbót. Nyrðri hluti gamla túnsins er grasgefinn og nokkuð sléttur. Suðaustast í því er afgirtur minningarreitur um fyrri

Vesturhesthús 018, horft til norðurs á ljósmynd.

ábúendur í Skarfanesi.

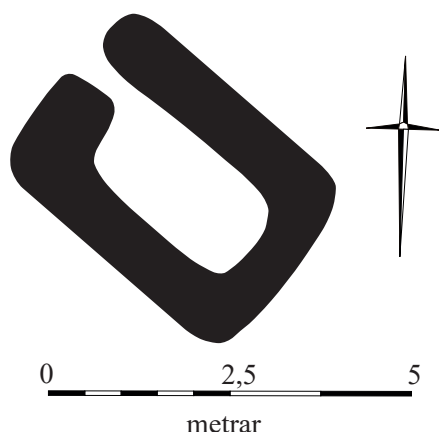
Tóftin er 9 x 6 m stór og snýr nálega norður-suður. Hún hefur líklega verið einföld. Veggir hennar eru mest um 1,7 m háir en eru víða um 1,5 m á hæð. Þeir eru úr torfi og grjóti en hleðslur hafa mikið hrunið inn og má nú naumlega greina inngang sunnarlega á vesturvegg. Þaðan gengur hryggur eftir tóftinni endilangri en ekki er ljóst hvort þar hefur verið veggur sem þá hefur skipt tóftinni í tvö hólfi eða hvort hann er eingöngu hrún.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarfanes, 3; Túnakort 1917

RA-472:019 *Norðurhesthús* tóft hesthús 64°03.831N 19°59.054V

“Á norðurhluta túnsins [á yngsta bæjarstæði 004] eru hesthús tvö, en annað norður frá bænum en norðvestur frá hinu hesthúsinu, og nefnist Vesturhesthús [018], en hitt er norðaustur frá bænum og nefnist Norðurhesthús eða Austurhesthús,” segir í örnefnalýsingu. Norður- eða Austurhesthús var um 80 m norðan við bæ 004 og um 50 m austan við Vesturhús 018. Um 10 m sunnar tekur við láginn sem skiptir túninu í Skarfanesi í tvennt en útskot úr henni gengur líka til norðurs á þessum slóðum, fast vestan við tóftina.

Norðurhesthús 019, horft til suðausturs á ljósmynd.

Túninu í Skarfanesi er skipt upp í norður- og suðurtún með lág sem sker það eftir því endilöngu austur-vestur. Mögulegt er að nyrðri hluti túnsins sé seinni tíma viðbót. Nyrðri hluta gamla túnsins er grasgefinn og nokkuð sléttur. Suðaustast í því er afgirtur minningarreitur um fyrri ábúendur í Skarfanesi.

Tóftin er lítil eða 4,5 x 3 m stór og snýr ANA-VSV. Hún hefur af öllum líkindum verið einföld en svo mikið hrún er í henni að erfitt er að fullyrða það og sömu sögu er að segja um byggingarefni, þ.e. líklegast hefur hún verið hlaðin úr torfi og grjóti en ekki sést í grjóthleðslur fyrir gróðri. Norður- og austurveggir standa ágætlega en suður- og vesturveggir eru hrundir. Vesturveggur er svo mjög hrunninn að illt er orðið að sjá op sem hefur verið norðarlega á honum. Tóftin er á kafi í gróðri og full af hruni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarfanes, 3

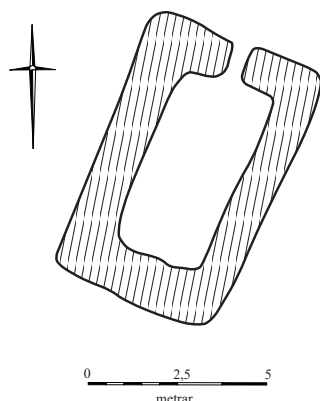
RA-472:020 tóft óþekkt

64°04.209N 19°55.672V

Einföld en vel hlaðin tóft er 1,4 km austan við Elsta-Skarfanes 001 en um 830 m norðvestan við Skógarkot 434:064.

Tóftin er byggð á brún þeirri sem Hvammsskógar eru á, þar sem brúnin liggur í sveig. Brúnin er 2-3 m hærri en sandarnir norðar. Allt umhverfis er land blásið.

Tóftin er 8 x 5 m m stór og snýr NNV-SSA. Hún er einföld og hlaðin úr torfi og grjóti. Op er á

Tóft 020, horft til suðvesturs á ljósmynd.

miðjum gaffli hennar norðvestarlega. Þar sjást 4 umför við opið en annars sjást aðeins 1-2 umför af hleðslu. Veggir eru 0,3-0,4 m á hæð. Tóftin virðist hafa verið vandlega hlaðin. Hún er hins vegar svolítið illa farin af uppblæstri, sérstaklega norðaustur veggur sem er að miklu leyti alveg blásinn. Innan í tóftinni er sandur. Grjótið í henni er óvenju vandlega valið og vel raðað. Ekki er vitað í hvaða tilgangi tóftin var hlaðin.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-472:021 Kúavað heimild um vað

64°03.627N 19°59.355V

Kúavað 021, horft til suðausturs.

“Skammt fyrir framan túnið [á bæjarstæði 004] var áður vað á læknum úr Gráviðarnesinu yfir til Ósgrafarlands, nefnist það Kúavað, eigi er það framfar notað,” segir í örnefnalýsingu. Kúavað var á Ósgrafarlæk um 350 m SSV við bæ 004.

Lækurinn er fremur lygn víðast hvar á þeim slóðum þar sem vaðið hefur líklega verið, um 8 m breiður og með sendnum botni. Lækjarbakkinn er þó fremur illfær nú þar sem mikill trjávöxtur er í honum og m.a.

verið gróðursett barrtré.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarfanes, 4

RA-472:022 *Gaukhöfðavaðsgata* garðlag landamerki 64°04.055N 19°59.895V

Garður 022 sem Gaukhöfðavaðsgata liggur eftir, horft til norðvesturs.

Í örnefnalýsingu Yrja og fleiri jarða er tilvísun í landamerkjalyðingu Yrja frá 1887: “Þjórsá í garðlag það sem er á móts við Gaukhöfða, og ræður garðlag það svo langt sem það nær, og frá enda þess í Fagurhól, þaðan í vörðu [433:004] sem er á Karlsnessporði. Þaðan ræður áin í fyrstnefnt mark.” Í örnefnalýsingu Skarfanes segir: “Vestur frá bænum [004], spölkorn norður frá Löngulág, hefst dálítill, samfelldur grashryggur, með fjárgötuslóða á. Stefnir hann norðvestur til útmela, sem síðar verður greint frá, og endar rétt hjá þeim. Hryggur þessi mun vera gamall garður, sem fallið hefur og gróið upp. Götuslóðinn á hrygg þessum nefnist Gaukhöfðagata eða öllu heldur Gaukhöfðavaðsgata, því hún liggur í áttina til Gaukhöfðavaðs, sem er vað á Þjórsá norðvestur frá Skarfanesi og kennt við Gaukhöfða í Hagafjalli hinum meign Þjórsár.” Á Herforingjaráðskorti 47 frá 1908 er sýnd leið á þessum sama stað sem liggur frá yngsta

bæjarstæði Skarfanes 004 til norðvesturs að Gaukhöfðavaði 024. Garðurinn sem hér er skráður er forn landamerkjagarður milli Yrja og Skarfanes sem síðar var notaður sem göngugarður. Garðurinn var fyrst merkjanlegur um 250 m norðvestan við túngarð Skarfanes 036 og þaðan liggur hann norðvestur-suðaustur í kjarri- og vöxnu landi. Á köflum hverfur hann nærri alveg en þó má rekja hann að þeim stað þar sem land lækkar að Þjórsá þó enn séu ríflega 500 m að ánni.

Fremur flatur og þýfður mói vaxinn lyngi og kjarri.

Garðurinn er mjög misgreinilegur. Hann er víða 2-2,5 m á breidd en 0,5 m á hæð. Hann er vaxinn lyngi og slóðar eru meðfram honum að sunnanverðu á kafla. Samtals var garðurinn rakinn á um 830 m löngum kafla.

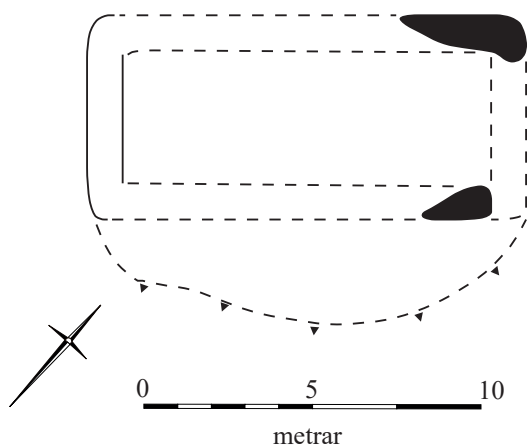
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, 3; Ö-Skarfanes, 4; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-472:023 tóft útihús 64°03.711N 19°59.125V

Í túni yngsta bæjarstæðis Skarfanes er tóft um 5 m vestan við tóft 025 og um 130 m sunnan við bæjartóft 004.

Tóftin er í suðausturhorni túns, skammt norðan við gamalt bílvað og liggur slóði að vaðinu á

Óljós útihústóft 023, horft til norðurs á ljósmynd.

milli tóftar 025 og þessarar tóftar.

Tóftin er einföld, um 13x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er líklega torfhlaðin og eru veggir hennar mjög ógreinilegir en standa í suðvesturendanum og lítillega í norður- og austurhornum. Þar sem veggir standa eru þeir um 0,5 m á hæð en annarsstaðar 0,2 m á hæð. Ekki er hægt að sjá hvar eða hvort op hefur verið á tóftinni. Ólíklegt er að þak hafi verið á þessari tóft en hlutverk hennar er ekki þekkt. Ætla má að hún hafi gegnt hlutverki útihúss þar sem hún er í túni.

Hættumat: engin hætta

RA-472:024 *Gaukhöfðavað* heimild um vað 64°04.400N 20°00.659V

“Vestur frá bænum [004], spölkorn norður frá Löngulág, hefst dálítill, samfelldur grashryggur, með fjárgötuslóða á. Stefnir hann norðvestur til útmela, sem síðar verður greint frá, og endar rétt hjá þeim. Hryggur þessi mun vera gamall garður [sjá 022], sem fallið hefur og gróið upp. Götuslóðinn á hrygg þessum nefnist Gaukhöfðagata eða öllu heldur Gaukhöfðavaðsgata [022], því hún liggur í áttina til Gaukhöfðavaðs, sem er vað á Þjórsá norðvestur frá Skarfanesi og kennt við Gaukhöfða í Hagafjalli hinum megin Þjórsár,” segir í örnefnalýsingu. Gaukhöfðavað liggur yfir Þjórsá í framhaldi af Gaukhöfðavaðsgötum 022. Ekki er greinileg ummerki hvar farið var ofan í ána.

Fram af miklum sandflóum sem eru við Þjórsá á þessum slóðum.

Vaðið liggur yfir Þjórsá þar sem hún er 800-900 m breið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarfanes, 4

RA-472:025 *Lambhagagötur* gata leið 64°04.982N 19°57.283V

“Frá bænum [004] liggja götur með Öldumelum vestanverðum inn í Lambhaga; nefnast þær Lambhagagötur,” segir í örnefnalýsingu. Leifar af þessari leið sjást um 2,6 km norðaustan við Skarfanes 004 og um 570 m suðvestan við beitarhús 015. Hefur leiðin líklega legið á milli þessara staða.

Lambhagagötur 025, horft til SSV.

Leiðin liggur um fremur flatlent kjarrlendi og virðist hún liggja samsíða malarvegi sem lagður hefur verið af Skógrækt ríkisins og liggur frá yngsta bæjarstæði Skarfanes að sæluhúsi Skógræktarinnar. Ef til vill liggur vegurinn yfir leiðina á köflum.

Ummerki um leiðina þar sem hún var skoðuð eru óljós. Aðeins sést ein gróin gata á stuttum kafla sem er um 0,2 m á breidd og dýpt og liggur norðaustur-suðvestur. Gatan hverfur í gróður til beggja átta.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Skarfanes, 7

RA-472:026 tóft útihús

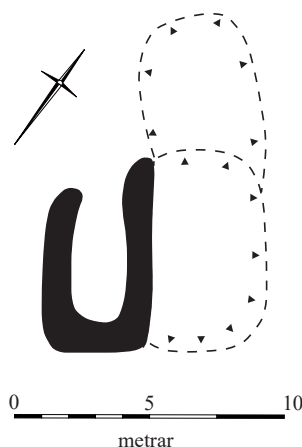
64°03.717N 19°59.108V

Í túni yngsta bæjarstæðis Skarfanes er tóft og þúst þétt saman um 120 m sunnan við bæjartóft 004 og um 30 m suðaustan við tóft 007.

Tóftin er í austurjaðri túnsins, nærri lækjarbakka Ósgrafarlækjar.

Minjarnar eru ná yfir svæði sem er um 7x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin er í suðvesturenda svæðisins. Hún er einföld, um 4x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dýraop er á henni til norðvesturs. Veggir eru um 1 m á breidd og hæstir um 0,3 m. Líklega er tóftin torfhlaðin en einnig kann að vera grjót í veggjum. Hún er hlaðin utan í þúst og er norðausturveggur hennar illgreinanlegur. Þústin er um 4x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er um 0,5 m á hæð. Efst á henni vex grænt gras en í tóft og í kringum þúst er meira um mosa og móagróður. Í framhaldi af þústinni til norðvesturs er lágur hóll sem virðist vera náttúrulegur. Hann er lægri en þústin og er um 5x4 m að stærð. Hlutverk minjanna er ekki þekkt en ætla má að um einhvers konar útihús sé að ræða.

Hættumat: engin hætta

Útihús 027, horft til norðvesturs á ljósmynd.

RA-472:027 *Heiðartóft* heimild um beitarhús 64°04.225N 19°57.974V

“Fyrir framan Gamla-Skarfanes [003] taka við lynghólar með lautum á milli, nefnist þar heiðin. Þar sem hallar niður af hólum þessum að framanverðu heitir Heiðarbrún. Uppi á brúninni eru rústir af fjárhúsi; nefnast þær Heiðartóft,” segir í örnefnalýsingu. Heiðartóft fannst ekki þrátt fyrir ítrekaða leit. Samkvæmt örnefnasjá Landmælinga Íslands er hún um 580 m suðvestan við Gamla-Skarfanes 003 og um 1,2 km norðaustan við Skarfanes 004. Tóftin fannst ekki á vettvangi og ekki er ólíklegt að hún sé horfin í skóglendi og sand.

Talsverður skógur er á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Skarfanes, 8

RA-472:028 *Gamlabæjargötur* heimild um leið 64°04.367N 19°57.410V

“Frá bænum [004] liggja götur inn að Gamla-Skarfanesi [003], nefnast þær Gamlabæjargötur,” segir í örnefnalýsingu. Göturnar lágu eftir suðvesturbrún Heiðarinnar á milli Gamla-Skarfaness 003 og Skarfanes 004 en á milli bæjarstæðanna eru um 1,5 km.

Leiðin liggur um svæði sem er mjög vaxið skógi eða kjarri, sér í lagi í námunda við Gamla-Skarfanes.

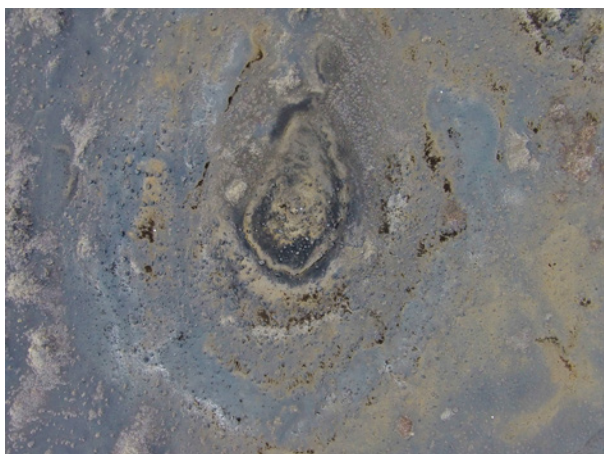
Leiðin var skoðuð suðvestan við tún Gamla-Skarfaness en þar sjást engin ummerki um leiðina vegna gróðurs.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Skarfanes, 8

RA-472:029 þúst útihús 64°04.048N 19°57.251V

“Sandfok gekk stórum á gróðurlendi Skarfanes og var bærinn fluttur fjórum sinnum undan sandi. Lengst stóð bærinn þar sem nú heitir elsta Skarfanes [001]. Er bæjarstæðið ógróið á

Mynd tekin úr lofti af uppblásnum leifum af útihúsi 029. Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.

Rústahóll 029, horft til austurs.

eyðisandi,” segir í örnefnaskrá Skarfaness. “Vestan við Ósgrafarbotna er Elsta- eða Forna-Skarfanes; þrír lágir grjóthólar, en miðhóllinn stærstur og líklegt að þar hafi bærin staðið [sjá 001],” segir í Sunnlenskum byggðum. Elsta Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Um 20 m austan við bæjarhól Elsta Skarfaness er annar hól sem nær þó ekki eins langt í suður og bæjarhóllinn. Á hólnum hefur greinilega verið mannvist.

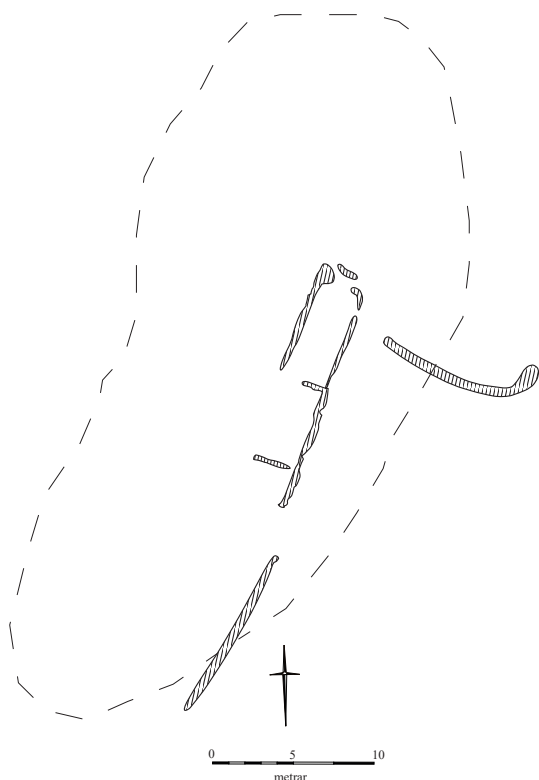
Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar. Reisulegur hól, lítið veglegri en 001-002 en þar sem hann ber hæst er hann 2-3 m hærri en umhverfið. Hóllinn er samtals um 43 x 21 m stór og snýr norðaustur-suðvestur. Á háhólnum er um 4 x 4 m stórt svæði alsett steinum og má á stöku stað sjá eiginlegar grjótraðir en ekkert sem hægt er að kalla sannfærandi hólf. Sunnan við hólinn er lágt svæði (0,1-0,2 m herra en umhverfið), um 20 x 14 m stórt og snýr ANA-VSV. Þar er einnig talsverð steinadreif og ekki er ólíklegt að einhver mannvirki hafi verið þar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

RA-472:030 *Seljabrúnir* tóft sel

64°04.330N 19°54.118V

“Þar heita Seljabrúnir. Niðri á hraunsléttunni norður frá Seljabrúnum sjást leifar af húsum; hefur þar sennilega verið sel frá Skarfanesi, því að hús þessi hafa verið í Skarfanesslandi, rétt við mörk,” segir í örnefnalýsingu. “Suðaustur frá Bóndahól og Jónsmosum blasir við há hraunbrún sem veit í norðvestur: Seljabrúnir. Undir nyrðri enda Seljabrúna er gömul selrúst,” segir í Sunnlenskum byggðum. Ógreinilegar tóftir eru um 50 m norðan við sjálfar Seljabrúnirnar

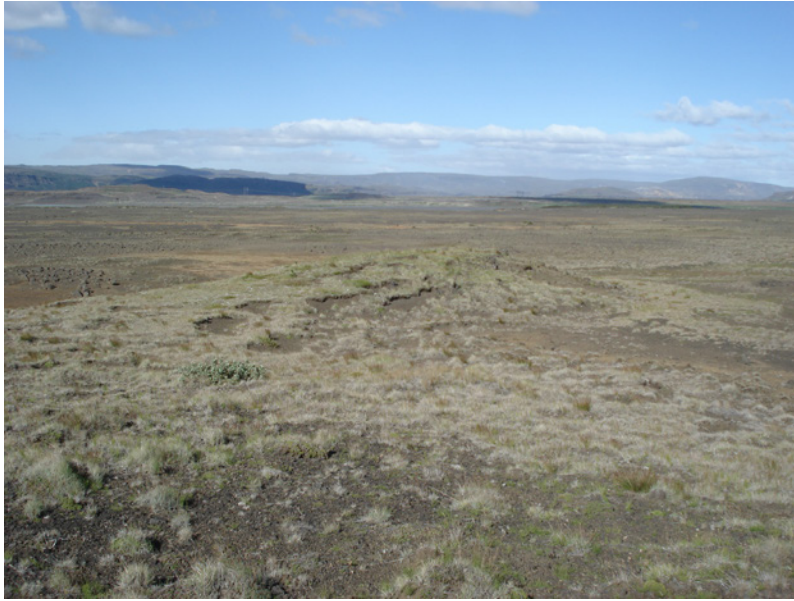

Ógreinilegar tóftir sels 030 undir Seljabrúnum.

og um 175 VSV við bíslóða sem liggur af Landvegi 26 meðfram Þjórsá. Beint fyrir ofan selið er svolítill klettaskora og eins og lítill lækur hafi runnið þar niður og stuttu utar er svolitill höfði í Seljabrúnirnar. Tóftin er um 2,7 km ANA við Elsta Skarfanes 001 og 1,2 km norðaustan við Skógarkot 434:064.

Svolítill gróðurhula er þar sem brúin og sléttan neðan við koma saman. Fyrir neðan eða norðan selið er mikil fláki, örblásinn, nú sendinn og grýttur. Staðsetning selsins er greinileg en það hefur staðið á stakstæðum hól neðan við Seljabrún en til norðurs tekur við geysistórt, flatlent og uppblásið svæði. Selhóllinn er í raun eins og vin í eyðimörkinni og er hann vaxinn mosa og lyngi en yfir honum er þó mjög þunn gróðurhula.

Hóllinn er 45 x 20 m og snýr norður-suður.

Minjar um sel 030, horft til norðurs.

Eftir hólbrúninni að austan eru grjóthleðslur. Í raun mætti segja að þarna sé aflangt hól sem er 15 x 4-5 m stórt en austurveggur þessa meinta hóls er greinilegri en vesturhlutinn. Frá austurvegg ganga hleðslur til vesturs á tveimur stöðum í 1-3 m. Að auki gengur hleðsla til austurs niður hólinn norðarlega frá hólfinu og endar hún á því að beygja til norðurs og er 9 m löng. Umræddar hleðslur eru óverulegar en þó greinilega manngerðar. Mögulegt er að

frekari hleðslur nái til austurs að brúninni. Mannvirkin eru heldur óvanaleg og minna ekki á sel en þau eru hins vegar svo illa farin að erfitt er að segja til um hvernig þau hafa verið í upphafi.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: Ö-Skarfanes, 9 og SB V, 133

RA-472:031 *Fjósdalur* örnefni fjós

“Sunnan við þær er Lækjarbotn. Norðan við hann stóð Elzta-Skarfanes [001]. Þar hefir verið stórt tún, og hafa örnefni í túninu geymt í minni manna. Þau eru þessi: Fjósdalur ...,” segir í örnefnalýsingu. Elsta-Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Umrætt svæði er nú örfoka og ekki lengur hægt að greina dali eða annað það sem gæti aðstoðað við að staðsetja Fjósadal og mögulegt fjós í honum.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:032 *Hesthúsdalur* örnefni hesthús

“Sunnan við þær er Lækjarbotn. Norðan við hann stóð Elzta-Skarfanes [001]. Þar hefir verið stórt tún, og hafa örnefni í túninu geymt í manni manna. Þau eru þessi: Fjósdalur [031], Hesthúsdalur ...,” segir í örnefnalýsingu. Elsta Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Umrætt svæði er nú örfoka og ekki lengur hægt að greina dali eða annað það sem gæti aðstoðað við að staðsetja Hesthúsdal og mögulegt hesthús í eða við hann.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:033 *Forna fjós dalur* örnefni fjós

“Sunnan við þær er Lækjarbotn. Norðan við hann stóð Elzta-Skarfanes [001]. Þar hefir verið stórt tún, og hafa örnefni í túninu geymst í manni manna. Þau eru þessi: Fjós dalur [031], Hesthúsdalur [032], Þorsteinsdalur, Vatnsdalur, Fornafjós dalur ...,” segir í örnefnalýsingu. Elsta Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Umrætt svæði er nú örfoka og ekki lengur hægt að greina dali eða annað það sem gæti aðstoðað við að staðsetja Fornafjós dal og mögulegt fjós í eða við hann.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:034 *Stóragerði* örnefni

“Vesturtúninu [við 001] var skipt í gerði, er nefnd voru Stóragerði og Litlagerði [035], í því var Miðmundarflöt,” segir í örnefnalýsingu. Elsta Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Umrætt svæði er nú örfoka og ekki lengur hægt að greina tún eða annað það sem gæti aðstoðað við að staðsetja Stóragerði í Vesturtúninu.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:035 *Litlagerði* örnefni

“Vesturtúninu [við 001] var skipt í gerði, er nefnd voru Stóragerði [034] og Litlagerði, í því var Miðmundarflöt,” segir í örnefnalýsingu. Elsta Skarfanes er um 890 m norðaustan við Gömlu-Ósgröf RA-471:001 og um 1,4 km norðaustan við yngsta bæjarstæði Ósgrafar RA-471:002. Umrætt svæði er nú örfoka og ekki lengur hægt að greina túnbletti eða annað það sem gæti aðstoðað við að staðsetja Litlagerði.

Örfoka svæði sem er blásið niður á klöpp sumstaðar en niður í sand og hraungrýti annars staðar.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarfanes ÞB, 2

RA-472:036 garðlag túngarður

64°03.757N 19°59.220V

Túngarður er umhverfis túnið á yngsta bæjarstæði Skarfanes 004. Túnið er á norðvesturbakka Ósgrafarlækjar og Litlálækjar. Túnið er mishæðótt og löng og djúp laut, gamall lækjarfarvegur,

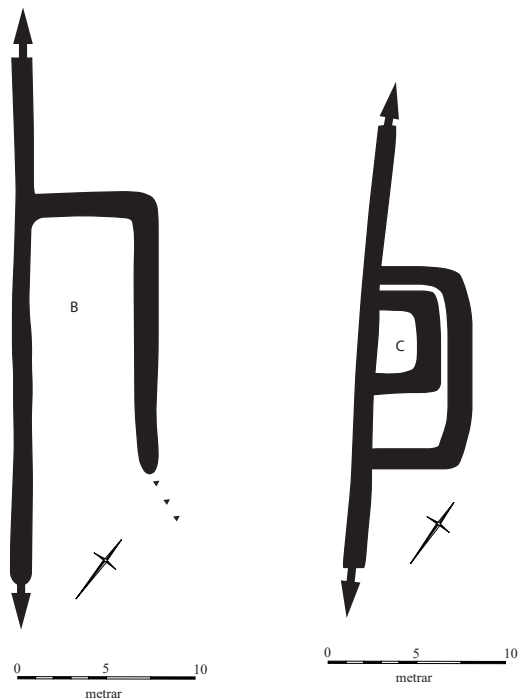
Tóft 036B, horft til norðvesturs.

Tóft 036C, horft til norðvesturs.

Túngarður 036A í yngsta túni Skarfaness, horft til NNA.

Tóftir 036B og C sem eru sambyggðar túngarði A.

skiptir því í tvo hluta. Tvær tóftir eru sambyggðar garðinum og eru skráðar með honum.

Allt í kringum túnið er mikill kjarrgróður og mikið kjarr vex á túngarðinum og innan hans. Túngarðurinn (A) afmarkar svæði sem er um 350x180 m að stærð og snýr NNA-SSV. Garðurinn stendur enn nokkuð vel og er ytri brún hans hæst um 1,2 m. Víðast er hann um 1,5 m á breidd. Rof er komið í garðinn á stöku stað og hann hefur verið rifinn þar sem bíslóði liggur í gegnum túnið. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn. Í NNA enda túnsins, við utanverðan túngarð, er gerði (B) sem er um 7x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er veggur á suðausturhlið gerðisins sem virðist vera torf- og grjóthlaðið. Mesta veggjahæð er um 1 m og veggir eru 1-1,5 m á breidd. Gerðið virðist hafa verið notað sem rétt. Inni í því eru girðingaleifar; net, vír og fúnir staurar. Í SSV enda túnsins, við innanverðan túngarðinn, er tóft (C) sem er um 5x11 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin virðist vera torfhlaðin og eru veggir hennar signir, aðeins 0,3 m á hæð. Ekki sést op á tóftinni. Innan hennar, í norðvesturhlutanum, virðist vera önnur minni tóft. Hún er um 5,5x4 m að stærð og

snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og er ekki op á henni. Mesta hleðsluhæð er 0,4 m. Hlutverk þessara tófta er ekki ljóst en ætla má að um einhvers konar útihús sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-472:037 *Mónef* örnefni mógrafir

64°05.393N 19°56.287V

Mónef skagar út í Þjórsá tæpum 700 m ANA við beitarhús 015 en tæpa 2 km NNA við Gamla-Skarfanes 003. Nafnið bendir til þess að þar hafi verið mótekja.

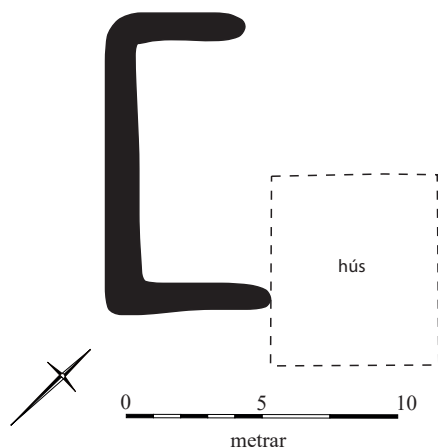
Þarna er skógi vaxið kjarrlendi en sjálfur tanginn er sendinn.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: engin hætta

RA-472:038 gerði óþekkt

64°05.260N 19°57.105V

Gerði 038, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Hluti af gerði er fast suðvestan við sæluhús Skógræktarfélags Íslands um 1,6 km norðan við Gamla-Skarfanes 003 og um 35 m sunnan við beitarhús 015.

Gerðið er í skóglendi en sléttuð flöt er suðaustan við það og sæluhús Skógræktarinnar.

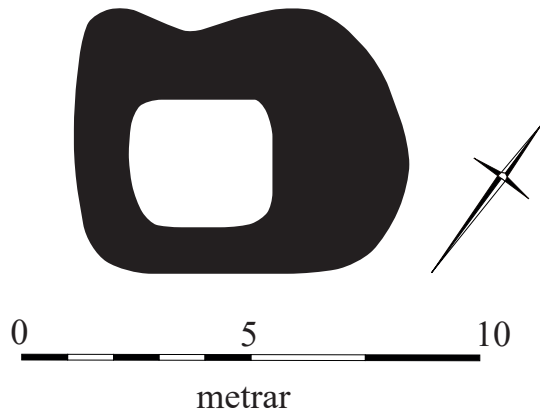
Gerðið er um 6x11 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki sést veggur á norðausturhlið gerðisins. Veggir þess eru um 1 m á breidd og 0,5 m á hæð. Það virðist vera torfhlaðið og er gróið. Hlutverk gerðisins er ekki ljóst. Sæluhúsið líkist hefðbundnu torf- og grjóthlöðnu húsi með timburgafla en það er steipt og eru hlaðnir veggir utan við steiptu veggina og torf er á bárujárnsþaki. Ekki er vitað hvort húsið sé byggt í tóft eldra mannvirkis en gerðið gæti hafa tengst því. Líklegast er að gerðið hafi verið notað sem rétt og kann að hafa tengst beitarhúsum 015.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-472:039 tóft útihús

64°03.780N 19°59.028V

Ógreinileg tóft er í túni yngsta bæjarstæðis Skarfaness um 10 m ASA við bæjartóft 004.

Útihústóft 039, horft til vesturs á ljósmynd.

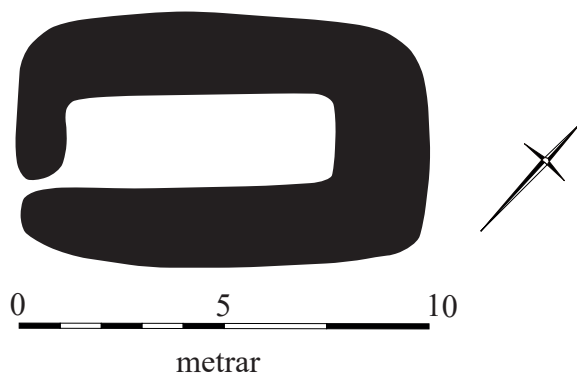
Tóftin er fast vestan við um 5 m háan lækjarbakka Ósgrafarlækjar.

Tóftin er um 7x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og líklega torfhlaðin. Ekki sjást op á tóftinni. Mesta veggjahæð er 0,2-0,3. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en af því að hún er í túni er að öllum líkindum um útihús að ræða.

Hættumat: engin hætta

RA-472:040 tóft útihús

64°03.742N 19°59.093V

Útihús 040, horft til suðvesturs á ljósmynd.

Tóft er í túni yngsta bæjarstæðis Skarfaness um 80 m sunnan við bæjartóft 004 og um 40 m norðaustan við tóft 007.

Tóftin er fast vestan við bíslóða sem liggur í gegnum túnið. Stórt birkitré vex í miðri tóftinni. Tóftin er um 10x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin en ekki sést í grjóthleðslur. Mesta hæð veggja er um 1 m. Tóftin er gróin og nokkuð sigin en vel greinileg. Í suðvesturenda tóftarinnar er ógreinilegt op. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en þar sem hún er í túni má ætla að um útihús hafi verið að ræða.

Hættumat: engin hætta

RA-472:041 gerði kálgarður

64°03.774N 19°59.064V

Kálgarður 041, horft til norðurs á mynd til vinstri og til norðvesturs á hægri mynd.

Kálgarður er fast suðvestan við minjar um yngsta bæinn í Skarfanesi 004.

Bæjarstæðið og kálgarðurinn eru í flatlendu og grónu túni.

Kálgarðurinn er um 20x12 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hlaðnir veggir eru í báðum endum kálgarðsins, líklega úr torfi og grjóti þó að ekki sjáist í grjóthleðslur. Þeir eru um 1 m á hæð. Langveggir sjást lítið eða ekki. Girt hefur verið í kringum garðinn og innan hans er gamall trjálundur.

Hættumat: engin hætta

RA-472:042 varða óþekkt

64°04.369N 19°55.982V

Varða 042, horft til norðurs.

Lítill grjóthlaðin varða er á uppblásnu svæði um 1,2 km norðaustan við Elsta-Skarfanes 001 og 390 m norðvestan við tóft 020.

Varðan er á flatlendi þar sem allur jarðvegur er horfinn vegna uppblásturs. Í kring er sendið og grýtt hraun.

Varðan er hlaðin ofan á jarðlæga, lága klöpp og er um 0,6 m í þvermál og 0,4 m á hæð. Í henni sjást tvö umför grjóts þó að hleðslur séu úr lagi gengnar. Ekki er ljóst hvaða hlutverki varðan gegndi en líklegast er að hún hafi verið samgöngubót og verið við óþekkta leið.

Hættumat: engin hætta

RA-681 Fornleifar á fl. en einni jörð

RA-681:001 *Merkurgata* gata leið

64°00.830N 20°01.157V

“Leiðin frá Leirubakkahverfi upp að Mörk lá um hraunið sunnan Engigarðs [463:021], um eða fyrir norðausturenda torfunnar og svo áfram í stefnu á Mörk. Gatan var, að minnsta kosti í Leirubakkahverfi, kölluð Merkurgata,” segir í örnefnalýsingu Stóra-Klofa. Leiðin er sýnd á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar af Stóra-Klofa, Litla-Klofa og Mörk. Hnit var tekið við Engigarð, þar sem hún fór upp á torfunna.

Greina má Merkugötu 001 á uppblásnu svæði á vesturbakka Tjarnarlækjar í landi Stóra-Klofa. Horft til SSA á ljósmynd.

Leiðina má rekja í sendnum jarðvegi við Tjarnarlæk. Þar er sjálfsáður birkiskógur og gras. Annars er uppblásið svæði þar sem leiðin lá að Mörk og grasivaxið tún í landi Leirubakka.

Leiðin liggur yfir gróin tún í landi Leirubakka og sést ekki þar. Í landi Stóra-Klofa er leiðin blásin og sést lítið sem ekkert. Sunnan og austan Engigarðs má með góðum vilja rekja leiðina á tæplega 70 m löngum kafla á vesturbakka Tjarnarlækjar. Þar er 0,3 m breið kindagata með sandi í botninum.

Allt umhverfis hana er sjálfsáður

birkiskógur sem hefur hlíft leiðinni við uppblæstri. Leiðin hlykkjast meðfram læknum og hverfur á milli Engigarðs og Krókatorfu.

Hættumat: hættu, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 8; IE-Örnefnauppdráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg

RA-681:002 *Stóruvallagata* gata leið

63°59.310N 20°09.442V

“Stóruvallagata hét hin gamla leið milli Hellnahverfis og Stóruvalla, í höfðastefnu beint milli bæjanna. Lá beint til suðurs vestan við háa hraunhrygginn, þar sem Gamli-Vindás [437:022] stóð, og vestan við Litla-Selhól [sjá 437:008] og yfir Stóruvallalæk við samnefndan bæ,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu Fellsmúla. Samkvæmt örnefnakorti Ingólfs Einarssonar af Fellsmúla lá leið frá Gamla-Fellsmúla 437:001 að Stóruvöllum RA-462:001. Til leiðarinnar sést um 130 m suðaustan við beitarhús á Litla-Selhól 437:008 í landi Fellsmúla og þar var hún skráð. Hér ber að athuga að leiðin liggur ekki vestan við Litla-Selhól líkt og sagt er í viðbótum við örnefnalýsingu Fellsmúla. Ekki er ljóst hvernig stendur á því, leiðin kann að hafa færst eða staðsetning örnefna skolast til.

Stóruvallagata 002 í landi Fellsmúla, horft til suðurs.

Leiðin liggur bæði um uppblásið og gróið hraun og óblásna Fellsmúlaheiði. Þar sem leiðin liggur um hæðotta heiðina sést hún sem breið gata eða gróf í grassvörðinn. Sumsstaðar hafa myndast stór rof í hólkolla sem hafa gróið aftur. Þar sem leiðin var skoðuð er ein breið gata sem er 0,5-1 m á breidd og 0,2 m á dýpt. Gatan er gróin og grasi vaxin og liggur norður-suður. Eftir því sem sunnar dregur fjölgar götunum og þar sjást 3-6 götur á 2-5 m breiðu svæði. Hægt er að fylgja leiðinni af loftmynd frá mörkum

uppblásturs og gróðurlendis í Fellsmúlaheiði að Litlahrauni en þar hverfa göturnar. Leiðin sést því á um 400 m löngum kafla.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Fellsmúli viðb., 5; IE-Örnefnauppráttur, Fellsmúli

RA-681:003 *Merkurgata* gata leið

64°00.715N 19°57.886V

Merkurgata 003 í landi Galtalækjar, horft til norðvesturs.

“Litlu norðaustar [en Ærgata 468:032], í stefnu frá bænum [Galtalæk 468:003] til Merkur [469:003], lá Merkurgata,” segir í örnefnalýsingu. Leiðin sést þar sem hún liggur niður af Norðurheiði um 600 m norðvestan við bæjarstæði Galtalækjar 468:003 og um 800 m norðvestan við Gamla-Galtalæk 468:001.

Norðurheiði er sléttlend og nokkuð flatlend og grasi gróin. Hár aflíðandi bakki er í norðvesturjaðri hennar og þar tekur við lægra graslendi til norðvesturs og norðurs og svo uppblásið hraun.

Á leiðinni sjást 2-3 götur saman á um 230 m löngum kafla. Leiðin stefnir norðvestur-suðaustur. Göturnar eru á um 3 m breiðu svæði og eru fremur grunnar og ógreinilegar, 0,1 m á dýpt og 0,2 m á breidd. Þar sem leiðin fer niður af heiðarbrúninni er dálítið skarð en allbreitt skarð er þar sem leiðin fer út úr gróðurlendinu og inn á uppblásið hraunið. Það er allt að 3 m á breidd og 1 m

á dýpt en er gróið. Leiðin hverfur þegar komið er út í uppblásið hraun en hún hefur að líkindum legið vestan undir hraunbrún, um 2 km austan við Merkurgötu 001 sem lá á milli Merkur og Leirubakka 466:001.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6

RA-681:004 *Torfagarður* garðlag göngugarður 64°01.766N 20°05.988V

“Mjög langur garður eða upphækkaður vegur liggur fyrir ofan Stóra-Klofa og nær næstum yfir þveran hreppinn (um 1/2 mílu) og er eignaður Torfa, sem var frægastur maður þar,” segir í ritinu Íslenskir sögustaðir eftir Kristian Kálund. Í grein Páls Sigurðssonar í Safni til sögu Íslands segir: “Geta má hér og garðs þess mikla, sem að fornu hefir hlaðinn verið næstum yfir þvera ytri Rángárvelli, og sem enn sér merki til.” Í örnefnalýsingu fyrir Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar segir: “Torfagarður er nefnt þykkt og breitt garðlag, algróið, er stefnir frá norðri til suðurs á mörkum Mosa og Grænuflatarhæðar,” segir í örnefnalýsingu. Torfagarður er um 500 m suðaustan við Grænuflatarrústir í landi Skarðs 434:063 og um 2,3 km norðaustan við Gamla-Skarð 434:001.

Garðurinn er á mörkum grasi gróins flatlendis vestan Skarðsfjalls og mishæðotts móa.

Í áðurnefndri örnefnaskrá er nánari umfjöllun um Torfagarð: “Vestanmegin er garðurinn um mannhæð, en að austan eru Mosarnir, og er land þar hærra. Því hefur verið trúað, að hér sé um að ræða leifar af garði þeim, sem Torfi ríki Jónsson í Klofa (d. 1504) lét hlaða til að reka á honum sauði sína til vetrarþeir norður í Skarðshálsa, en með því nafni var átt við norðurenda Skarðsfjalls. “Engum leiðst að sjá garðinn eða fara yfir hann nema hann styngi þrjá hnausa og legði í garðinn og voru þær álögur kallaðar “Torfalög”; þaðan er sagt að dregið sé orðatiltækið “að gjalda Torfalögin”. Í sögnum segir raunar, að garðurinn hafi legið yfir Klofaland, Merkurland og Skarðsland, og í Þjóðsögum Jóns Árnasonar II, 138 útg. 1954, segir: “... Sér

Torfagarður 004 sést enn á kafla í landi Skarðs en víðast er hann horfinn vegna uppblásturs. Horft til suðurs á mynd.

enn deili (garðsins) bæði sunnan til í Merkurheiði og norðan til í Skarðsheiði og liggur hann beina stefnu norður í Skarðshálsa.” Þetta er örðugt að tengja við þann Torfagarð, sem nú er nefndur svo. Á flugmyndum af þessum slóðum má greina hraunsvigður undir gróðurkápu Mosanna, og eru þær einkar stórar og fallegar vestan við Syðri-Grenhóla; margir, samhliða hryggir, sem stefna frá norðri til suðurs, en lægðir á milli. Vantrúaður maður nú á dögum fær

ekki betur séð en svonefndur Torfagarður sé vestasta svigðan.” Nánari upplýsingar eru um garðinn í grein Páls Sigurðssonar: “Garður þessi lá fyrir ofan Stóra-Klofa og austr að Rángá, og vestr á Skarðsfjall, og hefir hann þá, eptir ágizkun, verið nokkur þúsund faðma lángur. Garður þessi hefir verið mesta mannvirki, en ekki er ljóst, hver hann hafi gjöra látið. Það eru fornar sagnir, að Torfi ríki í Klofa hafi látið leggja hann, til að reka eptir honum fé sitt í harðindum út á Skarðsfjall, eða austr að Rángá, þar sem það náði lengst til haga. Það er ei ólíklegt, að garðurinn hafi meðfram til þessa bygðr verið, því í Klofa landi, nærri garðinum, hafa sést uppblásin fjárborgarstæði mörg, hvort sem að Torfi hefir látið leggja garðinn að grundvelli, eða hann verið fyrir gjörðr, en Torfi aukið hann og endrbætt.” “Sennilega er þar einn af þessum greinilegu, en oft furðulegu görðum frá fornöld, sem má sjá svo víða á Íslandi og eru taldir landamerkjagarðar milli jarða. Oft er gizkað á að þetta hafi verið göngugarður ...”

Garðurinn virðist vera hlaðinn á náttúrulega brún Mosa þar sem hæðóttur mói tekur við af flatlendi vestan við Skarðsfjall. Hann sést á um 160 m löngum kafla og liggur norður-suður. Til suðurs fjarar garðurinn út þar sem Mosar lækka og við tekur uppblásið svæði sem verið er að rækta aftur upp. Til norðurs hættir garðurinn að sjást greinilega við götur á leið 026 sem liggur að fjárhúsum 434:069 og áfram til norðausturs að Þjórsá. Garðurinn hverfur svo í móann norðan við göturnar. Garðurinn er 4-5 m á breidd og er hæstur um 1 m á austurhlið en 2-3 m eru niður af honum og brún Mosa til vesturs. Hann er algróinn. Ekki hafa leifar af garðinum sést á öðrum jörðum sem hann á að hafa legið yfir, aðallega vegna mikils uppblásturs. Í heimildum er sagt að Torfi hafi látið hlaða garðinn til að reka fé eftir honum á beit. Líklegra er að garðurinn hafi verið hlaðinn sem vörslugarður sem skipti landinu upp eftir því hvort það var heimaland eða beitarland.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: KK I, 151; PS: “Um forn örnefni” StSÍ II, 539; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, 12-13

RA-681:005 vegur leið

63°59.680N 19°59.964V

Leið er sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908 sem lá af leið 010 rétt vestan við túnið á Leirubakka RA-466. Leiðin lá í gegnum túnið á Leirubakka, heim að Vatnagarði RA-467 og að Galtalæk RA-468. Ætla má að þessi leið hafi áður legið litlu ofar í landinu þar sem breiður og mikill uppblástursgári er ofan við bæinn á Galtalæk. Leiðin sést sem ruddur vegur á köflum frá Vatnagarði að Galtalæk.

Vegur 005 á leið milli Leirubakka og Galtalækjar. Horft til norðurs yfir Vatnagarðslæk.

Leiðin liggur um gróna og hæðotta heiði. Landvegur (26) liggur yfir leiðina á löngum köflum. Vegurinn sést mjög greinilega móts við traðir 467:013 í landi Vatnagarðs, austan við Vatnagarðslæk. Þar sést hann á 450 m löngum kafla en er rofinn um miðbikið þar sem Landvegur (26) liggur yfir hann. Tæpum 1 km austar sést hann aftur greinilega á 380 m löngum kafla. Vegurinn er 2-3 m á breidd og 0,4-0,5 m djúpur þar sem hann er dýpstur.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:006 *Gamli-Landvegur* vegur leið 63°59.605N 20°07.815V

“Þjóðvegurinn upp Landsveit liggur yfir Minnivallalæk á brú [440:058] framan og austan við Brúarlund og síðan til norðausturs eftir suðausturjaðri Hrunans. Sú leið heitir Jaðar, og er það örnefni sameiginlegt fyrir Lækjarbotna-, Heysholts-, Minnivalla-, og Hellahverfislönd. ... Hann [Selhóll RA-440:016] er rétt sunnan við gamla þjóðveginn, sem í notkun var fram um eða rétt eftir 1940, og sýndur er á eldri útgáfum herforingjaráðskortanna. Vel mótar fyrir þeim vegi enn; hann lá yfir brúna hjá rjómabruinu [440:049] og þá til norðausturs austan Skyggfir og vestan við sauðahúsið [440:067] frá Múla, vestan Grjóthóla og norðvestan Selhóls og síðan þráðbeint að kalla í stefnu á Múla,” segir í örnefnaskrá Hella og Múla. Gamall ruddur vegur, gamli Landvegur, liggur til norðausturs af núverandi Landvegi yfir hluta af landi Heysholts, áfram yfir land Minnivalla og Múla (sem hét áður Látalæti). Aftur sést vegurinn á köflum í landi Fellsmúla þar sem hann liggur niður að Fellsmúlalæk á Hólmaengi. Þaðan lá vegurinn áfram yfir uppblásið svæði í landi Litla-Klofa á varðaða leið 032. Vegurinn var skoðaður á vettvangi í landi Heysholts og Fellsmúla.

Víðast liggur vegurinn um hæðottan móa í gegnum lönd Fellsmúla, Minnivalla og Múla en í landi Fellsmúla sést hann bæði á uppblásnu svæði og á flatlendu graslendi niður við Fellsmúlalæk.

Í landi Heysholts er vegurinn er gróinn og er víðast um 1,5 m á breidd og 0,5-1,5 m á dýpt.

Gamli-Landvegur 006 í landi Fellsmúla, horft til norðvesturs.

Í landi Fellsmúla er vegurinn um 2 m á breidd að innanmáli og um 0,5 m á dýpt. Í honum eru þrjár mjóar götur eftir hestaumferð. Göturnar eru grónar en eru greinilega farnar reglulega af hestum eða kindum. Vegurinn sést nánast samfelldt frá malbikuðum Landvegi (26) í landi Heysholts að vegi (2791) að Múla, Hellum og Hvammi móts við Múla, á um 6,3 km löngum kafla. Í landi Fellsmúla sést hann aftur frá Landvegi (26)

að Fellsmúlalæk á rúmlega 1 km löngum kafla en nýlegur malarvegur liggur yfir hann 300 m löngum spotta.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 12, 14

RA-681:007 Ósgrafargata/Skarfanesgata varða leið 64°01.133N 19°57.342V

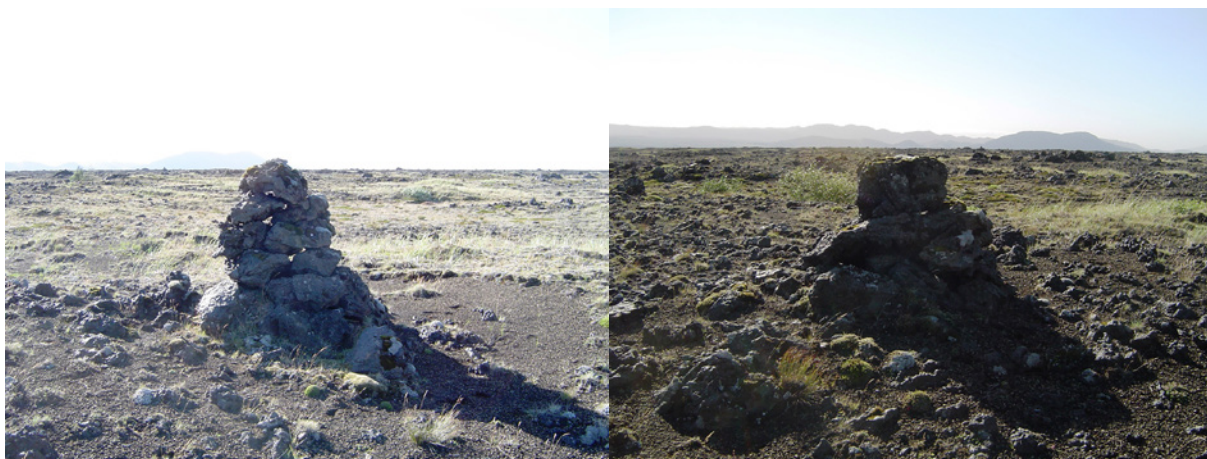
“En Ósgrafargata, öðru nafni Skarfanesgata, lá til norðurs frá bænum [468:003], yfir norðaustanverða Norðurheiði og norður yfir Slakka, sem nánar verður nefndur, í átt til Ósgrafar og Skarfanness,” segir í örnefnalýsingu Galtalækjar. “Frá Ósgrafarbæ [471:002/001] liggur

Varða 007A, horft til vesturs.

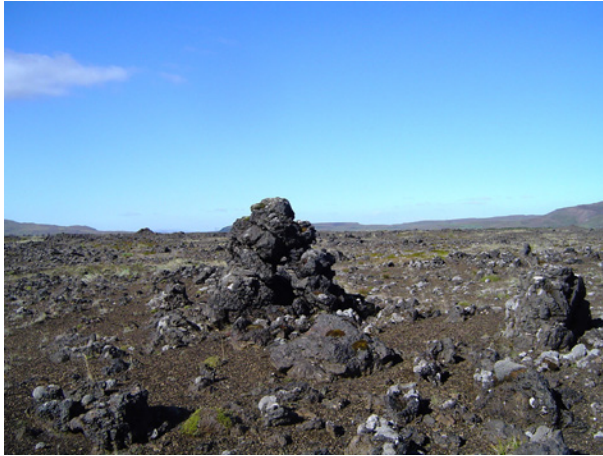
Varða 007B, horft til vesturs.

götuslóði, sem orðinn er óglöggur, til suðausturs í áttina til Galtalækjar [RA-468]; nefnist hann Galtalækjargata,” segir í örnefnalýsingu Ósgrafar. Þar segir einnig: “Í hrauninu skammt suðsuðaustur frá Ósgröf, hægra megin við Galtalækjargötuna, fast við hana, er allstór klettur með lítilli vörðu eða smásteinum uppi á; heitir hann Karlssteinn eða Stóri-steinn. Sennilega mun hann vera utan takmarka Ósgrafarlands, þótt nafn hans sé tekið hér með.” Leiðin á milli Ósgrafar/Skarfanness og Galtalækjar yfir Merkurhraun hefur ýmist verið kölluð Ósgrafargata/

Varða 007C, horft til suðurs.

Varða 007D, horft til suðurs.

Varða 007E, horft til vesturs.

Varða 007F á Karlssteini, horft til SSV.

Skarfanegata eða Galtalækjargata, eftir því hvaðan farið var.

Frá yngra bæjarstæði Galtalækjar lá leiðin yfir Norðurheiði og svo yfir uppblásið hraun. Líklegt er að leiðin hafi legið upp með austanverðum Galtalæk frá Gamla-Galtalæk 468:001 en þar er allt uppblásið. Í landi Ósgrafar liggur leiðin að mestu leyti um gjörblásna heiði.

Á milli Galtalækjar og Ósgrafar eru um 6,5 km í beinni loftlínu. Sama vegalengd er á milli Galtalækjar og elsta (472:001) og yngsta (472:004) bæjarstæðis Skarfaness en 7,5 km eru á milli Galtalækjar og Gamla-Skarfaness 472:003. Hluti leiðarinnar var skráður í landi Galtalækjar

Varða 007G, horft til vesturs.

Varða 007H, horft til suðvesturs

og hluti hennar í landi Ósgrafar. Við leiðina voru skráðar átta vörður, tvær í Galtalæk og sex í Ósgröf. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu sem hefst nyrst, í landi Ósgrafar. Fyrstu greinilegu ummerkin um leiðina eru vörður í uppblásnu og sendnu hrauninu sunnan við Ósgröf. Sex vörður voru skráðar á um 650 m löngum kafla þar sem leiðin stefnir SSA-NNV. Nyrsta varðan A er á allstórri hraunklöpp sem er um 1 m á hæð. Varðan sjálf er um 1x0,6 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er um 1 m á hæð og sjást 4 umför í hleðslu. Varða B er um 100 m SSA við vörðu A. Hún er hlaðin í lítið skarð í toppi lítills hraungrýtishóls. Varðan er um 0,6 m í þvermál og 0,6 m á hæð. Í henni sjást 3 umför en hún er ekki sérlega vandlega hlaðin. Varða C er um 80 m SSA við vörðu B. Hún er hlaðin á jarðlæga steina sem standa um 0,3 m upp úr

jörðu. Varðan er um 1 m í þvermál og 1,2 m á hæð. Í henni sjást 5 umför hleðslu. Varða D er um 105 m SSA við vörðu C. Hún stendur lágt og er um 1 m í þvermál og 0,8 m á hæð. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Varða E er um 205 m SSA við vörðu D. Hún er um 1x1,2 m að stærð og snýr norður-suður. Varðan er um 1,3 m á hæð og í henni sjást 4 umför hleðslu. Í vörðunni er stórt hraungrýti. Varða F er á Karlssteini, um 170 m SSA við vörðu E. Karlssteinn er um 2 m hár hraunhóll sem sést langt að. Varðan uppi á honum er um 1 m í þvermál og 1,3 m á hæð. Í henni sjást 5 umför hleðslu. Af steininum sést vítt um gróðurnautt hraunið. Leiðinni var ekki fylgt lengra til suðurs. Ekki sáust skýrar götur á milli varðanna enda fýkur sandur enn um svæðið og fyllir upp í þær. Í landi Galtalækjar voru skráðar tvær vörður við leiðina þegar komið er upp úr Slakkanum og upp í blásið Merkurhraunið. Á því svæði sjást engar götur á leiðinni. Á milli varðanna eru um 110 m og eru þær báðar í skarði í hraunbrúnina norður af Slakkanum. Nyrðri varðan G er hlaðin úr hraungrýti og er á lágrí hæð. Hún er um 0,6 m á hæð og 0,6 m á hæð og breidd. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Syðri varðan H er einnig úr hraungrýti, hlaðin ofan á stórt bjarg. Varðan sjálf er um 1 m á hæð og 1 m í þvermál. Með bjarginu sem hún er hlaðin á er hún um 2 m á hæð. Í henni sjást 4 umför hleðslu. Varða H er austan við skarðið sem leiðin liggur um og varða G er vestan við það. Öruggt má telja að fleiri vörður séu á leiðinni, á þeim 3 km langa kafla sem ekki var genginn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtalækur IE, 6;Ö-Ósgröf, 12, 13

RA-681:008 *Tíðaklofagata* örnefni leið 64°00.395N 19°59.702V

Í Landmannabók segir: “Landamerkjum Galtalækjar var lýst svo í lögfestu Hannesar Vigfússonar 15. júní 1749: “í steinninn sem stendur vestan í dalsbrúninni sem nefnd er Gloppa [sjá 469:022], þaðan og suður hjá Merkurhlækjarbotnum fyrir neðan hraunbrúnina fyrir vestan Galtalæk í Fuglastapapáfuna sem er hjá Tíðaklofagötu nærri Lækjarbotnum sem fram renna hjá Leirubakka fyrir vestan Vatnagarð. [...]” Tíðaklofagata sem nefnd er í landamerkjalyðingu Galtalækjar var að öllum líkindum messuleið á milli Galtalækjar RA-468 og Stóra-Klofa RA-463 en Galtalækur átti kirkjusókn að Stóra-Klofa. Hún lá um svæði sem er að mestu leyti uppblásið. Ekki sáust ummerki um hana á vettvangi. Á milli bæjanna eru 6,1 km í beinni loftlínu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Landmannabók (eftir Skiptaskjölum úr Gullbringu og Kjósarsýslu 1808), 99

RA-681:009 gata leið 63°59.866N 20°00.251V

Gömul leið liggur norðvestan við túnið á Leirubakka RA-466, yfir Vatnagarðslæk á Hólsvaði/Djúpavaði 466:022, eftir norðvesturbrún Galtalækjarheiðar og langleiðina að Galtalæk 468:001/003.

Leiðin sést í því gróðurlendi sem eftir er á svæðinu en gríðarlegur uppblástur hefur eytt jarðvegi á stóru svæði í landi Leirubakka og Galtalækjar þar sem leiðin var skráð. Leiðin liggur í jaðri Galtalækjarheiðar og um hæðóttan móa í landi Leirubakka.

Niðurgráfin leið 009 í landi Leirubakka, horft til norðausturs.

Á vettvangi var leiðin skoðuð norðaustan við Hólsvað en legu hennar er lýst af loftmynd. Næst vaðinu liggur leiðin eftir 1-1,5 m breiðri og 0,5-1 m djúpri rennu á um 100 m löngum kafla. Þá breiðir leiðin úr sér og fleiri götur sjást liggja um vítt svæði norðvestan undir norðvesturbrún Galtalækjarheiðar, allt að 30 m breiðu. Göturnar eru grónar og liggja um stórbýfi. Á loftmynd sést að leiðin liggur frá vesturenda túns sem túngarður á Leirubakka 466:048 afmarkar. Frá

túninu og að Hólsvaði sést leiðin á um 1150 m löngum kafla. Þar sem leiðin sést fyrst vestan við túnið tekur gróið svæði við af stóru uppblásturssvæði til suðurs. Á þessum hluta leiðarinnar eru djúpir skorningar sem rof hefur komist að en þeir hafa gróið aftur að mestu leyti. Um 370 m norðaustan við Hólsvað liggur leiðin í djúpum skorningi rétt suðaustan við norðvesturbrún Galtalækjarheiðar. Þessi skorningur liggur langleiðina að Galtalæk og beygir svo skarpt til suðausturs í áttina að Gamla-Galtalæk 468:001. Þar greinist skorningurinn í þrjá skorninga sem allir hverfa í uppblástursgára sem nefnist Skörð og er fast vestan við Galtalæk sem samnefndur bær dregur nafn sitt af. Norðaustasti hluti skorningans í landi Galtalækjar nefnist Langalaut og ber nafn með rentu. Ekki er ljóst í hvaða tilgangi leiðin var farin. Í heildina sést leiðin á um 3,7 km löngum kafla.

Hættumat: engin hætta

RA-681:010 gata leið

Götur á leið 010 í landi Leirubakka, horft til suðausturs.

63°59.294N 19°59.336V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er merkt leið af varðaðri leið 032 til austurs að Rangá ytri og áfram yfir í Rangárvallahrepp að Næfurholti RA-296. Leið 033 liggur af þessari leið skammt frá bökkum Rangár ytri og stefnir til suðvesturs. Hluti leiðarinnar sést enn á loftmyndum og var skráður á vettvangi á stuttum kafla þar sem leiðin liggur um land Leirubakka RA-466. Leiðin liggur ASA-VNV, meðfram túnjaðri á Leirubakka.

Leiðin liggur um flatlent svæði meðfram Landvegi (26) og til ASA meðfram jaðri gróðurlendis sunnan við túnið á Leirubakka. Sunnan við jaðarinn er örfoka hraun sem tekið er að gróa að nýju.

Hægt er að fylgja leiðinni á um 3,5 km löngum kafla en þó ekki alveg samfelldum. Þar sem leiðin var skoðuð á vettvangi sjást grónar götur um 50 m norðaustan við vörðu A á leið 466:071 og um 1,2 km suðaustan við bæ Leirubakka 466:001. Þessum götum var fylgt á um 120 m löngum kafla sem liggur suðaustur-norðvestur. Þær eru um 10 saman á svæði sem er um 8 m á breidd. Á miðju svæðinu eru göturnar ógreinilegastar og virðast þær hafa fyllst af sandi og gróið yfir aftur. Göturnar eru 0,1-0,2 m á breidd og dýpt.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:011 *Skógargötur* gata leið 64°00.294N 20°14.010V

Á Herforingjaráðskorti frá 1908 er merkt leið sem liggur til vesturs við Lækjarós sem er á hreppamörkum Landsveitar og Holtahrepps. Leiðin liggur upp með Þjórsá í landi Flagbjarnarholts en þegar komið er upp fyrir sjálft Flagbjarnarholtið sveigir leiðin meira til vesturs að Vindási og þaðan yfir Vindásós á Tangavaði 440:026 yfir í land Hella. Má segja að leiðin liggi alla leið að Mörk í gegnum land Fellsmúla og Skarðs. Leið þessi hefur gengið undir nafninu Skógargötur, a.m.k. í landi Hella en í Sunnlenskum byggðum segir: “Hólótt grashraunið ofan lækjar og vegar upp að Skarðsfjalli heitir einu nafni Hruni, en þar er ógrynni örnefna. Vestur frá veginum á móts við suðurenda fjallsins getur að líta gamlar, grónar götur, sem heita Skógargötur og stefna vestur Hrunann og yfir Vindásós á Tangavaði [440:026] austur af Vindási.” Leiðarinnar er einnig getið í örnefnalýsingu Vindáss: “Austan undir Lambhúshól [444:002 og 444:003] er Kúadalur. Austur þaðan heitir Norðlingalág, við hinar gömlu ferðamannagötur frá Tangavaði [440:026], sem síðar getur.” Hægt er að rekja leiðina af loftmynd nánast óslitið frá hreppamörkum í vestri, að suðurenda Skarðsfjalls. Hluti leiðarinnar var skráður á vettvangi í landi Hella.

Leiðin liggur víðast um þurrlendan móa ef frá er talin Markamýri og Krókadæla í landi Vindáss. Sunnan við Skarðsfjall hverfur leiðin í uppblásnu hrauni.

Skógargötur 011 í landi Vindáss, horft til austurs á vinstri mynd og til vesturs á hægri mynd.

Skógargötur 011 í landi Hella, horft til austurs á báðum myndum.

Leiðin er um 18 km löng eins og hún hefur verið skilgreind hér. Hún var skoðuð á vettvangi á tveimur stöðum. Annars vegar sunnan undir Laugarholti í landi Vindáss og hins vegar nærri Tangavaði í landi Vindáss og Hella. Þar sem leiðin var skoðuð sunnan við Laugarholt eru götur á um 15 m breiðum kafla. Annars vegar er djúpur skorningur eða renna sem er 0,5-1,5 m á breidd og 0,5-1 m á dýpt. Þar sunnan við eru götur 4-5 saman sem eru 0,3-0,5 m á breidd og 0,2-0,5 m á dýpt. Allar göturnar eru grónar. Í nágrenni Tangavaðs í landi Vindáss sést leiðin sem 3 m breidd renna, 0,5 m á dýpt. Hún er afar gróin og ekki má sjá paldra í henni né hefur hún verið rudd. Við Tangavað í landi Hella sjást ummerki um leiðina á svæði sem er 15-20 m á breidd. Syðst á því er djúpur skorningur. Hann er um 0,5-2 m á breidd og gróinn. Skorningurinn er víðast 0,5 m á dýpt en allt að 1 m þar sem hann er dýpstur. Norðan við hann eru 8-10 grónar götur saman sem hlykkjast áfram til austurs í þýfinu. Göturnar eru 0,2-0,4 m á breidd og 0,2-0,3 m á dýpt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA; SB V, 128; Ö-Vindás, 3

RA-681:012 gata leið

63°59.755N 20°15.165V

Götur á leið 012 á Bæjarholti í landi Vindáss, horft til suðvesturs.

Miklar götur liggja yfir Bæjarholt á merkjum milli Efra-Flagbjarnarholts og Vindáss norðan við Berjaflag. Leiðin er sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908 og liggur af leið 011 til ANA að Flagbjarnarholti og annar vegar til norðausturs að Vindási og hins vegar til ASA framhjá Fúsatótt 444:016 að Vindásósi. Leiðin var aðeins skoðuð á Bæjarholti um 1 km suðvestan við bæinn í Vindási 444:001. Flagveltugata 017 liggur á þessa leið á Skammbeinsási í landi

Vindáss.

Götur liggja yfir suðurenda Bæjarholts á merkjum þar sem það hefur blásið upp en er mosagróið. Í landi Vindáss liggur leiðin svo áfram yfir þurrt haft á milli mýrlendra svæða í Blautasundi en verður þar fljótlega ógreinileg. Hún sést aftur á Skammbeinsási og liggur eftir honum og yfir suðaustanverðan Borgarrima 444:019.

Leiðin liggur norðaustur-suðvestur, þar sem hún liggur frá Efra- og Neðra-Flagbjarnarholti að Vindási. Leiðin sést fyrst við norðausturhorn túns í landi Efra-Flagbjarnarholts. Þar er hún á um 200 m löngum kafla þar til komið er að merkjum. Í landi Vindáss sést leiðin á um 840 m löngum kafla og endar við tún um 450 m suðvestan við bæ 444:001. Alls sést því leiðin á rúmlega 1 km löngum kafla. Á Bæjarholtinu á merkjum eru reiðgötur skýrastar. Þar sjást allt að 16 grónar götur saman á um 20 m breiðu svæði. Þær eru 0,2-0,3 m á breidd og 0,1-0,2 m á dýpt. Þegar komið er niður af holtinu verða göturnar ógreinilegri í þýfinu en sjást svo sem djúpir skorningar og sumir þeirra ógrónir á Skammbeinsási og Borgarrima.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:013 *Gömlu Vindásgötur* heimild um leið 63°59.888N 20°13.688V

“Gömlu Vindásgötur lágu skamt norðaustan við núverandi akveg í áttina að Vindási,” segir í örnefnalýsingu Minnivalla. Leið á milli Vindáss og Minnivalla er sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908 en ekki sáust skýr ummerki um hana á vettvangi.

Leiðin lá um gróið og nokkuð jafnlent svæði en þó er nokkuð um ójöfnur, hóla og lægðir, á því. Leiðin lá nær Vindásósi/Minnivallalæk en núverandi akvegur. Þar sem leitað var sáust ekki skýrar götur og heldur ekki við leit á loftmyndum.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Minnivellir, 5; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:014 *Flagveltugötur* gata leið

63°59.303N 20°14.800V

Flagveltugötur á leið 014 yfir Tíðholt í landi Minnivalla, horft til vesturs.

Í örnefnalýsingu Minnivalla segir: “100 m suðaustur af Flaghól er Stórhóll. Hann er mjög svipaður Flaghól að stærð, lögun og stefnu. Í suðurrótum hans liggja Flagveltugötur í átt til Flagbjarnarholts, sem oft er kallað Flagvelta ...” Götur á leiðinni sjást syðst í Tíðholti í landi Minnivalla og áfram til austurs. Leiðin lá á milli Minnivalla og Flagbjarnarholts. Örnefnið Tíðholt gefur til kynna að

eftir leiðinni hafi verið farið frá Flagbjarnarholti að kirkju á Stóruvöllum.

Leiðin liggur um mýrlendi og móa í lágrí heiði (úthaga). Smáþýft, víðast þurrt og gróið.

Leiðin var skoðuð í Tíðholti. Þar eru djúpir skorningar og sumar götur ógrónar. Þar sjást 5-8 götur á um 5 m breiðu svæði. Þær eru allt að 0,4 m á dýpt og 0,3 m á breidd. Á loftmynd má rekja leiðina á 1,2 km löngum kafla, frá Tíðholti og langleiðina að öðru bæjarstæði Minnivalla 443:002.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 6

RA-681:015 *Heysholtsgötur* gata leið

63°59.069N 20°13.710V

Heysholtsgötur 015 í landi Minnivalla, horft til vesturs.

“Heysholtsgötur hétu gömlu göturnar milli Minnivalla og Heyholts,” segir í örnefnalýsingu Minnivalla. Leiðin er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og það er hægt að rekja hluta hennar á loftmynd.

Gatan liggur í gróinni heiði með háum hólum og stökum klettum víða. Lausagönguhross sjá um að viðhalda leiðinni.

“Þær stefna frá Minnivallabæ norðan við Grjótin, suðvestur með Flagveltuhól að austan við síðan í höfuðstefnu til suðvesturs um

Nýgræður og inn í Heyholtsland suðaustan við Litla-Stekkjarhól [sjá 447:008].” Leiðin er komin í slétt tún vestan við bæ 443:002 á Minnivöllum. Hún birtist skammt vestan við gamla rudda veginn 681:006 og hægt er að rekja hana allt að Heysholtsmörkum. Það má sjá 2-3 paldra í henni og hlykkjast leiðin til VSV að landamerkjunum. Leiðin er 2-3 m á breidd og tæpur 1 km að lengd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 6-7

RA-681:016 *Stóruvallagötur* heimild um leið

63°59.106N 20°12.655V

“Norðan undir Dagmálahól [í landi Minnivalla RA-443] lágu svokallaðar Stóruvallagötur yfir Flatirnar, austur með læknum og um Sléttulæki í átt til Stóruvalla [RA-462],” segir í örnefnalýsingu Minnivalla. Leiðin er sýnd á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar af Minnivöllum og lá leiðin til austurs frá bæjarstæði Minnivalla 443:002, milli Skyggnishóla, að Dagmálahól, sveigði þar til suðausturs og lá meðfram Minnivallalæk/Stóruvallalæk. Malarslóði liggur þar á sama stað og leiðin gerði áður.

Svæðið sem leiðin lá eftir er uppblásið en tekið að gróa aftur. Malarnáma er við Dagmálahól en hefur ekki raskað svæðinu sem leiðin lá um.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 8; Örnefnauppráttur IE, Minnivellir

RA-681:017 *Flagveltugata* gata leið

64°00.018N 20°13.326V

Flagveltugata 017 í landi Hella, horft til vesturs.

“Skammt fyrir vestan Sauðhúsgerði [440:024] liggur út af Skógargötum [011] gamall götuslóði til suðvesturs og heitir Flagveltugata. Stefnir hann að vaði að Vindásósi er Flagveltuvað [440:025] nefnist, um 400 m suður frá Tangavaði [440:026],” segir í örnefnalýsingu. Flagveltugata sést á milli Flagveltuvaðs 025 og Skógargatna 011 og er leiðin um 2,9 km VSV við bæ á Hellum 440:001. Leiðin lá að öllum líkindum frá Hellum (og öðrum bæjum vestan undir

Skarðsfjalli), yfir í land Vindáss á leið 012 sem lá á milli Flagveldu (Flagbjarnarholts) og Vindáss. Leiðin liggur um smáþýfðan móa þar sem hún var skoðuð í landi Hella.

Göturnar sjást skýrt á um 700 m löngum kafla þar sem leiðin liggur norðaustur-suðvestur. Á þessum kafla sjást allt að 12 götur saman á um 15 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar og eru margar þeirra 0,1 m á breidd og 0,1-0,2 m á dýpt. Dýpri götur eða skorningar eru einnig á leiðinni, allt að 0,3 m á breidd og dýpt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 11

RA-681:018 gata leið

63°59.573N 20°01.331V

Talsverðar götur sjást liggja til norðvesturs frá túngarði RA-466:048 á Leirubakka, framhjá beitarhúsum RA-466:007. Leiðinni var aðeins fylgt á stuttum kafla á milli túngarðs og Landvegar (26) en hægt er að fylgja götum á leiðinni talsvert lengra til norðvesturs af loftmynd. Leiðin stefnir að Stóra-Klofa RA-463 og ætla má að þetta hafi verið messuleiðin þangað frá Leirubakka RA-466.

Í landi Leirubakka liggur leiðin um gróið svæði í úthaga en þegar komið er í land Stóra-Klofa tekur við uppblásið svæði sem er að hluta vaxið lúpínu og mel.

Leiðinni er hægt að fylgja á um 900 m löngum kafla en á milli bæjanna eru 3,2 km í beinni

loftlínu. Þar sem leiðin var skoðuð í landi Leirubakka næst túninu er grunn rás sem myndast hefur af umferð og götur innan hennar. Rásin er grasi gróin. Á loftmyndum sést hvernig göturnar dreifast yfir stærra svæði eftir því sem lengra dregur frá bæ uns þær hverfa þegar þær nálga uppblásturssvæðið í landi Stóra-Klofa.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-681:019 gata leið

Götur á leið 019 í landi Hvamms, horft til norðausturs.

64°02.470N 20°08.074V

Vestarlega á Húshólsflöt (sjá 434:014) í landi Hvamms sjást reiðgötur meðfram bíslóða sem stefnir til norðausturs í átt að Skarðsseli RA-435. Húshólsflöt er um 2,2 km norðan við Hvamm 439:001. Göturnar eru á leið sem sýnd er á herforingjaráðskorti 47 SA og lá frá Hellum RA-440, að Hvammi RA-439 og Skarðsseli 435:002. Angi af leiðinni lá yfir á leið 023 sem lá meðfram bökkum Þjórsár. Bíslóðinn sem göturnar eru við fylgir leiðinni eins og hún er sýnd á kortinu í landi

Hvamms. Engin ummerki um leiðina sjást hins vegar á milli Hella og Hvamms en núverandi vegur liggur á sama stað.

Húshólsflöt er grasi gróin og flatlend en leiðin liggur víða um uppblásið land sem er nokkuð jafnlent.

Þar sem leiðin var skoðuð á Húshólsflöt sjást 10 götur saman á um 6 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar og eru um 0,2 m á breidd og 0,1 m á dýpt.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:020 Skógarvaðsgötur gata leið

64°03.615N 20°00.393V

“Austar en miðja vega milli Skógarvaðs [433:005] og Yrjabæjar [433:001] er einstæður hóll, er nefnist Sveltishóll. Yfir hann og meðfram honum liggja götur til Yrja frá Skarfanesi [RA-472] og Ósgröf [RA-471],” segir í örnefnalýsingu Yrja. “Eftir því [Gráviðarnesi] liggja götur frá túninu [á yngsta bæjarstæði Skarfanness 472:004] að vaði á læknum; er það vað rétt við landamerki Ósgrafar og Yrja og nefnist Skógarvað [433:005], en göturnar nefnast Skógarvaðsgötur,” segir í örnefnalýsingu Skarfanness. Skógarvaðsgötur eru á lengri leið sem sýnd er á herforingjaráðskort frá 1908 og lá hún frá yngsta bæjarstæði Skarfanness 472:004 að Hagavaði 434:048 í landi Skarðs. Leiðin var skoðuð í landi Yrja, Skarfanness og Skarðs. Í Skarfanesi er bíslóði á sama stað

*Leið 020 í landi Yrja nærri mörkum á mótum
Skarfanesi, horft til ANA.*

*Leið 020 út við Þjórsá nærri mörkum á milli Skarðs og
Yrja, horft til norðvesturs.*

og leiðin lá en götur sjást í landi Yrja og Skarðs.

Götur liggja um fremur jafnlent svæði sem víðast er gróið snöggu grasi og lyngi. Víða eru mishæðir á svæðinu, lágir hólur og lautir.

Heildarlengd leiðarinnar er um 5 km frá Hagavaði að yngsta bæjarstæði Skarfaneess. Frá Hagavaði, vestast, sjást götur í Vesturhrauni, Bæjarnesi og Austurhrauni, mögulega aðeins fjárgötur. Þær hverfa á stuttum kafla í Austurhrauni en sjást svo aftur á grónum bakka Þjórsár að túni Yrja. Á þeim kafla sjást götur á þremur stöðum sem sameinast í eina leið um 440 m suðvestan við túnið. Leiðin lá svo úr austanverðu túni Yrja við Þjórsá til austurs. Þar hafa þær legið ofan í Hólmavaðsstokk (sjá 433:006) og því næst ofan í og á norðurbakka Langastokks þar til komið er til móts við raflínu/línuveg en þar eru göturnar um 40 m ofan við Langastokk. Þaðan liggja þær nálega beint til austurs, meðfram suðurhlið Sveltishóls og áfram til austurs að Skógarvaði. Frá vaðinu eru 670 m til norðausturs að yngsta bæjarstæði Skarfaneess 472:004. Eins og fram hefur komið liggur bíslóði eftir leiðinni á þeim kafla. Á loftmynd má óljóst greina götur í landi Ósgrafar upp frá Ósgrafarlæk sem stefna að Gömlu-Ósgröf 471:001 á 380 m löngum kafla og er líklegt að þær götur séu á leið á milli Ósgrafar og Yrja.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Yrjur, 36; Ö-Skarfanes, 4; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:021 *Vatnshólagata* gata leið 64°02.417N 20°04.426V

“Vatnshólagata er gömul gata suðaustur yfir Skarðsheiði, utan frá Vatnshólum og framan við Vörðuhól [434:057] og Eskiholt III [470:004] í stefnu á Mörk [RA-469:001/003],” segir í örnefnalýsingu Skarðs og fleiri jarða. Leiðin lá á milli Skarðssels 435:002 og Merkur 469:001/003 og liggur suðaustur-norðvestur eftir Skarðsheiði. Leiðin var skráð við Skarðssel og nærri Eskiholti II 470:003. Á milli Skarðssels og Merkur eru 5,7 km í beinni loftlínu.

Leiðin liggur um hæðótta heiði og uppblásið hraun.

Við Skarðssel var leiðinni fylgt á um 300 m löngum kafla, frá túngarði Skarðssels 435:008 til suðausturs. Mest sjást fimm götur saman á um 4 m breiðu svæði. Mesta breidd og dýpt gatnanna

Vatnshólagata 021 í nágrenni Skarðssels, horft til austurs.

er um 0,2 m. Nokkru áður en göturnar hverfa í uppblástur fækkar sýnilegum götum niður í eina götu sem enn er farin af sauðfé. Um 2 km suðaustar var leiðinni fylgt á um 1 km löngum kafla í Skarðsheiði þar sem hún heldur sömu stefnu, norðvestur-suðaustur. Leiðin er ekki mjög áberandi í heiðinni en 1-3 götur sjást á 0,5-0,2 m breiðu belt. Algengast er að sjá eina greinilega götu sem sauðfé og hestar nota enn og eina óskýra og vel gróna götu. Gróna gatan

er um 15 m á dýpt og breidd en sú sem enn er notuð af skepnum er um 0,2 m á beidd og 0,1 m á dýpt. Leiðin virðist ekki hafa verið fjölfarin.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, 13

RA-681:022 gata leið

64°03.634N 20°00.869V

Forn leið liggur um Yrjaheiði og meðfram Síðunesi og Vesturhrauni. Hún sést á loftmynd frá Hólmavaði 433:006 í landi Yrja að mörkum uppblástursgára austan við Síðunes. Á þeim kafla var hún skoðuð á milli Hólmavaðsstokks og Langastokks. Leiðin liggur á götur sem eru á uppblásnu svæði meðfram býlinu Síðunesi 470:006 og áfram til suðurs meðfram Vesturhrauni. Ætla má að leiðin hafi legið frá Gaukshöfðavaði 472:024, að Mörk RA-469 og áfram til suðurs. Frá Gaukshöfðavaði að Mörk 469:003 eru tæpir 5 km í beinni loftlínu.

Gróinn hluti leiðar 022 í landi Yrja, horft til norðurs.

Uppblásinn hluti leiðar 022 í landi Eskiholts, horft til norðausturs.

Þar sem leiðin liggur um gróið land Yrja er jafnlendur og flatlendur mói eða heiði. Línuvegur liggur yfir leiðina litlu norðan við Langastokk. Þegar komið er suður fyrir Yrjaheiði liggur leiðin um uppblásið svæði undir hraunbrún sem er grýtt og sendið en er tekið að gróa á ný.

Þar sem leiðin var skoðuð á vettvangi í landi Yrja sést aðeins ein gata sem er um 0,5 m á breidd og er 0,3-0,5 m á dýpt. Gatan er gróin og liggur norður-suður. Hægt er að rekja leiðina um gróðurlendið á loftmynd á um 1,6 km löngum kafla. Á uppblásturssvæðinu sunnan við Yrjaheiði var götum á leiðinni fylgt á um 770 m löngum kafla. Þar sjást 1-4 götur saman á svæði sem er um 3 m á breidd þar sem það er breiðast. Göturnar eru allbreiðar, allt að 0,4 m á breidd. Mesta dýpt gatnanna er um 0,3 m.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-681:023 gata leið

64°02.957N 20°07.335V

Á Herforingjaráðskorti 47 frá 1908 er sýnd leið sem lá meðfram suðurbakka Þjórsár, frá ferju 439:010 á Hrosshyl í suðvestri að Hagavaði 434:048 í norðaustri með viðkomu á yngsta bæjarstæði Skarðssels 435:002. Á milli ferju og vaðs eru tæpir 7 km í beinni loftlínu. Leiðin var skoðuð á vettvangi suðaustan við Skarðssel.

Götur á leið 023, horft til suðvesturs.

Leiðin liggur um hæðóttan, grösugan móa næst Skarðsseli en á löngum köflum liggur hún um uppblásið hraun.

Leiðin var skoðuð á um 310 m löngum kafla þar sem hún liggur norðaustur-suðvestur. Á stórum hluta leiðarinnar sem skoðaður var liggur hún um mjóan dal milli lágra hóla. Á leiðinni sjást 2-4 götur á 3-4 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar en sumar þeirra eru farnar af sauðfé. Mesta breidd gatnanna er 0,2 m og dýpstar eru þær um 0,1 m. Á

loftmynd er hægt að fylgja leiðinni áfram til suðvesturs á um 750 m löngum kafla á grónu svæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:024 gata leið

64°03.328N 20°00.605V

Mjög greinileg, djúp gata í Yrjaheiði var skráð á úrvinnslustigi af loftmynd. Leiðin sést litlu norðaustan við Austurjaðar og stefnir til norðausturs að Skógarvaði RA-433:005. Hún liggur meðfram garðlagi 433:045 norðvestan við Síðunes 470:006 í landi Yrja. Ekki er alveg ljóst hvaðan

Djúp gata á leið 024 í landi Yrja, horft til norðausturs.

og hvert leiðin liggur en ætla má að hún hafi legið frá Skarði RA-434, fram hjá Eskiholti RA-470 og að Skarfanesi RA-472.

Leiðin liggur um gróna mishæðotta heiði.

Þar sem leiðin var ekki skoðuð á vettvangi er ekki hægt að lýsa henni nákvæmlega. Hægt er að rekja hana á 2 km löngum kafla á loftmynd.

Hættumat: engin hættu

RA-681:025 heimild um leið

64°01.037N 20°12.161V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er leið sem liggur frá ferju 439:010 við Hrosshyl í landi Hvamms, að Árbæ 439:014 og áfram til suðurs á Skógargötu 011. Leiðin var ekki skoðuð á vettvangi en á loftmynd á GoogleEarth frá 2013 má sjá götur á leiðinni í túni Árbæjar.

Leiðin lá um uppblásið svæði nyrst, næst ferjunni. Þegar komið er suður að Árbæ tekur við gróið svæði en þar er mjög mishæðott.

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA; Google Earth

RA-681:026 gata leið

64°02.531N 20°04.890V

Greinilegar götur sjást austan við Skarðsfjall frá Torfagarði 004 til norðausturs að Vesturjaðri Skarðsheiðar norðan við Vatnshóla. Leiðin liggur fast norðvestan við hólinn sem beitarhús 434:069 eru á í landi Skarðs. Þessi leið er sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908 og liggur hún af leið 027 austan undir Skarðsfjalli og á leið 020 við Þjórsá.

Götur á leið 026 við beitarhús 434:069 í landi Skarðs, horft til suðvesturs.

Götur á leið 026 í Skarðsheiði litlu norðan við beitarhús 434:069, horft til norðausturs.

Leiðin liggur yfir hæðótta, gróna heiði en hættir að sjást við jaðar hennar þar sem uppblásturssvæði tekur við.

Hægt er að rekja leiðina á um 2 km löngum kafla á loftmynd. Frá Torfagarði 004 og að beitarhúsum 434:069 er leiðin mjög greinileg og hefur verið notuð af skepnum eftir að önnur umferð um leiðina lagðist af. Norðaustan við beitarhúsin verður leiðin ógreinilegri og hverfur svo við Vesturjaðarinn. Leiðin var skoðuð á vettvangi annars vegar suðvestan við beitarhús 434:069 og hins vegar við Vesturjaðar Skarðsheiðar. Suðvestan við beitarhús 434:069 eru 2-6 götur saman á svæði sem er 2-8 m á breidd. Þar eru göturnar 0,2-0,4 m á dýpt. Við Vesturjaðar sjást 4-8 götur saman á 5-10 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar og eru víðast 0,2 m á breidd og dýpt. Líklega lá leiðin að beitarhúsum 434:069 og seli 434:068 og áfram að Yrjum 433:001.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:027 gata leið

63°59.757N 20°07.858V

Greinileg gata liggur um túnstæði annars bæjarstæðis Fellsmúla 473:003 en hverfur í ræktað tún í norðausturenda og við veg sem liggur að fiskeldi í suðvesturenda. Gatan er á leið sem sýnd er á herforingjaráðskorti frá 1908. Leiðin lá frá Stóruvöllum RA-462, heim að Fellsmúla RA-437:003 og áfram að Króktúni RA-436:002 og Skarði RA-434:003 og heldur svo áfram suðaustan undir Skarðsfjalli á leið 021.

Leiðin liggur um nokkuð jafnlent svæði sem er að miklum hluta gróið í landi Fellsmúla. Þegar

Leið 027 í landi Fellsmúla, horft til norðausturs.

komið er norður fyrir Skarð liggur leiðin á löngum köflum um svæði sem hefur blásið upp en er að gróa aftur.

Leiðinni var fylgt á um 200 m löngum kafla í Fellsmúla og stefnir hún NNA-SSV. Þar hefur hún grafið niður og myndast hefur djúp og breið renna sem er 0,5-1,5 m á breidd og 0,5-1 m á dýpt. Engin ummerki um þessa leið sjást í landi Skarðs eða Króktúns en malarvegur liggur á sama eða svipuðum stað og leiðin suðaustan undir Skarðsfjalli.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:028 gata leið

64°00.183N 20°11.278V

Leið liggur af Skógargötum 011 um 1,5 km VSV við Hella RA-440:001 og liggur að Nautavaði RA-439:020 í landi Hvamms. Hún var skráð af loftmynd á úrvinnslustigi.

Leiðin liggur um gróinn og mishæðóttan móa.

Leiðin liggur til norðvesturs af Skógargötum, norðaustanvert við Skyggnishóla en liggur svo á milli Mið- og Norðasta-Skyggnishóls og áfram í stefnu á Mjóddartanga á Vaðvelli (sjá Nautavað 439:020) við Þjórsá í landi Hvamms. Hægt er að fylgja leiðinni á loftmynd á um 1,6 km löngum kafla.

RA-681:029 *Árbæjargötur* gata leið 64°00.576N 20°10.255V

“Þá kemur Vatnsbotn og Vatnsbotnahóll, þar eru sauðhús [440:022] frá Hellum, þá Sauðhúsgerði [440:024], Krosshóll, Skyggnirhólar, Austasti-, Mið- og Norðasti-, Þórðarvarða [440:030], Norðurhruni, Sléttinahóll, Stóru-Steinhæðir, Stór-Steinn, Fagurhóll og Fagurhólsheiði, Gatnakofi [440:031], Árbæjargötur, Gatnahæð ...,” segir í örnefnalýsingu Hellnahverfis. Leiðin var skráð af loftmynd. Hún sést frá túninu á Hellum við Borgir RA-440:047 og að túni Árbæjar RA-439:014 í landi Hvamms. Á herforingjaráðskorti frá 1908 er sýnd leið sem hefur sömu stefnu og sú leið sem hér er skráð en liggur nokkru suðvestar. Þar eru engin sýnileg ummerki um götur á loftmyndum.

Leiðin liggur um smáþýfða, hólótta heiði.

Leiðin sést á um 2 km löngum kafla og eru grónar götur á 10-12 m breiðu svæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hellnahverfi, 2; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:030 gata leið 64°00.940N 20°09.903V

Götur á leið frá Hvammi RA-439:001/004 að Nautavaði RA-440:027 á Nýjuvaðflöt í landi Hella og að Tangavaði RA-440:026 á Vindáslæk liggja eftir landamerkjagardi RA-440:064 og áfram sunnan við Hellnavötn þar sem garðinum sleppir við Vatnsbotn. Þessi leið er ekki

Leið 030 í landi Hella, horft til ANA.

sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908 nema sá hluti sem liggur frá Hellnavötnum að Tangavaði.

Leiðin liggur um þýfðan gróinn móa með lágum hólum.

Leiðin sést á 3 km löngum kafla og er víðast greinileg. Á henni má sjá 5-10 götur sem eru 0,2-0,3 m á dýpt og grónar. Mjög lítil eða óveruleg ummerki um leiðina sjást þegar kemur vestur á Nýjuvaðflöt.

Hættumat: engin hætta

RA-681:031 *Kirkjugata* gata leið

63°56.816N 20°09.248V

“Um það bil 250 m norðaustur frá Ólafskofa [461:024] verður dálítið vik í hraunbrúnina. Upp úr vikinu liggur Kirkjugata skáhalt til norðurs,” segir í örnefnalýsingu Húsagarðs. Kirkjugata lá frá Húsagarði 461:002/003 til kirkju á Stóruvöllum 462:002. Leiðin var skráð í landi Stóruvalla árið 2008 undir númerinu 661:024. Þar sáust engin ummerki um leiðina. Hluti leiðarinnar var skráður árið 2013 í landi Húsagarðs RA-461. Þar liggur leiðin upp á hraunbrún á tveimur stöðum, annars vegar frá bæjarstæði Húsagarðs 461:002 og hins vegar frá bæjarstæði Húsagarðs 461:003 en svo sameinast leiðirnar í eina uppi í hrauninu. Ummerki um leiðina sjást fyrst um

Kirkjugata 031 þar sem hún liggur eftir grónu skarði frá bæjarstæði Húsagarðs 461:002, horft til suðurs.

Varða 031A, horft til norðurs

470 m NNA við bæjarstæði 461:003 og um 60 m norðvestan við bæjarstæði 461:002.

Leiðin liggur að mestu leyti um uppblásið hraun sem tekið er að gróa að nýju.

Leiðinni er nánar lýst í örnefnalýsingu Húsagarðs: “Eins og fyrr sagði liggur Kirkjugatan upp á brúnina milli Stóru- og Litlu-Melbrekku. Liggur gatan fyrst stuttan spöl í norðaustur, en stefnir síðan nokkrun veginn beint norðvestur Eystrahraun og yfir Bótina, litlu suðvestan en miðleiðis milli Ásgrímsvörðu [462:048] og Mýrarvörðu [462:049]. Suðvestur frá Klöppum, um 200-300

Varða 031B, horft til norðurs.

Varða 031C, horft til norðurs.

Varða 031H, horft til norðurs.

Varða 031I, horft til norðurs.

m frá hraunbrúninni, liggur Kirkjugatan yfir Skollagróf eða Kollalágar, sem er aflöng lögð í hrauninu frá norðaustri til suðvesturs, alllangan spöl. En utar, fast austan við Bótina, liggur gatan á dálitlum kafla norðvestur eftir lögð, sem stefnir þvert á stefnu Skollagrófar.” Leiðinni var fylgt á um 400 m löngum kafla þar sem hún liggur yfir flatlent svæði í uppblásnu hrauninu. Á milli Stóruvallakirkju 462:002 og bæjarstæðis Húsagarðs 461:002 eru um 3,4 km í beinni loftlínu. Á þessum kafla leiðarinnar sem var skoðaður voru skráðar 10 vörður. Fyrst verður leiðinni sem liggur frá bæjarstæði 461:002 lýst og svo þeim hluta leiðarinnar sem er yngri og lá

Kirkjugötur 031 liggja frá bæjarstæði Húsagarðs 461:003 eftir grunnu skarði í hraunbrúninni, horft til suðurs.

Varða 031J er austan við skarðið sem Kirkjugötur liggja um á leið frá Húsagarði 461:003, horft til vesturs.

frá bæjarstæði 461:003 á eldri leið. Litlu norðvestan við bæjarstæði 461:002 er gróið skarð og í því sést gróin og grunn gata sem liggur upp á brúnina á stuttum kafla. Þegari komið er upp á hraunbrúnina er þar varða A. Hún er um 100 m norðvestan við bæjarstæði 461:002. Varðan er hlaðin á hraunklett. Hún er um 0,6x0,6 m að stærð og 0,3 m á hæð. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Varðan er úr hraungrýti og er mosa- og skófum vaxin. Varða B er um 70 m norðan við vörðu A. Hún er hlaðin á lítinn klett. Hún er hrúin að hluta og er þríhyrningslaga. Varðan er um 0,7x0,7 m að stærð og 0,3 m á hæð. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Varða C er um 25 m norðan við vörðu

B. Hún er 1x0,5 m að stærð og snýr ASA-VNV. Hún er um 0,3 m á hæð og í henni sjást 2 umför. Varðan stendur lágt og er ekki mjög fornleg en er gróin neðst. Varða D er um 75 m norðan við vörðu C. Hún er gróin og sigin. Varðan er um 0,6 m í þvermál og 0,2-0,3 m á hæð. Í henni sjást 2 umför. Varða E er um 30 m norðan við vörðu D. Hún er mjög sigin og gróin. Varðan er um 1 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Ekki er hægt að greina fjölda umfara. Varða F er um 40 m norðan við vörðu E. Hún er um 0,7 m í þvermál og um 0,2 m á hæð. Varðan er mjög sigin og gróin. Ekki er hægt að greina fjölda umfara. Varða G er um 30 m norðan við vörðu F. Hún er hrúin og gróin. Varðan er um 1 m í þvermál og 0,4 m á hæð. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Varða H er um 15 m norðan við vörðu G. Hún sést vel því hún er hlaðin á stóran stein. Hleðslan er um 0,5 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Í henni sjást 2 umför. Varða I er um 20 m norðan við vörðu H og er við jaðar úfins, blásins hrauns. Varðan er nokkuð stæðileg og í henni er stórt grjót. Varðan er um 0,5x0,3 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 1 m á hæð og í henni sjást 4 umför hleðslu sem er einföld röð stórra steina. Óljósar götur sjást á milli varða A og B. Sá hluti leiðarinnar sem liggur frá bæjarstæði 461:003 sést fyrst í skarði inn í hraunbrúnina en sléttuð tún eru fast sunnan við skarðið og ná alveg heim að bæjarstæðinu. Skarðið er 2-3 m á breidd og 0,5-1 m á dýpt. Skarðið er gróið nema efst og í því sjást 2-3 mjóar götur á um 30 m löngum kafla sem líkjast kindagötum. Um 20 m austan við skarðið er varða J á grágrýtisnefni í hraunbrúninni. Ætla má að varðan hafi verið við leiðina þó að hún sé nokkuð frá skarðinu en ekki er útilokað að hún hafi gegnt öðru hlutverki. Varðan er gróin og er hundapúfa ofan á henni þannig að aðeins sést í tvo steina og tvö umför. Hún er um 0,6 m í þvermál og 0,3 m á hæð.

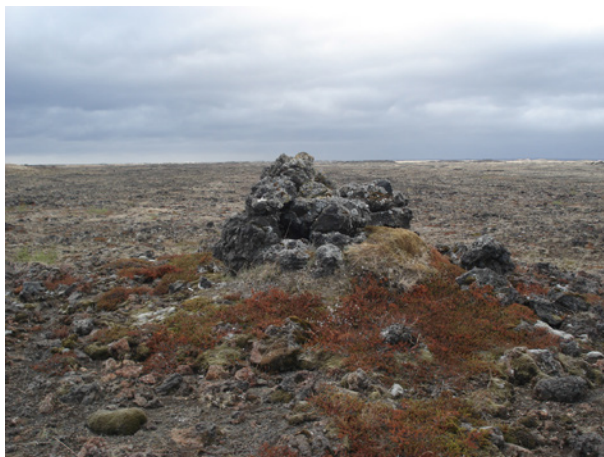
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Húsagarður, 4, 7-8

RA-681:032 varða leið

63°59.514N 20°03.239V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er sýnd leið sem liggur af Skógargötum 011 við Klofalæk í landi Stóra-Klofa RA-463 til austurs að Galtalæk RA-468. Leiðin var vörðuð á kafla þar sem er uppblásið hraun vestan við land Leirubakka RA-466. Leiðin var skráð á þessum kafla þar sem sjást átta vörður og ummerki um brú í Tjarnalæk sunnan við núverandi Landveg (26) á mörkum

Varða 032A, horft til suðurs.

Varða 032B, horft til suðurs.

Stóra-Klofa RA-463 og Litla-Klofa RA-462.

Þar sem leiðin var skoðuð liggur hún um sendið, uppblásið hraun.

Mannvirki á leiðinni sjást á svæði sem er 850 m á lengd og 30 m á breidd og stefnir leiðin norðvestur-suðaustur. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu sem hefst í suðausturenda

Varða 032C, horft til norðurs.

Varða 032E, horft til norðurs.

svæðisins. Varða A er 2 m í þvermál, 0,5 m á hæð og grjóthlaðin. Hún er á uppblásnum hraunhól og sést víða að. Varðan er ekki vönduð og ekki um skýr grjótumför að ræða, frekar eins og grjótinu hafi verið staflað upp. Holrými eru víða á milli steina í vörðunni. Grjótið er vaxið hvítum og gulum skófum. Varða B er tæpum 250 m vestan við vörðu A. Einungis undirstöður hennar eru eftir og grjót líklega borðið úr henni þar sem ekkert hrun er sjáanlegt. Hún er 2x1,5 m að stærð og grjóthlaðin. Grjótið er smátt og má sjá tvö umför til austurs. Grjótið er mosavaxið

með hvítum skófum. Varða C er 100 m norðvestan við vörðu A. Hún er 2 m í þvermál, 0,4 m á hæð og grjóthlaðin. Það eru 5 umför grjóthleðslu í vörðunni og er það vaxið hvítum og gulum skófum. Hleðslan er ekki vel gerð og úr stóru grjóti. Vestan við vörðuna er gróin lyngtorfa. Brú D er tæpum 140 m vestan við vörðu C. Ummerki hennar má enn sjá í Tjarnarlæk en þar hlaðinn garður undir vatnsyfirborði. Við vesturbakkann standa enn nokkrir steinar upp úr vatninu. Brúin var um 2 m breið en erfitt er að segja til um nánara lag hennar þar sem hún er undir vatni. Varða E er um 100 m VNV við brú D. Hún er á lágum hraunhól og er 1,2x0,6 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur. Varðan er um 0,8 m á hæð og í henni sjást 4 umför. Grjótið í henni er skófum vaxið. Hrunið hefur úr henni til suðurs. Varða F er um 110 m vestan við

Leifar af brú 032D, horft til VNV.

Varða 032F, horft til norðurs.

Varða 032G, horft til norðurs.

vörðu E. Hún er hrunin og gróin, er um 2x1,5 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur. Varðan virðist hafa verið hlaðin á lágan klett þó að ekki sjáist í hann fyrir hleðslugrjóti. Varðan er 0,6 m á hæð og í henni sjást 2 umför. Hundapúfa er efst á henni. Ummerki um ruddan veg er á milli varða E og F og eru vörðurnar sunnan (SSV) við hann. Hrunin varða G er um 60 m vestan við vörðu F. Hún er um 2 m í þvermál og 0,6 m á hæð. Varðan er mosagróin og melur er farinn að vaxa á henni. Vörðubrot H er um 35 m norðaustan við vörðu G og er það ofan eða NNA við gamla veginn, ólíkt hinum vörðunum. Það er um 0,6x0,6 m að stærð og 0,6 m á hæð. Í því sjást 3 umför hleðslu. Að lokum er svo stórkaraleg varða I um 80 m norðvestan við vörðu G og 90 m vestan við vörðubrot H. Varðan er um 2x2 m að stærð og er hrunin að mestu en er enn um 1 m á hæð. Neðst í henni er stórgýti sem hlaðið hefur verið ofan á og sjást 2-3 umför hleðslu. Vestan við þennan hluta leiðarinnar taka við sandhólar sem eru farnir að gróa upp og austan við leiðina er gróið svæði að mestu leyti.

Varða 032H, horft til norðurs.

Varða 032I, horft til suðvesturs.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:033 heimild um leið

63°58.947N 19°59.091V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er merkt leið sem liggur af leið 010 í landi Leirubakka, meðfram bökkum Rangár ytri niður í Dýjafit þar sem hún liggur yfir ána á vaði 294:020 yfir að Haukadal í Rangárvallahreppi. Leiðin var ekki skoðuð á vettvangi. Hún lá á mörkum gróðurlendis niður við ána og uppblásins hrauns í landi Leirubakka. Á loftmyndum má sjá götur á leiðinni þar sem hún liggur niður í Dýjafit að ánni.

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:034 *Skarðsgata* varða leið

63°58.905N 20°04.240V

“Til norðvesturs í stefnu frá Gömlu-Landréttum [466:006] lá svonefnd Skarðsgata út í Skarðshverfi,” segir í örnefnalýsingu Leirubakka. Leið þessi er sýnd á Herforingjaráðskorti frá 1908 og lá hún frá Skógargötu 011 við Klofalæk til suðurs að Réttarnesi og Landréttum 466:037. Frá Gömlu-Landréttum 466:006 til suðurs liggur hún á sömu slóðum og Réttarnesgata 466:034. Varða er við Skarðsgötu um 320 m norðvestan við Gömlu-Landréttir og er hún skráð með leiðinni. Vera má að varða sem skráð er með Réttarnesgötu hafi einnig tilheyrt Skarðsgötu.

Varða við Skarðsgötu 034, horf til norðvesturs.

Varðan við Skarðsgötu er við suðausturenda Miðmelabótar í uppblásnum og sendnu hrauni sem tekið er að gróa að nýju.

Gróinn vegarslóði liggur fast norðaustan við vörðuna og sem sameinast fjölfarnari slóða niður í Réttarnes nokkru sunnar. Engar götur sjást í næsta nágrenni við vörðuna og hafa þær væntanlega horfið undir bíslóðann. Varðan er ferköntuð og er um 1x1 m að stærð. Hún stendur á klöpp og er um 1 m á hæð. Í henni sjást 4-5 umför hleðslu og hún er skófum vaxin. Ekki sjást fleiri vörður í næsta

nágrenni á þessari leið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes, 13; Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:035 heimild um leið

63°58.741N 20°14.421V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er sýnd leið sem liggur frá Heysholti RA-447 í vestri, um bæjarstæði Gömlu-Minnivalla RA-443:001 og á leið 016 við Skarðslæk á milli Stóruvalla RA-462 og Minnivalla RA-443 til austurs. Leiðin var ekki skoðuð á vettvangi en á loftmyndum má sjá götur á leiðinni á merkjum Heysholts og Minnivalla.

Leiðin lá um fremur jafnlent svæði sem er gróið austast en stór hluti þess hefur blásið upp og er tekið að gróa upp að nýju.

Leiðin var rúmir 3 km á lengd. Á loftmyndinni sjást götur á 15-20 m breiðu svæði á austurhluta leiðarinnar.

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

RA-681:036 heimild um leið

63°59.499N 20°13.805V

Á herforingjaráðskorti frá 1908 er sýnd leið sem liggur frá Heysholti RA-447 til norðausturs, suðaustan við Hólgríð (sjá vörðu 443:040) að Ósbotnahóli (sjá 440:039) við Minnivallalæk þar sem hún sameinast Gömlu Vindásgötum 013. Leiðin var ekki skoðuð á vettvangi og ekki sjást skýr ummerki um hana á loftmyndum.

Leiðin lá um gróið, mishæðótt landslag.

Leiðin var um 2,4 km á lengd. Ekki er útilokað að varða 443:040 á Hólgríð hafi verið við þessa leið.

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

V. Byggð í efri hluta Landmannahrepps

Hér verður fjallað um upphaf byggðar og byggðarþróun á því svæði sem er til umfjöllunar í skýrslu þessari. Kaflinn byggir á kafla um sama efni í skýrslu Fornleifastofnunar um svæðisskráningu fornleifa í Rangárvallasýslu.¹ Jarðirnar sem skráðar voru sumurin 2012 og 2013 eru allar innan gamla Landmannahrepps. Auk þeirra verður fjallað um jarðirnar Stóruvelli, Litla-Klofa og Borg í þessum kafla en þær voru skráðar á vettvangi árið 2008 og komu upplýsingar um fornleifar innan þeirra út í áfangaskýrslu II.² Einnig verður fjallað um jörðina Mörk og eyðibýlið Merkihol sem skráðar voru innan svæðisins árið 2006 og komu upplýsingar um þær jarðir út í áfangaskýrslu I.³

Hinn forni Landmannahreppur náði áður yfir stórt svæði á milli Rangár ytri að austan og Þjórsár að vestan. Suðvesturmörk hreppsins á móti Holtahreppi voru við Hjallaneslæk sem rennur til norðurs í Þjórsá og á upptök sín u.þ.b. miðja vegu á milli ána. Frá upptökum Hjallaneslækjar til suðurs liggur línan milli hreppa í Hamarsholt þar sem er hornmark fjögurra jarða, tveggja í Holtahreppi og tveggja í Landmannahreppi, og þaðan að Ytri-Rangá. Norðausturmörk hreppsins eru við mörk Landmannaafreittar austan við Búrfell. Landmannahreppur sameinaðist Holtahreppi, Rangárvallahreppi og Djúpárhreppi í Rangárþing ytra árið 1993.

Undir meirihluta Landsveitar liggur Þjórsárhraun og er jarðvegur ofan á því laus í sér og þurr. Er skýringin á þeim eiginleikum jarðvegarins annars vegar að hraunið er gljúpt og hleypir vatni í gegnum sig og hins vegar að jarðvegurinn er mjög blandaður gosefnum, vikri og ösku, sem borist hafa yfir svæðið frá Heklu og öðrum eldstöðvum í nágrenninu, og er því lausari í sér en ella. Landslag á skráningarsvæðinu í ofanverðum Landmannahreppi er nokkuð flatlent og jafnlent og einkennist af uppblásnum hraunum, einkum norðaustast á svæðinu. Inn á milli eru svæði sem ekki hafa blásið upp og sumsstaðar er verið að græða upp svæði sem voru orðin gróðurvana. Uppblásturinn hefur haft mikil og afdrifarík áhrif á þróun byggðarinnar og ástand minjanna á svæðinu.

Líkt og í fyrri áfangaskýrslum byggist aðferðin sem hér er beitt til þess að átta sig á þróun byggðar á því að skoða landnám í hinum forna Landmannahreppi eins og sagt er frá því í Landnámabók og reyna að geta sér til um hvaða jarðir byggðust fyrst á svæðinu á grunni þess en einnig, og ekki síður, á staðsetningu kumla, kirkna og annarra fornleifa, dýrleika, landgæða og landamerkja.

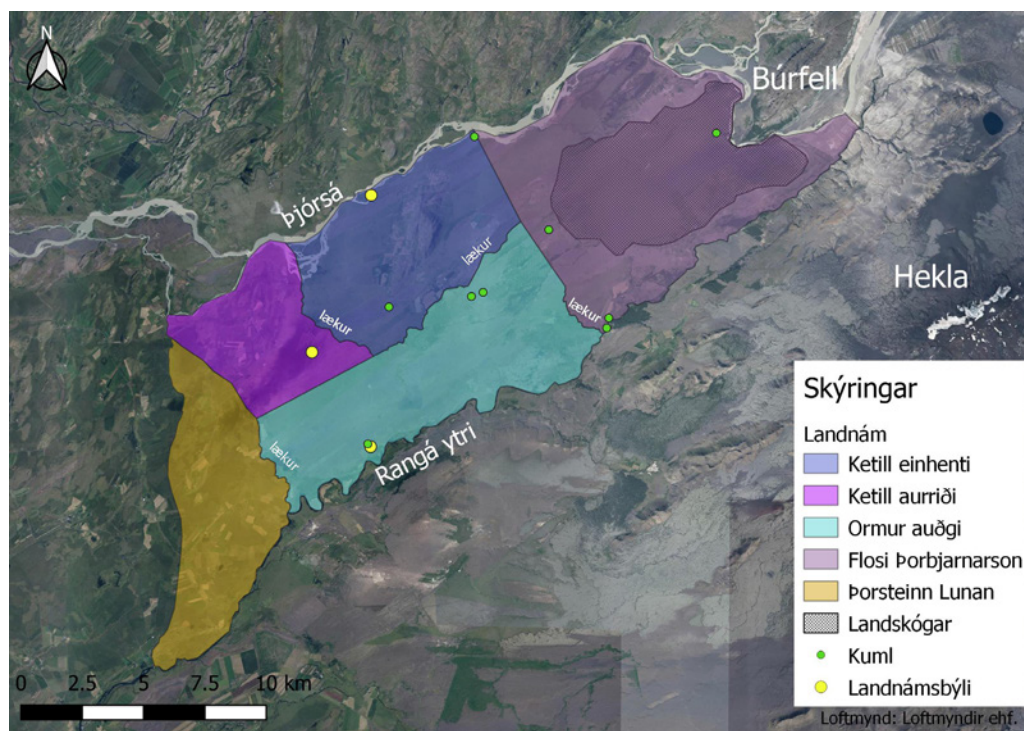
Kuml eru sjálfstæð heimild um byggð fyrir árið 1000 en staðsetning kirkna og bænhúsa gefur einnig vísbendingu um forna byggð þar sem hvort tveggja er yfirleitt talið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á miklum fjölda guðshúsa á fyrri öldum er að þau hafi upphaflega verið við heimagrafreiti sem voru á flestum bæjum eins og kumlateigar í heiðni. Sé

1 Sædís Gunnarsdóttir, 2000.

2 Kristborg Þórsdóttir (ritstjóri), 2012.

3 Ágústa Edwald, 2008.

svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið kominn í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús kunni að vera seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók og fornbréf, þau elstu eru frá 13. og 14. öld. Jarða á svæðinu er ekki getið í fornsögum svo vitað sé en sumar þeirra koma við sögu í samtímaheimildum á borð við Sturlungu og biskupasögur.

Kort 1. Tilgáta um skiptingu lands í Landsveit milli landnámsmanna sem getið er í Landnámu og staðsetning kumla og landnámsbýla. Það landsvæði sem merkt er Flosa Þorbjarnarsyni tilheyrði að líkindum Katli einhenta fram til um 950 ef marka má frásagnir Landnámu.

Landmannahreppur er innan landnáms Ketils Hængs, sem samkvæmt Landnámu nam lönd milli Markarfljóts og Þjórsár og bjó á Stórahöf. ⁴ Innan Landmannahrepps er getið um fjóra landnámsmenn í Landnámu. Þetta eru Þorsteinn lunan í Lunansholti, Ketill einhenti að Á, Ormur auðgi í Húsagarði og Ketill Aurriði á Minnivöllum eða Ytrivöllum. ⁵ Ketill einhenti nam alla efri Rangárvelli ofan Lækjarbotna austan Þjórsár og Ketill aurriði og Ormur auðgi virðast hafa fengið land úr landnámi hans. Þrjár af jörðum landnámsmanna sem nefndar eru í Landnámu eru til umfjöllunar í þessari skýrslu en landnám Þorsteins lunans er að líkindum alveg utan svæðisins sem skráð var að þessu sinni. Þess ber einnig að geta að í Landnámu er Flosi Þorbjarnarson sagður hafa átt öll lönd á milli Þjórsár og Engár en búið í Skarfanesi. ⁶ Flosi er ekki

⁴ Íslensk fornrit I, 347.

⁵ Íslensk fornrit I, 364, 366.

⁶ Íslensk fornrit I, 351.

talinn landnámsmaður í Landsveit en hann hafði áður numið land austan við Ytri-Rangá.⁷ Ekki er vitað hvar Engá hefur verið sem sögð er hafa afmarkað lönd Flosa með Þjorsá. Stungið hefur verið upp á því að Engá sé þar sem heitir Skarfanesslækur⁸ eða að um misritun eða mislestur á nafninu *Rangá* sé að ræða.⁹ Kona Flosa var barnabarn Ketils einhenta, landnámsmanns að Á, og hefur líkum verið leitt að því að Flosi hafi eignast efsta hluta Landsveitar í gegnum þau vensl.¹⁰ Óvíst er að Landskógar hafi fylgt eigninni en þar var mikill skógur.

Varlega ber að túlka frásagnir Landnámu sem nákvæma heimild um landnámið en þær eru ákveðin vísbending um elstu skiptingu landsins. Bent hefur verið á að Ásleif Þorgilsdóttir, kona Ketils einhenta, hafi verið sonardóttir Þorsteins lunans og því ef til vill líklegt að Þorsteinn hafi upphaflega numið Rangárvelli ytri fyrir ofan Lækjarbotna.¹¹ Þórdís mikla, kona Flosa í Skarfanesi, er 4. ættliður út frá Þorsteini lunan og má hugsa sér að Skarfaness hafi ef til vill byggst fyrst um eða fyrir 950. Nákvæm mörk landnáma í Landsveit eru ekki þekkt en á korti 1 hefur líkleg skipting milli þeirra verið teiknuð upp og landnámsbýli og kumlfundir merktir inn á það. Á kortinu er tillögum Haraldar Matthíassonar að skiptingu landnáma fylgt að mestu og gert ráð fyrir því að Ytri-Rangá hafi afmarkað lönd Flosa Þorbjarnarsonar að suðaustanverðu.¹² Skarfaness er ekki skilgreint sem landnámsbýli og því ekki merkt inn á kortið en jörðin er norðan við Landskóga og vestan við Búrfell.

Út frá knöppum texta Landnáma, tillögum Haraldar Matthíassonar og landslagi má ætla að mörkin milli landnáms Þorsteins lunans og landnáms Ketils einhenta hafi verið frá Lækjarbotnum eftir Bjallalæk sem rennur til suðurs og frá Lækjarbotnum eftir mýrarlækjum og Kolbeinslæk til norðurs að krók á Þjorsá við Árnes. Á kortinu er gert ráð fyrir því að Minnivalla-/Vindáslækur hafi skipt löndum milli Ketils einhenta og Ketils auriða og að framhald af þeim læk, Stóruvalla-/Klofalækur, hafi einnig skipt löndum milli Ketils einhenta og Orms auðga. Af þeim læk kann Litlavallalækur/Miðlækur að hafa tekið við að hraunbrún suðvestan við Landskóga. Óvíst er hvar mörkin á löndum Flosa til suðvesturs hafa verið en á kortinu eru þau dregin milli Karlsnessporðs við Þjorsá, sem enn er á merkjum milli Irja og Skarðs, og Vatnagarðslækjar við Ytri-Rangá, sem er á merkjum milli Galtalækjar og Leirubakka/Vatnagarðs. Áætluð stærð Landskóga er merkt inn á kortið en innan þeirra var ekki byggð svo vitað sé og óvíst hvernig eignarhald á þessum mikilvæga nytjaskógi hefur verið.

Átta kumlfundir eru þekktir á svæðinu. Tvö kuml voru skráð í landi Skarðs en bæði eru mjög langt frá bænum í Skarði og annar þeirra er við Skarðstanga í Landskógum móts við Búrfell. Það er landsvæði sem tilheyrði Skarði á síðari öldum en óvíst er að þannig hafi háttað til á þjóðveldisöld og verður að teljast líklegt að það kuml hafi verið frá öðrum bæ. Í landi Fellsmúla hafa sjö kuml fundist sem virðast hafa komið úr kumlateig og eru skráð sem einn

⁷ Íslensk fornrit I, 363.

⁸ Brynjúlfur Jónsson. 1907, 28.

⁹ Vigfús Guðmundsson. 1928, 51.

¹⁰ Skúli Guðmundsson. 1936, 8.

¹¹ Ágúst Jón Kristjánsson Johnson. 1940-1943, 266 (nmgr. 1).

¹² 1982, 443-451.

staður. Einn kumlfundur er skráður í landi Húsagarðs, tveir í landi Stóra-Klofa og tveir í landi Galtalækjar. Að auki hafa fundist kuml í landi Merkur (sjá nánari umfjöllun í áfangaskýrslu I). Kumlfundirnir benda sterklega til þess að byggð hafi verið hafin á þessum jörðum í heiðni, þ.e. fyrir árið 1000. Sóknarkirkjur í Landmannahreppi voru í Skarði, Stóra-Klofa, á Leirubakka og Stóruvöllum. Innan skráningarsvæðisins voru útkirkjur í Fellsmúla og Hvammi en bænhús voru í Skarfanesi, Eskiholti, Mörk, Merkihvoli og á Galtalæk.

Út frá þeim upplýsingum sem hér hafa verið dregnar fram má segja að líklegt sé að jarðirnar Á, Hvammur, Fellsmúli, Skarð, Stóruvellir, Stóri-Klofi, Skarfaness, Eskiholt, Mörk, Merkihovoll, Galtalækur, Leirubakki, Húsagarður og Minnivellir hafi verið komnar í byggð mjög snemma. Dýrleiki jarðanna í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín* frá 1711¹³ styður þetta að miklu leyti (sjá töflu 1) en þó er landnámsjörðin Á aðeins metin á 10 hundruð og Mörk sömuleiðis. Merkihovoll er eyðihjáleiga 1711 sem aðeins er metin á 5 hundruð. Dýrleiki Fellsmúla er ekki þekktur með vissu snemma á 18. öld en var ekki talinn meira en 15 hundruð. Líklegt verður að teljast að dýrleiki þessara jarða hafi lækkað að nokkru vegna mikils uppblásturs sem herjaði á þær og einnig eru vísbendingar um að aðrar jarðir hafi áður verið hærra metnar en að uppblástur hafi rýrt mjög landgæði þeirra og lækkað matið. Má í því sambandi nefna Skarð sem var aðeins metin 35 hundruð (fyrir utan hjáleigurnar Skarðssel og Hátún) árið 1711 en í *Jarðabók Árna og Páls* kemur fram að hún hafi verið talin 100 hundruð til forna (þá væntanlega með öllum hjáleigum). Aðrar jarðir sem ætla má að hafi byggst snemma út frá dýrleika og elstu heimildum eru Hellar, Irjar, Ósgröf og ef til vill Vindás.

Þær jarðir sem enn hafa ekki verið nefndar voru hjáleigur sinna heimajarða í upphafi og byggjast seinna en eru til vitnis um nokkuð stöðuga býlisbyggð í ofanverðri Landsveit lengi framan af, þó að uppblástur og landeyðing hafi haft mikil áhrif á þróun hennar. Ekki er vitað hvenær uppblástur í sveitinni hófst að marki en af lýsingum af gróðureyðingu í *Jarðabók Árna og Páls* að dæma hafði hann þegar unnið mikinn skaða snemma á 18. öld. Í umfjöllun um Fellsmúla segir: „Högum hefur blásturs sandur stórkostlega grandað og þriðjung þeirra af tekið, hefur hann mest aukist í manna minni, jafnvel um nærstu 30 ár; liggur landið undir ágangi og miklum spjöllum.“¹⁴ Samkvæmt þessum upplýsingum hefur uppblásturinn færst mikið í aukana upp úr 1680. Ef til vill má rekja upphaf landeyðingarinnar í ofanverðri Landsveit til gjóskufalls í Heklugosi frá 1510 en það er eina þekkta eldgosið á sögulegum tíma þar sem gjóskufall barst yfir Landsveit til suðvesturs frá Heklu. Önnur eldgos í Heklu þar á undan og á eftir sem kunna einnig að hafa haft talsverð áhrif eru t.d. eldgosið 1341 þar sem gjóskudreifin barst aðallega til vesturs, yfir efsta hluta Landsveitar og eldgosið 1693 þar sem gjóskudreifin barst til norðvesturs.¹⁵ Sökum uppblásturs í sveitinni þurfti að færa bæjarstæði á mörgum jörðum á nýja

13 Ekki liggur ljóst fyrir nákvæmlega hvaða ár Landsveitarkafinn í *Jarðabókinni* var ritaður. Athuganir á ritunarárinu sem gerðar voru við ritun Landmannabókar bentu til árunna 1710 og 1711 (2003, xii) og í ritgerð Guðmundar Árnasonar í afmælisriti Sandgræðslu Íslands frá 1958 er miðað við árið 1711. Það hefur því einnig verið notað sem viðmiðunarár í þessari skýrslu og í fornleifaskránni.

14 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín I* (hér eftir JÁM I), 300.

15 Stuðst við umfjöllun um gossögu Heklu hjá Árna Hjartarsyni 1995, 150-159.

Númer	Heiti jarðar	Fyrst getið í heimildum	Dýrleiki 1711 í hdr.	Kirkja
RA-433	Irjar/Yrjur	Máldagi Skarðskirkju 1332	20	
RA-434	Skarð	Kirknaskrá Páls biskups ca 1200	40	X
RA-435	Sel/Skarðssel	JÁM I	5	
RA-436	Hátún	JÁM I	5	
RA-437	Fellsmúli	Kirknaskrá Páls biskups ca 1200	Óviss, talinn 15	X
RA-438	Á	Landnáma ÍF I	10	
RA-439	Hvammur	Máldagi Hvammskirkju 1397	40	X
RA-440	Hellur/Hellar	Máldagi Skarðskirkju 1332	32	
RA-441	Gata	JÁM I (Landmannabók: mögulega sama og hjáleiga Hella sem getið er í vitnisburði frá 15. mars 1615)	Ekki getið	
RA-442	Látalæti/Múli	JÁM I	8	
RA-443	Minnivellir/Ytrivellir	Landnáma ÍF I	30	
RA-444	Vindás	JÁM I (Landmannabók: Getið í bréfi sem gert var 7. ágúst 1553 á Melum í Melasveit)	20	
RA-461	Húsagarður	Landnáma ÍF I	20	
RA-462	Stóruvellir	Landnáma ÍF I	80	X
RA-463	Stóri-Klofi	Kirknaskrá Páls biskups ca 1200	44	X
RA-464	Borg	JÁM I (Landmannabók: Í Bréfabók Þórðar biskups Þorlákssonar eru árið 1684 skráðar leigur af Gömluborg og Nýjuborg)	8	
RA-465	Litli-Klofi	JÁM I (Landmannabók: vitnisburður frá 15. mars 1615 um landamerki, þar kemur fram að Björn Jónsson hafi búið í Litlaklofa í 11 ár (frá 1602)).	8	
RA-466	Leirubakki	Kirknaskrá Páls biskups ca 1200	50 (með Leirubakkahóli)	X
RA-467	Vatnagarður	JÁM I	10	
RA-468	Galtalækur	Máldagi Skarðskirkju 1332	30	X
RA-469	Mörk	Máldagi Klofakirkju 1332	10	X
RA-469:005	Merkihvoll	Fornbréf 1475 (mögulega falsað)	5 (áður talin 10)	X
RA-470	Eskjuholt/Eskiholt	Máldagi Skarðskirkju 1332	Óviss, talinn 15	X
RA-471	Ósgröf	Máldagi Skarðskirkju 1332	10	
RA-472	Skarfaness	Landnáma ÍF I	30	X

Tafla 1. Lögbýli skráð 2012-2013 auk annarra lögbýla (grálituð) innan skráningarsvæðisins sem skráð voru 2006 og 2008 (býlið Merkiðhvoll er á listanum þó að það hafi ekki verið lögbýli 1847). Skálettuð lögbýli voru áður hjáleigur. Í töflunni má sjá upplýsingar um elstu heimildir, dýrleika í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín og kirkjur/bænhús.

staði þar sem enn voru gróin svæði.

Fyrir utan bæjarstæði þeirra jarða sem hafa verið í byggð öldum saman, sumar hverjar frá elstu tíð, voru fjölmörg önnur býli á skráningarsvæðinu þar sem byggðin varði skemur og lítið er vitað um upphaf og endalok hennar. Þau býli sem ætla má að séu með þeim elstu í Landmannahreppi eru nafnlaust víkingaaldarbýli í landi Skarðs 434:056 og annað meint víkingaaldarbýli 469:017 sem er uppblásið og var skráð með minjum í Mörk árið 2006. Grænuflatarrústir 434:063 eru í landi Skarðs og af minjunum að dæma virðist þar hafa verið

miðaldabýli en ekkert er vitað um það hvenær eða hversu lengi það var í byggð. Fornbýlin í landi Skarðs eru 2-2,4 km frá Gamla-Skarði. Ekki er ljóst hvernig sambandi þessara elstu þekktu býlisminja í Skarðslandi var háttað en of stutt (470 m) er á milli þeirra til þess að líklegt sé að þarna hafi verið tvö sjálfstæð býli í byggð á sama tíma. Fjarlægðin á milli annarra lögbýla undir Skarðsfjalli er 0,7-1,7 km. Ekki er ólíklegt að þarna hafi verið sjálfstæð býli en elsta tilraun til búsetu varað stutt og í Grænuflatarrústum hefur byggðin ekki haldist lengur en fram á miðaldir af einhverjum orsökum, mögulega vegna afleiðinga eldgosa í Heklu.

Um flest önnur býli gildir að ekkert er vitað um það hvenær þau byggjast fyrst en mörg þeirra fóru í eyði undir lok 17. aldar og í byrjun þeirrar 18. (Vindás 437:022, Norðurhjáleiga 439:012 (var stutt í byggð), Hvammshjáleiga/Suðurhjáleiga 439:013, Minnivallahjáleiga 443:039, Kollakot 463:005 og Hólakot 462:046). Er sú byggðacyðing ákveðin vísbending um að uppblástur á svæðinu hafi þá verið að færast í aukana og þrengt að heimajörðunum. Á sama tíma byggjast tvö ný býli; Réttarnes 466:005 (fyrst getið í heimildum árið 1660) og Skógarkot 434:064 (fyrst getið í heimildum árið 1683). Réttarnes fer í eyði rúmri öld síðar, og í kringum aldamótin 1800 fara einnig Stóruvallahjáleiga 462:006 og Suðurhjáleiga 466:004 í eyði. Mörg býli leggjast svo í eyði á tímabilinu frá miðri 19. öld og fram til 1882 þegar uppblástur og landeyðing nær hámarki í sveitinni. Meðal þeirra voru hjáleigur í kringum Gamla-Skarð; Gömlu-Garðar 434:061, Litla-Skarð 434:062 og Erill 434:066. Á þessum tíma fóru einnig í eyði Leirubakkahóll 466:003 (sem byggðist þó aftur upp á 20. öld í 19 ár) og Járnlaugarstaðir 462:047/044. Nokkur býli byggjast seint og eru stutt í ábúð: Árbær 439:014 byggðist fyrst 1838 og fór í eyði 1886, ónefnt býli 469:023 innan Merkur var í byggð 1865-1868 og Brú var býli í landi Vindáss sem var í byggð 1895-1906.

Af samantektinni hér að framan má sjá að allþétt byggð hefur myndast snemma í ofanverðri Landsveit sem bendir þess að landkostir svæðisins hafi verið mjög miklir á fyrstu öldum. Ekki er ljóst hvenær uppblástur og landeyðing fer að hafa afgerandi áhrif á svæðið en ljóst að sú þróun er þegar farin að hafa áhrif á búsetuskilyrði hluta svæðisins þegar komið er fram á 17. öld. Hluti byggðarinnar fór í eyði seint á 19.öld og á fyrri hluta þeirrar 20. Nokkur hjáleigubýggð var á svæðinu og mest ber á henni á stærstu kirkjújörðunum.

VI. Minjaflokkar

Samtals voru skráðar 789 fornleifar í ofanverðri Landsveit sumurin 2012-2013. Minjarnar sem skráðar voru reyndust margvíslegar og verður nú fjallað um helstu minjaflokka á svæðinu, ástand þeirra og einkenni.

Bæjarhólar og bæjarstæði

Alls voru skráð 20 lögbýli á skráningarsvæðinu. Lögbýli eru talin allir þeir bæir sem voru

skilgreindir sem slíkir í Jarðatali Johnsens frá 1847. Skráð bæjarstæði á lögbýlum voru talsvert fleiri þar sem mikið er um að bæjarstæði hafi verið færð til á svæðinu undan uppblæstri. Á eftirfarandi sjö jörðum var bærinn fluttur einu sinni svo vitað sé: *Skarð, Irjar, Ósgröf, Galtalækur, Stóri-Klofi, Skarð og Hátún* en á sex jörðum var bærinn fluttur tvisvar sinnum eða oftar: *Skarfanæs* (bærinn var í raun færður fjórum sinnum en var á þremur stöðum), *Skarðssel*¹⁶, *Eskiholt, Fellsmúli, Húsagarður og Minnivellir*. Bærinn í Hvammi var ekki fluttur svo vitað sé en þar var tvíbýli á síðari öldum og er því skráður bæjarhóll og bæjarstæði á jörðinni því bærinir voru ekki á sama stað. Vitað er að flytja þurfti bæjarstæði undan uppblæstri og sandfoki á 13 jörðum af 20 og vitnar það um alvarleika ástandsins á svæðinu. Á lögbýlunum 20 voru því skráðir 38 bæjarhólar og bústaðir.

Almenna reglan er sú að oftast standa bærir á svipuðum stað öldum saman, jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar, og myndast þá bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mikilla og fjölbreytilegra fornminja að vænta. Í þeim varðveitist saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er vanalega margra forngripa að vænta. Bæjarhólar teljast því mjög mikilvægir minjastaðir og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Víðast hvar á landinu er vandinn við bæjarhóla að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að talsverðu leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætianlegt eða raunhæft sé að friða þá fyrir frekara raski, en þó að einhverjar skemmdir hafi orðið á bæjarhólum geta þeir verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim. Eins og fram hefur komið voru bæjarstæði á 13 jörðum á skráningarsvæðinu flutt undan uppblæstri. Bæjarhólar á þeim jörðum hafa því ekki orðið fyrir sams konar raski og bæjarhólar sem búið hefur verið á fram á þessa öld. Þeim hefur m.ö.o. ekki verið raskað vegna sléttunar og byggingaframkvæmda en á móti kemur að margir þeirra hafa verið leiknir illa af sandfoki og landeyðingu.

Á skráningarsvæðinu voru skráðir 20 bæjarhólar og er ástand þeirra nokkuð misjafnt. Nokkrum þeirra (sex bæjarhólum) hefur verið raskað af mannavöldum, einkum vegna bygginga og niðurrifs. Tíu bæjarhólar eru skemmdir eða illa farnir vegna uppblásturs. Fáir bæjarhólar (3 hólar) virðast hafa sloppið að mestu við rask. Á eldra bæjarstæði Ósgrafar sést ekki bæjarhóll en þar virðist einfaldlega ekki vera nógu mikil uppsöfnun mannvistarlaga til þess að þar hafi náð að myndast bæjarhóll. Aðeins er enn búið á einum bæjarhóli (Vindási) en í öðrum tilfellum hafa bæjarstæðin verið flutt annað.

Þar sem flytja þurfti bæi undan sandi og uppblæstri eru víða nokkuð umfangsmiklar minjar og þær hafa varðveist vel á mörgum stöðum, einkum þar sem búsetu var hætt fyrir miðja 20. öld og uppblástur hefur ekki náð að setja mark sitt á þær. Í töflu 3 má sjá öll yngri bæjarstæði lögbýla á svæðinu þar sem bærinn var fluttur af bæjarhólum á nýjan stað.

¹⁶ Líklegt er að við Selsgil í landi Skarðs hafi verið sel 434:030 í öndverðu en að síðar hafi föst búseta verið þar á elsta bæjarstæði Skarðssels. Býlið var síðar á bæjarstæði Gamla-Sels 435:001 og síðast var það flutt að Þjórsá á bæjarstæði 435:002.

Samtala	Sérheiti	Búseta	Ástand
RA-433:001	Irjar/Yrjur	Bærinn fluttur vegna uppblásturs árið 1912	Bæjarhóll raskaður að litlu leyti vegna landbrots af völdum Þjósár
RA-434:001	Skarð	Bærinn fluttur vegna uppblásturs árið 1882 (eða 1877 heimildir eru misvísandi)	Bæjarhóll óraskaður
RA-435:001	Sel/ Skarðssel	Rannsókn Bjarna F. Einarssonar bendir til fyrsta búseta á þessum stað sé frá því eftir 1721 en bærinn var fluttur vegna uppblásturs árið 1885-6	Bæjarhóll er nokkuð heillegur en þó er jarðvegsrof í honum
RA-436:001	Hátún	Bærinn fluttur vegna uppblásturs árið 1854	Óblásin torfa er á bæjarhólnum sem virðist hafa raskast vegna uppblásturs
RA-437:001	Fellsmúli	Bærinn fluttur vegna uppblásturs árið 1878	Engin ummerki sjást lengur um bæjarhólinn vegna uppblásturs
RA-438:001	Á	Fór í eyði vegna uppblásturs á 18. öld	Bæjarhóllinn er að miklu leyti gróinn en þó er nyrsti hluti hans rofinn og þar sést í hleðslugrjót, dýrabein og gripi
RA-439:001	Hvammur	Flutt úr gamla bænum árið 2000	Engin ummerki sjást um bæjarhól en á bæjarstæðinu stendur hús sem byggt var árið 1896 en varð óíbúðarhæft eftir Suðurlandsskjálftann árið 2000.
RA-440:001	Hellur	Í byggð	Engin ummerki sjást um bæjarhól og á bæjarstæðinu stendur íbúðarhús sem byggt var árið 2008
RA-441:001	Gata	Fór í eyði 1882	Bæjarhóll virðist að mestu óraskaður
RA-442:001	Látalæti/ Múli	Fór í eyði 1963	Engin ummerki sjást um bæjarhól og á bæjarstæðinu stendur gamalt íbúðarhús með kjallara
RA-443:001	Minnivellir	Bærinn fluttur vegna uppblásturs, líklega seint á 18. öld	Bæjarhóllinn sést en ætla má að uppblástur hafi raskað honum að hluta
RA-444:001	Vindás	Í byggð	Engin ummerki um bæjarhólinn sjást á yfirborði vegna rasks sem hefur orðið af völdum niðurrifs og húsbygginga
RA-461:001	Húsagarður	Bærinn fluttur vegna uppblásturs um 1780	Engin ummerki sjást lengur um bæjarhólinn vegna uppblásturs
RA-463:001	Stóri-Klofi	Bærinn fluttur vegna uppblásturs 1879	Bæjarhóllinn er gróinn og sést enn en uppblástur hefur raskað honum að hluta
RA-466:001	Leirubakki	Í byggð	Bæjarhólnum hefur verið raskað að talsverðu leyti vegna húsbygginga en hluti hans sést enn og á honum er stór, margskipt útihústöft
RA-467:001	Vatnagarður	Fór í eyði 1944	Bæjarhóll sést að hluta en stórum hluta hans hefur verið raskað vegna byggingu sumarhúss og trjágróðurs
RA-468:001	Galtalækur	Bærinn fluttur vegna uppblásturs, líklega milli 1750 og 1850	Engin ummerki sjást lengur um bæjarhólinn vegna uppblásturs
RA-470:001	Eskjuholt/ Eskiholt	Bærinn fluttur vegna uppblásturs, líklega á 18. öld	Bæjarhóllinn er illa farinn af uppblæstri en þó er efsti hluti hans enn gróinn og á honum má sjá tvær óljósar tóftir
RA-471:001	Gamla Ósgröf	Bærinn fluttur vegna uppblásturs 1890	Ekki er sýnilegur bæjarhóll í túni Gömlu Ósgrafar en á bæjarstæðinu er heilleg tóft og kálgarður framan við hana
RA-472:001	Skarfanes	Bærinn fluttur vegna uppblásturs, líklega á 18. öld	Bæjarhóllinn er mjög illa farinn af uppblæstri

Tafla 2. Skráðir bæjarhólar.

Samtals voru skráð 25 önnur býli en lögbýli á 11 jörðum á skráningarsvæðinu. Langflest býli voru skráð í landi Skarðs en þau voru sjö talsins. Fjögur býli voru skráð í landi Leirubakka, þrjú í Hvammi, tvö í Fellsmúla, Stóra-Klofa og Mörk. Eitt býli er skráð í Vindási, á Minnivöllum, Galtalæk, í Eskiholti og Húsagarði. Skarð hefur verið kirkjujörð frá fornu fari og var landmikil eins og Leirubakki og Stóri-Klofi en þar voru einnig sóknarkirkjur áður fyrr. Hálfkirkjur voru

Samtala	Sérheiti	Búsetutímabil	Ástand
RA-433:002	Irjar	1912-1925, fer í eyði	Lítill tóft er á bæjarstæðinu
RA-434:003	Skarð	1882 (eða 1877 heimildir eru misvísandi), enn búið þar	Engin ummerki um yngri bæ sjást á bæjarstæðinu vegna niðurrifs en tóft þinghúss 028 sem var við bæinn er enn vel greinileg
RA-435:002	Skarðssel/Sel	1885/1886-1935, fer í eyði	Stór tóft og kálgarður á bæjarstæði
RA-436:002	Króktún/Krókatún	1853-1974, fer í eyði	Hleðslur standa í útihústóft sem var á bæjarstæðinu en sumarhús hefur verið byggt þar sem bærinn stóð
RA-437:003	Fellsmúli	1878-1912, bærinn fluttur	Stór þúst og tveir kálgarðar eru á bæjarstæðinu
RA-437:011	Fellsmúli (yngsta bæjarstæði)	1912-1954, bærinn brann og nýtt hús byggt sunnar	Engin ummerki sjást um bæ á yngsta bæjarstæðinu en þar stendur hlaða og sambyggt steinsteypt hús
RA-439:004	Hvammur-Norðurbær	?-1972	Óljós ummerki sjást þar sem bærinn stóð en við hann er margskipt útihúsatóft og er eitt húsið undir þaki
RA-443:002	Minnivellir	?-1962, nýtt hús byggt litlu sunnar	Engin ummerki um yngsta bæinn sjást á bæjarstæðinu vegna niðurrifs
RA-443:023	Minnivellir	1784-?	Staðsetning á reiki og engar minjar sýnilegar á líklegu svæði
RA-461:002	Húsagarður	1780-1840	Stór tóft, garðlag og þústir sjást á bæjarstæðinu
RA-461:003	Húsagarður	1840-1949, nýtt hús byggt litlu vestar	Gróinn stallur þar sem minjum um bæinn hefur verið ýtt út
RA-463:007	Stóri-Klofi	1879, enn búið þar	Nýtt íbúðarhús var byggt á bæjarstæðinu 1936 en eldri bær stóð þar sem enn er margskipt útihúsatóft. Hleðslur standa í henni og eitt húsið er undir þaki
RA-468:003	Galtalækur	?líklega 1760/1850, enn búið þar	Engin ummerki sjást um yngri bæ á bæjarstæðinu vegna niðurrifs og bygginga en þar stendur hús sem var að hluta byggt árið 1914
RA-470:003	Eskjuholt (næst yngsta bæjarstæði)	?mögulega 1780-1830	Fjórar uppblásnar þústir eru á bæjarstæðinu
RA-470:004	Eskjuholt (yngsta bæjarstæði)	?1830-1882	Afgerandi hóll er þar sem yngsti bærinn stóð og óljósar minjar eru í kring
RA-471:002	Ósgröf	1890-1919	Stór tóft og kálgarðar eru á bæjarstæði
RA-472:003	Gamla-Skarfanes	?1750-1864. Bærinn aftur fluttur á þetta bæjarstæði 1869-1874	Stór tóft sem er þó orðin samansigin er í túni sem er að hverfa í skógrækt og gróður, talsvert af minjum í túni þar í kring
RA-472:004	Skarfanes	1864-1869. Bærinn aftur fluttur á þetta bæjarstæði 1874-1941	Stór tóft á bæjarstæði og mikið af minjum í túni þar í kring

Tafla 3. Yngri bæjarstæði lögbýla sem flutt voru undan sandi.

í Hvammi og Fellsmúla en svo virðist því sem að beint samband sé á milli hjáleigufjölda og þess hvort að kirkjur (aðrar en bænhus) voru á jörðunum. Lítið er þó vitað um upphaf og þróun hjáleigubýggðar í ofanverðri Landsveit þar til komið er langt fram á 17. öld.

Ekki tókst að staðsetja tvö býli á skráningarsvæðinu, nafnlausar rústir 461:006 í landi Húsagarðs sem getið er í *Skýrslu um Forngripasafn Íslands I* frá 1868 í tengslum við gripi sem þar fundust.¹⁷ og Gunnukot 463:036 í landi Stóra-Klofa sem getið er um í *Bréfabók Þórðar Þórhallssonar biskups*.¹⁸ Líkur eru til þess að fyrrnefndu minjarnar séu þær sömu og blésu upp á elsta bæjarstæði Húsagarðs. Eins er talið líklegt að Gunnukot sé annað nafn á Kollakoti 463:005 þótt það sé enn ósannað og staðirnir því skráðir undir tveimur númerum að sinni.

Á átta stöðum er staðsetning býla þekkt en engin ummerki um þau sjást á yfirborði. Algengustu ástæðurnar voru uppblástur og túnasléttun. Engin ummerki sjást um þrjú býli vegna uppblásturs og á það við um Eril 434:066, Stritlu 437:017 og Kollakot 463:005. Þrjú býli sjást ekki vegna túnasléttunar; yngra bæjarstæði Garða 434:029, Hvammshjáleiga 439:013 og Hóll 466:003. Tvö síðastnefndu býlin voru fast við tún heimajarðarinnar. Ekki er ljóst af hverju engin ummerki sjást lengur um Norðurhjáleigu 439:012 eða Minnivallahjáleigu 443:039.

Einhver ummerki fundust um önnur býli í Landmannahreppi en mörg hver eru illa farin af uppblæstri. Enn sjást ummerki um yngstu býlin; Árbæ 439:014, ónefnt býli 469:023 og Brú 444:014. Minjar um býlið Árbæ samanstanda af grjóthlöðnum túngarði, bæjartóft með kálgarði, þúst, gryfju, tröðum, lítilli tóft í túni og unglefum beitarhúsum sem notuð voru frá Hvammi eftir að býlið fór úr ábúð. Leifar af býli 469:023 eru mun lítilfjörlegri en þar sjást tvær þústir og garðbrot. Beitarhús voru byggð á bæjarstæði Brúar og þar sjást tvær tóftir og gerði auk einnar stakstæðrar tóftar sem tilheyrði að líkindum býlinu.

Vel varðveittar minjar um elstu þekktu býlin í landi Skarðs eru austan undir Skarðsfjalli. Á óþekktu víkingaaldarbæjarstæði 434:056 eru sex mannvirki; tvær skálalaga tóftir, lítill tóft, tvær þústir og gryfja. Lítið er vitað um staðinn; hvort þar var fóst búseta allt árið um kring, hver aldur byggðarinnar var eða ástæður þess að hún lagðist af. Litlu norðar eru mjög heillegar minjar af miðaldabýli sem nefnt hefur verið Grænuflatarrústir 434:063. Innan sigins og illgreinanlegs túngarðs er stór bæjartóft auk fjögurra útihústófta og gerðis.

Einnig eru heillegar minjar um Stamp eða Galtalækjarhjáleigu 468:011 en þar er allstór bæjartóft á lágum rústahóli í túni. Greinilegur rústahóll er einnig á bæjarstæði Suðurhjáleigu 466:004 í landi Leirubakka. Á Réttarnesi eru talsverðar minjar um samnefnt býli 466:005 en þær eru signar og láta ekki mikið yfir sér. Í túni býlisins var skráð lág þúst á bæjarstæðinu auk garðlags með sambyggðri tóft, fimm tófta og einnar þústar til viðbótar. Minjar um býlin Litla-Skarð 434:062 og eldra bæjarstæði Garða 434:061 virðast að mestu óraskaðar en eru orðnar illgreinilegar vegna sands sem fokið hefur yfir þær en gróið hefur aftur yfir. Á Litla-Skarði sést

17 Bls. 134.

18 Sjá Valgeir Sigurðsson. 2003, 193.

Samtala	Sérheiti	Búsetutímabil	Ástand
RA-434:029	Garðar	Yngra bæjarstæði Garða flutt af eldra bæjarstæði um 1860, fór í eyði 1897	Ekki sér til minja vegna sléttunar
RA-434:056		Víkingaaldarminjar	Tóftir
RA-434:061	Gömlu-Garðar/ Garðar	Ekki vitað hvenær fyrst byggð, bærinn fluttur vegna uppblásturs um 1860	Ógreinileg tóft á rústahóli
RA-434:062	Litla-Skarð	Ekki vitað hvenær fyrst byggð, fór í eyði 1850/1870	Þúst og garðlag
RA-434:063	Grænuflatarrústir	Ekki er vitað hvenær byggist fyrst eða fer í eyði en minjarnar bera það með sér að vera frá miðöldum	Tóftir og garðlag
RA-434:064	Skógarkot	Var í byggð 1683-1870	Nokkrir rústahólar og meint gerði
RA-434:066	Erill	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst, fór í eyði um 1870	Ekki sér til minja vegna uppblásturs
RA-437:017	Stritla	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst eða fór í eyði	Ekki sér til minja vegna uppblásturs
RA-437:022	Vindás/ Gamli-Vindás	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst, fór í eyði 1694	Tveir uppblásnir rústahólar
RA-439:012	Norðurhjáleiga/ Norðurgarður	Fyrst byggð um 1670, fór í eyði um 1700	Ekki sér til minja
RA-439:013	Hvammshjáleiga/ Suður-Hvammshjáleiga	Ekki vitað hvenær byggðist, fór í eyði um 1680	Ekki sér til minja vegna sléttunar
RA-439:014	Árbær	Var í byggð 1838-1886	Tóftir og garðlag
RA-443:039	Minnivall(n) ahjáleiga/ Minnivallakot	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst, fór í eyði 1697	Ekki sér til minja og staðsetning á reiki
RA-444:014	Brú	1895-1906	Eftir að búsetu lauk á þessum stað voru byggð beitarhús þar. Á svæðinu sjást þrjár tóftir og gerði
RA-461:006		Er að líkindum sami staður og elsta bæjarstæði Húsagarðs	Staðsetning ekki þekkt
RA-463:005	Kollakot	Ekki er vitað hvenær byggist fyrst en fer í eyði 1709	Ekki sér til minja vegna uppblásturs
RA-463:036	Gunnukot	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst eða fór í eyði	Mögulega sama og Kollakot, staðsetning ekki þekkt
RA-466:003	Hóll/ Leirubakkahóll	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst, fór í eyði 1882 en var í ábúð 1915-1934	Ekki sér til minja vegna sléttunar
RA-466:004	Suðurnhjáleiga/ Leirubakkahjáleiga	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst, fór í eyði 1785	Rústahóll
RA-466:005	Réttanes	Fyrst byggð um 1660, fór í eyði 1773 en byggðist aftur 1832-1834	Þúst er á bæjarstæðinu og signar tóftir og garður í túninu
RA-466:064	Golsi	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst eða fór í eyði	Rústahóll og tvær uppblásnar tóftir
RA-468:011	Stampur/ Galtalækjarhjáleiga	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst en komið í byggð fyrir 1711, fór í eyði 1834	Bæjartóft á rústahóli
RA-469:022	Glompa/Gloppa	Ekki vitað hvenær byggðist fyrst eða fór í eyði	Allstór rústahóll og óljós ummerki um örfoka útihús
RA-469:023		Var í byggð 1865-1868	Tvær þústir og garðbrot
RA-470:006	Síðunes/Síða	Ekki er vitað hvenær byggðist fyrst eða fór í eyði	Allstór rústahóll og uppblásnar leifar af útihúsi

Tafla 4. Önnur býli en lögbýli innan skráningarsvæðisins.

þúst og garðhleðsla en í Görðum er illgreinanleg tóft á hólí sem er að hluta náttúrulegur en að hluta uppsafnaðar mannvistarleifar.

Þau býli sem enn eru ótalin eru illa farin vegna uppblásturs. Í Skógarkoti 434:064 er rústahóll þar sem ætla má að bærinn hafi staðið og er aðeins gróðurþekja á litlum hluta hans. Fleiri óljósar minjar eru við bæjarstæðið. Litlar minjar sjást orðið um Vindás 437:022 í landi Fellsmúla. Þar eru tveir uppblásnir rústahólar en þeir virðast frekar geyma leifar af útihúsum en bæjarhúsum. Enn eru ónefnd þrjú býli sem kunna að hafa gegnt hlutverki selja á einhverjum tímapunkti en þau eru öll á eða við hraunbrún (sem áður var gróin) og í svipaðri fjarlægð frá því bæjarstæði sem þær tilheyra (1,4-1,6 km) (sjá einnig umræðu í kafla um sel aftar í skýrslu). Fyrst skal nefna Síðunes 470:006 sem er í landi Eskiholts. Þar er allstór rústahóll (bæjarhóll) á bæjarstæðinu og lítill, uppblásinn rústahóll þar skammt frá. Bæjarstæðið er nánast örfoka og bæjarhóllinn illa farinn af rofi þó að á honum sé gisin gróðurhula. Í landi Merkur er býlið Glompa/Gloppa 469:022 en það er mjög illa farið af uppblæstri. Enn sést allstór örfoka rústahóll en efst á honum virðist vera lítill fjárborgartóft. Neðan við rústahólinn eru grjótdreifir á gjörblásnu svæði þar sem virðast hafa verið mannvirki, mögulega útihús. Að lokum eru lítt þekktar minjar 466:064 þar sem síðast var beitarhúsakofi frá Leirubakka. Leifar af beitarhúsum eru á rústahól sem er að mestu grasi gróinn en allt svæðið í kring er uppblásið. Hóllinn heitir Golsi og kunna býlisleifar að vera í honum. Við hólinn eru tvær uppblásnar tóftir og þar fundust gripir, brennd bein og stórgripatennur. Skammt frá er gjörblásinn hóll þar sem líklegt er að mannvirki hafi verið, mögulega smiðja.

Kirkjur og legstaðir

Sóknarkirkjur voru á þremur jörðum á svæðinu sem skráð var 2012-2013 í Landsveit; í Skarði, Stóra-Klofa og Leirubakka. Kirknanna er allra getið í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200.¹⁹ Eina kirkjan sem enn stendur er Skarðskirkja 434:004. Leirubakkakirkja 466:002 af aflögð árið 1765 og sóknin lögð undir Klofa.²⁰ Leifar af útflóttum garði sjást meðfram kirkjugarðinum að vestan og sunnan og innan hans er lág þúst þar sem ætla má að kirkjan hafi staðið. Trjálundur er í kirkjugarðinum sem hefur forðað honum frá sléttun og öðru raski en minjunum stafar mikil hætta af sjálfri trjáræktinni. Kirkjan í Stóra-Klofa 466:002 var einnig aflögð en ekki fyrr en 1879 þegar sóknin var lögð undir Skarð.²¹ Hægt er að greina útlínur kirkjugarðsins sem var ferkantaður og innan hans má óljóst sjá veggjabrot sem líklega eru úr grunni yngstu kirkjunnar. Mikill sandur hefur gengið yfir minjarnar sem hefur nánast fært þær í kaf en ástand þeirra virðist nokkuð stöðugt því gróið er yfir þær. Kirkjan í Skarði var flutt árið 1879, og lítill sem engin ummerki sjást lengur þar sem eldra kirkjustæðið 434:002 var. Ekki tókst að staðsetja kirkju við eldra bæjarstæði Skarðs með fullri vissu en þar sem líklegt er talið að hún hafi staðið er lág þúst. Kirkjan var á svæði sem varð illa úti vegna uppblásturs og sandágangs. Þaðan var

¹⁹ Íslenskt fornbréfasafn (Diplomatarium Islandicum, hér eftir DI) XII, 7.

²⁰ Björk Ingimundardóttir. 2019, bindi I, 304-305.

²¹ Björk Ingimundardóttir. 2019, bindi I, 303.

hún færð á óblásið svæði nokkrum spöl suðaustar. Þar stendur kirkja 434:004 sem byggð var 1931 og í kringum hana og kirkjugarð er grjóthlaðið, ferkantað gerði sem hlaðið var af bændum í sveitinni árið 1922. Elstu legsteinarnir í kirkjugarðinum eru frá upphafi 20. aldar.

Útkirkjur frá Skarðskirkju voru í Fellsmúla og Hvammi. Kirkjunnar í Fellsmúla 437:002 er getið í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200²² en hún var lögð niður árið 1765.²³ Nákvæm staðsetning hennar er ekki þekkt og eru öll ummerki um hana horfin vegna uppblásturs á jörðinni og sandágangs en gert er ráð fyrir að hún hafi verið við elsta bæinn í Fellsmúla. Kirkjunnar í Hvammi er getið í máldaga Vilkins frá 1397²⁴ og ætla má að hún hafi staðið við eða á bæjarhóli Frambæjarins en ekki er vitað nákvæmlega hvar og engin ummerki um hana sjást á yfirborði. Í Jarðabók Árna og Páls frá 1711 eru aðeins munnmæli þekkt fyrir því að kirkja hafi verið á bænum og hefur hún þá verið aflögð fyrir löngu.²⁵

Heimildir geta þess að bænhús hafi verið á þremur jörðum á skráningarsvæðinu; á Galtalæk, í Skarfanesi og Eskiholti. Engin ummerki sjást um bænhús 468:002 á Galtalæk og tókst ekki að staðsetja það með mikilli vissu. Líklegt er talið að bænhús 470:002 í Eskiholti hafi verið á rústahóli utan í bæjarhóli elsta bæjarins. Lítil ummerki sjást um bænhús 472:002 í Skarfanesi en elsta bæjarstæði jarðarinnar er gjörblásið. Þó sést þar enn jarðvegspúst út frá bæjarhólnum og upp úr henni sjást mannabein innan um hraungrýti á einum stað og er því ljóst að bænhúsið hefur verið á þessum slóðum.

Kuml hafa fundist á átta stöðum á fimm af þeim jörðum sem skráðar voru 2012-2013. Í Fellsmúla virðist hafa verið kumlateigur 437:005 en á uppblásnu svæði sunnan við elsta bæjarstæðið fundust mannabein, sem talin eru hafa tilheyrt sjö einstaklingum af og til á árabílinu 1888-1930. Tvö kuml (463:003/026) hafa komið í ljós í eða við heimatún Stóra-Klofa vegna uppblásturs. Reynt var að staðsetja fundarstaðina eftir lýsingum í Kumlum og haugfé en engin ummerki um þau sjást í sendnu hrauni innan um sandhóla sem eru orðnir grónir melgresi. Kuml 461:007 sem blés upp í Húsagarði var einnig nærri heimatúni á elsta bæjarstæðinu, líklega í jaðri þess. Ekki reyndist unnt að staðsetja það með neinni vissu og engin ummerki sáust um það.

Þau kuml sem hér hafa verið talin upp virðast hafa verið nærri bæ, fast við heimatún eða jafnvel innan þeirra. Þau kuml sem enn hafa ekki verið nefnd voru fjær bæ og kumlin sem fundist hafa í landi Skarðs eru það langt frá bænum að ekki er ólíklegt að þau hafi í raun ekki tilheyrt Skarði heldur öðrum býlum á svæðinu. Kuml 434:093 er á uppblásnu svæði út við Hagavað á Þjórsá, nærri merkjum á milli Irja og Skarðs um Karlsnessporð. Það er 5,7 km norðaustan við eldra bæjarstæði Skarðs. Skarðssel er það lögbýli sem er næst kumlinu (1,6 km frá Gamla-Seli 435:001) en nafnlausar minjar sem ekki er útilokað að séu býlisleifar 433:049

22 DI XII, 7.

23 Björk Ingimundardóttir 2019, bindi I, 303.

24 DI IV, 64.

25 JÁM I, 295.

eru um 700 m austan við kumlið. Hitt kumlið 434:096 í landi Skarðs fannst við Skarðstanga, óblásna jarðvegstorfu, út við Þjórsá móts við Búrfell. Þetta landsvæði hefur tilheyrt Skarði fyrir á öldum þó að það geri það ekki lengur og því er kumlið skráð undir Skarði. Kumlið var rúmum 13 km norðaustan við eldra bæjarstæði Skarðs. Næsta þekkta býli við kumlið er Skógarkot 434:064 (1,8 km) en það byggðist ekki fyrir en á 17. öld, svo vitað sé, og næsta lögbýli við kumlið er Skarfaness (3,6 km). Sennilegast er að kumlbúinn hafi verið frá Skarfanessi en ekkert er hægt að fullyrða um það. Kuml hafa fundist á tveimur stöðum í landi Galtalækjar og var annað þeirra 468:010 neðan við miðjan Hrúthagatanga sem er á milli Gjögralækjar (heitir Galtalækur ofar) og Ytri-Rangár. Frá þessu kumli eru 420 m að hinu kumlinu 468:045 sem er rétt ofan (norðan) við Hrúthagatangann. Síðarnefnda kumlsins er ekki getið í kumlatali í bókinni Kuml og haugfé en upplýsingar um grófa staðsetningu þess fengust hjá Sveini Sigurjónssyni, ábúanda á Galtalæk. Kuml þetta blés upp, eins og önnur kuml sem hafa fundist á svæðinu, en engar frekari upplýsingar fengust um það. Kumlin á Galtalæk voru 1,8-2,2 km suðvestan við eldra bæjarstæðið.

Útihús

Fyrir utan sjálf bæjarhúsin voru skepnuhús algengustu byggingarnar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús á skráningarsvæðinu dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, en minna er þekkt af hesthúsum á svæðinu og lítið af fjósum. Fjós hafa sennilega verið hluti af bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrir en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við skepnuhús þótt ekki séu til glöggar heimildir um þetta. Almenn gildir að útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og á slíkum stöðum hafa gjarnan myndast litlir rústahólar. Í ofanverðri Landsveit, þar sem uppblástur hefur orðið til þess að flytja þurfti bæjarstæði undan rofi og sandágangi, eru það helst útihús í túnnum yngstu bæjarstæðanna sem hafa haldið velli en á elstu bæjarstæðunum eru oft lítil sem engin ummerki um útihúsin og hafa þau þá ýmist horfið vegna uppblásturs eða vegna áfoks sands sem hefur hulið þau. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi skepnuhús, en síðan þá hefur þeim fækkað meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri skepnuhús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústir og stórar byggingar oft tekið við hlutverki margra minni húsa.

Alls voru skráð 126 stök útihús á skráningarsvæðinu 2012-2013 og af þeim eru 28% horfin. Tölurnar gefa ekki nákvæma mynd af fjölda útihúsa á svæðinu því að býli utan heimatúna eru oftast skráð undir einu númeri (en hver minjæfning fær þá bókstaf til aðgreiningar) og koma útihúsin þar ekki fram með skýrum hætti. Sem dæmi má nefna að í túni Ósgrafar 471:001 voru auk bæjarins skráð ummerki um fimm útihús og í túni Grænuflatarrústa 434:063 voru fjögur útihús skráð undir eina og sama númerinu. Að sama skapi eru mörg útihús horfin á

bæjarstæðum þar sem uppblástur hefur geisað og þar sem sandur hefur fært minjar í kaf, eins og á elstu bæjarstæðum Galtalækjar, Skarðs og Fellsmúla og þar eru litlar sem engar upplýsingar um útihús í túnunum.

Hlutverk	Heildarfjöldi	Þar af horfin
Útihús - nánara hlutverk óþekkt	70	15
Fjánhús	14	4
Lambhús	12	5
Hrútakofi	2	0
Hesthús	16	6
Fjós	9	4
Heygryfja	1	0
Heystæði	1	0
Skemma	1	1
Alls	126	35

Tafla 5. Skráð útihús.

Um meira en helming allra útihúsa sem skráð voru gildir að nákvæmt hlutverk þeirra er ekki þekkt og ekki var hægt að ráða í það af útliti þeirra. Fjánhús voru algeng útihús og af þeim 14 sem skráð voru á svæðinu sáust minjar um 10 hús. Aðeins sést útflött þúst 434:013 þar sem fjánhús með hlöðu voru á yngra bæjarstæði Skarðs en á sex stöðum sjást tóftir og á þremur stöðum eru fjárhúsin undir þaki. Fjánhús 443:041 á yngsta bæjarstæði Minnivalla og fjánhús 463:008 nærri yngra bæjarstæði Stóra-Klofa eru ung og óvíst að þau séu nógu gömul (100 ára) til að teljast til fornminja samkvæmt laganna skilningi. Þessi fjánhús eru bæði undir þaki og eru áþekkt að gerð. Í þeim báðum er hlaða inn af fjárhúsum og í fjárhúshlutanum er timburgarði. Í fjárhúsunum á Minnivöllum er líka jata meðfram öðrum langveggnum. Þar er annað sambyggt hús sem er minna en fjárhúsin og í Stóra-Klofa er tóft af húsi sem var sambyggt fjárhúsunum og hinum megin við þau er hlaðin rétt. Ólafskofi 461:024 í Húsagarði var lítill fjárhúskofi en húsið hefur verið endurbyggt og þjónar sem geymsla við sumarhús. Í Húsagarði voru önnur fjárhús sem tilheyrðu yngsta bænum og er sú tóft þrískipt, hlaða var í einu hólfinu og fjárhús í hinum en ekki sáust leifar af gördum eða jötum vegna braks úr þaki sem lá ofan í þeim.

Aðrar fjárhústóftir á svæðinu eru fremur litlar. Tóft 433:013 er í túni yngra bæjarstæðisins á Irjum og skiptist í fjárhús og hlöðu. Skammt frá yngra bæjarstæði Hátúns (Króktúns) eru tvær litlar tóftir skráðar saman undir númerinu 436:007 sem líklega eru fjárhús, önnur þeirra er tvískipt en hin einföld. Tvær tóftir 443:019 eru einnig skammt frá túni yngsta bæjarstæðis Minnivalla og er önnur þeirra einföld tóft af fjárhúskofa en hin gæti hafa verið heystæði. Enn eru ótaldar einfaldar og fremur litlar fjárhústóftir í Hvammi 439:007 og í Múla (Látalátum) 442:018.

Önnur hús sem hýstu sauðfé eru lambhús og hrútakofar. Tveir hrútakofar voru skráðir á svæðinu. Tóft af hrútakofa 439:055 í landi Hvamms er tvískipt en aðeins sjást hleðsluleifar

þar sem hrútakofi 434:007 var á yngra bæjarstæði Skarðs. Alls voru skráð 12 lambhús og sjást minjar um sjö þeirra. Útlit og ástand minjanna er ólíkt innbyrðis. Aðeins sést óljós þúst þar sem lambhús 437:015 var í landi Fellsmúla og þar sem heitir Gömlulambhús í landi Húsagarðs er hálfblásinn rústahóll nærri næstelsta bæjarstæðinu. Í Lambahelli 440:055 í landi Hella er skráð lambhús. Forskáli er framan við hellinn og er gengið niður tröppur úr honum inn í ílangan hellinn. Eftir honum miðjum er garði út tré og innst í honum er brunnur sem grafinn er ofan í hellisgólfið. Tvær einfaldar og litlar tóftir 443:017 eru í Lambhúsdal á Minnivöllum. Í túni yngri bæjarins á Galtalæk eru þrjú sambyggð hús þar sem heimildir greina að hafi verið lambhús 468:006. Í stærsta húsinu eru fjárhús með jötum meðfram langveggjum og inn af þeim er djúp, niðurgrafin hlaða. Hin tvö húsin eru minni. Einnig er stór þrískipt tóft innan Lambhúsagerðis 440:046 í landi Hella. Gerðið er utan heimatúns og minnir tóftin frekar á beitarhús en lambhús en munurinn hefur sennilega ekki alltaf verið mikill. Í stærsta hólfinu er grjóthlaðinn garði, samhliða því eru tvö minni hólfi og er annað þeirra hlaða. Lítil tóft er að auki sambyggð torfgarði sem afmarkar tún í kringum lambhúsið. Að lokum er uppgert lambhús 434:008 í túni yngra bæjastæðisins í Skarði og skiptist það í tvö rými.

Í ofanverðri Landsveit voru skráð fjós á níu stöðum og ummerki sjást um fjögur þeirra. Fjósin voru sannarlega fleiri á skráningarsvæðinu en þar sem fjós voru á bæjarhólum voru þau jafnan skráð með hólum sjálfum og öðrum minjum sem honum hafa tilheyrt. Þannig háttar til dæmis til á Leirubakka en stór tóft er á bæjarhólum 466:001 þar sem voru hesthús, fjós og hlaða. Einnig er tóft af fjósi og hlöðu á yngra bæjarstæði Hátúns (Króktúns) 436:002.

Í mörgum tilvikum gefa örnefni vísbendinu um staðsetningu fjósa og á það við um sex af þeim fjósum sem skráð voru undir sérstöku númeri. Fornufjós- örnefni eru á þremur stöðum (437:012, 472:033, 467:006) og benda til þess að fjós á bænum hafi verið færð til. Tilfærsla fjósa á Suðurlandi er spennandi rannsóknarefni en margt bendir til þess að þar hafi fjós til forna verið drjúgan spöl frá bæ en hafi smám saman verið færð nær bænum og jafnvel endað á sjálfum bæjarhólum og/eða verið sambyggð bæjarhúsunum. Um þetta vitnar m.a. mikill fjöldi *Fornufjósa* og *Gömlufjósa* í örnefnaflórunni sem einkum er að finna á Suðurlandi. Í ÍSLEIFU, gagnagrunni Fornleifastofnunar Íslands, er til heimildaskráning fornleifa fyrir stóran hluta landsins. Leit í grunninum að sérnöfnunum Fornufjós og Gömlufjós/Gamlafjós skilaði 62 niðurstöðum og eru 89% þeirra í Rangárvalla- og Árnessýslu. Í túni Vatnagarðs sem byggðist úr landi Leirubakka sést tóft Fornufjóss 467:006 en hún skiptist í fjóshluta og stóran heygarð. Aflöguð, meint fjóstóft 437:021 er í uppblásnu túni elsta bæjarstæðis Fellsmúla og sást óljóst móta fyrir einu hólfi í henni en heimildir herma að þar hafi verið fjós og heygarður, ef til vill áþekkar byggingar og Fornufjós í Vatnagarði.

Tvískipt, ungleg fjóstóft 442:002 er litlu sunnan við bæjarstæði Múla (Látaláta). Stór hlaða var sambyggð fjósinu en hún hefur verið rifin. Mjög óljós ummerki sjást um fjós á Fjóshóli 444:012 í túni Vindáss, þar er aðeins mjög lág þúst greinanleg.

Af fjósum sem skráð eru innan minjaheilda og hafa ekki fengið sér númer má nefna stóra fjóstóft 434:063C í túni Grænuflatarrústa. Hún skiptist í fjóshluta og stóran heygard en einnig eru 3-4 önnur hól í tóftinni. Á elsta bæjarstæði Skarfaness má leiða að því getum að umfangsmesti rústahóllinn 472:029 fyrir utan bæinn sjálfan hafi að geyma leifar af fjósi og að fjós hafi sömuleiðis verið í stærsta rústahólnum 463:001E í uppblásnu túni Stóra-Klofa utan bæjarhólsins. Á næstelsta bæjarstæði Skarfaness er gríðarstór tóft 472:003B um 50 m norðvestan við bæjartóftina sem líklegt má telja að sé af fjósi.

Skráð voru 16 hesthús og sjást leifar af 10 þeirra. Eitt var í Hestahelli 440:056 sem er áþekkur Lambahelli og eru göng á milli hellanna sem tengja þá saman. Framan við hellinn er forskáli og er gengið niður tröppur úr honum niður í hellinn. Einfaldar hesthústóftir eru á sex stöðum, þrjár þeirra voru í túni yngsta bæjarins í Skarfanesi (472:017/018/019). Hinar þrjár tóftirnar eru allar unglegar og er tóft 439:043 enn að hálfu undir þaki en með henni voru skráðar tvær tóftir með óþekkt hlutverk og tvö unleg garðlög. Hesthústóftir á yngstu bæjarstæðum Skarðs 434:012 og Húsagarðs 461:005 eru signar og illa farnar. Á Hesthúshóli 466:008 í túni Leirubakka sér örla á þúst í sléttu túninu þar sem örnefnið bendir til að hesthús hafi staðið. Í túni Vatnagarðs er stór tóft 467:003 en þar var hesthús og lambhús með hlöðu aftan við, þvert á þrjú framhús. Að lokum var hesthús 463:030 undir þaki í tvískiptu húsi við yngra bæjarstæði Stóra-Klofa. Hesthúsið var í öðrum hlutanum og í hinum hlutanum var reykkoft. Hesthúsið er lítið og meðfram öðrum langveggnum eru undirstöður jötu.

Meint heygryfja 433:016 er í túni yngra bæjarstæðis Irja. Er hún 9x2,5 m að innanmáli og niðurgrafin um 0,5 m. Tóft af litlu heystæði 443:027 er skammt frá beitarhúsum 443:026 í úthögum Minnivalla. Hún er 7x7 m að stærð, hlaðin úr torfi og grjóti. Fjöldi annarra heystæða er skráður með öðrum minjum, einkum beitarhúsum. Engin smiðja var skráð á svæðinu og aðeins er heimild um eina skemmu 442:016 en engin ummerki sást um hana. Það má ætla að víðast hafi skemmur verið hluti af bæjarhúsum í Landsveit.

Túngarðar og nátthagar

Alls voru skráðir 20 túngarðar á skráningarsvæðinu og fundust leifar þeirra á 18 stöðum. Víða sést nú aðeins lítill hluti túngarðanna og sumsstaðar eru þeir alveg horfnir. Oft eru tóftir af útihúsum eða réttum áfastar túngörðunum og þá eru þær skráðar með gördunum. Sigrinn og nokkuð fornlegur túngarður er í túni eldra bæjarstæðis Irja 433:025 og hluti af túngarði Vatnagarðs 467:011 er einnig fornlegur. Á bæjarstæði Ár 438:001 eru allar minjarnar í túninu skráðar saman undir einu númeri og þar er lítill hluti fornlegs túngarðs sem enn sést þar sem landið hefur ekki blásið upp. Nokkuð er af unlegum túngörðum á skráningarsvæðinu sem voru hlaðnir umhverfis stakstæð tún utan heimatúnsins eða þegar gömlu heimatúnin voru færð út eða flutt. Þótt sumstaðar leiki vafi á að túngarðar og önnur garðlög séu meira en 100 ára gömul var ákveðið að skrá slíka garða, bæði til að gæta samræmis í skráningunni en einnig sökum þess að

garðarnir voru byggðir að fornri byggingarhefð og setja mikinn svip á landslagið. Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðahleðslum og líklegt er að flestir túngarðanna sem skráðir voru séu frá 19. öld eða síðar.

Samtala	Sérheiti	Heiti jarðar	Tegund	Hlutverk	Ástand
RA-433:013		Irjar	tóft+garðlag	fjárhús/túngarður	hleðslur standa grónar
RA-433:022		Irjar	garðlag	túngarður/útihús	hleðslur signar
RA-433:024		Irjar	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-433:025		Irjar	garðlag	túngarður	sést til
RA-434:018	Gerði	Skarð	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-434:020		Skarð	garðlag	túngarður	hleðslur signar
RA-435:008		Skarðssel	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-439:016		Hvammur	heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar v/sléttunar
RA-439:022	Eyjófsstekkatún	Hvammur	gerði	stekkur/túngarður	hleðslur signar
RA-439:047		Hvammur	garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
RA-439:056		Hvammur	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-439:066		Hvammur	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-442:008		Múli (Látalæti)	garðlag	túngarður	hleðslur signar
RA-443:031		Minnivellir	heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar v/sléttunar
RA-444:010		Vindás	garðlag	túngarður	hleðslur signar
RA-466:048		Leirubakki	garðlag	túngarður/rétt	hleðslur standa grónar
RA-466:063		Leirubakki	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
RA-467:011		Vatnagarður	garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
RA-468:030		Galtalækur	garðlag	túngarður	hleðslur signar
RA-472:036		Skarfanes	garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar

Tafla 6. Skráðir túngarðar.

Alls voru skráðir sjö nátthagar á fjórum jörðum en nátthagar eru afgirt hólf nærri túnnum eða sambyggð túngörðum. Í hólfunum voru skepnur hafðar um nætur á sumrin en það voru yfirleitt kvíaær og kýr sem þurfti að mjólka. Í Múla (Látalátum) voru þrír nátthagar 442:017/018/019 hver upp af öðrum sambyggðir innanverðum túngarði. Engin ummerki um þá sjást lengur vegna sléttunar. Það sama má segja um nátthaga 468:057 á Galtalæk en ekki er ljóst hvers vegna engin ummerki sjást um nátthaga 466:049 í landi Leirubakka. Á Leirubakka er hins vegar annar nátthagi 466:042 sem enn sést vel og er hann afmarkaður af torf- og grjóthlöðnu gerði. Það er ekki stórt, aðeins 16x16 m, og kann að hafa tilheyrt Vatnagarði. Nokkur líkindi eru með þessu gerði og öðru, mun fornlegra gerði 466:045, sem hlaðið er á austurbakka Vatnagarðslækjar um 130 m norðar. Hlutverk þess er ekki þekkt en það kemur vel til greina að það hafi einnig verið nátthagi. Nærri yngsta bæjarstæði Minnivalla er allstór nátthagi 443:010 og sést enn hlaðinn garður í kringum hann auk tvískiptrar tóftar sem er sambyggð honum að innanverðu. Nátthaginn er rúmir 3000 fermetrar að stærð en algeng stærð nátthaga var 1000-3000 fermetrar.²⁶

26 Birna Lárusdóttir. 2011, 218.

Stekkir, kvíar, réttir og smalakofar

Stekkir eru yfirleitt einfaldar tóftir eða gerði með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið/við annan endann þar sem fært var frá. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki sem voru slegnir. Á skráningarsvæðinu voru skráðir tíu stekkir á sex jörðum og sáust leifar fimm þeirra. Í landi Leirubakka voru skráðir fjórir stekkir og einhver ummerki sáust á þremur stöðum. Fjöldi stekkja á jörðinni skýrist af því að a.m.k. tveir þeirra tilheyrðu hjáleigum Leirubakka sem áttu ekkert land utan túna. Í Stekkatúni 466:014 sjást lítil sem engin ummerki um stekk en þó er þar þúst sem helst kemur til greina sem leifar af stekknunum. Í Stekkatúni 466:021 á vesturbakka Vatnagarðslækjar er allstór og margskipt stekkjartóft og brot af torfgarði sem afmarkaði túnið sést einnig. Tóftin er torfhlaðin og skiptist í fjögur hólfi. Hún er því ódæmigerð og kann hlutverk hennar að hafa tekið breytingum þó að nafn túnsins gefi til kynna að stekkur hafi verið á þessu svæði. Tvískipt stekkjartóft 466:041 er í Réttarnesi og er talið líklegt að sá stekkur hafi verið frá býlinu Réttarnesi 466:005 sem er 525 m norðaustan við stekkinn. Örnefnið Eyjólfstekkatún 439:022 í landi Hvamms gefur til kynna að þar hafi verið stekkur en engin ummerki sjást um hann lengur. Torfhlaðið gerði afmarkar hins vegar stekkatúnið. Að lokum má nefna að lítil og einföld tóft er í landi Ár sem hefur mögulega verið stekkur en hún er mjög langt frá bænum (1,6 km) og enn lengra frá Hvammi (2,5 km) og er það óvenjulangur stekkjavegur. Tóftin kann því að hafa gegnt öðru hlutverki. Það kemur á óvart að ekki skuli fleiri stekkir hafa verið skráðir á svæðinu en talið er að stekkir hafi verið á hverjum bæ fyrr á öldum. Ætla má að á þeim jörðum sem hvað verst hafa verið leiknar af uppblæstri og sandfoki hafi vitneskjan um staðsetningu stekkja glatast og tóftirnar sjálfar horfið. Þar sem bæjarstæði voru flutt um set, einkum undir lok 19. aldar, getur verið að fráfærum hafi verið hætt snemma og að ekki hafi verið hlaðnir nýir stekkir í stað þeirra gömlu.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oftast í eða við túnjaðar. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur var stundum aðeins um ákveðinn stað að ræða þar sem ær voru mjaltaðar og sumstaðar voru færirkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. Hugtakið „stöðull“ er stundum notað um kvíar sem ær voru mjólkaðar í en oftast er það þó notað um stað eða réttir þar sem kýr voru mjólkaðar á sumrin. Ætla má að þær hafi verið á flestum bæjum. Líklegasta ástæða þess að þeirra er ekki getið nema á hluta jarðanna er sú að færirkvíar voru mikið algengari í seinni tíð og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Auk þess má gera ráð fyrir að margar kvíar hafi horfið við túnastækkun, þar sem þær voru oft við jaðar túna. Á skráningarsvæðinu voru skráðar níu kvíar en aðeins sást tóft á einum stað. Í öllum hinum tilvikunum voru það heimildir og/eða örnefni sem gáfu vísbendingu um tilvist kvíanna. Kvíatóftin 467:008 sem var skráð er í landi Vatnagarða og er einföld og ílöng. Í tóftinni er í raun aðeins einn veggur sem hlaðinn er í boga neðan við brattan bakka niður við Vatnagarðslæk. Þess má einnig geta að á næstelsta bæjarstæði Skarfaness var skráð tóft sem túlkuð var sem kvíatóft 472:004I. Hún er ílöng, mjó og sigin og virðist skiptast í þrjú lítil hólfi en ef til vill er aðeins gróið veggjahrun þar sem sýnast vera milliveggir.

Smalakofar voru skráðir í landi Hvamms 439:029 og Hella 440:020. Á báðum stöðum voru tvær litlar tóftir saman, önnur þeirra er grjóthlaðin og er á hæð, þaðan sem fæst góð yfirsýn yfir umhverfið. Hin tóftin á báðum stöðum er torf- og grjóthlaðin og er neðar í landinu þannig að frá henni sést ekki eins vel. Allar eru tóftirnar áþekkar að stærð, 4x3 m, en í Hvammi er grjóthlaðna tóftin litlu minni en hin tóftin við Yfirsetuhól. Mögulega hefur smalinn aðeins haft grjóthlöðnu tóftina fyrir skjól við eftirlit með búfenaðinum en í torf- og grjóthlöðnu tóftinni kann að hafa verið þak og hægt að leita skjóls fyrir veðrum og vindum.

Aðhöld til að hemja skepnur, önnur en fjárskýli, gæsaréttir, hrossaborgir, kvíar og stekkir eru flokkuð sem *réttir* í fornleifaskráningu. Réttir eru aðallega notaðar til að geyma skepnur tímabundið (t.d. í rekstri), draga sundur og/eða til að fást við þær, t.d. rýja, mjalta eða gelda. Alls voru skráðar 22 réttir á skráningarsvæðinu af ýmsum gerðum og stærðum og sáust leifar af 14 þeirra. Landréttir voru skráðar á tveimur stöðum í landi Leirubakka en það eru skilaréttir sem voru í notkun fram til um 1980 en eftir það var farið að rétta í Landréttum í Áfangagili, inni á afrétti. Gömlu-Landréttir 466:006 eru norður af Réttarnesi þar sem yngri Landréttir 466:037 voru reistar árið 1660. Gamla réttin er á örfoka landsvæði og er réttin mjög illa farin af uppblæstri og sandfoki. Í miðju réttarinnar er hringlaga (sporöskjulaga) almenningar og dilkarnir raðast í kringum hann. Í kringum réttartóftina eru níu litlar tóftir en hlutverk þeirra er ekki alveg ljóst. Lögun þeirra og stærð er óregluleg. Líklegt er að hestar hafi verið geymdir þar eða hluti fjársafnsins sem búið var að draga. Heimildir herma að réttirnar hafi verið á þessum stað fram til 1660 þegar þær voru fluttar til suðurs á Réttarnes undan uppblæstri. Sú rétt er grjóthlaðin og stendur enn allvel en þó er aðeins tekið að hrynja úr veggjahleðslum. Yngri réttin er reglulegur hringur, í henni miðri er almenningur og dилkar, allir svipaðir að stærð, liggja út frá honum eins og geislar. Nyrstu þrír dилkarnir eru lengri en hinir og ná upp að hraunbrún ofan við Réttarnesið. Stórarétt 463:024 í landi Stóra-Klofa var einnig skilarétt en miklu minni að umfangi en Landréttir og ekki mjög vönduð smíð. Hún hefur þjónað færri bændum og var hlaðin eftir 1914. Almenningur í réttinni er stór og ílangur en dилkarnir aftur á móti fáir og fremur litlir. Réttin er einhlaðin úr grjóti og eru klappir á svæðinu nýttar í vegg til að spara grjótgleðslur.

Aðrar réttir á svæðinu voru minni réttir sem notaðar voru til heimabruks og eru þær flestar grjóthlaðnar og einfaldar, 10-18,5 x 8-15 m að stærð (434:049, 434:079, 434:081, 435:007, 439:044, 468:015, 468, 025). Nærri yngra bæjarstæði Hátúns voru skráð tvö sambyggð gerði og þrjár tóftir saman undir einu númeri 436:008. Gerðin kunna að hafa þjónað sem einhvers konar aðhöld en þau eru stór (34x12 m og 15x22 m) og ef til vill er líklegra að um náttþaga sé að ræða. Hellnarétt 440:033 er stór og grjóthlaðin rétt. Hún er 33x22 m að stærð og skiptist í þrjú hólf, ef til vill eitt fyrir hvern bæ sem deildi úthaganum (Hellar, Gata og Múli (Látalæti)). Heimildir herma að hellir og rétt hafi verið þar sem aðeins eru tvær tóftir sýnilegar 439:024 en þær eiga lítið sammerkt með öðrum réttum á skráningarsvæðinu. Báðar eru tóftirnar fremur smáar og sú stærri skiptist í tvö hólf. Ekki er útilokað að þær hafi haft annað hlutverk. Önnur

meint rétt 440:057 er nærri rjórabúi 440:049 í landi Hella og kann hlutverk hennar að hafa tengst starfsemi þess. Mannvirkið er niðurgrafið og er 16x9 m að innanmáli.

Beitarhús, sel og fjárskýli

Beitarhús eru fjárhús í úthögum fjarri bæ, nýtt til útbeitar á vetrum. Sel eru bústaðir í úthögum eða inn til fjalla sem voru notaðir um sumar til að nýta beit og jafnvel slægjur. Oft er erfitt að skera úr um hvort um sel eða beitarhús er að ræða en selbyggingar voru oft notaðar sem beitarhús á vetrum eða voru byggð upp á rústum selja eftir að þau féllu úr notkun. Fjárskýli eru hvers kyns skjól eða afdrep fyrir sauðfénað, þ.m.t. fjárborgir. Samtals voru skráð 18 fjárskýli, 85 beitarhús og 10 sel á svæðinu.

Beitarhús

Eins og fyrr segir voru alls skráð 85 beitarhús á svæðinu og sést til fornleifa á öllum stöðunum nema 11. Mikið og gott beitarland er (eða hefur verið) í Landsveit og þar, eins og víðar í Rangárþingi ytra, var mikið treyst á útigang sauðfjár því engjar voru af skornum skammti. Má ætla að það skýri að mestu leyti þennan mikla fjölda beitarhúsa á skráningarsvæðinu.

Beitarhúsatóftirnar eru nokkuð ólíkar að gerð. Á tveimur stöðum sáust aðeins þústir þar sem beitarhús (443:022, 463:019) höfðu verið og dæmi eru um beitarhús sem enn eru undir þaki líkt og stór, tvístæð beitarhús 434:023A í Skarði og beitarhús 466:015 á Leirubakka en þau síðarnefndu hafa verið gerð upp. Í stórum dráttum má skipta beitarhúsatóftum upp í tvo flokka; annars vegar stórar, ílangar tóftir með hlöðu innst og hins vegar litlar tóftir, oft tvær eða fleiri saman. Í fyrnefnda flokknun sjást stundum garðar eftir miðjum fjárhúsunum og það er nokkuð algengt að þessar tóftir séu innan hlaðins gerðis sem hefur afmarkað túnblett. Beitarhúsatóftir sem eru úr torfi og grjóti standa að jafnaði nokkuð vel en þau sem eru eingöngu úr torfi eru mun signari og ógreinilegri. Stærsti hluti beitarhúsatóftanna virðist vera frá 19. öld og byrjun 20. aldar. Sumsstaðar sjást þó ummerki þess að beitarhús hafi verið endurbyggð þar sem eldri hús voru fyrir. Beitarhús voru skráð á flestum lögbýlunum, en þó ekki í Ósgröf eða Á. Beitarhús gamalla hjáleiga í úthögum eru skráð undir heimajörðinni en í töflu 7 er tekið fram frá hvaða jörð húsin voru notuð ef vitað er að það voru aðrar jarðir en heimajörðin. Sá mikli fjöldi beitarhúsa sem skráður var á svæðinu bendir til að mjög mikil áhersla hafi verið lögð á vetrararbeit á svæðinu og á flestum jörðum þar sem beitarhús voru á annað borð skráð voru fleiri en ein beitarhús.

Langflest beitarhús voru skráð í landi Leirubakka þar sem þau eru 18 talsins, en þau voru notuð frá a.m.k. þremur bæjum, tvö þeirra líklega frá Svínhaga sem er austan við Ytri-Rangá í Rangárvallahreppi. Næstflest beitarhús, 11 talsins, voru skráð í landi Hella og í landi Skarðs og Hvamms voru skráð 10 beitarhús á hvorri jörð. Það vekur athygli að í mörgum tilvikum háttar

Samtala	tegund	fjarlægð frá bæ	Samtala	tegund	fjarlægð frá bæ
RA-433:008	tóft	0,9 km	RA-444:014	tóftir	1 km
RA-433:036	tóft	0,3 km	RA-444:016	tóft	1 km
RA-434:016	tóftir	3,8 km (frá Króktúni 436:002)	RA-444:018	heimild	0,4 km
RA-434:017	tóft	0,3 km	RA-444:023	tóftir	1,2 km
RA-434:019	tóft	2,4 km (001)/2,1 (003)	RA-444:028	tóft	1,4 km
RA-434:023	tóftir	1,8 km (001)/2,4 (003)	RA-444:031	heimild	0,4 km
RA-434:041	tóft	3,6 km (001)/3,8 (003)	RA-461:028	tóft	1,6 km (003)
RA-434:044	tóftir	1,7 km (Garðar 434:029)	RA-463:019	þúst	3 km (001)
RA-434:045	tóft	0,3 km (Hátún)/1,1 km (Króktún)/0,7 km (Látalæti)	RA-463:022	tóft	2,5 km (Vatnagarður)
RA-434:069	tóftir	3,7 km	RA-463:028	tóftir	0,7 km (007)
RA-434:070	tóftir	0,4 km (Skarðssel 435:001)/1,5 km (Skarðssel 435:002)/4,3 km (Skarð 001)	RA-463:039	tóftir	1,8 km (001)/2,7 km (007)
RA-434:092	tóft	1 km (Skarðssel 435:002)/4,9 km (Skarð 001)	RA-466:007	tóft	0,4 km
RA-435:012	tóft	0,6 km	RA-466:015	hús	1,1 km
RA-437:008	tóftir	1,3 km (001)/1,5 km (003)	RA-466:025	tóft	0,9 km
RA-437:013	tóft+garðlag	0,9 km (001)/0,4 km(003)	RA-466:026	tóft	1,7 km
RA-437:016	tóft+garðlag	1,2 km(001)/1 km (003)	RA-466:027	tóft	2,1 km
RA-439:026	tóft	1,7 km	RA-466:028	örnefni	2,3 km (Gata)
RA-439:032	tóft+garðlag	1 km	RA-466:032	örnefni	2 km
RA-439:033	tóft	1 km	RA-466:036	tóftir	3,4 km
RA-439:034	heimild	0,05 km	RA-466:038	tóft	0,7 (Svínhagi 001/029)
RA-439:035	heimild	0,3 km	RA-466:043	tóft	4 km (001/0,7 km (Svínhagi 001/029)
RA-439:036	heimild	0,6 km	RA-466:044	tóft	0,6 km (Vatnagarður)
RA-439:039	tóft	1,3 km	RA-466:052	tóft	2,2 km
RA-439:042	tóft	0,7 km	RA-466:056	tóft	1,4 km (Vatnagarður)
RA-439:059	tóftir	1,8 km	RA-466:057	tóftir	3,2 km (Vatnagarður)
RA-439:062	tóft	1,2 km	RA-466:058	tóft	1,4 km (Vatnagarður)
RA-440:007	tóft+garðlag	1,5 km (Látalæti)	RA-466:070	tóftir	1,5 km (Vatnagarður)
RA-440:022	tóft	2,5 km	RA-466:074	tóft	1,7 km
RA-440:024	tóft+garðlag	2,5 km	RA-466:075	tóft+garðlag	1,5 (Vatnagarðar)
RA-440:029	tóftir	3,1 km	RA-468:013	tóft+garðlag	1,4 (003)
RA-440:031	tóft	0,7 km (Gata)/0,8 km (Hellar)	RA-468:036	tóft	0,1 km (001)/0,5 km (003)
RA-440:036	tóft	2,5 km	RA-468:037	tóftir	1,6 km (001)
RA-440:061	tóft	1,5 km (Látalæti)	RA-468:042	tóftir	1,4 km (003)
RA-440:062	tóftir	2 km	RA-468:053	tóftir	1,1 km (001)/ 1,4 km (003)
RA-440:065	tóftaþyrping	1,8 km	RA-468:065	tóft	0,2 km
RA-440:066	tóftir	2,3 km (Gata)	RA-468:073	frásögn	1,9 km (003)
RA-440:067	tóft	2,5 km (Látalæti)	RA-470:005	tóft	2,1 km (Mörk 003)
RA-443:007	tóftir	3,7 km (003)	RA-472:012	örnefni	?
RA-443:022	þúst	0,9 km (002)	RA-472:013	örnefni	?
RA-443:026	tóft	1 km (002)	RA-472:014	tóftir	0,5 km (004)
RA-443:028	tóft	1 km (002)	RA-472:015	tóft	3,2 km (004)
RA-443:033	tóft	0,7 km (002)	RA-472:027	heimild	0,6 km (003)/1,2 km (004)
RA-443:042	tóft	0,3 (002)			

Tafla 7. Skráð beitarhús.

þannig til að beitarhús frá einum bæ sé í landi nágrannajarðarinnar. Líklegt verður að teljast að þetta tengist rýrnandi landkostum á svæðinu og að menn hafi leitað allra leiða til þess að nýta þau svæði sem enn voru óblásin.

Meðalfjarlægð beitarhúsa frá bæ á svæðinu var 1,7 km. Flest beitarhús voru 1 km eða styttra frá bæ eða 34 beitarhús, 40% allra skráðra beitarhúsa. Í 29 tilvikum voru beitarhúsin 1,1-2 km frá bæ, eða 34% allra skráðra beitarhúsa. Fæst beitarhús voru 2,1 km eða lengra frá bæ eða 20 slík, 24% allra skráðra beitarhúsa. Þau beitarhús sem voru lengst frá bæ voru hús 434:016 í landi Skarðs en þau voru 3,8 km frá Króktúni 436:002 sem nýtti húsin. Ekki reyndist unnt að staðsetja tvö beitarhús.

Fjárskýli

Af þeim 18 fjárskýlum sem skráð voru í Landmannahreppi sést til minja á 13 stöðum. Flest fjárskýli voru skráð í landi Galtalækjar, eða sjö slík. Á þremur stöðum sést aðeins þúst 434:021, 468:018, 468:070 og á einum stað var fjárskýli skráð í helli 461:026. Annarsstaðar voru ýmist skráðar stakar tóftir eða tvær til fjórar tóftir saman.

Þar sem skráðar voru stakar tóftir er um að ræða litlar og einfaldar tóftir, oftast hringlaga en einnig ferhyrndar. Á tveimur stöðum voru stórar sporöskjulaga tóftir, líklega gjafahringir. Önnur tóftin 466:019 er í landi Leirubakka og er hún gríðarstór, eða 36x28 m að stærð, og mjög sigin. Hin tóftin 468:060 er í landi Galtalækjar (líklega áður í landi Merkihvols) og er heildarstærð hennar 29x17 m. Hún er gjörblásin og skiptist í stórt sporöskjulaga hólf og annað lítið hólf sem er sambyggt því að utanverðu. Þessari tóft svipar mjög til borgartóftar 434:068B sem skráð er með Selatættum í landi Skarðs.

Þar sem fleiri en ein tóft eru saman eru í öllum tilvikum ein eða fleiri hringlaga fjárborgartóftir og ílöng tóft sem gæti verið af heystæði. Í Húsagarði eru tvær topphlaðnar fjárborgir 461:008 og heykuml sem er grjóthlaðið og ferhyrnt. Borgirnar eru 6 m í þvermál. Stór fjárborg 434:023G er skráð sem hluti af minjaheild í landi Skarðs og er hún 11 m í þvermál en orðin talsvert sigin.

Það kemur á óvart að ekki skuli fleiri fjárskýli hafa verið skráð á stórum jörðum á borð við Skarð (2 fjárskýli), Stóra-Klofa (1 fjárskýli) og Leirubakka (2 fjárskýli) en uppblástur hefur haft gríðarleg áhrif innan þeirra, líkt og annarra jarða efst í Landsveit. Þess ber að geta að í umfjöllun um Torfagarð 681:004 kemur fram að uppblásnar fjárborgir hafi verið við garðinn í landi Stóra-Klofa.²⁷ Nú sjást engin merki um garðinn eða borgirnar í Klofalandi og er staðsetning þeirra ekki kunn.

²⁷ Páll Sigurðsson. 1886, 539.

Á skráningarsvæðinu voru skráð 10 sel á sjö jörðum og sjást ummerki um fjögur þeirra en örnefni og heimildir eru til vitnis um sel á sex stöðum 437:024, 440:016, 463:004, 463:013, 468:033, 468:058. Við Selsgil 434:030 í landi Skarðs eru örfoka rústir austan í Skarðsfjalli þar sem talsverð mannvirki hafa verið. Það eina sem eftir er af minjunum eru grjótdreifar á þremur svæðum. Örnefnið Selsgil bendir til þess að þarna hafi verið sel og hefur líkum verið leitt að því að þarna hafi elsta bæjarstæði Skarðssels RA-435 verið.²⁸ Um 1 km austan við meint sel og býli við Selsgil er annað sel 434:068 í landi Skarðs og eru þar tvær seltóftir frá mismunandi tímum en alls eru sex tóftir og ein þúst á svæðinu. Á eldra selstæðinu er nokkuð fornleg seltóft og athygli vekur að mjög nærri henni er stór fjárborg. Á hinu selstæðinu er stór, ílöng seltóft sem skiptist í fimm hólfi. Hafi elsta selið í landi Skarðs verið við Selsgil má ætla að þetta sel hafi tekið við af því þegar búseta hófst þar og finna þurfti nýtt selstæði. Umfangsmiklar og heillegar selminjar 444:024 eru nyrst í landi Vindáss, á flatlendi út við Þjórsá. Fornlegur garður afmarkar selstæðið og er gerði sambyggt honum að innanverðu. Auk garðsins er stór, ílöng seltóft á svæðinu, tvær aðrar tóftir og þúst. Að lokum eru uppblásnar seltóftir 472:030 á hól undir Seljabrúnum í landi Skarfaness. Tóftirnar eru ógreinilegar og afbakaðar vegna rofs og sandfoks.

Þar sem örnefni benda á sel í landi Fellsmúla (437:024) og Hella (440:016) sjást engin ummerki um mannvirki. Hins vegar eru beitarhúsatóftir (437:016 og 440:007) í nágrenni þessara staða og ekki útilokað að sel hafi áður verið á þeim stöðum. Örnefnið Seltjarnarlækur 463:013 í landi Stóra-Klofa er vísbending um að sel hafi verið í nágrenninu en engar líklegar minjar nærri læknum koma til greina sem sel. Það má þó hugsa sér að mögulega hafi verið sel þar sem yngra bæjarstæði Stóra-Klofa 463:007 er við lækinn. Á milli yngra og eldra bæjarstæðisins eru 1,5 km. Langt er á milli sels og bæjar í landi Skarðs (3 km/3,6 km) og Skarfaness (2,6 km). Styttra er þarna á milli í landi Vindáss (1,5 km) og þar sem örnefni benda á sel í landi Hella og Fellsmúla er fjarlægðin 1,8 km og 1,4 km. Algeng fjarlægð milli selja og bæjarstæða virðist vera í kringum 1,5 km. Ef skoðaðar eru minjar minjar í þessari fjarlægð frá bæjum þar sem engar vísbendingar eru um sel er hægt að sjá ákveðið mynstur. Út frá því er hér sett fram tilgáta um að sel hafi verið á eftirfarandi minjastöðum: nafnlausar rústir í landi Irja, býlið Síðunes í landi Eskiholts, býlið Gloppa/Glompa í landi Merkur, meint býli (Golsi) í landi Leirubakka, mögulega eldri minjar undir Stóruhúsum í landi Galtalækjar, frásögn um uppblásnar minjar í landi Merkihvals (nú í Galtalækjalandi) og mögulega eldri minjar þar sem beitarhúsatóftir eru í landi Minnivalla og í landi Hvamms (sjá töflu 8). Engar skýrar vísbendingar eru um sel í landi Ósgrafar, Ár eða Húsagarðs.

Þar sem settar hafa verið fram tilgátur um sel í Eskiholti, Mörk og Leirubakka eru sterkar vísbendingar um að þar hafi verið búseta og voru þessar minjar skráðar sem býli. Ekki er ljóst hvort að eingöngu hafi verið um árstíðabundna búsetu að ræða eða heilsársbúsetu og hefur eðli byggðarinnar getað verið breytileg eftir tímabilum. Áður en sagt er skilið við selin í

²⁸ Guðmundur Árnason. 1958, 86-87.

Jörð sem sel hefur tilheyrt	Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Fjarlægð frá bæ
Irjar	RA-433:047		tóftir og garðlag	óþekkt	1,5 km
Skarð	RA-434:030	Selsgil	þúst	óþekkt/sel/býli	3 km
Skarð	RA-434:068	Selataættur/Selhóll	tóftir	sel	3,6 km
Fellsmúli	RA-437:024	Stóri-/Litli-Selhóll	örnefni	sel	1,4 km
Fellsmúli	RA-437:016	Ærhústóft	tóftir og garðlag	beitarhús	1,5 km
Hvammur	RA-439:059/026		tóftir og garðlag	beitarhús	1,7 km
Hellar	RA-440:016	Selhóll	örnefni	sel	1,8 km
Hellar	RA-440:007		tóft og garðlag	beitarhús	1,6 km
Minnivellir	RA-443:026-028		tóftir	beitarhús	1,3 km
Vindás	RA-444:024	Seltættur	tóftir og garðlag	sel	1,5 km
Stóri-Klofi	RA-463:004		heimild	sel	staðsetning ekki þekkt
Stóri-Klofi	RA-463:013	Seltjarnarlækur	örnefni	sel	0,7 km (1,5 km frá 434:007)
Galtalækur	RA-468:033	Nýja-Galtalækjarsel	heimild	sel	staðsetning ekki þekkt
Galtalækur	RA-468:042	Stóruhús	tóftir	beitarhús	1,1 km
Merkiðvoll	RA-468:058		frásögn	óþekkt/sel	1,8 km
Mörk	RA-469:022	Gloppa/Glompa	bæjarstæði	býli	1,5 km (frá 469:003)
Eskiholt	RA470:006	Síðunes	bæjarstæði	býli	1,6 km
Skarfanés	RA-472:030	Seljabrúnir	tóft	sel	2,6 km

Tafla 8. Sel á skráningarsvæðinu. Tilgátur eru auðkenndar með gráu skálettri.

ofanverðri Landsveit má velta vöngum yfir hlutverki fornlegra minja 433:049 út við mörk Irja á móti Skarði en staðsetning þeirra innan jarðarinnar og fjarlægð frá bæ (2 km frá Irjum) gæti gefið til kynna að þar hafi verið sel.

Mógrafir, kolagrafir, torfrista

Ekki er ljóst hvaða eldsneyti var helst notað í ofanverðri Landsveit en þar sem lítið er um mýrlendi og mikið var þar af skóglendi á öldum áður má gera ráð fyrir að viður hafi verið aðaleldsneytið á flestum jörðum á meðan skógarins naut við. Landskógar voru mikið skóglendi og af heimildum að dæma var talsverður skógur þar enn um 1860 en eftir kalt ár 1881 og Sandárið 1882 hvarf skógurinn með öllu og allur jarðvegur á því svæði að auki.²⁹ Gert var til kola (434:051) í skóginum en staðsetning einstakra kolagrafa er ekki þekkt. Skógargötur 681:011 lágu frá bæjum neðar í sveitinni í átt að Landskógum og hefur myndast djúp gata á leiðinni þar sem viðardrögur á klyfjuðum hestum hafa grafið hana niður.

Aðeins voru skráðar mógrafir á tveimur stöðum og er það til marks um að lítið hafi verið um móskurð á svæðinu en einnig að ummerki um þær hafi horfið með landinu sem fokið hefur burt eða farið undir sand. Einu sýnilegu mógrafirnar á svæðinu voru mógrafir 444:030 í Vindási en það er eina jörðin á skráningarsvæðinu sem segja má að nánast hafi sloppið við uppblástur.

²⁹ Guðmundur Árnason. 1958, 50-54.

Örnefnið Mónef 472:037 í landi Skarfaness gefur til kynna að þar hafi verið mótekja. Engin ummerki um mógrafir sáust á svæðinu sem er að hluta gróið og að hluta blásið í sand.

Aðeins eru heimildir um tvo torfristustaði á skráningarsvæðinu, annars vegar í Torfkróki 444:017 í landi Vindáss og hins vegar í Magnhildartjörn 443:030 í landi Minnivalla. Engin ummerki sáust um ristuna á yfirborði.

Samgönguminjar

Nokkur fjöldi leiða og samgöngumannvirkja var skráður í ofanverðum Landmannahreppi. Svæðið er á milli Þjórsár og Ytri-Rangár sem voru farartálmar, einkum jökulsáin Þjórsá. Víðast er þurrt og auðvelt yfirferðar innan Landsveitar (einkum þar sem gróið er). Alls voru skráðar 85 leiðir á svæðinu. Af þeim voru 36 leiðir sem liggja yfir fleiri en eina jörð. Aðrar leiðir lágu milli staða innan jarða. Þar sem ummerki um leiðir sáust á vettvangi var algengast að sæist til gatna, oft margra saman, en á einstaka stað sáust upphlaðnir vegkaflar eða ruddir vegir. Á það einkum við um Gamla-Landveg 681:006 sem er ruddur vegur og enn nokkuð afgerandi mannvirki á löngum köflum. Á sumum leiðum hafa götur grafist niður í djúpar rennur og háttar m.a. þannig til á leið 681:024 sem stefnir á Skógarvað 433:008 á Skarfanesslæk og á Skógargötum 681:011 en nafnið bendir til þess að leiðinni hafi verið fylgt á leiðinni á skóg, líklega Landskóga.

Víða liggja leiðir yfir ár og læki og voru alls skráð 29 vöð, af þeim voru fjögur á Þjórsá; Gaukshöfðavað 472:024, Nautavað (eldra) 439:020, Nautavað (yngra) 440:027 og Hagavað 434:048. Alls voru 12 brýr skráðar og lágu þær allar yfir læki en engin mýrarbrú var skráð á þurrlendu skráningarsvæðinu. Einhver ummerki sáust um allar brýrnar, fyrir utan eina. Í flestum tilvikum voru það leifar af hlöðnum brúarstólpum á lækjarbökkum. Á skráningarsvæðinu var þekktur einn ferjustaður 439:010 á Þjórsá við Hrosshyl og annar 466:040 á Ytri-Rangá í Réttarnesi. Engar minjar sáust á síðarnefnda staðnum en við Hrosshyl í Þjórsá er grjóthlaðið byrgi.

Traðir flokkast sem samgönguminjar en þær vörnuðu ágangi ferðafólks á heimatúnin og beindu umferð til og frá bæ í markaðan farveg. Alls voru skráðar 11 traðir og sáust leifar traða á sex stöðum. Stæðilegar grjóthlaðnar traðir 434:047 eru á yngra bæjarstæði Skarðs við hlið kirkjugarðs sem myndar annan vegg traðanna. Einnig eru nokkuð heillegar traðir 437:028 á yngsta bæjarstæði Fellsmúla og stuttar traðir 467:013 í Vatnagarði.

Að lokum voru skráðar 11 samgöngubætur en þær voru vörður í öllum tilvikum nema tveimur, þar sem ruddir vegkaflar 437:032-033 liggja af Landvegi 681:006 í landi Fellsmúla. Vörðurnar sem skráðar voru sem samgöngubætur eru taldar hafa verið við leiðir og vísað ferðafólki veginn.

Minjar tengdar þjóðsögum og þjóðtrú

Líkt og á flestum öðrum svæðum voru skráðar fáar minjar í ofanverðri Landsveit sem varpa ljósi á hugarheim fólksins sem bjó á svæðinu fyrir á tímum. Fyrir utan kirkjur og legstaði eru það helst minjar sem tengjast þjóðtrú, s.s. huldufólksbústaðir, álagablettir og draugasögur sem veita innsýn inn í þennan hluta menningarinnar. Örnefni eða aðrar heimildir um huldufólksbústaði voru skráðar á sex stöðum. Ekki hafa varðveist sagnir um huldufólksbústaðina í öllum tilvikum. Huldufólksbústaður 434:026 er í Arnarbæli, hól við yngra bæjarstæði Skarðs. Huldufólkið þar átti að hafa hefnt sín grimmilega á ábúendum og afkomendum þeirra sem fluttu bæinn af eldra bæjarstæði að hólnum og spilltu friðnum. Engar sagnir tengjast örnefnunum Álfabergi 440:042 á Hellum eða Álfabrekku 442:006 í Múla (Látalátum). Ekki eru heldur neinar sagnir tengdar huldufólksbústöðum 440:026/440:033 í landi Vindáss en um Álfapúfu 466:011 á Leirubakka er til sögn um að börn að leik hafi séð huldufólk koma út úr þúfunni. Ein sögn um draug er þekkt á skráningarsvæðinu en miðja vegu milli Hvamms og Hella var útburðardraugur 439:063. Álagablettir voru á fjórum stöðum. Í Syðsta-Smalaskála 440:052 þar sem ekki mátti slá, í Fosshólma 468:016 á Galtalæk þar sem ekki mátti fella tré eða hreyfa við neinu, hey átti ekki að hrekjast á svæði 434:059 innan túns á yngra bæjarstæði Skarðs og á Blákolli 463:027 var álagablettur en engin sögn fylgir honum.

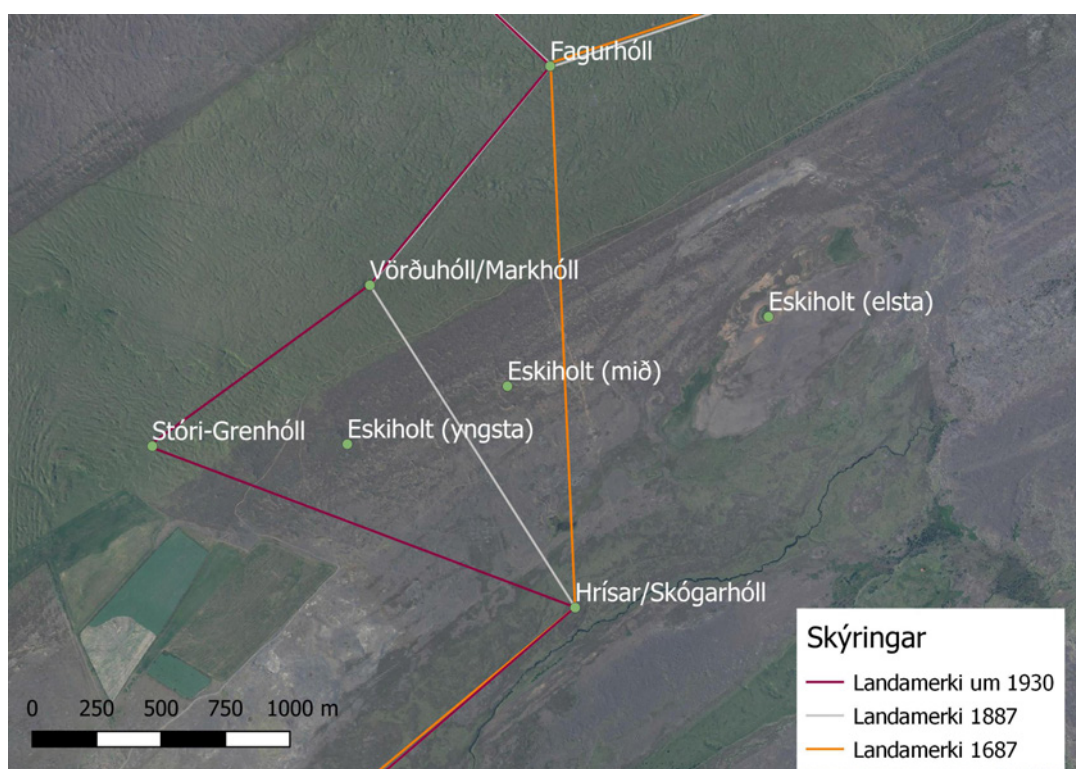
Fjársjóðir áttu að vera grafnir í Strýtuhól 434:054 og Ketilhól 434:060 í landi Skarðs. Sýnileg merki eru um að grafið hafi verið í Strýtuhól. Ketilhóll er uppblásinn að miklu leyti en í bókinni *Frásögum um fornaldarleifar* er varðveitt frásögn séra Eggers Bjarnasonar frá árinu 1821 þar sem kemur fram að í hólnum sjáist ummerki um að grafið hafi verið í hann og sagan segi að hætt hafi verið að grafa vegna missýninga en áður en hætt var hafi sést á ketileyra.³⁰ Frásagnir um fjársjóði í hólum eru nokkuð algengar og geta verið vísbending um sagnaminni þ.e. að verðmæti (ef til vill haugfé) hafi fundist í þeim eða að fólk hafi haft hugmyndir um að fjársjóði gæti verið að finna í slíkum hólum. Að lokum skal nefna nykur 434:050 sem átti að vera í Kumburtjörn eða Garðstjörn. Nykrar voru yfirleitt í hestslíki en nykurin í Garðatjörn gat líka tekið á sig líki kýr og trylltist þegar átti að mjólka hana og kramdi barn til dauðs.

Landamerki

Nokkur fjöldi minja um landamerki var skráður í ofanverðri Landsveit, alls 43 staðir. Þar sem sést til minja eru það einkum vörður (9) og nokkur garðlög (11) en að auki var ein þúst skráð á Gildruhóli 434:015 sem kann að vera hrunin varða og/eða refagildra. Landamerki á svæðinu virðast hafa tekið miklum breytingum, m.a. vegna gróðureyðingarinnar sem hefur átt sér stað og tilfærslu á bæjarstæðum. Í Landmannabók eru birtar gamlar landamerkjálýsingar fyrir jarðir í Landsveit. Þar sem til eru slíkar lýsingar frá fleiri en einum tíma má sumsstaðar rekja breytingar á landamerkjum frá einum tíma til annars. Dæmi um þetta eru merkin á milli Eskiholts og Skarðs.

³⁰ Frásagnir um fornaldarleifar I, 184.

Í Landmannabók eru landamerkjalyásingar fyrir Skarð frá 1694 og 1887³¹. Á þessum tæpum 200 árum sem líða á milli þess að landamerkin voru skráð urðu breytingar á suðvesturmerkjum Eskiholts á móti Skarði. Árið 1694 var línan dregin úr Skógarhóli/Hrísunum 434:039 í Fagurhól 434:038 en árið 1887 lá línan úr Skógarhóli/Hrísunum í Vörðuhól/Markhól 434:057 og þaðan í Fagurhól. Á þessu tímabili var bæjarstæði Eskiholts fært út fyrir eldri mörk jarðarinnar og hafa merki jarðarinnar breyst til samræmis. Í örnefnaskrá Magnúsar Finnbogasonar fyrir Skarð, Króktún og Skarðssel sem rituð er laust eftir 1930 hafa merkin milli Skarðs og Eskiholts aftur tekið breytingum og liggur línan samkvæmt skránni úr Hrísunum/Skógarhóli að Stóra-Grenhóli í Vörðuhól/Markhól og þaðan í Fagurhól. Enn hefur því línan færst til suðvesturs og er yngsta bæjarstæði Eskiholts innan þessara marka en langt utan þeirra marka sem skráð voru milli Skarðs og Eskiholts 1694, sjá kort 2.

Kort 2. Breytingar á landmerkjum milli Skarðs og Eskiholts frá lokum 17. aldar til miðrar 20. aldar.

Vegna uppblástursins sem geisað hefur um langt skeið er ekki mikið af fornlegum gördum á svæðinu, en þar sem land er óblásið er þá að finna svo að gera má ráð fyrir því að talsvert hafi verið um þá í Landsveit. Fornlega landamerkjagarða má enn greina á merkjum Hvamms og Hella, Skarfaness og Irja, Galtalækjar og Vatnagarðs/Leirubakka og Vindáss og Minnivalla annars vegar og Vindáss og Flagbjarnarholts hins vegar. Í Skarfanesi sést garður 472:022 á 830 m löngum kafla en hann er nokkuð skýr. Garðurinn var notaður sem göngugarður í seinni tíð og Gaukshöfðavagata sem er sýnd er á herforingjaráðskorti 47 SA frá 1908 liggur eftir honum og að Gaukshöfðavaði 472:024. Gatan er skráð með garðinum. Sigin og illgreinilegur garður 440:064 er á merkjum milli Hvamms og Hella. Garðurinn sést best út við Þjórsá og er þar nærri

31 Valgeir Sigurðsson. 2003, 286-287.

núverandi merkjum en eftir því sem lengra dregur til austurs verður garðurinn illgreinilegri og sveigir af núverandi merkjum til norðausturs og hverfur áður en komið er að vegi sem liggur að Hvammi en stefnir á Markagil og er því að stórum hluta í landi Hvamms. Garður 468:050 sem er á merkjum milli Galtalækjar og Vatnagarðs sást ekki á vettvangi þegar hans var leitað en hægt er að greina hann af loftmynd á 480 m löngum kafla. Fornlegur garður 444:034 sést á merkjum Vindáss og Flagbjarnarholts og tveir garðar 444:006/007 eru skráðir á merkjum milli Vindáss og Minnivalla. Auk þessara fornu garða voru skráðir fimm aðrir landamerkjagarðar og samtals voru því skráðir 11 slíkir garðar. Garður 434:067 er ekki mjög fornlegur en hann er á gömlum merkjum milli Fellsmúla og Skarðs sem færst hafa til norðausturs og er garðurinn því kominn inn í land Fellsmúla og er ekki lengur á merkjum.

Vörðurnar sem skráðar voru á merkjum og sást til á vettvangi eru nokkuð fjölbreyttar að stærð og gerð. Sumsstaðar sjást einungis vörðubrot með fáum steinum eins og í vörðu 434:038 á Fagurhóli en annarsstaðar er umfang vörðunnar talsvert mikið eins og í Mýrargrjótvörðu 461:010 sem er 2 m í þvermál og 1,3 m á hæð. Tekið skal fram að hleðslur í vörðunni eru að mestu hrundar og það skýrir að nokkru leyti mikið umfang hennar. Á 22 stöðum fundust engin ummerki um þekkt mannvirki á landamerkjum.

Fyrir utan stærstu minjaflokkana sem þegar hefur verið fjallað sérstaklega um eru margir aðrir minni minjaflokkar á svæðinu. Tafla 9 sýnir hlutverk og fjölda þeirra fornleifa sem fjallað er um í þessari skýrslu í stafrófsröð.

Hlutverk	fjöldi	Hlutverk	fjöldi	Hlutverk	fjöldi
áveita	3	huldufólksbústaður	6	samgöngubót	11
bað	2	kálgarður	30	sel	8
bænhús	3	kartöflugarður	1	skemma	1
beitarhús	85	kirkja	4	skotbyrgi	2
brú	12	kolagröf	2	smalakofi	2
brunnur	8	kvíar	9	stekkur	10
bústaður	38	lambhús	12	þingstaður	2
býli	24	landamerki	43	þvottastaður	3
byrgi	1	legstaður	8	tjaldstæði	2
draugur	1	leið	85	traðir	11
eyktamark	4	leikvöllur	1	túngarður	18
ferja	2	mógrafir	2	uppsátur	1
fjárhús	14	mylla	1	útihús	70
fjárskýli	18	nátthagi	7	útkirkja	2
fjós	9	naust	1	vað	29
göngugarður	1	óskilgreint	24	varnargarður	2
hesthús	16	óþekkt	82	vatnsból	7
heygryfja	1	rauðablástur	1	vörslugarður	20
heystæði	1	rétt	22		
hrútakofi	2	rista	2	Alls	789

Tafla 9. Hlutverk skráðra minja.

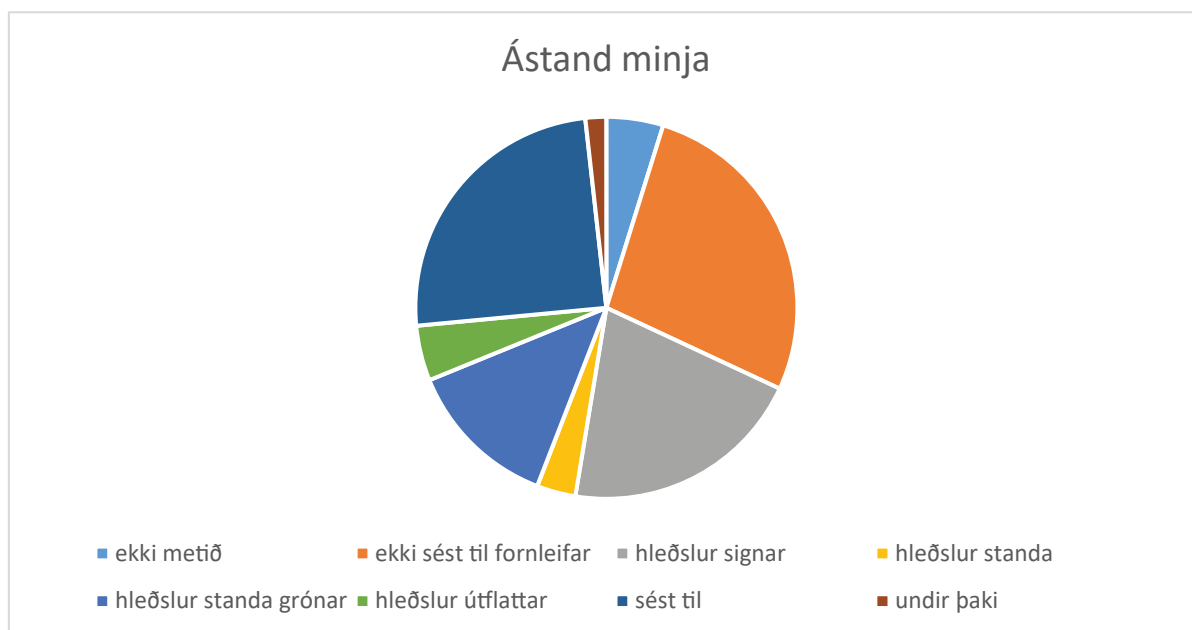
Þær 789 fornleifar sem fjallað er um í skýrslunni hafa 57 mismunandi hlutverk þar sem þau eru þekkt og er það til marks um mikla fjölbreytni fornleifa í Landmannahreppi. Í nokkrum tilvikum reyndist ekki unnt að skera úr um hlutverk minjanna með vissu.

VII. Varðveisla og kynning minja á skráningarsvæðinu

Þær minjar sem skráðar voru í Landmannahreppi reyndust í mjög mismunandi ástandi. Ástand fornleifa var metið á hverjum minjastað og skiptist það í sex mismunandi flokka:

- a) Ekki sést til fornleifar. Rústin er horfin, byggt hefur verið á henni eða henni rutt burt.
- b) Hleðslur signar. Hleðslur hrundar að því marki að lögun tófta er orðin ógreinileg og gjarnan hlaupnar í þúfur. Hleðsluhæð 20-80 cm en getur verið hærri þar sem rústir eru afmyndaðar af stórþýfi.
- c) Hleðslur standa grónar. Hleðslur byrjaðar að renna í sundur en standa enn að mestu leyti þannig að lögun og herbergjaskipun tófta er greinileg, gróið yfir grjót í veggjum og gólfi. Hleðsluhæð 80-150 cm.
- d) Hleðslur standa. Þök hrúnin en hleðslur standa enn þannig að greina má einstök umför af torfi/grjóti. Hleðsluhæð 150 cm +
- e) Undir þaki. Húsið er enn undir þaki. Miðað er við að þakið sé allt uppistandandi.
- f) Sést til fornleifar. Þar sem ekki er um eiginlega tóft að ræða en leifarnar sjást hinsvegar, t.d. mógrafir, áletranir og lendingar.

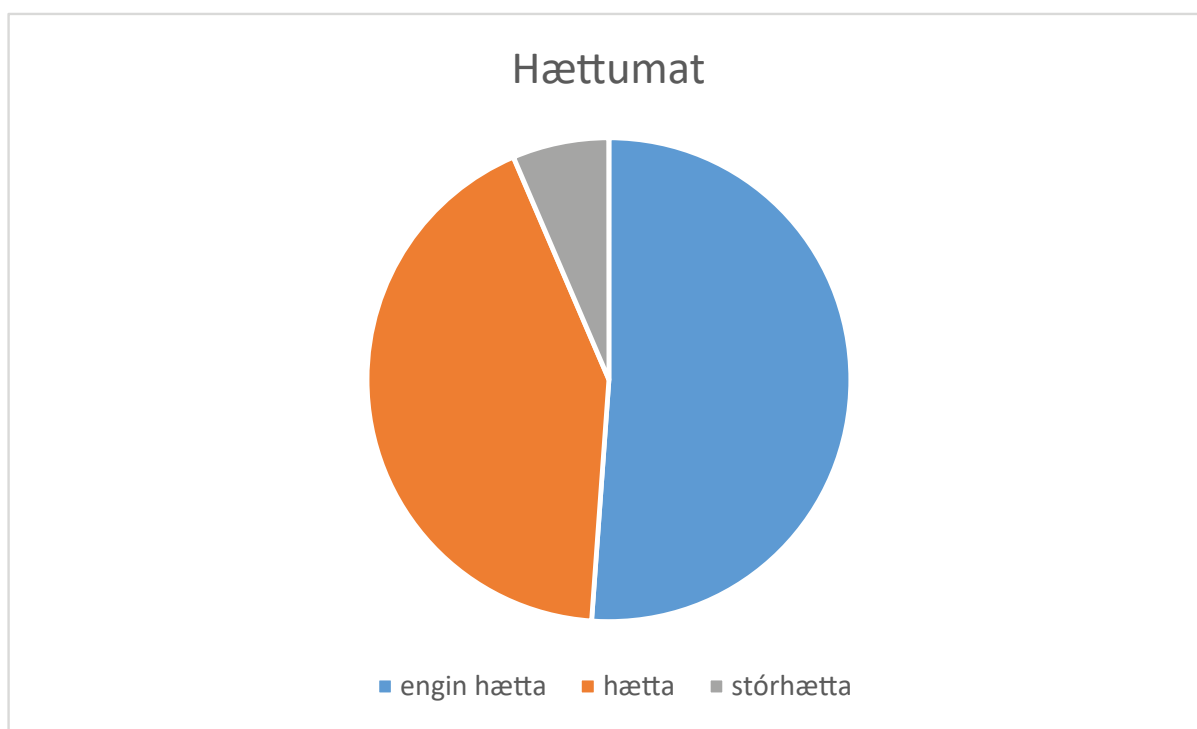
Skífurit 1 hér fyrir neðan sýnir ástand þeirra minja sem voru skráðar voru sumurin 2012 og 2013.

Skífurit 1. Ástand fornleifa á skráningarsvæðinu.

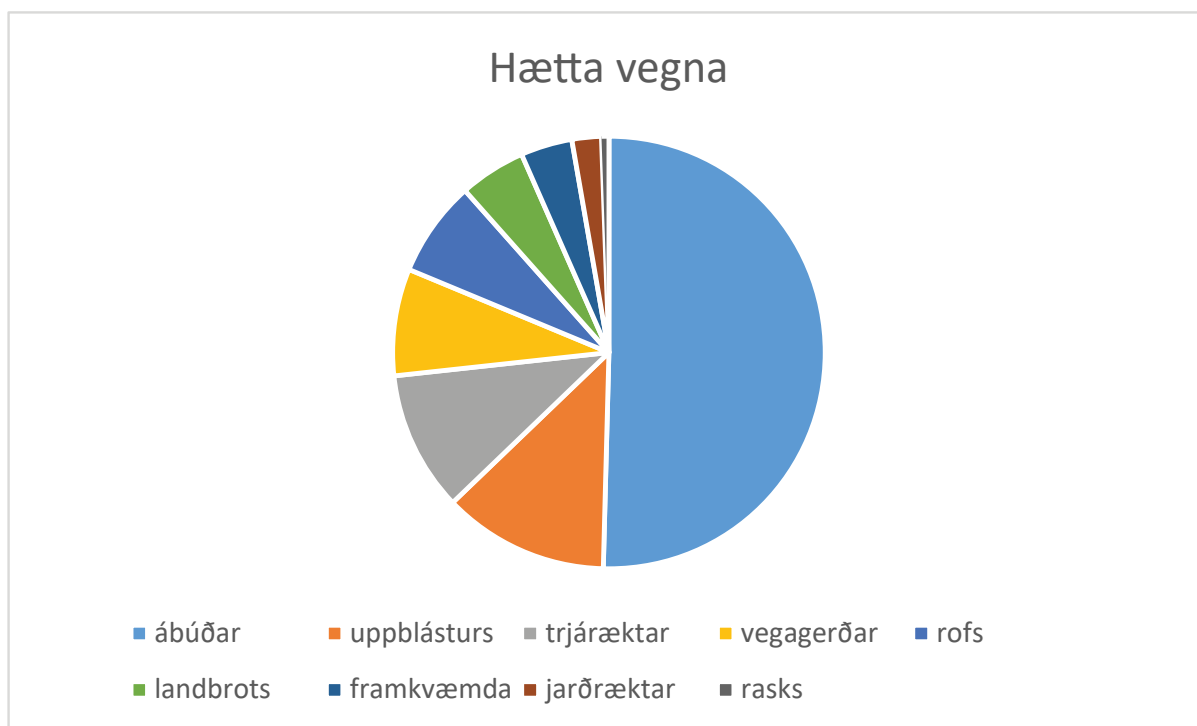
Engin ummerki sjáust um um 27% skráðra fornleifa á svæðinu. Á öðrum stöðum fundust einhver ummerki um minjarnar sem er nokkuð hátt hlutfall, ekki síst í ljósi landeyðingarinnar á svæðinu. Þar sem ekki sást til fornleifa var metið hvaða ástæður lágu að baki því að minjarnar voru horfnar af yfirborði. Ekki reyndist alltaf unnt að segja til um það með vissu en flestar minjarnar virðast hafa horfið við túnasléttun eða um 24% af þeim stöðum þar sem minjaspjöll höfðu átt sér stað. Þar á eftir kemur uppblástur en 14% minja sem eru horfnar hafa orðið uppblæstri að bráð. Öruggt má telja að þetta hlutfall sé í raun mun hærra því fjöldi minja sem engar heimildir eru um hafa án efa horfið vegna uppblásturs á öllum þeim tíma sem hann hefur verið til staðar.

Hættumat var einnig unnið á vettvangi. Hættustigin eru þrjú eins og greint var frá í kafla III; engin hætta, hætta og stórhætta. Skífurit 2 sýnir hættumat á þeim fornleifum sem skráðar voru á svæðinu. Hættumat var gert á öllum þeim minjastöðum sem unnt var að staðsetja. Af þeim fornleifum sem hættumat gert fyrir var um helmingur ekki talinn í hættu. Um 42% minjastaða töldust hins vegar í hættu og nærri 7% (48 fornleifar) í stórhættu.

Skífurit 2. Hættumat fyrir skráðar fornleifar á svæðinu.

Á skífuriti 3 má sjá hverjar hættuorsakirnar voru og hvert hlutfall þeirra er þar sem fornleifar voru metnar í einhverri hættu.

Skýfirit 3. Hættuorsakir þar sem fornleifar eru í hættu.

Langflestar fornleifar eru í hættu vegna ábúðar eða 50% þeirra og skýrist það af þeirri staðreynd að allar minjar sem skráðar eru í heimatúnum eru metnar í hættu vegna ábúðar. Næstflestar minjar eru í hættu vegna uppblásturs eða 12% og kemur það ekki á óvart.

Um dreifingu minjastaða á skráningarsvæðinu gildir sú meginregla að flestar fornleifarnar eru í heimatúnunum, í og við bæi. Því fækkar fornleifum að jafnaði eftir því sem fjær dregur frá bæ. Á bæjum sem búið hefur verið á alla 20. öld hafa undantekningalítið átt sér stað gagngerar breytingar, ný íbúðarhús hafa verið byggð og útihús endurnýjuð eða byggð frá grunni. Sömuleiðis hafa tún verið sléttuð, skurðir grafnir, vegir heim að bæ lagfærðir o.s.frv. Það er því algengt að lítið sem ekkert lifi eftir af þeim fornleifum sem voru sýnilegar heima við bæi í upphafi 20. aldar. Af þessum sökum er algengt að talsvert hlutfall fornminja á hverri jörð sé horfið af yfirborði. Ástand minja á skráningarsvæðinu var nokkuð gott þrátt fyrir langvarandi uppblástur. Af þeim 789 minjum í fornleifaskránni sem hægt var að staðsetja sáuust einhver ummerki um 537 fornleifar eða 68%.

Allar minjar á skráningarsvæðinu njóta verndar samkvæmt þjóðminjalögum og eru því jafn hátt settar í lögunum. Hins vegar eru minjarnar eins misjafnar og þær eru margar. Sumir minjastaðanna kunna að vera frá fyrstu öldum byggðar á svæðinu en aðrir eru frá því um aldamótin 1900, sumar minjanna eru alveg horfnar á meðan aðrar standa enn undir þaki eða eru greinilegar rústir.

Fjöldi fornleifa er friðlýstur á svæðinu en auk þeirra leynast þar margir áhugaverðir en lítt þekktir minjastaðir og er hér vakin athygli á nokkrum þeirra. Hér á eftir fylgir umfjöllun um

friðlýsta minjastaði sem og aðra minjastaði sem taldir eru hafa sérlega mikið varðveislu- og/eða rannsóknargildi eða henta vel til kynningar fyrir almenning.

Friðlýstar fornminjar

Á skráningarsvæðinu eru tíu (14 fornleifanúmer) friðlýstir minjastaðir á sjö jörðum. Meirihluti þeirra eru bæjarstæði sem flest eru illa farin af uppblæstri. Það sést til allra minjanna og þeim hefur ekki verið raskað af manna völdum svo vitað sé en uppblástur nánast eytt sumum þeirra.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Hættumat
RA-434:063	Grænuflatarrústir	tóftir	býli	hleðslur signar	engin hætta
RA-437:019		þúst	óþekkt	sést til	engin hætta
RA-438:001	Á	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta vegna rofs
RA-440:004	Hellnahellir	hellir	útiþús	sést til	engin hætta
RA-440:055	Lambahellir	hellir	lambhús	sést til	engin hætta
RA-440:056	Hestahellir	hellir	hesthús	sést til	engin hætta
RA-463:001	Gamli-Klofi/ Stóri-Klofi	bæjarhóll	bústaður/útiþús	sést til	hætta vegna rofs
RA-463:002		þúst	kirkja	hleðslur útflattar	hætta vegna uppblásturs
RA-470:001	Eskjuholt (elsta bæjarstæði)	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta vegna rofs
RA-470:002	bænhús	þúst	bænhús	sést til	hætta vegna rofs
RA-470:006	Síðunes/Síða	bæjarstæði	býli	sést til	hætta vegna rofs
RA-472:001	Elsta Skarfaness/ Forna-Skarfaness	bæjarhóll	bústaður	sést til	stórhætta vegna uppblásturs
RA-471:002	kirkja	mannabein	bænhús	sést til	stórhætta vegna uppblásturs
RA-471:029	úthúspúst (fjós?)	þúst	útiþús	sést til	stórhætta vegna uppblásturs

Tafla 10. Friðlýstar minjar á skráningarsvæðinu

Í landi Skarðs er einn friðlýstur minjastaður. *Grænuflatarrústir 434:063* er býli sem var friðlýst árið 1929. Þar eru umfangsmiklar minjar og sjást fimm tóftir, gerði og túngarður á yfirborði. Minjarnar eru nokkuð fornlegar og gætu verið frá miðöldum. Þær eru óraskaðar og mjög heillegar.

Í landi Fellsmúla er einn friðlýstur minjastaður. Á Hólmengi við Stóruvallalæk eru illgreinilegar *minjar 437:019* sem voru friðlýstar árið 1927. Í friðlýsingunni er getið um tíu tóftir á þessum stað en á vettvangi sást aðeins ein stór þúst. Ekki er ljóst hvað veldur þessu misræmi því ekkert rask hefur orðið á þessu svæði sem gæti hafa orðið þess valdandi að ekkert sést lengur til minjanna. Ef til vill eru minjarnar orðnar það signar að ekki er lengur hægt að sjá þær af jörðu niðri. Hlutverk minjanna er ekki þekkt en Brynjúlfur Jónsson, sem fór á staðinn

árið 1907, stakk upp á því að um sundurdráttarrétt eða þingstað gæti verið að ræða.³²

Minjar á bæjarstæði *landnámsbýlisins Ár 438:001* voru friðlýstar 1927. Innan gamla heimatúnsins sáust leifar af túngarði með sambyggðri tóft, bæjarhóll, fjórar þústir og dæld. Bæjarstæði Ár er mjög illa farið af uppblæstri og allar minjarnar örfoka en hluti túngarðsins hefur varðveist og enn er gróin torfa yfir stærstum hluta bæjarhólsins.

Í landi Hella eru þrír manngerðir hellar sem friðlýstir voru 1927. Það eru *Hellnahellir 440:004*, *Lambahellir 440:055* og *Hestahellir 440:056*. Hellarnir eru í góðu ásigkomulagi og reglulega er farið með ferðamenn inn í Hellnahelli í skoðunarferðir.

Í Stóra-Klofa er tvær friðlýstar minjar, *bæjarrústir 463:001* og *kirkja 463:002*. Friðlýsing minjanna var undirrituð árið 1927. Ekki er augljóst hvaða minjar falla undir bæjarrústir en sýnilegar minjar í túni eldra bæjarstæðis Stóra-Klofa voru skráðar saman, að kirkjunni undanskildri. Auk bæjarhóls eru sex þústir þar sem ætla má að hafi verið útihús. Óljósar leifar af kirkju eru innan ferhyrnds kirkjugarðs en mikill sandur hefur borist yfir minjarnar og yfir þær gróið, svo að þær sjást ekki glögglega. Talsverð gróðurhula er á bæjarhóli og kirkjugarði en allt svæðið er í hættu vegna uppblásturs og rofs, einkum leifar af útihúsum.

Elsta bæjarstæði *Eskiholts 470:001* var friðlýst árið 1927. Ekki er skilgreint nákvæmlega hvaða minjar falla undir skilgreininguna en svo virðist sem að aðeins sé átt við bæjarhólinn og þá minjar um bænhus 470:002 sem heimildir herma að hafi verið í Eskiholti. Með bæjarstæðinu voru skráðar leifar af tíu mannvirkjum í gamla heimatúninu. Á mörgum stöðum er aðeins grjótdreif eftir til vitnis um að þar hafi verið mannvirki. Bæjarhólinn og meintar minjar um bænhus eru ekki í bráðri hættu en þó er virkt rof á svæðinu sem er orðið nánast örfoka.

Í landi Eskiholts eru aðrar meintar *býlismínjar í Síðunesi 470:006* sem voru friðlýstar árið 1927. Á bæjarstæðinu er bæjarhóll og stök þúst skammt frá. Minjarnar eru illa farnar af uppblæstri og eru enn í nokkurri hættu vegna vindrofs.

Að lokum má nefna *Skarfanestrústir hinar fornu* í landi Skarfaness sem voru friðlýstar 1927. Á elsta bæjarstæði Skarfaness eru gjörbásnar minjar, bæjarhóll 472:001, þúst af útihús 472:029 og bænhus 472:002. Ekki virðist mikið vera orðið eftir af mannvistarleifum á þessum stað en þó eru þar þrír lágir hólar og mikið af grjóti sem liggur á yfirborði í bæjarhól og útihúsþúst. Mannabein sjást standa upp úr sandinum þar sem bænhusið var og ætti það að vera forgangsatriði hjá minjayfirvöldum á Íslandi að láta rannsaka þennan stað og bæjarstæðið allt áður en það hverfur endanlega.

Auk þeirra friðlýstu minjastaða sem hér hefur verið fjallað um eru margir aðrir mjög athyglisverðir minjastaðir á skráningarsvæðinu sem hafa mikið kynningar-, varðveislu og rannsóknargildi og verða hér nefndir nokkrir þeirra (í handahófskenndri röð).

³² 1907, 27-28.

- 1) **Fjárborgir og heykuml.** Í landi Húsagarðs eru tvær topphlaðnar fjárborgir og heykuml 461:008 frá byrjun síðustu aldar. Fjárborgirnar eru undir þaki og eru því frábært dæmi um heillegar minjar af þessu tagi. Fjárborgir voru mjög algengar á svæðinu en eru orðnar fáar á landsvísu sem enn eru undir þaki. Minjarnar hafa mikið varðveislu- og kynningargildi.
- 2) **Þinghóll í landi Skarðs.** Hreppaþingstaður var í Skarði og ber örnefnið Þinghóll 434:024 vitni um eldri staðsetningu þingstaðarins áður en hann var fluttur á yngra bæjarstæði Skarðs undir lok 19. aldar. Þinghóll er á uppblásturssvæði og er illa farinn af langvarandi jarðvegsrofi. Enn eru þó einhverjar mannvistarleifar eftir óblásnar í hólnum og hafa þær mikið rannsóknargildi, enda hafa fáir hreppaþingstaðir verið rannsakaðir með uppgrefti.
- 3) **Torfagarður.** Afar siginn og illgreinilegur fornagarður, Torfagarður 681:004, sést á kafla í landi Skarðs en hann er sagður hafa náð þvert yfir hreppinn. Annarsstaðar er hann horfinn vegna uppblásturs. Sú sögn fylgir garðinum að Torfi ríki Jónsson í Klofa (d. 1504) hafi látið hlaða garðinn til að geta rekið sauði sína eftir honum á vetrarheit í Skarðsfjalli. Ætla má að garðurinn hafi verið hlaðinn sem vörslugarður en í seinni tíð gæti hann hafa verið notaður sem göngugarður eins og algengt var með forngarða sem hafa varðveist.
- 4) **Baðtóft** í landi Stóra-Klofa. Illa farin, lítil tóft af baðhúsi 463:006 er á jarðhitasvæði vestan við suðvesturenda Baðsheiðar, óblásinnar jarðvegstorfu. Tóftin er á uppblásturssvæði og talsvert rask hefur orðið sunnan við hana vegna hitavatnsborholu og mannvirkja sem henni tengjast. Sjaldgæft er að minjar um baðstaði hafi varðveist (aðrar en laugar) og hefur þessi tóft því mikið rannsóknargildi. Ekki er víst að miklar minjar séu enn óblásnar á svæðinu en fróðlegt væri að afla frekari vitneskju um aldur og gerð minjanna.
- 5) **Landréttir** voru á tveimur stöðum innan jarðarinnar Leirubakka. Landréttir eru gömul skilarétt sem var upphaflega í heiðinni nokkru norðan við Réttarnes og þar sjást enn uppblásnar tóftir 466:006; stór skilarétt og níu aðrar mun minni tóftir. Réttirnar voru fluttar nyrst í Réttarnes árið 1660 þar sem þær voru í notkun fram til 1980. Þar er enn stæðileg, grjóthlaðin skilarétt 466:037. Er hringlaga almenningur í miðri tóftinni og liggja dilkar út frá henni eins og geislar, allir svipaðir að stærð. Eldri tóftin hefur svipaða lögun en er öll mjög úr lagi gengin, er sporöskjulaga og dilkar virðast óreglulegri að stærð og lögun. Yngri réttin hefur mikið varðveislugildi en hún er fallega hlaðin úr hraungrýti og er mikið mannvirki. Eldri réttin er orðin illa farin af uppblæstri en hefur mikið rannsóknargildi því enn hafa skilaréttir hér á landi lítið verið rannsakaðar og væri fróðlegt að komast að aldri réttarinnar og því hvort að breytingar hafi orðið á útliti hennar og stærð á notkunartímanum.
- 6) **Golsi – lítt þekktar býlisminjar í landi Leirubakka.** Uppblásnar minjar 466:064 eru í landi Leirubakka þar sem heimildir herma að síðast hafi verið beitarhús. Leifar af þeim sjást enn á hólum sem er gróinn efst en að auki sjást tvær uppblásnar tóftir við hólinn og

í kringum þær fundust nokkrir gripir, bein og aska, sem bendir til þess að búseta hafi verið á þessum stað. Minjarnar eru ekki umfangsmiklar og þarna kann að hafa verið árstíðabundin búseta. Enn er margt á huldu um seljabúskap og þróun byggðar í ofanverðri Landsveit og myndi rannsókn á meintum býlisminum á Leirubakka stuðla að aukinni þekkingu á sögu svæðisins.

- 7) **Víkingaöldarminjar í landi Skarðs.** Heillegar býlisminjar 434:056 sem virðast vera frá víkingaöld eru varðveittar austan undir Skarðsfjalli. Tvær stórar skálalaga byggingar eru á svæðinu auk fjögurra annarra mannvirkja. Minjarnar hafa mikið varðveislu- og kynningargildi þar sem aðgengi að þeim er gott og sjaldgæft er að heillegar minjar frá þessu tímabili hafi varðveist, ekki síst á slíku uppblásturssvæði sem efri hluti Landsveitar er. Minjarnar hafa líka mikið rannsóknargildi og mætti gera rannsóknir sem ekki myndu raska þeim nema að litlu leyti, t.d. með því að taka kerfisbundin borkjarnasýni á öllu svæðinu eða gera litla könnunarskurði á völdum stöðum.
- 8) **Yngsta bæjarstæði Skarfaness.** Einstök minjaheild hefur varðveist í tünnum yngri bæjarstæða Skarfaness, einkum þó á yngsta bæjarstæðinu 472:004 þar sem tóft yngsta bæjarins sést enn auk fjölda útihúsa og túngarðs. Bærinn var fyrst var fluttur á þennan stað árið 1864 en eftir fimm ár var aftur flutt á mið-bæjarstæðið. Þegar það var fullreynt að hægt væri að hafast þar við vegna uppblásturs var bærinn aftur fluttur á yngsta bæjarstæðið þar sem hann stóð þar til jörðin fór í eyði 1941. Minjarnar hafa mikið varðveislu- og kynningargildi.
- 9) **Seljarústir í Skarfanesi.** Í Skarfanesi eru minjar um sel 472:030 þó að þær séu reyndar illa farnar af uppblæstri. Í ofanverðri Landsveit eru ekki margar staðfestar seljarústir og hafa því minjarnar í Skarfanesi mikið rannsóknargildi og mun rannsókn á þeim geta varpað ljósi á upphaf og þróun seljabúskapar á þessari fornu jörð og á svæðinu öllu. Þar sem minjarnar eru í stórhættu vegna uppblásturs er mikilvægt að ekki dragist of lengi að hefja rannsóknir.
- 10) **Fornir landamerkjagarðar.** Eins og fjallað var um í kafla um landamerki hér að ofan voru nokkrir fornir landamerkjagarðar skráðir í ofanverðri Landsveit. Slíkir garðar hafa mjög mikið rannsóknargildi sem felst einkum í því að þeir geta gefið okkur upplýsingar um það hvenær sú landskipting sem þeir eru til vitnis um var komin til sögunnar. Ummerki um viðhald á gördunum eða skort þar á geta einnig gefið vísbendingar um það hvort og hvenær breytingar verða á landamerkjum en þær virðast hafa átt sér víða stað, einkum þar sem uppblástur hefur leikið svæðið sem verst. Rannsókn á forngörðum í Landsveit er einnig mikilvæg til þess að hægt verði að bera þá saman við forngarðakerfi í Þingeyjarsýslum og Eyjafirði sem hafa verið rannsökuð á síðustu árum og áratugum.

Heimildaskrá

ÁG: Friðlýsingarskrá: *Skrá um friðlýstar fornleifar*. 1990. Ágúst Ó. Georgsson tók saman. Fornleifanefnd – Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík.

Ágúst Jón Kristjánsson Johnson. 1940-1943. ‘Hvar var bær Jörundar goða?’ *Blanda* 23-26: 263-272.

Ágústa Edwald (ritstjóri). 2008. *Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra. Áfangaskýrsla I*. FS379-06191. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

Bergsveinn Skúlason. 1988. *Bárusog. Sögur og sagnir úr Breiðafirði*. Hildur, Kópavogi.

BFE: Goðasteinn 2004: Bjarni F. Einarsson. 2004 ‘Gamla-Sel og nokkrar fornar minjar við Skarðsfjall í Landsveit.’ *Goðasteinn. Héraðsrit Rangæinga*. 40. árg.; 72-102.

BFE: LV2002/021: Bjarni F. Einarsson. 2002. *Fornleifaskráning við Þjórsá vegna mats á umhverfisáhrifum. Núpsvirkjun*. LV2002/021. Fornleifafræðistofan og Landsvirkjun, Reykjavík.

BFE: LV2002/089: Bjarni F. Einarsson. 2002. *Fornleifaskráning við Þjórsá vegna mats á umhverfisáhrifum Urriðafossvirkjunar*. LV2002/089. Fornleifafræðistofan og Landsvirkjun, Reykjavík.

BFE: LV2010/003: Bjarni F. Einarsson. 2010. *Þjórsá. Fornleifarannsóknir 2009*. LV2010/003. Fornleifafræðistofan og Landsvirkjun, Reykjavík.

Birna Lárusdóttir. 2011. *Mannvist. Sýnisbók Íslenskra fornleifa*. Opna, Reykjavík.

BJ: “Fornleifar í Landsveit” Árbók 1907: Brynjúlfur Jónsson. ‘Fornleifar í Landsveit.’ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1907*, 26-28

BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898: Brynjúlfur Jónsson. ‘Skrá yfir eyðibýli í Landsveit, Rangárvallasveit og Holtasveit í Rangárvallasýslu.’ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1898*, 1-28.

Björk Ingimundardóttir. 2019. *Prestaköll, sóknir og prófastsdæmi á Íslandi I*. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Brynjúlfur Jónsson, sjá **BJ**.

Bsk I: *Biskupa sögur I*. 1858. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn.

DI=ÍF: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenskt fornbréfasafn I-XVI*. 1857-1972. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík.

Eva Kristín Dal og Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritstjórar). 2015. *Friðlýstar minjar á Suðurlandi*:

- skráningarátak*. FS570-14171. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.
- FF:** *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II*. 1983. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar, Reykjavík.
- FS633-16071 Friðlýstar fornminjar úr lofti:** Sjá: Kristborg Þórsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2016.
- GA:** Guðmundur Árnason. 1958. 'Uppblástur og eyðing býla í Landsveit'. *Sandgræðslan, minnzt 50 ára starfs Sandgræðslu Íslands*, bls. 50-87. Búnaðarfélag Íslands og Sandgræðsla ríkisins, Reykjavík.
- GÓ 2005:** Guðmundur Ólafsson. 2005. *Kuml í Merkurhrauni. Rannsókn 1. júlí 1989*. Rannsóknarskýrslur fornleifadeildar 1989 II. Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík.
- HP:** Hannes Þorsteinsson. 1923. 'Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi'. *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1923*: 1-96.
- IA:** *Islandske Annaler indtil 1578*. 1888. G. Storm, Christiania.
- ÍF I:** *Íslensk fornrit I. Íslendingabók og Landnáma*. 1986. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík.
- Íslenzkir sagnabættir og þjóðsögur I-XII*. 1940-1957. Safnað hefir Guðni Jónsson 1940-57. Reykjavík.
- Jarðabréf:** *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdráttir*. 1993. Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn, Reykjavík.
- JÁM:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns I. Vestmanneyja- og Rangárvallasýsla*. 1913-1917. Kaupmannahöfn.
- JJ:** Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Gefið út af J. Johnsen, Kaupmannahöfn.
- KEKH:** Kristján Eldjárn. 1956. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. Norðri, Akureyri.
- KEKH 2000:** Kristján Eldjárn. 2000. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. 2. útg. Adolf Friðriksson (ritstj.). Mál og menning, Reykjavík.
- Kristborg Þórsdóttir (ritstjóri). 2010. *Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra. Áfangaskýrsla II*. FS446-06192. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.
- Kristborg Þórsdóttir (ritstjóri). 2014. *Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra. Áfangaskýrsla III*. FS526-06193. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.
- Kristborg Þórsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2016. *Friðlýstar fornminjar úr lofti. Uppblásin bæjarstæði í Rangárþingi ytra*. FS633-16071. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

Landmannabók: Valgeir Sigurðsson. 2003. *Landmannabók*. Landsveit. Viðbætur unnu Ragnar Böðvarsson, Þorgils Jónasson og Ingólfur Sigurðsson. Ritstj. Ragnar Böðvarsson. Rangárþing ytra, Hellu.

Manngerðir hellar: Árni Hjartarson, Guðmundur J. Guðmundsson og Hallgerður Gísladóttir. 1991. *Manngerðir hellar á Íslandi*. Menningarsjóður, Reykjavík.

Páll Sigurðsson, sjá **PS**.

PP: Sveinn Níelsson. 1869. *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 2. útgáfa. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.

PS: “Um forn örnefni” StSÍ II: Páll Sigurðsson. 1886. ‘Um forn örnefni, goðorðaskipun og fornmenjar í Rángárþingi.’ *Safn til sögu Íslands II*: 498-557.

SB V: *Sunnlenskar byggðir V*. Rangárþing vestan Eystri-Rangár. 1987. Búnaðarsamband Suðurlands, [Selfoss].

Skúli Guðmundsson. 1936. ‘Athugasemdir um landnám á Rangárvöllum og Fljótshlíð. Með drögum til tímatafs.’ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1933-1936*: 7-18.

Skýrsla FÍ I: *Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík I, 1863-1866*. 1868. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn.

Skýrsla FÍ II: *Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík II, 1867-1870*. 1874. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn.

SSR: *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1845, 1856 og 1872 1873*. Rangárvallasýsla. 1968. Rangæingafélagið í Reykjavík, Reykjavík.

Sturl: *Sturlunga saga I*. 1946. Sturlunguútgáfan, Reykjavík.

Styrkir stofnar: Jón R. Hjálmarsson. 1994. *Styrkir stofnar. Eyjólfur landshöfðingi og aðrir sjö*. Suðurlandsútgáfan, Selfossi.

Sædís Gunnarsdóttir. 2000. *Menningarminjar í Rangárvallasýslu*. Greinargerð um svæðisskráningu. FS122-99023. Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

Valgeir Sigurðsson, sjá **Landmannabók**.

ÞJÁ: *Íslenskar þjóðsögur og ævintýri I-VI*, Jón Árnason safnaði, ný útg. 1961. Bókaútgáfan Þjóðsaga, Reykjavík.

Þykkskinna I: Helgi Hannesson. 2003. *Þykkskinna*. Sunnlenskar sögur og þættir. Sunnlenska bókaútgáfan, Selfossi.

Óprentaðar heimildir:

AM 263 fol. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Google Earth: Loftmyndir á Google Earth af Landsveit frá ýmsum tímum.

Herforingjaráðskort 47 SA. 1908. Generalstabens topografiske Afdeling, Kaupmannahöfn.

Ísmús/SÁM 86/625 EF: <http://www.ismus.is/i/audio/id-1025158>

Jóla kort í einkaeigu fjölskyldunnar í Klofa (Margrétar Grétarsdóttur).

Olgeir Engilbertsson. Landréttir. Óbirt handrit í eigu höfundar.

Túnakort 1917: Túnakort Landmannahrepps. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Tölvupóstur frá Margréti Hermanns Auðardóttur, dagsettur þann 26.09. 2013.

Örnefnasvið Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

Örnefnauppdrættir Ingólfs Einarssonar:

IE-Örnefnauppdráttur, Fellsmúli. 1969.

IE-Örnefnauppdráttur, Galtalækur. 1968.

IE-Örnefnauppdráttur, Hellar og Múli. 1968.

IE-Örnefnauppdráttur, Húsagarður. 1967.

IE-Örnefnauppdráttur, Hvammur. 1969.

IE-Örnefnauppdráttur, Leirubakki, Vatnagarður, Hóll, Réttarnes. 1970.

IE-Örnefnauppdráttur, Minnivellir. 1969.

IE-Örnefnauppdráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur. 1968-1972.

IE-Örnefnauppdráttur, Skarfanes, Ósgröf, Skógarkot. 1968-1973.

IE-Örnefnauppdráttur, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg. 1968-1975.

IE-Örnefnauppdráttur, Vindás. 1968-1972.

Ö-Fellsmúli: Örnefnaskrá Fellsmúla. Magnús Finnbogason skráði.

Ö-Fellsmúli viðb.: Örnefnaskrá Fellsmúla, viðbætur. Ingólfur Einarsson skráði, 1971.

Ö-Galtalækur: Örnefnaskrá Galtalækjar. Magnús Finnbogason skráði.

- Ö-Galtalækur IE:** Örnefnaskrá Galtalækjar. Ingólfur Einarsson skráði, 1968.
- Ö-Hellar og Múli:** Örnefnaskrá Hella og Múla. Guðmundur Árnasonar í Múla skráði. Ingólfur Einarsson gekk frá handriti 1973.
- Ö-Hellar og Múli IE:** Örnefnaskrá Hella og Múla. Ingólfur Einarsson skráði, 1968.
- Ö-Hellnahverfi:** Örnefni í Hellnahverfi (Hellar, Gata, Múli (Látalæti)). Bergsteinn Kristjánsson skráði.
- Ö-Húsagarður:** Örnefni í Húsagarði. Ingólfur Einarsson skráði, 1967.
- Ö-Húsagarður, BK:** Örnefni í Húsagarði. Bergsteinn Kristjánsson skráði.
- Ö-Hvammur:** Örnefni í Hvammi. Ágúst Kr. Eyjólfsson skráði, 1929.
- Ö-Hvammur, viðb.:** Örnefni í Hvammi, viðbætur. Ingólfur Einarsson skráði, 1969.
- Ö-Leirubakkahverfi og Réttanes:** Örnefni í Leirubakkahverfi (Leirubakki, Leirubakkahóll, Vatnagarður) og Réttarnesi. Ingólfur Einarsson skráði, 1970.
- Ö-Minnivellir:** Örnefnaskrá Minnivalla. Ingólfur Einarsson skráði, 1969.
- Ö-Ósgröf:** Örnefnaskrá Ósgrafar. Magnús Finnbogason skráði.
- Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel:** Örnefnaskrá Skarðs, Króktúns og Skarðssels. Magnús Finnbogason skráði.
- Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðauki:** Örnefnaskrá Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja, viðauki. Ingólfur Einarsson skráði, 1972.
- Ö-Skarfanes:** Örnefnaskrá Skarfanness. Magnús Finnbogason skráði.
- Ö-Skarfanes viðb.:** Örnefnaskrá Skarfanness, viðauki. Ingólfur Einarsson skráði, 1974.
- Ö-Skarfanes ÞB:** Örnefnaskrá Skarfanness. Þorsteinn Bjarnason frá Háholti skráði.
- Ö-Skógarkot, Mörk, Eskiholt, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg:** Örnefnaskrá Skógarkots, Merkur, Eskiholts, Stóra-Klofa, Litla-Klofa og Borgar. Eyðijarðir. Magnús Finnbogason skráði.
- Ö-Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg:** Örnefnaskrá Stóra-Klofa, Litla-Klofa og Borgar. Ingólfur Einarsson skráði, 1975.
- Ö-Vatnagarður, Leirubakki, Leirubakkahóll og Réttarnes:** Örnefnaskrá Vatnagarðs, Leirubakka, Leirubakkahóls og Réttarness. Magnús Finnbogason skráði.
- Ö-Vindás:** Örnefnaskrá Vindáss. Ingólfur Einarsson skráði, 1972.
- Ö-Vindás SP:** Örnefnaskrá Vindáss. Svanur Pálsson skráði.

Ö-Yrjur: Örnefnaskrá Yrja. Magnús Finnbogason skráði.

Heimildamenn

Anders Hansen (f. 1.7. 1952) – Leirubakki

Halldóra Þorvarðardóttir (f. 23.11. 1959) – Fellsmúli

Jón Þorberg Steindórsson (f. 21.5. 1973) – Minnivellir

Kristinn Guðnason (f. 6.12. 1950) – Skarð o.fl.

Margrét Gísladóttir (f. 17.12. 1951) – Vindás

Margrét Grétarsdóttir (f. 28.5. 1974) – Stóri-Klofi

Margrét Sigurjónsdóttir (f. 2.2. 1949) – Hellar

Ólafur Andrésson (f. 9.12. 1942) – Húsagarður

Páll Sigurjónsson (f. 17.7. 1944) – Hellar

Sveinn Sigurjónsson (f. 1.10. 1947) – Galtalækur

Ævar Pálmi Eyjólfsson (f. 21.08. 1946) – Hvammur

Viðauki I: Hnitaskrá ISN93

Samtala	Austur	Norður			
RA-433:001	449724	395722	RA-433:034	449711	395498
RA-433:002	449881	395581	RA-433:035	449647	395815
RA-433:003	449854	395592	RA-433:036	449923	395529
RA-433:004	447021	395783	RA-433:037	449607	395779
RA-433:005	451350	395645	RA-433:038	450292	394935
RA-433:006	450544	396006	RA-433:039	449595	395760
RA-433:007	448557	395244	RA-433:040A	450440	395641
RA-433:008	449247	394969	RA-433:040B	450494	395622
RA-433:010	448921	394959	RA-433:041	449680	395620
RA-433:011	449929	395511	RA-433:042	450490	395431
RA-433:012	449909	395601	RA-433:042A	450590	395433
RA-433:013A	449934	395574	RA-433:042B	450583	395428
RA-433:013B	449894	395645	RA-433:042C	450574	395424
RA-433:013C	449931	395717	RA-433:043	448302	395174
RA-433:014	449914	395570	RA-433:044	450424	395486
RA-433:015	449737	395653	RA-433:045A	450794	395174
RA-433:016	449862	395587	RA-433:045B	450865	395267
RA-433:017A	449677	395708	RA-433:046	447875	395403
RA-433:017B	449670	395702	RA-433:047A	451156	395310
RA-433:017C	449656	395697	RA-433:047B	451129	395297
RA-433:018	449844	395596	RA-433:047C	451167	395339
RA-433:019	449651	395670	RA-433:047D	451151	395295
RA-433:020	449823	395681	RA-433:048	450649	395656
RA-433:021	449635	395687	RA-433:049A	447769	395375
RA-433:022A	449841	395659	RA-433:049B	447784	395367
RA-433:022B	449635	395570	RA-433:049C	447749	395382
RA-433:023	449600	395630	RA-434:001A	444806	390251
RA-433:024	449877	395633	RA-434:001B	444828	390300
RA-433:025A	449547	395677	RA-434:001C	444824	390239
RA-433:025B	449574	395795	RA-434:002	444864	390250
RA-433:025C	449608	395659	RA-434:003	445711	389365
RA-433:026	449721	395584	RA-434:004	445722	389316
RA-433:027A	449510	395868	RA-434:005	445701	389365
RA-433:027B	449564	395872	RA-434:006	445707	389375
RA-433:028	449744	395597	RA-434:007	445589	389398
RA-433:029	449616	395796	RA-434:008	445775	389434
RA-433:030	449827	395544	RA-434:009	445736	389395
RA-433:031	449640	395790	RA-434:010	445791	389412
RA-433:032	449693	395483	RA-434:011	445807	389454
RA-433:033	449634	395773	RA-434:012	445894	389495
			RA-434:013	445945	389528

RA-434:014	445467	394037	RA-434:025	444618	389508
RA-434:015	445356	393441	RA-434:026	445727	389365
RA-434:016A	446904	392641	RA-434:027	444367	390593
RA-434:016B	446913	392646	RA-434:028	445716	389352
RA-434:016C	446949	392613	RA-434:029	444862	388815
RA-434:016D	446931	392615	RA-434:030A	445792	393153
RA-434:016E	446968	392595	RA-434:030B	445708	393103
RA-434:017	444919	390565	RA-434:030C	445690	393157
RA-434:018	446174	390067	RA-434:031	444910	388913
RA-434:019	447182	390890	RA-434:032	445589	389504
RA-434:020A	445514	389353	RA-434:034	447296	390796
RA-434:020B	445529	389363	RA-434:036	454927	395933
RA-434:020C	445533	389370	RA-434:037	448519	391819
RA-434:020D	445542	389367	RA-434:038	448738	394175
RA-434:020E	445560	389365	RA-434:039	448878	392118
RA-434:020F	445618	389359	RA-434:040	447385	390869
RA-434:020G	445816	389445	RA-434:041	447496	392728
RA-434:020H	445863	389481	RA-434:042	444938	388788
RA-434:020I	445888	389492	RA-434:043	444858	390538
RA-434:020J	445900	389496	RA-434:044A	444369	390485
RA-434:020K	445933	389511	RA-434:044B	444361	390486
RA-434:020L	445940	389514	RA-434:044C	444380	390523
RA-434:020M	445953	389522	RA-434:044D	444423	390487
RA-434:020N	445965	389542	RA-434:045	444169	389729
RA-434:020O	445800	389393	RA-434:046	444079	389810
RA-434:020P	445831	389430	RA-434:047	445730	389348
RA-434:020Q	445843	389443	RA-434:048	447336	395423
RA-434:020R	445870	389474	RA-434:049	444864	389301
RA-434:020S	445879	389475	RA-434:050	445093	390005
RA-434:020T	445890	389488	RA-434:052	445218	390345
RA-434:021	445858	389931	RA-434:053	445035	389058
RA-434:022	446393	390300	RA-434:054	446094	392824
RA-434:023A	445817	391818	RA-434:055	445927	392312
RA-434:023B	445810	391767	RA-434:056A	445878	392087
RA-434:023C	445804	391762	RA-434:056B	445888	392047
RA-434:023D	445804	391769	RA-434:056C	445867	392069
RA-434:023E	445821	391781	RA-434:056D	445873	392020
RA-434:023F	445779	391799	RA-434:056E	445892	392022
RA-434:023G	445836	391839	RA-434:056F	445892	392099
RA-434:023H	445821	391834	RA-434:057	448026	393331
RA-434:023I	445852	391853	RA-434:058	447828	392981
RA-434:024	445336	390338	RA-434:059	445948	389556

RA-434:060	445568	390386	RA-434:084A	446069	394219
RA-434:061	445126	390051	RA-434:084B	446087	394233
RA-434:062	445141	390414	RA-434:085A	447077	395065
RA-434:063A	445711	392496	RA-434:085B	447080	395069
RA-434:063B	445719	392469	RA-434:086	447184	395144
RA-434:063C	445755	392481	RA-434:087	444754	390476
RA-434:063D	445781	392529	RA-434:088	445312	391498
RA-434:063E	445852	392261	RA-434:090	447382	390872
RA-434:063F	445882	392377	RA-434:091A	444382	389547
RA-434:063G	445944	392272	RA-434:091B	444395	389531
RA-434:064A	455153	395977	RA-434:092	445912	394988
RA-434:064B	455189	395959	RA-434:093	447069	395512
RA-434:065	445892	392180	RA-434:094	446987	395377
RA-434:066	444696	389982	RA-434:095	447181	395294
RA-434:067	444593	388787	RA-434:096	456933	395659
RA-434:068A	446771	393279	RA-435:001	446014	394253
RA-434:068B	446738	393298	RA-435:002	445005	394618
RA-434:068C	446781	393304	RA-435:003	445015	394601
RA-434:068D	446839	393243	RA-435:004	445029	394540
RA-434:068F	446821	393252	RA-435:005	444947	394551
RA-434:068G	446804	393267	RA-435:006	445063	394598
RA-434:069A	446989	393219	RA-435:007	445066	394589
RA-434:069B	446998	393214	RA-435:008	445092	394580
RA-434:069C	446933	393151	RA-435:009	445031	394708
RA-434:070A	446455	394246	RA-435:010	445001	394703
RA-434:070B	446456	394238	RA-435:011	445925	394202
RA-434:071	445787	394943	RA-435:012	445424	394988
RA-434:072	446388	390259	RA-436:001A	444429	389748
RA-434:073	446383	390191	RA-436:001B	444436	389773
RA-434:074	445698	389318	RA-436:002	445234	389245
RA-434:075	447407	393099	RA-436:003	444987	389160
RA-434:076	445721	389384	RA-436:004	445240	389231
RA-434:077	445873	389464	RA-436:005	445209	389239
RA-434:078	445791	389337	RA-436:006A	444932	389233
RA-434:079	445937	389495	RA-436:006B	444868	389168
RA-434:080	445002	389031	RA-436:006C	444984	389282
RA-434:081	445194	389583	RA-436:006D	445128	389411
RA-434:082	445347	393857	RA-436:007A	445004	389265
RA-434:083A	445848	389399	RA-436:007B	445014	389274
RA-434:083B	445845	389408	RA-436:008A	445088	389292
RA-434:083C	445867	389419	RA-436:008B	445099	389302
RA-434:083D	445855	389408	RA-436:008C	445060	389309

RA-436:008D	445049	389312	RA-437:018	443845	389180
RA-436:008E	445069	389314	RA-437:019	444760	388007
RA-437:001	443684	389143	RA-437:020	444923	388905
RA-437:002	443701	389126	RA-437:021	443660	389114
RA-437:003A	444628	388535	RA-437:022A	443521	388668
RA-437:003B	444628	388516	RA-437:022B	443540	388617
RA-437:003C	444633	388567	RA-437:023	444866	388772
RA-437:003D	444499	388450	RA-437:024	443396	387754
RA-437:003E	444583	388514	RA-437:025	444877	388921
RA-437:003F	444571	388397	RA-437:026A	444963	388551
RA-437:003G	444568	388410	RA-437:026B	445006	388633
RA-437:003H	444572	388552	RA-437:027	443445	389013
RA-437:004	444910	388538	RA-437:028	444859	388757
RA-437:005	443585	388579	RA-437:029	444553	388405
RA-437:006A	444682	388947	RA-437:030	444936	388533
RA-437:006B	444574	388819	RA-437:031A	444349	387737
RA-437:006C	444353	388555	RA-437:031B	444318	387802
RA-437:007	444233	388745	RA-437:031C	444551	388360
RA-437:008A	443269	387863	RA-437:032	444561	388660
RA-437:008B	443252	387855	RA-437:033	444592	388866
RA-437:009	441424	387509	RA-438:001A	442859	393132
RA-437:011	444869	388786	RA-438:001A1	442859	393152
RA-437:012	443668	388935	RA-438:001A2	442865	393159
RA-437:013	444235	388466	RA-438:001B1	442992	393300
RA-437:014	444882	388736	RA-438:001B2	442981	393310
RA-437:015	443593	389100	RA-438:001C	442952	393306
RA-437:016A	443763	387835	RA-438:001D	442963	393187
RA-437:016B	443759	387895	RA-438:001E	442896	392933
RA-437:016C	443751	387909	RA-438:001F	442837	393048
RA-437:016D	443756	387885	RA-438:001G	442910	392942
RA-437:016E	443727	387878	RA-438:002	442885	393217
RA-437:016F	443734	387862	RA-438:003	444316	393953
RA-437:016G	443744	387843	RA-438:004	444093	393850
RA-437:016H	443751	387835	RA-438:005	443460	393589
RA-437:016I	443775	387838	RA-438:006	442978	393064
RA-437:016J	443779	387841	RA-438:007	442846	392867
RA-437:016K	443762	387857	RA-439:001	443976	391456
RA-437:016L	443752	387864	RA-439:002	443983	391456
RA-437:016M	443788	387867	RA-439:003	444162	391319
RA-437:016N	443802	387854	RA-439:004	443979	391527
RA-437:016O	443742	387915	RA-439:005A	443965	391545
RA-437:017	443820	389027	RA-439:005B	443958	391554

RA-439:006	443765	391676	RA-439:036	443422	391856
RA-439:007	443940	391782	RA-439:037A	443971	391482
RA-439:008	444193	391629	RA-439:037B	443988	391497
RA-439:009	443974	391398	RA-439:038	443971	391441
RA-439:010A	441192	391991	RA-439:039A	443054	392316
RA-439:010B	441219	391978	RA-439:039B	443043	392322
RA-439:011	444077	390982	RA-439:040	444199	391289
RA-439:012	443999	391709	RA-439:041	443890	391491
RA-439:013	443798	391376	RA-439:042	443972	390807
RA-439:014A	441223	391199	RA-439:043A	443670	391360
RA-439:014B	441232	391198	RA-439:043B	443660	391367
RA-439:014C	441245	391201	RA-439:043C	443659	391374
RA-439:014D	441261	391126	RA-439:043D	443631	391376
RA-439:014E	441247	391210	RA-439:044	443987	391442
RA-439:014F	441151	391147	RA-439:045	443143	392180
RA-439:014G	441223	391145	RA-439:046	444092	391989
RA-439:015	442951	391414	RA-439:047	443806	391745
RA-439:016	443751	391676	RA-439:048	440700	390287
RA-439:017	443949	391474	RA-439:050	444011	391599
RA-439:018	444212	391255	RA-439:051A	444024	391619
RA-439:019	443957	391511	RA-439:051B	444025	391612
RA-439:020	440761	390227	RA-439:052	444035	391534
RA-439:021	444189	392765	RA-439:053	444054	391617
RA-439:022A	444133	391829	RA-439:054	444087	391633
RA-439:022B	444134	391856	RA-439:055	444202	391556
RA-439:023	444074	391743	RA-439:056A	443764	391931
RA-439:024A	444127	391661	RA-439:056B	443817	391918
RA-439:024B	444120	391654	RA-439:057A	444044	391974
RA-439:024C	444104	391666	RA-439:057B	444161	391921
RA-439:025	443636	391861	RA-439:058	442946	391369
RA-439:026A	442392	390919	RA-439:059A	442270	390937
RA-439:026B	442411	390863	RA-439:059B	442263	390982
RA-439:027	442707	391089	RA-439:059C	442251	390939
RA-439:028	442603	391225	RA-439:060A	442934	391506
RA-439:029A	441000	390385	RA-439:060B	442568	391142
RA-439:029B	441002	390410	RA-439:061	443915	391526
RA-439:030	444070	391596	RA-439:062	442982	390813
RA-439:031	443910	392268	RA-439:063	444020	390811
RA-439:032	442978	391595	RA-439:064	440919	390417
RA-439:033	443029	391396	RA-439:065	443004	391421
RA-439:034	443995	391430	RA-439:066	443765	391304
RA-439:035	444199	391360	RA-440:001	443510	389843

RA-440:002	443476	389778	RA-440:039	440062	388294
RA-440:003	443492	389834	RA-440:040	440529	389883
RA-440:004	443546	389920	RA-440:041	443491	390601
RA-440:005	443437	389825	RA-440:042	443638	390097
RA-440:006	443633	389979	RA-440:043	443233	389956
RA-440:007A	442110	389171	RA-440:044	443200	389908
RA-440:008A	443433	389843	RA-440:045	443110	389436
RA-440:008B	443437	389848	RA-440:046A	443044	389577
RA-440:009	443769	389736	RA-440:046B	443060	389586
RA-440:011A	443453	389816	RA-440:047	443111	390108
RA-440:011B	443472	389814	RA-440:049A	440439	388130
RA-440:012	442462	388500	RA-440:049B	440413	388125
RA-440:013	442372	388536	RA-440:050	440099	389234
RA-440:014	442229	388743	RA-440:052	440901	388654
RA-440:015	442158	388894	RA-440:053	443531	389879
RA-440:016	441921	389001	RA-440:054A	443709	390589
RA-440:017	441511	388398	RA-440:054B	443518	390601
RA-440:018	441160	388141	RA-440:055	443565	389974
RA-440:019	441131	387695	RA-440:056	443562	389965
RA-440:019A	441464	387886	RA-440:057	440394	388147
RA-440:020A	440858	389262	RA-440:058	440441	388099
RA-440:020B	440861	389280	RA-440:059	442246	388642
RA-440:021	440689	388114	RA-440:060A	442263	388738
RA-440:022	440951	389787	RA-440:060B	442263	388730
RA-440:023	441699	389359	RA-440:061	442127	388788
RA-440:024	441058	389389	RA-440:062A	441486	389684
RA-440:025	440078	389120	RA-440:062B	441466	389703
RA-440:026	440085	389478	RA-440:062C	441459	389684
RA-440:027	440309	389778	RA-440:063	443836	390587
RA-440:028	440844	389963	RA-440:064	441248	389998
RA-440:029A	440413	389258	RA-440:065A	442184	388693
RA-440:029B	440424	389263	RA-440:065B	442189	388678
RA-440:030	441184	389928	RA-440:065C	442145	388693
RA-440:031A	442693	389744	RA-440:065D	442208	388707
RA-440:031B	442702	389747	RA-440:065E	442185	388686
RA-440:032	441326	389546	RA-440:066A	441440	388531
RA-440:033	443030	389871	RA-440:066B	441440	388517
RA-440:034	440755	388974	RA-440:067	441159	388553
RA-440:035	443511	389773	RA-441:001	443349	389854
RA-440:036	441527	388387	RA-442:001	443469	389601
RA-440:037	443500	389893	RA-442:002	443475	389569
RA-440:038	444026	390596	RA-442:003	443462	389589

RA-442:004	443441	389484	RA-443:015	440351	387466
RA-442:005	443436	389186	RA-443:016	440362	387482
RA-442:006	443614	389528	RA-443:017A	440415	387566
RA-442:007	443524	389571	RA-443:017B	440422	387548
RA-442:008	443413	389889	RA-443:018	440426	387654
RA-442:009	443389	389773	RA-443:019A	440349	387623
RA-442:010	443566	389451	RA-443:019B	440364	387631
RA-442:011	443473	389554	RA-443:020	440210	387471
RA-442:012	443483	389560	RA-443:021	440236	387070
RA-442:013	443460	389569	RA-443:022	439675	386981
RA-442:014	443392	389508	RA-443:024	440311	387512
RA-442:015	443535	389534	RA-443:025	439352	387447
RA-442:016	443617	389827	RA-443:026	439341	387443
RA-442:017	443175	389532	RA-443:027	439369	387435
RA-442:018	443176	389595	RA-443:028A	439303	387423
RA-442:019	443178	389705	RA-443:028B	439282	387438
RA-442:020	443431	389556	RA-443:029A	440420	387608
RA-442:021	443485	389761	RA-443:029B	440343	387663
RA-442:022	443367	389808	RA-443:030	438944	387664
RA-442:024	443496	389579	RA-443:031	440394	387437
RA-442:025	443351	389836	RA-443:032	439653	387832
RA-442:026	443438	389296	RA-443:033	440530	386885
RA-442:027	443363	389487	RA-443:034	439566	386526
RA-443:001A	440445	386737	RA-443:035	440100	385863
RA-443:001B	440504	386740	RA-443:036	440678	387379
RA-443:001C	440521	386732	RA-443:037	441121	387681
RA-443:001D	440432	386853	RA-443:039A	440136	387136
RA-443:002	440331	387500	RA-443:039B	440264	387078
RA-443:003	440328	387594	RA-443:040	439579	387966
RA-443:004	440223	387530	RA-443:041	440276	387630
RA-443:005	440372	387467	RA-443:042	440370	387801
RA-443:006	440481	387443	RA-443:043A	439035	387169
RA-443:007A	440656	385291	RA-443:043B	439289	388057
RA-443:007B	440659	385318	RA-443:044	439539	388063
RA-443:007C	440631	385286	RA-443:045A	438963	387920
RA-443:008	439896	384891	RA-443:045B	438960	387916
RA-443:009	438407	387675	RA-443:045C	438952	387910
RA-443:010	440380	387754	RA-443:045D	438958	387903
RA-443:011	438781	388193	RA-443:045E	438959	387897
RA-443:012	439076	388098	RA-443:045F	438960	387890
RA-443:013	439204	388135	RA-443:045G	438953	387887
RA-443:014	440425	385770	RA-443:045H	438949	387893

RA-443:045I	438945	387887	RA-444:024Ei	439052	391041
RA-443:045J	438969	387891	RA-444:024Eii	438742	390688
RA-443:046	438994	387876	RA-444:024F	438935	390929
RA-443:047	439015	387412	RA-444:025A	439515	388300
RA-443:048	440546	385908	RA-444:025B	439546	388321
RA-444:001	439431	389573	RA-444:026	438954	390895
RA-444:002	439505	389625	RA-444:027	438928	390764
RA-444:003	439511	389660	RA-444:028	439186	390897
RA-444:004	439337	389482	RA-444:029	439287	390598
RA-444:005	439311	389460	RA-444:030	438653	389769
RA-444:006	439285	388138	RA-444:031	439368	389973
RA-444:007	439074	388098	RA-444:032	439759	389933
RA-444:008	438884	388906	RA-444:033	438445	390051
RA-444:009	438896	388611	RA-444:034A	438105	390123
RA-444:010	439494	389682	RA-444:034B	438315	389607
RA-444:011A	439466	389580	RA-444:035	438394	389492
RA-444:011B	439515	389614	RA-444:036	438655	388503
RA-444:012	439469	389565	RA-444:037	439448	389554
RA-444:013	439474	389570	RA-444:038	439447	389990
RA-444:014A	440034	388767	RA-444:039	440049	388924
RA-444:014B	440029	388757	RA-444:040	438840	390212
RA-444:014C	439991	388837	RA-461:001A	442834	382884
RA-444:015	439794	388837	RA-461:001B	442888	382919
RA-444:016	439572	388554	RA-461:001C	442812	382978
RA-444:017	439533	388486	RA-461:002A	443469	383070
RA-444:018	439394	389243	RA-461:002B	443447	383065
RA-444:019A	439112	389243	RA-461:002C	443439	383070
RA-444:019B	439119	389222	RA-461:003	443216	382557
RA-444:019C	439110	389205	RA-461:004	443218	382396
RA-444:019D	439098	389187	RA-461:005	443191	382376
RA-444:020A	437991	390357	RA-461:008	443158	382523
RA-444:020B	437929	390304	RA-461:008A	442708	382492
RA-444:021A	438010	390337	RA-461:008B	442694	382468
RA-444:021B	437951	390299	RA-461:008C	442684	382466
RA-444:022A	438167	390577	RA-461:009	442648	382445
RA-444:022B	438185	390586	RA-461:010	441775	383403
RA-444:023A	438536	390440	RA-461:011A	442972	382997
RA-444:023B	438545	390431	RA-461:011B	442857	383142
RA-444:024A	438797	391002	RA-461:011C	442835	383170
RA-444:024B	438815	391025	RA-461:011D	442737	383266
RA-444:024C	438871	390978	RA-461:011E	442591	383418
RA-444:024D	438750	390986	RA-461:011F	442250	383424

RA-461:011G	442798	383248
RA-461:012	443214	382542
RA-461:013A	442298	382095
RA-461:013B	442442	381908
RA-461:014	442807	383230
RA-461:016	443251	382297
RA-461:017	443115	382525
RA-461:018	443028	382502
RA-461:019	443196	382607
RA-461:020	442940	382691
RA-461:021A	442610	382279
RA-461:021B	442477	382266
RA-461:022	443032	382849
RA-461:023	442725	382498
RA-461:024	443081	382857
RA-461:025	442429	381916
RA-461:026	443362	383021
RA-461:027	444761	383680
RA-461:028	444594	383396
RA-461:029	443491	383163
RA-461:030	443992	384172
RA-461:033	442328	382022
RA-461:034	443219	382594
RA-463:001A	447462	389384
RA-463:001B	447405	389362
RA-463:001C	447411	389419
RA-463:001D	447397	389474
RA-463:001E	447562	389427
RA-463:001F	447533	389407
RA-463:001G	447613	389331
RA-463:002	447495	389376
RA-463:003	447423	389169
RA-463:005	447675	388905
RA-463:006	447220	390180
RA-463:007	446005	389270
RA-463:008	446193	389416
RA-463:009	449030	391286
RA-463:010	449192	388222
RA-463:012	447235	390149
RA-463:013	446772	389484
RA-463:014	449850	392031
RA-463:015	446010	389302

RA-463:016	449447	388804
RA-463:017	445831	389212
RA-463:018	446040	389310
RA-463:019A	446672	386360
RA-463:019B	446652	386417
RA-463:019C	446658	386410
RA-463:020	447790	390002
RA-463:021	450071	390362
RA-463:022	450165	390524
RA-463:023	448579	391070
RA-463:024	447558	390395
RA-463:026	446948	389007
RA-463:027	445817	389066
RA-463:028A	446585	389615
RA-463:028B	446566	389600
RA-463:029	446028	389340
RA-463:030	446055	389315
RA-463:031	446023	389330
RA-463:032	445979	389348
RA-463:033	445998	389319
RA-463:034	446186	389385
RA-463:035	445986	389324
RA-463:037	446011	389303
RA-463:038	450162	390570
RA-463:039A	448254	387755
RA-463:039B	448242	387775
RA-463:040	445993	389342
RA-466:001	450428	388055
RA-466:002	450448	388043
RA-466:003	450451	388252
RA-466:004	450345	387885
RA-466:005A	447730	384979
RA-466:005B	447720	384984
RA-466:005C	447717	384867
RA-466:005D	447709	384935
RA-466:005E	447728	384919
RA-466:005F	447728	384946
RA-466:005G	447776	384958
RA-466:005H	447799	384954
RA-466:006A	447827	386608
RA-466:006B	447777	386608
RA-466:006C	447773	386630

RA-466:006D	447750	386652
RA-466:006E	447811	386670
RA-466:006F	447857	386692
RA-466:006G	447885	386689
RA-466:006H	447898	386648
RA-466:006I	447885	386624
RA-466:006J	447866	386612
RA-466:007	450008	388134
RA-466:008	450389	388034
RA-466:009	450472	388050
RA-466:010	450395	388017
RA-466:011	450360	387960
RA-466:012	450442	388012
RA-466:013	450557	387833
RA-466:014	451339	387705
RA-466:015A	449358	388066
RA-466:015B	449316	388053
RA-466:018	449381	388406
RA-466:019	449557	388433
RA-466:020	450713	388751
RA-466:021A	450781	388766
RA-466:021B	450768	388605
RA-466:022A	450842	388642
RA-466:022B	450805	388590
RA-466:023	451348	387992
RA-466:024	451289	387923
RA-466:025	450985	388726
RA-466:026	452042	387605
RA-466:027	451324	386101
RA-466:028	451053	385794
RA-466:029	451143	385664
RA-466:030	450522	385431
RA-466:031	451274	386210
RA-466:032	449085	386523
RA-466:033	450789	388389
RA-466:034A	447780	386310
RA-466:034B	447778	386316
RA-466:035	447865	384800
RA-466:036A	447377	386487
RA-466:036B	447376	386479
RA-466:036C	447352	386509
RA-466:037A	447790	384991

RA-466:037B	447716	385039
RA-466:037C	447687	385030
RA-466:038	447923	384990
RA-466:039	447905	384733
RA-466:040	447907	384730
RA-466:041	447479	384523
RA-466:042	450858	388316
RA-466:043	447875	384967
RA-466:044	450513	388510
RA-466:045	450859	388468
RA-466:046	450496	388583
RA-466:047	450404	388025
RA-466:048A	450294	388181
RA-466:048B	450217	388120
RA-466:048C	450137	388111
RA-466:049	450284	388188
RA-466:050	450458	388075
RA-466:051	450923	388072
RA-466:052A	451267	386063
RA-466:052B	451250	386051
RA-466:053	451597	387401
RA-466:054	447698	384982
RA-466:055	450444	388056
RA-466:056	450812	389486
RA-466:057A	451844	391206
RA-466:057B	451705	391078
RA-466:057C	451578	391071
RA-466:058	452063	387197
RA-466:059	452107	387133
RA-466:060	449286	388155
RA-466:061	447751	386443
RA-466:062	450592	390628
RA-466:063	450443	388355
RA-466:064A	450242	389432
RA-466:064B	450245	389453
RA-466:064C	450259	389450
RA-466:064D	450268	389481
RA-466:065	447488	384536
RA-466:066	450484	389581
RA-466:067	447558	384922
RA-466:068	450640	389537
RA-466:069	451297	388036

RA-466:070A	451595	386723
RA-466:070B	451573	386718
RA-466:071A	451824	387123
RA-466:071B	451757	387179
RA-466:071C	451592	387538
RA-466:072	450405	387919
RA-466:073	448927	388079
RA-466:074	451841	387008
RA-466:075	451670	386792
RA-467:001	451046	388151
RA-467:002	450966	388214
RA-467:003	450906	388223
RA-467:004	450991	388031
RA-467:005A	451106	387925
RA-467:005B	451157	387783
RA-467:006	451099	388153
RA-467:007	451138	388024
RA-467:008	451200	388175
RA-467:009	451193	388128
RA-467:010	451041	388209
RA-467:011A	451167	388079
RA-467:011D	451097	388190
RA-467:011E	450935	388123
RA-467:012	451033	388137
RA-467:013A	451022	388199
RA-467:013B	451043	388196
RA-468:001	453623	389578
RA-468:002	453658	389588
RA-468:003	453279	389513
RA-468:004	453299	389517
RA-468:005	453278	389614
RA-468:006	453346	389585
RA-468:007	453339	389402
RA-468:008	453385	389399
RA-468:009	453127	389365
RA-468:010	452463	387721
RA-468:011	452957	389442
RA-468:012	453510	389261
RA-468:013A	452550	388285
RA-468:013B	452493	388228
RA-468:014A	451704	389267
RA-468:014B	451689	389259

RA-468:014C	451675	389250
RA-468:014D	451713	389263
RA-468:015	453748	391073
RA-468:016	453468	389544
RA-468:017	453418	389511
RA-468:018	452606	388307
RA-468:019	453271	389563
RA-468:020	453511	389753
RA-468:021	453290	389143
RA-468:022	453304	389150
RA-468:023	453060	389330
RA-468:024	452669	388956
RA-468:025	452622	388301
RA-468:026	452337	387847
RA-468:027	453332	389899
RA-468:028	452225	389697
RA-468:029	453184	389632
RA-468:030	453320	389650
RA-468:031	453007	389148
RA-468:032	453329	389668
RA-468:035	453845	390546
RA-468:036	453732	389522
RA-468:037A	452835	388147
RA-468:037B	452864	388132
RA-468:038	453283	388691
RA-468:039	453343	388832
RA-468:040	452454	387707
RA-468:041	452477	387966
RA-468:042A	454695	389752
RA-468:042B	454711	389743
RA-468:043	453657	389547
RA-468:044	453300	389503
RA-468:045	452551	388123
RA-468:046	452933	389396
RA-468:047	453415	389155
RA-468:048	452745	388528
RA-468:049	454777	389723
RA-468:050	451332	388349
RA-468:051	452679	390875
RA-468:052	453374	389378
RA-468:053A	454492	388876
RA-468:053B	454480	388893

RA-468:054	453579	389501
RA-468:055	452634	388317
RA-468:056	455702	390538
RA-468:057	452824	389351
RA-468:058	456504	392705
RA-468:059	453284	389528
RA-468:060	456496	392853
RA-468:061	453438	389501
RA-468:062	453538	389616
RA-468:063A	453551	389272
RA-468:063B	453556	389275
RA-468:063C	453547	389282
RA-468:064A	452967	389099
RA-468:064B	452945	389140
RA-468:065	453820	389548
RA-468:066	453207	391268
RA-468:067	452468	387951
RA-468:068	452537	391424
RA-468:069	455644	390254
RA-468:070	455653	390331
RA-468:071	452969	390249
RA-468:072	453425	389514
RA-468:073	452538	391239
RA-469:022A	451728	391552
RA-469:022B	451647	391513
RA-469:022C	451627	391521
RA-469:022D	451614	391483
RA-469:023A	450020	392360
RA-469:023B	449992	392373
RA-469:023C	449994	392359
RA-470:001A	449555	393223
RA-470:001B	449634	393228
RA-470:001C	449683	393300
RA-470:001D	449743	393287
RA-470:001E	449766	393300
RA-470:001F	449678	393354
RA-470:001G	449572	393369
RA-470:001H	449557	393350
RA-470:001I	449456	393291
RA-470:001J	449440	393275
RA-470:001K	449550	393129
RA-470:002	449568	393200

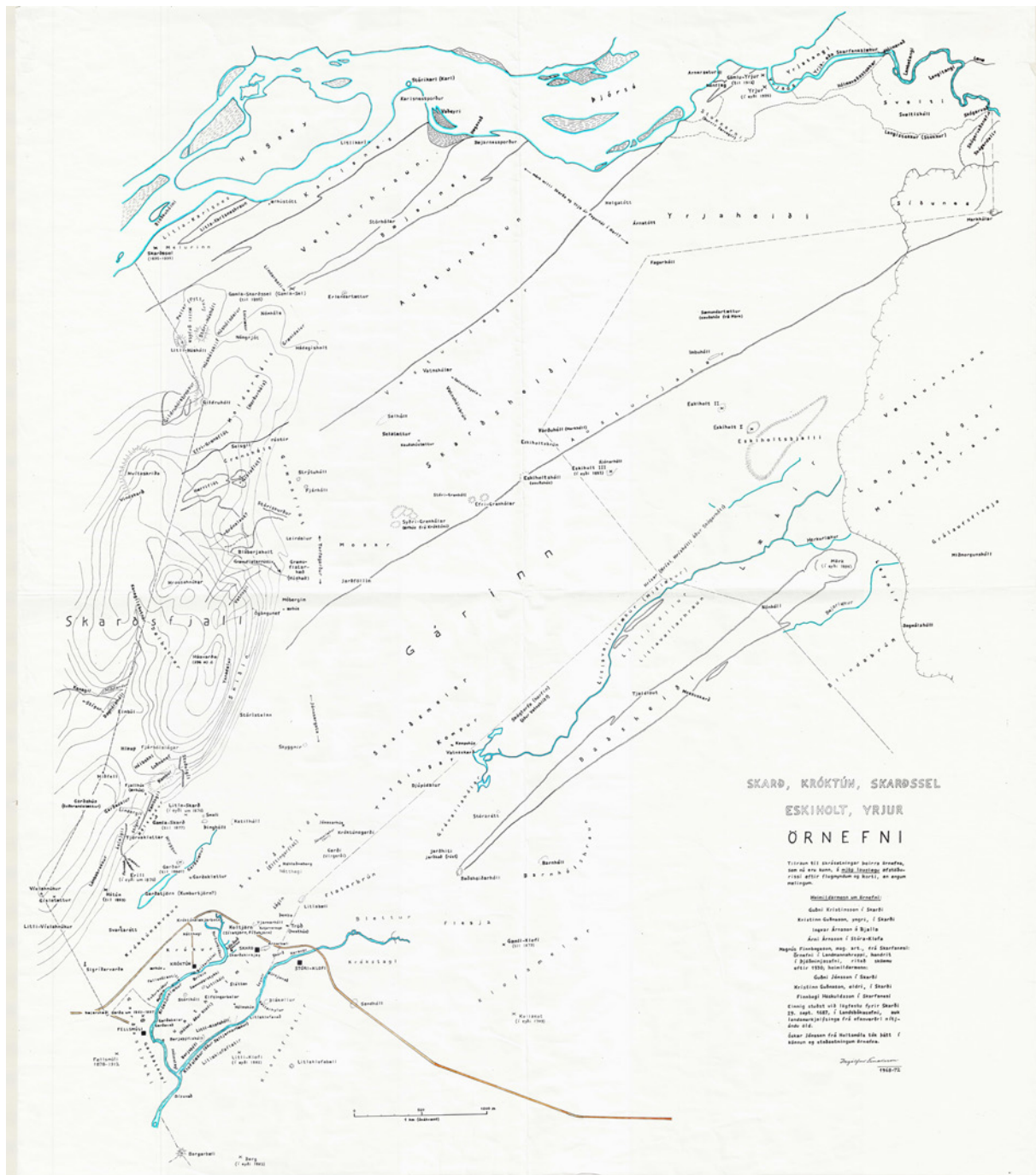
RA-470:003A	448572	392932
RA-470:003B	448602	392932
RA-470:003C	448568	392959
RA-470:003D 1	448588	392960
RA-470:003D 2	448583	392949
RA-470:004A	447941	392717
RA-470:004B	447970	392740
RA-470:004C	447975	392773
RA-470:004D	448011	392823
RA-470:004E	447990	392826
RA-470:004F	447990	392852
RA-470:004G	447973	392863
RA-470:004H	447963	392873
RA-470:004I	447898	392775
RA-470:004J	447921	392736
RA-470:004K	447899	392657
RA-470:004L	447967	392679
RA-470:004M	447984	392703
RA-470:004N	447971	392717
RA-470:005	449239	394084
RA-470:006A	450697	394322
RA-470:006B	450731	394475
RA-470:007	449332	393333
RA-470:008A	450545	394118
RA-470:008B	450534	394129
RA-471:001A	452692	395830
RA-471:001B	452621	395815
RA-471:001C	452631	395796
RA-471:001D	452645	395841
RA-471:001E	452700	395863
RA-471:001F	452720	395859
RA-471:001G	452734	395823
RA-471:001H	452718	395804
RA-471:002	452034	395850
RA-471:004	452144	395402
RA-471:006A	452290	395762
RA-471:006B	452225	395780
RA-471:007	452227	395768
RA-471:008	452161	395830
RA-471:009	452108	395917
RA-471:010	452093	395941
RA-471:011	452067	395943

RA-471:012A	454200	395895	RA-472:030	455978	396879
RA-471:012B	454225	395875	RA-472:036A	451812	395877
RA-472:001	453371	396399	RA-472:036B	451963	396088
RA-472:002	453364	396374	RA-472:036C	451861	395769
RA-472:003A	453351	397072	RA-472:037	454244	398878
RA-472:003B	453280	397115	RA-472:038	453575	398641
RA-472:003C	453318	397149	RA-472:039	451969	395916
RA-472:003D	453376	397198	RA-472:040	451915	395846
RA-472:003E	453386	397132	RA-472:041	451940	395905
RA-472:003F	453464	397206	RA-472:042	454464	396972
RA-472:003G	453365	397045	RA-681:001A	450149	390464
RA-472:003H	453351	397047	RA-681:001B	450136	390448
RA-472:003I	453343	397155	RA-681:002	443344	387756
RA-472:004	451947	395924	RA-681:003	452811	390207
RA-472:005	451909	395946	RA-681:004	446241	392267
RA-472:006	451874	395910	RA-681:005	451087	388310
RA-472:007	451876	395827	RA-681:006	444681	388280
RA-472:008	451981	395967	RA-681:007A	452628	395043
RA-472:009	451965	395983	RA-681:007B	452644	394946
RA-472:010	451883	396008	RA-681:007C	452668	394871
RA-472:014A	451439	396412	RA-681:007D	452687	394769
RA-472:014B	451443	396432	RA-681:007E	452750	394572
RA-472:014C	451453	396443	RA-681:007F	452797	394410
RA-472:014D	451441	396442	RA-681:007G	453360	391257
RA-472:015	453567	398675	RA-681:007H	453373	391159
RA-472:016	451954	395823	RA-681:008	451320	389637
RA-472:017	451994	396021	RA-681:009	450859	388660
RA-472:018	451896	396018	RA-681:010	451588	387586
RA-472:019	451949	396010	RA-681:011A	438204	389883
RA-472:020	454712	396672	RA-681:011B	439653	389655
RA-472:021	451699	395636	RA-681:011C	440507	389393
RA-472:022A	451433	396236	RA-681:011D	440820	389368
RA-472:022B	451271	396438	RA-681:012	438692	388672
RA-472:022C	451600	396016	RA-681:013	439901	388895
RA-472:022D	451077	396672	RA-681:014A	438973	387826
RA-472:023	451888	395790	RA-681:014B	439703	387680
RA-472:024	450661	397090	RA-681:015	439854	387374
RA-472:025	453423	398128	RA-681:016A	440715	387425
RA-472:026	451902	395801	RA-681:016B	440853	387428
RA-472:027	452839	396729	RA-681:017	440201	389130
RA-472:028	453302	396987	RA-681:018	449969	388130
RA-472:029	453423	396391	RA-681:019	444566	393606

RA-681:020A	450853	395627
RA-681:020B	451382	395661
RA-681:020C	448687	395133
RA-681:020D	448078	395244
RA-681:020E	447217	395359
RA-681:021A	445229	394518
RA-681:021B	447534	393455
RA-681:022A	450467	395668
RA-681:022B	450355	393460
RA-681:023	445183	394499
RA-681:024	450672	395096
RA-681:025	441187	391005
RA-681:026A	446916	393158
RA-681:026B	447160	393675
RA-681:027A	444651	388563
RA-681:027B	444603	388496
RA-681:028	441876	389404
RA-681:029	442725	390120
RA-681:030A	443024	390791
RA-681:030B	440907	389860
RA-681:031	443417	383120
RA-681:031A	443414	383157
RA-681:031B	443422	383227
RA-681:031C	443425	383254
RA-681:031D	443436	383329
RA-681:031E	443431	383357
RA-681:031F	443435	383397
RA-681:031G	443430	383430
RA-681:031H	443427	383445
RA-681:031I	443424	383465
RA-681:031J	443352	383034
RA-681:031K	443321	383015
RA-681:032A	448411	388047
RA-681:032B	448173	388090
RA-681:032C	448087	388142
RA-681:032D	447957	388181
RA-681:032E	447862	388207
RA-681:032F	447757	388237
RA-681:032G	447695	388251
RA-681:032H	447710	388281
RA-681:032I	447620	388284
RA-681:033	451778	386939

RA-681:034	447575	386928
RA-681:035	439261	386776
RA-681:036	439792	388178

1 Birt með góðfúslegu leyfi Örnefnasafns Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum og Mariu Eggertsdóttur, ekkju Ingólfs Einarssonar.

Mjög lauslegt riss, eftir flugmynd og korti, en engum málningum.

Heimildarmann um Ársafel:

© 2006 The Authors
Journal compilation © 2006 Blackwell Publishing Ltd

Ólafur Árnason, bóndi í Stóra-Kl.

Árni Árnason, bóndi í Stóra-Klefa.
 Dagbjartur Hannesson, bóndi í Þúfu.
 Guðbrandur Guðjónsson, múrari; á Fellsmúla 1910-1926.

Guðmundur Árnason, hreppstjóri í Múla:
Uppblástur og eyðing býla í Land-
sveit, ritgerð í „Sandgræðslan“,
minningarriti um 50 ára starf Sand-
græðslu Íslands, 1958.

Ingvar Árnason, bóndi á Bjalla.

Regierungsmuseum
1949

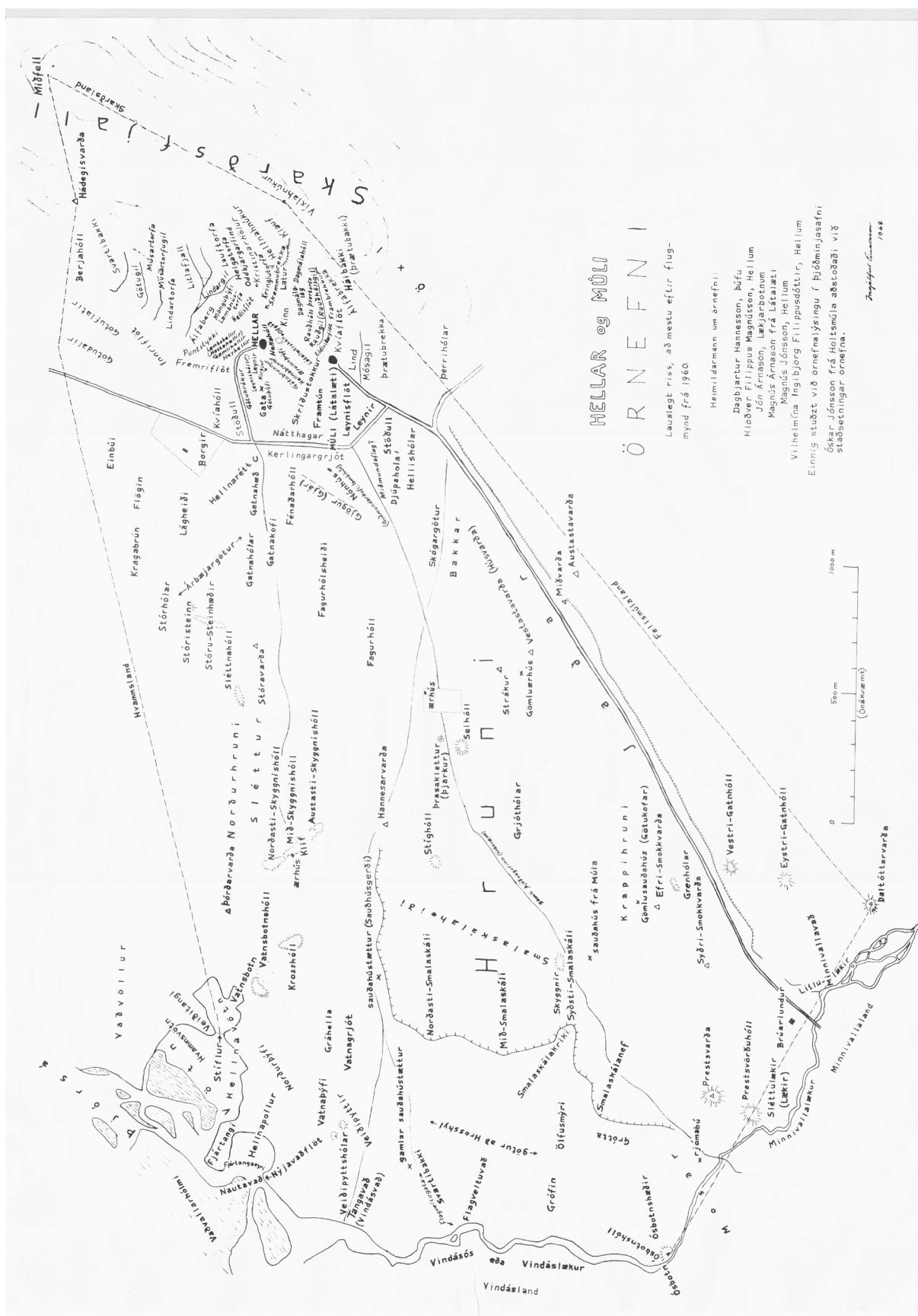

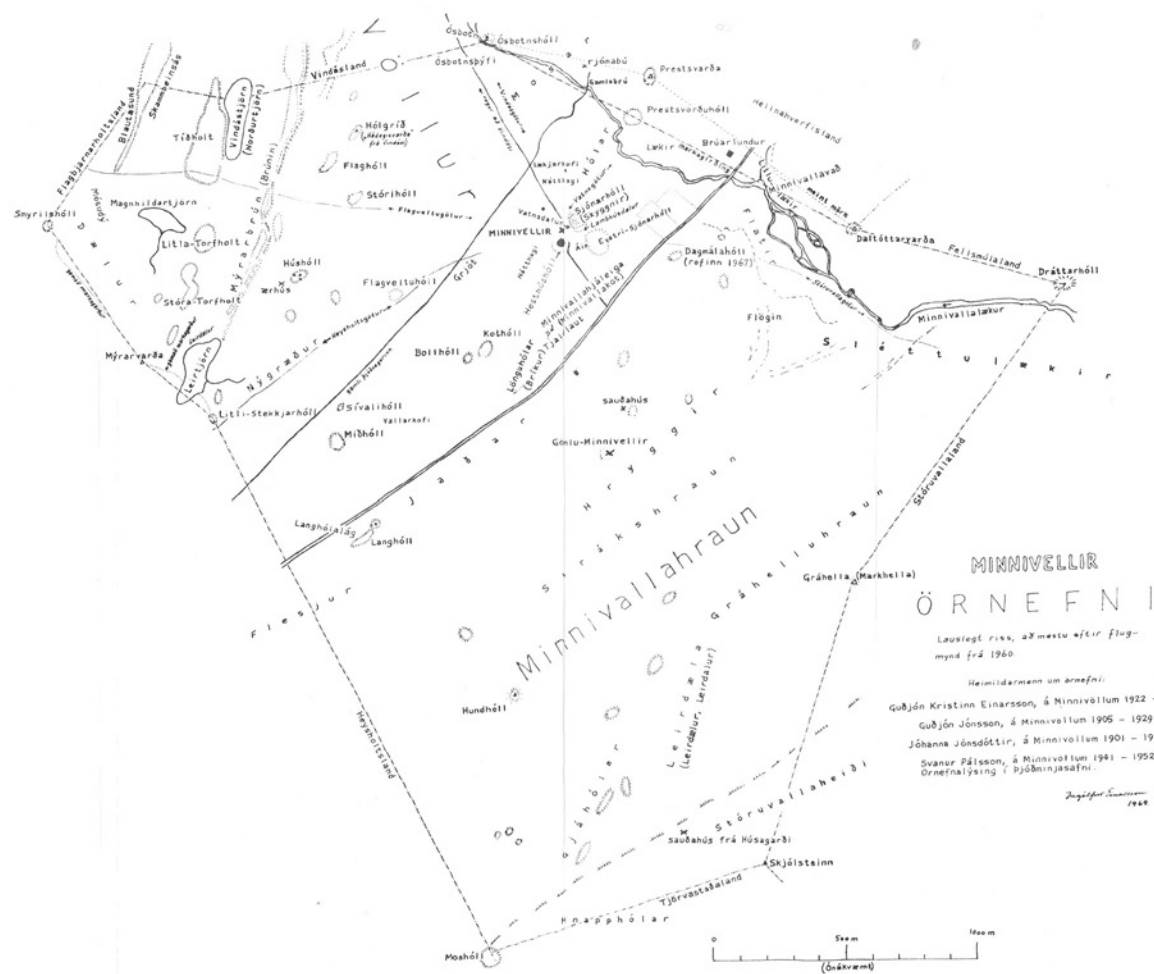
* Hólakot (7 eyði 1691)

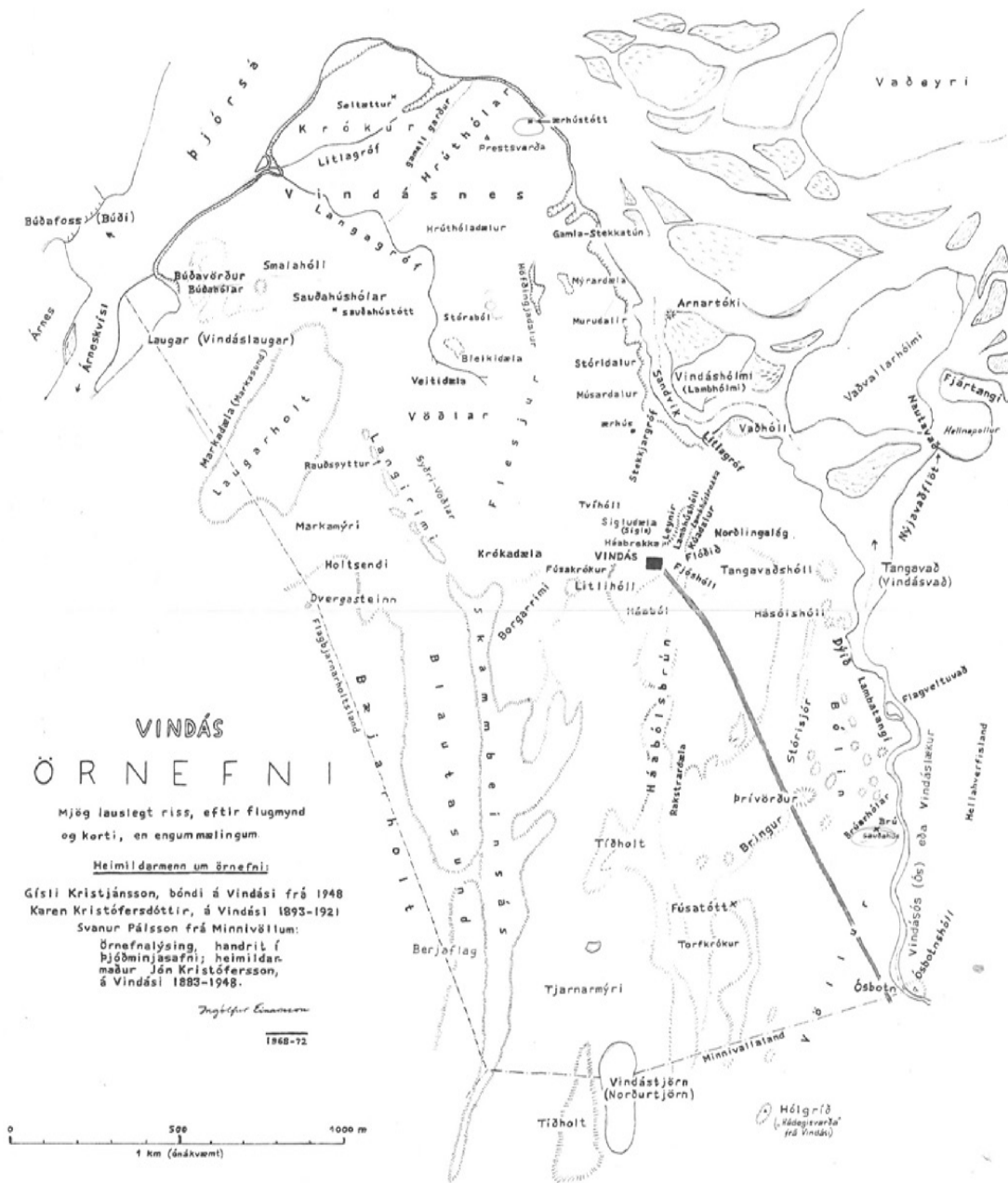
Angedaphnoides linearis
1969

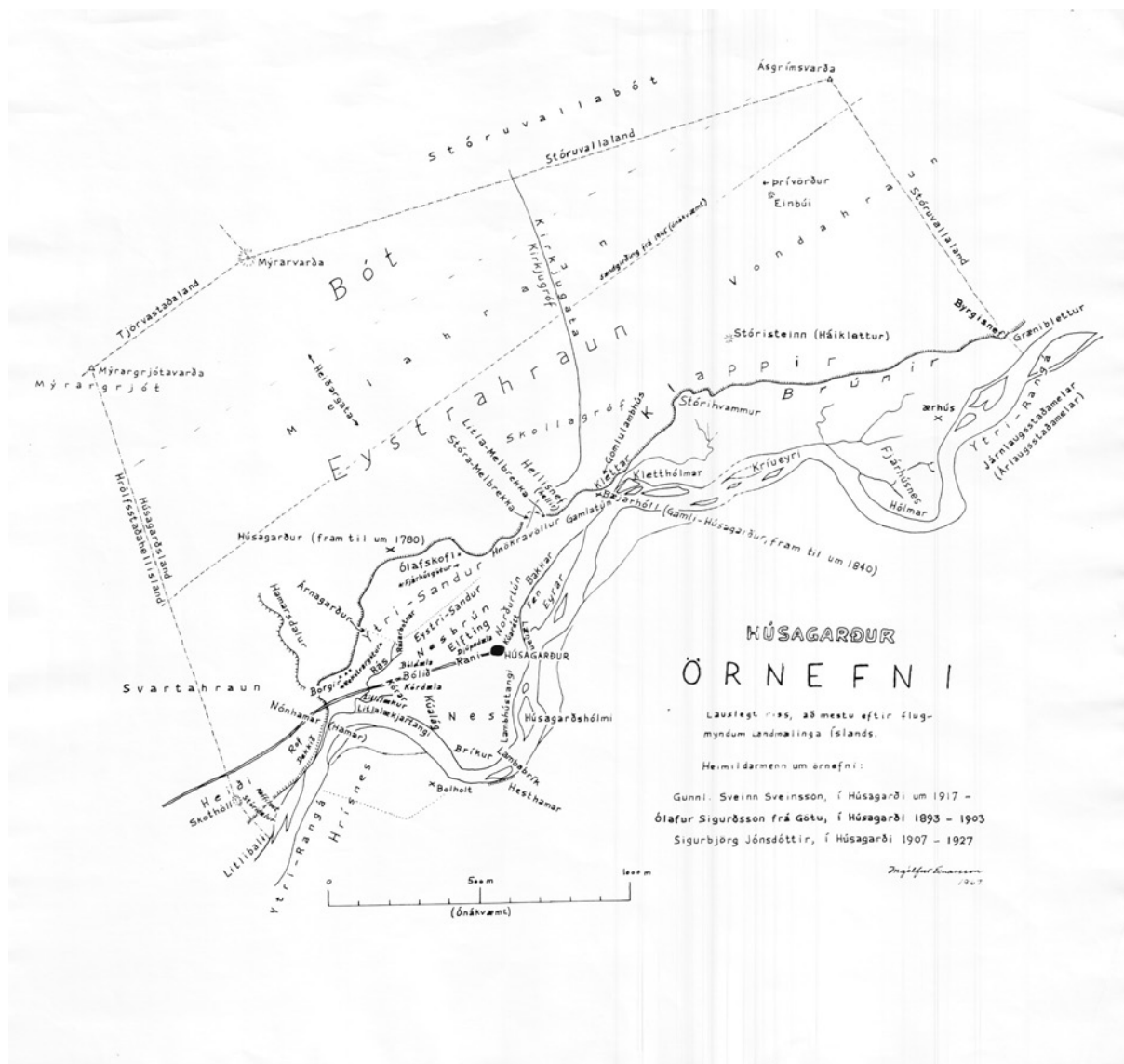
Angedaphnoides linearis
1969

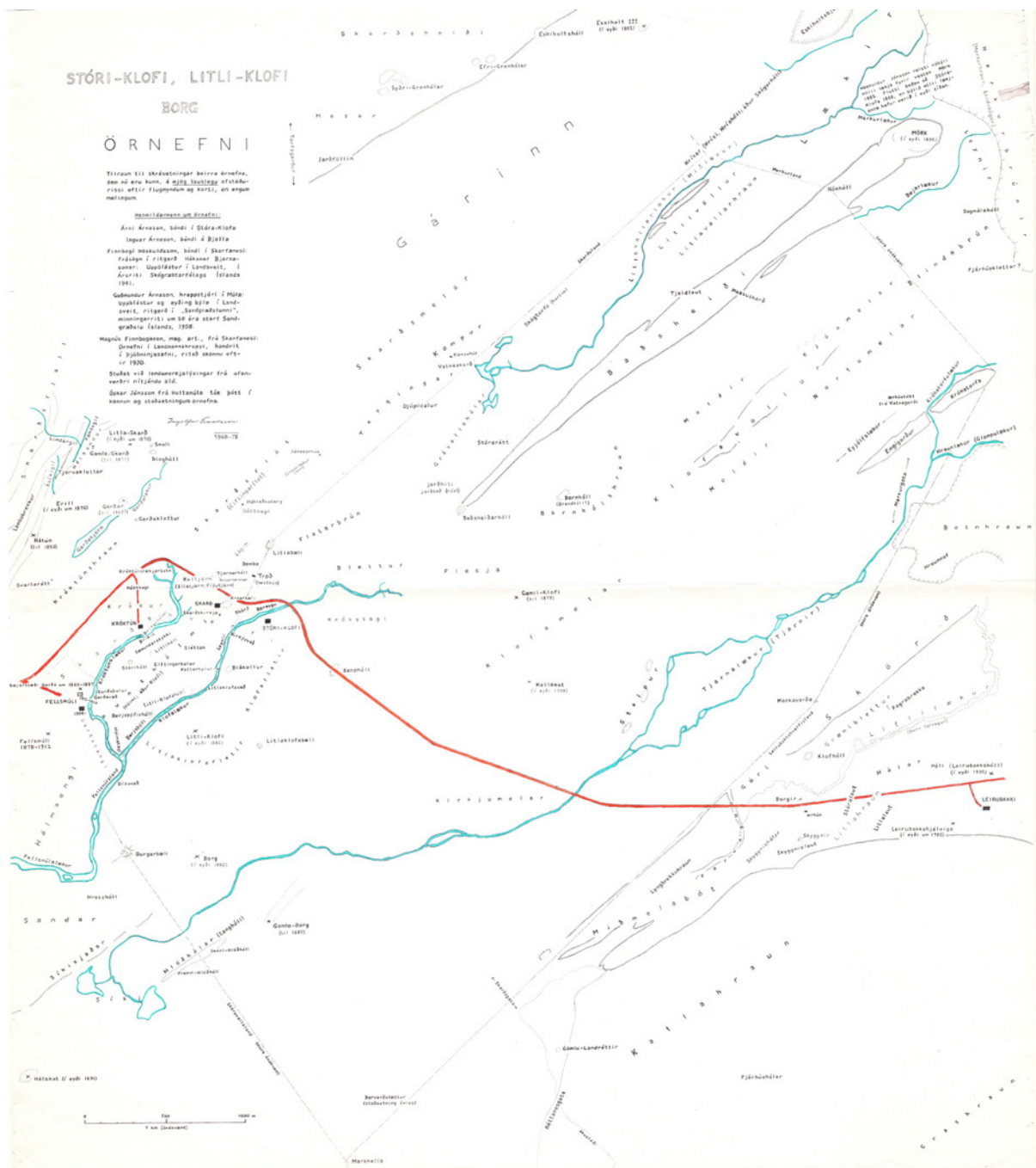

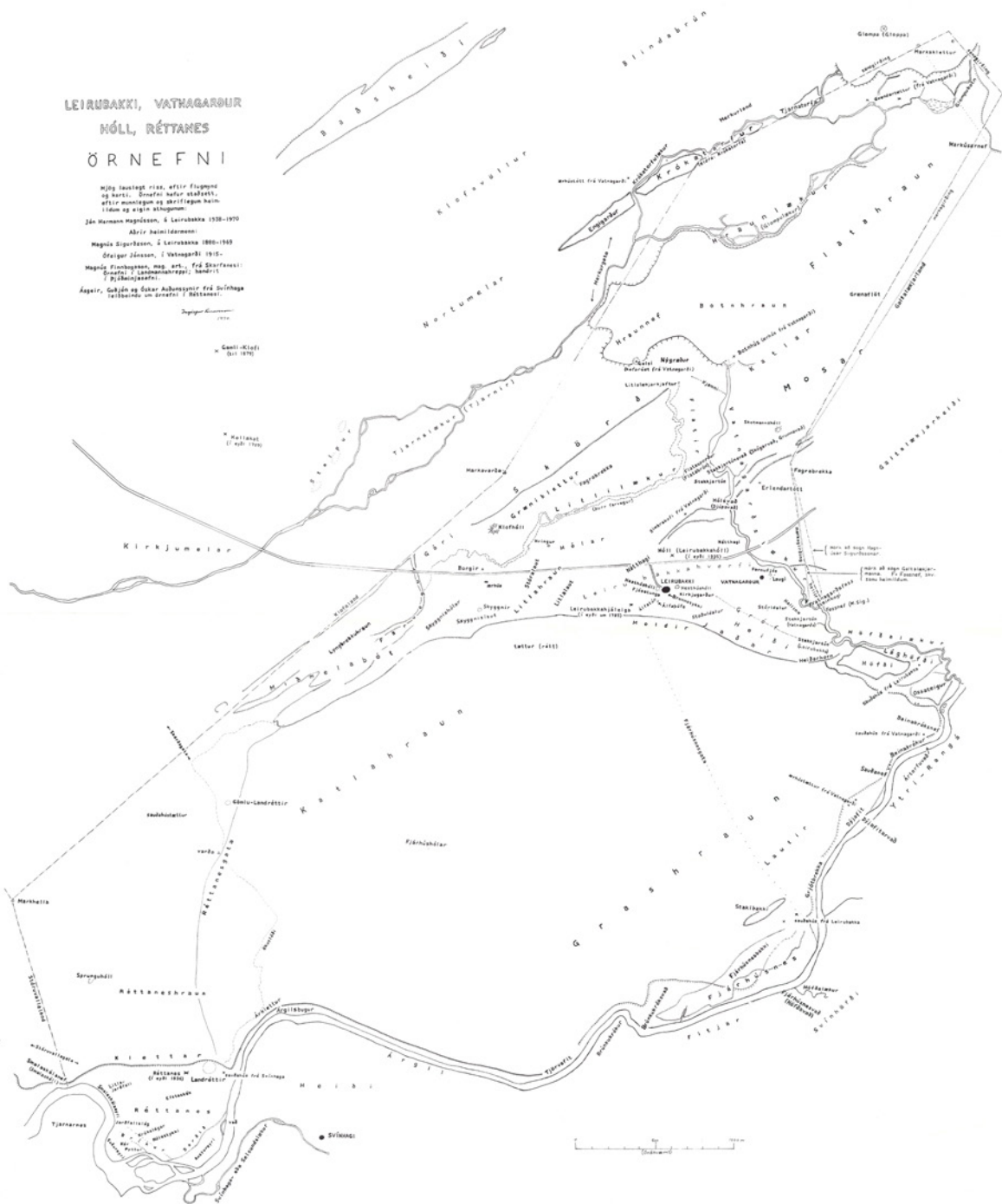

LEIRUBAKKI, VATHAGARÐUR HÖLL, RÉTTANES ÖRNEFNI

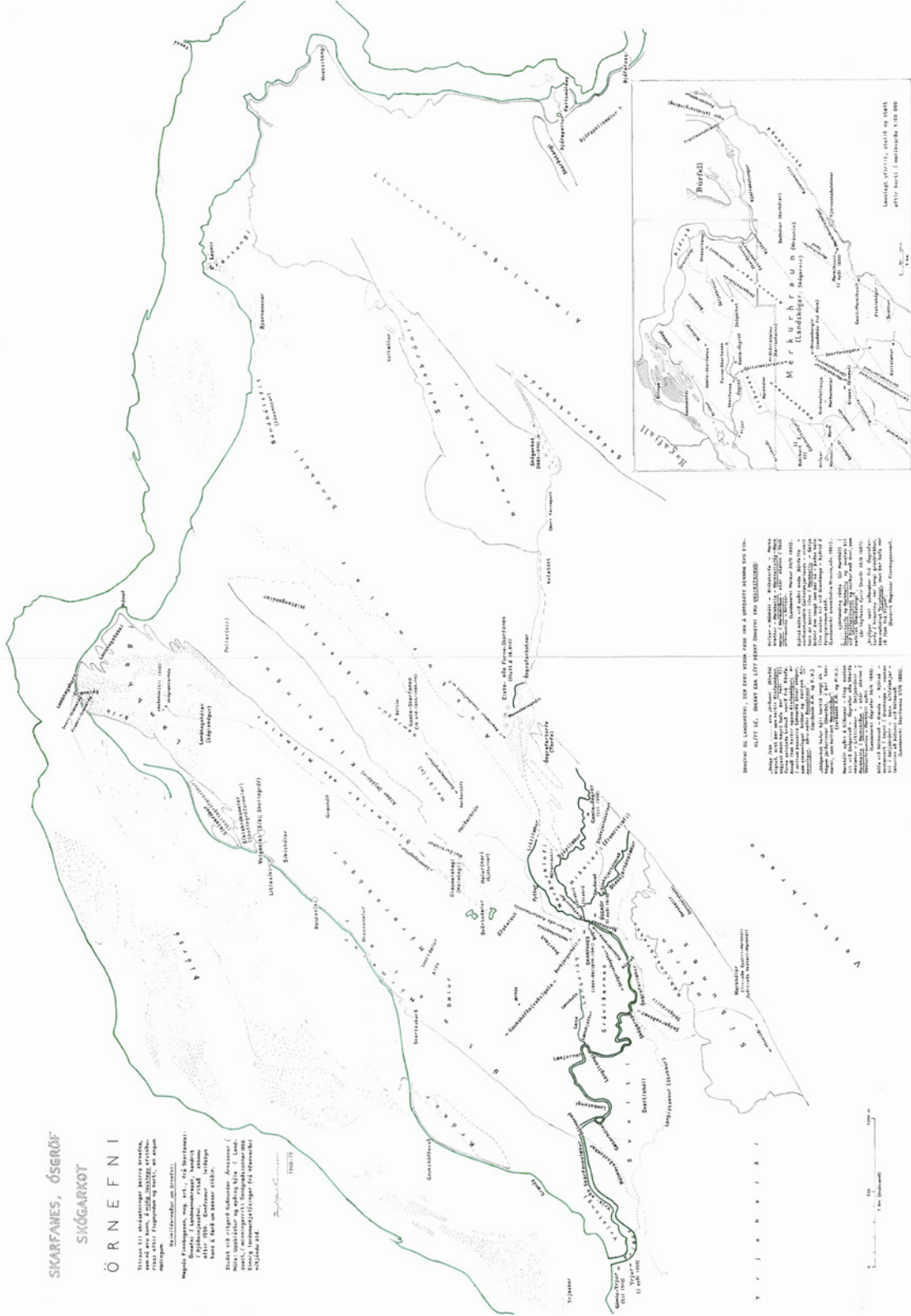
Myja lauslegt rísa, eftir flögnum
og korti. Örnefni hefur staðfest,
eftir minningum og skriflegum heim-
ildum og eigin skýgnum.
Jón Hermann Magnússon, 4. leirubakki 1938-1970
Alfríður Jónsson:
Magnús Sigmundsson, 4. leirubakki 1880-1969
Ólafur Jónsson, 1. Vatnagarði 1915-
Magnús Sigmundsson, mag. art., frá Skólafarasi:
Sveinur, 1. Vatnagarði, hendi 1915
Jón Sigmundsson:
Ágúst, Guðjón og Ólafur Ágústssonir frá Svínthaga
leirubakki um leirubakki 1. Vatnagarði.
Sveinur Sigmundsson
1974

SKARFANES, ÓSGRÖF SKÚGARKOT

ÖRNEFNI

Örnefnið er nafn á staðnum sem er ákveðið af nafni staðsins og af nafni eignaðs lands. Örnefnið er nafn á staðnum sem er ákveðið af nafni staðsins og af nafni eignaðs lands. Örnefnið er nafn á staðnum sem er ákveðið af nafni staðsins og af nafni eignaðs lands.

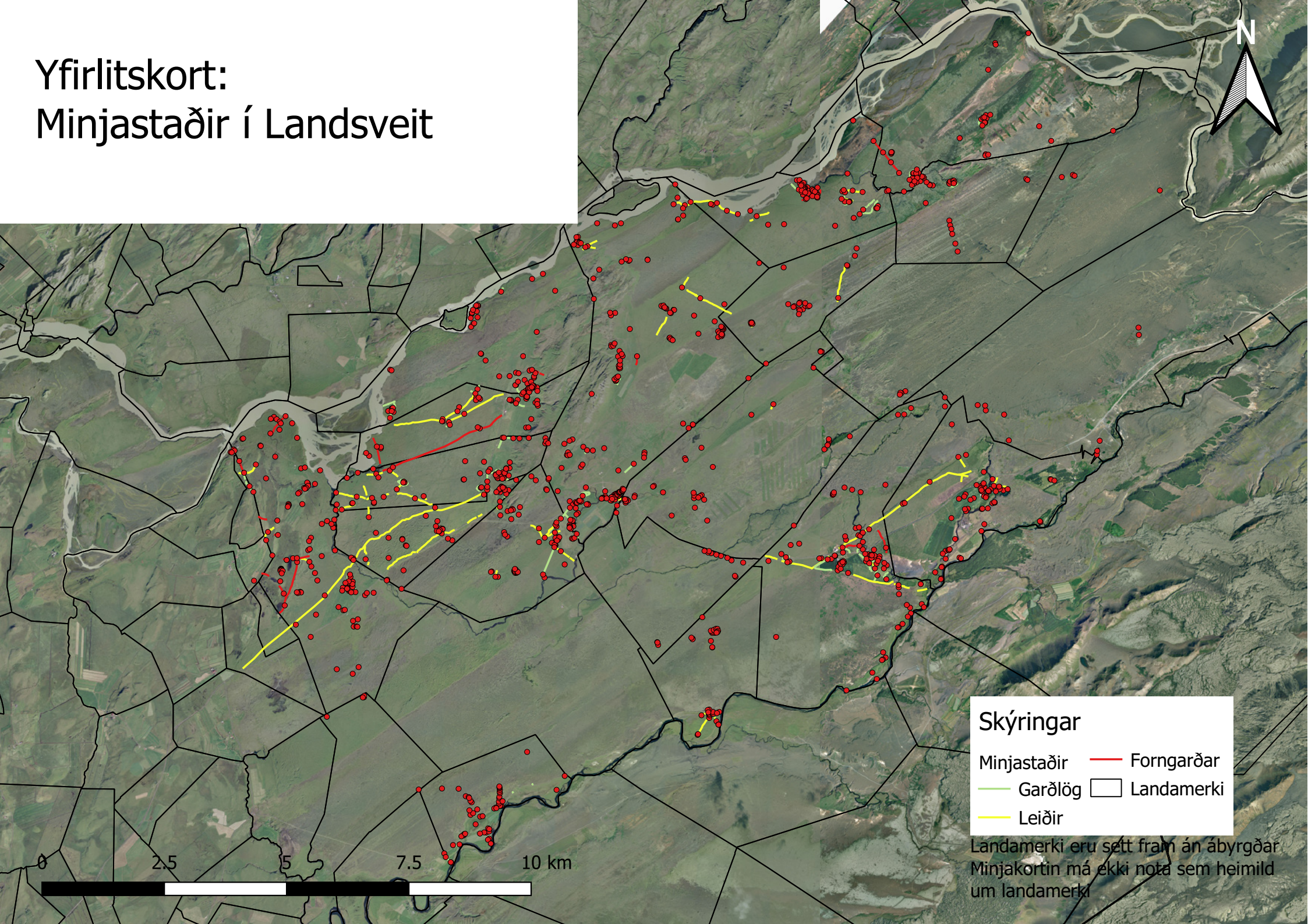

Þessi og Landspítali, sem er einn af þeim sem hafa áhrif á heilbrigði Íslendinga. Þessi og Landspítali, sem er einn af þeim sem hafa áhrif á heilbrigði Íslendinga. Þessi og Landspítali, sem er einn af þeim sem hafa áhrif á heilbrigði Íslendinga.

Viðauki III: Minjakort

Við kortagerð voru notaðar loftmyndir frá Loftmyndum ehf. sem sveitarfélagið lagði til.

Yfirlitskort: Minjastaðir í Landsveit

Minjakort: Irjar - heimatún

433027A

433027B

433035

433025B

433029

433031

433037

433033

433039

433001

433013C

433017B

433017A

433017C

433021

433019

433025A

433025C

433023

433041

433015

433020

433022A

433013B

433024

433028

433018

433003

433012

433026

433016

433002

433013A

433014

433022B

433030

433036

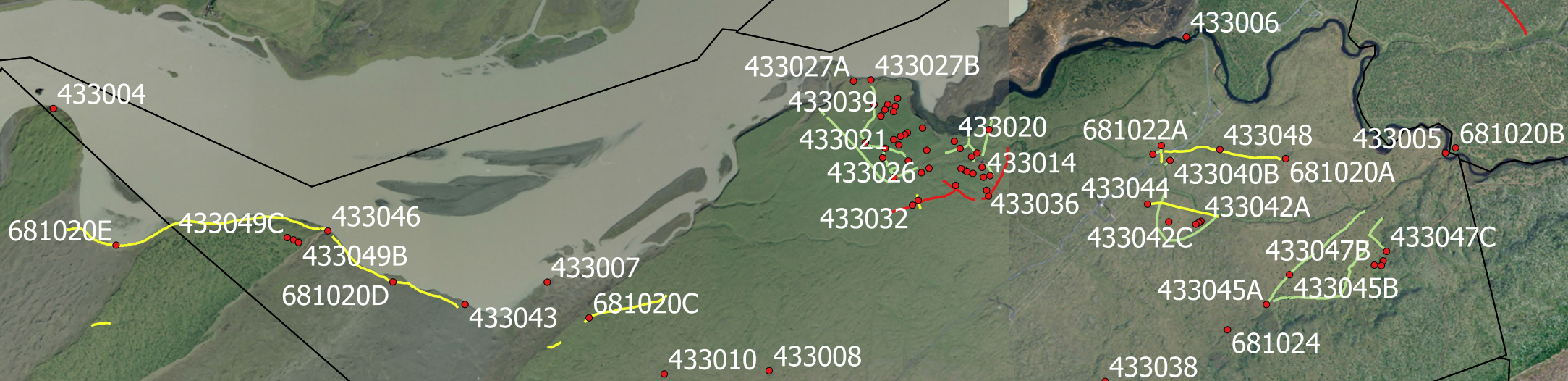
433011

433034

433032

0 50 100 150 200 m

Minjakort: Irjar

Minjakort: Skarð - heimatún

434059

434013

434079

434012

434020T

434077

434011

434008

434010

434083B

434083C

434083D

434083A

434009

434076

434006

434026

434003

434028

434047

434078

434074

434004

434032

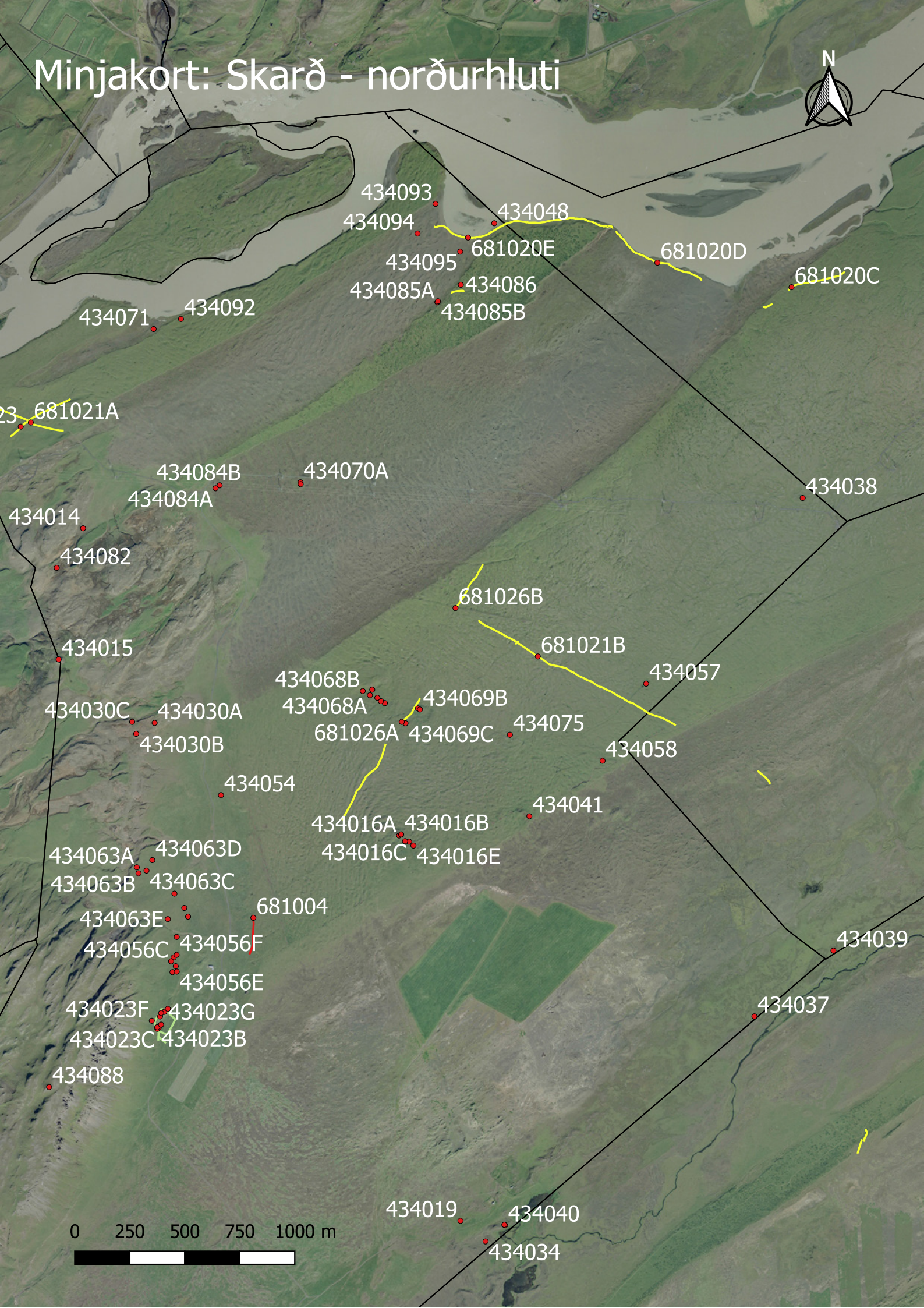
434007

434020E

0 50 100 150 200 m

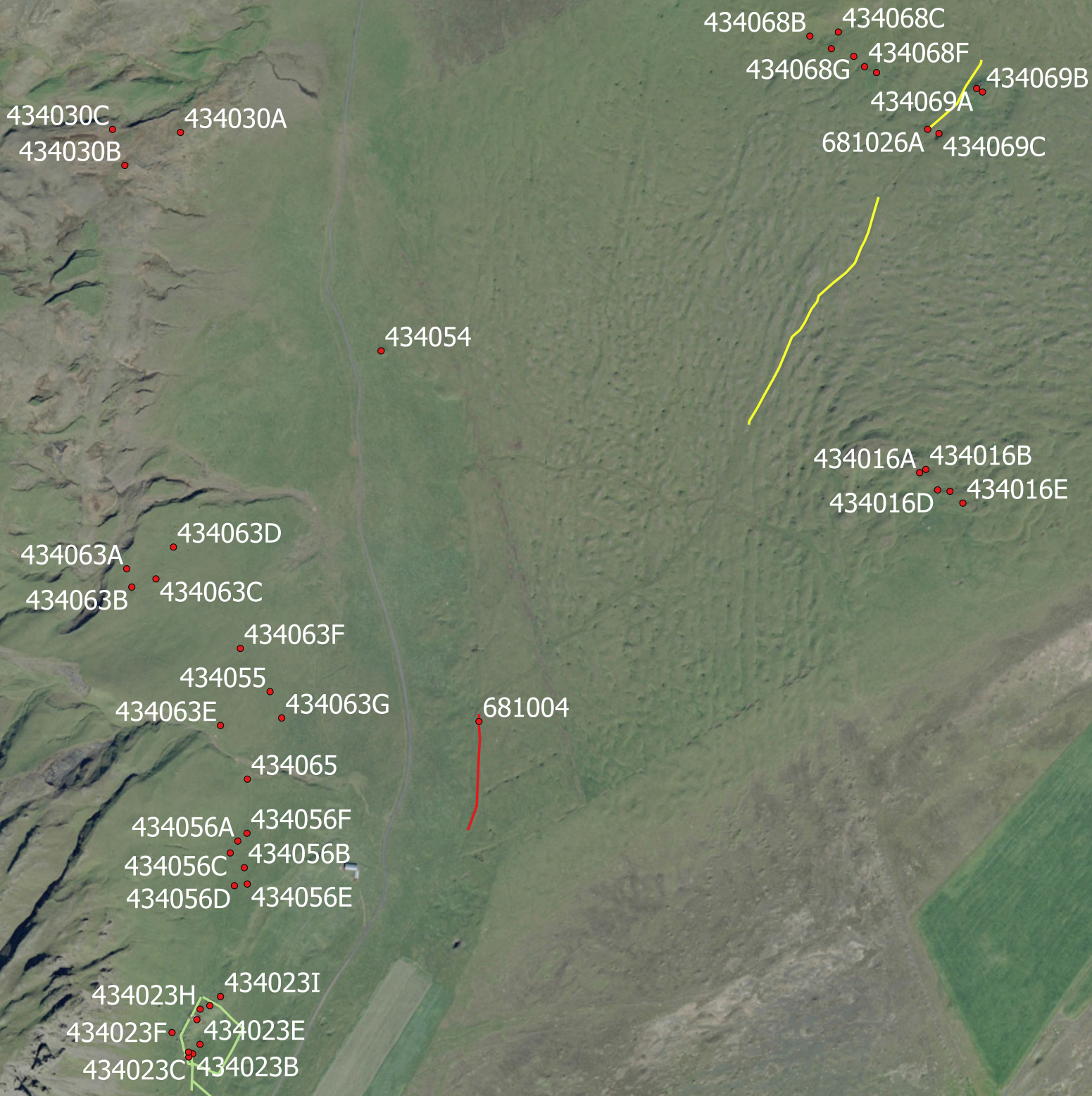
Minjakort: Skarð - norðurhluti

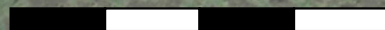
0 250 500 750 1000 m

Minjakort: Skarð - Grænuflatarrústir og nágr.

0 100 200 300 400 m

Minjakort: Skarð - suðurhluti

434054

434063A 434063D
434063B 434063F
434063E 434063G
434056A 434065
434056C 434056E
434023F 434023I
434023D 434023B

434088

434027 434044C 434017
434044B 434044D 434087 434062 434060
434001B 434052 434024
434001C 434002
434066 434050 434061
434022 434073 434072
434018
434021

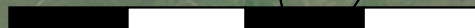
434046

434045

434091A 434091B 434081
434025 434032 434013 434059
434049 434007 434012
434003 434078

434080 434053
434031
434067 434029 434042

0 250 500 750 1000 m

Minjakort: Skarð - Skarðstangi-Skógarkot

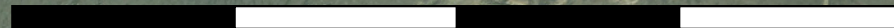
Skógarkot

434064A 434064B
434036

Skarðstangi

434096

0 500 1000 1500 2000 m

Minjakort: Skarðssel

435012

435010

435009

435002

435006

435005

435007

435008

435004

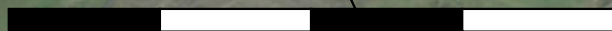
681023

681021A

435001

435011

0 100 200 300 400 m

Minjakort: Hátún

436001B
436001A

436006D

436008D 436008E

436006C 436008A 436008B

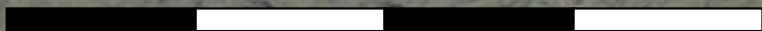
436007A 436007B

436005 436002
436004

436006A

436006B 436003

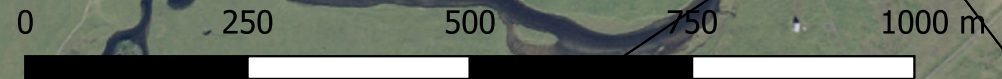
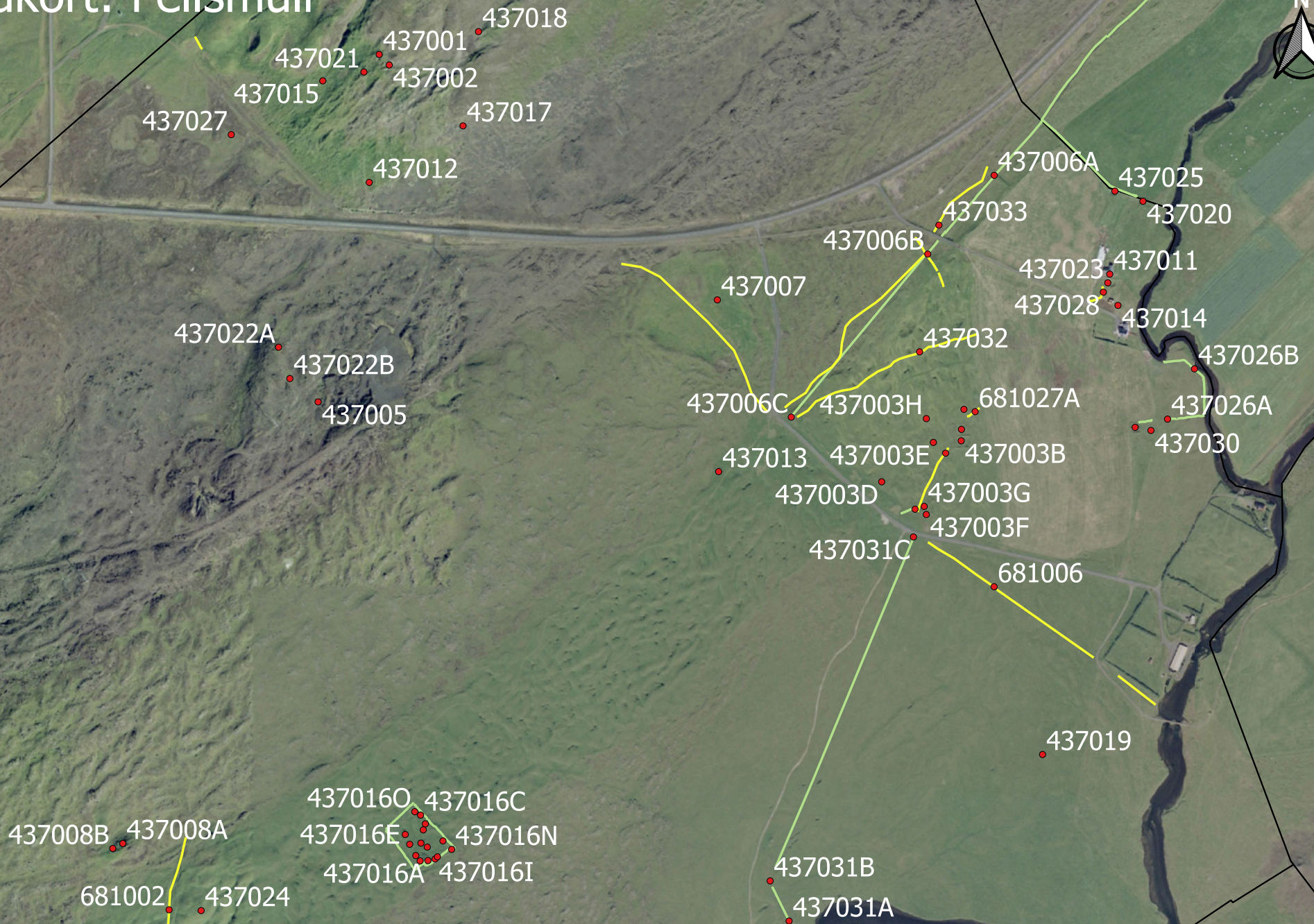
0 100 200 300 400 m

Minjakort: Fellsmúli - heimatún yngri bæjarstæða

Minjakort: Fellsmúli

Minjakort: Á

438003

438004

438005

681019

438001C

438001B2

438001B1

438002

438001D

438001A1

438001A2

438001A

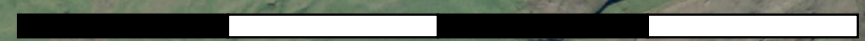
438001F

438006

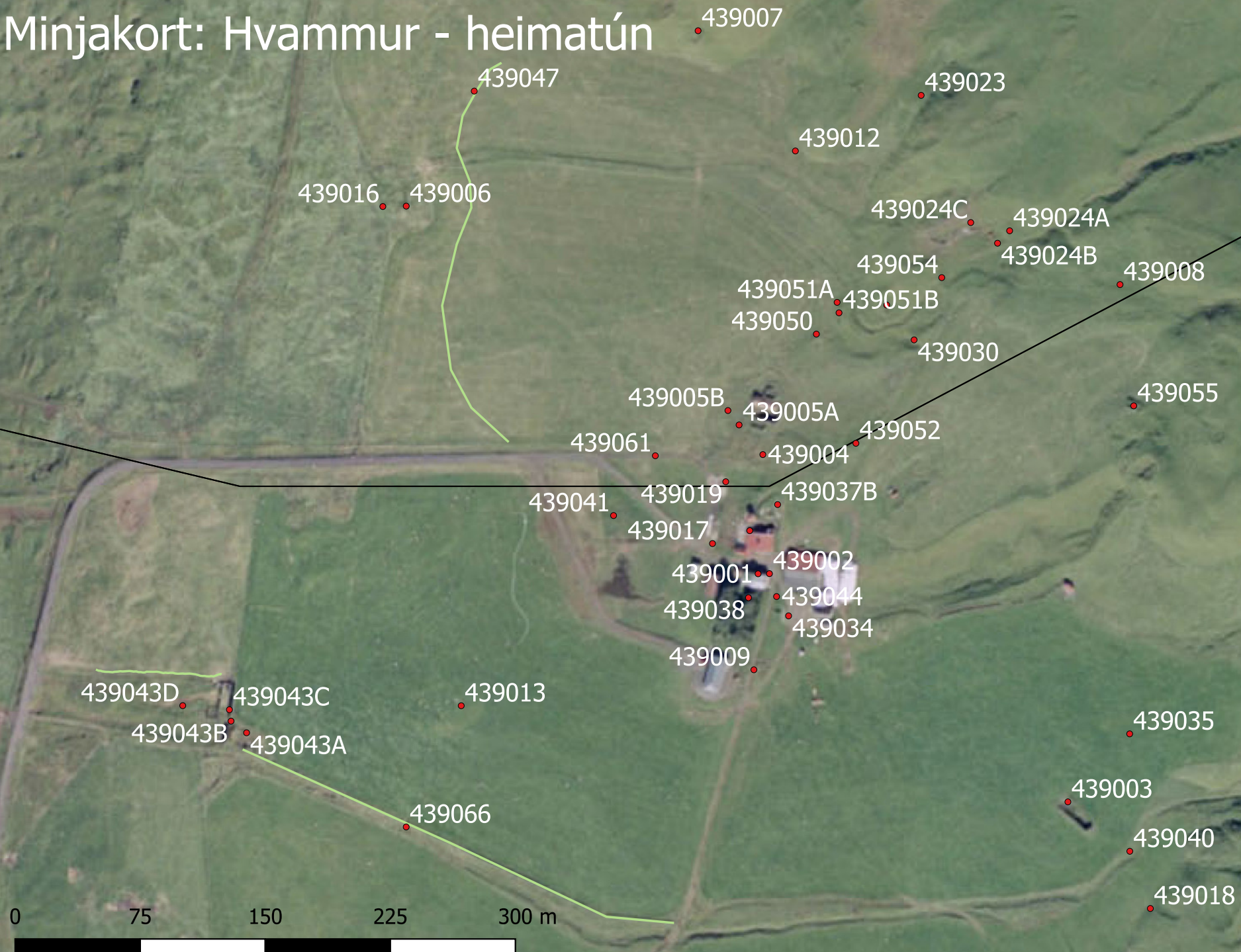
438001E 438001G

438007

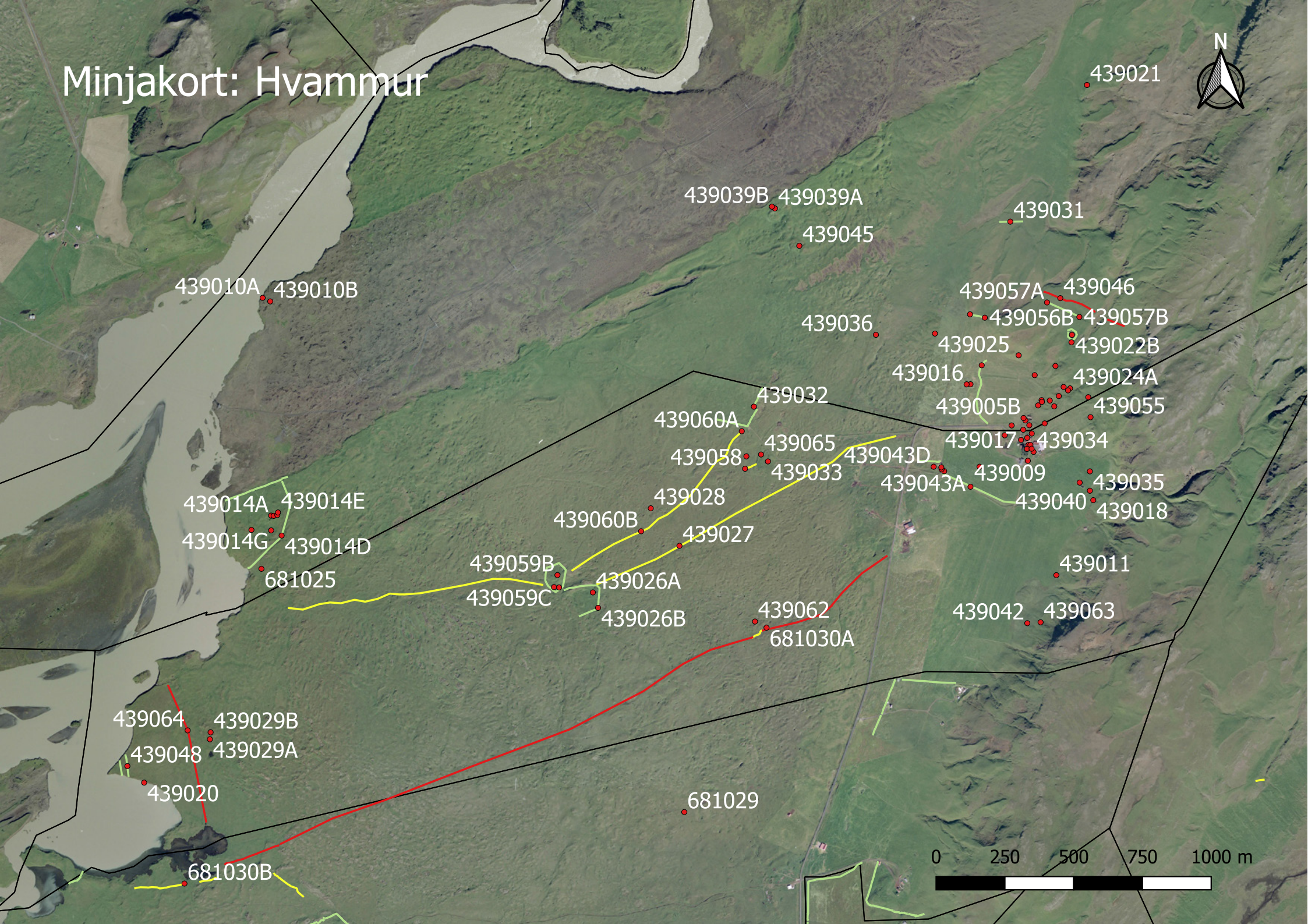
0 250 500 750 1000 m

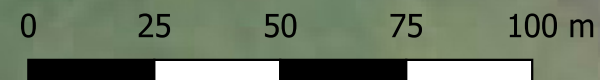
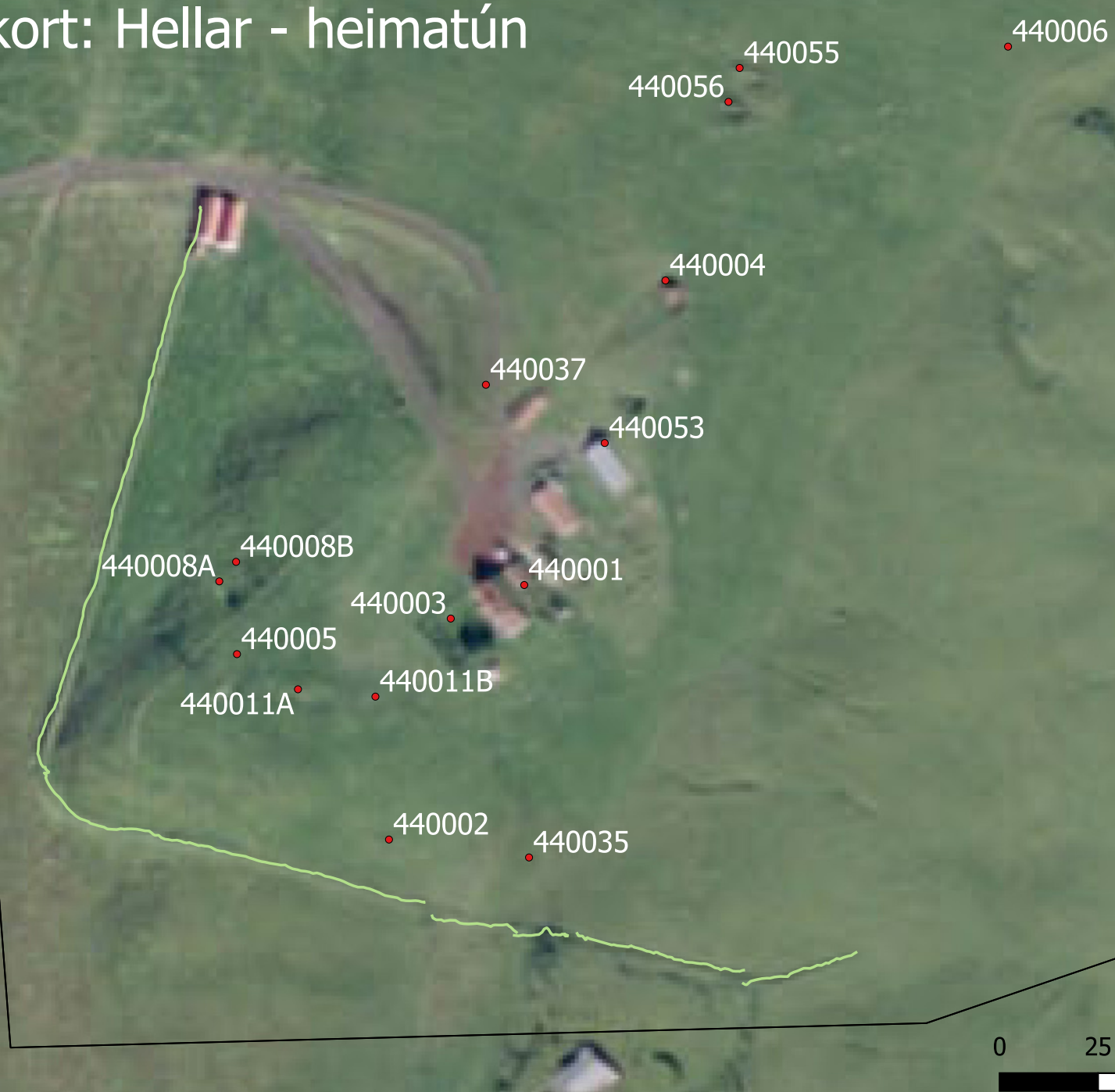
Minjakort: Hvammur - heimatún

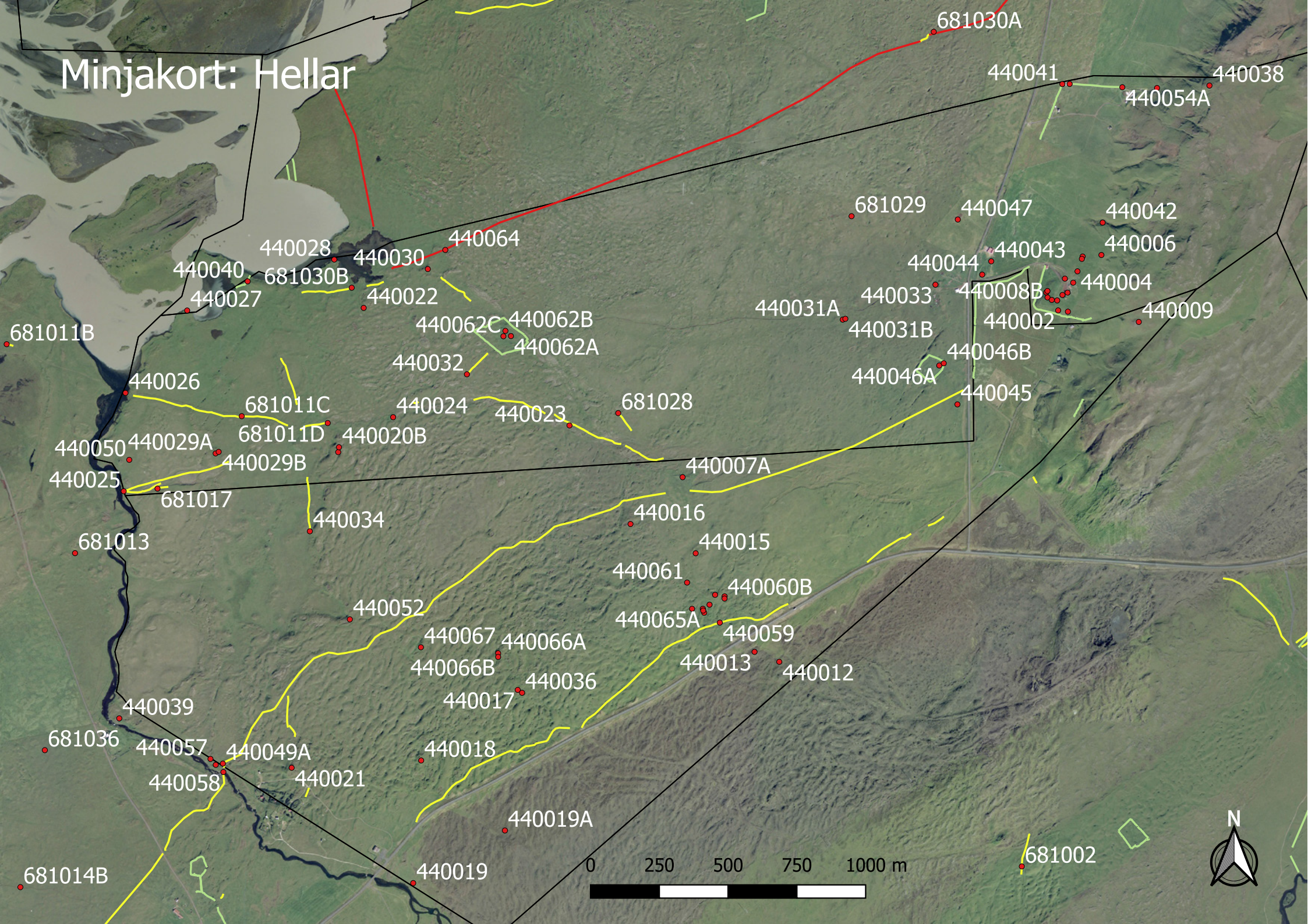
Minjakort: Hvammur

Minjakort: Hellar - heimatún

Minjakort: Hella

Minjakort: Látalæti (Múli) heimatún (hluti)

442025

442008

442016

442022

442009

442021

442001

442003

442024

442013

442002

442007

442020

442011

442012

442015

442006

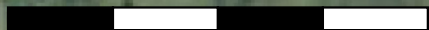
442014

442027

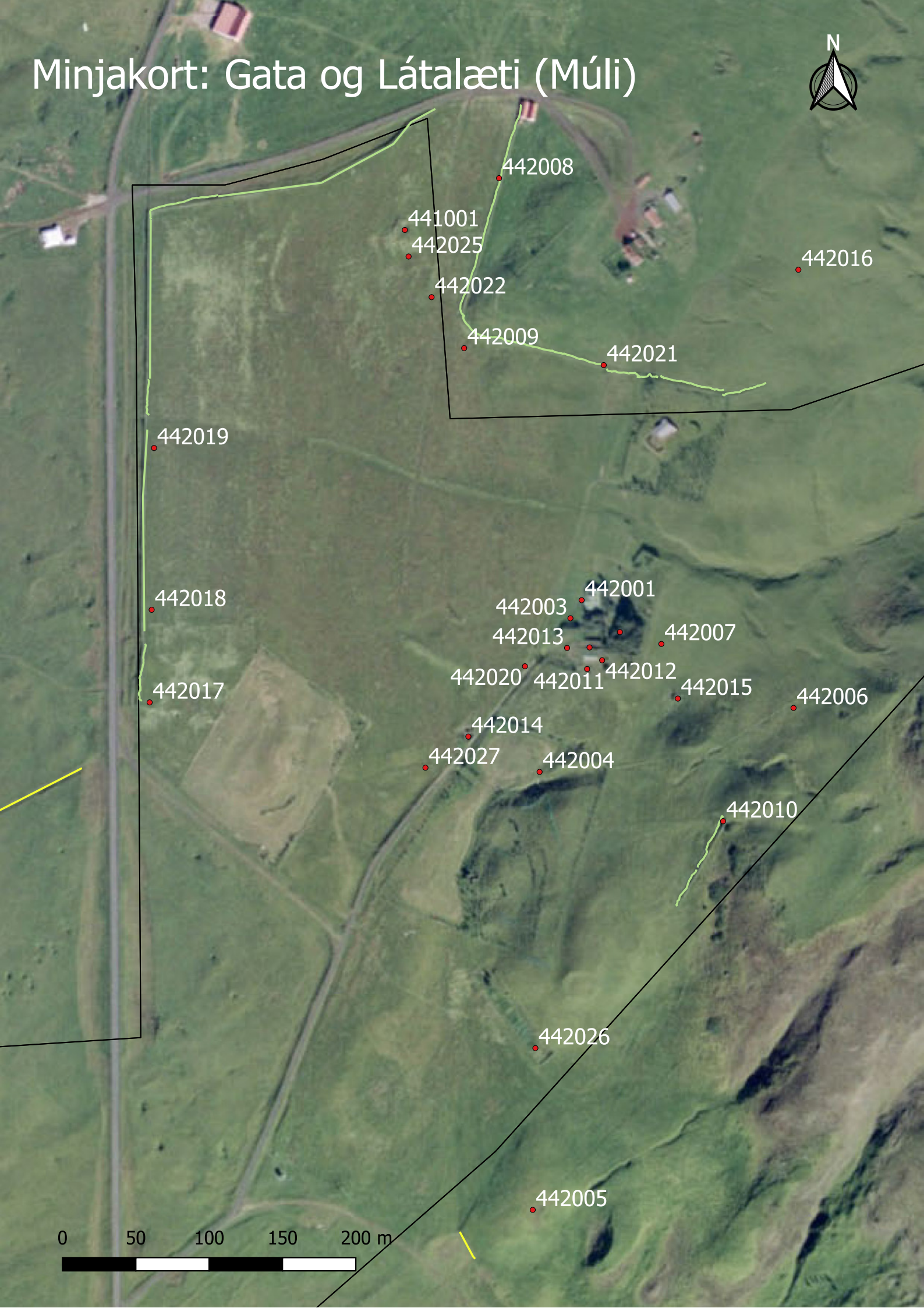
442004

442010

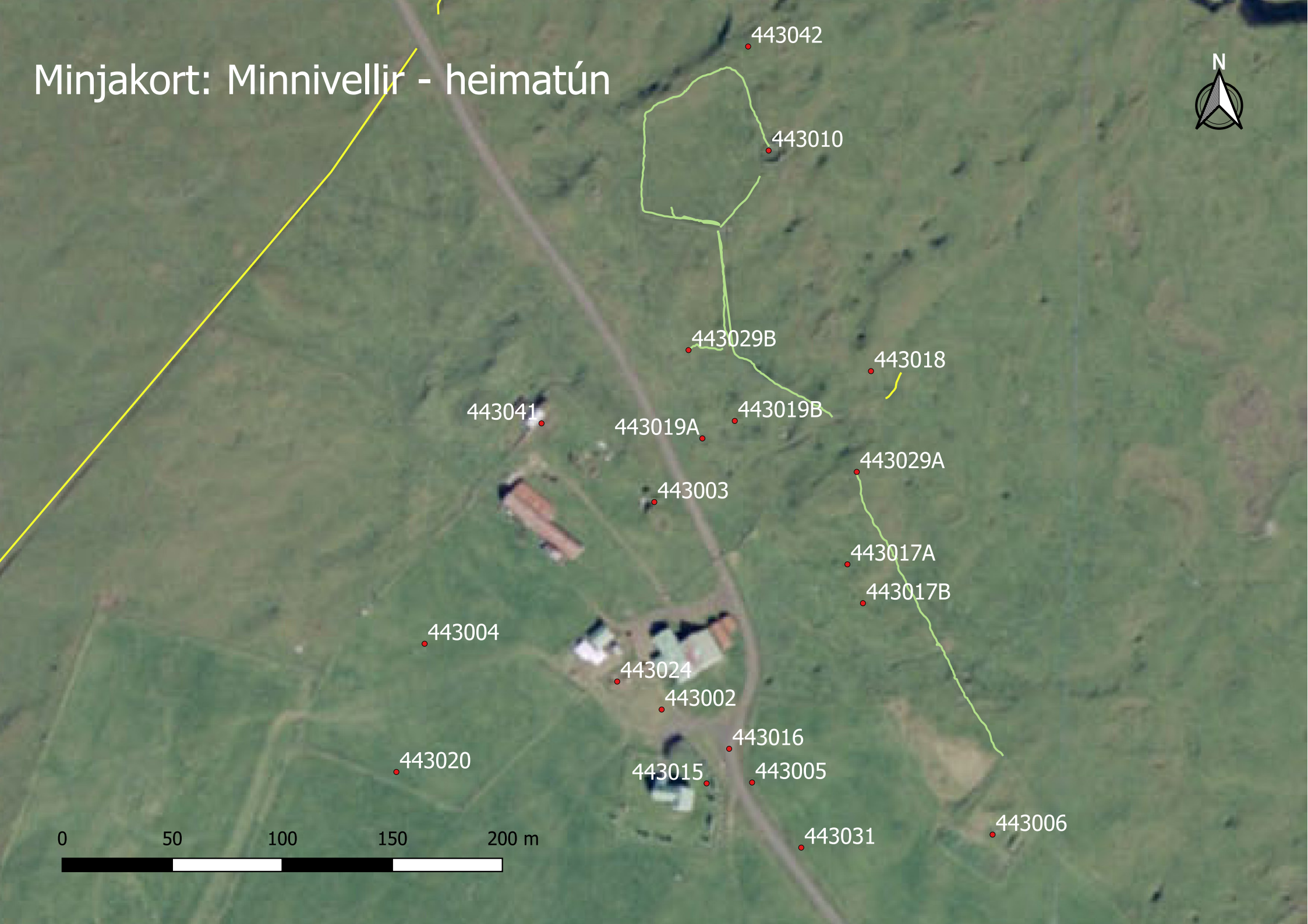
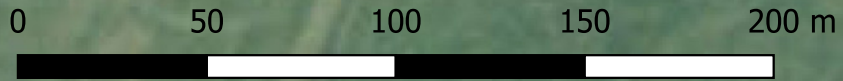
0 25 50 75 100 m

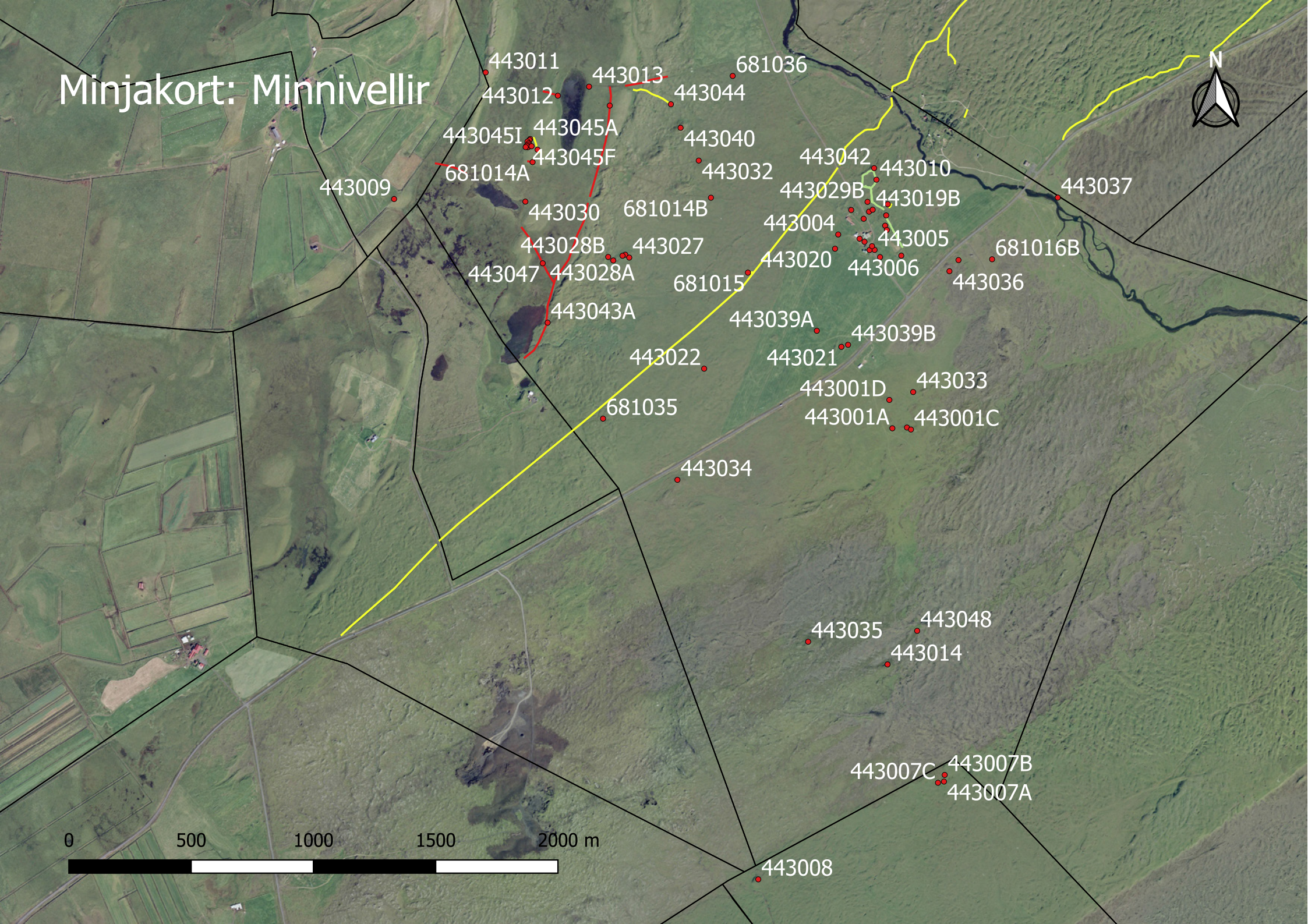
Minjakort: Gata og Látalæti (Múli)

Minjakort: Minnivellir - heimatún

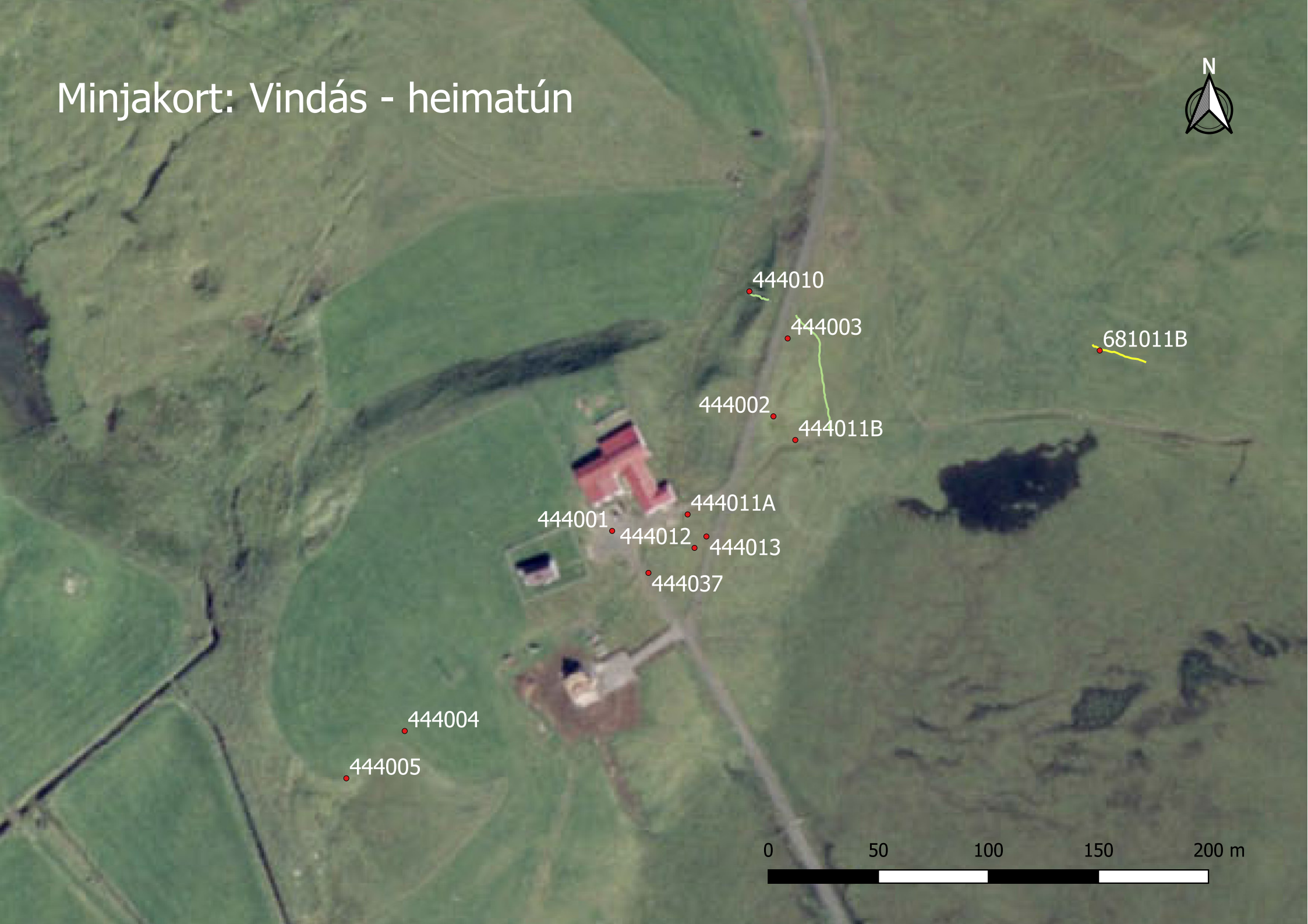

Minjakort: Minnivellir

0 500 1000 1500 2000 m

Minjakort: Vindás - heimatún

Minjakort: Vindás

Minjakort: Húsagarður - heimatún

Minjakort: Húsagarður - vestur

Minjakort: Húsagarður - austur

461030

461027

461028

681031I 681031H

681031G 681031F

681031E 681031D

681031C

681031B 461029

681031A 681031

681031J 461002B

681031K 461026

461019 461034

461012 461003

461008

461005 461004

461016

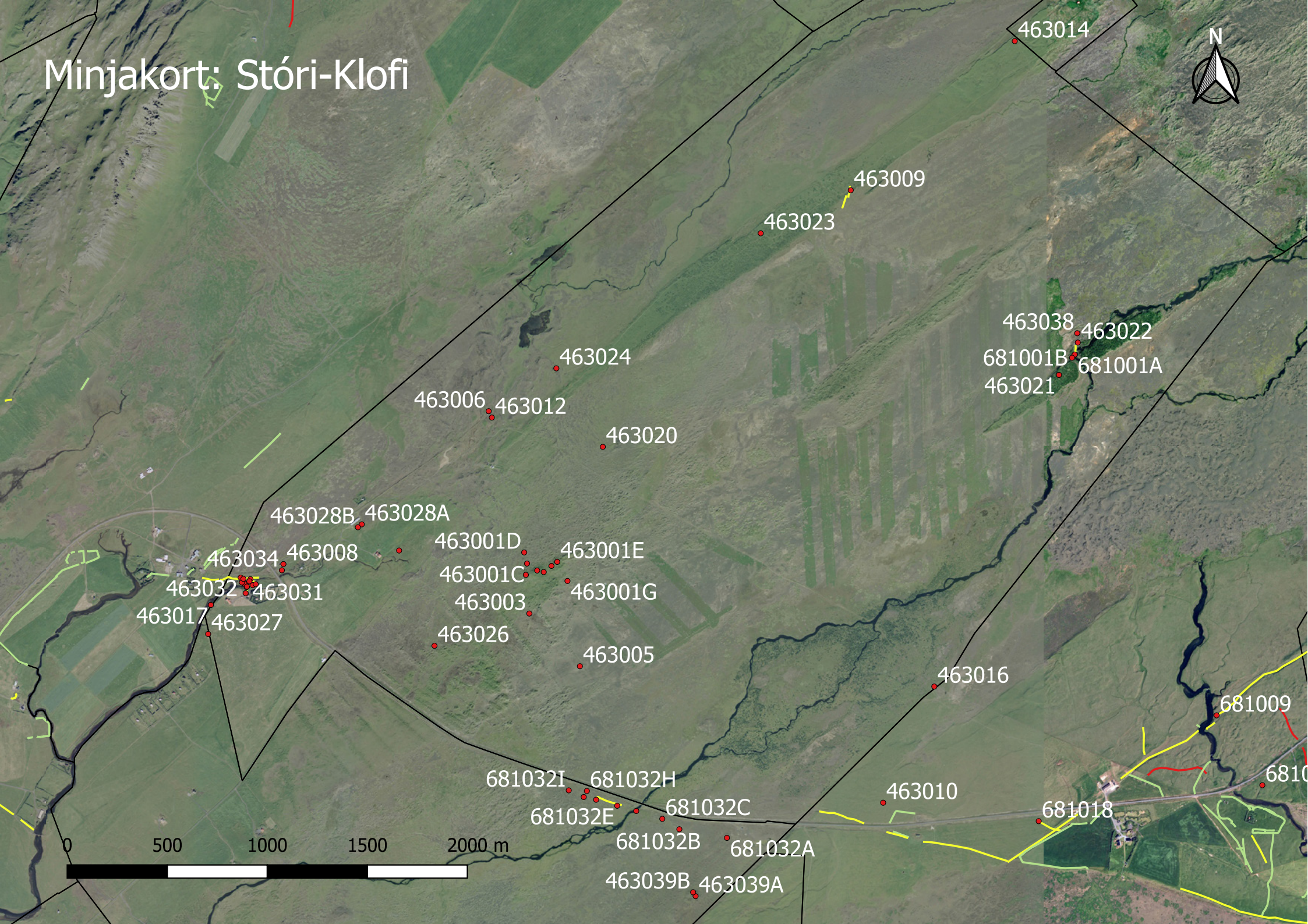
Minjakort: Stóri-Klofi - heimatún

0 25 50 75 100 m

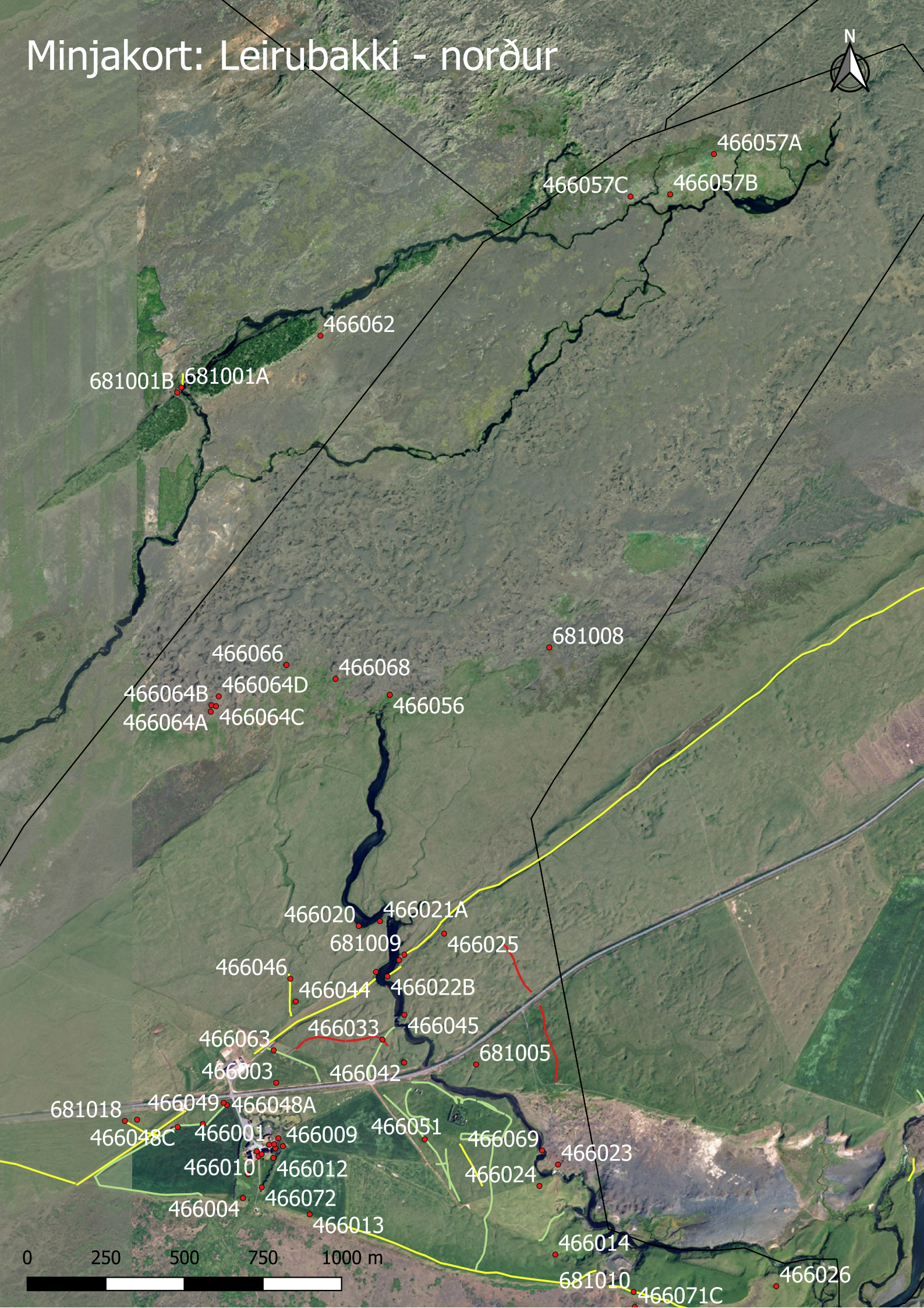
Minjakort: Stóri-Klofi

Minjakort: Leirubakki - heimatún

Minjakort: Leirubakki - norður

0 250 500 750 1000 m

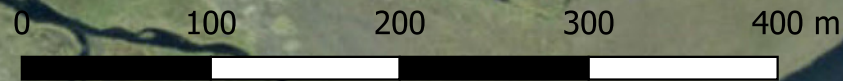
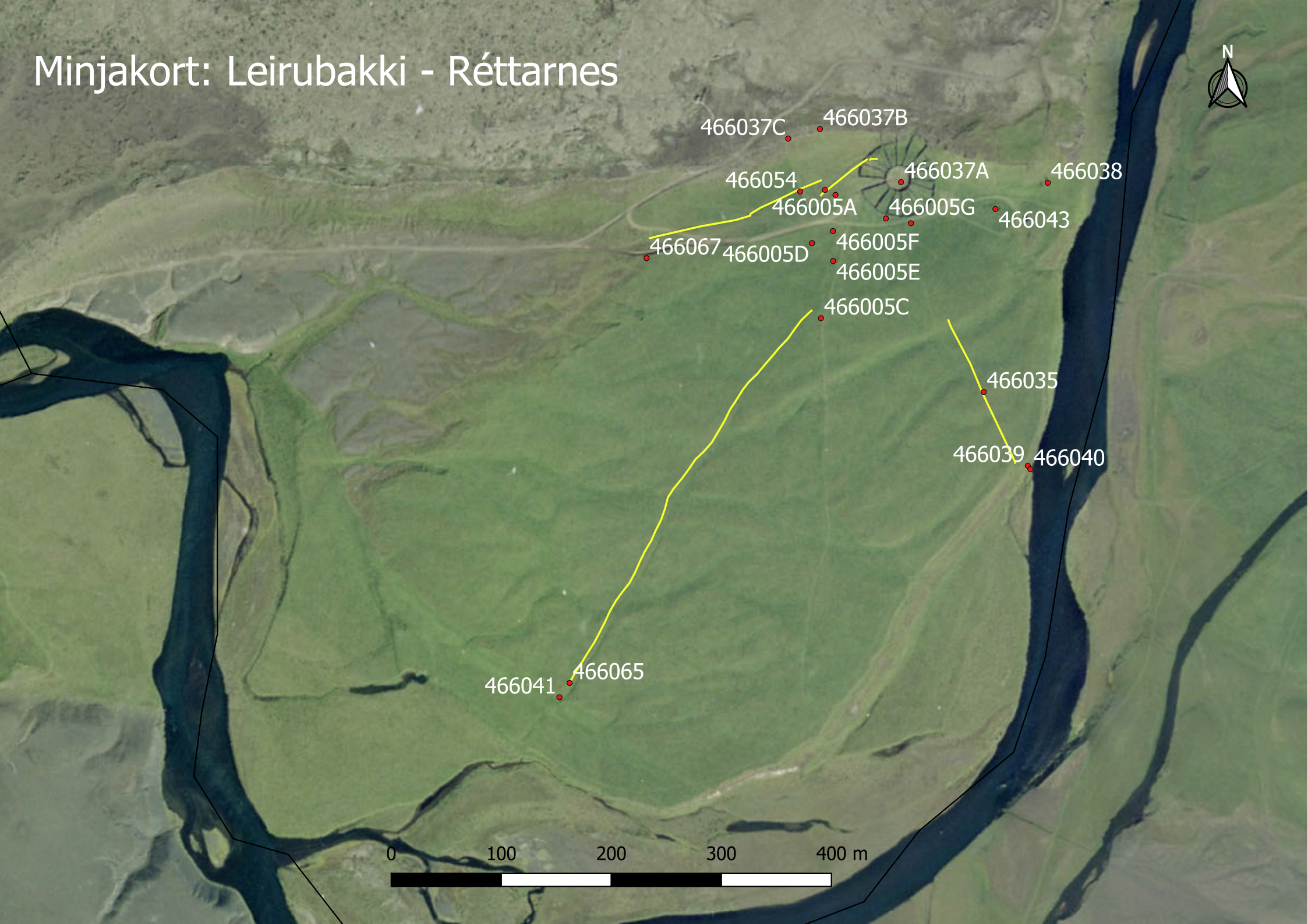
Minjakort: Leirubakki - suður

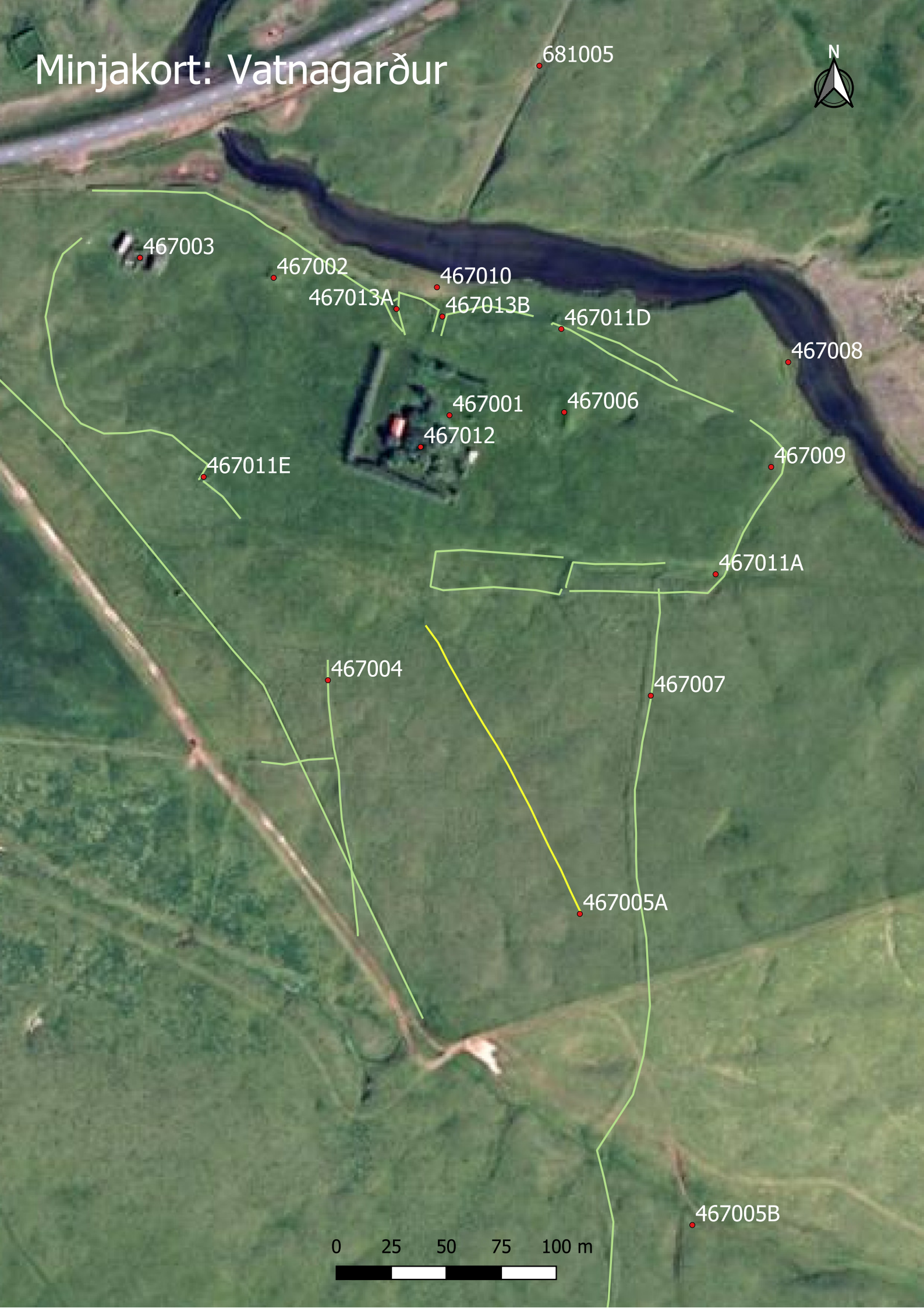
Minjakort: Leirubakki - vestur

Minjakort: Leirubakki - Réttarnes

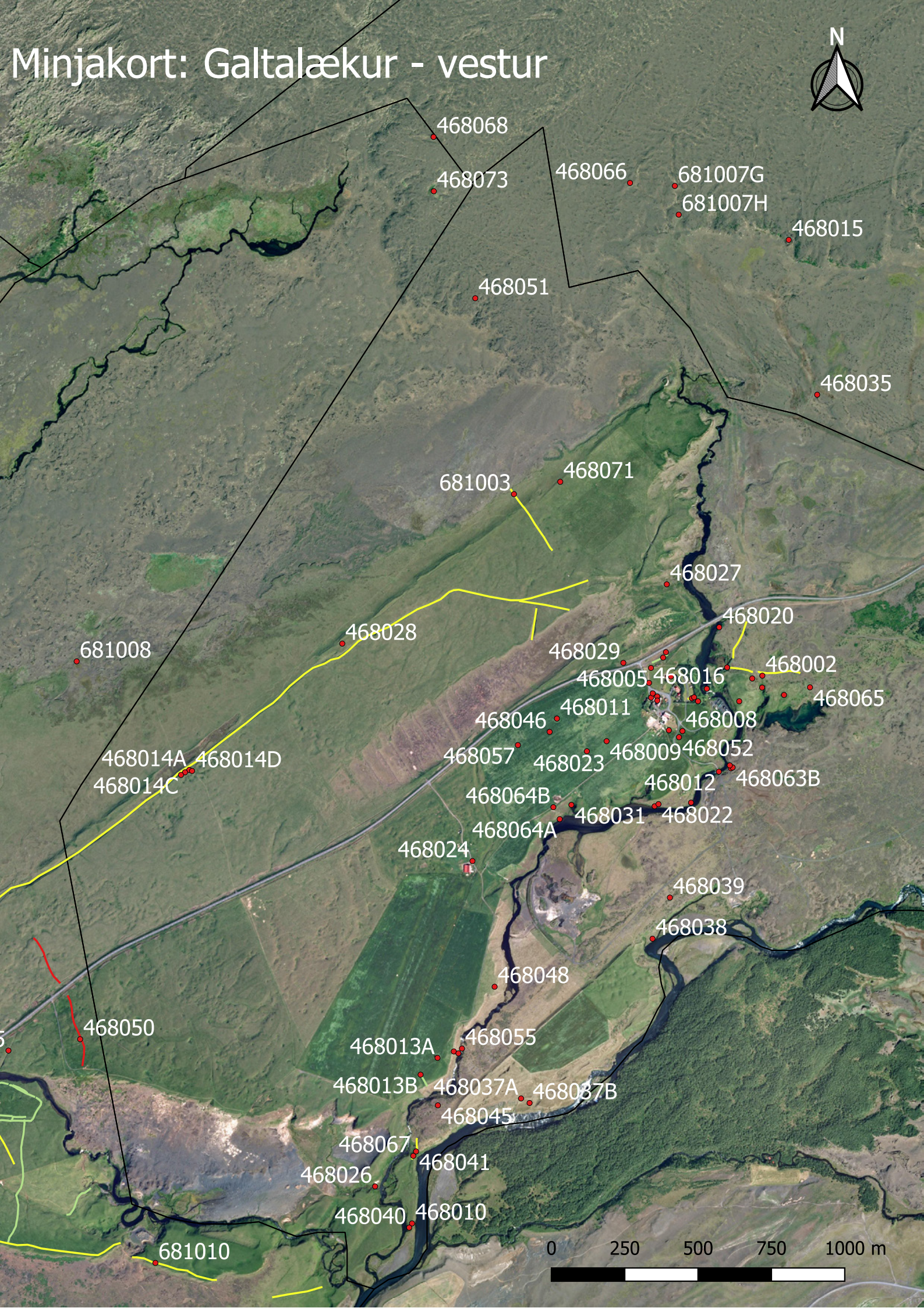
Minjakort: Vatnagarður

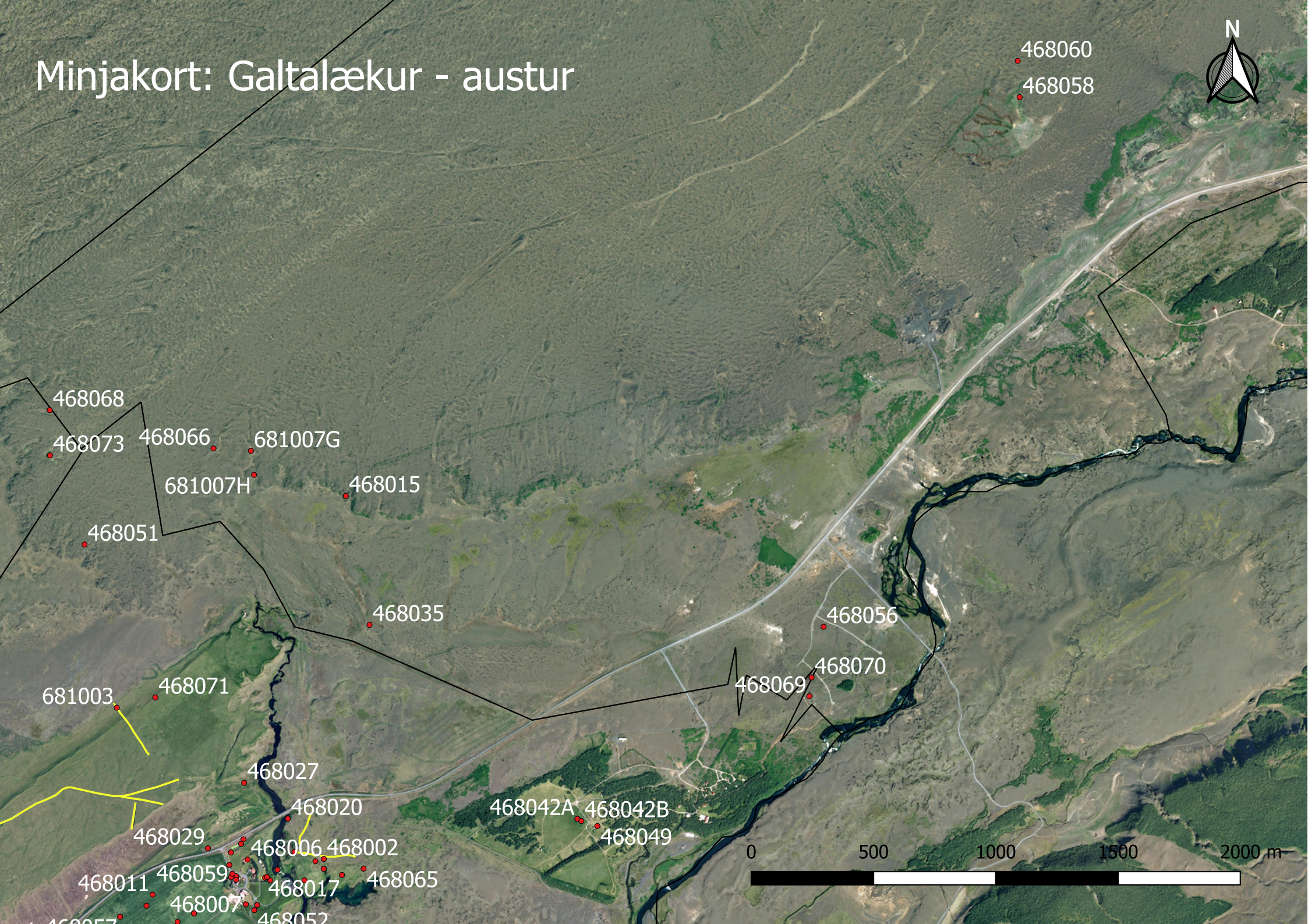
Minjakort: Galtalækur - heimatún

Minjakort: Galtalækur - vestur

Minjakort: Galtalækur - austur

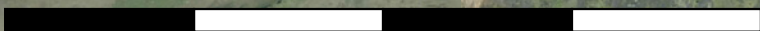
Minjakort: Mörk (viðbætur)

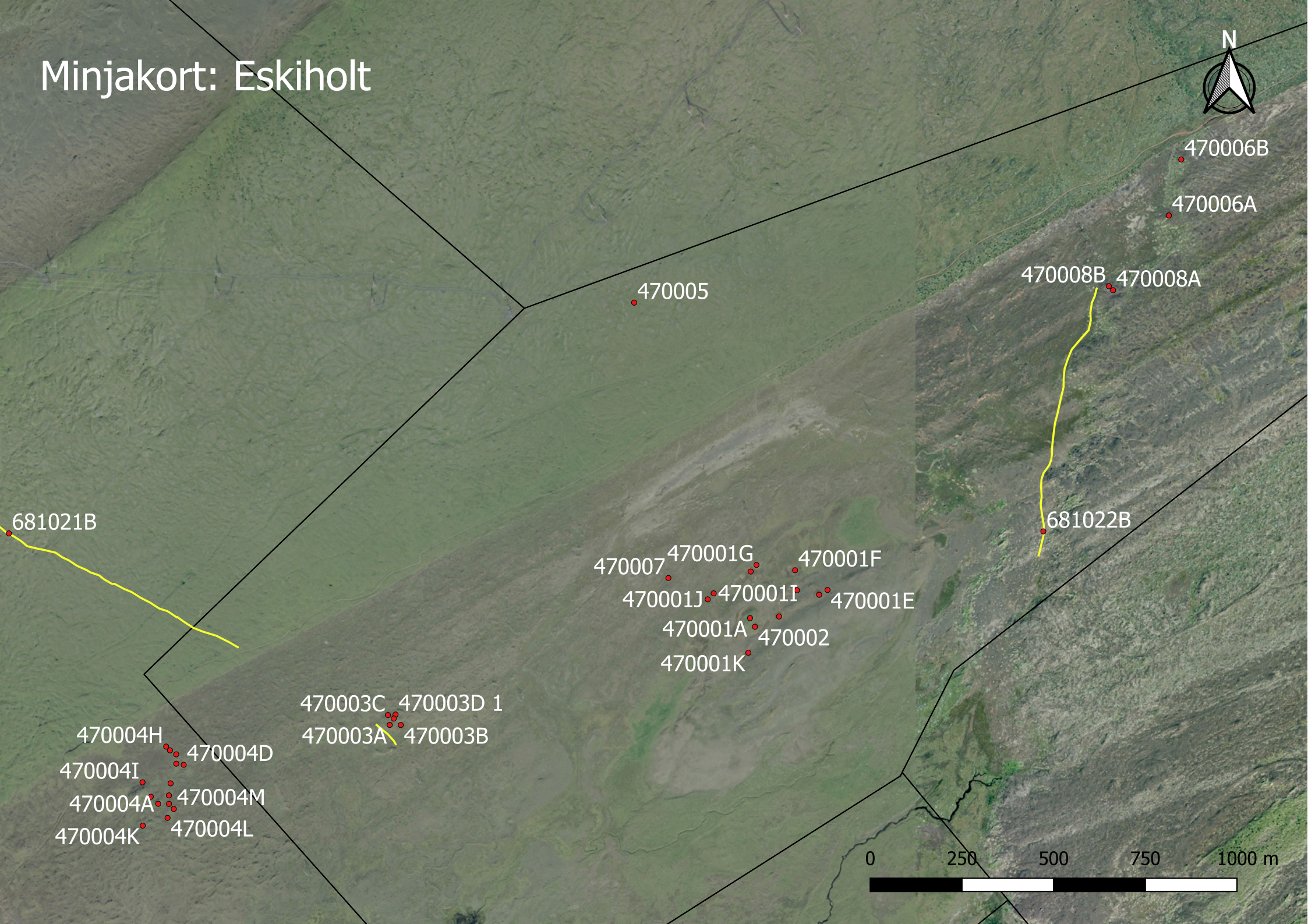
469023B 469023A
469023C

469022C 469022A
469022D 469022B

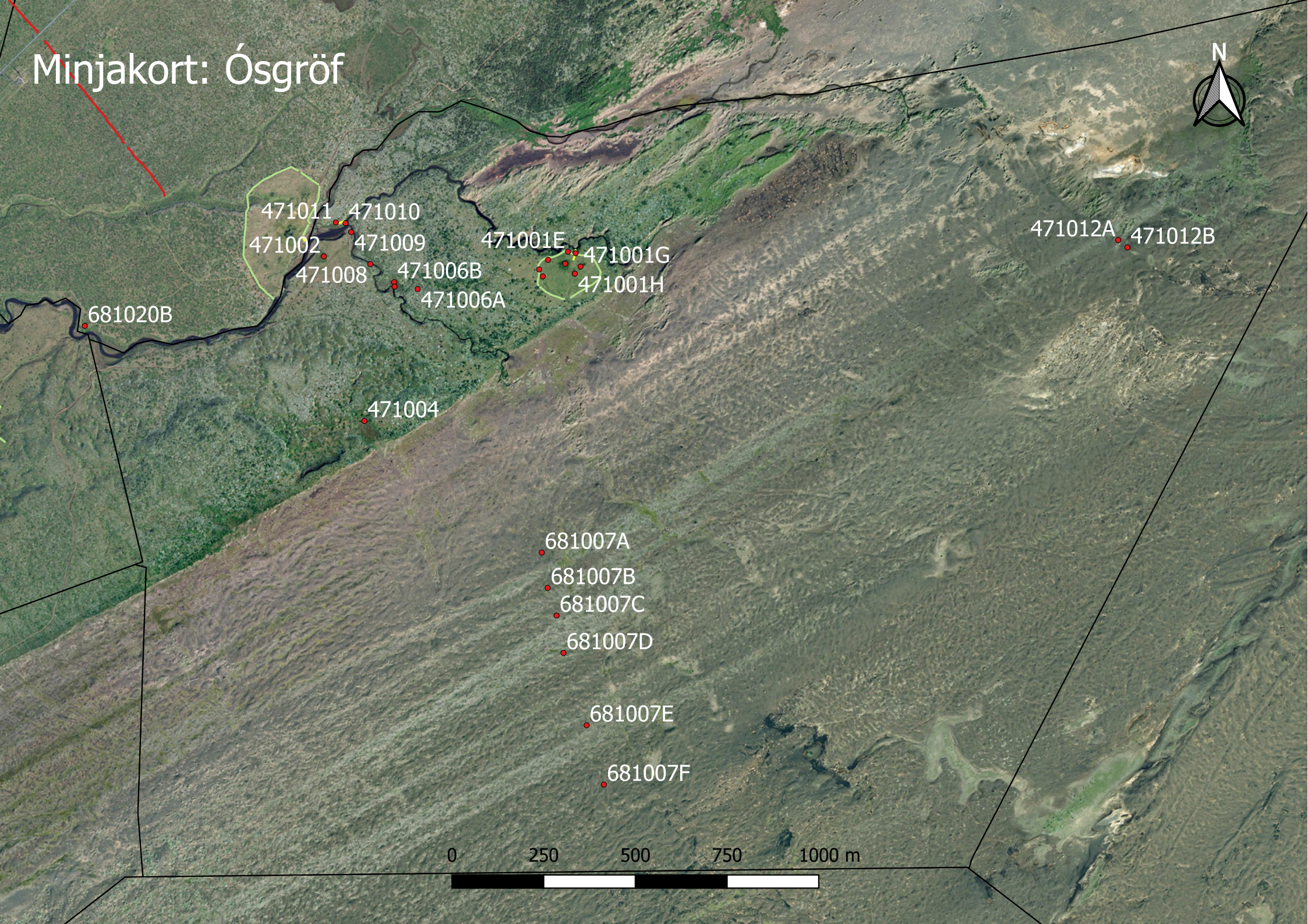
0 250 500 750 1000 m

Minjakort: Eskiholt

Minjakort: Ósgröf

471011 471010

471002 471009

471008 471006B

471006A

471001E 471001G

471001H

471012A 471012B

681020B

471004

681007A

681007B

681007C

681007D

681007E

681007F

0

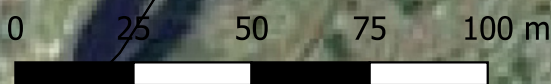
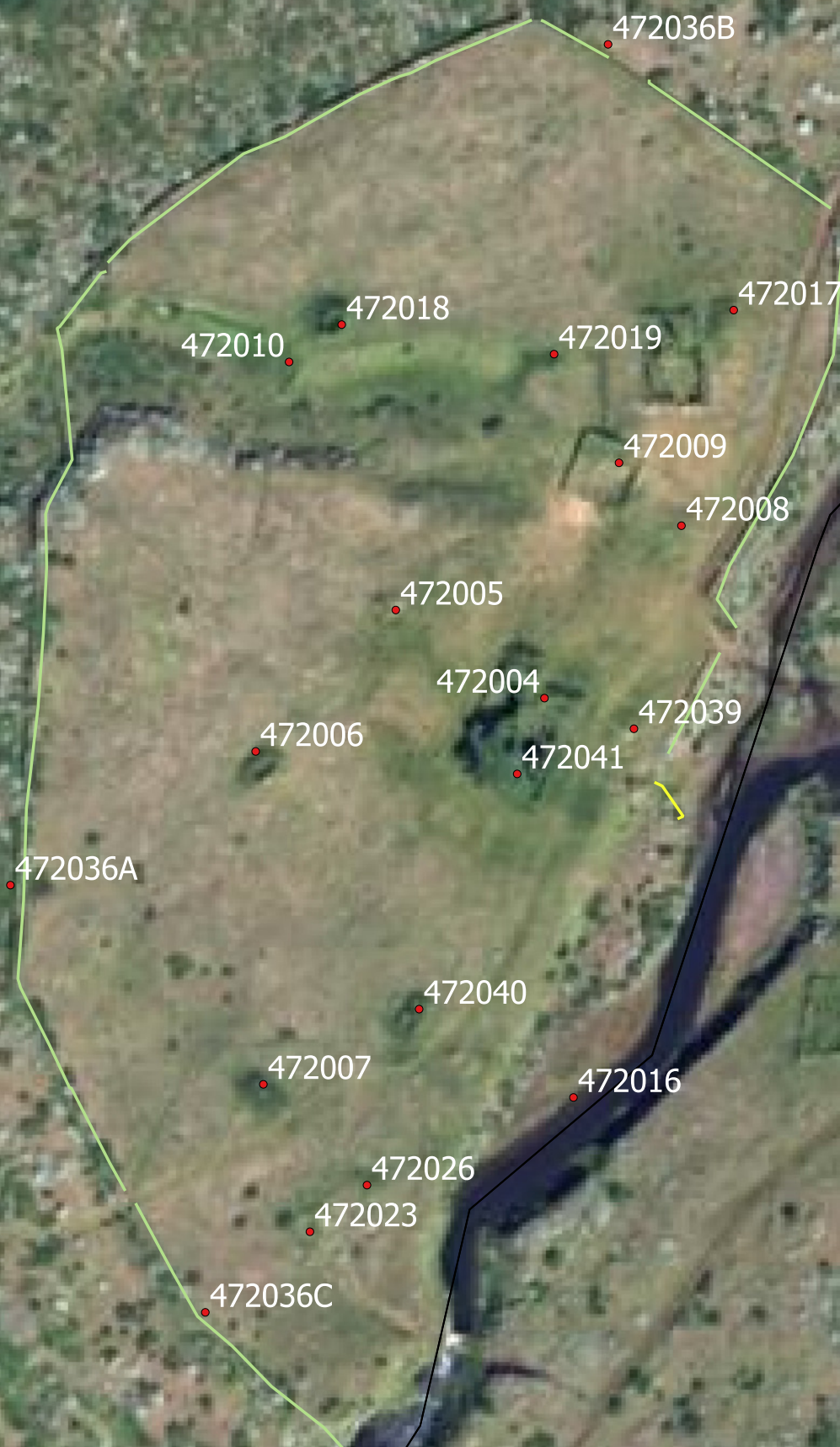
250

500

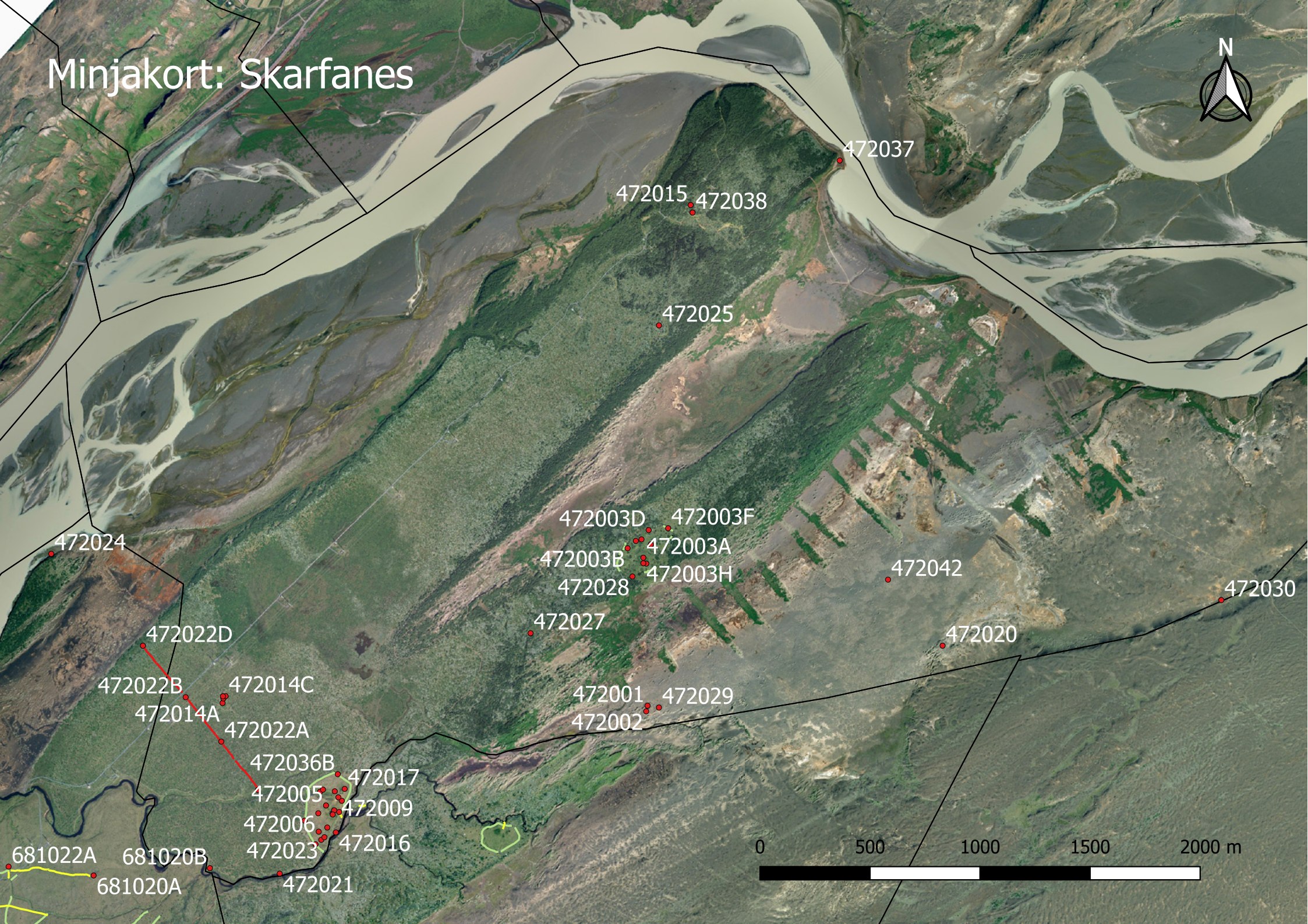
750

1000 m

Minjakort: Skarfanés - heimatún

Minjakort: Skarfanes

472015

472038

472037

472025

472003D

472003F

472003B

472003A

472028

472003H

472042

472030

472020

472027

472001

472029

472002

472022D

472022B

472014C

472014A

472022A

472036B

472017

472005

472009

472006

472016

472023

472021

681022A

681020B

681020A

0 500 1000 1500 2000 m

Minjakort: Fornl. á fl. en einni jörð - vestur

681019

681025

681030A

681029

681011A

681030B

681011B

681011C

681011D

681028

681017

681012

681013

681036

Landvegur 681006

681027B

681027A

681006

681014A

681014B

681015

681016A

681016B

681002

681035

681031I

681031F

681031A

681031D

681031K

681031J

0 750 1500 2250 3000 m

Minjakort: Fornl. á fl. en einni jörð - austur

